DİYETLER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde altı fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL
NEFSİN (ŞAHSIN) DİYETİ

*

İKİNCİ FASIL
UZUVLARIN VE YARALARIN DİYETİ
GÖZÜN DİYETİ
DİŞİN DİYETİ
PARMAKLARIN DİYETİ
YARALAMALARIN DİYETİ

*

ÜÇÜNCÜ FASIL
NEFİS VE UZUVLAR HAKKINDA MÜŞTEREK HADİSLER

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
CENİNİN DİYETİ

*

BEŞİNCİ FASIL
DİYETİN KIYMETİ

*

ALTINCI FASIL
DİYETLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

NEFSİN (ŞAHSIN) DİYETİ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Diyet, lügat olarak وَدْيَة aslından gelir. Arapça وَدَى "öldürülenin velîsine diyet ödedi" demektir. Maktul tarafa nefse mukabil ödenen maddî cezaya diyet dendiğine göre, bu kelime mastardan elde edilen bir isim olmaktadır. Bu tâbir asıl îtibariyle öldürme vak'alarında kâtilin cürmüne mukâbil ödediği para için kullanılmış ise de, kısas gerektiren bütün cürümlerde kısası önlemek maksadıyla ödenen maddî tazminatlara da diyet denmiştir.[1]

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: مَنْ قُتِلَ خَطأً فَدِيَتُهُ مِنَ ا‘‘بِلِ مِائَةٌ: ثَلاثُونَ بِنْتُ مَخَاضٍ، وَثَلاثُونَ بِنْتُ لَبُونٍ، وَثَلاثُونَ حِقةً وَعَشْرةُ ابْنُ لَبُونٍ ذَكَرٌ[. أخرجه أصحاب السنن.إّ أن في رواية الترمذي:]مَنْ قَتَلَ مُتَعَمِّداً دُفِعَ إلى أوْلِيَاءِ

المَقْتُولِ، فـإنْ شَاءُوا قَتَلُوا، وإنْ شَاءُوا أخَـذُوا الدِّيَـةَ وَهِىَ ثَثُون حَقَّةً، وَثَثُونَ جَذَعَـةً، وَأرْبَعُونَ خَلِفَـةً، وَمَا صُولِحُوا عَلَيْهِ فَهُوَ لَهُمْ، وَذلِكَ تَشْدِيـدُ الْعَقْلِ[.والمراد »بِالْعَقْلِ«: هنا الدية، ولما كان القاتل يجمعها ويعقلها بفناء أولياء المقتول ليتقبلوها منه سميت عق .

1. (1900)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor:"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim hatâen öldürülürse, diyeti yüz devedir; bunlardan otuzu bintü mehâz (iki yaşına girmiş dişi deve), otuzu bintü lebûn (üç yaşına girmiş dişi deve), otuzu hıkka (dört yaşına girmiş dişi deve), on tane de ibnu lebûndur (üç yaşına girmiş erkek deve)." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4541); Tirmizî, Diyât 1, (1387); Nesâî, Kasâme 30, (8, 43).]
Tirmizî'nin rivâyetinde şöyle denir: "Kim taammüden (kasıtla) öldürürse, öldürülenin velilerine teslim edilir, dilerlerse öldürürler, dilerlerse diyet alırlar. Bu 30 hıkka (dört yaşına giren dişi deve): 30 cezea (beş yaşına girmiş dişi deve); 40 aded halife (hamile deve) dir. Ayrıca ne üzerine sulh yaptıysalar bu da onlarındır. Bu, diyetin şiddetini artırmaktır."[2]

AÇIKLAMA:

1-Hadisciler Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî senedinde ihtilaf ederler. Bazıları senedde geçen ced kelimesini Amr'in dedesi Muhammed kabul ederek bu isnadla gelen hadislerin mürsel, (dolayısıyla zayıf) olduğunu söylemiştir. Buzıları da ced'le Şuayb'ın dedesi Abdullah'ın kastedildiğini iddia ederek hadisin munkatı' olduğunu ileri sürmüştür. Bunlara göre bu tarikle gelen hadisler zayıftır. Ancak Ahmed İbnu Hanbel ve Sünen-i Erbaa müellifleri, Şuayb'ın Abdullah'la karşılaştığını, bu tarîkle gelen hadislerin Abdullah İbnu Amr'ın Hz. Peygamber'den bizzat yazdığı hadisler olduğunu, sahih olduğunu söylemişlerdir. Bu tarikle rivâyet edilmiş bulunan hadislere bu bölümde daha sık rastlayacağız. Müteâkip bölümlerde de rastlayacağız. Senetteki işkâli olduğu gibi korumak için tercüme etmeksizin, Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî şeklinde aynen bıraktık.
2- Burada, yaşlarına göre bir kısım develerin ismi geçmektedir. Hadislerde zaman zaman bunlar geçeceği için kısa bir açıklama faydalıdır: Aynî'nin belirttiği üzere, lügat kitapları, develeri on yaşına kadar ayrı bir isimle anarlar. Şöyle ki:
1- Huvar: Süt emen yavru deve.
2- Fasîl: Memeden ayrılmış deve yavrusu.
3- İbnu Mehâz: İki yaşına girmiş erkek yavru, dişisine bintu mehâz derler.
4- İbnu Lebûn: Üç yaşına girmiş erkek yavru, dişisine bintu lebûn derler.
5- Hıkka: Dört yaşına girmiş erkek yavru, dişisine hıkka derler.
6- Ceza': Beş yaşına girmiş erkek yavru, dişisin cezaa derler.
7- Seniy: altı yaşına girmiş erkek deve, dişisine seniyye derler.
8- Rabâî: Yedi yaşına girmiş erkek deve, dişisine rabâiyye derler.
9- Sedîs yahut sedes: Sekiz yaşına girmiş deve.
10- Bâzil: Dokuz yaşına girmiş deve.
11- Mahallef: On yaşına girmiş deve.Bundan sonra müstakil isim yoksa da bâzilu âm, bâzilu âmeyn, muhallefu âm, muhallefu âmeyn, muhallefu selâsetu a'vâm diye mürekkeb isimlerle on beşe kadar çıkarlar. Deve bazen sinn ve zâtu'ssinn kelimeleriyle de ifâde edilir. Sinn, lügaten diş ve yaş gibi

mânâlara gelir. Zâtu'ssinn muayyen bir yaş sahibi demektir.
Devenin küçüğüne bekr denir, dişi ise bekra ve kalûs denmiştir. Develer, ayrıca cinslerine ve gördükleri işe göre de çeşitli isimlerle anılılar. Hadislerde geçtikçe açıklanacaktır.[3]

-2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: في دِيَةِ الخَطَإِ عِشْرُونَ حِقَّةً، وَعِشْرُونَ جَذَعَةً، وَعِشْرُونَ بِنْتُ مَخَاضٍ، وَعِشْرُونَ بِنْتُ لَبُونٍ، وَعِشْرُونَ بَنُو مَخَاضٍ ذُكُورٌ[. أخرجه أصحاب السنن .

2. (1901)- İbnu Mes'ud (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hatâen öldürmede diyet olarak yirmi hıkka, yirmi cezea, yirmi bintu mehâz, yirmi bintu lebûn ve yirmi benû lebûn vardır." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4545), Tirmizî, Diyât 1, (1386); Nesâî, Kasâme 32, (8, 43-44).][4]

-3- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]دِيَةُ شِبْهِ الْعَمْدِ أَثْلاثاً، ثَلَثٌ وَثَلَثُونَ حِقّةً، وَثَلَثٌ وَثَلَثُونَ جَذَعَةً، وَأَرْبَعٌ وَثَلَثُونَ ثَنِيَّةً إِلَى بَازِلِ عَامِهَا كُلُّهَا خَلِفَاتٌ[.وروى]في الخطإ أرباعاً: خَمْسٌ وَعِشْرُونَ حَقَّةً، وَخَمْسٌ وَعِشْرُونَ جَذَعَةً، وَخَمْسٌ وَعِشْرُونَ بَنَاتُ لَبُونٍ، وَخَمْسٌ وَعِشْرُونَ بَنَاتُ مَخَاضٍ[. أخرجه أبو داود.وله وللنسائى في اخرى عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُما يرفعه:]الخَطَأُ شِبْهُ الْعَمْدِ مَا كَانَ بِالسَّوْطِ وَالْعَصَا[.

3. (1902)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) demiştir ki: "Şibhu'l amd'in diyeti üç kısımdır. 33 adet hıkka, 33 adet cezea, 34 adet seniyyebâzil arası devedir. (Seniyye altı yaşına, bâzil de dokuz yaşına basmış deveye denir.)"
Yine Hz. Ali şunu da rivâyet etmiştir: "Hatâen öldürmede diyet dört kısımdır: 25 hıkka, 25 cezea, 25 bintu lebûn, 25 bintu mehâz." [Ebû Dâvud, Diyât 19, (4551, 4553).]
Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ)'ın Ebû Dâvud ve Nesâî'de merfu olarak kaydedilen bir rivâyetinde şöyle denmiştir: "(Cürüm sırasında) kamçı ve değnek kullanıldığı müddetçe hatâ, şibhu'l amd'dir." [Ebû Dâvud, Diyât 19, 20, (4547, 4565); Nesâî, Kasâme 42 (8, 40); İbnu Mâce, Diyât 5, (2627).][5]

AÇIKLAMA

1- Yaşlarına göre develer ayrı bir isim almaktadır. Hıkka, bintu lebûn gibi. Bunlar bâbın birinci hadisinde ilk defa geçtiği zaman parantez arasında açıklanmıştır.
2- Katl üç çeşittir: Amd, hata, şibh-i amd.
a) Amd: Taammüd de denir. Öldürülmesi meşrû olmayan bir insanı yaralayıcı bir âletle kasten öldürmektir. Bunun cezası kısastır. Cana can.
b) Hata: Bir insanı kaste mukârin olmaksızın bir yanlışlıkla öldürmektir. Bunun cezası diyettir.
c) Şibh-i amd: Katli meşru olmayan bir insanı, yaralayıcı sayılmayan bir şey ile kasten öldürmektir.

Buna şibhu'lhata da denir.
Bu taksim, Şâfiîlerin ve Hanefîlerin de dâhil olduğu Cumhur'un görüşüdür.
İmam Mâlik, Leys ve diğer bir kısım âlimlere göre katl iki çeşittir. Amd ve hata. Çünkü Kur'an şibhu'l-amd'den söz etmemektedir. Bunlara göre: "Hata, herhangi bir sebeple veya mükellef olmayan kimseden veya öldürmek kasdı taşımayan kimseden vukua gelen veya normalde, öldürücü olmayan bir şeyle hâsıl edilen öldürmedir. Bunlardan birinci kısım hatâlar için kısas yoksa da, sonuncu için vardır." Bu, diğer âlimlerin şibhu-amd dedikleri şeydir. Şibhu amd'le ilgili hadis "katl" veya mahz-ı hata ile ya da mahz-ı kasd ile meydana gelir diyenleri cerhedecek kadar bu bâbda sarîhtir.
Âlimler şibhu'l-amdin diyeti konusunda rivâyetlere tâbi olarak ihtilâf etmişlerdir. İmam Şâfiî ve Atâ, Hz. Ali hadisinin zâhiriyle hükmetmiş ve üç kısım olduğunu söylemiştir. Muhammed İbnu'l-Hasan da bu görüşü iltizâm eder.
Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Ahmed ve İshak İbnu Râhûye (rahimehumullah) ise diyetin dört kısımdan olacağına hükmetmişlerdir.Ebû Sevr, "şibhu'l-amdin diyeti beş kısımdır" demiştir.[6]

4ـ وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: عَقَلُ المَرْأةِ مِثْلُ عَقْلِ الرَّجُلِ حَتَّى تَبْلُغَ الثُّلُث مِنْ دِيَتهِ[. أخرجه النسائى .

4. (1903)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kadının diyeti, erkeğin diyetine, diyetin üçte bir miktarına kadar eşittir." [Nesâî, Kasâme 34, (8, 44, 45).][7]

AÇIKLAMA:

Hadisin mânası şudur: "Mâruz kaldığı mağduriyet sebebiyle kadına tahakkuk eden diyet, diyet-i kâmilenin üçte bir miktarında ise bu durumda normal miktarı alır, erkekle arasında fark yoktur. Ancak üçte biri aşar ve diyet-i kâmilenin yarısına ulaşırsa o zaman kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısı olur." Bu hususu Ömer Nasuhi Bilmen merhum Istılahâtı Fıkhiye Kamusu'nda şöyle açıklar:
"... Hür bir erkeğin diyet-i kâmilesi bin dinar veya on bin dirhem-i şer'î gümüş veya 100 deve veya 200 sığır veya 2000 koyun yahut her biri iki parçadan ibaret olmak üzere iki yüz kat elbisedir.
Hür bir kadının diyet-i kâmilesi ise bunların yarısıdır. Erkekler ile kadınların diyetleri arasındaki bu fark, kendilerinin arasında maddî zararlar bakımından mevcut olan bir farktan neş'et etmektedir.
Mâlum olduğu üzere, İslâm hukukunda erkekler ile kadınlar arasında hayat itibariyle bir müsâvaat kabul edildiği cihetle bunlardan herhangi birinin nefsi mukabilinde, diğerinin kısası icab etmektedir... Fakat maddî, malî zararlar itibariyle bunların arasında umumî bir bakımdan bir fark gözetilmiştir. Çünkü erkekler, daha ziyâde müstahsil olmak, ailelerinin mâişetlerini te'mine çalışmak, yurtlarının müdâfaasına koşmak itibariyle kadınlardan daha mühim bir mevkie, bir mükellefiyete sahiptirler.
Binaenaleyh erkeklerden birinin ziyanı, cemiyetin sînesinde maddeten daha büyük bir cerîha vücûda getirmiş olabilir. İşte bu gibi farklara binâen malî tazminât hususunda erkeklerin diyetleri kadınların diyetlerinden ziyade olarak kabul edilmiştir."[8]

-5- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُما:]أنَّ رَسولَ اللهِ # قَضى في المُكاتَبِ يُقْتَلُ أنْ يُؤَدَّى بِقَدْرِ مَا أُعْتِقَ مِنْهُ دِيَةُ الحُرِّ، وَبِقَدْرِ مَا بَقِيَ دِيَةُ الْعَبْدِ[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للنسائى .

5. (1904)- Hz. İbnu Abbas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) öldürülen mükâteb hakkında, âzad edilen miktarınca hür diyetine göre, geri kalan kısmı için de köle diyetine göre hesaplanmasına hükmetti." [Ebû Dâvud, Diyât 22, (4581); Nesâî, Kasâme 36, (8, 45, 46); Tirmizî, Büyû' 35, (1259). Metin, Nesâî'nin metnidir.][9]

AÇIKLAMA:

Mükâteb, belli bir miktar ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere, efendisiyle antlaşma yapan köleye denir. Bu hadis böyle birisinin öldürülmesi hâlinde efendisine ve vârislerine ödenecek diyet miktarını tâyin etmektedir. Bilindiği üzere, diyet husûsunda köle ile hür farklıdır. Hür için, diyet-i kâmile denen nasslarla tesbit edilmiş maktû, muayyen bir miktar ödenir. Köle öldürüldüğü takdirde, erkek de olsa kadın da olsa onun diyeti, kıymeti üzerinden ödenir. Eğer kölenin kıymeti, hürün diyeti için tesbît edilen miktara eşit veya fazla ise, diyet-i kâmile miktarından on dirhem eksik ödenir (Diyet miktarını önceki hadiste kaydettik.)
Câriye için de durumu aynıdır. Değeri hür kadının diyetine eşit veya fazla ise on dirhem noksan ödenir. Sözgelimi, hür kadının diyeti 5.000 dirhem ise, değeri 5.000 dirhem olan bir câriye hatâen öldürülse, efendisine 4990 dirhem ödenir.
Bu esas bilindikten sonra mükâtebin hadiste beyan edilen hükmü daha kolay anlaşılır: "Mükâteb öldürüldüğü takdirde, efendisine ödediği miktarca hür kimsenin diyetine göre, geri kalan kısmı da kıymetine göre hesaplanır. Sözgelimi yarı bedelini ödemiş ise, diyet-i kâmilenin yarısı ile değerinin yarısı ödenir." Hadisin mânası bu. Ancak Hattâbî (rahimehullah) der ki: "Fakihlerin tamamına yakını şu hususta icma ederler: "Mükâteb, henüz ödenmemiş tek dirhemlik borcu kaldığı müddetçe köledir. Kendisine karşı işlenen cinâyetlerde de kendi işlediği cinâyetlerde de köle ahkâmına tâbidir. Bana ulaştığına göre bu hadisle sâdece İbrahim Nehâî (rahimehullah) amel etmiştir. Bu hususta, Hz. Ali (radıyallahu anh)'den de bir rivâyet gelmiştir. Hadis sahih olduğu takdirde, mensuh olmaz ve kendisinden evlâ olan bir rivâyete de muârız düşmezse hadisle amel gerekir."[10]

-6- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسُولُ اللهِ دِيَةُ المُعَاهَدِ نِصْفُ دِيَةِ الحُرِّ[. أخرجه أبو داود .

6. (1905)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Muâhedin diyeti hür kimsenin diyetinin yarısıdır." [Ebû Dâvud, Diyât 23, (4583).]

AÇIKLAMA:

1- Muâhed, antlaşma mucibince dâru'l-İslâm'da yaşamasına müsaade edilen gayr-ı müslimdir, buna

zımmî de denir. Lügatte zimmet, ahd, emân, damân (garanti) hurmet (haramlık, dokunulmazlık) hakk mânalarına gelir. Müslümanların ahd ve emânlarına girdikleri için ehl-i zimmet denmiştir.
2- Hattâbi, bu hadisi, Ehl-i Kitap hakkında gelen en açık rivâyet olarak değerlendirir. Ömer İbnu Abdilâziz, Urve İbnu'z-Zübeyr, İmam Mâlik, Ahmed İbnu Hanbel, İbnu Şübrüme gibi bâzı âlimler bu hadisle amel etmişlerdir.
Ashâbu re'y ve Süfyan Sevrî zımmîlerin diyeti ile Müslümanların diyetini bir tutarlar. Şâbî, Nehâî, Mücâhid, Hz. Ömer ve İbnu Mes'ud (radıyallâhu anhümâ) diğer bir kısım selef de böyle hükmetmişlerdir.
Şâfiî, İshâk, İbnu'l-Müseyyeb, Hasan Basrî, İkrime, Osman İbnu Affân -ve bir rivâyette Hz. Ömer- gibi diğer bir grup selefe göre zımmînin diyeti, Müslümanın diyetinin üçte biridir.[11]

-7- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]وَدَى رسولُ اللّهِ #: الْعَامِرِيَّيْنِ بِدِيَةِ المُسْلِمِينَ، وَكَانَ لَهُمَا عَهْدٌ مِنْ رَسُولُ اللّهِ #[. أخرجه الترمذي .

7. (1906)- Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî Âmir'den iki kişinin diyetini, Müslümanların diyet miktarına göre ödedi. (Müslümanlar tarafından hatâen öldürülen) bu iki kişi ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muâhedesi (antlaşması) vardı." [Tirmizî, Diyât 12, (1404).][12]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen iki Âmirî'nin öldürülme hikâyesi kısaca şöyledir: Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), taleb üzerine ve verilen emâna îtimad ederek yetmiş civarında bir tebliğ heyetini Benî Âmir yurduna göndermişti. Bir-i Maûna mevkiinde konaklayan hey'ete, verilen emâna îtibar edilmeden âni baskın yapılarak ikisi hariç hepsi şehîd edildi.
Bu katliamdan kurtulabilen iki kişiden biri Amr İbnu Umeyye ed- Damrî idi. Amr (radıyallâhu anh) dönüş sırasında, Karkara nâm mevkîde, Benî Âmir'den iki kişiye rastlar. Bu iki kişinin, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile aralarında ahid (antlaşma) vardı. Ancak Amr bunu bilmiyordu. Öldürülen arkadaşlarının intikâmını almak için onları öldürdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a dönüşte durumu anlatınca:
"Demek onları öldürdün ha! Öyleyse diyetlerini ödemen gerek" buyurdu.
Yeri gelmişken kaydedelim: Bunların diyetinin ödenmesine, yapılan antlaşma gereği, Medine'deki Yahudilerin iştirâki gerekiyordu. Hz. Peygamber bunu taleb için Beni'n-Nadîr yahudî kabîlesine uğrayacak, onlar değirmen taşı atarak Resûlullah'ı öldürmek üzere suikast tertibine girişecekler ve Benin Nadîr'in Medîne'den sürülmesiyle sonuçlanan gelişmeler olacaktır.[13]

-8- وعن عمرو بن شعيب عن أبيهِ عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: عَقْلُ أهْلِ الذِّمَّةِ نِصْفُ عَقْلِ المُسْلِمِينَ، وَهُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارى[. أخرجه النسائى .

8. (1907)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu

vesselâm) buyurdular ki: "Ehl-i zimmetin diyeti, Müslümanların diyetinin yarısıdır. Ehl-i zimmet de Yahudî ve Hıristiyanlardır." [Nesâî, Kasâme 35, (8, 45).][14]

ـ9ـ وعنه أيضـاً عن أبيه عن جده رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: عَقْلُ الْكَافِرِ نِصْـفُ عَقْلِ المُؤْمِنِ[. أخرجه الترمذي .

9. (1908)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "Kâfirin diyeti, mü'minin diyetinin yarısıdır." [Tirmizî, Diyât 17, (1413).][15]

AÇIKLAMA:

1-Son rivâyet, Nesâî'de Kâfirin Diyeti adını taşıyan aynı bâb içerisinde kaydedilir. Esâsen Ehl-i Kitap diye isimlendirilen Hıristiyan ve Yahudîler, kâfirler zümresindendir. Kur'an-ı Kerîm onları birçok âyette kâfir olarak (Bakara 105, Beyyine 1, 6) zikreder.
2-Rivâyetlerde diyet, "akl" kelimesi ile ifâde edilmiştir. Şu halde hadis metinlerinde akl bir çok durumlarda diyet mânasına gelmektedir. Bunun dilimizdeki akıl kelimesiyle irtibatı vardır. Akl lügat olarak bağlamak mânâsınadır. Nihâye'de açıklandığı üzere, kâtil birini öldürdüğü zaman diyet olarak develeri toplayıp getirir ve teslim etmek üzere maktûlün velîlerinin ikâmetgâhının avlusuna bağlarmış. Onlar da ondan bunları kabzederlermiş. Böylece diyet, bağlamak mânâsına gelen akl mastarından isim olarak türetilmiştir. Esasen diyetin aslı deve idi, sonradan altın, gümüş, sığır, davar vs. cinsinden belli bir miktara bağlanmıştır.
3- Bir rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde diyetin kıymeti sekiz yüz dinar ve sekiz bin dirhem idi. O esnada Ehl-i Kitabın diyeti bunun yarısı idi. Bu hal Hz. Ömer (radıyallâhu anh) zamanına kadar devam etti. Hz. Ömer halife olunca, bir hutbesinde "Deve pahalandı" deyip, diyetin kıymetini altın cinsinden bin dinara, gümüş cinsinden 12 bin dirheme yükseltti. Bu ayarlamada Hz. Ömer'in ehl-i zimmenin diyetine hiç dokunmayıp eski hal üzere bıraktığı belirtilir.
Daha önce kaydettiğimiz üzere başta Hanefîler olmak üzere ulemânın bir kısmı Ehl-i Kitabın diyet miktarını, Müslümanların diyet miktarı ile bir tutmuştur. Bunlar görüşlerini, 1906 numarada kaydettiğimiz iki Âmirî'nin diyetinin Müslümanların diyetine denk tutulmuş olma rivâyetinden başka, bilhassa meâlini kaydedeceğimiz şu âyetin ıtlakına dayandırırlar: "...Şâyet aranızda anlaşma olan bir millettense, ailesine bir diyet ödemek... gerekir" (Nisa 92). Âyette "bir diyet" denmektedir. Bu, mutlak ifade ile bilinen mâlum bir diyetin kastedildiğini, bunun da Müslümanlar için ödenen diyet olduğunu söylemişlerdir. [16]

İKİNCİ FASIL

UZUVLARIN VE YARALARIN DİYETİ

ـ1ـ عن سـليمان بن يسـار]أنَّ زَيْـدَ بنَ ثَـابِتٍ رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ كَـانَ يَقُـولُ: فِى العَيْنِ الْقَائِمَـةِ إذَا

طُفِئَتْ مِائَةُ دِينَارٍ]. أخرجه مالك .

1. (1909)- Süleymân İbnu Yesâr (rahimehullah) anlatıyor: "Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) derdi ki: "Göz yerinde kalır, fakat nuru sönerse diyeti yüz dinardır." [Muvatta, Ukûl 9, (2, 857).][17]

AÇIKLAMA:

1- el-Aynu'lkâime, tam göz demektir. Hadiste göz yuvarlağı, yüzün güzelliğini bozacak şekilde bir zarar gelmeden nuru giderilmiş, görmez hâle getirilmiş ise bunun diyeti yüz dinar olarak tesbit edilmiştir.
Uzuvların diyetinde umumî prensip şudur: "İnsanlarda el, ayak, kulak, dudak, göz, kaş gibi çift olan uzuvlardan her ikisinin diyeti, nefsin diyet-i kâmilesine müsâvidir. Bunlardan sâdece birinin diyeti ise bir diyet-i kâmilenin nısfı (yarısı) miktarıdır. Meselâ bir eli hatâen kesilen bir erkeğe beş bin dirhem, bir kadına da iki bin beş yüz dirhem diyet verimesi lâzım gelir.. Kirpikler, göz kapakları gibi adetleri dört olan uzuvlardan her birinin diyeti de bir diyet-i kâmilenin dörtte biri nisbetindedir. Lisanın, aklın diyetleri de birer diyet-i kâmiledir" (Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu).
2- Hadis Muvatta rivâyeti olmakla beraber, Zürkânî, İmam Mâlik'in bununla hükmetmeyip, "Bu ameliye; câniye aynen icra mümkünse tatbik edilir, değilse, diyet hatada olduğu gibidir" dediğini belirtir.[18]

-2- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ # في الْعَيْنِ الْقَائِمَـةِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا ثُلُثُ الدِّيَـةِ[. أخرجه أبو داود والنسائى.وفي روايـة النسائى:]قَضَـى في الْعَيْنِ الْعَوْرَاءِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا إذَا طُمِسَتْ بِثُلُثِ الدِّيَةِ[.
»الْقَائِمَـةُ«: هى التي تكون بحالهـا في موضـعها إ أنهـا تبصـر.»وَالسَّادَّةُ لِمَكَانِهَـا«: غير فارغ منها، وإنما ذهب ضياؤها .

2. (1910)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yerinde sâbit kalarak kör olan göz hakkında diyetin üçte birine hükmetti. " [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4563); Nesâî, Kasâme 41, (8,55, 56).]
Nesâî'nin rivâyetinde şöyledir: "Resûlullah : "Yerinde sâbit duran kör gözün kapanması hâlinde diyetinin üçte birine hükmeti."[19]

AÇIKLAMA:

1- Türbüştî, burada, yuvasından çıkmamış, yerinden oynamamış, daha önceki görünüşü bozulmamış, yüzde bir çirkinliğe sebep olmamış gözün kastedildiğini söyler. Önceki hadiste de belirtildiği üzere tabiî hâli bozulmadan görme nuru kaybolan göz olmaktadır.
2- Bu şartlarla görmesinin gitmesine sebep olunduğu takdirde, bir gözün diyeti, sağlam gözün diyetinin üçte biri olmaktadır. Çünkü görme nuru gitse de göz, yüzde normal halde varlığını devam

ettirmektedir. Göz çıkarılacak veya patlatılacak olsa, bu güzellik hâli kaybolur.
3- İshâk İbnu Râhuye, bu hâdisin zâhiriyle ameli eses almış ise de, geri kalan ulemâ, bunu kesin bir miktara bağlamaktan ziyade hükûmetü'l adl denilen (ehl-i vukûfun usul-ü dâiresinde yapacağı) takdire bırakılmış bir erş (diyet)[20] olarak değerlendirmiştir. Çünkü gözün hâsıl ettiği faydalar tamamen bitmiş değildir, tıpkı dişin, darbenin te'siriyle kararması gibi. Hadisi, hükûmetu'l adl'in mânasına hamletmişlerdir. Zîra hükûmetü'l-adl, (ki hükmü'l adl de denir) diyetin üçte birine kadar çıkabilir.
Tîbî de şöyle söyler: "Bu değerlendirme hükûmetu'l-adl yoluyla yapılmıştır. Aksi halde her iki gözün nuru gitmesi hâlinde diyet-i kâmile gerekir. İki gözden birinin nuru giderse, fukahâya göre diyet-i kâmilenin yarısı gerekir."
Şerhu's-Sünne'de Bagavî der ki: "Hükûmetu'l-adl'in mânası şöyle söylemektir: "Bu mecrûhun (yaralı) köle olması hâlinde, aldığı yara sebebiyle kıymetinden ne kaybetti ise, diyet olarak da bu miktara hükmedilir. Her uzvun hükûmeti (mâruz kaldığı yara sebebiyle takdir edilecek kıymet kaybı), önceden takdir edilen belli mukadder değere ulaşmayabilir. Mesela başından mûzıha sayılmayacak, (hafif) bir yara alsa, çirkinlik yapsa bile bunun hükûmeti, mûzıha yaranın erşine (diyet) ulaşmaz."
Hükûmetü'l adl'in mânâsını Tahâvî şöyle îzah eder: "Yara almış bir köle, önce yarası yok farzedilerek değerlendirilmeye, tâbi tutulur, sonra da yaralı hâliyle değerlendirilmeye tâbi tutulur. İşte iki kıymet arasındaki fark hükûmetü'l-adl denen erş'tir."
İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve Ahmed'den ilim alanlar da hep böyle hükmetmişlerdir.
Şu halde hepsinin ortak görüşü, yaralanmaların erşini tesbitte esas olan hükûmetu'l-adldir. Sadedinde olduğumuz hadisteki üçte bir meselesini, bu vak'ada hükûmetu'l-adlin bu miktar olacağına hamletmiştir, bu hadisle (benzeri vak'alarda) diyetin alelıtlak üçte bir olduğuna hürmedildiğini kabûl etmemişlerdir.
4- Hadisin, Nesâî'deki vechinde şu ziyade vardır:
اَنَّ رَسُولَ اللّهِ # قَضَى فِى اْلعَيْنِ الْعَوْرَاءِ السَّادَّةِ لِمَكَانِهَا إِذَا طُمِسَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا وَفِى الْيَدِ الشَّلاَّءِ إِذَا قُطِعَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا وَفِى السِّنِّ السَّوْدَاءِ إِذَا نُزِعَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا
"Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), yerinde sâbit duran kör gözün kapanması (yani cisminin patlatılması) halinde diyetinin üçte birine, elin kesilmesi halinde diyetinin üçte birine, kararmış dişin sökülmesi halinde diyetinin üçde birine hükmetti." Şu halde, bir fonksiyonunu kaybetmiş bulunan bir uzvun, cinâyet yoluyla ikinci bir fonksiyonu giderilecek olursa, sağlam uzva terettüp eden diyetin üçte biri diyet takdir edilmektedir.[21]

DİŞLER

-1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: في ا'سْنَانِ خَمْسٌ خَمْسٌ[. أخرجه أبو داود .

1. (1911)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-As (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Dişlerin diyeti beşer dinardır." buyurdu. [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4563); Nesâî, Kasâme 41, (8,55).][22]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Ebû Dâvud ve Nesâî'de Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî tarikinden kaydedilmiştir. Esâsen bu tarikle gelen rivâyetlerin mahrecinin Abdullah İbnu Amr İbni'l-As olduğu muhaddislerin büyük çoğunluğunca kabul edilmiş olan keyfiyettir. Senette ulemâdan bazılarının düştükleri bir şekke daha önce dikkat çektik (1900'uncu hadis).
2-"Dişlerin diyeti beşer beşer" demenin mânâsı, "Her bir dişin diyeti beş devedir" demektir. Öndeki veya arkadaki, üstteki veya alttaki diye herhangi bir ayırıma yer verilmeksizin bütün dişlerin değeri eşittir, ve her bir diş için diyet olarak beş deve takdir edilmiştir.[23]

-2- وعن ابن المسيب قال:]قَضَى عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ في ا‘ضْرَاسِ بِبَعِيرَيْنِ بَعِيرَيْنِ، وَقَضَى مُعَاوِيَةُ في كُلِّ ضِرْسٍ بِخَمْسَةِ أبْعِرَةٍ[. أخرجه مالك .

2. (1912)- İbnu'l- Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Ömer İbnu'l Hattâb (radıyallâhu anh) her azı diş için bir deveye hükmetti. Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) ise her azı diş için beş deveye hükmetti." [Muvatta, Ukûl 7, (2,861).][24]

AÇIKLAMA:

Metinde Hz. Ömer'in diş için iki deve (baîreyn) takdir ettiğini ifâde edilir. Ancak Muvatta'nın aslında ve Zürkânî şerhinde "bir deve'"ye hükmettiği ifâde edilir. Şu halde Teysîr'de bir yanlışlık, bir hata söz konusu. Biz, tercümede aslı esas alıp "Bir deveye hükmetti" diye kaydettik.
Hata hususunda kanaat veren bir delil, Muvatta'da İmam Malik'in bir ilavesidir: "Sa'd İbnu Müseyyeb der ki: "Diyet, Hz. Ömer'in hükmünde azalıyor, Hz. Muâviye (radıyallâhu anhümâ)'nin hükmünde artıyor. (Onların yerine) ben olsaydım, dişlerin her biri için iki deveye hükmederdim."[25]

PARMAKLAR

-1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ # هذِهِ وهذِهِ سَواءٌ، يَعْنِى الخِنْصَرَ وَا‘‘بْهَامَ في الدِّيَةِ[. أخرجه الخمسة إ مسلماً.وزاد الترمذي:]دِيَةُ أصَابعِ اليَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ سَوَاءٌ عَشْرَةٌ مِنَ ا‘‘بِلِ لِكُلِّ إصْبَعٍ[.وللنسائى:]في ا‘صَابِعِ عَشْرٌ عَشْرٌ[.

1. (1913)- İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu ve şu -yâni serçe parmakla baş parmak- diyette eşittirler." [Buhârî, Diyât 20, Tirmizî, Diyât 4, (1391, 1392); Ebû Dâvud, Diyât 20, (4558); Nesâî, Kasâme 42, (8, 56,57).]
Tirmizî'nin rivâyetinde şu ziyade mevcuttur: "İki elin parmaklarıyla iki ayağın parmakları da eşittir. Her bir parmağın diyeti on devedir."

Nesâî'deki ziyâde şöyledir: "Parmaklar hakkında diyet, onar onardır."[26]

YARALAMALAR

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّهِ #: في المَوَاضِحِ خَمْسٌ خَمْسٌ[. أخرجه أصحاب السنن.»المَوَاضِحُ«: جمع موضحة، وهى الشجة التي تبدى وضح العظم: أى بياضه. والمراد بذلك: موضحة الرأس والوجه دون سائر الجسد ففيها الحكومة .

1. (1914)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mûzıha olan yaraların diyeti beşer devedir." [Tirmizî, Diyât 3, (1390); Ebû Dâvud, Diyât 20, (4566); Nesâî, Kasâme 43, (8, 57).][27]

AÇIKLAMA:

Mûzıha (cem'i mevâzıh'dır), kemiğin beyazlığını ortaya çıkaran derin yaradır. Bu çeşit derin yaradan her birinin diyeti beş adet devedir. Deveyi gerektiren yara daha ziyâde başta veya yüzde hâsıl edilen yaradır. Vücudun başka yerindeki mûzıha yaralar için diyet maktû olmayıp, usulüne göre hâkimin takdirine bırakılmıştır. Bu çeşitten, takdirle ortaya konan diyete hükûmetu'l-adl dendiğini daha önce belirtmiştik. (1910'uncu hadise bakın.)[28]

ÜÇÜNCÜ FASIL

NEFİS VE UZUVLAR HAKKINDA MÜŞTEREK HADİSLER

-1- عن عبداللّه بن أبى بكر بن محمد بن عمرو بن حزم عن أبيه:]أنَّ في الْكِتَابِ الَّذِي كَتَبَهُ رَسُولُ اللّهِ # بْنِ حَزْمٍ في الْعُقُولِ: أنَّ في النَّفْسِ مِائَةً مِنَ اçبِلِ، وفي اçنْفِ إذَا أُوعِبَ جَدْعاً الدِّيَةُ الْكَامِلَةُ، وَفي المَأمُومَةِ ثُلُثُ الدِّيَةِ، وفي الجَائِفَةِ مِثْلُهُ، وفي الْعَيْنِ خَمْسُونَ، وفي الْيَدِ خَمسُونَ، وفي الرِّجْلِ خَمْسُونَ، وفي كُلِّ أُصْبُعٍ مِمَّا هُنَالِكَ عَشْرٌ مِنَ اçبِلِ، وفي كُلِّ سِنٍّ خَمْسٌ، وفي المُوضِحَةِ خَمْسٌ[. أخرجه مالك والنسائى.وفي أخرى للنسائى:]في النَّفْسِ الدِّيَةُ، وفي اçنْفِ إذَا أُوعبَ جَدْعُهُ الدِّيَةُ، وفي اللِّسَانِ الدِّيَةُ، وفي الشَّفَتَيْنِ الدِّيَةُ، وفي الْبَيْضَتَيْنِ الدِّيَةُ، وفي الذَّكَر الدِّيَةُ، وفي الصُّلْبِ الدِّيَةُ، وفي الْعَيْنَيْنِ الدِّيَةُ، وفي الرِّجْلِ الوَاحِدَةِ نِصفُ الدِّيَةِ. وفي المَأمُومَةِ ثُلُثُ الدِّيَةِ، وفي الجَائِفَةِ ثُلُثُ الدِّيَةِ، وفي المُنَقِّلَةِ خَمْسَ عَشَرَةَ مِنَ اçبِلِ، وفي كُلِّ إصْبَعٍ مِنْ أصَابِعِ الْيَدِ أوِ الرِّجْلِ عَشْرٌ مِنَ اçبِلِ، وفي السِّنِّ خَمْسٌ مِنَ اçبِلِ، وفي المُوضِحَةِ خَمْسٌ مِنَ اçبِلِ وَإنَّ الرَّجُلَ يُقْتَلُ بِالْمَرأةِ، وَعَلى أهْلِ الذَّهَبِ ألْفُ دِينَارٍ[.ومعنى »أوْعَبَ«: استوفى جدعه.ومعنى »وَالمُنَقِّلَةُ«: الشجة التي تخرج منها صغار العظام .

1. (1915)- Abdullah İbnu Ebî Bekr İbni Muhammed İbni Amr İbni Hazm, bâbasından naklen

anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın İbnu Hazm'a[29] diyetler hakkında yazdığı tâlimatta şu hususlar da vardı: "Nefis için (diyet olarak) yüz deve, burun tamamiyle koparılacak olursa diyet-i kâmile, me'mûme (denen ve beyin zarına kadar ulaşan yara) için diyetin üçte biri, câife (denen karın veya başın boşluğuna ulaşan yara) için de bunun kadar; göz için elli, ayak için de elli, vücudda bulunan her parmak için on deve, her diş için beş, mûzıha (denen ve kemiğe ulaşan yara) için beş deve (lik diyet vardır)." [Muvatta, Ukûl 1, (2, 849); Nesâî, Kasâme 44, (8, 57, 60).]
Nesâî'nin bir rivâyetinde şu ibâre yer alır: "Nefis için diyet-i kâmile; burun tamamen koparılmış ise diyet-i kâmile, dil için diyet-i kâmile, iki dudak için diyet-i kâmile, sulb (bel kemiğinin kırılıp kişinin kamburlaşması) için diyet-i kâmile iki yumurta (husye) için diyet-i kâmile, zeker (erkek tenâsül uzvu) için diyet-i kâmile, sulb (bel kemiğinin kırılıp kişinin kamburlaşması) için diyet-i kâmile, iki göz için diyet-i kâmile, bir ayak için diyet-i kâmilenin yarısı, me'mûme (beyin zarına ulaşan yara) için diyet-i kâmilenin üçte biri, câife (baş veya karın boşluğuna ulaşan yara) için diyet-i kâmilenin üçte biri, münekkile (küçük kemik çıkan yara) için on beş deve, el veya ayak parmaklarından her biri için on deve, (her bir) diş için beş deve, mûzıha (kemiğe ulaşan yara) için beş deve (diyet olarak verilir). Erkek, kadına karşı öldürülür, altını olanlardan (diyet-i kâmile olarak) bin dinar alınır."[30]

-2- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رَسُولُ اللّهِ # يُقَوِّمُ دِيَةَ الخَطَإِ عَلَى أهْلِ الْقُرَي أرْبَعمِائَةِ دِينَارٍ، أوْ عَدْلَهَا مِنَ الْوَرقِ، وَيُقَوِّمُهَا عَلَى أثْمَانِ ا"بِلِ، فَإذَا غَلَتْ رَفَعَ في قِيمَتِهَا، وَإذَا هَاجَتْ: أىْ رَخُصَتْ. نَقَصَ مِنْ قِيمَتِهَا، وَبَلَغَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّهِ # مَا بَيْنَ أرْبَعمِائَةِ دِينَارٍ الى ثَمَانِمَائَةٍ، وَعَدْلُهَا مِنَ الوَرِقِ ثَمَانِيَةُ آَفِ دِرْهَمٍ، وقَضَى عَلَى أهْلِ الْبَقَرِ بِمائَتَىْ بَقَرَةٍ، وَمَنْ كَانَ دِيَةُ عَقْلِهِ في شَاءٍ فَألْفا شَاةٍ، وقَالَ #: الْعَقْلُ مِيرَاثٌ بَيْنَ وَرَثَةِ الْقَتِيلِ عَلى قَرَابَتِهِمْ، فَمَا فَضَلَ فَلِلْعَصَبَةِ، وَقَضى في ا'عْضَاءِ بِمَا تَقَدَّمَ ذِكْرُهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.

2. (1916)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hatanın diyetini, köylerde yaşayanlar için dört yüz dinar olarak veya buna denk kıymette gümüş olarak değerlendirir, bunu da develerin fiyatlarını esas alarak tesbit ederdi. (Söz gelimi) develer pahalanınca (diyetin dinar ve dirhem miktarında) yükseltme yapar, develerin kıymeti düşünce de (diyetin dinar ve dirhem miktarında) indirme yapardı. (Hatâen işlenince cinayetlerin diyeti Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında dört yüz dinarla sekiz yüz dinar arasına ulaştı. Bunun gümüş nev'inden muadili sekiz bin dirhem idi. Sığır besleyenlere (diyet olarak) iki yüz sığır hükmetti. Diyetini davar cinsinden vermek isteyene iki bin davara hükmetmiştir.Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Diyet, öldürülenin vârisleri arasında yakınlık derecelerine göre, (yani Kur'an'da belirtilen nisbet üzere, diğer tereke malları gibi) taksim edilir. (Ashâbu'lferâiz'den) artan olursa asabe (denen akraba)ya geçer."Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) uzuvlar hakkında, daha önce geçtiği şekilde hükmetti." [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4564); Nesâî, Kasâme 30, (8, 42, 43).][31]

AÇIKLAMA:

Bu hadis de, diyet yoluyla öldürülenin yakınlarına intikal eden meblağın, ölen kimsenin bıraktığı diğer malları gibi vârislerine intikal edeceğini belirtiyor. Vârisler şâyet ashâb-ı ferâiz denen yakınları ise, herbirinin Kur'an'la tesbit edilen belli nisbette payı vardır. Bu nisbete göre paylarını alırlar. Bu pay sahiplerinden eksik olanlar varsa veya hiçbiri mevcut değilse, tereke asabeye intikâl eder. Asabe, kısaca bâba tarafından akrabadır.[32]

-3- وعن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: ا'صَابِعُ سَوَاءٌ وَا'سْنَانُ سَوَاءٌ، وَالثَّنِيَّةُ وَالضِّرْسُ سَوَاءٌ هذِهِ وَهذِهِ سوَاءٌ[. أخرجه أبو داود .

3. (1917)- İbnu Abbâs hazretleri (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Parmaklar diyette eşit değerdedir. Dişler de aralarında eşittirler. Köpek dişi, azı dişi eşittir. Bunlar öbürlerine diyet meselesinde denktirler." [Ebû Dâvud, Diyât 20, (4559, 4560, 4561).][33]

-4- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قَضَى رَسُولُ اللّهِ # في الْعَيْنِ الْعَوْرَاءِ السَّادَّةِ لِمَكانِهَا إذَا طُمِسَتْ بِثُلُث دِيَتِهَا،

وفي الْيَدِ الشَّلَّاءِ إذَا قُطِعَتْ بِثُلُث دِيَتِهَا، وَفي السِّنِّ السَّوْدَاءِ إذَا نُزِعَتْ بِثُلُثِ دِيَتِهَا[. أخرج أبو داود حديث العين وحدها، وأخرجه النسائى كامًّ .

4. (1918)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor. "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yerinde sâbit duran (bakar) kör gözün (cinâyet sebebiyle) kapanması hâlinde, diyetinin, normal diyetinin üçte biri olacağına hükmetti. Keza sakat elin kesilmesi halinde, diyetinin normal diyetinin üçte biri kadar olacağına, siyahlaşmış dişin (cinâyet sebebiyle) düşmesi halinde, normal diyetinin üçte biri olacağına hükmett." [Ebû Dâvud -bu rivâyetin sâdece gözle ilgili kısmını- önceki rivâyetin aynı bâbında), Nesâî'de tam olarak tahric etmiştir. (Hadis 1910 numarada geçti).][34]

DÖRDÜNCÜ FASIL

CENİNİN DİYETİ

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]اقْتَتَلَتِ امْرَأتَانِ مِنْ هُذَيْلٍ، فَرَمَتْ إحْدَاهُمَا ا'خْرَى بِحَجَرٍ فَقَتَلَتْهَا وَمَا في بَطْنِهَا، فَاخْتَصَمُوا إلى رَسُولِ اللّه #، فقَضَى أنَّ دِيَةَ جَنِينِهَا غُرَّةٌ عَبْدٌ أو أمَةٌ[.زاد في رواية أبى داود:]أو بَغْلٌ، أوْ فَرَسٌ، وقَضَى بِدِيَةِ المَرأةِ عَلى عَاقِلَتِهَا وَوَرَّثَهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ[. أخرجه الستة .

1. (1919)- Ebû Hüreyre hazretleri (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hüzeyl kabîlesinden iki kadın birbirleriyle kavga ettiler. Biri diğerine bir taş atarak kadını da, karnındaki yavruyu da öldürdü. Dâva

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e geldi. Efendimiz, ceninin diyetini bir gurre olarak hükme bağladı. Gurre kadın veya erkek bir köle demektir."
Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde (4577. hadis) şu ziyâde vardır: "... veya katır veya ata hükmetti. Kadının diyetini âkilesi üzerine hükmetti. Kadına çocukları ve onlarla birlikte olanlar varis oldular." [Buhârî, Diyât 25, Tıbb 46, Ferâiz 11; Müslim, Kasâme 34, (1681); Muvatta, Ukûl 5, (2, 855); Tirmizî, Diyât 15, (1410); Ebû Dâvud, Diyât 21, (4568,4580); Nesâî, Kasâme 37, (8, 47, 48).][35]

AÇIKLAMA:

1- Gurre, esas itibarıyle hayvanların alnındaki beyazlıktır, dilimizde sakar da denir. Burada cüzün zikri ile küll kastedilmiştir.
2-Bu hadis muhtelif vecihlerle rivayet edilmiştir. Bazılarında, öldürülen kadının ayrıca kısâsen ölüme mahkum edildiği belirtilir.
Gurre hükmü cenin içindir.Gurre ile ne kastedildiği, bizzat rivâyette açıklanmıştır: "Bir köle. Bu, kadın da olabilir, erkek de." Yine Teysîr'in de kaydetmiş bulunduğu bir rivâyette, gurrenin bir katır veya bir at olabileceği de söylenmiştir. Keza, yine Ebû Dâvud'da yer alan bir vecihte gurreye bedel beş yüz koyun zikredilir. Ancak Ebû Dâvud burada bir yanlışlık olduğunu belirtir ve "Doğrusu "yüz koyun" olmalıdır" der. Ebû Dâvud'un bir başka rivâyetinde Şâ'bî'nin gurre'yi "beşyüz derhem", Rebiâ'nın da "elli dinar" olarak açıkladığı kaydedilir.[36]

BEŞİNCİ FASIL

DİYETİN KIYMETİ

-1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِـيَ الله عَنْهُما قال:]كَانَتْ قِيمَـةُ الدِّيَةِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ الله # ثَمَانِمائَـةِ دِينـارٍ، أوْ ثَمَانِيَـةَ آَفِ دِرْهَمٍ، وَكَـانَتْ دِيَـةُ أهْلِ الكِتَـابِ يَوْمَئِذٍ عَلى النِّصْفِ مِنْ دِيَةِ المُسْلِمِينَ إلى أنِ استُخْلِفُ عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِيَ الله عَنْهُ، فقَامَ خَطِيباً فقَالَ: إنَّ ا''بِلَ قَدْ غَلَتْ فَفَرَضَـهَا عُمَرُ عَلى أهْلِ الـذَّهَبِ ألْفَ دِينَـارٍ، وَعَلى أهْلِ الْوَرِقِ اثْنَىْ عَشَـرَ ألْفِ دِرْهَمٍ، وَعَلى أهْلِ الْبَقَرِ مِـائَتَى بَقَرَةٍ، وَعَلى أهْلِ الشَّاءِ ألْفَىْ شَـاةٍ، وَعَلى أهْلِ الحُلَـلِ مِائَتَىْ حُلَّةٍ، وَتَرَكَ دِيَةَ أهْلِ الذِّمَّةِ لَمْ يَرْفَعْهَا فِيمَا رَفَعَ مِنَ الدِّيَةِ[. أخرجه أبو داود .

1. (1920)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında diyet-i kâmilenin kıymeti sekiz bin dirhem idi. Ehl-i Kitab'ın diyeti de o gün, Müslümanların diyetinin yarısına denkti. Bu durum Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'ın halîfe olmasına kadar devam etti. Halîfe olunca bir hutbesinde "Artık deve pahalandı" dedi ve diyeti altın sahiplerine bin dinar, gümüş sahiplerine on iki bin dirhem, sığır sahiplerine iki yüz sığır, davar sahiplerine iki bin koyun, elbise sahiplerine de iki yüz takım elbise olarak tesbit etti. Ehl-i zimmetin diyetini, (Hz. Peygamber devrinde ne idiyse) olduğu gibi bıraktı, hiçbir yükseltme yapmadı." [Ebû Dâvud, Diyât 18, (4542).][37]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, bir Müslüman öldürüldüğü takdirde diyetinin (yani diyet-i kâmilenin) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında sekiz yüz dirhem olduğunu, Hz. Ömer zamanında develerin pahalanmasına bağlı olarak, diyet miktarının bin iki yüz dirheme çıkarıldığını belirtiyor.
Yine rivâyetten anlıyoruz ki Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, Ehl-i Kitap'tan bir kimsenin diyeti Müslümanın diyetinin yarısı kadar yâni dört yüz dirhem. Hz. Ömer zamanında Müslümanların diyeti bin iki yüz dirheme çıkarken zımmîlerinki değişmemiş, dört yüz dirhemde sâbit kalmıştır. Netice olarak önce Müslümanların diyetinin yarısı iken Hz. Ömer'in ayarlamasından sonra üçte bire düşmüştür.
Hadisle ilgili olarak Hattâbî der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın köylerde oturanlar için diyetin tesbitinde deveyi esas alması, devenin onlar nezdindeki kıymetinden dolayıdır. Onun kıymeti o devirde altın cinsinden sekiz yüz dinar idi. Gümüş cinsinden de sekiz bin dirhemi buluyordu. Bu hal hiç değişmeden Hz. Ömer zamanına kadar bu minval üzere geldi. Onun devrinde deve kıymetlendi ve altının cinsinden bin dinara, gümüş cinsinden on iki bin dirheme yükseldi. Müteammiden cinâyet işleyenlerin diyeti hususunda Şâfiî'nin, "öncelikle deve ile ödenmeli, deve olmazsa paraya başvurmalı" sözü buna dayanır. Şâfiî'ye göre, Hz. Ömer'in koyduğu rakama îtibar edilmez. Çünkü bu diyet, develerin kendi zamanındaki kıymetidir. Bir malın kıymeti zamana göre değişir, artar, eksilir vs." Bu Şâfiî (rahimehullah)'nin kavl-i cedîdidir, kavl-i kadîminde Hz. Ömer'in koyduğu rakamları esas almış idi.[38]

ALTINCI FASIL

DİYETLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

-1- عن زياد بن سعد بن ضميرة السلمى عن أبيه عن جده، رَضِيَ اللهُ عَنْه:]وَكَانَا شَهِدَا مَعَ النَّبىّ # حُنَيْناً: أنَّ مُحَلّمَ بنَ جَثَّامَةَ اللَّيْثِىَّ قَتَلَ رَجُ مِنْ أشْجَعَ في ا"سْم، وَذلِكَ أوَّلُ غِيَرٍ قَضى بِهِ رَسُولُ الله # فتَكَلَّمَ عُيَيْنَةُ في قَتْلِ ا'شْجَعِىّ 'نَّهُ مِنْ غطَفَانَ، وتَكَلَّمَ ا'قْرَعُ بنُ حَابِسٍ دُونَ مُحَلّمٍ 'نَّهُ مِنْ خِنْدَفٍ فَارْتَفَعَتِ ا'صْوَاتُ، وَكَثُرَتِ الْخُصُومَةُ واللّغَطُ، فقَالَ رَسُولُ الله # يَا عُيَيْنَةُ أ تَقْبَلُ الْغِيَرَ؟ فقَالَ: َ، وَاللهِ حَتَّى أُدْخِلَ عَلَى نِسَائِهِ مِنَ الْحَرْبِ وَالحَزَنِ مَا أُدْخِلَ عَلَى نِسَائِى، ثُمَّ ارْتَفَعَتِ ا'صْوَاتُ، وَكَثُرَتِ الْخُصُومَةُ واللّغَطُ، فقَالَ رَسُولُ الله #: يَا عُيَيْنَةُ أَ تَقْبَلُ الْغِيَرَ؟ فقَالَ عُيَيْنَةُ مِثْلَ ذلِكَ، فقَامَ رَجُلٌ مِنْ بَنِى لَيْثٍ اسْمُهُ مُكَيْتَلٌ عَلَيْهِ شِكَّةٌ، وفي يَدِهِ دَرَقَةٌ، فقَالَ يَا رَسُولَ الله: إنِّى لَمْ أجِدْ لِمَا فَعَلَ هذَا في غُرَّةِ ا"سْم مَثً إَّ غَنماً وَرَدَتْ فَرُمِىَ أوَّلُهَا فَنَفرَ آخِرُهَا، اُسْنُنِ الْيَوْمَ وَغَيِّرْ غداً، فقَالَ #: بَلْ نُعْطِيكُمْ خَمْسِينَ مِنَ ا"بِلِ في فَوْرِنَا هذَا وَخَمْسِينَ إذَا رَجَعْنَا إلى المَدِينَةِ، وَذلِكَ في بَعْضِ أسْفَارِهِ، وَمُحلّمٌ رَجُلٌ طَوِيلٌ آدَمُ وَهُوَ في طَرَفِ النَّاسِ فلَمْ يَزَالُوا حَتَّى تَخَلّصَ فَجَلَسَ بَيْنَ يَدَىْ رَسُولِ اللهِ # وَعَيْنَاهُ تَدْمَعَانِ، فقَالَ يَا رَسُولَ الله: إنِّى قَدْ فَعَلْتُ الَّذِى بَلَغَكَ، وَإنِّى أتُوبُ إلى اللهِ، فاسْتَغْفِرِ الله لِى، فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَقتَلْتَهُ بِسَيِحِكَ في غُرَّةِ ا"سْم: اللَّهُمَّ َ تَغْفِرْ لِمُحَلّمٍ بِصَوْتٍ عَالٍ، فقَامَ وإنَّهُ لَيَتَلَقَّى

دُمُوعَهُ بِطَرَفِ رِدَائِهِ. قَالَ ابنُ إسْحَاقَ: وَزَعَمَ قَوْمُهُ أنَّ رَسُولَ الله # اسْتَغْفَرَ لَهُ بَعْدَ ذلِكَ].
أخرجه أبو داود.»الْغِيَرُ«: الدية. و»الشِّكَّةُ«: السح.وقوله: »آدَمُ«: أى يضرب لونه إلى السواد من شدة سمرته، »وَغرَّةُ كُلِّ شَيٍْ«: أوله .

1. (1921)- Ziyâd İbnu Sa'd İbni Dumeyre es-Sülemî an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) -ki bunlar (Sa'd ve Dumeyre) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Huneyn'e katılmışlardı- anlatıyor: "Muhallem İbnu Cessâme el-Leysî, Müslüman olduktan sonra Eşca' kabîlesinden birisini öldürmüştü. Bu, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hüküm verdiği ilk diyet vak'ası oldu. Uyeyne öldürülen Eşcaî'nin katli husûsunda ileri geri konuştu. Çünkü (Uyeyne) kendisi de Gatafanlı idi. Akra İbnu Hâbis de Muhallem'in taraftarı (olarak müdâfaa için) konuştu, çünkü o da Hındef'ten idi. Derken (münakaşa ilerledi) sesler yükselmeye başladı, tartışma ve bağırıp çağırmalar arttı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) müdâhale ederek, "Ey Uyeyne, diyet kabul etmez misin?" diye sordu
"Hayır! Vallahi harb ve ızdırabtan benim kadınlarıma ulaştırılan, onun kadınlarına ulaşmadıkça kabul etmiyorum!" cevabını verdi. Sonra bağırmalar yükseldi, tartışma ve bağırıp çağırmalar arttı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar araya girip: "Ey Uyeyne, diyet kabul etmez misin?" dedi. Uyeyne önceki sözlerini aynen tekrar etti. Bu hal, Benî Leys'ten üzerinde silâh ve elinde de deriden mâmul bir kalkan bulunan Mukeytil adında birinin kalkıp, "Ey Allahın Resûlü! Bunun (Muhallem'in) İslâm'ın başında yaptığı şu cinâyete misal olarak, su içmek üzere havuzun başına koşan koyun sürüsünü gösterebileceğim. Sürünün ilk gelenlerine (öldürülmek veya uzaklaştırılmak üzere taş veya ok) atılır, arkadan gelenler de korkarak kaçarlar. Bugün hüküm koy yarın değiştir!" demesine kadar devam etti.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine (Muhallem'e dönüp) hemen şu hükmü verdi.
"Derhal huzurumuzda elli deve vereceksin, elli deve de Medine'ye dönüşümüzde vereceksin!"
Bu vak'a Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın seferlerinin birinde cereyan etmişti. Muhallem uzun boylu, esmer birisi idi, cemaatin kenarında bulunuyordu. O ölümden kurtuluncaya kadar halk oradan ayrılmadı. Resûlullah'ın (bu nihâî hükmünden sonra) önüne, iki gözünden de yaşlar akar vaziyette oturdu ve:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben size ulaşan cinâyeti işlemiş bulunuyorum. Ben Allah'a tevbe ettim. Sen de benim için ey Allah'ın Resûlü, Allah'tan mağrifet dileyiver!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüksek sesle:
"Sen onu İslam'ın başında silahınla mı öldürdün! Allah'ım, Muhallem'i mağrifet etme!" dedi.
Ebû Seleme şu ilavede bulunur: "Muhallem göz yaşlarını ridasının ucuyla silerek kalktı."
İbnu İshâk der ki: "Muhallem'in kavmi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın daha sonra onun için Allah'a istiğfar ediverdiğine inanıyorlardı." [Ebû Dâvud, Diyât 3, (4503).][39]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, el-Megâzî'de İbnu İshak tarafından yapılan rivâyetinde, vak'anın Huneyn Seferi sırasında cereyan ettiği tasrih edilir: Huneyn günü, öyle namazından sonra bir ağacın gölgesine çekildiği sırada, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına Akra' İbnu Hâbis ve U-yeyne İbnu Hısn (radıyallâhu anhümâ) gelirler. O gün Uyeyne İbnu Hısn, Âmir İbnu'l Azbat adında bir maktulün kan

bedelini taleb etmektedir.
2-Benî Leys'e Mukeytil'in sözü oldukça mübhemdir. Şârihler farklı yorumlar teklîf etmişlerdir. Sindî'ye göre Mükeytil: "Suya ilk gelen koyunlara atılan taş, (veya ok) korkusuyla geridekilerin kaçtığı gibi, sen de İslam'da bu ilk cinâyet sahibini öldür, tâ ki yeniden geleceklere bir ibret, bir nasihat olsun (ve cinayet işlemekten kaçsınlar)" demek istemiştir. "Bugün hüküm koy yarın değiştir" tâbiri Sindî'ye göre, ikinci bir temsildir, önceki sözü takviye için getirilmiştir. Bu katlin terkedilmesi hâlinde, başkalarının söyleceyeceği sözü anlatan temsildir. Şunu söylemek istemiştir: "Aksi takdirde böyle (yani bugün hüküm koy, yarın değiştir) diyecekler. Yani: "Eğer bugün, daha yeni konmuşken kısası terkedip, diyetle yetinirsen ve sonra da herhangi bir mücrime kısas uygularsan, bu davranış şu misalde görülen duruma benzer. Elhâsıl, bugün mücrimi kısas yaparak öldürürsen, bunun misali, koyun sürüsünün misali gibi olur. Eğer bugün terkedersen bunun da misali şu ikinci temsildeki gibi olur" demiş olmaktadır.
İbnu'l-Esir, en-Nihâye'de, "Bugün hüküm koy yarın değiştir" tâbirini şöyle açıklar: "Kısas konusunda vaz'ettiğin sünnetle amel et, daha sonra değiştirmek dilersen değiştir", yani koyduğun sünneti (hükmü) değiştir. Dendi ki: "Tegayyür, burada gayrı almaktır. O da diyettir."
Aynı cümleyi Hattâbî de şöyle anlar: "Bu mesel şunu söylemektedir: "Bugün ona kısas yapmazsan, yarın senin sünnetin sübût bulmaz ve hükmün senden sonra infâz edilmez" veya, bunu sen yapmazsan, bilahare kâtil, şu sözü söylemeye bahâne bulur: "Bugün hüküm koy, yarın değiştir." Bu sebeple sünnetin tegayyür eder (değişir) hükümleri de değiştirilir."
Suyûtî de Mirkâtu's-Suûd'da şöyle açıklar: "Muhallem'in İslam'ın evvelinde, adamı öldürüp sonra da kendisine kısas uygulamayıp, diyet alınmasını taleb etmesi meselesi, (anlatılan fıkrada geçen) ürkmüş koyunun meseli gibidir. Yâni, maktûlün akrabalarına Muhallem'in taleb ettiği şekilde davranılacak olursa, halk kısasın diyetle, hususan ivazla değiştirildiğini görecek, böyle bir bilgi de onların İslâm'a girmelerini duraklatacaktır. Çünkü onlar intikamlarını almakta harîs kimselerdir. Ayrıca onlarda diyet almaya karşı bir nefret vardır. Sonra o adam, "Bugün hüküm koy, yarın değiştir" sözüyle Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı kâtile karşı kısas tatbîkine teşvik etti. Bu sözüyle şunu demek istemiştir: "Bugün ona kısas uygulamazsan, sünnetini (getirdiğin hükmü) değiştirdin demektir." Ancak, adam sözünü, muhâtabı tahrîk edip, kendinden taleb ettiği şeye yöneltip yapmaya cür'et ettirecek bir üslûbla ifâdeye dökmüştür."
3-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) neticede maktûlün velilerine 50'si peşin, 50'si bilahare teslim edilmek üzere, kâtili 100 deveye mahkum etmiştir.
Buhârî, İbnu Abbas'tan şu rivâyeti kaydeder:"
Benî İsrâil'de kısas vardı. Fakat diyet yoktu. Cenâb-ı Hak bu ümmet için:
"Ey imam edenler, öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı (...) öldüren, ölenin kardeşi tarafından bağışlanmışsa, kendisine örfe uymak ve bağışlayana güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir" (Bakara 178) buyurdu."
İbnu Abbâs der ki: "Âyette zikredilen "afv" âmden vukûa gelen öldürmelerde diyet almayı kabul etmektir."[40]

ـ2ـ وعن جابر رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ الله #: َ أُعْفِى مَنْ قَتَلَ بَعْدَ أخْذِ الدِّيَةِ[. أخرجه أبو داود.ومعنى »َ أُعْفِى«: َ أقيله، وَ أعفو عنه بل أقتله.

2. (1922)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Diyet aldıktan sonra (kâtili) öldüren kimseyi asla affetmem." [Ebû Dâvud, Diyât 5, (4507).][41]

AÇIKLAMA:

1-Hadis iki tarzda anlaşılmıştır. Biri tercümede kaydettiğimiz şekilde, bir de: "Diyet aldıktan sonra öldüren kimsenin malı artmasın, zengin kılınmasın" mânâsında bedduadır.
Birinci mânâya göre, böyle bir kâtilden diyet kabûl edilmeyip, mutlaka öldürüleceği hükmü çıkarılmıştır. Bu hususu daha sarîh ifâde eden bir rivâyeti Ebû Dâvud et-Tayâlesî kaydetmiştir: أُعَافِى اَحَـدًا قَتَلَ بَعْـدَ اَخذِ اْلدِّيَّةِ "Diyet aldıktan sonra öldüren kimseyi affetmem." Bu hadis, bir câhiliye geleneğini reddetmektedir. Öldürülenin velîsi, kâtilden diyet almak sûretiyle, hayat garantisi verdiği halde, firsat bulunca yine de öldürür ve diyeti geri iâde ederdi. Resûlullah bu tatbikatı, böylece reddetmiş olmaktadır.[42]

-3- وعن عمرو بن شعيب:]أنَّ رَجُلاً مِنْ بَنِى مُدْلِجٍ يُقَالُ قَتَادَةُ خَذَفَ ابْنَهُ بِسَيْفٍ، فَأصَابَ سَاقَهُ فَنُزِىَ في جُرْحِهِ فَمَاتَ فَقَدِمَ سُرَاقَةُ بنُ جُعْشُمٍ عَلَى عُمَرَ فَذَكَرَ ذلِكَ لَهُ، فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: أُعْدُدْ عَلَى مَاءِ قُدَيْدٍ عِشْرِينَ وَمِائَةَ بَعِيرٍ حَتَّى أقْدُمَ عَلَيْكَ، فَلَمَّا قَدِمَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أخَذَ مِنْ تِلْكَ ا“بِلِ ثَثِينَ حِقَّةً، وَثَثِينَ جَذَعَةً وَأرْبَعِينَ خَلِفَةً، ثُمَّ قَالَ: أينَ أخُو المَقْتُولِ، فقَالَ هَا أنَاذَا؟ قَالَ: خُذْهَا، فإنَّ رَسولَ اللهِ # قالَ: لَيْسَ لِقَاتِلٍ شَيْءٌ[. أخرجه مالك.»نُزِى«: أى جرى دمه فلم ينقطع .

3. (1923)- Amr İbnu Şuayb'ın rivâyetine göre: "Benî Müdlic'ten Katâde adında bir adam, oğluna bir kılıç firlattı. O da bacağına isâbet etti. Yaradan fasılasız kan kaybı oldu ve oğlan öldü. Sürâka İbnu Cu'şum Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'e gelip durumu haber verdi. Hz. Ömer: "Kudeyd suyuna yüz yirmi deve hazırla, ben oraya geleceğim" dedi. Ömer (radıyallâhu anh) oraya gelince bu develerden otuz hıkka (dört yaşına giren dişi deve), otuz cezea (beş yaşına girmiş dişi deve) ve kırk halife (hâmile deve) aldı. Ve sordu:
"Maktûlün kardeşi nerede?"
"İşte benim!" dedi.
"Al bunları! Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştu: "Kâtile (ne diyetten, ne mîrastan) hiç bir hisse yoktur." [Muvatta, Ukûl 10, (2, 867).]

AÇIKLAMA:

İslâm'ın mîras hukukunun mühim bir prensibi burada hatırlatılmaktadır. Bir kimse, kendisine mirasından hisse düşecek yakınını öldürmüş ise, ölenin terekesinden hisse sâhibi olamaz. Burada, bâba oğlunu öldürmüş, öldürme cezası olarak diyeti devlet, elinden almış, velîlere iâde ederken, kâtil olan bâbasına hiçbir pay vermemiştir. Vak'ayı Abdurrezzâk Süleymân İbnu Yesâr'dan rivâyet eder. Orada şöyle denir: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) maktûlün annebâba bir kardeşini vâris kıldı,

bâbasına diyetten hiçbir şey vermedi."[43]

4- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]أنَّ امْرَأتين مِنْ هُذَيْلٍ: قَتَلَتْ إحداهُمَا ا'خْرَى وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا زَوْجٌ وَولَدٌ، فَجَعَلَ # دِيَةَ المَقْتُولَةِ عَلَى عَاقِلَةِ الْقَاتِلَةِ، وَبَرَّأ زَوْجَهَا وَوَلَدَهَا 'نَّهُمَا مَا كَانَا مِنْ هُذَيْلٍ، فَقَالَ عَاقِلَةُ المَقْتُولَةِ: مِيرَاثُهَا لَنَا، فقَالَ #: َ، مِيرَاثُهَا لِزَوْجِهَا وَوَلَدِهَا[. أخرجه أبو داود .

4. (1924)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Huzeyl kabîlesinden iki kadın, biri diğerini öldürmüştü. Bunlardan her ikisinin kocası ve birer oğlu vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz maktûlenin diyetini ödeme işini, kâtilenin (öldüren kadının) âkilesine yükledi, kocasını ve oğlunu bu külfetten uzak tuttu. Çünkü bu ikisi Huzeyl'den değillerdi. Maktûlenin âkilesi, "ölenin mîrası da bize aittir" dediler. Aleyhissalatu vesselam:"Hayır! Mîrası, kocasına ve oğluna aittir!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Diyât 21, (4575).][44]

AÇIKLAMA:

Âkile: Nihâye'de âkile, "Hata yoluyla öldürülenin diyetini ödemeye iştirak eden, bâba cihetinden akrabalar ve asabe" diye tarif edilir. Daha geniş mânâsıyla şöyle târif edilmiştir: "Bir şahsın mensub olduğu ehl-i dîvandır, veya onun asabesiyle aşîretidir, veya beytülmaldir veya âzad edilmiş bir şahsın mevlâsıdır." Bunların arasında yardımlaşma ve dayanışma vardır. Binaenaleyh böyle bir âkile kendi efradından birinin hatâ sûretiyle veya şibh-i âmd ile yaptığı cinâyetin diyetini veya gurre denilen damânı usûl-ü dâiresinde te'diye etmekle mükelleftir. Şu halde bu müessese, İslâm hukukuna has, "bazı" ağır borçlanmalarda bir nevî sigortadır.
2- Bu rivâyet, kadının âkilesine koca ve evlâdın girmediğine delil olmaktadır. Şâfiî ve Mâlik (rahimehümallah) bu görüştedirler.
3- Peygamberimizin (aleyhissalâtu vesselâm) maktûlenin âkilesine- "Size mîras yok, kadının mîrası kocasına ve oğluna aittir" demesi, mîrasın sadece bu ikisine tahsis edildiği, bir başkasına verilemeyeceği mânasına gelmez. Bu söz, koca ve evlâd, vârisleri arasında yer aldığı için sarfedilmiştir: "Bunlar varislerdendir" mânâsında. Nitekim rivâyetin bir başka vechinde وَوَرَّثَهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ "Kadına çocuklarını ve onlarla mevcut olan diğer (ehl-i ferâizi) vâris kıldı" denmiştir.[45]

5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ رسولَ الله # بَعَثَ أبَا جَهْمٍ ابنَ حُذَيْفَةَ مُصَدِّقاً فَجَّهُ رَجُلٌ في صَدَقَتِهِ فَضَرَبَهُ أبُو جَهْمٍ فَشَجَّهُ، فأتَوْا النَّبىَّ #: فقَالُوا: الْقَوَدَ يَا رَسُولَ اللهِ، فقَالَ: لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَلَمْ يَرْضَوْا فقَالَ لَكُمْ كَذَا وَكَذَا، فَلَمْ يَرْضَوْا، فقَالَ: لَكُمْ كَذَا وَكذَا، فَرَضُوا، فقَالَ #: إنِّى خَاطِبٌ الْعَشِيَّةَ عَلَى النَّاسِ وَمُخْبِرُهُمْ بِرِضَاكُمْ؟ فقَالُوا: نَعَمْ، فَخَطَبَ فقَالَ: إنَّ هؤُءِ اللَّيْثِيِّينَ أتَوْنِى يُرِيدُونَ الْقَوَدَ فَعَرَضْتُ عَلَيْهِمْ كَذَا وَكَذَا فَرَضُوا، أرَضِيتُمْ؟ قَالُوا َ، فَهَمَّ بِهِمُ المُهَاجِرُونَ،

فَـأمَرَ رَسُولُ اللهِ # أنْ يَكُفُّوا عَنْهُمْ، فَكَفُّوا عَنْهُمْ، ثُمَّ دَعَاهُمْ فَزادَهُمْ، فقَالَ: أرَضِـيْتُمْ؟ فقَالُوا: نَعَمْ. قَـالَ: إنِّى خَـاطِبٌ عَلَى النَّاسِ وَمُخْبِرُهُمْ بِرِضَاكُمْ؟ فقَالُوا: نَعَمْ، فَخَطَبَ النَّبِىُّ # فقَالَ: أرَضَـيْتُمْ؟ قَالُوا: نَعَمْ]. أخرجه أبو داود والنسائى .

5. (1925)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Cehm İbnu Huzeyfe'yi zekât tahsildarı olarak gönderdi. Adamın biri sadaka ödeme meselesinde onunla inatlaştı. Ebû Cehm (radıyallâhu anh) de adama vurup başından yaraladı. Hemen Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü, kısas istiyoruz" dediler. Resûlullah onlara:
"Size şu şu miktar diyet vereyim!" dedi ise de razı olmadılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) miktarını daha da artırarak:
"Size şu şu miktar diyet vereyim" dedi. Onlar yine râzı olmadı. Hz. Peygamber (daha da artırarak):
"Size şu şu kadar diyet vereyim" dedi. Bu sefer râzı oldular.
Bunun üzerine aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz:
"Ben bu akşam halka konuşup, onlara râzı olduğunuzu bildireceğim!" dedi. "Pekâla" dediler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hitabesinde:
"Bu Leysliler bana kısas talebiyle geldiler. Ben onlara (kısasa bedel) şu şu miktar diyet teklif ettim, onlar da râzı oldular, siz de râzı mısınız?" diye sordu. Fakat berikiler:
"Hayır, râzı değiliz!" dediler. Mühâcirûn onlara kızıp üzerlerine yürüdü. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onlara dokunmamalarını emretti, Muhacirun da ileri gitmekten vazgeçti. Sonra onları çağırıp, onlara verdiğini artırdı ve sordu:
"Râzı oldunuz mu?"
"Evet" dediler. Resûlullah tekrar:
"Ben halka hitap edip, râzı olduğunuzu bildireceğim" dedi. Onlar: "Pekâla?" dediler. Resûlullah halkı çağırarak:
"Râzı mısın?" diye sordu.
"Evet râzıyız!" dediler." [Ebû Dâvud, Diyât 13, (4534); Nesâî, Kasâme 24, (8, 35).][46]

AÇIKLAMA:

Hattâbî der ki: "Bu hadiste mevcut olan hükümlere göre:
* Vâli ve me'mur haksız yere, başkasının kanına girerse, ona kısas uygulamak bir vecîbedir, tıpkı me'mur olmayanlara kısas tatbîki vâcib olduğu gibi.
* Başından yaralanan kimsenin, kısas taleb etmesi halinde diyete râzı edilmesi için diyet miktarından fazla ödenmesi câizdir.
* Zekât miktarını tesbîtte, mal sâhibinin beyânı esastır. Malından izhâr etmediği şeyler sebebiyle, memurun onu zorlamaya, dövmeye hakkı yoktur.[47]

6- وعن هل بن سراج بن مجاعة عن أبيه عن جده]أنَّهُ أتَى رسولَ اللهِ # يَطْلبُ دِيَـةَ أخِيهِ، قَتَلَهُ بَنُو سَدُوسٍ مِنْ بَنِى ذُهْلٍ، فَقَالَ #: لَوْ كُنْتُ جَاعِلاً لِمُشْرِكٍ دِيَةً جَعَلْتُهَا ٔخِيكَ، وَلكِنْ سَأعْطِيكَ

مِنْهُ عُتْبَى فَكَتَبَ لَهُ # بِمَائَـةٍ مِنَ ا"بِلِ مِنْ أوَّلِ خُمْسٍ يَخْرُجُ مِنْ مُشْـرِكِى بَنِى ذُهْلٍ، فَأخَذَ طَائِفَةً مِنْهَـا، وَأسْلَمَ بَنُو ذُهْلٍ فَطَلَبَهَا بَعْدُ مَجَّاعَـةُ إلى أبِى بَكْرٍ ، فأتَاهُ بِكِتَابِ رسولِ الله # فَكَتَبَ لَهُ أبُو بَكْرٍ بِاثْنَىْ عَشَـرَ ألْفِ صَاعٍ مِنْ صَدَقَةِ الْيَمَامَةِ أرْبَعَةِ آَفٍ بُرّاً، وَأرْبَعَةِ آَفٍ شَعِيراً، وَأرْبَعَةِ آَفٍ تَمْراً، وَكَـانَ في كِتَـابِ رسـولِ الله #: بِسْـمِ اللهِ الرَّحْمـنِ الرَّحِيمِ هـذَا كِتَـابٌ مِنْ مُحَمَّدٍ النَّبىِّ # لِمَجَّاعَةَ بن مُرَارَةَ مِنْ بَنِى سُلَيْمٍ أنِّى أعْطَيْتُهُ مِائَةً مِنَ ا"بِلِ مِنْ أوَّلِ خُمْسٍ يَخْرُجُ مِنْ مُشْـرِكِى بَنِى ذُهْلٍ عُتْبَةً مِنْ أخِيهِ]. أخرجه أبو داود .

6. (1926)- Hilâl İbnu Sirâc İbni Müccâa an ebîhi an ceddihî tarikinden anlattığına göre: "(Ceddi Müccâa) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelerek Benî Zühl kabîlesine mensup Benû Sedûs tarafından öldürülmüş olan kardeşinin diyetini taleb etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:
"Eğer ben bir müşrik için diyete hükmetseydim kardeşin için hükmederdim. Fakat ben sana (diyet değil, bunun yerini tutacak) bir bedel vereyim" dedi ve ona, aleyhissalâtu vesselâm, Benî Zühl müşriklerinden elde edilecek ilk humustan yüz deve vereceğine dâir (senet) yazdı.
(Müccâa bu yüz deveden) bir miktarını almıştı. (Tamamını almadan) Benî Zühl kabîlesi Müslüman oldu. Bilâhare Müccâa geri kalan develeri Hz. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'den taleb etmek üzere, ona geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın borç senedini gösterdi.
Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) kendisine Yemâme'den gelecek zekattan ödenmek üzere on iki bin sa', yani dört bin sa' buğday, dört bin sa' arpa, dört bin sa' hurma yazdı. Resûlullah'ın verdiği yazıda (borç senedinde) şunlar yazılıydı: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu Peygamber Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'den Benî Süleymli Müccâa İbnu Mürâre'ye (verilmiş bir borç) senedidir. Ben kendisine (öldürülen) kardeşine bedel olarak, Benî Zülh müşriklerinden gelecek ilk humustan yüz deve vereceğim." [Ebû Dâvud, Harâc 20, (2990).][48]

-7- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَتَبَ النَّبىُّ # عَلَى كُلِّ بَطْنٍ عُقُولَةَ، وَ يَحِلُّ لِوَلِيِّ أنّ يَتَوَلّى مُسْلِماً بِغَيْرِ إذْنِهِ]. أخرجه النسائى.

7. (1927)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) her kabîleye bir diyet yazdı. Hiçbir âzadlıya kendini âzad edenden başka bir Müslümanı kendine mevla ittihaz etmesi, asıl âzad edenin izni olmadan helâl değildir." [Nesâî, Kasâme 38, (8, 52).][49]

AÇIKLAMA:

1-Resulullah'ın عَلَى كُلُّ بَطْنٍ عُقُولُهُ hadisinde geçen batn kelimesi iki ayrı mânâ taşır ve hadis buna göre iki ayrı mânâya tevcih edilmiştir.
a) Batn, kabîleyi teşkil eden alt bölüm; daha alt kısmına fahz denmektedir. Şu halde aralarında kan bağı olan, birbirlerine karşı hukûkî vecîbeleri olan bir nevî oymak demektir. Bu mânada hadis, Nihâye'de İbnu'l-Esîr'in kaydettiği üzere: "Resûlullah, her oymağa, âkilenin diyetten üzerine düşen borcu yazarak, her birinin mükellefiyetini beyân etti" demek olur.

b) Münâvî'nin kaydettiği üzere, batnın karın mânâsını taşımasından hareketle: "Hadiste karında öldürüldüğü takdirde cenîne terettüp edecek diyet kastedilmektedir" diyen âlim de olmuştur. Nitekim 1919 numaralı hadiste geçtiği üzere düşüğe sebep olunduğu takdirde cenîne Hz. Peygamber diyet takdîr etmiştir.[50]

ـ8ـ وعن ابن شهاب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]مَضَتِ السُّنَّةُ أنَّ العَاقِلَةَ َ تَحْمِلُ مِنْ دِيَةِ الْعَمْدِ شَيْئاً، آ أنْ تَشَاءَ، وَكَذلِكَ َ تَحْمِلُ مِنْ ثَمَنِ الْعَبْدِ شَيْئاً قَلَّ أوْ كَثُرَ، وَإنَّمَا ذلِكَ عَلَى الَّذِي يُصِيبُهُ مِنْ مَالِهِ بَالِغاً مَا بَلَغَ ‘نَّهُ سِلْعَةٌ مِنَ السِّلَعِ، لِقَوْلِ رَسُولِ اللهِ #: َ تَحْمِلِ الْعَاقِلَةُ عَمْداً، وَ صُلْحاً، وَ اعْتِرَافاً، وَ أرْشَ جِنَايَةٍ، وَ قِيمَةَ عَبْدٍ إَّ أنْ تَشَاءَ، وَمَضَتِ السُّنَّةُ أنَّ الرَّجُلَ إذَا أصَابَ امْرأتَهُ بِجُرْحٍ خَطأً أنَّهُ يَعْقِلُهَا وَ يُقَادُ مِنْهُ، فإنْ أصَابَهَا عَمْداً أُقِيدَ بِهَا[.وبلغنى أن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]تُقَادُ المَرأةُ مِنَ الرَّجُلِ في كلِّ عَمْدٍ يَبْلُغُ ثُلُثَ نَفْسِهَا فَمَا دُونَهُ مِنَ الجرَاحِ[. أخرجه رزين .

8. (1928)- İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "(Diyete iştirakte) tatbikat (sünnet) şöyledir: Âkile âmden yapılan öldürmelerin diyetine (hukûken) iştirak etmez. Gönül rızasıyla ederse o başka. Keza, âkileye az da olsa çok da olsa kölenin bedelinden yüklenmez. Kölenin bedeli, ne miktara baliğ olursa olsun, ona, malı olarak tasarruf edenedir. Çünkü o, şu hadise binâen ticaret mallarından bir ticaret malıdır: Amden öldürenin diyetine sulhen tesbît edilen diyete; îtiraf yolayla sübût bulan cinayete terettüp eden (diyete); işlenen bir cinâyete terettüp eden erş'e (diyete) ve kölenin bedeline âkile iştirak etmez, kendi arzusu ile iştirak ederse o başka."
(Kezâ bir başka) tatbîkat dahi şöyledir: "Kişi hatâen hanımını yaralarsa, diyet öder, fakat kısas yapılmaz. Ancak kadına âmden ulaşan (kötülüğü sebebiyle) kısas yapılır."
Bana ulaştığına göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) buyurmuştur ki: "Kadın, nefsinin üçte birine ulaşan ve aşan yaralamalar âmden olduğu takdirde, erkekten kısas isteyebilir." [Rezin ilavesidir.][51]

ـ9ـ وعن طارق بن شهاب رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]جَاءَ وَفْدُ بُزَاخَةَ إلى أبى بَكْرٍ الصِّدِّيق رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ يَسْألُونَهُ الصُّلْحَ، فَخَيَّرَهُمْ بَيْنَ الحَرْبِ المُجْلِيَةِ، وَالسِّلمِ المُخْزِيَةِ، فَقَالُوا هذِهِ المُجْلِيَةُ قَدْ عَرَفْنَاهَا فمَا المُخْزِيَةُ؟ قَالَ: نَنْزِعُ مِنْكُمُ الحَلْقَةَ وَالكُرَاعَ، وَنَغْنَمُ مَا أصَبْنَا مِنْكُمْ وَتَرُدُّونَ عَلَيْنَا مَا أصَبْتُمْ مِنَّا وَتَدُونَ لَنَا قَتْنَا وَتَكُونُ قَتَكُمْ في النَّارِ، وَتَتْرُكُونَ أقْوَاماً يَتْبَعُونَ أذْنَابَ ا‘بِلِ حَتَّى يُرِى اللّهُ خَلِيفَةَ رسولِ اللّه # وَالمُهَاجِرِينَ أمْراً يَعْذُرُونَكُمْ بِهِ، فعَرَضَ أبُو بَكْرٍ مَا قَالَ عَلى الْقَوْمِ، فقَالَ عُمَرُ: أمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنَ الحَرْبِ المُجْلِيَةِ وَالسِّلْمِ المُخْزِيَةِ، فَنِعْمَ مَا ذَكَرْتَ، وَأمَّا مَا ذَكَرْتَ أنْ نَغْنَمَ مَا أصَبْنَا مِنْكُمْ، وَتَرُدُّونَ مَا أصَبْتُمْ مِنَّا فَنِعْمَ مَا ذَكَرْتَ، وَأمَّا مَا ذَكَرْتَ تَدُونَ قَتْنَا، وَتَكُونُ قَتْكُمْ في النَّارِ، فإنَّ قَتْنَا قَاتَلَتْ فَقُتِلَتْ عَلى أمْرِ اللّهِ تَعَالى أُجُورُهَا عَلى اللّهِ لَيْسَ لَهَا دِيَّاتٌ، فَبَايَعَ الْقَوْمُ عَلى مَا قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ[.قلت: ذكر هذا ا‘ثر بتمامه شرف الدين البارزي، ولم يعزه إلى من خرّجه،
ولم يذكره صاحب الجامع.وقد ذكر منه البخارى قول أبى بكر رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ:]تَتْبَعُونَ أذْنَابَ

ا‘‘بِلِ حَتَّى يُرِىَ اللهُ خَلِيفَـةَ رسولِ اللهِ # وَالمُهَـاجِرِينَ أمَراً يَعْذُرُونَكُمْ بِهِ]. فقـط دون باقيـة في آخر كتاب ا‘حكام بغير سند، والله أعلم .

9. (1929)- Târık İbnu Şihâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Büzâha heyeti Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'a gelip sulh istediler. Hz. Ebû Bekir onları yerlerinden yurtlarından edecek harp ile, rezil rüsvay edecek sulh arasında mühayyer bıraktı. Heyet mensupları:
"Yerden yurttan edeceği (mücliyyeyi) anladık, rezilrüsvay edecek (muhziye) ne demektir?" diye sordular.
"Sizden silahları ve binekleri alacağız. Sizin mal ve mülkünüzden elimize geçenleri ganimet yapacağız, bizden ele geçirdiklerinizi bize iade edeceksiniz, bizden öldürdüklerinizin (diyetini) borçlanacaksınız, sizin ölüleriniz cehennemlik olacak (onlar için herhangi bir ödeme yapmayacağız). Allah Resûlü'nün halîfesine ve muhâcirlerine sizi mazur kılmalarına sebep olacak bir durum (iyi hal) gösterinceye kadar kabîleleri, develerin peşini takib etmeye bırakacak (onlara karışmayacak)sınız."
Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) bu söylediklerini heyet mensuplarına teklif olarak arzetti. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) söz alıp şunu söyledi: "Bahsettiğin "yerden -yurttan edecek savaş ve rezil- rüsvay edecek sulh" sözün var ya! Ne güzel de söyledin. Ya şu, "Sizden ele geçirdiklerimizi ganimet yapacağız, bizden ele geçirdiklerinizi iade edeceksiniz!" sözün var ya! Ne güzel söyledin. "Bizden öldürdükleriniz için borçlanacaksınız, sizin ölüleriniz cehennemlik" sözüne gelince, bizim ölülerimiz Allah'ın emri üzerine savaştılar ve öldürüldüler, onların ecirleri Allah'ın üzerinedir, onlar için diyet yoktur."
Heyet, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in söylediği şartlar üzere beyat yaptı.
Derim ki: Bu rivâyeti tam olarak Şerefüddin el-Bârizî zikretti. Rivâyeti tahrîc edene nisbet etmedi. Bu rivâyeti Câmiul Kebîr müellifi zikretmedi.
Ancak Buhârî, rivayetten sadece Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in şu sözünü kaydetti: "Allah Resûlü'nün halîfesine ve Muhâcirlere sizi mâzur kılmalarına sebep olacak bir durum gösterinceye kadar kabîleleri develerin peşini tâkib etmeye bırakacak, (onlara karışmayacak)sınız." Bu kısım Kitâbu'l Ahkâm'ın sonunda senetsiz olarak mevcuttur, gerisi yoktur. [52]

AÇIKLAMA:

1-Buhârî'de kabîle adı Büzâha diye kaydedilmiştir. Mu'cemu'l-Büldân'da Büzâha diye harekelenmiştir. Teysîr'de Bezzâha şeklinde harekelenmiş olması bir hatâ olabilir.
Büzâha, Necid bölgesinde Tayy kabîlisene ait bir suyun adıdır. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) devrinde Ridde savaşları sırasında orada mühim bir vak'â husûle geldi: Peygamberliğini ilan eden yalancılardan Tüleyha İbnu Hüveylid el-Esedî, etrafında Esed, Gatafan kabîlelerini toplayarak büyük bir güç teşkil etmiştir. Hz. Ebû Bekir, buna karşı Müseylime'nin işini bitirmiş olan Hâlid İbnu Velîd (radıyallâhu anh)'i göndermişti. Hâlid önden Ensâr'ın müttefiki olan Ukkâşe İbnu Mihsan el-Esedî'yi göndermişti. Tuleyha, Benî Esed'in suyu olan Büzâha'da Ukkâşe'yi karşılamış ve şehid etmiştir. Uyeyne İbnu Hısn, Benî Fezâre'den yedi yüz kişinin arasında Tuleyha ile birlikte idi. Arkadan Hâlid geldi.
Hâlid (radıyallâhu anh) burada Tuleyha'nın ordusunu bozguna uğrattı. Bu bozgundan sonra Esed ve Gatafan kabileleri Hz. Ebû Bekir'e bey'at yapmak üzere hey'et gönderdiler.

İşte, Sadedinde olduğumuz rivâyet Hz. Ebû Bekir'in mezkûr hey'etle olan müzâkeresini aksettirmektedir. Hâdiseyi, İbnu Hacer genişçe anlatır. Bu meyanda, yukarıda kaydedilen vechiyle, rivâyeti Humeydî'nin el-Cem'u Beyne's Sahîheyn'inden naklen kaydeder. Ancak orada, Hz. Ömer söz alınca konuşmasına şu cümle ile başlar: "Benim de bir görüşüm var, sana arzedeceğim."
Burada Hz. Ebû Bekir'in sulh ve biat antlaşmasını yaparken etrafındakilerle istişare yapmaya ehemmiyet verdiğini görmekteyiz. Nitekim Hz. Ömer'in îtirâzını mâkul bulmuş, onun şartına uygun olarak heyetle antlaşma yapmıştır.[53]

KİTABU'Z- ZİKR

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: إنَّ للهِ مَلَئِكَةً يَطُوفُونَ في الطُّرُقِ يَلْتَمِسُونَ أهْلَ الذِّكْرِ. فَإِذَا وَجَدُوا قَوْماً يَذْكُرُونَ اللهَ تعالى تَنَادَوْا: هَلُمُّوا إلى حَاجَتِكُمْ فَيَحُفُّونَهُمْ بِأجْنِحَتِهِمْ إلى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْألُهُمْ رَبُّهُمْ، وَهُوَ أعْلَمُ بِهِمْ: مَا يَقُولُ عِبَادِى؟ فَيَقُولُونَ: يُسَبِّحُونَكَ، وَيُكَبِّرُونَكَ، وَيَحْمَدُونَكَ، وَيُمَجِّدُونَكَ. قال فيقولُ: هَلْ رأوْنِى؟ فيقولونَ:َ . فيقولُ: كَيْفَ لو رأوْنِى؟ فيقولُونَ: لو رأوْكَ كانوا أشدَّ لَكَ عِبادةً وَأشَدَّ لَكَ تَمْجِيداً وَأكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحاً. قال فيقولُ: فَمَا يَسْألُونَ؟ فَيَقُولُنَ: يَسْألُونَكَ الجَنَّةَ. فيقولُ: هَلْ رَأوْهَا؟ فيقولُونَ:َ يارَبِّ. فيقولُ: كَيْفَ لَوْ رَأوْهَا؟ فيقولُونَ: لَوْ رَأوْهَا كَانُوا أشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصاً وَأشَدَّ لَهَا طَلَباً وَأعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً. قال: فَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ؟ فيقولُونَ: يَتَعَوَّذُونَ مِنَ النَّارِ. فيقولُ: هَلْ رَأوْهَا؟ فيقولُونَ:َ يَا رَبِّ. فيقولُ: كَيْفَ لَوْ رَأوْهَا؟ فيقُولُون: لَوْ رَأوْهَا كَانُوا أشَدَّ مِنْهَا فِرَاراً وَأشَدَّ لَهَا مَخَافَةً. قالَ فيقولُ: أُشْهِدُكُمْ أنِّى قد غفرتُ لهم. قال: فيقولُ مَلَكٌ منهمْ فيهمْ فنٌ عَبْدٌ خطَّاءٌ لَيْسَ مِنْهُمْ إنَّمَا مَرَّ لِحَاجَةٍ فَجَلَسَ، فيقولُ: وله قد غفرتُ، هُمُ الْقَوْمُ َ يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (1941)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın, yollarda dolaşıp zikredenleri araştıran melekleri vardır. Allahu Teâlâ'yı zikreden bir cemaate rastlarlarsa, birbirlerini "Aradığınıza gelin!" diye çağırırlar. (Hepsi gelip) onları kanatlarıyla kuşatarak dünya semasına kadar arayı doldururlar. Allah, -onları en iyi bilen olduğu halde- meleklere sorar:
"Kullarım ne diyorlar?"
"Seni tesbih ediyorlar, sana tekbir okuyorlar, sana tahmid okuyorlar. Sana ta'zim (temcîd) ediyorlar" derler. Rabb Teâlâ sormaya devam eder:
"Onlar beni gördüler mi?"
"Hayır!" derler.
"Ya görselerdi ne yaparlardı?"
"Eğer seni görselerdi ibâdette çok daha ileri giderler; çok daha fazla ta'zim, çok daha fazla tesbihde bulunurlardı" derler. Allah tekrar sorar:
"Onlar ne istiyorlar?"
"Senden, derler, cennet istiyorlar."

"Cenneti gördüler mi?" der.
"Hayır ey Rabbimiz!" derler.
"Ya görselerdi ne yaparlardı?" der.
"Eğer görselerdi, derler, cennet için daha çok hırs gösterirler, onu daha ısrarla isterler, ona daha çok rağbet gösterirlerdi." Allah Teâla sormaya devam eder:
"Neden istiâze ediyorlar?"
"Cehennemden istiâze ediyorlar" derler.
"Onu gördüler mi?" der.
"Hayır Rabbimiz, görmediler!" derler.
"Ya görselerdi ne yaparlardı?" der.
"Eğer cehennemi görselerdi ondan daha şiddetli kaçarlar, daha şiddetli korkarlardı" derler. Bunun üzerini Rabb Teâla şunu söyler:
"Sizi şâhid kılıyorum, onları affettim!"
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sözüne devamla şunu anlattı: "Onlardan bir melek der ki: "Bunların arasında falanca günahkâr kul dahi var. Bu onlardan değil. O başka bir maksadla uğramıştı, oturuverdi." Allah Teâla: "Onu da affettim, onlar öyle bir cemaat ki onlarla oturanlar da onlar sayesinde bedbaht olmazlar" buyurur." [Buhârî, Daavât 66, Müslim, Zikr 25, (2689); Tirmizî, Daavât 140, (3595).][54]

AÇIKLAMA:

İbnu Hacer, ulemânın hadisten çıkardığı bazı inceliklere dikkat çeker:
* Hadis, Allah'ın zikredildiği meclislerin, buralarda Allah'ı zikredenlerin ve bu maksadla bir araya gelmenin faziletini beyan etmektedir.
Ayrıca, bunlara karışan kimseler, aslında zikir için gelmemiş olsalar bile aynen öbürleri gibi, Cenâb-ı Hakk'ın lutfedeceği her çeşit ikramdan istifâde edeceği, hisse sahibi olacağı da anlaşılmaktadır.
* Hadis, meleklerin insanları ne kadar sevip, onlara ne kadar yakından ilgi ve îtina gösterdiklerini de ifâde etmektedir.
* Hadiste, suâl sâhibi, sorulandan daha iyi bilse bile, sorulanın kadrini yüceltmek, makamının şerefini îlan etmek, yakın ilgisini göstermek gibi sebeplere binâen, bazan soru sorduğunu görmekteyiz. Bâzı âlimler derler ki: "Cenâb-ı Hakk'ın melâikeye ehl-i zikirden bu suali, Kur'an'da geçen şu âyete işârette bulunmaktadır: "(Melekler) "Biz seni hamdinle tesbih ve seni takdis edip dururken orada (yeryüzünde) bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?" demişlerdi" (Bakara 30). Sanki meleklere şöyle denmektedir: Onlara şehvetler, şeytanların vesveseleri musallat edilmiş olmasına rağmen, onlardan hasıl olan şu tesbîhat şu takdîsâta bakın! Onlar nasıl buna giriştiler tesbîh ve takdîste sizlere benzeyiverdiler?"
* Bâzı âlimler derler ki: "Bu hadisten şu netice çıkmaktadır: İnsanoğlundan hâsıl olan zikir, meleklerden hâsıl olan zikirden daha üstün ve daha şereflidir. Zîra, insanların zikri, pek çok meşguliyetlere ve ibâdetten uzaklaştırıcı pek çok engellerin varlığına rağmen hâsıl olmakta ve gayb âleminde ortaya çıkmakta, takdir görmektedir. Melekler için bunların hiçbiri mevzubahis değildir."
* Hadis, zındıklar tarafından: "Allah yeryüzünde iken görülebilir" diye iddia edilen sözü de tekzib etmektedir. Nitekin bir Müslim hadisi de: وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ لَمْ تَرَوْا رَبَّكُمْ حَتّٰى تَمُوتُوا "Biliniz ki,

ölünceye kadar Rabbinizi göremezsiniz" der.
* Hadis kesinlikle bilinen meselelerde bile, onu te'kid ve şânını yüceltmek için yemin etmenin câiz olduğunu gösterir.
* Cennetin şâmil olduğu güzellikler, cehennemin şâmil olduğu çirkinlikler, tavsiflerin ötesinde kalmaktadır. Cenneti kazandıracak sebeplerden biri de onu Allah'tan taleb ve rağbette mübâlağaya yer vermektir.[55]

-2- وعنه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: مَنْ قَعَدَ مَقْعَداً لَمْ يَذْكُرِ اللهَ تعالى فيهِ كَانَتْ عليهِ مِنَ اللهِ تِرَةٌ. وَمَنِ اضْطجعَ مُضْطَجَعاً يَذْكُرُ اللهَ فيهِ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللهِ تِرَةٌ، وَمَا مَشى أحَدٌ مَمْشَىً يَذْكُرُ اللهَ فِيهِ إِّ كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللهِ تِرَةٌ[.
أخرجه أبو داود وهذا لفظه والترمذي. »التِّرَةُ« هنا: التَّبِعَةُ .

2. (1942)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim bir yere oturur ve orada Allah'ı zikretmez (ve hiç zikretmeden kalkar) ise Allah'tan ona bir noksanlık vardır. Kim bir yere yatar, orada Allah'ı zikretmezse, ona Allah'tan bir noksanlık vardır. Kim bir müddet yürür ve bu esnâda Allah'ı zikretmezse, Allah'tan ona bir noksanlık vardır." [Ebû Dâvud, Edeb 31, (4856), 107, (5059); Tirmizî, Daavât 8, (3377); Hadisin metni Ebû Dâvud'a aittir. Sondaki ziyade İbnu Hibbân'ın Mevârid'inden alınmadır (2319).][56]

AÇIKLAMA:

1- Hadis Tirmizî'de şu şekilde gelmiştir: "Bir cemaat bir yerde oturur ve fakat orada Allah'ı zikretmez ve nebîlerine salât okumazlarsa, üzerlerine bir ceza vardır. (Allah) dilerse onları azablandırır, dilerse mağfiret eder."
2- Hadiste geçen ve noksanlık olarak tercüme ettiğimiz kelime tire'dir. Tire kelimesinin noksanlık, pişmanlık, muâtebe (itâb), ceza (tebîa) ve hatta ateş gibi muhtelif mânâlara geldiği şârihlerce belirtilir. Hadiste daha ziyâde noksanlık ve ceza (tebîa) mânasında kullanıldığı açıktır. Tirmizî'de geçen "tire"yi cezâ mânasında anlamak daha muvafik gözüküyor. Hadis, bu durumlarda, Allah zikredilmediği takdirde, hâsıl olan taksirâtın, daha önceki günahlara dahil edilip -kıyamet günü- hep beraber cezaya bâis kılınacağını ifâde ederken, Allah zikredildiği takdirde önceki kusurların da affa mazhar olabileceğine , bu zikrin önceki günâhların da affına bir sebep kılınabileceğine îmâ etmekte ve mü'minleri yaşanan her çeşit ahvalde Allah'ı zikretmeye teşvik etmektedir.
3- Hadiste şu mâna da vardır: "Mü'min yalnız bile olsa oturma, kalkma, yürüme, yatma gibi herçeşit ahvâlinde zikrullaha yer vermeli, değişen ahvalini en azından bir besmele, bir hamdele ile başlatmalıdır. Oturmuş iken kalkmak veya yatmak veya yürümek, yahut da yürümekte iken oturmaya geçmek... Bütün bunlar ahvalimizin değişmesidir. Öyleyse her değişikliğe geçerken bir zikirde bulunmak teşvik edilmekte, bu yeni ahvalimiz esnasında zikrullah'a hiç yer verilmedi ise bunun bir vebal, bir eksiklik olacağı, hesaba gireceği belirtilmektedir. Esasen dinimizin temel tâlimatlarından (öğreti) biri, kişinin her ânından hesep vereceği prensibidir. Şu halde dilimizi, yeni bir ahvâle geçerken besmeleye alıştımak, mü'mine büyük bir kazanç getirecek, o esnada mekruhât yapmadı ise,

bidâyette dil alışkanlığı ile de olsa çektiği besmele,onu mes'uliyetten çıkaracak, büyük kazanca vesîle olacaktır.

Öyle ise dilimizi, zihnimizi sıkça besmeleye alıştırmalıyız. Zâten Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, hayrın alışkanlık olduğunu haber vermektedir: تَعَـوّدُوا الْخَيْرَ فَإنَّمَـا الْخَيْرُ بِالْعَادَةِ "Hayra alışın; zîra hayır, âdetle (alışkanlıkla) kâimdir"[57]

-3- وعن أبى مسلم ا'غَرِّ قال:]أشْهَدُ عَلَى أبى هريرةَ وأبى سعيد رَضِـى اللّهُ عَنْهُما أنّهمَا شَهِدا عَلَى رسـول اللّهِ # أنه قـال: َ يَقْعُـدُ قَـوْمٌ يَـذْكُرُونَ اللّهَ تعـالى إّ حَفّتْهُمُ المَئِكَـةُ وَغَشِـيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَذَكَرَهُمُ اللّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

3. (1943)- Ebû Müslim el-Eğarr (rahimehullah) diyor ki: "Ben şehâdet ederim ki Ebû Hüreyre ve Ebû Saîd (radıyallâhu anhümâ) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'in şöyle söylediğine şehâdet ettiler: "Bir cemaat oturup Allah'ı zikrederse, mutlaka melekler etraflarını sarar, Allah'ın rahmeti onları bürür, üstlerine sekine iner ve Allah onları yanında bulunan (büyük melek)lere anar." [Müslim, Zikr 39, (2700); Tirmizî, Daavât 7, (3375).][58]

AÇIKLAMA:

1- Sekîne, hadislerde, değişik şartlarda sıkca gelmiş bir tâbirdir. Her bir durumda farklı mânalarda kullanılmıştır. Nihâye'de kaydedilen, bazılarına göre hareket ve davranışlarda vakar ve teennî, sükûn, rahmet, yüzü insana benzeyen rüzgâr ve hava gibi ince ve seyyal bir canlı, savaşta Müslümanların beraberinde bulunan ve ortaya çıkınca düşmanların mağlubiyetine vesîle olan kedimsi bir mahlûk, hızlı geçen bir rüzgâr, melek... vs. Sadedinde olduğumuz hadiste, sekîne'nin "rahmet, vakar ve itminan" mânalarında olabileceği söylenmiştir.
2- Bu hadis, birden fazla insanların Allah'ı zikretmek gayesiyle toplanmalarının faziletine dikkat çekmekte ve buna teşvik etmekte. Toplanma mahalli hadiste mutlak bırakılmıştır. Öyle ise mescidler, medreseler, evler, kırlar, dükkanlar vs. olabilirler. Sâdece "mescidler" olarak kayıtlamak eksik olur. Mescidlerin kapalı olduğu saatlerde mescidlerin uzak bulunduğu yerlerde bu fazîleti elde etmek için Müslümanların ev, dükkan, kır, bahçe gibi zamana zemine göre en uygun fırsatları değerlendirmeleri gerekir. Müteakip hadiste de görüleceği üzere bu meselede en uygun imkân, bilhassa günümüz şartlarında evlerdir. Mü'minler evlerini bir zikir meclisine çevirebilirler: Ev halkı ile her gün belli bir zamanda zikrullah yapılabileceği gibi, yakın akrabalar, yakın komşular, yakın meslekdaşlar gibi kişinin samimi alâka duyduğu kimselerle de haftalık veya aylık veya on beş günlük... belli saat ve günlerde biraraya gelecekleri zikir meclisleri teşkil edilebilir.
Zikir meclisi deyince, sadece tesbîhat, Kur'an okunan meclis anlaşılmamalıdır. Dinî ilimlerin mübâhase edildiği meclisler, mâlâyâniyata, mü'minlerin gıybetine yer vermemek şartışyla nezîh bir hava içerisinde geçen sohbet meclisleri de, zaman zaman yer verilecek salâtu selâm ve besmele gibi zikirlerle , bir nevi "zikir meclisi" mânası içinde mütâlaa edilebilir.
Şu halde mü'min, boşa geçen mâlâyâni şeylerle tükenen hayatını irâdî bir disipline sokarak daha faydalı hale getirebilir. Sadedinde olduğumuz hadis, zikir meclisleri teşkiline teşvik etmektedir. Bu,

sadece erkeklere has değildir. Söylenen mânâdaki meclisleri kadınlar da kendi aralarında teşkil etmelidirler.[59]

-4- وعن أبى موسى رَضِىَ اللهُ عَنْهُ.]أن النبىّ # قالَ: مَثلُ البيتِ الذي يُذْكَرُ اللهُ فِيهِ والبيتِ الذي َ يُذْكَرُ اللهُ فيهِ مَثلُ الحَيّ وَالمَيّتِ[. أخرجه الشيخان .

4. (1944)- Hz. Ebû Musâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde Allah zikredilen evlerin misali ile içerisinde Allah zikredilmeyen evlerin misâli, diri ile ölünün misali gibidir." [Buhârî, Daavât 66; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin 211, (779).] [60]

AÇIKLAMA:

Hadiste, içerisinde Allah'ın zikredildiği ev, diriye; zikrullaha yer verilmeyen ev de ölüye benzetilmektedir. Aslında kastedilen, evin içindekilerdir. Yâni Allah'ı zikreden kimseler diridirler, yaratılış gâyesine uygun faaliyet ve iş yapıyorlar demektir; zikretmeyenler ise ölü gibidirler, yâni yaratılış gayesi olan ibâdeti yapmıyorlar demektir. Âyet-i kerîmede: "Biz cin ve insanları ancak ibâdet için yarattık" (Zâriyat 56) buyurulmaktadır.[61]

-5- وفي روايةٍ عن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ.]أن النبىّ # قال: يقولُ الله تعالى: أنَا عِنْدَ ظَنّ عَبْدِى بى، وَأنَا مَعَهُ إذَا ذَكَرَنِى. فإنْ ذَكَرَنِى في نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ في نَفْسِى. وإن ذَكَرنى في مَ“ ذَكَرْتُهُ في مَ“ خَيْرٍ مِنْهُ. وَإنَّ تَقَرَّبَ إلىَّ شِبْراً تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعاً. وَإن تَقَرَّبَ إلىَّ ذِرَاعاً تَقَرَّبتُ إليهِ بَاعاً، وَإنْ أتَانِى يَمشِى أتَيْتُهُ هَرْوَلَةً[. أخرجه الشيخان والترمذي.

5. (1945)- Hz. Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Kulum, hakkımda nasıl bir zan yürütürse ben öyleyimdir. O, beni zikredince ben onunla beraberim. O beni içinden geçirirse, ben de onu içimden geçiririm. O, beni bir cemaat içerisinde anarsa, ben de onu, onunkinden daha hayırlı bir cemaatte anarım. O, bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım. O bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim." [Buhârî, Tevhid 50; Müslim, Zikr 2, (2675); Tirmizî, Daavât 142, (3598).][62]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, daha önce birçok emsali geçen müteşâbih hadislerdendir. Yâni, bunu kelimelerin lügat mânasını esas alarak anlamak mümkün değildir. Aksi takdirde İslâm'ın tevhid akidesine ve ilah telakkisine uymayan durumlar ortaya çıkar. İbnu Battâl der ki: "Burada Cenâb-ı Hakk, kendisini kuluna yaklaşmakla tavsif etti, kulu da kendisine yaklaşmakla tavsif etti, ayrıca kendisini, "gelmek"

"koşmak"la tavsif etti. Bütün bu vasıfların hakikat olması da, mecaz olması da muhtemeldir. Hakikate hamli mesafelerin katedilmesini ve cisimlerin bir birine yaklaşmasını gerektirir. Bu ise, Allah Teâla hakkında muhaldir. Arap edebiyatında meşhur olduğu üzere ifâdenin hakikate hamli muhal olunca, mecaz kastedildiği ortaya çıkar. Öyleyse kulun Allah'a bir karış, bir zira' yaklaşma, yürüme, gelme gibi vasıflarının mânası, onun itaatiyle farzlarını ve nâfilelerini yapmalarıyla Allah'a yaklaşmasıdır. Allah'ın kuluna yaklaşması, gelmesi, yürümesi de kulun taatine karşı sevap vermesi, rahmetini ona yakın kılmasıdır. Böylece "Ona koşarak gelirim" sözünün mânası "Kuluma sevabım sür'atle gelir" demektir." İbnu Battâl, Taberî'den şu yorumu nakleder: "Cenâb-ı Hak, kulun azıcık taatini "bir karış"a benzetirken, ona mukabil vereceği ikrâm ve sevabı "arşın"a benzetmiştir. Bunu, taatine yönelen kimselere karşı ikramının bolluğunu göstermede bir delil kılmıştır..."

İbnu't-Tîn de şunu söylemiştir: "Buradaki kurb (yakınlık) فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنى âyetinde geçen yakınlığın bir benzeridir. Çünkü buradaki yakınlıktan maksad rütbe (mertebe) yakınlığıdır ve ikrâmın (kerâmet) bolluğudur; koşma da bir kinâyedir, bununla kula rahmetin sür'atle geldiği, kuldan Allah'ın râzı olduğu ve kula olan ücretinin çokluğu kastedilmiştir..."

Bu hadiste gelen teşbihten maksad "Allah'ın kulun tevbesini sür'atla kabûl ettiğini, itaati kolaylaştırıp bu hususta kula takviye ve güç verdiğini, kulun hidâyetini tamamlayıp muvaffak ettiğini ifâdedir" diye açıklayan da olmuştur.

Hadisin anlaşılmasında Râgıb (rahimehullah)'ın getirdiği derinliği de burada kaydetmede fayda var. Der ki: "Kulun Allah'a yakınlığı, kendileriyle Allah'ın tavsif edilmesi sahih olan bazı sıfatları kula tahsis etmek, kulu da o sıfatlarla -Allah'ın tavsif edildiği derecede olmasa bile- tavsif etmek demektir. Söz gelimi hikmet, ilim, hilm, rahmet vs. bu meyânda zikredilebilir. Kulun bunlarla ittisâfı (bu vasıfları kazanması) cehâlet, hafiflik, gadap... gibi mânevî kirlerden, beşerî tâkat ölçüsünde temizlenmesiyle hâsıl olur. Bu ise, ruhânî bir yakınlıktır, bedenî değil. İşte "Kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım" hadisinden maksad budur."[63]

6- وعن أبى أمامـة رَضِـى اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ آوَى إلى فِرَاشِهِ طَاهِراً يَذْكُرُ اللّه تعالى حَتَّى يُدْرِكَهُ النُّعَاسُ لم يتقلبْ ساعةً منَ اللَّيْلِ يَسْألُ اللّه تعالى مِنْ خَيرِ الدُّنْيَا وَاŒخِرَةِ إَّ أعْطَاهُ اللّهُ تَعالى إيَّاهُ[. أخرجه الترمذي .

6. (1946)- Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "Kim yatağına temiz (abdestli) olarak girer ve uyku bastırıncaya kadar Allah'ı zikrederse gecenin herhangi bir saatinde uyanıp da Allah'tan dünya veya âhiret hayırlarından bir şey isterse Allah Teâla, istediğini mutlaka ona verir." [Tirmizî, Daavât 100, (3525).][64]

7- وعن معاذ بن جبل رَضِـى اللهُ عَنْهُ قال:]مَا عَمِلَ العبـدُ عَمَّ أنْجَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللهِ مِنْ ذِكْرِ اللهِ تَعالى[. أخرجه مالك .

7. (1947)- Hz. Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kul, kendini Allah'ın azabından kurtarmada zikrullahtan daha müessir bir ameli işlememiştir." [Muvatta, Kur'ân 24, (1, 211); Tirmizî,

Daavât 6, (3374); İbnu Mâce, Edeb 53, (3790).][65]

AÇIKLAMA:

1- İmam Mâlik bu hadisi, "Allah'ı zikretmek"le ilgili açtığı bir bâbda rivâyet eder. Hadis muallaktır. Evvelinde zikrin ehemmiyetini belirten Ebû'd-Derdâ'nın bir rivâyetini kaydeder. Sadedinde olduğumuz hadisi açıklayıcı mahiyette olduğu için şerh maksadıyla meâlen kaydediyoruz: "Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm (bir gün) sordu: "Size amellerinizin en hayırlısını, sizin derecenizi en çok artıracak, Melîkiniz nezdinde en temiz, sizin için altın ve gümüş bağışlamanızdan daha hayırlı, sizin için düşmanınızla karşılaşıp onların boyunlarını vurmanızdan, onların da sizin boyunlarınızı vurmalarından da hayırlı amelinizi haber vereyim mi?"
"Bu nedir ey Allah'ın Resûlü?" dediler.
"Allah'ı zikretmektir!" buyurdu."
2- Zürkânî, zikrullahın üstünlüğünü şöyle açıklar: "Çünkü, infak, düşmanla savaş gibi diğer ibadetler Allah'a yaklaşmada vâsıtalar ve vesilelerdir. Halbuki zikr en yüce maksaddır. Bunun (zikrullahın) başı Lailâhe illallah'tır. Bu kelime-i ülyadır. (En ulu sözdür.) İslâm çarkının etrafında döndüğü mihverdir. İslâm'ın diğer rükünlerinin üzerine oturduğu kâidedir. İmanın en âli şûbesi ve hatta imanın (diğer rükünlerini de ifade eden, içine alan) külldür. قُـلْ إِنَّمَـا يُوحَـى إِلـَىَّ اَنَّمَـا إِلـهُكُمْ إِلهٌ وَاحِـدٌ
"İnsanlara söyle: "Bana ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahyolunuyor" (Fussilet 6) âyeti de ifâde ediyor ki vahy, tevhîd üzerine tekâsüf etmektedir. Çünkü, vahiyden en büyük maksad tevhîdin takriridir. Diğer maksadlar tevhide tâbi durumundadırlar. Bu sebepledir ki, Allah'ın ârif kulları Lailâhe illallah'ı diğer bütün zikirlere tercih ettiler. Esâsen, bunda öyle husûsiyetler vardır ki, tarifi mümkün değildir, onu ancak vicdânen ve zevken hissetmek mümkündür."
3- Bazı âlimler, bu hadisin, efdal zikrin (hatırlamanın) muhâtaba göre farklı olacağına hamledilmesi gerekir demiştir. Sözgelimi, savaşmasıyla İslâm'a faydalı olan kahraman bir yiğide hitab edince, ona cihâdın efdal olduğu zikredilmeli; malından fukaranın istifâde ettiği zengine hitab edince, sadakayı söylemeli; hacca muktedir olana hitab edince ona haccı söylemeli; ebeveyni sağ olana hitab edince anabâbaya iyilik yapmanın efdal olduğu söylenmelidir. Böylece hayırlar arasında bir tevfik yapılmış olur.
İbnu Hacer der ki: "Burada zikirden maksad kâmil zikirdir, bu ise dille zikrederken kalble hamdetmeyi ve zihnen de Allah'ın azametini tefekkür etmeyi beraberce sağlayan câmî bir zikirdir. İşte böylesi (dil, kalb ve zikirle birlikte yapılan) bir zikre hiçbir şey muâdil olamaz. Cihâd vs.'nin efdaliyeti (üstünlüğü) sadece dille yapılan zikre nisbetledir.
Mâlikî ulamâsından Ebû'l-Velîd el Bâcî de şunları söylemiştir: "Zikir dil ve kalb ile olur. Kalbin zikri, kişinin İlâhî emirlere uyduğu ve meâsîden kaçtığı esnâda Allah'ı hatırlamasıdır. Dilin zikri ya vâcibtir, namazda Fâtiha, iftitah tekbiri, selam ve benzeri şeyler gibi; ya da mendubtur, diğer zikirler gibi. Vâcib olan zikrin hayır amellerinden efdal olması muhtemeldir. Mendub zikrin de, sevabının büyüklüğü ve hayır yoluna sevki veya çok tekrarı gibi sebeplerle üstün olması muhtemeldir."[66]

4- Zikir mi üstün, Tilâvet-i Kur'ân mı?

ZİKİR Mİ ÜSTÜN, TİLÂVET-İ KUR'ÂN MI?

Bu hadis, zikrin Kur'an-ı Kerîm'i tilâvetten efdal olduğunu iktiza eder, ancak bu durumda أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِى تِوَةُ الْقُرآن "Ümmetimin en faziletli ibadeti Kur'an tilâvetidir" hadisine muhalefet eder. Gazâlî aradaki ihtilafı şöyle kaldırır: "Kur'an bütün herkes için efdaldir. Zikir ise başından sonuna kadar bütün ahvâliyle Allah'a teveccüh etmiş, kendini O'na vermiş kimse için efdaldir. Zîra Kur'an, her çeşit marifeti, ahvali ve doğru yola irşad ihtiva eder. Kul, ahlâkını güzelleştirmeye, mârifetleri tahsile muhtaç olduğu müddetçe Kur'an okumak ona evlâdır. Ama bu safhayı aşar, zikir kalbini istilâ ederse, onun zikre devam etmesi evlâdır. Zîra Kur'an onun zihnini cezbeder ve cennet bahçelerinde dolaştırır. Kendini Allah'a verenin cennete iltifat etmemesi, tek şeyi istemesi, tek şeyi zikretmesi gerekir. Fenâ ve istiğrak derecesine böyle ulaşılır. Nitekim Cenâb-ı Hakk: وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ "Allah'ı zikretmek en büyük şeydir" (Ankebût 45) buyurmuştur."[67]

ZEBÂİH (KESİMLER) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dört fasıl vardır)
BİRİNCİ FASIL
KESİM ÂDÂBI VE YASAKLARI
*
İKİNCİ FASIL
KESİŞ ŞEKLİ VE YERİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
KESME ÂLETİ
*
DÖRDÜNCÜ FASIL
YENMESİ YASAK OLAN KESİLMİŞLER

Dinleri birbirinden ayıran hususlar sâdece inanç ve ibadetlerle ilgili şeyler değildir. Bugün Kültür kelimesiyle ifâde edilen medenî hayatın maddî ve mânevî bütün levâzımına giren şeylerde dinin bir sözü vardır. Her dinde olmasa bile İslâm'ın kesinlikle bir sözü vardır: Haram der, helâl der, müstehab der, mekruh der, mübah der, şüpheli der. Yâni mutlaka bir şey söyler.
Bilindiği üzere, gıda, kültürün ana unsurlarından biridir. Mü'min boğazdan geçebilen her şeyi hayvan gibi yutan insan değildir. Dikkatli bir seçime mecburdur. İslâm, önümüze binbir değil binlerce çeşit gıda ihtivâ eden bir sofra gibi açılmış bulunan yeryüzü bahçesindeki yiyeceklerden istifâde husûsunda, ciddî kaideler, esaslar getirmiştir. Bunlardan bir kısmı sağlığımızla ilgilidir, bir kısmı kazançla ilgilidir, bir kısmı, gıdanın insan tabiatına tesir edeceği düşüncesiyle ilgilidir, birkısmı âdâba, bir kısmı iktisâda vs.'ye taalluk eden nokta-i nazarlarla ilgilidir. Bu kaidelerin hepsi de kaynağını nasslardan yâni âyet ve hadislerden alır. Bazan öyle teferruata rastlanır ki sebebini açıklamak bile mümkün olmaz. Her ne olursa olsun, en ufak âdâbın bile korunması gerekmektedir. Bu, en azından kültürel birliğin âdâbda müşterekliğinin sağlanması için gerekli ve şarttır.
İşte, zebh (kesim) meselesi, gıdalarımızla ilgili mühim bahislerden biridir. İslâm dininin bu hususta

ısrar ettiği prensipler vardır. Gıda ile ilgili mühim kaidelerin çoğu kesim meseleleriyle ilgilidir. Gıda maddelerinin ve husûsen hayvanî olanların beynelmilel bir buud kazandığı, kitlevî işlenmiş gıda îmâlâtının yapıldığı günümüzde mü'minler daha bir dikkatli olmaya, önüne çıkan, veya gıda satan dükkanlardan satın aldığı hazır konserve, kesilmiş vs. gıdaların aslını, mâhiyetini araştırmaya daha bir özen göstermek zorundadırlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) haram gıdanın, yapılan ibâdetlerin kabûl edilmesine mâni olduğunu belirtiyor. Haramlık her zaman, çalınmış, gayr-ı meşru yoldan kazanılmış olmakla tahakkuk etmez. Şer'î usûle göre kesilmemiş hayvan eti de haramdır. Para vererek alsak bile domuz eti, alkollü yiyecek ve içecekler de haramdır.

Bu bahiste kesilen hayvanlarla ilgili belli başlı hadisler açıklanacaktır.[68]

BİRİNCİ FASIL

KESİM ÂDABI VE YASAKLARI

-1ـ عن شدَّاد بن أوس رَضِى اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: إنَّ اللهَ تَعالى كَتَبَ ا‘‘حْسَانَ عَلي كُلِّ شَـيْءٍ. فإذَا قَتَلْتُمْ فَأحْسِنُوا الْقِتْلَـةَ! وَإذَا ذَبَحْتُمْ فأحسِنُوا الذِّبْحَـةَ وَلْيُحِدَّ أحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ[. أخرجه الخمسة إ البخارى.»الْقِتْلَـةُ وَالذِّبْحَـةُ« بكسر أولهما: الحالـة، وبفتحها: المرة الواحدة من القتل والذبح وهو المصدر .

1. (1948)- Şeddâd İbnu Evs (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdu ki: "Allah Teâlâ hazretleri, her şeyde iyiliği emretmiştir. Öyleyse öldürdüğünüz zaman öldürmeyi iyi yapın. Kesecek olursanız kesmeyi iyi yapın. Bıçağın ağzını bileyin. Hayvana (zahmet vermeyin) rahat ettirin." [Müslim, Sayd 57, (1955); Tirmizî, Diyât 14, (1409); Ebû Dâvud, Edâhi 12, (2815); Nesâî, Dahâya 22, (7, 227); İbnu Mâce, Zebâih 3, (3170).][69]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, İslâm'ın en câmi prensiplerinden birini vaz'etmektedir: "Allah her şey üzerine ihsanı yazmıştır." İhsan câmî bir kelimedir. İyilik, güzellik ilk akla gelen mânasıdır. Burada ihsândan murâd, Münâvî'ye göre, meşrû amellerin, -şer'an muteber olan tamamlayıcılarına uymak sûretiyle- güzelleşmesine gayret etmektir. Cibril hadisinde Resûlullah ihsan'ı: "Allah'ı görürcesine ibâdet etmek" diye tarif eder. İhsanın bu tarifini ibâdetteki ihsan olarak anlayabiliriz, çünkü sadedinde olduğumuz hadis, Cenâb-ı Hakk'ın her şey için ayrı bir ihsan emrettiğini belirtmektedir. Yazdı kelimesi "emretti", "takdir etti" gibi mânâlara geldiği gibi, nakşetti mânası da vardır. Öyleyse "Allah her şey üzerine ihsan (güzellik) nakşetti" diye de anlayarak, hadisin hükmünü tabiatı dolduran canlıcansız bütün mahlûkata teşmil etmemiz, hepsinin üzerinde kendine has zâhirî bir ihsân, bir güzellik bulunduğunu söylememiz bile mümkündür.
Resûlullah, sadedinde olduğumuz hadiste Allah'ın her şeyde bir güzellik emrettiğini söyledikten sonra öldürme ve kesmelerde bile buna riâyet edilmesini hatırlatıyor ve bilhassa kesmede aranacak ihsanı (güzelliği, iyiliği) açıklıyor: Bıçağı bilemek, kesme sırasında hayvana eziyet etmemek, meşakkat vermemek, rahat ettirmek. Başka hadislerde gelen teferruat, kesmedeki ihsanı tamamlayacaktır:

Bıçağı bilemek, hayvana göstermemek, birini diğerinin gözü önünde kesmemek, kesim yerine sürükleyerek götürmemek, kesim sırasında besmele çekmek vs.
Hadiste geçen öldürme mutlak gelmiştir. Yâni insan, hayvan her çeşit canlının öldürülmesine şâmildir. Düşmanı öldürmekten kısas kâtili veya hadd yoluyla zâniyi öldürmeye kadar bütün öldürmeler bu emre dâhil edilmiştir. Hepsinin "ihsân" şartları dahilinde iyi yapılması gerekmektedir. Öldürülecek canlıya işkence yapılmaması, ateşte yakılmaması, meselâ zâninin taşlanması sırasında başına vurmaktan sakınılması gibi emirler, öldürmede gerekli olan ihsanın şartlarını tesbît eder.

2- Bu hadisi tamamlayan ikinci bir prensip: إِنَّ اللَّه جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ "Allah güzeldir, güzelliği sever" hadisidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazı çirkinliklere bu prensibi hatırlatarak müdahale etmiş, bazı güzellikleri emrederken de yine buna atıflarda bulunmuştur. Sözgelimi kendisine gelip: "Elbisemin güzel olması, ayakkabımın güzel olması (ayakkabı bağımın, kamçımın sapının güzel olması) hoşuma gider, acaba bu kibir midir?" mânasında zaman zaman soranlar olmuş, onlara: "Allah güzeldir, güzelliği sever, güzel giyinmek kibir değildir, kibir (mazhar olduğun nimeti kendinden bilip) hakkı reddetmek, halkı hakir görmektir" cevabını verir
Keza zenginliğin ihsanı da, zenginlerin servetleriyle mütenâsib giyim kuşam (mesken, binek, hizmetçi..vs.) kullanmalarında olduğunu ifâde için: "Allah güzeldir, güzelliği sever ve kuluna verdiği nimetin eserini üzerinde görmekten hoşlanır" buyurur. Bir seferinde servetiyle mütenâsip olmayan bir elbise giyinen zengini bu prensibi hatırlatarak azarlar.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın her şeyde "güzel" ve "iyi"yi arama espirisini gösteren canlı örneklerden birini Taberânî Mu'cemu'l-Kebîr'inde rivâyet etmektedir: "Bir kabirde açılmış bir delik gören Resulullah bunun kapatılmasını emreder. Kendisinden, "Bunu yapmanın kabirdekine bir faydası olacak mı?" diye sorarlar. "Hayır, der, ona ne faydası, ne de zararı var, fakat dirilerin gözünü rahatsız eder."
Resûlullah'ın ehemmiyet verdiği bir başka ihsân, isimlerdeki güzellik, sîmâlardaki güzelliktir. İsimlerin güzel olması umumî bir prensip olarak emredildiği gibi, bilhassa başkalarına muhatap olacak, memuriyet ve temsilcilik vasıflarını taşıyanlarda bu isim ve hattâ sima güzelliğini ayrı bir dikkatle aramıştır. Rivâyetler, vâlilerine: "Bana bir posta (vazîfeli) gönderecek olursanız, yüzü güzel, ismi güzel birini gönderin" diye yazılı ta'mim göndermiştir.
اِلْتَمِسُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حِسَانِ الْوُجُوهِ "Hayrı, güzel yüzlüler nezdinde arayın" hadisi bu bâbta yapılmış tavsiyelerden biri olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, bu prensibe uygun olarak siması güzel olanları elçi olarak istihdâm ettiği belirtilir. Dihyetü'l-Kelbî ile Zibrikân İbnu Bedr (radiyallahu anhümâ) bu hususta meşhûr olanlardandır. Belirtilen sebeple kavmine zekât tahsildârı tayin edilen Zibrikân'ı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan sonra Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) de vazîfesinde ibkâ ederler.
Resûlullah cihâddaki ihsanı şöyle ifâde buyurmuştur:

أُغْزُوا بِسْمِ اللهِ وَفي سَبِيلِ اللهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللهِ أُغْزُوا وَ تَغْدِرُوا وَ تَغْلُوا وَ تُمَثِّلُوا وَ تَقْتُلُوا وَلِيداً

"Allah'ın adıyla ve Allah yolunda gazveye çıkın. Allah'ı inkâr edenlerde savaşın. Gazveye çıkın fakat gadretmeyin, haddi aşmayın, müsle yapmayın (hakaret maksadıyla ölülerin cesedlerinde tahribat yapmayın), çocukları öldürmeyin.
"İnsanların şerirleri kimlerdir?" diye Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'in sorduğu bir soruya :

"Resulullah (aleyhissalatü vesselam)'in, "Hayırdan sor, şerden sorma!" şeklindeki cevabı bize soru sormada da ihsanın varlığına bir ipucu olmaktadır.

نَهَى رَسُولُ اللهِ عَنْ ضَرْبِ الْوُجُوهِ "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) yüzlere vurmayı yasakladı" hadisinde ifâde edilen dövmedeki ihsan hayvana vurmadan çocuğa, kadına, kavgada kardeşe, muallimin önündeki çocuğa varıncaya kadar her çeşit terbiyevî ve gayr-ı terbiyevî dövmelere teşmil edilmiş, hadislerde her biri ayrı zikredilip yasaklanmıştır. Hizmetçi ile ilgili yasaklamayı örnek olarak zikrediyoruz: إذَا ضَرَبَ اَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَلْيَجْتَنِبِ الْوَجْهَ "Sizden biri hizmetçisine vuracak olursa yüze vurmasın.

Hülâsa, örneği daha da çoğaltmak mümkün. Sadedinde olduğumuz hadis, bize İslâm'ın estetik anlayışını ve bunun şümûlünü ifâde etmesi bakımından cevâmiu'lkelim denen en câmî hadislerden biridir.

3- Hadiste dile getirilen ihsan'ın Allah'tan başka her şeye olduğunu belirten Münâvî, bazı örneklerle bunun kapsamını müşahhas hâle getirir: "...Büyümeye muhtaç olan bitkiye de şâmildir. Meleklere ihsan , onlarla münâsebeti iyi kılmaktır, hafaza meleklerinin hoşlanmıyacağı şeyleri yapmamak, onları rahatsız eden fena kokulu şeyleri yememek gibi." Münâvî açıklamalarına devam ederek cinne, şeytana ve hattâ kâfirlere bile ihsanın nasıl teşmil edilebileceğini göstermeye çalışır.[70]

-2- وعن أبى هريرة وابن عباس رَضِى اللهُ عَنْهُم قا:]نَهَى رسولُ الله # عن شَرِيطَةِ الشَّيْطَانِ. قِيلَ: هِىَ الذَّبِيحَةُ يُقْطَعُ مِنْهَا الجِلْدُ وَ تُفْرَى ا'وْدَاجُ ثُمَّ تُتْرَكُ حَتَّى تَمُوتَ[. أخرجه أبو داود.»ا'وْدَاجُ« جمع ودَج، وهو عرْق العنق، وهما ودجان في جانبي العنق، وإنما أضافهما إلى الشيطان لحمله إياهم على ذلك، وكان من عمل الجاهلية .

2. (1949)- Ebû Hüreyre ve İbnu Abbâs (radiyallâhu anhüm) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şeytan kurbanından (şerîta) men etti. " Dendi ki şerîta, boğazından sâdece deri kısmının kesilip, boyun damarı kesilmeden ölmeye terkedilen (kurbanlık) hayvandır." [Ebû Dâvud, Edâhî 17, (2826).][71]

AÇIKLAMA:

Nihâye'de açıklandığı üzere, şerîta, câhiliye devrinde mevcut olan bir kurban çeşididir. Hayvanın boğazından az bir kısmı kesip, kan damarına ulaşmadan ölmeye terketmektir. Kurbanın meşru bir kurban sayılması için bu kadarcık kesimi yeterli buluyorlardı. Resulullah (aleyhissalatü vesselam)'ın bu kurban çeşidini şeytana izâle etmesi, onları böylesi bir kesime -nazarlarında bunu güzel göstererek şaşırtıp- sevkedenin şeytanın olmasından dolayıdır.[72]

-3- وعن ابن عباس رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]مَنْ نَسِىَ التَّسْمِيَةَ فَ بَأسَ، وَمَنْ تَعَمَّدَ فَ تُؤْكَلْ[. أخرجه رزين .

3. (1950)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) demiştir ki: "(Hayvanı keserken) besmele çekmeyi bir kimse unutmuşsa bunun bir mahzuru yoktur. Ancak kasden terketmiş ise, kesilen yenilmez." [Rezîn'in ilâvesidir.][73]

AÇIKLAMA:

Âyet-i kerîme'de : وَ تَأكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ "Üzerinde (kesim esnasında) Allah'ın adının zikredilmediği kesilmiş hayvanları yemeyin, bunu yapmak fâsıklıktır (Allah'ın yolunda çıkmakdır) " (En'âm 121) buyurularak, kesimlerin besmele ile olması emredilmiştir.İbnu Abbâs, âyetteki bu emir unutularak yerine getirilmediği takdirde kesilin halvanın yenilebileceğini, kasd-ı mahsusla, inadla terkeden kinsenin kestiğinin yenmiyeceğini belirterek âyet-i kerîmeye açıklık getirmiş olmaktadır.
Bu vesile ile birkaç noktayı da belirtelim:
* Âyette emredilen tesmiye yâni Allah'ın zikri, Allah'ın isimlerinden herhangi biriyle olabilir: Allahu ekber, Allahu âzam... gibi sâdece Allah demek de kâfidir, yeter ki, dua maksadıyla zikredilmemiş olsun. Meselâ Allahümmağfirlî denmesi kifâyet etmez.
Bismillahi Allahu ekber denmesi müstehabdır.
* İmam-ı Şâfiî'ye göre, hayvanın helal olması için kesilmesi kâfidir, besmele okumak şart değildir. Tesmiye sünnet-i müekkededir, terki tahrimî değil, keraheti getirir. Bu görüş diğer müçtehid imamların ittifakına muhâliftir.
* Yahudî ve Hıristiyanların besmele çekerek kestikleri yenir. Unutularak terketmeleri halinde yine yenir. Ehl-i Kitab'ın keserken besmele çekip çekmediği bilinemezse, araştırılmaz, çekmiş kabûl edilir ve yenilir. Onların zımmî (İslâm memleketinde yaşayan) veya harbî (dar-ı harbde yaşayan) olması farketmez. Cumhurun görüşü budur.
* Müslüman olsun, kitâbî olsun kadının kestiği, besmele çekmeye aklı erip hayvanı kesmeye muktedir bulunan çocuğun, delinin, sarhoşun, dilsizin, sünnetsizin kestiği hayvanlar yenir.
* Mecûsî, putperest, mürted ve besmeleyi kasden terkedenin (Müslüman olsun, kitâbî olsun) kestikleri yenilmez.[74]

4ـ وعن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُمـا قـال:]قال رسُولُ اللهِ #: مَامِنْ إنْسَانٍ يَقْتُلُ عُصْفُوراً فَمَا فَوْقَهـاَ بِغَيْرِ حَقٍّ إَّ سَألَهُ اللهُ تَعـالى عَنْهَـا. قِيـلَ وَمَـا حَقُّهَـا؟ قال: يَذْبَحُهَا فَيأْكُلُهَا وَ يَقْطَعُ رَأسَهَا وَيَرْمِى بِهَا[. أخرجه النسائى

4. (1951)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurduyar ki: "Haksız yere bir kuş veya daha küçük bir hayvan öldüren insana Allah mutlaka onun hesâbını soracaktır." Kendisine: "Onun hakkı da nedir?" diye sorulunca:
"Onu keser ve yer. Başını kesip atmaz!" diye cevap verdi." [Nesâî, Sayd 34, (7, 239).][75]

AÇIKLAMA:

Münâvî, ihtiyaç için değil de zevk eçin hayvan avlamanın yasaklandığını belirtir. Öldürdükten sonra hayvanı yemiyor, başını kesip atıyor. Kesip bırakmak bu öldürmenin bir ihtiyaç için değil, zevk için yapıldığının ifâdesidir. Bu, mahlukâtın suistimali ve israf edilmesi olduğu için, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunu yasaklamıştır. Nesâî'de gelen bir başka hadiste şöyle denmiştir: "Kim boş yere bir hayvanı öldürürse, kıyamet günü, o hayvan sesini Cenâb-ı Hakk'a yükselip: "Ey Rabbim falanca beni boş yere öldürdü, bir fayda için öldürmedi!" diyerek şikâyet edecektir."
* Hadiste serçenin zikri, küçüklüğü ifâde içindir. "Serçe ve fevkinde olan bir hayvanı öldüren..." diye hadiste ifâde buyurulmuştur. Fevkinde, normalde daha büyük diye anlaşılabilir, ancak küçüklük maksadıyla kullanıldığı için serçeden daha küçük diye anlamak muvafıktır. Aksi takdirde serçeden küçük hayvanları öldürmenin sorumluluğu yok gibi, münâsip olmayan bir sonuca ulaşılır.[76]

-5- وعن أبى واقد رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَدِمَ رسولُ اللهِ # الْمَدِينَةَ وَهُمْ يَجُبُّونَ أَسْنِمَةَ ا"بِلِ وَيَقْطَعُونَ أَلْيَاتِ الْغَنَمِ وَيَأْكُلُونَ ذلِكَ. فقَالَ #: مَا قطِعَ مِنَ الْبَهِيمَةِ وَهِىَ حَيَّةٌ فَهُوَ مَيْتَةٌ يُؤْكَلُ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الجَبُّ« القطع .

5. (1952)- Ebû Vâkıd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) Medine'ye geldiği zaman, Medîneliler, (diri olan) devenin hörgücünü kesiyorlar ve koyunların da kuyruklarını koparıyorlar ve bunları yiyorlardı.
Bu durum üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Hayvan diri iken ondan her ne kesilmiş ise, bu meyte (lâşe) hükmündedir, yenilmez" dedi." [Tirmizî, Et'ime 4, (1480); Ebû Dâvud, Sayd 3, (2858); İbnu Mâce, Sayd 8, (3216).][77]

AÇIKLAMA:

Câhiliye devrinde cârî olan bir âdeti Hz. Peygamber yasaklıyor: Kesilmeyen canlı hayvanın bir uzvunu kesip yemek. Böyle bir davranış hayvana karşı da büyük bir merhametsizlik olmaktadır. Resûlullah, bu sûretle kesilen hayvan uzvunu, meyte îlan ederek her çeşit benzeri durumları toptan yasaklamış olmaktadır. Unutmamak gerekir ki, Efendimiz(aleyhissalâtü vesselâm) rahmeten li'l-âlemin'dir, yani âlemlere rahmet, yani sadece fakirlere, yetimlere, bunalmış, darda kalmışlara, tek kelime ile insanlara değil, hayvanlara da, bitkilere de, cansızlara da rahmet getirmiştir. Burada hayvanlara getirdiği rahmetin bir lem'asını görmekteyiz.[78]

İKİNCİ FASIL

KESİŞ ŞEKLİ VE YERİ

-1- عن أبى الْعُشراء أُسامةَ بن مالك بن قِهْطَم عن أبيه قال:]قلتُ يَا رسولَ الله أمَا تَكُونُ الذَّكَاةُ إِلَّا في الحَلْقِ وَاللَّبَّةِ؟ قال: لَوْ طَعَنْتَ في فَخِذِهَا أجْزأ عنكَ. قال الترمذي: هذا في الضرورة، وقال أبو داود: هذا ذَكَاةُ المُتَرَدِّى[. أخرجه أصحاب السنن.»الترَدِّى« الوقوع من موضع عالٍ

في بئر ونحو ذلك .

1.(1953)- Ebû'l- Uşerâ Üsâme İbnu Mâlik İbnu Kahtam bâbasından anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, kesme işi sâdece boğazdan ve gırtlaktan (lebbe) değil midir, (hayvanın başka yerinden de olur mu?)"
Şu cevabı verdi: "(Mızrağını hayvanın) dizine saplarsan sana o da kifâyet eder." Tirmizî: "Bu, zarûret haline mahsustur" der.
Ebû Dâvud da: "Bu, (yüksekten) düşen bir hayvanın kesimiyle ilgilidir" demiştir. [Tirmizî, Et'ime 5, (1481); Ebû Dâvud, Edahi 16, (2825), Nesâî, Dahâyâ 25, (7, 228).][79]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyette, hayvanı boğazdan kesmenin bir vecibe olup olmadığı Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm)'dan sorulmaktadır: "Zekât yani hayvanı helâl kılan meşru kesme boğazdan başka yerden de olur mu?" Lebbe de boğaz demektir, ancak daha ziyade develer için kullanılır ve devenin boynunda kesim yapılan gırtlak veya ümük diyebileceğimiz kısma denir.
2- Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm), hayvanı helâl kılan husûsun "kan akarak ölmesi" olduğunu belirtmek için "Dizine saplasan da sana kifâyet eder?" demiştir.
Ancak, normal durumlarda böyle bir tezkiyenin tecviz edilemeyeceği açıktır. Zîra "kesme sırasında hayvana eziyet edilmemesi" esas prensiptir. Bu sebeple hadisi tahric eden müellifler, yaralayıcı bir şeyi dize saplayarak öldürmenin anormal şartlara mahsus bir ruhsat olduğunu belirtirler. Nitekim Ebû Dâvud (rahimehullah), bu hadisi "Düşmüş hayvanın kesilmesi" adını taşıyan bir bâbta kaydetmiştir. Hadisin sonunda şu açıklamayı ekler: "Bu hadis, (kuyuya) düşmüş, ürküp (yüksekten) düşmüş hayvan hakkında amel-i sâlihtir." [Tirmizî'nin kaydına göre Yezîd İbnu Hârun: "Bu zarûret halinde (başvurulacak bir ruhsat)tır" demiştir.
Müteâkip hadis, bu mevzuyu daha da açıklayacaktır.[80]

-2- وعن ابن عباس رَضِـيَ اللهُ عَنْهُما قال:]مَا أعْجَزَكَ مِمَّا في يَدَيْكَ فهوَ كَالصَّيْدِ وقال في بَعِيرٍ تَرَدَّى في بِئْرٍ: ذَكِّهِ مِنْ حَيثُ حَيْمُ قَدَرْتَ. وَرَأى ذلِكَ عَلىٌّ وَابْنُ عُمَرَ وَعَائشَةُ رَضِـيَ اللهُ عَنْهُم وقال: هُوَ وَأنَسٌ وَابنُ عُمَرَ : إذا قُطِعَ الرَّأسُ مَعَ ابْتِدَاءِ الذَّبحِ مِنَ الحَلْقِ فَـ بَأسَ وَ يتَعَمَّدُ، فـإنْ ذُبِـحَ مِنَ الْقَفَـا لَمْ يُؤْكَـلْ سَوَاءٌ قطع الرأس أو لم يقطع[. ذكر ذلك البخارى رحمه الله في ترجمة باب .

2.(1954)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) buyurdular ki: "Elinde (tasarrufunda) olduğu halde (normal kesişten) seni aciz bırakan şey av gibidir."
(Yine İbnu Abbâs), kuyuya düşen bir deve hakkında: "Neresinden gücün yeterse kes!" demiştir. Hz. Ali, İbnu Ömer ve Hz. Âişe (radıyallâhu anhüm) de bu görüşte idiler.
İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Enes (radıyallâhu anhüm): "Boğazdan kesmeye başlayınca (acele sebebiyle) başı kopuverse bunda bir beis yok. Ancak, ense tarafından kesilmişse yenmez, baş kopsa

da kopmasa da farketmez" demiştir. [Buhârî, Zebâih 23, (Bir bâbın başlığında zikretmiştir).][81]

AÇIKLAMA:

1- Buhârî, bu hadisi, "Ehlî hayvanlardan kaçanlar, (tezkiye husûsunda), vahşî hayvanların hükmüne tâbidir" adını verdiği bir bâbın tercümesi meyanında kaydeder. Normal olarak, ehlî hayvanın kesilmesi boyunundan olmasını gerektirdiği halde, kaçması halinde yakalamak için atılan bir okun veya mızrağın tesiriyle yara alıp ölecek olsa, etinin temiz olacağı ifâde edilmektedir. Bu durumda, hayvan her neresinden isabet almışsa, tıpkı av hayvanı gibi etinin helal olacağı belirtilmiş olmaktadır. Sadedinde olduğumuz bâbta, bu görüşü paylaşan birkaç sahâbînin görüşüne yer verilmektedir. Rivayetleri Buhârî, hep senedsiz olarak kaydetmiş ise de, şârihler, rivâyetlerin senetli olarak geldikleri kaynaklar hakkında bilgi verirler.
2-Buhârî'de bu muallak ve mevkuf rivâyetlerin dayandığı merfu rivâyete de yer verilmiştir. Meâlen şöyle: "Râfi' İbnu Hadîc anlatıyor: "Dedim ki: "Ey Allah'ın Resûlü, biz yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda hayvan kesecek bıçağımız yok." Bana şu açıklamayı yaptı:
"Çabuk davran da (hayvan boğulup mundar ölmesin) yâhud, keseceğin hayvanı bol kan akıtacak bir şeyle öldür. Üzerine Allah'ın ismi zikredilerek (öldürülen hayvan etinden) ye. Diş ve tırnak, (kesme âleti olmaktan) istisna tutulmalıdır. Bunun sebebini sana söyleyeceğim: Diş bir kemiktir, tırnak ise, bu da Habeşlilerin bıçağıdır." Biz (ertesi günü), ganimet olarak bir kısım koyun ve deve elegeçirmiş idik. Onlardan bir deve huysuzluk edip kaçtı. Bir adam ok atıp onu durdurdu. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm):
"Vahşî hayvanların kaçkınları gibi ehlî hayvanların da kaçkınları vardır. Bunladan biri söze galebe çalarsa (kaçar gider ve tutamazsanız), ona böyle avlama muamelesi yapınız" buyurdu."
3- Kaçan ehlî hayvanın tezkiyesinde (etinin helâl olma şartlarında) av hayvanlarının helal olma şartlarını aramak gerekeceği hususunda Hz. Aişe, Hz. Ali, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)'in aynı görüşte olduklarını belirten Aynî "Bu hususta Ashab'tan bunlara muhâlefet eden biri bilinmiyor" dedikten sonra ilâve eder: "Bu, Ebû Hanîfe, Sevrî, Şâfiî, Ebû Sevr, Ahmed, İshâk ve ashablarının ve ashâbımızın (Hanefî âlimlerinin) da görüşleridir. Ancak İmam Mâlik merhûm: "Tezkiye kesim, boyun ve gırtlak (lebbe)tan yapılmadıkça câiz değildir" demiştir. Bu görüş aynı zamanda Leys ve Rebîa'nın da kavlidir. İbnu Battâl der ki: "Saîd İbnu'l-Müseyyeb ehlî hayvanların tezkiyesi (boğazdan) kesmekle gerçekleşir, kaçacak olursa, avı helâl kılan şartlarla helâl olur" demiştir."
4- Sadedinde olduğumuz metnin son kısmında yer alan İbnu Abbâs, İbnu Ömer ve Enes hazretlerine (radıyallâhu ahnüm) izâfe edilen görüşe gelince:
* Önce şunu belirtelim: Buhârî'ye atfen kaydedilen bu metin, Buhârî'de kısmen var, ancak Teysîr'in kaydettiği bütünlükte yok. Ayrıca yer olarak, önceki kısımla aynı bâbta bulunmaz, bir sonraki bâbta zikredilir.
* Rivâyetin Buhârî'deki metni şöyle: وَقَالَ إبْنُ عُمَرَ وَإبْنُ عَبَّاسٍ وَاَنَسٌ: إذَا قَطَعَ الرَّأسَ فَـ بَأسَ

Yani "İbnu Ömer, İbnu Abbâs, Enes dediler ki: "(Kişi hayvan keserken) kafasını koparsa bunda bir beis yoktur." Şu halde fazlalıklar tefsirî ilâveler olabilir.
Buhârî, bu fetvayı şu sebeple kaydeder: Hayvanın normal kesilme âdâbında başın bir hamlede

kesilmesi yoktur. Aynı tercümenin baş kısmında Buhârî'nin açıkladığı üzere, meşru kesim şöyledir: Boğaz nefes borusu ve iki büyük kan damarıyla boyun kemiğine kadar kesilir. Kemikten öteye geçilmez, omurilik denen beyaz kısım kesilmez. İbnu Ömer, bu beyaz kısmının kesilmesini yasaklayıp: "Kemiğe kadar (nefes ve yemek borusu ile damarlar) kesilir, kemiğe ulaşılınca durulur ve hayvan ölünceye kadar bırakılır" demiştir.
Şu halde Buhârî hazretleri, kesme âdâbı bu olmakla birlikte, hayvanın başı bir hamlede kesilip koparılacak olursa, hüküm nedir? gibi bir sorunun cevâbını Hz. Ömer, İbnu Abbâs ve Enes üçlüsünün fetvasıyla cevaplıyor: "Et temizdir, yenebilir." İbnu Hacer, bunlarla ilgili rivâyetleri ayrı ayrı kaynaklardan nakleder. Bunlardan ikisi, yani İbnu Abbâs ve Enes'in fetvası, bir hamlede kesilip başı koparılan tavukla ilgili. Sadece Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in vak'asını kaydediyoruz: "Hz. Enes'e ait bir kasap, tavuk keser. Ancak tavuk çırpındığı için, hayvanın başını ensesine kadar kesip, başını fırlatır. Tavuğu (şer'î âdaba uygun kesilmedi) diye atmak isterler. Anacak Hz. Enes yemelerini emreder." Benzer bir vak'a sorulduğu zaman İbnu Abbâs: "Acele bir tezkiye (zekâtun vahiyye) diyerek tecviz ettiğini" belirtmiştir.[82]
5- Şer'î kesim:

ŞER'Î KESİM:

Hadislerde kesim zebh ve nahr kelimeleriyle geçmektedir. Buhârî şer'î kesimi müstakil bir bâbta anlatır: بَابُ النَّحْرِ وَالذَّبْحِ "Nahr ve Zehbh Bâbı." Yukarıdaki açıklamalar orada yer alır. Meselenin Kur'an-ı Kerîm'le tavzîh edildiğini belirtme sadedinde âyet-i kerime'ye (Bakara 67-71) atıfta bulunan Buharî, normal kesimi tarifte, İbnu Cüreyc'in: ذَبْحَ وَ نَحَرَ إَّ في الْمَذْبَحِ وَالْمَنْحَرِ "Zebh ve Nahr adıyla yapılan kesimler (hayvanın boynundaki muayyen) kesim yerlerinden yapılmalıdır" sözünü kaydeder.
Hemen belirtelim ki Zebh ve Nahr ayrı kelime ise de, Cumhur'a göre, aynı mânada müterâdif (eş mânâlı) olarak kullanılır. Ancak, Nahr umumiyetle deve kesimini ifâde için kullanılmıştır. Bu bir hayvanın göğsü üzerinden bıçakla vurup boğaz damarlarını kesmek mânasına gelir. Zebh ve bütün hayvanların kesilmesini ifâde için kullanılır. Şu halde İbnu Cüreyc, gerek devenin ve gerekse diğer hayvanların boğazlanmasında, sünnette belirtilen kesme noktalarından bıçağın vurulması gerektiğine dikkat çekmektedir.
Meşru zebh, şârihlerin açıkladığına göre, hayvanın nefes borusu (hulkum) ile yemek borusunu (meri), bir de bunlar arasında yer alan vedec denen (cem'i evdâcdır[83] iki kan damarını kesmekten ibârettir. Bu dört şeyden üçünün kesilmesi, Ebû Hanife'ye göre "şer'î zebh"in tahakkuku için yeterlidir. Ebû Yûsuf'a göre, yemek ve nefes borusu ile o iki damardan birinin kesilmesi şarttır. İmam Muhammed, bunlardan her birinin yarısından fazlasının kesilmiş olması yeterli demiştir. "Yarıdan az olursa onda hayır yoktur" der. Aynî, Şâfiîlerin, el-Vecîz'de yemek borusu (meri) ile nefes borusunun (hulkum) kesilmesini yeterli bulduklarını, diğer ikisini şart koşmadıklarını, Ahmed İbnu Hanbel'in de böyle hükmettiğini belirtir. İmam Mâlik ve bazıları da iki damarla nefes borusunun kesilmesini şart koşmuştur.[84]

-3- وعن الخدرى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]سئلَ رسولُ اللّه # فقِيلَ إنَّا نَنْحَرُ النَّاقَةَ وَنَذْبَحُ البقرة وَالشاةَ في بَطْنِهَا الجنينُ، أنُلْقِيهِ أمْ نَأكُلُهُ؟ فقَالَ: كُلُوهُ إنْ شِئْتُمْ فإنَّ ذكَاتَهُ ذكاةُ أُمِّهِ[. أخرجه أبو داود وهذا لفظه والترمذي .

3. (1955)- El-Hudrî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a sorularak dendi ki: "Biz deve, sığır ve davarı, karınlarında cenin olduğu halde boğazlıyoruz. Cenini yiyelim mi, atalım mı?"
Şu cevabı verdi:
"Dilerseniz yiyin. Zîra onların tezkiyesi (temiz ve helal olmaları) annelerinin tezkiyesine tâbidir." [Ebû Dâvud, Edâhi 18, (2827); Tirmizî, Et'ime 2, (1476).][85]

AÇIKLAMA:

1- Cenin: Anne karnındaki yavruya denir. Doğduktan sonra cenin denmez.
2- Tezkiye, en-Nihâye'de açıklandığına göre, zebh ve nahr demektir, yani kesmek. Masdar olarak zekât kelimesi de kullanılır.
3- Tirmizî der ki: "Sahâbe ve sahâbe dışındaki ehl-i ilimden bir çoğu bu hadisle amel etmiştir. Süfyan, İbnu'l-Mübârek, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bu görüştedirler."
İmam Muhammed ve Ebû Yûsuf'un da bu görüşte olduğu belirtilir. Mâlik de bu görüştedir, ancak ceninin tüylenmiş olmasını şart koşar. Ebû Hanîfe, ölmüş olarak doğan ceninin haram olduğuna hükmetmiştir. Ona göre, annenin tezkiyesi yavrunun da tezkiyesi için yeterli değildir."
İmam Muhammed'in Muvâtta'da rivâyetine göre, Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) şöyle demiştir: "Dişi deve kesilecek olursa, karnındakinin zekâtı (kesilmesi), hilkati tamamlanmış, tüyleri de çıkmış ise, bizzat kendisinin kesilmesiyle tahakkuk eder. Cenin, annenin karnından çıkınca kesilir, ta ki kan, karnından dışarı çıksın." Said İbnu'l-Müseyyeb'in de: "Kesilmiş hayvanın karnındaki ceninin tezkiyesi (kesilmesi), annesinin kesilmesidir, yeter ki ceninin hilkati tam ve tüyleri çıkmış olsun" demiştir.
Görüldüğü üzere, İmam-ı Âzam, bu meselede Cumhur'a muhalefet etmiştir.[86]

-4- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما أنه قال:]إذَا نُحرَتِ النَّاقَةُ فَذَكَاةُ مَا في بَطْنِهَا في ذَكَاتِهَا إذَا كَانَ قد تمَّ خَلْقُهُ وَنَبَتَ شَعْرُهُ فَإذَا خَرَجَ مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ ذُبِحَ حَتَّى يَخْرُجَ الدَّمُ مِنْ جَوْفِهِ[. أخرجه مالك .

4. (1956)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buyurmuştur ki: "Bir deve kesildiği zaman karnındaki yavrunun tezkiyesi, devenin tezkiyesine tâbidir, yeter ki yavrunun hilkati (bütün uzuvlarının çıkmasıyla) tamamlanmış, tüyleri de bitmiş olsun. Yavru annenin karnından çıkınca (yine de hemen) kesilir, tâ ki içteki kan çıksın." [Muvatta, Zebâih 8, (2, 490).][87]

AÇIKLAMA:

1- Tezkiye, önceki açıklamada da belirtildiği gibi, kesmek mânasına gelir, Ancak temizlik, nema mânâları da var. Burada temizlik olarak yâni hayvanın, kesilerek etinin temiz kılınması diye anlayabiliriz. İslâmî şartlara uymadan öldürülen hayvanın eti temiz olmayacağı daha önce belirtildi.
2- Sadedinde olduğumuz hadiste, yüce sahabî Abdullah İbnu Ömer'e göre, anne karnındaki ceninin tezkiyesi yani etinin temiz ve helal kılınması hayvana tâbidir. Hayvan İslâmî âdâba uygun olarak kesilmek sûretiyle tezkiyesi yapılınca yavru da tezkiye edilmiş olmaktadır. Çünkü, yavru annenin bir parçasıdır. Hâliyle, "bütün" tezkiye edilince onun diğer cüzleri ve parçaları da aynı hükme tâbi olur, tezkiye edilmiş sayılır. İmam Mâlik, Şâfiî, Hanefîlerden Ebû Yusuf, Muhammed de bu görüştedir.
3- Hadis yavru anne karnından çıkınca yine de kesilmesini âmirdir. Ancak bu iş, tezkiye için değil, ceninin içindeki kanı dışarı atmak içindir. Rivâyet, bu kesimin mendûb olduğunu, kesilmese de ceninin helal olduğunu ifâde etmektedir.
4- Burada şu husûsu da tavzîh edelim: Cenin anne karnından ölü olarak çıkan yavrudur. Şu halde, kesme gereği olmadan helal olan bunun etidir. Öyle ise, diri çıkması hâlinde, anneye tâbi değildir, tezkiyesi için ayrıca kesilmesi lâzımdır, değilse helal olmaz. Nitekim önceki hadisteki sual bu husûsu belirtmektedir. Anne karnından çıkan yavrunun "atılma" veya "yenilme"si söz konusudur, diri çıkmış, kesilme imkânı olandan sual edilmemiştir. Öyleyse Resulullah'ın verdiği "onun tezkiyesi annesine tâbidir" cevabı ölü olarak çıkan ceninle ilgilidir, diri olarak çıkanla değil, Dirinin tezkiyesi için kesilmesi gerekir.
5- Ebû Hanîfe'yi, "anne karnından ölü olarak çıkan ceninin eti yenmez" hükmüne götüren kıyas şudur: Ebû Hanîfe hadiste geçen: "Onun tezkiyesi annesinin tezkiyesi(ne tâbi)dir" cevabını, benzetme mânâsında anlayarak: "Onun tezkiyesi de annesinin tezkiyesine benzer, nasıl ki annesi kesilerek tezkiye edilir, onun da tezkiyesi için kesilmesi gerekir" şeklinde değerlendirme yapmıştır. Dolayısıyla bununla diri doğanlar kastedilmiş olmaktadır, ölüler haramdır.
6- Tüyleri çıkma şartı, beden tüyleriyle ilgilidir, göz ve kaş tüylerinin çıkmamış olması zarar vermez. [88]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KESME ÂLETİ

-1- عن رافع بن خديج رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ # في سَفَرٍ فَنَدَّ بَعِيرٌ فَطَلَبُوهُ فَأعْيَاهُمْ فَأهْوَى رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ اللهُ تعالى. فقالَ #: إنَّ لهذِهِ الْبَهَائِمِ أوَابِدَ كَأوَابِدِ الْوَحْشِ فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا بِهِ هكَذَا قلْتُ يَا رسُولَ اللهِ: إنَّا َقُو الْعَدُوِّ غَداً وَلَيْسَتْ مَعَنَا مُدىً، أفَنَذْبَحُ بِالْقَصَبِ؟ فقَالَ: مَا أنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَليهِ فكلوهُ، لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفْرَ، سَأُحَدِّثُكُمْ عن ذلِكَ؟ أمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ. وَأمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الحَبَشَةِ[. أخرجه الخمسة.»نَدَّ« أى هَرَب. ومعنى »حَبَسَهُ« منعه من الذهاب.»وَا'وَابِدُ« الوحوش، وتأبَّدت البهائم توحَّشت ونَفَرت من ا''نس.»وَالمُدَى« جمع مدية وهى الشَّفرة والسكين.»وَأنْهَرَتِ الدَّمَ« أى أسالته تشبيهاً بجرى الماء في النهر .

1. (1957)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir seferde Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) ile birlikte idik. (Bu esnâda) bir deve huysuzluk edip kaçtı. Peşine düştüler. Ama

tâkipçileri yordu. Bir adam deveye bir ok gönderdi. Derken Allah (c.c.) onu durdurdu. Aleyhissalâtu vesselâm Efendimiz:
"Bu hayvanların kaçkınları var, tıpkı vahşî kaçkınlar gibi. Onlardan biri size galebe çalacak olursa, ona böyle davranın!" dedi. Ben:
"Ey Allah'ın Resûlü, biz yarın düşmanla karşılaşacağız, yanımızda (hayvan kesecek) bir bıçağımız yok. (Hîn-i hâcette) kamışla keselim mi?" diye sordum. Bana:
"Bolca kanı akıtılan ve üzerine Allah'ın ismi zikredilenin etini yeyiniz. Diş ve tırnak(la kesmek caiz) değildir. Size (bunun sebebini) söyleyeceğim; "Diş kemiktir, tırnak ise, Habeşlilerin bıçağıdır." [Buhârî, Şirket 3, 16, Cihâd 191, Zebâih 15, 18, 20, 23, 36, 37; Müslim, Edâhi 21, (1968); Tirmizî, Ahkâm 5, (1491, 1492); Ebû Dâvud, Edâhi 15, (2821); Nesâî, Dahâya 20, 21, 26, (7, 226, 227).][89]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, 1954 numaralı hadisin açıklamasında kısmen geçti. Burada, orada yer verilmeyen bir kaç noktaya temas edeceğiz:
* Hadis, hayvan etinin helal olmasını iki şarta bağlamaktadır:
1- Bolca kan akması,
2- Tesmiye (kesim sırasında Allah'ın adının zikredilmesi). Bunlardan birinin eksikliği, etin helal olma vasfını kaldırır. Tesmiye ile ilgili bazı teferruatı 1950. hadiste açıkladık.
* "Diş kemiktir" cümlesi veciz bir ifâdedir. Beyzâvî şöyle açar: "Burada bir kıyas var, ancak nazarlarındaki şöhreti sebebiyle ikinci mukaddimesi hazfedilmiştir. Şöyle takdir edilebilir: "Dişe gelince, bu kemiktir, hiç bir kemikle kesme işi helal değildir. İstisna neticeye delalet ettiği için ayrıca zikrine hâcet görülmeyip, tayyedilmiştir." İbnu Salah Müşkilü'l-Vasît'de demiştir ki: "Bu hadis, aleyhissalâtu vesselâm'ın kemikle şer'î kesmenin yapılamayacağını takrir ettiğini gösterir. Bu sebeple, "kemiktir" kelimesi ile yetinmiştir.
Nevevî de şöyle açıklar: "Hadisinin mânası şudur: "(Hayvanları) kemiklerle kesmeyin. Çünkü o, kanla kirlenir. Zaten ben onun kirletilmesini yasakladım, çünkü kemik cin kardeşlerinizin gıdasıdır."
* "Tırnak ise Habeşlilerin bıçağıdır" cümlesini İbnu Salâh ve Nevevî şu mânâda anlamışlardır: "Tırnak Habeşlilerin bıçağıdır. Habeşliler ise kâfirlerdir. Zaten sizi kâfirlere benzemekten yasaklamıştım."
Bazılar da şöyle demiştir: "Resûlullah bu iki şeyi kesme âleti yapmayı yasaklamaktadır, çünkü bunlarla kesildiği takdirde hayvanlara eziyet edilmiş olur. Ayrca, onlarla yapılan ameliye, kesim değil, kesim sûretinde bir boğma işidir."
Birinci mülâhazaya: "Eğer teşebbüh sebebiyle yasaklansa bıçakla ve küffârın kullandığı diğer âletlerle kesimden de kaçınmak gerekir" diye itiraz edilmişse de bunlara şu cevap verilmiştir: "Hayvan kesmede bıçağın kullanılması esastır, (insanlığın müşterek âdetidir). Yasak benzeme burda olmaz, bunun dışındaki başka vâsıtalarda olur."[90]

-2- وعن نافع]أنهُ سمِعَ ابْناً لكعبِ بنِ مالكٍ يُخْبِرُ ابنَ عُمَرَ رَضِى اللهُ عَنْهما. أنَّ أبَاهُ أخْبَرَهُ أنَّ جَارِيَةً لَهُمْ كانَتْ تَرْعى غنماً فأبْصَرَتْ بِشَاةٍ

مِنْهَـا مَوْتـاً فَكَسَـرَتْ حَجَراً فـذَبَحَتْهَا. فقَـالَ ‘ هْلِهِ َ تَـأكُلُوا حَتَّى أسْـألَ رسُولَ اللهِ # فَسَـألَهُ فَـأمَرَهُ بِأكْلِهَا]. أخرجه البخارى ومالك .

2. (1958)- Nâfi'nin anlattığına göre, Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh)'in bir oğlundan, İbnu Ömer'e anlatırken şunları işitmiştir: "Bâbası kendisine haber vermiştir ki: Davar güden câriyeleri, bir koyunun ölmek üzere olduğunu görmüş, derhal bir taş kırarak, onunla koyunu kesmiştir. Bâbası ailesine: "Ondan yemeyin. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a sorayım" demiş ve sormuştur. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yemelerini emretmiştir." [Buhârî, Zebâih 18, 19, Vekâlet 4; Muvatta, Zebâih 4, (2, 489).][91]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bıçak dışında kesici şeylerin hayvan kesiminde kullanılıp kullanılmayacağı sorusuna cevap getirmektedir. Buhârî, bu hadisi "Kamış, sert taş (merve) ve demirle kan akıtma" başlığını taşıyan bir bâbta verir. Maksadı, bıçak, dışındaki bazı kesici cisimlerle de "indelhâce" kesim yapmanın câiz olduğunu göstermektir. Şârih İbnu Hacer, taş ve hatta deynek yarması ile alâkalı kesimlerle ilgili bazı rivâyetlere işâret ettikten sonra Taberânî'nin el-Evsat'da Huzeyfe (radıyallâhu anh)'den tahric ettiği bir hadisi kaydeder:
إذْبَحُوا بِكُلِّ شَىْءٍ خَرَى اَوْدَاج مَا خَ السِّنِّ وَالظُّفْرِ "Hayvanın kesilecek dört şeyini (nefes ve yemek borusu ile iki damar) kesebilen -diş ve tırnak dışındaki- her şeyi kullanarak kesim yapın!"
İbnu Hacer, bu hadisle, herçeşit taşla kesim yapılabileceğinin takrîr edilmiş olduğunu belirtir.[92]

-3- وعن جـابر رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قـال:]صَـادَ رَجُـلٌ مِنْ قَوْمِى أرْنَبـاً أوْ ثِنْـتَيْنِ فَـذَبَحَهُمَا بِمَرْوَةٍ وَعَلَّقَهُمَا حَتَّى سَألَ رَسُولَ اللهِ # عَنْهُمَا فَأمَرَهُ بِأكْلِهِمَا]. أخرجه الترمذي .

3. (1959)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Kavmimden biri bir veya iki tavşan avladı. Bunları taşla kesti. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'dan soruncaya kadar astı. Efendimiz(aleyhissalâtü vesselâm) yemesini emretti." [Tirmizî, Zebâih 1, (1472).][93]

AÇIKLAMA:

1- Tavşan kesmekte kullanılan taşın çeşidi merve ile ifade edilmektedir. Lügatçiler bunun beyaz renkli, taşların en sert cinsi olduğunu belirtirler. İnce şekilde kopabilen bu taş bıçak yerine de kullanılabilmektedir. Alimler bu hadisin, sadece merve cinsiyle değil, her çeşit taşla, hîn-i hacette kesim yapmaya cevaz ifâde ettiğini belirtirler.
2- Hadis, ayrıca tavşan etinin helâl olduğunu da ifâde etmektedir. Hattâ Hz. Enes (radıyallâhu anh)'ten gelen bir rivâyette, bâbalığı Ebû Talha'nın Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a bu şekilde avlanan bir tavşanın iki budunu gönderdiğini, Resûlullah'ın bu hediyeyi kabul edip yediğini öğrenmekteyiz.
Ulemâ kâhir ekseriyeti ile tavşan etinin helâl olduğuna hükmeder. Ancak şunu da belirtelim ki,

Ashab'tan Abdullah İbnu Ömer ile Tâbiîn'den İkrime ve fukahâdan Muhammed İbnu Ebî Leylâ tavşan etinin mekruh olduğuna hükmetmişlerdir. Bu büyükler, Huzeyme İbnu Cezî el-Sülemî'den gelen bir rivâyeti esas almışlardır: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, tavşan hakkında ne dersiniz?"
"Ne yerim ne de haram ederim!" dedi. Ben de:
"Öyleyse, siz haram etmedikçe onu yiyeceğim. Ey Allah'ın Resûlü, siz niye yemiyorsunuz?" dedim. Şu cevabı verdi:
"Bana onun kanadığı haber verildi."
Bir başka rivâyette geçen "tavşanın hayız gördüğüne inanıyordu" ifâdesi, "kanaması"ndan maksadın ne olduğunu açıklar.
Râfiî, Ebû Hanîfe (rahimehumallah)'nin tavşan yemeyi haram addettiğini yazmış ise de, Nevevî, Râfiî'yi Ebû Hanîfe'den nakilde hata yapmakla itham etmiştir.
Hülâsa, tavşan etinin mekruh olduğunu söyleyenlerin dayandığı bazı rivâyetler var ise de, âlimler bunlardan mekruh hükmünün çıkmayacağında ittifak etmişlerdir.[94]

4ـ وعن عطاء بن يسار عن رجل من بنى حارمـة.]أنهُ كَانَ يَرْعى لَقْحَةً فَرأى بِهَا المَوْتَ فَلَمْ يَجِـدْ مَـا يَنْحَرُهَـا بِهِ. فَأَخَـذَ وَتِـداً فَوجـأ بِهِ لَبَّتَهَـا حَتَّى اهْرَاقَ دَمَهَـا. ثُمَّ أَخْبَرَ رَسُولَ الله # فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا[. أخرجه ا'ربعة إ الترمذي.»اللَّقْحَةُ« الناقة ذات اللبن .

4. (1960)- Atâ İbnu Yesâr, Benî Hâriseli bir adamdan rivâyet eder ki: "Bu zât bir sağmal deveyi gütmekte iken ölmek üzere olduğunu farkeder. Beraberinde, hayvanı kesebilecek bir şey de bulamaz. Eline geçirdiği bir kazığı devenin ümmüğüne saplar, kanını akıtır. Sonra durumu Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a haber verir. Efendimiz yemesini söyler." [Muvatta, Zebâih 3, (2, 489); Ebû Dâvud, Edâhî 15, (1823); Nesâî, Dahâya 19, (7, 226).][95]

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin rivayetinde, deveyi kesmede kullanılan kazığın demirden olmayıp "odundan" olduğu tasrih edilir. Bu rivayet ayrıca Atâ'nın hâdiseyi Ebû Saîdi'l-Hudrî'den dinlediğini de belirtir.[96]

5ـ وعن زيد بن مابت رَضِـى اللهُ عَنْهُ]أنَّ ذئْباً نَيَّبَ شَاةً فَذَبَحُوهَا بِمَرْوَةٍ فَرَخَّصَ رَسُولُ اللهِ # في أكْلِهَا[. أخرجه النسائى. »المَرْوَةُ« الحجر .

5. (1961)- Zeyd İbnu Sâbit (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kurt bir koyunu dişlemişti, derhal keskin bir taşla kestiler. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yenmesine ruhsat verdi." [Nesâî, Dahâyâ 18, (7, 225).] [97]

DÖRDÜNCÜ FASIL

YENMESİ YASAK OLAN KESİLMİŞLER

-1ـ عن عائشة رَضِـيَ اللهُ عَنْها قالت:]سُئِلَ رسولُ اللهِ # فَقيلَ لَهُ إنَّ نَاساً يَأْتُونَنَا بِاللَّحْمِ َ نَدرى أذَكَرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ أمْ َ؟ قـال: سَـمُّوا عَلَيْهِ أنْتُمْ وَكُلُـوهُ[. أخرجه البخـارى ومالـك وأبـو داود والنسائى .

1. (1962)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'a soruldu: "Halk bize et getiriyor, kesilirken besmele çekilip çekilmediğini bilmiyoruz, ne yapalım?"
"Siz besmele çekin, yiyin!" cevabını verdi." [Buhârî, Sayd 21, Büyû 5, Tevhîd 13; Muvatta, Zebâih 1, (2, 488); Ebû Dâvud, Edâhî 19, (2829); Nesâî Dahâya 39, (7, 237).][98]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin, yanlışlığa meydan vermeden anlaşılması için, Buhârî'deki bir vechinde yer alan ziyadeyi bilmek gerek. Rivâyetin devamında Hz. Aişe şu açıklamayı ilâve eder: "(Eti getirenler) küfür devrine yakın kimselerdi." Bazı rivâyetlerde bu sualin İslâm'ın evvelinde vâki olduğu belirtilir. Hattâ Tahâvî'nin Müşkilü'l-Âsâr'daki bir kaydı, bu ilk zamanlarda Ashâb'n yeni Müslüman olan bedevîler karşısında bile yiyecek alışverişinde kuşkulu davranıp, zaman zaman Resûlullah'a başvurduklarını gösterir: "Ashâb'tan bir grup Resûlullah'a çıkarak sordular: "Bedevîler bize et, peynir, tereyağı getiriyorlar. Biz bunların Müslümanlıklarının künhüne vâkıf değiliz (ne yapalım?) Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Allah'ın haram kıldığı şeylere dikkat edin ve onlardan kaçının, sükût ettiği hususlarda (kendinizi zora sokmayın,) sizleri affedecektir. "Rabbin unutkan değildir" (Meryem 64) -Üzerine siz Allah'ı zikredin" diye cevap verir.
Şu halde, bu hadiste medar-ı bahs olan ihtiyat hali, ilk devrelere, Müslümanlığının ciddiyeti pek iyi bilinmeyen bedevîlere karşıdır. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) zâhire göre amel edilerek, aşırı titizliğe gidilmemesini tavsiye ediyor. Çünkü şüphenin hududu yok. Fazla ileri gidince hem zorluklara sebep olur, hem de beşerî münâsebetlere halel gelir.
2- Şu halde, hadisten yanlış bir hüküm çıkarılarak, inançsız insanlar tarafından besmelesiz olarak kesilen hayvanların sonradan çekilecek bir besmele ile yenilebileceğine, bir başka ifade ile, başlangıçta çekilmesi esas besmele kasden terkedilmişse, sonradan çekilecek besmelenin bunun yerini alabileceğine hükmedilmesi yanlış olur. Ulemâ hadisin böyle anlaşılmaması gerektiğini belirtmeye ayrı bir ehemmiyet verir. Hadis, yemekleri yerken besmele çekmenin, besmele ile yemeklere başlamanın sünnet olduğunu hükme bağlamaktadır.İbnu'l-Melek aynen şunları söyler: "Hadis, size: "Yerken çektiğiniz besmele, kesen kimsenin çekmesi gereken besmelenin yerini tutar" demiyor, bilâkis, yemek sırasında besmele çekmenin müstehab olduğunu , kesim sırasında besmele çekilip çekilmediğini bilmiyorsanız, kesen kimsenin, kestiği şeyin yenmesi câiz olanlardan biri olması hâlinde, kesilmiş şeyin yenebileceğini beyan ediyor,"
Âlimler ekseriyet îtibariyle bu hadisten hareketle, Müslümanların pazarlarında satılan (yiyecek) şeylerin, Müslüman bedevîlerin kestiklerinin hep helâl olduğuna hükmedilmesi gerektiğini söyler. Aksi zâhir olmadıkça, bu meselelerde Müslüman hakkında hüsn-ü zan esastır. Bu kanaatte olanlar, âyet-i kerimeden delil gösterirler. "Kitap verilenlerin yemeği size helâldir..." (Maide, 5). Ve derler ki: "Burada onların kestikleri mübah kılınmaktadır, halbuki onların bunu keserken besmele çekip

çekmedikleri de bir şekk konusudur."
3- Hattâbî, bu hadiste kesim sırasında besmele çekmenin vâcip olmadığına delil bulunduğunu söyler. Daha önce (1950. hadis) belirttiğimiz üzere, bu mesele ulemâ arasında ihtilâflıdır. Başta Ebû Hanîfe, ehl-i re'y zümresi, âmden besmeleyi terkedenin kestiği "haramdır, yenmez" diye hükmederken; Şâfiî, Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel, tesmiyenin müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre değil unutarak, amden bile tesmiye terkedilse, kesilen hayvanın eti yenilir, ancak tesmiyeyi terk mekruhtur. Dâvudu Zâhirî ve bazıları kesim sırasında tesmiyenin unutularak terkinde bile, etin haram olduğuna hükmetmişlerdir.[99]

-2- وعن أبى الدرداء رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]نَهَى رسولُ اللهِ # عن أكْلِ الْمُجَثَّمَةِ وَهِىَ الَّتِى تُصْبَرُ لِلنَّبْلِ، وَعَنِ الخَلِيسَةِ وَهِىَ التي يأخُذُهَا الذِّئْبُ فَتُسْتَنْقَذُ[. أخرجه الترمذى إلى قوله تُصْبَرُ للنبل. وأخرجه باقيه رزين .

2. (1963)- Ebû'd Derdâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) mücesseme'nin yenmesini yasakladı. Mücesseme ok atışlarında hedef olarak kullanılan hayvandır. Keza halîsanın yenmesini de yasakladı. Halîsa, kurdun kaçırdığı, fakat ondan kurtarılan hayvandır." [Tirmizî, Et'ime 1, (1473).
Bir rivâyetin "Ok atışlarına hedef olarak kullanılan hayvan" ibâresine kadar olan kısmı Tirmizî'de gelmiştir. Gerisi Rezîn'in ilâvesidir. Bu ziyâde kısım yine Tirmizî'nin 1474 numarada kayıtlı İbrâz hadisinde mevcuttur.][100]

AÇIKLAMA:

1- Mücesseme, bizzat Tirmizî metninde açıklandığı üzere, öldürmek maksadıyla ok atışlarına hedef kılınan hayvana denir. Ancak bu maksadla kuş ve tavşan gibilerinin daha çok kullanıldığı belirtilir. Bu hadisten, hayvanların atışlara hedef olarak kullanılmasının tecvîz edildiği anlaşılmaktadır. Resûlullah, bunu yasaklamıştır. İspanyolların boğa güreşi adı altında hayvanlara karşı işledikleri vahşet bu hadisler açısından İslâm nazarında merduddur, kesinlikle tecviz edilemez. Buharî'nin bir rivâyetinde Hz. Enes: نَهَى النَّبِىُّ # أنْ تُصبرَ الْبَهَائِمُ "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) hayvanların hedef yapılmasını yasakladı" der. Semüre (radıyallahu anh)'den gelen bir rivâyette: نَهَى النَّبِىُّ # أنْ تُصبرَ الْبَهِيمَةُ وَانْ تُؤْكَلَ لَحْمهَا إذَا صَبُرَتْ "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) hayvanın hedef yapılmasını yasakladı, hedef yapılmışsa etinin yenilmesini haram kıldı" denilmiştir.
2- Halîsa: Kurdun ağzından alınmış olup, kesilmezden önce ölen hayvandır. Şu halde, kurdun dişlemesi sonucu aldığı yara ile ölen koyun, keçi gibi hayvanların eti yenilmez. Esasen dinimiz, sadece av için hususî yetiştirilmiş köpek, şâhin gibi hayvanların yaraladıklar dışında, başka hayvanların sebep oldukları yaralar sebebiyle ölen hayvanların yenilmesini helâl addetmez. (3474-3480 numaralı hadislerde açıklanacaktır.)[101]

-3- وعن الزهرى قال:]َ بَأسَ بذبيحةِ نَصارى العربِ فإنْ سَمِعْتَهُ يسمِّى لغيرِ اللهِ فَ تَأكُلْ،

وَإِنْ لَمْ تَسْمَعْهُ فَقَدْ أَحَلّهُ اللهُ وَعَلِمَ كُفرَهُمْ]. ويذكر عن عليّ رَضِـِى اللهُ عَنْهُ عنه نحوه. أخرجه رزين. قلت: وهو في البخارى في ترجمة باب، والله أعلم .

3. (1964)- Zührî (rahimehullah) diyor ki: "Arap Hıristiyanlarının kestiklerini yemekte bir beis yoktur. Ancak, Allah'tan başka birisinin adını andığını işitirsen o zaman kestiğini yeme. İşitmemiş isen, (bu durumda vehimlenme), çünkü Allah, onların küfrünü bildiği halde kestiklerini helâl kılmıştır."
Hz. Ali'den de bu mânâda rivâyet yapılmıştır. [Rezîn ilavesidir. Bu ilâve rivâyet, Buharî'nin Kitabu'z-Zebâih'de 22. bâbta bâb başlığında kaydedilmiştir.][102]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer, Buharî'de senetsiz olarak bâb başlığında kaydedilmiş olan bu eserin, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında müsned (senedli) olarak zikredildiğini belirtir.

2- Ehl-i Kitap olan Hıristiyanlardan işitilebilecek ve yemeyi haram kılan tesmiyenin بِاسْمِ الْمَسِيحِ yani "Hz. İsa'nın adıyla" kelimesinin olabileceğini İmam Şâfiî (rahimehullah) belirtmiştir. Ancak, devamla der ki: "Kesim sırasında Hz. İsa'nın ismi, kendisine dua okumak (salât ve selâm göndermek) mahiyetinde olursa böylesi bir zikir, kesilen hayvanı haram kılmaz. " Beyhakî, Halîmî'den şu açıklamayı kaydetmiştir: "Ehl-i Kitap, hayvanlarını Allah adına keserler. Dinlerinde onlar, esas itibâriyle ibâdeti Allah için yaparlar, başka bir şey için değil. Asıl itibariyle kasıtları bu olunca, kestiklerine îtibâr edilir (helâl addedilir). Onlardan bazılarının, meselâ bismi'l-Mesîh demeleri zarar etmez. Zîra bunlar da, böyle demekle, -İslâmî îtikâdı inkâr etmiş bile olsalar- Allah'tan başka bir şey murad etmezler."
3- Ehl-i Kitab'ın kestiklerinin yenmesine ruhsat veren âyeti az yukarda kısmen kaydettik. O âyette (Mâide 5), Ehl-i Kitab'ın yemeklerinin helâl olduğu ifâde edilir. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ), âyette geçen, طَعَامُهُمْ yani "yiyecekleri" kelimesini, kestikleri ذَبَائِحُهُمْ diye tefsir etmiştir.
Bu meseleye ulema, "Ehl-i Kitab'a haram kılınan yiyecekler Müslümanlara da haram mı? sorusuna cevap ararken girmiştir. Zîra, Ehl-i Kitab'a içyağı haram edilmiştir. İçyağının Müslümanlara haram olup olmadığı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Cumhûr haram olmadığına hükmederken, İmam Mâlik ve Ahmed İbnu Hanbel: "Ehl-i Kitab'a, içyağı gibi haram kılınmış olan yiyeceklerin Müslümanlara haram olduğu" hükmünü verirler. İbnu'l-Kâsım: "Allah'ın mubah kıldığı Ehl-i Kitab'ın taâmıdır, içyağı ise, onların taâmı değildir, keserken de onu gâye edinmezler" diyerek, içyağının Müslümanlara da haram olması gerektiğini ifâde eder.Kendisine, İbnu Abbâs'ın yukarda kaydettiğimiz yorumuyla cevap verilmiştir: "Taamdan maksad kestikleri olunca, kesilenin bir kısmına helal, bir kısmına haram denmez, tezkiye hayvanın bütün parçalarına şâmildir, öyle ise içyağı da tezkiyeye dâhildir."
Hülâsa ulema, başka mülâhaza ve deliller de ileri sürerek içyağının Müslümanlara helâl olduğunu dâir Cumhur'un görüşünün haklılığını ortaya koymuştur.
4- Ulema, Ehl-i Kitap husûsunda bir noktada daha ihtilâfa düşer: "Bâzıları sünnet olmayanların (aklaf = kabuklu) kestikleri yenilemiyeceği kanaatindedir. Nitekim İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın şöyle söylediği rivâyet edilmiştir: اَقْلَفُ تُؤْكَلُ ذَبِيحَتُهُ وَ تُقْبَلُ صَتُهُ وَ شَهَادَتُهُ

"Kabuklunun kestiği yenmez, namaz ve şehâdeti kabul edilmez."
Diğer taraftan Hasan Basrî (rahimehullah) ve İbrahim Nehâî, Ehl-i Kitap'tan biri Müslüman olduğu takdirde yaşlı ise ve helak olmaktan korkarsa, onun sünnet olmasını şart koşmaz, ruhsat tanır, kestiğinin yenilmesinde bir beis görmezler. İbnu'l-Munzir, bu ihtilâflı meselede Cumhur'un, yukarıda kaydedilen âyete dayanarak, kabuklunun kestiği hayvanın yeneceğine hükmettiğini kaydeder. Kur'an'da bahsi geçen ve yiyecekleri helal kılınan Ehl-i Kitab'ın bir kısmı sünnetsizdir. Nitekim Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın Herakliyüs ve kavmine: يَـا اَهْـلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا الى كَلِمَةٍ سَواءٌ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ "Ey Ehl-i Kitab! Bizimle sizin aranızda aynı olan bir kelimeye gelin..." (Âl-i İmrân 64) diye hitab etmiştir. Oysa Herakliyus ve kavmi sünnet olmayan takımdadır ve "Ehl-i Kitap" diye isimlendirilmiştir.[103]

DÜNYANIN VE YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMEDİLMESİ BÖLÜMÜ

(Bu kitapta iki fasıl vardır)
*
BİRİNCİ FASIL DÜNYANIN ZEMMİ
*
İKİNCİ FASIL
YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Hadis kitaplarının, daha ziyade, zühd ve rikak'la ilgili bölümlerinde yer alan bir kısım hadisler dünyayı ve dünyaya ait bir kısım tezâhürleri, davranışları zemmeder, yani kötüler. Bu çeşit hadisler, herkes tarafından, Şâri'in kasdettiği geçek mânâda anlaşılmıyor. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bunların yorumunda ifrat ve tefritlere düşüldüğünü sıkça görmek mümkündür. Bu yanlışlıkların sonucu olarak cüretkâr nâdanların bu çeşit hadislere ve bunlar bahanesiyle din-i mübine dil uzattıklarına şahid oluruz.
İşte bu bölümde, mezkûr hadislere yer verilecektir. Biz bu çeşit hadisler karşısında hataya düşmemek için, bir iki noktaya dikkat çekmek istiyoruz:
1- Lafzî mânası bize çarpıcı gelen, önceden sağlam şekilde bildiğimiz dinî bilgilerimize, müşâhede ve sağduyumuza ters düşen rivâyetler sağlam bir kaynağa dayanmakta mıdır? İlk iş, bunu araştırmak gereklidir. Bunu yaparken böyle çarpıcı bulduğumuz rivâyete: "Akla mantığa terstir, olmaz böyle şey!" diyerek menfî bir tavra girmemelidir. Belki mûteber bir kaynakta mevcuttur. Ancak, bazı yorumlarla anlaşılabilecek, yorumu, te'vili yapılınca reddedilemeyecek bir rivâyettir.
2- Kabulde zorlandığımız rivâyetlerin lafzî mânasına bağlanıp kalmaktansa Şâri'in neyi kastetmiş olabileceğini araştırmak da faydalıdır. Güvenilir bir kaynakta rastladığımız böyle bir hadisi, zâhirî mânasını akla (!), mantığa (!), şuna buna ters bulduk diye reddetmek çok yanlış bir hareket olur. Belâğat kaidelerindendir, lafzın zâhiri maksûd değilse, burada bir kinâye, bir başka maksad vardır, mecâz sözkonusudur, bunun araştırılması gerekir.
3-Mevzubahis edilen bir şey çok yönlüdür, hadiste bir yönü ele alınmış, o yönüyle değerlendirilmiştir, biz ise bir başka yönüyle değerlendirmeye kalkınca ortaya çelişkiler çıkmaktadır.

Sadedinde olduğumuz "dünya" böyledir, bir çok yönü vardır, hattâ her insana göre bir dünya vardır bile denilebilir. Sözgelimi dindar bir kimse için dünya bir mâbed gibidir, ibâdet yapılan bir yerdir. Yankesiciler için, hergün yeni insanların çarpınacağı bir yerdir. Âlim için ilmin geliştirileceği bir kütüphânedir. Tüccar için iyi bir pazar, çiftçi için mükemmel bir tarla ve çiftliktir. Sözü uzatmaya ne hâcet, aslında tek bir varlık olan küre-i arzımız, her meslek, her meşreb, her mîzac, her ruh sahipleri için ayrı ayrı nice dünyalardır. Dahası, değişen ruh hallerine, maddi şartlarına göre bir insan için bile bir çok dünyalar vardır. Bazıları hiç ölmeyecek gibi ona bağlanırken, bazıları artık yaşanmaya değersiz bularak intiharı bile tercih edebilmektedir.

Böyle bir dünyadan bahseden Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) dünyanın hangi yönünden sözetmelidir? Hep tek bir yönünden mi bakmalıdır, yoksa farklı farklı yönlerinden bakarak mı sözetmelidir?

Hemen cevap verelim: Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bu binbir yüzlü dünyanın bazen iyi, bazen kötü yüzünden bahsetmiş, bazen abidlerin, dindarların dünyasını, bazan da hovardaların, sefihlerin ve âhireti hiç düşünmeyen zâlim mübtezel takımlarının dünyasını değerlendirmiştir. Bu sebeple bir hadiste (1884. hadis) dünya âhiret için bir ekim yeri, âhiret için ziraat yapılacak, bir kerecik lâilâheillallah ile ebedî bir cennet ağacı kazanılacak kadar kıymetli bir yer olarak belirtilirken, aynı dünya bir başka hadiste (1971. hadis) sinek kanadından da değersiz ve hatta mel'un (1967. hadis) olarak değerlendirilmiştir.

Belirtilen ayırım yapılmadan hepsine aynı zâviyeden bakıldığı takdirde bu ifâdeleri müteârız ve çelişkili bulmamak mümkün değildir. Bu hadiste (1884. hadis) dünya hayatının bir kerecik sübhanallah velhamdülillah ve lâilâhe illallâhu vallâhu ekber denecek kadar fazla yaşanabilmesi "üzerine güneşin doğduğu herşeyden daha kıymetli" olduğu ifâde edilirken, bir başka hadiste (1968. hadis), aynı dünyanın "hapishane" ve hatta bazılarında "cîfe" olduğu belirtilmiştir.

Mevzuyu tamamlayacak bir izahı 1973 numaralı hadisin Açıklama kısmına bırakarak hadislere geçiyoruz:[104]

BİRİNCİ FASIL

DÜNYANIN ZEMMİ VE KÖTÜLENMESİ

-1- عن أبى سعيد رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]جَلَسَ رسولُ اللهِ # عَلى المِنْبرِ وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ. فقَالَ: إنَّ مِمَّا أخَافُ عَلَيْكُمْ مَا يُفْتَحُ عَلَيْكُمْ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا. فقَالَ رَجُلٌ: أوَ يَأتِى الخَيْرُ بِالشَّرِّ؟ فَسَكَتَ رسولُ اللهِ # فَرُئِينَا أنَّهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ فَأفَاقَ يَمْسَحُ عَنْهُ الرُّحَضَاءَ. وقَالَ: أينَ هذَا السَّائِلُ؟ وَكَأنَّهُ حَمِدَهُ. فقَالَ: إنَّهُ يَأتِى الخَيْرُ بِالشَّرِّ وَإنَّ مِمَّا يُنْبِتُ الرَّبِيعُ مَا يَقْتُلُ حَبَطاً أوْ يُلِمُّ إَلَّا آكلةَ الخُضْرَةِ فَإنَّهَا أكَلَتْ حَتَّى إذَا امْتَدَّتْ خَاصِرَتَاهَا فَاسْتَقْبَلَتْ عَيْنَ الشَّمْسِ فثَلَطَتْ وَبَالَتْ ثُمَّ رَتَعَتْ، وَإنَّ هذَا المَالَ خَضِرٌ حُلْوٌ وَنِعْمَ صَاحِبُ المُسْلِمِ هُوَ لِمَنْ أعْطى مِنْهُ المِسْكِينَ وَاليَتِيمَ وَابْنَ السَّبِيلِ. وَإنَّ مَنْ يَأخُذُهُ بِغَيْرِ حَقِّهِ كَمَنْ يَأكُلُ وَ يَشْبَعُ وَيَكُونُ عَلَيْهِ شَهِيداً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الشيخان والنسائى.»زَهْرَةُ الدُّنْيَا« حسنها وبهجتها.»والرُّحَضَاءُ« العَرَق الكثير.»وَالحَبَطُ« انتفاخ يقال حبط بطنه إذا انتفخ فهلك.»وَثَلَطَ الْبَعِيرُ« يثْلُط إذا ألقى رجيعه

سةً رقيقاً. وفي الحديث مثن: أحدهُما للمفرط في جمع الدنيا، واŒخر للمقتصد في أخذها وانتفاع بها .

1. (1965)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) minbere oturdu, biz de etrafında yerlerimizi aldık. Buyurdular ki:
"Sizin için korktuğum şeylerden biri, dünyanın süs ve güzelliklerinin sizlere açılmasıdır!"
Bir adam (araya girerek söze karıştı ve):
"Yani (nâil olacağımız) hayır, şer mi getirecek?" dedi. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bu soru üzerine sükût etti. (Adama: "Sana ne oluyor da Resûlullah'ın sözünü kesip, onunla konuşmaya kalkıyorsun? O sana konuşmuyor ki!.." diye paylıyanlar oldu). Gördük ki, kendisine vahiy gelmekte. Derken vahiy hâli açılmış, yüzündeki terleri silmekte idi.
"Şu soru soran nerede?" diye söze başladı. Ve sanki adamı (sorusu sebebiyle) takdir ediyor gibiydi: Sözlerine şöyle devam etti:
"Muhakkak ki, hayır, şer getirmez. Ancak derenin[105] bitirdikleri arasında, ya çatlatarak öldüren ya da ölüme yaklaştıran bitki de var. Yalnız yeşil ot yiyen hayvanlar müstesna. Zîra bunlar yeyip böğürleri şişince güneşe karşı dururlar. (Geviş getirirler), akıtırlar ve rahatça def-i hâcet yaparlar, sonra tekrar dönüp yayılırlar.
Şüphesiz ki, bu mal hoştur, tatlıdır. Ondan fakire, yetime ve yolcuya veren bu malın Müslüman sâhibi en iyi (insan)'dir. Bunu haketmeden alan, yediği halde doymayan kimse gibidir. O mal, kıyamet günü aleyhinde şâhidlik yapacaktır." [Buhârî, Zekât 47, Cum'a 28, Cihâd 37, Rikâk 7; Müslim Zekât 123, (1052); Nesâî, Zekât 81, (5, 90).][106]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, muhtelif vecihlerde farklı ziyâdelerle rivâyet edilmiştir. Parantez içerisinde kaydettiklerimiz, rivâyetin başka vecihlerinden alınmadır.
2- Hadiste dünya hayatı, insanların hoşuna giden bir mala benzetilmektedir. "Hudra" kelime olarak yeşillik, yeşil gibi mânaya gelirse de Arapçada hoşa giden şey için "hoş", "sevilen", "hoşa giden" mânalarında sıfat olarak kullanılır. "Mal" ile dünya kastedilmiştir. Çünkü mal dünyanın zînetidir. Nitekim âyet-i kerîme'de: "Mal ve oğullar dünya hayatının zînetidir" (Kehf 46) buyurulmuştur.
Dünya malının, zehretü'ddünya tâbiriyle ifâdesinde, bu malın ömrünün kısalığına dikkat çekilmek istendiğini anlarlar. Çünkü zehre, ağaçlarda açan çiçek demektir, ömrü kısadır. Öyle ise dünya malının zehretü'd'dünya (dünya çiçeği) olarak ifadesi, malın bu yönüne dikkat çekmek içindir ve bununla, devamının azlığına rağmen insanların iftihar vesîlesi olan kaynaklar, elbiseler, ekinler ve sair her şey kastedilmiştir.
3- Kâdı İyaz bu hadisi şöyle özetler: "Resûlullah, ashabına ikdisatlı (orta yolda giden) ile, mal toplamada hırslı olanın hallerini misal göstermiş ve demiştir ki: "Siz baharda bitenlerin hep hayır olduğunu, hayvanların onlardan istifade ettiğini zannediyorsunuz. Ama gerçek bu kadar mutlak değildir. Bahar bitkileri arasında hayvanı öldüreni veya ölüme yaklaştıranları da vardır. İşte çok yiyerek çatlayıp ölen hayvanın hâli, çok mal toplayıp onu yerli yerince sarfetmeyen insana benzer" buyurarak mal toplama husûsunda îtidâli aşmamaya dikkat çekmiş, sonra da topladığı mal kendisine

fayda veren kimseye geçerek, onu yeşil bakla yiyen hayvanın hâline benzetmiştir."
4- "Hayır, şer getirmez" cümlesini, Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) bazı rivâyetlerde üç kere tekrar etmiştir. Bu ifadeden âlimlerimiz şu mânaya ulaşırlar: "Rızk" ne kadar çok da olsa hayır cümlesindendir. Rızkın kendisinde, tabiatında şer mevcut değildir. Şer, rızka hâricî bir sebeple sonradan ârız olur. Meselâ, müstehak olana vermekte cimrilik etmek, veya harcarken meşru olmayan yerlerde israf etmek, mala gelen şerlerdir."
Âlimlerin bu hadisten elde ettikleri diğer bir hüküm şudur: "Allah'ın hayır olarak hükmettiği her şey hayırlıdır, şer olamaz; şer olarak hükmettiği her şey şerdir, hayır olamaz. Ancak, kendisine hayır takdîr edilene, o hayrı tasarrufunda kendisine şerri celbedecek şeye mâruz kalmasından korkulur."
İbnu Hacer, bu mânayı te'yiden hadisin bir başka vechini kaydederek der ki: "Saîd İbnu Mansûr'un Saîdu'l-Makberî'den kaydettiği mürsel bir rivâyette أَوْ خَيْرٌ هُـوَ؟ denir ve bu üç kere tekrar edilir. inkârî bir istifhamdır: "O (mal), hayır mıdır, elbette değil!" mânasında. Yani mal, hakîki bir hayır değildir, ancak hayır olarak isimlendirildi. Zîra malda hakîkî hayır, Hakk yolunda (şeriatın meşru kabûl ettiği yerlerde) infaka mazhar olmasıdır. Tıpkı ondaki hakîki şerrin de Hakk yolunda sarfedilmekten alıkonulup, bâtılda harcanmaya mâruz kalması ile vukuâ gelmesi gibi.
5- el-Ezherî, hadiste ifâde edilmek istenen mânanın anlaşılabilmesi için onda geçen iki temsilin nazar-ı dikkate alınması gerektiğine dikkat çeker:
1) Dünya malını yığmaktan ifrata kaçıp, gerektiği şekilde harcamaktan alıkoyan kimse, temsilde, çok yemekten karnı şişip çatlayarak ölen hayvana benzetilmiştir.
2) Malı kazanmada ve harcamada orta yolu tutan kimse, temsilde yeşillik yiyen hayvana benzetilmiştir. Çünkü yeşillik, derenin bitirdiği serâzâd bitkiler gibi değildir, fakat o habbe'dir; habbe ise, otlardan büyük, otların kurumasından sonra hayvanların yediği ağaçlardan küçük (ot-ağaç arası) bitkilerdir. Yeşil ot yiyen hayvanları, dünyalık kazanıp biriktirmede orta yolu tutanlara temsil yaptı. Böylelerini mal hırsı, hakkı olmayan şeyleri de almaya sevketmediği gibi, Hakk yolunda harcamaya da engel olmuyor. Bu kimse, yeşil ot yiyenin kurtarılması gibi, malın getirdiği vebalden kendisini kurtarmıştır. Hayvanları çoğunlukla çatlatan şey, mayısını karnında tutup dışarı atamamasıdır."
Tîbî der ki: "Bu hadiste dört sınıf insan gözükmektedir:
1- Dünya malını telezzüz için fazla yiyen ve kaburgaları şişen kimseler. Bunlar çabuk helâke mâruz olurlar.
2- Yine çok yemekle birlikte, iyice kökleştikten sonra, hastalığı defetmek için çareye başvuran, ancak hastalık ona galebe çalacak ve helâke atacaktır.
3-Yine birincide olduğu gibi çok yemekle birlikte, zarar veren şeyi izâle etmek için acele davranıp, ortadan kalkıncaya kadar def'ine çâre arayan ve neticeye varan kimsedir.
4- Bir de ifrata kaçmadan yiyen, açlığını giderecek miktarla iktifâ edip, hayatını devam ettiren kimse vardır."
Birincisi: Kâfirin misâlidir.
İkincisi: Tevbe ve kötülüklerden uzaklaşmayı, iş işten geçtikten sonra aklına getiren gâfil âsinin misâlidir.
Üçüncüsü: Bir kısım haltlar karıştırmakla birlikte vaktinde tevbe husûsunda acele eden kimsenin misâlidir.
Dördüncüsü: Dünyaya îtibar etmeyip (zâhid) âhirete yönelmiş, onu arayan kimsenin misâlidir.
Zeyn İbnu'l-Münîr de şunları söyler: "Bu hadiste bir çok güzel teşbihler yapılmıştır:
* Birincisi: Mal ve malın artırılması, bitkiye ve onun zuhuruna benzetilmiştir.

* İkincisi: Kazanç ve kazanç sebeplerine düşkünlük, ota düşkün hayvanlara benzetilmiştir.
* Üçüncüsü: Malın çokca kazanılıp biriktirilmesi, yemedeki oburluğa ve otla karnının şişirilmesine benzetilmiştir.
* Dördüncüsü: Cimrilikte mübâlağaya kaçacak derecede nefiste fazla büyütülmüş olan maldan çıkan şey, hayvan mayısına benzetilmiştir. Bu teşbihte, mal düşkünlüğünün şeriat nazarında nasıl bir denîlik ve düşüklük olduğuna açık bir işâret vardır.
* Beşincisi: Mal toplamak ve yığmaktan uzak kalan kimse, güneşe karşı yönelerek istirahata çekilen koyuna benzetilmiştir. Koyunun bu hâli, onun sükûnetini ifâde etmede en uygun, en güzel vaziyetidir. Bunda, onun arzularına kavuştuğuna işaret vardır.
* Altıncısı: Malı toplayıp başkasına vermeyenin ölümü, kendine zarar veren şeyi def etmekten gâfil hayvanın ölümüne benzetilmiştir.* Yedincisi: Mal, düşmana inkılab edeceğinden emin olmayan sâhibine benzetilmiştir. Zîra korunması, bağlarının sıkı tutulması malın şe'nindendir. Bu durum onu, müstehak olanlara vermemeye sevkeder, bu da malı kazananın mükâfaatlandırılmasına sebep olur.
* Sekizinci: Malı haksız olarak alan kimse, yeyip de doymayan kimseye benzetilmiştir."
Gazâli der ki: "Malın misâli faydalı tiryakla, öldürücü zehri taşıyan yılanın misâli gibidir. Zehrin şerrinden sakınıp tiryakı çıkarmasını bilen ârif kişi için o bir nimettir. Ancak o, böyle olmayan bir ahmakın eline geçerse, kendini helâke atacak belayı bulmuş demektir."[107]
6-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Cuma hutbesi dışında da imam mev'ize esnasında minbere çıkabilir.
* Halk imamın (ve minberin) etrafını sarabilir.
* Dünyalık için münâfeseden (yarışmak, çekişmek, iddialaşmaktan) yasaklama var.
* Âlim, müşkil olan şeyi anlamaya çalışmak, muârazayı kaldırmak için delil aramalıdır.Malın hayır olarak isimlendirilmesi câizdir, nitekim âyet-i kerîme'de: وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ "İnsanoğlu hayır (yani mal) husûsunda şiddetli hırs sahibidir" (Âdiyât 8) buyrulmuştur. Buradaki hayır "mal" demektir.* Bevl vs. gibi müstehcen kelimelerle de olsa hikmet için misal zikri câizdir.
* Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) sorulan şeye cevap vermek istediği zaman sahabenin zannına göre vahiy beklemekte idi. Ancak, O'nun sükûtu, daha veciz, daha câmî ve anlaşılır bir ibare ile cevap vermek için sükût buyurmuş olması da câizdir.
* Cevap vermede acele etmemek gerekir. Hususen teemmül gerektiren meselelerde.
* Sualde inadlaştığı (taannüt ettiği) zannedilen kimsenin levm edilmesi câizdir.
* Güzel sual soranın övülmesi uygundur.* Hadiste zengin fakire tafdîl edilmiştir.
* Hadiste fakir, yetim ve yolcuya tasadduk etmeye teşvik mevcuttur.
* Helâl olmayan yollardan mal kazanana bu mal mübârek kılınmaz, zira böyleleri yediği halde doymayan kimseye benzetilmiştir. Keza meşrû harcamayı yapmayana da mal mübarek kılınmamıştır.
* İsraf, çok yeme ve oburluk mezmumdur.[108]

-2- وعنه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ الله # إنَّ الدُّنْيَا حُلْوَةٌ خَضِرَةٌ، وَإنَّ اللهَ مُسْتَخْلِفُكُمْ فِيهَا فَنَاظِرٌ كَيْفَ تَعْمَلُونَ؛ فَاتَّقُوا الدُّنْيَا وَالنِّسَاءَ فَإنَّ أوَّلَ فِتْنَةِ بَنِى إسْرَائِيلَ كَانَتِ النِّسَاءَ[. أخرجه مسلم والنسائى.وعنده: فَمَا تَرَكْتُ بَعْدِى فِتْنَةً أضَرَّ عَلى الرِّجَالِ مِنَ النِسَاءِ .

2. (1966)- Yine Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya tatlı ve hoştur. Allah sizi ona vâris kılacak ve nasıl hareket edeceğinize bakacaktır. Öyleyse dünyadan sakının, kadından da sakının! Zîra Benî İsrâil'in ilk fitnesi kadın yüzünden çıkmıştır." [Müslim, Zikr 99, (2742); Tirmizî, Fiten 26, (2192); İbnu Mâce, Fiten 19, (4000).]
Müslim'in bir rivâyetinde: "Kendinden sonra erkeklere, kadından daha zararlı bir fitne bırakmadım" buyurulmuştur."[109]

-3- وعن أبى هريرة رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله # الدُّنْيَا مَلْعُونَـةٌ، مَلْعُونٌ مَـا فِيهَا إ

ذِكْرَ اللهِ تَعَالى وَمَا وَاَهُ وَعَالِمٌ وَمُتَعَلِّمٌ[. أخرجه الترمذي .

3. (1967)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, ancak zikrullah ve zikrullah'a yardımcı olanlarla âlim veya müteallim hâriç." [Tirmizî, Zühd 14, (2323); İbnu Mâce, Zühd 3, (4112).][110]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet farklı şekillerde rivâyet edilmiştir. Bazılarında şöyle buyurulmuştur:
* "Dünya mel'undur, içindekiler de mul'undur, Allah için olanlar hâriç."
* Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, emr-i bil ma'rûf nehy-i ani'lmünker veya zikrullah hâriç."
* Dünya mel'undur, içindekiler de mel'undur, Allah'ın rızası için yapılanlar hâriç."
Sadedinde olduğumuz hadis, mânasındaki derinlik ve câmiiyyet sebebiyle ulemâca künûzu'lhikem ve cevâmiulkelîm denen özlü hadislerden kabul edilmiştir. Zîra, açıklanacağı üzere, açık mânasıyla bütün güzel hasletlere şâmil olduğu gibi mefhum olarak da bütün kötü hasletlere yer vermektedir.
2- Zikrullah'a yardımcı olanlardan maksad kaydettiğimiz diğer rivâyetlerden de anlaşılacağı üzere zikrullah sınıfına giren yani Allah rızası için yapılan, Allah'ın emri, Resûlünün (aleyhissalâtü vesselâm) sünnetine müteveccih olan her çeşit hayır amellerdir: İlim talebi, emr-i bi'lma'rûf nehy-i ani'lmünker, sadakalar, sıla-i rahm gibi dinin teşvik ve tecviz ettiği ve Allah'ın hoşuna gidecek her çeşit "iyi ameller." Yardımcı olanlar diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı müvâlât'tan gelir. Bu, lügat olarak iki şey arasındaki sevgi, dayanışma, yakınlık gibi mânalara gelen bir mastardır. Öyleyse hadis zikrullah'a yakın olan şeyler diye de anlaşılabilir.
Şu halde dünyada zikrullah ve bunun gibi Allah'ın hoşuna giden şeyler dışında her şey mel'undur. Zikrullah, doğrudan Allah'ın anılmasıdır, bunun ne olduğunu anlamada fazla müşkilatımız yok. Ancak Allah'ın hoşuna giden şeyler yorum gerektirebilir. İki ayrı fiil mahiyetce aynı olduğu halde, biri Allah'ın hoşuna giden sınıfına girer, diğeri girmez. Meselâ, Allah'ın rızası için sadaka vermekle, gösteriş için sadaka vermek, birbirinin tıpatıp aynısı olan iki fiildir. Allah, birinden memnun olacaktır, diğerinden olmayacaktır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) "Sünnete uyarak yatan mü'minin uykusu da ibâdettir" buyurmaktadır. Öyle ise, hayatını İslâm'ın getirdiği esaslara göre tanzîm eden bir kulun, ibâdetleri dışındaki bütün mübah amelleri de Allah'ın hoşuna giden fiiller sınıfına girmektedir. Nitekim "uyku"su hakkında: "Müteâkip gündeki kulluk vazîfelerini yapabilmek

için ihtiyacı olan istirahatıdır" denebilir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) sadece namazı değil, namaz için gidiş ve dönüşte atılan her adımı, namaz kılmak için bekleyerek geçirilen her ânı "ibadet" olarak değerlendirmiştir.

Münâvî, "Allah'ın hoşuna giden" tâbirini açıklamada el-Eşrefi'nin şu sözünü nakleder: "Bundan murad zikrullahtır, Allah'a tâattir, emirlerine uymaktır, yasaklarından kaçmaktır, çünkü zikrullah bunları iktiza eder."

3- Mel'un, metrûk ve rahmetten uzaklaştırılmış demektir. Dünya ve içindekilerin mel'un olması, enbiya, asfiya, âbid gibi yüce ruhlar tarafından terkedilmiş, itibâr edilmemiş ve Allah tarafından da terkedilerek, rahmetten uzak kılınmış demektir."

Nitekim rivâyetlerde: لَهُمُ الـدُّنْيَا وَلَنَـا اŒخِرَةُ "(Nefs-i emmâreye bakan fâni yönüyle) dünya onların; (bâki olan) âhiret bizimdir." اَلـدُّنْيَا مَلْعُونَـةٌ ‘نَّهَا غَرَّتِ النُّفُوسَ بِزَهْرَتِهَا وَلَذَّتِهَا فَامَالَتْهَا عَنِ الْعُبُودِيَةِ الى الْهَوَى

"Dünya mel'undur, çünkü fâni süsüyle ve lezzetiyle nefisleri aldattı ve onları ibâdetten alıkoyup hevâya sevketti" denmiştir. Lânetlenen ve terkedilen dünyadan murad da dünyanın şehevâta hitab eden yönleri, dünyalık yığmak, kadınlara oğullara, kantar kantar altın ve gümüşe, nişanlı atlar ve develere, ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir, bunlar dünya hayatının süsleridir" (Âl-i İmrân 14) âyetinde ifâde edilen fâni sevmeler ve dünyada ebedî kalma aşkı gibi şeylerdir.

4- Âlim ve Müteallim'e gelince: Bunlar lânetten istisna edilmiştir. Bu istisna, Cenâb-ı Hakk'ın faydalı olan ve Allah'a götüren ilmi sevdiğini ifâde etmektedir. Yani bu ilmin âlimi ve müteallimi (öğrenme gayretinde olan talebesi) terkedilmiş değildir. Âlimler derler ki: "Aslında "Allah'ın hoşuna giden şeyler" tabirinde her çeşit hayır gibi, faydalı ilim de mevcuttur. Buna rağmen ayrıca âlim ve müteallim'in zikri onların şanlarını açıkca yüceltmek, onları tafdîl etmek, onlar dışında kalan insanlarda hayır olmadığını ilan etmek, âlim ve müteallimden maksadın Allah'ı tanıyan, ilimle amelin arasını cem'eden kimselerin kastedildiğine, câhillerin ve ilmiyle amel etmeyenlerin, fuzûlî ve dîne müteallik olmayan şeyle amel edenlerin hâriç tutulduğuna tenbîh içindir."

5-Hadis, "zikrullah"ın, yapılan bütün ameller içerisinde en efdali, en mümtazı olduğunu, bütün ibâdetlerin başını teşkil ettiğini ifâde etmektedir.

6- İbnu Atâullah der ki: "Sen dünyaya sarıldığın halde onu tahkîr etmen, bir yalan ve bühtandan başka bir şey değildir. Allah'tan yüz çevirip (dünyaya yönelmişliğinle birlikte) Allah'a tâzîmin, hızlân (yardımcısız ve yalnız kalma) alâmetlerindendir. O'nun yanında hiçbir kıymeti olmayan şey, seni kendine kul yapmış iken, sen, Allah yanında bir kadr u kıymete sâhip olduğunu nasıl ümîd edebilirsin? (Dünyaya meyletmiş olduğun halde) işlediğin bâkiye müteveccih âmiller O'nun yanında senin lehine bir özür teşkil etmeyecektir. Ebede müteveccih bâki ameller işlemene rağmen durumun bu olursa, arkası olmayan, fânî amellerle meşgul olursan âkibetin nice olur."

Şüphesiz bu yorumlar, kişiyi daha ziyade kulluğa ve kullukta ihlâsa teşvîk içindir. Unutmayalım ki, mü'min ne kadar kötü durumlara düşmüş bile olsa tevbe ve istiğfarla dönüş yapıp en âlî mertebelere çıkabilir, hatta: إَّ مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحاً فَأُلئكَ يُبَدِّلُ اللّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ

"Ancak tevbe edip amel-i sâlih işleyenlerin Allah kötülüklerini iyiliklere çevirir" (Furkan 70) âyetinin müjdesiyle, eski günahları bağışlanmakla da kalmaz, o günahları sevaba çevrilebilir.[111]

4ـ وعنه رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قـال:]قال رسولُ اللّهِ # الـدُّنْيَا سِجْنُ المُؤْمِنِ، وَجَنَّةُ الكَافِرِ[. أخرجهُ

مسلم والترمذي .

4. (1968)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Dünya, mü'mine hapishâne, kâfire cennettir." [Müslim, Zühd 1, (2956); Tirmizî, Zühd 16, (2325).][112]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste dünya, mü'minler için bir hapishane olarak değerlendirilmiştir. Âlimler, bu hükmün âhirete nisbetle verildiğini, yani, mü'mine Rabblerinin âhirette hazırladığı cennete nisbetle, dünya hayatının bir hapishane hükmünde kaldığını belirtirler. Dünyanın kâfir için cennet olması da, yine âhirette karşılaşacağı cehennem azâbına nisbetledir
2- Bazı âlimler, hadise şöyle bir açıklama da getirmişlerdir: "Mü'min iradesiyle, nefsini dünyevî lezzetlerden uzak tutmuş, böylece sanki kendini bir nevi hapse tâbi kılmıştır. Kâfir ise, nefsini şehevâta salmış, böylece dünya ona cennet gibi olmuştur." Sühreverdî der ki: "Hapishâne ve ondan çıkış, mü'minin kalbinde saatler ve vakitlerin geçmesiyle birbirlerini kovalayıp dururlar. Zîra nefiste nefsânî bir sıfat zuhûr edince, kalbe zamanı karartır ve onu darlık ve sıkıntıya atar. Nitekim hapishâne, darlık ve dışarı çıkmaya engel olmaktan ibâret değil midir? Kalb, her ne zaman uhrevî zevkleri arzulayıp fezâyı melekûtta tenezzüh ve ezelî cemâlin müşâhedesi kaygısıyla dünyevî hevesâtın kötülüklerinden uzaklaşmak ve âcil şehvetlerin kayıtlarından kurtulmak istese, şeytan ona bu kapıyı kapar. Nefs-i emmâre ipiyle sarkarak önüne çıkar, berrak hayatını bulandırır, kişi ile tabiatının sevdiği muallâ zevkler arasına bir engel gibi girer. İşte bu hal, hapishânelerin en muhkem ve en dar olanıdır. Zîra, kim kişi ile onun sevgilisi arasına girer ise, ona arzı, bütün genişliğine rağmen daraltır. Bundan da kişinin nefsi daralır."
Münâvî, hadisi açıklama sadedinde şu menkîbeyi nakleder: "Anlattıklarına göre, Hâfız İbnu Hacer, Kâdı'il-Kudât iken, bir gün etrafını saran büyük bir cemaatle, haşmetli ve güzel bir hey'ete bürünmüş halde pazara uğrar. Derken kılık kıyafeti pejmürde, eskimiş ve yağlara bulanmış bir elbise içerisinde sıcak zeytinyağı satan bir yahudi, kendisine doğru yaklaşıp atının yularından tutar ve: "Ey Şeyhülislam, inanıyorsun ki, Peygamberiniz: "Dünya mü'mine hapishâne, kâfire cennettir" demiştir. Sen hangi hapistesin ve ben nasıl bir cennetteyim?" der. İbnu Hacer şu cevabı verir:
"Ben, Allah'ın bana âhirette hazırladığı nimetlere nisbetle, hâl-i hazırda sanki -(şu dünyevî saltanatıma rağmen)- hapiste gibiyim. Sen de, sana âhirette hazırlanan azâba nisbetle, cennette gibisin!"
Yahudi, bu cevap üzerine Müslüman olur."
3- El-Askerî, el-Emsâl adlı kitabında hadisin vürud sebebiyle ilgili bir ziyadede bulunur: "Âmir İbnu Atâiyye der ki: "Selmân-ı Fârisî'yi gördüm, yemeğe karşı çekingendi. Dedi ki: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Kıyamet günü en uzun müddet aç kalacak olanlar, dünyada çok yiyenlerdir. Ey Selmân, dünya mü'minin hapsi, kâfirin cennetidir" buyurmuştur. İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'den yapılan bir rivâyette şöyle buyurmuştur: "Ruhu cesedinden çıkan (ölen) bir mü'minin misâli, hapiste iken çıkıp, yeryüzünde istediği gibi gezip dolaşan, dilediği şekilde ferahlayan kimsenin misâlidir."[113]

-5- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: حُبُّ الدُّنْيَا رَأسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ، وَحُبُّكَ الشَّيْءَ يُعْمِى وَيُصِمُّ[. أخرجهُ رزين .

5. (1969)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışların başıdır. Bir şeye olan sevgin seni kör ve sağır yapar." [Rezin ilâvesidir. Beyhakî Şuabu'l-Îman'da kaydetmiştir. Hadisin ikinci yarısı Ebû Dâvud'da tahric edilmiştir. (Edep 125, (5150).][114]

AÇIKLAMA:

1- Münâvî, hadisin "Dünya sevgisi her çeşit hatalı davranışın başıdır" kısmıyla ilgili şu açıklamayı yapar: "Bunun doğruluğuna tecrübe ve müşâhede şehadet etmektedir. Çünkü dünya sevgisi açık ve gizli her çeşit hataya dâvet eder. Hele sevilen şey o hatayı işlemeye bağlı ise .. Sevgi, âşığı öylesine sarhoş eder ki, artık sevgisidir. İblisin hatâsı da aynı. Zîra onun da sebebi dünya sevgisinden daha zararlı olan sevgisi idi. Firavun, Hâman ve askerlerinin küfrü de dünya sevgisidir. Cehennemi ve ehlini ebedî kılan dünya sevgisi olduğu gibi, cenneti ve ehlini ebedî kılan da dünya buğzudur. Böylece denilir ki: "Dünya, şeytan şarabıdır, kim ondan içerse, onun sarhoşluğundan hüsran ve pişmanlık içerisinde teneşirde uyanır."
Gazâlî der ki: "Muhammed Mustafa (aleyhissalâtü vesselâm): "Dünya sevgisi herçeşit hatanın başıdır" buyurmuştur. Ne var ki, insanlar dünyayı sevmeseler âlem helâk olur, hayat iptal olur. Öyleyse O (aleyhisselâm), bildi ki, dünya sevgisi helâke atıcıdır ve onun helâke atıcı olduğunu söylemek, küçük bir azınlık dışında, büyük çoğunluğun kalbinden onun sevgisini çıkarıp atmaz, bu küçük azınlığın sevgiyi terketmesiyle dünya hayatınabir zarar gelmez. Bu sebeple O (aleyhissalâtü vesselâm), dünya sevgisinin getireceği tehlikeleri hatırlatıp, nasihat etmeyi terketmemiştir..."
2- Bazı âlimler, hadisten şu hükmü çıkarmışlardır: "İlmin, insanların dünyaya en az bağı olanından alınması gerekir. Çünkü böylesinin kalbi daha nurlu, dînî meselelerde asgarî derecede sıkıntıdadır. İlim, nasıl olur da, kalbinde mevcut hatâların başını cem'etmiş olan kimseden alınır? Bu, Allah'ın huzuruna, Resûlü'nün huzuruna girmeye mânidir. Çünkü Allahu Teâlâ'nın huzûru O'nun kelâmıdır, Resûlü'nün huzûruna girmek ona müyesser olmaz, namazında bile. Çünkü kimse, yüce sıfatı, O'nunla mücâleseye (beraberliğe) sâlih olmadıkça kavrayamaz. Kim, Mustafa(aleyhissalâtü vesselâm) gibi, dünyayı terkederse, O'nun kelâmını anlamaya ehil olur. Fakihlerin çoğunluğu gibi, dünyaya rağbet eden, buna ehil olmaz ve Şâri'in muradını anlayamaz."
Dünyayı terk meselesinde, Müslüman fakihleri, sünnetten çok uzaklaşmış bulan Münâvî şöyle bir fıkra nakleder. "Bir hıristiyanı dinledim. Bir fakihle aralarında şu konuşma geçti. Hıristiyan dedi ki:
"Nasıl olur da âlimleriniz kendilerini peygamberlerinin vârisleri zannederler, onlar ki, bizim râhiblerimizin terkettiği dünyanın tâlipleridirler."
"Nasıl olur?"
"Çünkü onlar, dinin ikâmesi için hutbe, tedrîs, imâmet nev'inden verdikleri hizmete mukabil dünyalık taleb etmektedirler, kendilerine, dünyalık verilmezse bu hizmetler muattal olacak. Halbuki bizim bütün ruhbanlarımız dînî vazifeleri meccânen îfâ ediyorlar. Bir bizim adamlarımızın îman kuvvetlerine bak, bir de sizin adamlarınızın imanındaki zaafa bak. Eğer sizinkiler, Rabbinizin indinde olanın daha hayırlı ve ebedî olduğuna dair âyet-i kerîme'yi (Şûrâ 36; Kasas 60) tasdik etmiş

olsalardı dünya malına îtibar etmeyeceklerdi, tıpkı peygamberlerinin ve ruhbanlarımızın etmediği gibi."
Bir kimse, ârif bir zâta durumunu anlatarak şeytanın çokça vesvese verdiğinden şikayet eder. Ârif:
"Kızını boşarsan, ziyâretini terkeder, onun kızı dünyadır. Böylece sana olan sıla-i rahmini koparacaksın der Adam:
"Ama o, yanında dünyalığı olmayana geliyor" der. Ârif:
"İyi ya, dünyalığı olmayan, dünyalığa tâlip demektir, kim birinin kızını talep ederse, derhal onun sevgisine kapı açmış olur, daha kızıyla zifaf yapmasa bile" cevabını verir.
Rebî İbnu Haysem: "Kalblerinizden dünya sevgisini çıkarın ki, oraya âhiret sevgisi girsin" demiştir. Resûllulah da şöyle buyurmuştur:
اَلدُّنْيَا دَارُ مَنْ َ دَارَ لَهُ وَمَالُ مَنْ َ مَالَ لَهُ ولَهَا يَجْمَعُ مَنْ َ عَقْلَ لَهُ
"Dünya (âhirette) evi olmayanın evidir, malı olmayanın malıdır. Dünyalığı, ancak aklı olmayan yığma derdine düşer."[115]

ـ6ـ وعن ابن مسعود رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]دَخَلْتُ عَلى رسول اللّهِ # وَقَدْ نَامَ عَلَى رِمَالِ حَصِيرٍ وَقَدْ أثَّرَ في جَنْبِهِ. فَقُلْتُ يَا رسُولَ اللّهِ: لَوِ اتَّخَذْنَا لَكَ وَطَاءً تَجْعَلُهُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ الحَصِيرِ يَقِيكَ مِنْهُ؟ فقَالَ: مَالِى وَلِلدُّنْيَا؟ مَا أنَا وَالدُّنْيَا إَّ كَرَاكِبٍ اسْتَظَلَّ تَحْتَ شَجَرَةٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا[. أخرجه الترمذي وصححه .

6. (1970)- İbnu Mes'ûd (radıyalllâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın yanına girmiştir. Onu bir hasır örgünün üzerinde uyumuş buldum. Hasır, (vüçudunun açık olan) yan taraflarında izler bırakmıştı.
"Ey Allah'ın Resûlü dedim, sana bir yaygı te'min etsek de hasırın üstüne sersek, onun sertliğine karşı sizi korusa!"
"Ben kim, dünya kim. Dünya ile benim misâlim, bir ağacın altında gölgelenip sonra terkedip giden yolcunun misali gibidir." [Tirmizî, Zühd 44, (2378). Tirmizî hadisin sahih olduğunu söyledi.][116]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) dünyayı nasıl değerlendirmemiz gerektiği husûsunda güzel bir teşbihte bulunmaktadır: Yolcunun, bir miktar, dinlenmek üzere dibine oturduğu bir ağaç. Ebediyet yolculuğunda, dünyanın mü'min hayatında bundan fazla bir değeri olmaması gerekir. Hiçbir yolcu, öyle bir ağaca sahiplenmez, bağlanıp kalmaz. Çünkü ulaşacağı bir hedef var. Yeşilliği, serinliği, manzarası hoşuna gitse bile bu kalbî alâkası sınırlıdır, çünkü yüklenip götürmesi mümkün değildir. Tîbî, "Buradaki benzetme yolculuğun süratli ve oyalanmanın azlığına binâendir" der. Teşbihteki gâye şunu söylemektir: "Dünya gözler ve nefisler için süslenmiştir. Ancak insan ona, takdir ederek, severek sâhip çıkmıştır. Eğer kalb, hakikatının mârifetine erse, gerçek değerini anlasa, ondan nefret eder. Ne var ki, onu müeccel olan yani arkadan gelecek ebedîye (âhirete) tercih etmiştir." Hz. İsa (aleyhisselâm), havârilerine: "Hanginiz deniz dalgaları üzerinde ev yapabilir? diye sorar. Kendisine: "Bu mümkün mü?" diye karşılık verilir. Hz. İsa: "Dünyadan sakının, onu karar yeri ittihâz etmeyin"

der. Böylece dünyaya bağlanmayı denizin dalgaları üzerine ev yapmaya benzetir.
2- "Ben kim, dünya kim?" tâbirini Aliyyü'l-Kâri şöyle açıklar: " Ne benim dünyaya karşı bir ülfetim, bir sevgim var, ne de dünyanın bana karşı bir ülfeti, sevgisi var. Öyleyse ona niye rağbet edeyim, niye ona açılıp, onda bulunanları yığma derdine düşeyim, lezzetinin peşinde gideyim?...." veya " Dünyaya meyilden ne elime geçecek?" veya "Onun bana meyli ne kazandıracak? Zîra ben âhiretin tâlibiyim. [117]

-7- وعن سهل بن سعد رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللهِ #: لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِراً مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ[. أخرجه الترمذي .

7. (1971)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Eğer dünya Allah nazarında sivri sineğin kanadı kadar bir değer taşısaydı tek bir kâfire ondan bir yudum su içirmezdi." [Tirmizî, Zühd 13, (2321); İbnu Mâce, Zühd 11, (2410).][118]

AÇIKLAMA:

Hadis, dünyanın değerinin Allah nazarında düşüklüğünü ve hakaretini belirtmek için bu teşbihte bulunmuştur. Mâna şudur: "Dünyanın Allah nazarında zerrecik değeri olsaydı, kâfir ebediyen ondan istifâde edemezdi."
Ancak hemen belirtelim ki, burada takbîh edilen, Allah'ın zerre miktar değer vermediği belirtilen dünya, kâfirlerin dünyasıdır, nefs-i emmâreye bakan, Allah'a küfür, isyan ve fısklarla dolu olan ehl-i dalâletin dünyasıdır. Mü'minlere mescid, âhirete tarla, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine âyine ve masnuât-ı İlâhiyeye teşhirgâh olan dünya değildir.[119]

-8- وعن قتادة بن النعمان رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ # إذَا أَحَبَّ اللهُ عَبْداً حَمَاهُ مِنَ الدُّنْيَا كَمَا يَظَلُّ أَحَدُكُمْ يَحْمِى سَقِيمَهُ المَاءِ[. أخرجه الترمذي .

8. (1972)- Katâde İbnu Nu'mân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulu sevdi mi, onu dünyâdan korur. Tıpkı sizden birinin hastasına suyu yasaklaması gibi." [Tirmizî, Tıbb 1, (2037).][120]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın sevdiği kulu dünyadan korunması demek, kulla dünya arasına girerek kulu dünyevî şehvetlerden, dünyevî nimetlerden uzak tutması, dünyanın aldatıcı güzellikleriyle kirlenmesine mâni olarak kalbinin onlarla ve onların sevgisiyle kirlenmesini önlemesidir.
2- Suyun yasaklanması, hastanın şifâya kavuşması için perhîz ettirilmesidir. Zîra bazı hastalara su zararlıdır, onun sıhhate kavuşması için verilmez veya asgari nisbette verilir.[121]

-9- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]ارْتَحَلَتِ الدُّنْيَا مُدْبِرَةً وَارْتَحَلَتِ اΠخِرَة مُقْبِلَةً! وَإنَّ لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بَنِينَ. فَكُونُوا مِنْ أبْنَاءِ اΠخِرَةِ، وَ تَكُونُوا مِنْ أبْنَاءِ الدُّنْيَا. فإنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَ حِسَابَ، وَغَداً حِسَابٌ وَ عَمَلَ[. أخرجه رزين. قلت: وأخرجه البخارى بغير إسناد، واللهّ أعلم .

9. (1973)- Ali İbnu Ebî Tâlib (radıyalllâhu anh) buyurdular ki: "Dünya arkasını dönmüş gidiyor, âhiret ise yönelmiş geliyor. Bunlardan her ikisinin de kendine has evlatları var. Sizler âhiretin evlatları olun. Sakın dünyanın evlatları olmayın. Zîra bugün amel var hesap yok, yarın ise hesap var amel yok." [Rezîn tahric etmiştik. Buhârî, muallak (senetsiz) olarak kaydetmiştir. (Rikâk 4).][122]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyette geçen "Dünya arkasını dönmüş gidiyor..." cümlesi, Hz. Ali tarafından hem mevkuf (kendi sözü) hem de merfû (Resûlullah'ın sözü) olarak rivâyet edilmiştir. Hilye'de gelen vechi daha uzundur: "Sizin için en ziyâde korktuğum şey hevaya uymanız ve tûl-i emele düşmenizdir. Hevaya uymak Hakk'ın yolunu keser, tûl-i emel ise âhireti unutturur. Haberiniz olsun! Dünya arkasını dönerek gidiyor..."
Hadisin merfu olan bir vechinde bazı farklılıklar yer alır. Meselâ: "Hevaya uymak, kalplerinizi Hakk'tan çevirir, tûl-i emel de himmetlerinizi dünyaya çevirir."
Bazı hükema, Hz. Ali'nin sözünden bilistifâde şöyle demiştir:
اَلدُّنْيَا مُدْبِرَةٌ وَاΠخِرَةُ مُقْبِلَةٌ فَعَجَبٌ لِمَنْ يُقْبِلْ عَلى الْمُدْبِرَةِ وَيُدْبِرُ عَلى الْمُقْبِلَةِ
"Dünya arkasını dönmüş gidiyor âhiret yönelmiş geliyor. Arkasını dönene yönelip, yönelene sırt çevirene şaşmalı!"
Tûl-i emel denilen dünyada hiç ölmeyecek düşüncesine kapılmayı zemmeden merfû hadislerden birini daha yeri gelmişken kaydedelim:
اَرْبَعَةٌ مِنَ الشَّقَاءِ: جُمُودُ الْعَيْنِ وَقَسْوَةُ الْقَلْبِ وَطُولُ ا٠مَلِ وَالْحِرْصُ عَلى الدُّنْيَا
"Dört şey şekâvet (hüsran) alâmetidir: "Gözün kuruması (günahlarına ağlamamak), kalbin katılaşması, tûl-i emel (dünyada hiç ölmeyecek gibi plânlar yapmak), dünyaya karşı hırs."
Abdullah İbnu Amr, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'dan nakleder: "Bu ümmetin başlangıcındaki salâh, dünyadan kaçınmak ve yakînden ileri gelmiştir. Sonuncularının helâki de cimrilik ve emelden ileri gelecektir."
Ulemâ, tûl-i emel'den ibâdete karşı tembellik, tevbeyi hep gerilere bırakmak, dünyaya rağbet, âhireti unutmak, kalbte katılık.. gibi mânevi marazların hâsıl olacağını söylemiştir. "Halbuki derler, kalbteki rikkat ve saflık ölümü, kabri, sevabı, ikabı, kıyâmetin korkunç hallerini hatırlamakla hâsıl olur. Nitekim âyeti kerîme'de: فَطَالَ عَلَيْهِمُ اَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ "....üzerlerinden uzun zaman geçti kalpleri katılaştı" (Hadîd 16) buyurulmuştur. Bazı âlimler: "Kimin emeli kısa olursa kaygısı az olur, kalbi nurlanır, çünkü ölümü hatırlarsa taat hususunda gayrete gelir, kaygısı azalır ve aza razı olur."
Muhammed İbnu Ebî Bekr der ki: "Emel halk için mezmûmdur, fakat âlimler için değil. Zîra ulemâ emel sâhibi olmazsa yazma ve te'lif etme işleri durur." Bazıları da şunu demiştir: "Emel, bütün âdemoğlunda fıtrî bir duygudur." Nitekim hadiste de: َ يَزَالُ قَلْبُ الْكَبِيرِ شَابّاً في اِثْنَيْنِ: حُبُّ الدُّنْيَا

وَطُولُ اَمَلِ "İnsan yaşlandıkça iki duygu genç kalır: Dünya sevgisi ve tûl-i emel."
İbnu Hacer der ki: "Emelde latîf bir sır var. Zîra, emel olmazsa kimse yaşamaktan zevk almaz, dünyevî işlerden hiçbirine başlamaktan nefsi hoşlanmaz. (Öyle ise bu meselede ondan vazgeçilemez.) Kötü olan, tûl-i emele kendimizi bırakıvermek, âhiret hazırlığını terketmektir. Şu halde bu dereceye düşmeyen kimseden tûl-i emeli izâlesi istenmemelidir."
Hadisleri ve yorumlarını nazar-ı dikkate alırsak şöyle bir sonuca varabiliriz: İnsanda mutlak bırakılmış, fitrî ve vazgeçilmez duygulardan biri de dünya sevgisidir, buna tûl-i emel de denebilir. Aslında bu gerekli bir duygudur. İnsan kendini bunun galebesine bırakıverirse, âhireti unutmaya, terketmeye götüren aşırılıklara düşer, dünyevî arzuların peşine düşer, suistimallere, haramlara sevkeder. Her devirde görülen aşırı kazanç çılgınlıkları, bundan hâsıl olan binbir çeşit hileler, skandallar, sahtekârlıklar, ölmeler, öldürmeler, İslâm'ın sınırlamaya çalıştığı bu tûl-i emel zaafının eseridir. İslâm, bu meselede denge istiyor. Âhireti unutturmayacak, ibâdetten alıkoymayacak, harama yer vermeyecek ölçüde dünyalık talebini tevcvîz ediyor.
Güçlü Müslümanın, zayıf Müslümana nazaran Allah'a daha sevgili olduğunu söyleyen, veren elin alan elden üstün olduğunu beyan eden İslâm'ın, "dünyayı tamamen terket" demeyeceği açıktır.[123]

İSLAM'IN REDDETTİĞİ DÜNYA

Dünyanın zemmiyle ilgili bahsin umumî açıklama kısımında belerttğimiz gibi, dünya,çok yönlü bir varlık hattâ bir mefhumdur. Hadislerde gelen zemm ve kötüleme bütün yönlerine bakmaz. Bu hususu açık bir uslûbla bize tahlîl eden doyurucu bir pasajı Bediüzzaman'dan iktibas edeceğiz:
"Ehl-i dalâletin (sapıkların) vekili der ki: "Ehâdisinizde dünya tel'în edilmiş. "Cife" ismiyle yâdedilmiş. "Fenadır, pistir" diyorlar. Halbuki sen, bütün kemâlâtı İlâhiyeye medâr ve hüccet, onu gösteriyorsun ve âşıkâre ondan bahsediyorsun?"
"ELCEVAP: Dünyanın üç yüzü var:
Birinci yüzü: Cenâb-ı Hakk'ın Esmâsına bakar. Onların nukûşunu gösterir. Mânâyı harfiyle, onlara âyinedârlık eder. Dünyanın şu yüzü, hadsiz mektubât-ı Samedâniyyedir. Bu yüzü gayet güzeldir. Nefret değil, aşka lâyıktır.
İkinci yüzü, âhirete bakar. Âhiretin tarlasıdır. Cennetin mezrasıdır. Rahmetin mezheresidir. Şu yüzü dahi, evvelki yüzü gibi güzeldir. Tahkire değil, muhabbete lâyıktır.
Üçüncü yüzü, insanın hevesâtına bakan ve gaflet perdesi olan ve ehl-i dünyanın mel'abe-i hevesât olan yüzüdür. Şu yüz çirkindir. Çünkü fânidir, zâildir, elemlidir, aldatır. İşte, hadisde vârid olan tahkîr ve ehl-i hakîkatın ettiği nefret, bu yüzdedir.
Kur'ân-ı Hakîm'in kainattan ve mevcudattan ehemmiyetkârane, istihsankârane bahsi ise; evvelki iki yüze bakar. Sahabelerin vesair ehlullahın merğub dünyaları, evvelki iki yüzdedir.
Şimdi, dünyâyı tahkîr edenler dört sınıftır:
* Birincisi: Ehl-i mağfirettir ki, Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretine ve muhabbet ve ibadetine sed çektiği için tahkîr eder.
* İkincisi: Ehl-i âhirettir ki, ya dünyanın zarûrî işleri onları amel-i uhrevîden menettiği için veyahut şuhûd derecesinde îman ile cennetin kemâlât ve mehasinine nisbeten dünyayı çirkin görür. Evet Hazret-i Yûsuf (aleyhisselâm)'a güzel bir adam nisbet edilse, yine çirkin göründüğü gibi; dünyanın ne kadar kıymetdâr mehâsini varsa, cennetin mehâsinine nisbet edilse, hiç hükmündedir.

* Üçüncüsü, dünyayı tahkir eder. Çünkü, eline geçmez. Şu tahkir, dünyanın nefretinden gelmiyor, muhabbetinden ileri geliyor.
* Dördüncüsü, dünyayı tahkir eder. Zîra dünya , eline geçiyor. Fakat durmuyor, gidiyor. O da kızıyor, teselli bulmak için tahkir eder, "Pisdir" der. Şu tahkir ise, o da dünyanın muhabbetinden ileri geliyor. Halbuki, makbul tahkir odur ki, hubb-u âhiretten ve Mârifetullah'ın muhabbetinden ileri geliyor...
Demek makbul tahkir, evvelki iki kısımdır. Cenâb-ı Hakk, bizi onlardan yapsın. Âmin. Bihürmet-i Seyyidi'l Mürselîn."[124]

İKİNCİ FASIL

YERYÜZÜNDEKİ BAZI YERLERİN ZEMMİ

-1- عن ابن عمر رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]لَمَّا مَرَّ رسولُ اللهِ # بِالْحِجْرِ قال: َ تَدْخُلُوا مَسَاكِنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أنْفُسَهُمْ إَّ أنْ تَكونُوا بَاكِينَ أنْ يُصِيبَكمْ مَا أصَابَهُمْ ثُمَّ قَنَّعَ رَأسَهُ وَأسْرَعَ السَّيْرَ حَتَّى أجَازَ الْوَادِى[. أخرجه الشيخان .

1. (1974)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) Hıcr'a uğradığı zaman: "Nefislerine zulmedenlerin meskenlerine girerken onların mâruz kaldığı musîbetin size de gelmesi korkusuyla ağlayarak girin!" dedi. Sonra başını (ridasıyla) örtüp yürüyüşünü hızlandırdı ve vâdiyi geçinceye kadar bu hâl üzere devam etti." [Buhârî, Enbiya 7, Mesâcid 53, Megâzî 80, Tefsîr, Hıcr 2; Müslim, Zühd 38-40, (2980).][125]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın Tebük seferi'ne giderken geçtiği güzergâh üzerinde yer alan Hıcr'a uğrayışını nakletmektedir. Hıcr, Semûd Kavmi'nin yurdudur. Şam'la Medîne arasına düşer. Azgınlıkları sebebiyle mâruz kaldıkları bela sonucu helâk olan kavim, geride, insanlığa bir ibret satırı halinde meskenlerinin harabelerini bırakarak yok olmuş gitmiştir.
2- Bu hadis, muhtelif vecihlerle rivâyet edilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) böylesi harâbeyi ziyaret ederken, takınılacak âdâbı öğretmek istemiş ve askerlerin dikkatlerini çekmiştir. Takrîr edilen âdâb, o manzaradan bir ibret dersi aldırmaya yöneliktir. Rivâyetin bir başka vechinde bu maksad daha açık olarak görülmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) dedi ki: "Bu azâba uğrayanların yanına girmeyin. Ancak ağlayarak girerseniz o başka. Eğer ağlamazsanız yanlarına girmeyin de onlara gelen belâ size de gelmesin." Ağlamak tefekkür içindir. Böylece, onlara, bunları ağlayacak bir sona götüren sebepler ve içtimâî gelişmeler üzerinde tefekkürü emretmiş olmaktadır: "Allah, onlara yeryüzünde imkânlar tanımış, uzun müddet hayat vermiş olmasına rağmen küfürleri sebebiyle belâya uğratmış, şiddetle cezalandırmıştır. Allah kalbleri çevirendir. Mü'min âkibetinin böyle olmayacağından emin olmamalı, rehâvete düşmemeli, ibâdetler, tevbe ve istiğfardan gâfil olmamalı vs.
Rivâyetin yine Buhârî'de İbnu Ömer'den tahrîc edilen daha teferruatlı bir vechi şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) Tebük Gazvesi sırasında Hıcr'a indiği zaman kuyularından su içmemeyi,

onlardan su almamayı emretti. Ashab (radıyallâhu anh):
"Biz onlardan su aldık ve hamur yaptık!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) o hamuru atmayı ve suları dökmeyi emretti.
"Bazı rivâyetlerde hamurun develere yem yapılmasını emrettiği belirtilir. Bir başka rivâyete göre, Hz. Sâlih (aleyhisselâm)'in devesinin su içtiği kuyudan su almalarını emretmiştir.
Bir diğer rivâyette, Tebük seferi sırasında bir vâdiye gelince Hz. Peygamber'in: "Şu anda sizler, mel'un (lânete uğramış) bir vâdidesiniz, öyleyse hızlanın (buradan çabuk çıkın)... kim (buranın suyu ile hamur yaptı, tencere kaynattı ise ters çevirsin..." dediği belirtilir.
3- Bulkînî'ye Hz. Sâlih'in devesinin su içtiği kuyunun nasıl bilindiği sorulmuş, O da: "Tevâtürle, zîra mütevâtir haberde Müslüman olma şartı aranmaz" demiştir. Ancak İbnu Hacer, bunu Resûlullah'ın vahyen öğrenmiş olabileceğini söyler.
4- Lânetli yerlerden ağlamadan geçenlerin, onların uğradığı belaya uğramalarından korkma'nın mânası şudur: "Onların Allah'ın verdiği nimetlere nankörlük etmeleri, inanılması gereken husûslarda ve ibâdet edilmesi gereken Zât hakkında akıllarını kullanmamaları gibi ağlanacak halleri üzerine tefekkür etmedikleri için, bu ihmalkâr davranışlarıyla Semûd kavmine benzemiş oluyorlar. Bu hâl onları katı kalpliliğe ve sonuç olarak öncekilerin felâketine dâvet çıkaran yanlış amellere sevkedebilir, böylece bunlara da onları vuran bela gelebilir."[126]
5-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Semûd kavminin kuyularından su almak mekruhtur. Keza küfrü sebebiyle Allah'ın azabı ile helâk olmuş emsâl yerlerin kuyu ve pınarlarından su almak da mekruhtur. Suyu sâlihlerin kuyusundan almalıdır.* Bu kerâhetin tenzîhî bir kerâhet mi, tahrîmi bir kerâhat mi olduğu, tahrîmi olduğu takdirde bu su ile temizlik sahih mi değil mi ihtilâf edilmiştir.
* Azâba uğrayanlar hakkında tefekkür ve murâkabe teşvik edilmekte, oralarda ikâmet etmek yasaklanmaktadır.
* Lânetli yerlerden hızlı geçilmelidir.
* İnsanlara men edilen bir yiyecek hayvanlara verilebilir.[127]

-2- وفي أخرى لهمـا عنـه قـال:]لَمـا نَزَلَ النَّاسُ مَـعَ رسـولِ اللّه # عَلى الحِجْرِ أرْضِ ثَمُـودَ فَاسْـتَقَوْا مِنْ آبَارِهَـا وَعَجَنُوا بِهِ الْعَجِينَ فَأمَرَهُمْ # أنْ يُهَرِيقُوا مَا اسْـتَقَوْا وَيَعْلفُوا ا‘‘بِلَ الْعَجِينَ، وَأمرَهُمْ أنْ يَسْتَقُوا مِنَ الْبِئْرِ الَّتِى كَانَتْ تَرِدُهَا الناقةُ[.

2. (1975)- Buhârî ve Müslim'de yine İbnu Ömer anlatıyor: "Halk, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hıcr'a Semûd kavminin yurduna inince, kuyularından su aldılar ve onunla hamurları develere yem yapmalarını emretti. ayrıca, Hz. Sâlih'in devesinin su içtiği kuyudan su almalarını emretti." [Buhârî, Enbiya 17; Müslim, Zühd 40, (2981).][128]

-3- وعن أنس رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال لى رسول اللّه #: يَا أنَسُ إنَّ النَّاسَ يُمَصِّرُونَ أمْصَاراً، وَإنَّ مِصْـراً مِنْهَـا تُسَـمَّى الْبَصْـرَةُ أوِ الْبُصَـيْرَةُ، فَـإنْ أنْتَ مَرَرْتَ بهـا وَدَخَلْتَهَا فإيّاكَ وَسِـبَاخَهَا وَكَـَّءَها وَسُوقَهَا وَأبْوَابَ أُمَرائها، وَعلَيْكَ بِضَوَاحِيهَا فَإنَّهُ يَكونُ بها خَسْفٌ وقَـذْفٌ وَرَجْفٌ وَقَوْمٌ

يَبِيتُونَ فَيُصْبِحُونَ قِرَدَةً وَخَنَازِيرَ[. أخرجه أبو داود والنسائى.»السِّبَاخُ« ا٬رض الملحة التي تكاد تُنْبِتُ نباتاً.»والكء« بالمد والهمزة: ساحل كل نهر، وهو الموضع الذي تجتمع فيه السفن. ومنه كء البصرة لموضع سفنها.»وَضَوَاحِى الْبَلَدِ« ظَوَاهِرُها الظاهرة للشمس .

3. (1976)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana: "Ey Enes, dedi, insanlar yurtlar ediniyor. Bu yurtlardan biri Basra ve Busayra diye tesmiye edilmektedir. Eğer sen oraya uğrar veya ona girersen, oranın çorak (tuzlu) arazisinden, gemilerin yanaştığı limanından, çarşısından, ümerâsının kapılarından sakınasın! Sana oranın güneşe açık yerlerini (dağları) tavsiye ederim. Zîra orada hasf (yere batma), kazf ve zelzele olacak. Bir kavim de normal şekilde akşama erdiği halde, sabaha maymun ve hınzırlar olarak çıkacak." [Ebû Dâvud, Melâhim 10, (4307).][129]

AÇIKLAMA:

Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) Hz. Enes'i Basra'da karşılaşabileceği menfi durumlara karşı uyarmaktadır:
Çorak arâzi: Ekin bitirmeyen yer,
Çarşı: Orada husûle gelen gaflet, lüzumsuz lakırdılar, hileler, fâsid akidler vs. sebebiyle.
Ümera kapısı: Zulmün çokça işlendiği yer.
Güneşe açık yerler (Dahâvî): Bunların dağlar olduğu, dolayısıyla dağlara gidip inzivaya çekilmesini emrettiği belirtilmiştir.
Hasf: Yere batıp, toprağın derinliklerinde kaybolmak. Basrâ'da .böyle bir vak'anın olacağı haber verilmiş olmaktadır.
Kazf: iki mânası var.
1- Soğuk, şiddetli bir rüzgâr,
2- Ölüyü, arzın gömüldükten sonra dışarı atması.
Akşama sâlih olarak ulaşıp, sabaha maymun ve hınzırlar olarak çıkmak'tan murad, mesh'dir. Bazı âlimler, bu teşbihle, Basra'da Kaderiye mezhebinin çıkacağının haber verildiğini söylemişlerdir. Zîra bu ümmete, hasf ve mesh hadiseleri, kaderi inkâr edenlere gelecek diye bilinmektedir.[130]

ـ4ـ وعن مالك:]أنَّهُ بَلَغَهُ أنَّ عُمرَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ: أرَادَ الْخُرُوجَ إلى الْعِرَاقِ فقَالَ لَهُ كَعْبُ ا٬حْبَار: َ تَخْرُجْ يَا أمِيرَ الْمُؤْمِنينَ فَإنَّ بها تِسْعَةَ أعْشَارِ الشّجْرِ أوِ الشّرِّ؛ وَبِها فَسَقَةُ الجِنّ، وَبها الدَّاءُ الْعُضَالُ: يعنى الهك في الدين[.»الدَّاءُ الْعُضَالُ« ما أعجز ا٬طباء ف دواء له .

4. (1977)- İmam Mâlik'e ulaştığına göre, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) Irak'a çıkmak istemişti. Ka'bu'l-Ahbâr kendisine dedi ki:
"Ey mü'minlerin emiri! çıkma, zîra sihrin -veya şerrin- onda dokuzu oradadır. Cinlerin fâsıkları da oradadır. Devasız hastalık da oradadır." (Mâlik der ki): "Bununla dînî helâki kasteder." [Muvatta, İsti'zân 30, (2, 975); İmam Mâlik, bunu belâğ (senetsiz) olarak rivâyet etmiştir.][131]

AÇIKLAMA:

Zürkâni, sihrin ondan dokuzunun Irak'a nisbet edilmesini, Bâbil şehrinin Irak'ta olmasıyla îzah eder. Kur'ân-ı Kerîm'de insanlara sihir öğreten Hârut ve Mârut adındaki iki meleğin Bâbil'e indiği haber verilmiştir (Bakara 102).
Devasız hastalık, tabiblerin tanımadığı, tedâvisinden âciz kaldıkları hastalık demektir.
Zürkâni bu bilgileri Ka'bu'l-Ahbâr'ın eski kitaplardan nakletmiş olabileceğini söyler. Çünkü Ka'b yahudilikten ihtida etmiş bir âlim idi. Eski kitapları çok iyi biliyordu ve zaman zaman o kitaplardan rivâyetlerde bulunuyordu.[132]

RAHMET BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)
*
BİRİNCİ FASIL
MERHAMETLİ OLMAYA TEŞVİK
*
İKİNCİ FASIL
ALLAH'IN RAHMETİ
*
ÜÇÜNCÜ FASIL
HAYVANLARA MERHAMET

UMUMÎ AÇIKLAMA

Rahmet, aslında dilimizde karşılığı olmayan kelimelerden biridir. Mamafih, bu kelimenin Arapçada ifâde ettiği mânalardan birine yakınlık arzeden "acımak", "esirgemek" gibi kelimelerle tercüme edilmek istenmişse de, yanlıştır. Acımak derinliği olmayan, sâdece insanlarda doğan bir histir. Allah, rahmet sâhibidir dedik mi- affeden, ihtiyaçları gören, şifa veren gibi mânâlar zihne kendiliğinden akar. Yani eğer acımak kelimesini Allah hakkında kullanmak câiz ise, acıdığı için affeden, acıdığı için lûtfeden, acıdığı için sıhhat veren gibi tamamlayıcı mânâlar rahmet'in içerisinde tabiî olarak vardır.
Şu halde rahmet'i "acımak"la tercüme etmek kesinlikle câiz değildir.
Rahmet'i "esirgemek" kelimesiyle de tercüme etmenin mümkün olmayacağını söyleyen Hamdi Yazır merhûm, "Benden onu esirgedin", "Beni esirgemiyorsun" cümlelerini misal göstererek bu kelimenin "kıskanmak", "korumak" gibi mânalara gelmesi haysiyetiyle Rahmet'in tercümesi olmak şöyle dursun, takdiren tefsîri bile olamayacağına dikkat çeker.
Rahmet'i anlamak için, Allah'ın rahmet sıfatını gösteren Rahmân ve Rahîm isimlerini de bilmemiz gerekir. İkisi de mübâlağa ifâde eden bir sıfat-ı müşebbehe sîgasıdır. İsm-i fâil yerine kâimdir. Binenaleyh pek merhametli, çok rahmet edici, gayet merhâmetli veya sınırsız, nâmütenâhi rahmet sâhibi gibi mânalara gelirler.
İslâm âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'de gelen: وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا "Allah... mü'minlere karşı

rahîm'dir" (Ahzâb 43) gibi âyetleri nazar-ı dikkate alarak Rahmân ve Rahîm isimleri arasında ciddî farklılıklar görürler. Şöyle ki: Rahmân Cenâb-ı Hakk'ın canlıcansız, büyükküçük, melekşeytan, insanhayvan, mü'minkâfir, müttakifâsık her mahlûka karşı olan rahmetini ifade eder. Allah, Rahmân olma haysiyetiyle bütün mahlûkât onun rahmetine müstağraktır. Yokluktan varlığa çıkışları, ilk yaratılışları Rahmân'ın rahmetinin tecellisiyle olmuştur. Öyle ise hiçbir varlık bu rahmetin tecellîsine mazhar olmaktan hâriç değildir. Bu rahmetten mahrum kalmış hiç bir varlık düşünülemez. Aksi takdirde vücud libası giyip varlık sahasına çıkamazlardı. Öyle ise Rahmâniyet ezele yani başlangıcı olmayan geçmişe ve dünyaya bakar.
Ama Rahîm ismi, Cenâb-ı Hakk'ın, mü'min kullarına tecelli edecek rahmetin sâhibi olduğunu ifâde eder. Bu hususî rahmetin tecellî yeri de ahirettir. Bir başka ifade ile dünya hayatında mü'min ve kâfire Rahmân ismiyle rahmetini âmm olarak tecelli ettiren Cenâb-ı Hakk, âhirette, rahmetini Rahîm ismiyle mü'minlere has olarak tecellî ettirecektir. Şu halde Rahmâniyet "ezel"e bakmasına mukabil, Rahimiyyet, ebedî olan âhirete yani "Lâyezâl"e bakar. Rahmân ve Rahîm isimleri arasında, bu söylediğimiz nokta-i nazardan ortaya çıkan farklılığı ifâde için âlimlerimiz Allah'ı, "Dünyanın Rahmân'ı, âhiretin Rahîm'i" diye ifâde etmişlerdir.
Rahmân ve Rahîm arasındaki farkı gösterme sadedinde şunu da belirtelim: Rahmân çok merhamet edici mânasında sâdece Allah'a has bir sıfat olarak kullanılırken, Rahîm kelimesi insanlar hakkında da kullanılabilir. Ancak şunu da kaydedelim ki, Kur'ân-ı Kerîm'de 115 kere geçen rahîm sıfatı, bir yerde (Tevbe 128) Resûlullah'a nisbet edilerek mü'minlere karşı rahmet sâhibi olduğu belirtilmiş, geri kalan 114 yerde hep Allah'ın sıfatı olarak gelmiştir.
Şu halde, bu bahiste, rahmetin dindeki yeri, Allah'ın kullarına karşı sınırsız rahmeti, mü'minlerin insanlara ve hattâ hayvanlara karşı taşıması gereken merhamet duygusunun ehemmiyetini takrir eden hadislerden bir kısmını göreceğiz:[133]

BİRİNCİ FASIL

MERHAMETLİ OLMAYA TEŞVİK

-1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِىَ اللهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ اللهُ تَعالى! ارحَمُوا مَنْ في ا٬رضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ في السَّمَاءِ الرَّحِمُ شِجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمنِ مَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللهُ وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ اللهُ تَعالى[. أخرجه أبو داود إلى قوله من في السماء، والترمذي بتمامه.»الشِّجْنَة« بكسر الشين المعجمة وضمها بعدها جيم: القرابة المُشْتَبِكةُ كاشتباكَ الْعُروق
.

1. (1978)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse, sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semâda bulunanlar da size rahmet etsinler. Rahim (akrabalık bağı) Rahmân'dan bir bağdır. Kim bunu korursa Allah onunla (rahmet bağı) kurar, kim de koparırsa, Allah da ondan (rahmet bağını) koparır." [Tirmizî, Birr 16, (1925); Ebû Dâvud, Edeb 66, (4941).][134]

AÇIKLAMA:

1-Hadis, merhametin ehemmiyetini tesbit sadedinde vârid olmuştur. Merhametli olanlar derken ifâdenin mutlak bırakılmış olması dikkat çekicidir. Yani "insanlara" veya "mü'minlere" veya "sâlihlere" veya "fakirlere" diye bir kayıt yoktur. Öyleyse bütün mahlûkâta karşı merhametli olmak mevzubahistir. Yani yeryüzünde bulunan sâlih, fâcir bütün insanlara, ehlîvahşî bütün hayvanlara karşı gösterilecek merhamet, Rahmân'ı yâni rahmetine nihayet olmayan Allah'ı memnun edecek bir davranıştır. Nitekim, İbnu Mes'ud'dan gelen bir rivâyette Resûlullah'ın لَنْ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَرْحَمُوا "Merhametli olmadıkça inanmış sayılmazsınız!" ihtarına, Ashâb'ın: "Ey Allah'ın Resûlü, hepimiz merhametliyiz" cevabı üzerine şu açıklamasına şâhid olmaktayız: "Burada birinizin arkadaşına karşı gösterdiği merhamet kastedilmiyor, insanlara ve hayvanlara karşı merhamet kastediliyor."
Allah'ın merhametli olanlara rahmet etmesi, onlara ihsanını bol kılması, ziyâde ikramda bulunmasıdır, mağfiret etmesidir.
Ancak şunun bilinmesi lâzımdır. Rahmet, Kitap ve Sünnet'le kayıtlıdır. Sünnete uymayan, Cenâb-ı Hakk'ın rızasına ters düşecek olan merhamet ve acımaklıklar, burada övülen, teşvik edilen merhamet değildir. Sözgelimi Allah'ın hududuna giren yasakları işleyenlere merhamet ederek cezalarını vermemek, Allah'ın istediği merhamet değildir. Öyleyse hadd cezalarının tatbik ve icrası rahmete aykırı değildir.
2-Göktekilerden maksad meleklerdir. Çünkü onlar, mü'minlere istiğfar ederler. Âyet-i kerîme'de: "Arşı taşıyan ve etrafında bulunanlar, Rablerini hamd ile tesbih ederler. O'na îman edenler, mü' minler için de: "Rabbimiz senin ilim ve rahmetin her şeyi kuşatmıştır, tevbe edip senin yolunda gidenlere mağfiret et, bağışla, onları cehennem azâbından koru!" diyerek mağfiret taleb ederler" (Mü'min 7) buyrulmuştur.
Âyette görüldüğü üzere, meleklerin rahmeti, mü'minler için "rahmet ve mağfiret taleb etmeleri"dir.
3-Hadiste ayrıca öncelikle akraba, arkadaş, komşu, tanış olmak üzere insanlar arasındaki merhamet bağını ifâde için kullanılan Rahîm'e de temas edilmektedir: اَلرَّحِمُ شِجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمنِ

buyurulmaktadır. Türkçe karşılık bulmakta zorluk çekilen bu tarifi "Rahmân'dan bir bağdır" diye anlaşılması kolay bir cümleye döktük. Sicne, aslında ağaçlarda, diğerleriyle kenetlenmiş damara veya vadilerdeki ince yola denir. Hadiste, insanlar ve yakınları arasındaki beşerîmânevî bağlara Cenâb-ı Hakk'ın ne kadar ehemmiyet verdiğini, husûsen Râhmân vasfıyla Rahîm'in nasıl yakın bir ilgi ve alâka içinde bulunduğu ifâde edilmektedir. Hadis, sanki Rahîm, Rahmân'dan ayrılmadır, Rahmân'ın bir parçasıdır mânasında bir tefhim ile onun ehemmiyetini belirtmeye çalışmıştır. Kısa tercümede böylesi bir tesbîti uygun bulmadık. Ancak şunu söyleyebiliriz: Hadis, Rahîm kelimesinin Rahmân kelimesiyle aynı kökten geldiğini belirtmiş, bu müşterekliğin de, Rahîm'in ehemmiyetini kavramada yardımcı olabileceğini dikkat çekmiştir. Nitekim bir başka hadiste şöyle buyrulmuştur.

اَنَا الرَّحمنُ خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا اِسْماً مِنْ اسْمِى

"(Rabbim buyurdu ki:) "Ben Rahmân'ım, rahîm'i yarattım. O'na kendi ismimden bir isim verdim."
Rahîm kelimesi, dilimizde daha ziyâde rahm olarak telaffuz edilir. En ziyâde sıla-i rahm tâbirinde, çokça kullanırız. Sıla-i rahm, hakkı verilmesi, muhafaza edilmesi gereken her çeşit akrabalık bağı, komşuluk bağı, akradaşlık bağı, insaniyet bağı gibi beşerî bağları ifâde eder. Şu halde hadis bu bağın, rahmet eseri olarak insanlar arasına konmuş, rahmetle kenetlenmş şekilde irtibatlı olan bir bağ

bulunduğunu, dolayısıyla rahmet'in asıl sahibi Rahmân'la bağlı olduğunu ifâde ediyor. Resûlullah'ın buradaki beyanına göre, gereğini yerine getirerek bu bağı koruyan, Allah'ın rahmetiyle irtibatını koruyor demektir; gereğini îfâ etmeyerek, bu sıla-i rahm'i (rahım bağı'nı) koparan da Allah'ın rahmetinden kopmuş olmaktadır.[135]

-2- وعن جرير رَضِـىَ الله عَنْهُ قـال:]قالَ رسولُ الله #: َ يَرْحَمُ الله مَنْ َ يَرْحَمُ النَّاسَ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (1979)- Hz. Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah, insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz." [Buhârî, Tevhîd 2, Edeb 27; Müslim, Fedâil 66, (2319); Tirmizî, Birr 16, (1923).][136]

-3- وفي أخرى ‘بى داود والترمذي عن أبى هريرة رَضِـىَ الله عَنْهُ:]قال رَسُولُ اللهِ #: َ تُنْزَعُ الرَّحْمَةُ إِّ مِنْ شَقِيٍّ[.

3. (1980)- Ebû Dâvud ve Tirmizî'de Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)' den gelen bir diğer rivâyette Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Merhamet, ancak şakî'nin (ebedî hüsrâna uğrayanın) kalbinden çıkarılabilir." [Tirmizî, Birr 16, (1924); Ebû Dâvud, Edeb 66, (4942).][137]

AÇIKLAMA:

Burada, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) mahlûkata karşı merhamet ve şefkat hissini ancak, şakî kimsenin kaybedeceğini ifade buyuruyor. Şakî, ebedi hüsrana uğrayan, uhrevî saadetini kaybedendir. Kesin bir üslûpla: "Şakî" hükmü ancak imandan mahrum olan kimse hakkında verilebileceğine göre, burada şakî ile küfre düşen kimse kastedilmiş olmalıdır. Tîbî merhum hadisi açıklama sadedinde der ki: "Çünkü mahlûkata karşı merhamet, kalbin bir rikkatidir. Kalbteki rikkat îmanın alâmetidir. Öyleyse kim bu rikkatten nasipsiz ise şakî'dir."
Şârihler, kişinin şefkat ve merhamet duyacağı şeyler arasında kendi nefsini de zikrederler ve en başta kendi nefsinin yer aldığını, diğerlerinden önce nefsine merhamet etmesi gerektiğini belirtirler. "Hattâ derler, şu âyete göre başkalarına götereceği şefkat ve merhamet de kendisine râci olmaktadır: إِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ نْفُسِكُمْ "İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz" (İsrâ 7)
.Bu hususta mütemmim bir açıklama müteakip hadisin şerhinde kaydedilecektir.[138]

-4- وعن أبى هريرة رَضِـىَ الله عَنْهُ قال:]قَبَّلَ رسُولُ اللهِ # الْحَسَنَ ابْنَ عَلِىٍّ رَضِىَ الله عَنْهُما وَعِنْدَهُ ا‘قْرَعُ بْنُ حَابِسٍ. فَقَالَ ا‘قْرَعُ: إنَّ لِى عَشْرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ مِنْهُمْ أحَداً! فَنظَرَ إلَيْهِ رسولُ اللهِ # ثُمَّ قال: مَنْ َ يَرْحَمُ َ يُرْحَمُ[. أخرجه الخمسة إ النسائى.وزاد رزين: أوَ أمْلِكُ إنْ كانَ الله نَزَعَ مِنْكُمُ الرَّحْمَةَ .

4. (1981)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) (bir gün), Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ)'yı öpmüş idi. Bu sırada yanında bulunan Akra' İbnu Hâbis, (sanki bunu tuhaf karşıladı ve:) "Benim on tane çocuğum var. Fakat onlardan hiçbirini öpmedim" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) ona bakıp:
"Merhamet etmeyene merhamet edilmez" buyurdu." [Buhârî, Edeb 18, Müslim, Fedâil 65, (2318); Tirmizî, Birr 12, (1912); Ebû Dâvud, Edeb 156, (5218).]
Rezîn ilâve etti: "[Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) şunu da söyledi:] "Allah siz(in kalbiniz)den merhameti çıkardı ise ben ne yapabilirim?"[139]

AÇIKLAMA:

1- Rezîn'in ilâvesine yakın merfu ibâreyi ihtiva eden rivâyet Sahiheyn'de mevcuttur. [Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fedâil 64, (2317).]
2- İbnu Ebî Cemre hadisle ilgili gelecek yorumu yapar: "Bu hadiste şu mâna muhtemeldir: Herhangi iyilik şekillerinden biriyle başkasına iyilik yapmayan kimseye hiç sevap hâsıl olmayacaktır." Tıpkı şu âyette ifâde edildiği gibi: هَـلْ جَزَاءُ اِحْسَـانِ إِلَّا ‘‘ا‛‛حْسَـانُ "İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir?" (Rahmân 60). Bu durumda hadisten murad şu olabilir: "Kimde dünyada iken imanın merhameti yoksa, ona âhirette rahmet edilmez," yahut: "Kim Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından kaçmak sûretiyle nefsine merhamet etmezse, Allah da ona rahmet etmez, çünkü Allah nezdinde ona verilmiş bir vaad, bir garanti mevcut değildir." Bu durumda tercümede zikri geçen merhamet"ten maksad amel'dir, "rahmet"ten murad da amel'in karşılığı olan mükâfaat'tır.[140] Öyleyse mâna şu olur: "Sadece amel-i sâlih işleyen sevaba mazhar olur." Mamafih, "merhamet"ten maksad sadaka, "rahmet"ten maksad da belâ olması mümkündür; bu durumda mânâ: "Belâ'dan ancak sadaka verenler selâmette kalır" olur. Veya "İçerisinde ezâ şâibesi olmayan bir merhametle merhamet etmeyen kimseye mutlaka merhamet edilmez," veya: "Allah rahmet gözüyle sadece kalbinde merhamet bulunanlara bakar, sâlih amel işlemiş olsa bile." İbnu Ebî Cemre ilâveten der ki: "Kişiye düşen, nefsini bu ihtimallerin hepsiyle tartmasıdır. Birinden müsbet netice alamazsa hemen Allah'a iltica edip yardımını talep etmelidir."
3- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) çocukları sevmeye teşvik ettiği gibi, çocukları sevmemeyi kalp katılığının, merhametsizliğin bir alâmeti, Allah'ın rahmetinden mahrum kalmanın bir sebebi olarak ifâde etmiştir. Çocuk terbiyesinde onların sevilmesi mühim bir yer tutar. Bu hususla ilgili geniş tahlîli daha önce sunduğumuz için burada tekrar etmeyeceğiz.[141]

İKİNCİ FASIL

ALLAH'IN RAHMETİ

-1- عن أبى هريرة رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: لَمَّا قَضَـى اللهُ الخَلْقَ. وَعِنْـدَ مُسْلِمٍ لَمَّا خَلَقَ اللهُ الَخَلْقَ كَتَبَ في كِتَـابٍ فَهُوَ عِنْـدَهُ فَوْقَ الْعَرْش: إنَّ رَحْمَـتِى تَغْلِبُ غَضَبِى[. أخرجه

الشـيخان والترمذي.وعند البخـارى رحمـه الله في أخرى: إنَّ رَحْمَـتِى غَلَبَتْ غَضَـبِى.وعند الشيخين في أخرى: سَبَقَتْ غَضَبِى .

1. (1982)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah celle şânühû mahlukâtın olmasına hükmettiği zaman -Müslim'in rivâyetinde: "Allah mahlûkâtı yarattığı zaman"- yanında bulunan, Arş'ın fevkindeki bir kitaba şunu yazdı: "Muhakkak ki rahmetim gazabıma galebe çalmıştır." [Buhârî, Tevhîd 15, 22, 28, 55, Bedi'ül'-Halk 1; Müslim, Tevbe 14, (2751); Tirmizî, Daavat 109, (3537).]
Buhârî'nin bir diğer rivâyetinde: "Rahmetim gazabıma galebe çaldı" denmiştir.

Buhârî ve Müslim'in bir rivâyetlerinde: "(Rahmetim) gazabımı geçti" denmiştir.[142]

AÇIKLAMA:

1- Bir kısım ulemâya göre, Allah'ın gazabı ile rızası, irâde sıfatına bakar. Mûtî kuluna sevap vermek dilerse buna rıza, âsî kuluna ceza vermek dilerse buna da gazap denmiştir. Hadiste geçen galebe ve öne geçmekten murad da esas itibariyle rahmetin çokluğu ve şümûlüdür.
2- İslâm'ın İlâh inancına göre Allah hem rahmet hem de gazab sahibidir. Rahmeti ile iyileri mükâfaatlandırırken, gazabı ile de kötüleri cezalandırır. Rahmetinin gereği cenneti yarattığı gibi, gazabının gereği olarak da cehennemi yaratmıştır. İyilerin mükâfaatlandırılması, haksızlığa uğrayanlara haklarının iadesi ne kadar gerekli ve hoş ise, kötülerin mahrum bırakılması, zâlimlerin zulümleri sebebiyle cezalandırılmaları da aynı şekilde gereklidir ve hoştur. Mutasavvıflarımız "Lütfun da hoş kahrın da hoş!" derken bu adaleti düşünmüş olmalıdırlar. Dünya hayatı bile bu muvazeneyi korur: İyileri taltif ederken kötüler için hapishâneler yapar. Zâlimlere ceza takdir etmeyen bir nizâm düşünülemez. İstisnâî örneklerin arttığı bir memleket olursa takdir edilmez ve adaletsizliğin, zulmün, kötü despot idarenin meşum örneği olarak gösterilir.
İlâhî saltanatta da durum aynıdır. Cenâb-ı Hakk iyileri mükâfaatlandırır, kötüleri cezalandırır. Sadedinde olduğumuz hadis, her şeye rağmen Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin gazabına galebe çaldığını ifâde ediyor.
3-Hadisle ilgili bazı yorumlara göre:* Galebe'den maksad çokluk ve şümûldür. "Falancaya kerem galebe çaldı" demek, ikramı çok yaptı demektir. Bu açıklama rahmet ve gazabın Allah'ın zâti sıfatından olmasından ileri gelir. Bazı âlimler de: "Rahmet ve gazab zâtî sıfatlardan değil, fiilî sıfatlardandır, dolayısiyle bazı fiiller, diğer bazılarının önüne geçebilir. Bu açıdan hadisteki rahmet'le Hz. Â-dem'in cennete yerleştirilmesine, gazab'la da oradan çıkarılmasına işâret edilmiş olabilir. Bütün ümmetler, aynı şekilde, geniş rızka ve nimetlere mazhar olarak yaratıldıkları halde, sonradan küfürleri sebebiyle azaba uğradılar" demiştir.
* Hadis'in bazı vecihlerinde "... galebe çaldı" denmişken, bazı vecihlerinde "... öne geçti" denmektedir. Yani "Allah'ın rahmeti gazabını geçiyor, rahmet önden gidiyor, gazab arkadan geliyor" demek olur.
* Tîbî "rahmetin öne geçmesi" mefhumundan, mahlûkatın, rahmeti gerektiren amelleri vesilesiyle mazhar olduğu adâletin, gazabı gerektiren amelleri vesilesiyle mazhar olduğu adaletten daha çok olduğuna bir işâret görür: "Zîra der, rahmet mahlûkata, istihkâk kesbetmeden de ulaşır. Fakat gazab öyle değil, mutlaka istihkâktan sonra gelir. Nitekim rahmet, şahsı daha cenîn iken, süt bebeği iken,

sütten kesildiği zaman, yani henüz hiçbir tâatte bulunmadığı yaşlarda bile kuşatır. Gazab ise, gazabı gerektirecek ölçüde kendisinden sudûr eden günahlardan sonra gelir."
* İbnu Hacer der ki: "Gazabdan maksad, onun gerektirdiği şeydir, bu da gazaba uğrayana azâbın ulaşmasını irâde etmektir. Zîra "öne geçme" ve "galebe çalma" taalluk etme (fiilen ulaşma) itibariyledir. Yani, rahmetin taalluku, gazabın taallûkundan üstündür, öndedir. Çünkü rahmet, Cenâb-ı Hakk'ın mukaddes Zâtının muktezâsıdır. Fakat gazab, kulun hâdis olan amelinin vukûuna bağlıdır.
4- Hadiste geçen "yanında" tabiriyle Allah'a mekân izâfe edilmediği, bu noktada bir te'vile gerek olmadığı alimlerce belirtilmiştir. "Bu tâbirden maksad, mezkûr kitabın mahlûkatın ilminden son derece gizli olduğuna, onların ulaşamayacakları kadar mekândan uzak şekilde muhafaza edildiğine işârettir" denilmiştir.[143]

ـ2ـ وعنه رَضِـىَ اللهُ عَنْهُ قـال:]قـالَ رسولُ اللهِ #: جَعَـلَ اللهُ الرَّحْمَـةَ مِائَـةَ جُزْءٍ فَأمْسَكَ عِنْـدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ وَأنْزَلَ في ا٘رْضِ جُزْءاً وَاحِداً. فَمِنْ ذلِكَ الجُزْءِ تَتَراحَمُ الخَلْقُ حَتَّى تَرْفَعَ الدَّابَّةُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أنْ تُصِيبَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (1983)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah rahmeti yüz parçaya böldü. Bundan doksandokuz parçayı kendine ayırdı. Yer yüzüne geri kalan bir cüzü indirdi. (Bunu da -cin, insan ve hayvan- mahlûkâtı arasında taksim etti.) Bu tek cüz(den nasibine düşen pay sebebiyledir ki mahlûkat birbirlerine karşı merhametli davranır. At, (hayvan) yavrusuna basmamak endişesiyle ayağını bu sayede kaldırır." [Buhârî, Edeb 19, Rikâk 19; Müslim 17, (2752); Tirmizî, Daavât 107-108, (3535-3536).][144]

AÇIKLAMA:

1-Hadis farklı tariklerden birkısım ziyâdelerle gelmiştir. Bunlardan birine göre, rahmet, semâvat ve arzın yaratıldığı gün yaratılmıştır. Şârihler, Arapçada yaratmak (halk) kelimesinin takdîr etmek mânâsına kullanıldığını belirterek, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet'i ezelde takdir etmiş bulunduğunu belirtirler.
2- İbnu Ebî Cemre, hadiste, misal olarak atın zikredilmesinde bir incelik, bir kasd-ı mahsus görür: "Resûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) bilhassa atı zikretti, çünkü o, ehlî hayvanlar arasında, yavrusuna karşı en ziyade îtina gösterenidir. Üstelik at yol alırken hafif ve suratli olmasına rağmen, yavrusuna bir zarar vermemek için fevkalâde dikkat sâhibidir."
3- Resûlullah, bu hadisiyle Cenâb-ı Hakk'ın kullarına karşı rahmetinin büyüklüğünü de ifâde etmek istemiştir: Yüzde bir mahlûkâta dağıtılmasına rağmen her biri kendi payına düşen bir cüzle yavrusuna diğer mahlûkâta karşı rahmetle, şefkatle dolu ise doksan dokuz rahmeti kendisine saklamış olan Zât-ı Zü'r-Rahmet'in rahmeti nasıl olur! Nitekim Müslim'in bir rivâyeti şöyle tamamlanır:
وَاَخَّرَ اللهُ تِسْعاً وَتِسْعِينَ رَحْمَةً يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
"... Allah doksan dokuz rahmeti de geride bıraktı (kendine ayırdı), onunla kıyamet günü kullarına rahmet edecek."
Hattâ yine Müslim'in rivâyetinde, Cenâb-ı Hakk'ın kıyamet gününde, kendine ayırdığı 99 rahmete

diğer bir rahmeti de ekleyerek kendi rahmetini yüze tamamlayacağı ifâde edilmektedir: فَإذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَكْمَلَهَا بِهذِهِ الرَّحْمَةِ

Bu ziyâdeden hareket eden bâzı âlimler, kıyamet günü, Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan rahmetinden başka, yeryüzünde mahlukât arasına konmuş olan rahmetle de ayrıca insanlara rahmet edeceği hükmünü çıkarmışlardır.

Nevevî der ki: "Bu hadisler müslümanlar için ümîd ve müjde veren hadislerdir." İslâm uleması: "İnsana bu tek rahmetin gereği olarak şu kederler dünyasında Kur'an, namaz, kalbine merhamet gibi nimetler verilirse istikrar ve mükâfaat diyarı olan âhiretteki yüz rahmet gereği neler verilecektir bir düşünmeli..." demiştir.

4- Bâzı âlimler, rahmetin bölünmeye, parçalanıp cüzlere ayrılmaya kâbil bir şey olmadığını söyleyerek, bu hadislerde, Allah'ın kullarına karşı kıyamet günü rahmetinin bolluğunu ifâde için bir temsilde bulunulmuş olduğunu söylemiştir.

Ancak şunu da belirtelim ki, bu hadislerden hareketle iki çeşit rahmet'in olabileceğine dikkat çekenler de olmuştur:

1- Allah'ın zâtî sıfatı olan rahmet; elbette ki bölünmez, müteaddid olmaz sayıya gelmez.

2- Fiilî sıfat olan rahmet; hadiste işâret edilen rahmet de budur.

Hadislerde ittifakla Allah indindeki rahmetin doksan dokuz olduğu ve kıyamet gününde yeryüzüne indirilenin ona dahil olarak yüze tamamlanacağının ifâde edilmiş olması Kurtubî'yi bir başka ihtimâli beyâna sevketmiştir: "Bu hadisin muktezasına göre, Allah'ın kullarına vereceği nimetlerin yüz nev'i (çeşidi) var. Yeryüzüne bunlardan sâdece bir tek çeşidini indirmiştir. Bu tek nimetin saye ve bereketiyle işleri nizam bulmakta, aralarındaki kaynaşma hâsıl olmaktadır." Kıyamet günü gelince, Cenâb-ı Hak geri kalan nimetlerini mü'min kullarına vererek yüze tamamlayacaktır. Bu nimet mü'minlere hastır, şu âyet de bu durumu haber vermektedir: وَكَـانَ بِـالْمُؤْمِنِينَ رَحِيماً "Allah müminlere karşı râhîmdir" (Ahzâb 43). Zîra rahîm kelimesi Arabçada en ileri mübâlağa ifâde eder, onun üstünde mübâlağa yoktur. Hadisten şu da anlaşılıyor ki, kâfirlere ne dünyevî rahmetten, ne de başkasından hiçbir rahmet ulaşmayacaktır, çünkü bütün rahmetin mü'minler için olmak üzere toplanıp yüze ikmâl edildiği ifâde edilmiştir. Bu husûsa da şu âyet temas etmektedir: فَسَاكْتُبُهَـاَ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ

"Allah: "Azabıma dilediğim kimseyi uğratırım. Rahmetim her şeyi kaplamıştır. Bunu Allah'a karşı gelmekten sakınanlara (muttakîlere), zekât verenlere... yazacağım" dedi (A'raf 156).

Kirmânî der ki: "Rahmet, burada hayır ulaştırmaya müteallik kudretten ibarettir. Kudret kendi nefsinde mütenâhi (sınırlı) olmadığı gibi taalluk da metenâhi değildir. Yüze hasredilmesi, anlamayı kolaylaştırmak ve bir de mahlukât arasındaki merhametin azlığını, Allah nezdindeki rahmetin çokluğunu ifâde için başvurulan bir temsildir." Hadisin mü'minlere ümid verme gâyesi vardır. Hattâ Buhârî'nin Rikak bölümünde Saîdu'l-Makberî'den gelen rivâyet: فَلَوْ يَعْلَمُ الْكَـافِرُ مَا عِنْـدَ اللّهِ مِنَ الرَّحْمَـةِ لَـمْ يَيْـأسْ مِنَ الْجَنَّةِ "Eğer kâfirler, Allah indindeki rahmetin derecesini bilselerdi, cennetten ümid kesmezlerdi" cümlesiyle biter.[145]

-3- وعن سلمان الفارسى رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قـال:]قـال رسـول اللّهِ # إنَّ للّهِ مِائَـةَ رَحْمَـةٍ: فَمِنْهَا

رَحْمَةٌ يَتَرَاحَمُ بِهَا الخَلْقُ بَيْنَهُمْ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ]. أخرجه مسلم .

3. (1984)- Selmânu'l-Fârisî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Allah'ın yüz rahmeti var. Bunlardan biriyle mahlûkat kendi aralarında birbirlerine merhamet gösterirler. Doksandokuz rahmet de Kıyamet günü içindir." [Müslim, Tevbe 20, (2753).] [146]

-4- وله في أخرى:]إنَّ اللّهَ تَعالى خَلَقَ يَوْمَ خَلَقَ السَّموَاتِ وَا٘رْضَ مِائَةَ رَحْمَةٍ كُلُّ رَحْمَةٍ طِبَاقُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَا٘رْضِ. فَجَعَلَ مِنْهَا في ا٘رْضِ رَحْمَةً وَاحِدَةً فِيهَا تَعْطِفُ الْوَالِدَةُ عَلى وَلَدِهَا، وَالْوَحْشُ وَالطَّيْرُ بَعْضُهَا عَلى بَعْضٍ، فَإذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أكْمَلَهَا اللّهُ تَعالى بِهذِهِ الرَّحْمَةِ[.

4. (1985)- Yine Müslim'de gelen bir diğer rivâyette [Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)]: "Allah, arz ve semayı yarattığı gün, yüz rahmet yarattı. Her bir rahmet göklerle yer arasını dolduracak kadardır. Ondan yeryüzüne tek bir rahmet indirmiştir. İşte anne, yavrusuna bununla şefkat eder. Vahşi hayvanlar ve kuşlar birbirlerine bununla merhamet ederler. Kıyamet günü geldiği vakit Allah, rahmetine bunu da ilâve ederek (tekrar yüze) tamamlayacaktır." [Müslim, Tevbe 21, (2753).][147]

-5- وعن عمر بن الخطاب رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قُدِمَ عَلى رسولِ اللّهِ # بِسَبْيٍ فَإذَا امْرَأةٌ مِنَ السَّبْيِ تَسْعَى قَدْ تَحَلَّبَ ثَدْيُهَا إذْ وَجَدَتْ صَبِيّاً في السَّبْيِ فَأخَذَتْهُ فَألْزَقَتْهُ بِبَطْنِهَا فأرْضَعَتْهُ. فقَالَ #: أتَرَوْنَ هذِهِ المَرأةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا في النَّارِ؟ قُلْنَا: َ وَاللّهِ، وَهِىَ تَقْدِيرُ عَلى أنْ تَطْرَحَهُ. قَالَ: فَاللّهُ تَعَالى أرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هذِهِ بِوَلَدِهَا[. أخرجه الشيخان .

5. (1986)- Ömer İbnu'l-Hattâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'a bir grup esir getirilmişti. İçlerinde bir kadın vardı, göğüsleri sütle dolu idi. Bu kadın (sağa sola) koşuyor, esirler arasında bir çocuk bulduğu zaman onu yakalayıp kucaklıyor, göğsüne bastırıyor ve emziriyordu. (Dikkatleri çeken bu manzara karşısında), aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu kadının, çocuğunu ateşe atacağına kanaatiniz olur mu?" dedi. Bizler:
"Hayır!" diye cevap verince:
"(Bilin ki), Allah'ın kullarına olan rahmeti, bu kadının çocuğuna olan şefkatinden fazladır" buyurdu." [Buhârî, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22, (2754).][148]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HAYVANLARA MERHAMET

-1- عن أبى هريرة رَضِىَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّهِ #: بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشى بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْراً فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ وَإذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ.

فقَالَ الرَّجُلُ: لَقَدْ بَلَغَ هذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الّذِى كانَ بَلَغ مِنّى فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَ؛ خُفَّهُ مَاءً ثُمّ أمْسَكَهُ بِفيهِ حَتَّى رَقِىَ فسَقَى الكَلْبَ فَشَكَرَ اللّهُ تَعالى لَهُ فَغفَرَ لَهُ. قَالُوا يَا رسُولَ اللّهِ وَإنَّ لَنَا في الْبَهَائِمِ أجْراً؟ قالَ: في كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أجْرٌ]. أخرجه الثلاثة وأبو داود .

1. (1987)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir adam yolda, yürürken susadı ve susuzluğu arttı. Derken bir kuyuya rastladı. İçine inip susuzluğunu giderdi. Çıkınca susuzluktan soluyup toprağı yemekte olan bir köpek gördü. Adam kendi kendine: "Bu köpük de benim gibi susamış" deyip tekrar kuyuya inip, mestini su ile doldurup ağzıyla tutarak dışarı çıktı ve köpeği suladı. Allah onun bu davranışından memnun kaldı ve günahlarını affetti."
Resûlullah'ın yanındakilerden bazıları:
"Ey Allah'ın Resûlü! Yani bize hayvanlar (a yaptığımız iyilikler) için de ücret mi var?" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Evet! Her "yaş ciğer" (sahibi) için bir ücret vardır" buyurdu." [Buhârî, Şirb 9, Vudû 33, Mezâlim 23, Edeb 27; Müslim, Selâm 153, (2244); Muvatta, Sıfatu'n Nebi 23, (2, 929-930); Ebû Dâvud, Cihâd 47, (2550).][149]

AÇIKLAMA:

1-Bu rivâyet "her yaş ciğer sâhibi" canlıya iyi muamele etmeyi ve bu meyânda su vermeyi teşvik etmektedir. Ancak bâzı âlimler, Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın, köpeklerin öldürülmesiyle ilgili olarak verdikleri emri nazar-ı dikkate alarak şöyle bir yorum ve kayıt getirmişlerdir: "Bu hadis, Benî İsrâil'de olan bir durumu hikâye etmektedir. İslâm ise köpeklerin öldürülmesini emreder. "Her yaş ciğer sahibi için" sözü, zararı olmayan bazı hayvanlara mahsûstur. Zîra, hınzır gibi öldürülmesi emredilen bir hayvanın zararını artırmak üzere kuvvetlendirilmesi câiz değildir." Nevevî: "Öldürülmesi emredilen hayvanın öldürülmesi husûsunda Şâri'in emrine uyulur. Harbî kâfir ve mürted gibi, öldürülmesi emredilen hayvanlar kelb-i akûr ve hadiste zikri geçen beş çeşit hayvan (yılan, akrep, keler, karga, fâre) ve benzerleri" der. Bâzı âlimler de şunu söyler: "Hadisin âmm olan hükmü muhterem hayvanlarla sınırlandırılm-alıdır. Onlar da öldürülmesi emredilmemiş olan hayvandır. İşte bunların sulanmasından sevap hâsıl olur. Keza yiyecek verilmesi gibi başka çeşit ihsanlar sebebiyle de sevap hâsıl olur. Hayvanın sâhipli veya sâhipsiz olması, kendinin veya başkasının olması farketmez."
İbnu't-Tîn der ki: "Hadisi hiç tahsis etmeden âmm şekliyle almak da mümkündür. Yani köpek gibi zararlılara da önce suyu verir, sonra yine öldürür. Çünkü öldürme işini güzel yapmakla ve müsle'ye (eziyete) yer vermemekle emrolunduk."
Bu hadisle istidlâlde bulunanları reddetmek sadedinde: "Bu hâdise, öyle bir kimsenin fiili ki, o zât iktidâ edilen birisi mi, değil mi bilinmez" diyen de olmuştur. Ancak bu itiraza şu cevap verilmiştir: "Biz, mücerred mezkûr fiille amel etmeyiz. Bilakis eğer "Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şerîattır" görüşünde isek, yine de onlardan rivâyet edilen her şeyi hemencecik kabullenmeyiz. Bakarız, eğer şeriatımızın imamı onu medhetme makamında nakletmişse ve herhangi bir kayıtla kayıtladığı da bilinmezse o zaman istidlâl sahih olur."[150]

2-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Tek başına ve azıksız seyahate çıkmak câizdir. Ancak bu cevaz, şeriatimizde, kişinin nefsi hakkında helâk olma korkusuna düşmediği duruma hastır.

* İnsanlara ihsanda bulunmaya teşvik var. Şöyle ki: Köpeği sulama işi günahların affına medar olabiliyorsa, Müslümanı sulamak daha ziyâde affa ve mağfirete medar olur.

* Müşriklere tasaddukta bulunmak câizdir. Bu da sadakaya muhtaç müslümanın olmaması şartına bağlıdır. Aksi takdirde, sadakaya müslüman ehaktır (daha çok hak sâhibi). Kezâ muhterem bir hayvanla bir insan eşit derecede muhtaç olsalar, insan ehaktır.

* Su dağıtmak büyük hasenattan biridir.[151]

-2- وفي أخرى:]أنَّ امْرأةً بَغِيّاً رَأَتْ كَلباً في يَوْمٍ حَارٍّ يَطِيفُ بِبِئْرٍ قَدْ أدْلَعَ لِسَانَهُ مِنَ الْعَطَش فَنَزَعَتْ لَهُ مُوقَها فَغُفِرَ لَهَا بِهِ[.

»لَهَثَ الْكَلْبُ« وَغيره إذا أخرج لسانه من شِدَّةِ العطش والحرّ. وكذا »أدْلَعَ لِسَانَهُ«.»والثَّرَى« التراب النَّدِى، والمراد هنا التراب مطلقاً.»وَالْكَبِدُ الرَّطْبَةُ« كل ذات رُوح وَ تكون رَطبَةً إَ إذَا كانَ صَاحِبها حيا.»وَالْبَغِىُّ« المرأة الزانيةً. »وَالمُوقُ« الخُفُّ .

2. (1988)- Bir diğer rivâyette şöyle denmiştir: "Fâhişe bir kadın, sıcak bir günde, bir kuyunun etrafında dönen bir köpek gördü, susuzluktan dilini çıkarmış soluyordu. Kadıncağız mestini çıkararak (onunla su çekip köpeği suladı). Bu sebeple kadın mağfiret olundu." [Müslim, Tevbe 155, (2245).] [152]

-3- وعن ابن عمر رَضِىَ اللّهُ عَنْهُما قال:]قال رَسولُ اللّهِ #: دَخَلَتِ امْرَأةُ النَّارَ في هِرَّةٍ رَبَطَتْهَا فَلَمْ تُطْعِمْهَا ولَمْ تَدَعْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ ا'رْضِ[. أخرجه الشيخان.»خَشَاشُ ا'رْضِ« هَوَامُّهَا وَحشراتها .

3. (1989)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir kadın, eve hapsettiği bir kedi yüzünden cehenneme gitti. Kediyi hapsederek yiyecek vermemiş, yeryüzünün haşerâtından yemeye de salmamıştı." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 17, Şirb 9, Enbiya 50; Müslim, Birr 151, (2242).][153]

AÇIKLAMA:

1-Burada azaba dûçar olan kadının kâfir olduğu ve kedinin ölümüne sebep olduğu için azâbının artırıldığını te'yid eden delîl olduğu gibi; kadının mü'min olduğunu, bu fiili sebebiyle azaba maruz kaldığını teyid eden karine de mevcuttur. Şârihler her iki ihtimal üzerinde de durmuşlardır.

2-Hadis, eziyet etmemek kaydıyla evde kedi beslemenin câiz olduğuna delil kabûl edilmiştir. Kedi mânasında emsâli hayvanların da yiyecek ve içeceğine dikkat etmek kaydıyla evde beslenebileceğine de bu hadis delil kabûl edilmiştir.[154]

4- وعن عبدالله بن جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]كانَ أحَبَّ مَا اسْتَتَرَ بِهِ رَسُولُ الله # لِحَاجَتِهِ هَدَفٌ أوْ حَائشُ نَخْلٍ. فَدَخَلَ حَائِطاً لِرَجُلٍ مِنَ ا'نْصَارِ فَإذَا فِيهِ جَمَلٌ. فَلَمَّا رَأى النبىَّ # حَنَّ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ. فَأتَاهُ رسولُ اللهِ # فَمَسَحَ ذِفْرَاهُ فَسَكَتَ. فقَالَ: مَنْ رَبُّ هذَا الجَمَلِ؟ فقَالَ، فَتىً مِنَ ا'نْصَارِ هُوَ لِى يَا رسولَ اللهِ. فقَالَ: أفَ تَتَّقِى اللهَ في هذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِى مَلّكَكَ اللهُ إيَّاها؟ فإنَّهُ شَكَا إلىَّ أنّكَ تُجِيعُهُ وَتُدْئِبُهُ[. أخرجه أبو داود.»الهَدَفُ« ما ارتفع من ا'رض من بناء وغيره.»وَحَائِشُ النَّخْلِ« نَخْت مجتمعات. » وَالحَائِطُ« الْبُسْتَانُ.»وَذِفْرَى الْبَعِيرِ« المَوْضِعُ الَّذِى يَعْرَقُ مِنْ قفَاهُ خَلْفَ أُذُنَيْهِ وَيُجْعَلُ فِيهِ القطْرانُ وَهُمَا ذِفْرَيَانِ.»وَتُدْئِبُهُ« تُتْعِبُهُ بكثرة استعماله .

4. (1990)- Abdullah İbnu Câfer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın kazâ-i hâcet yaparken geri tarafından istitar (perdelenme) için en ziyâde tercih ettiği sütre, bir bina veya bir hurma kümesi idi. Bir seferinde Ensârdan bir zâtın bahçesine girdi. Orada bir deve vardı. Deve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı görünce inledi ve gözlerinden yaşlar aktı. Aleyhissalâtu vesselâm deveye yaklaştı ve gözyaşlarını sildi. Hayvan sâkinleşti.
"Bu devenin sâhibi kim?" diye sorarak ilgi gösterdi. Ensâr'dan bir genç:
"O bana aittir ey Allah'ın Resûlü!" deyip ortaya çıkınca Hz. Peygamber onu payladı:
"Allah'ın sana mülk kıldığı bu deve hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Bak! Bu bana şikayette bulundu. Sen bunu acıktırıyor ve fazla çalıştırarak da yoruyormuşsun." [Ebû Dâvud, Cihâd 47, (2549).][155]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Resûlullah (aleyhissâtu vesselâm)'ın hayvanlara karşı müşfik ve merhametkâr olduğunu, onların durumlarıyla da ilgilendiğini göstermektedir. Ayrıca insanların, hayvanları ilâhî bir emânet bilerek iyi davranmaları gerektiği, bilhassa gıdalarına ve onlara terettüp eden hizmetlerine dikkat etmeleri şart olduğu, aksi takdirde uhrevî mesuliyet getireceği ifâde edilmektedir. Bu hûsusları te'yid eden rivâyetler çoktur.
Hz. Peygamber (aleyhissâlatu vesselâm)'in hayvanlarla ilgili meselelere nasıl teferruatlı olarak yer verdiğini göstermek üzere, genişçe bir tahlîli bu bahsin sonuna ekleyeceğiz.[156]

5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ # َتتَخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ إنَّمَا سَخَّرَهَا اللهُ لَكُمْ لِتُبَلِّغَكُمْ إلى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِالغِيهِ إَّ بِشِقِّ ا'نْفُسِ وَجَعَلَ لَكُمُ ا'رْضَ، فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَتَكُمْ[. أخرجه أبو داود.»شِقُّ ا'نْفُسِ« جَهْدُهَا وَشِدَّةُ مَا تقيه عند مقاساة ا'مور الصعبة .

5. (1991)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)

buyurdular ki: "Hayvanlarınızın sırtını minberler yerine koymayın. Şurası muhakkak ki tek başınıza güçlükle gidebileceğiniz bir yere sizi götürmeleri için Allah onları sizlere musahhar (hizmetçi) kıldı. Arzı da sizin (durma yeriniz) kıldı, öyleyse ihtiyaçlarınızı (duran hayvanının sırtında değil) arz üzerinde görün." [Ebû Dâvud, Cihâd 61, (2567).][157]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) burada, hayvana binmiş vaziyette iken, durdurup uzun müddet konuşmayı yasaklamaktadır. Çünkü minber mescidlerde sırf konuşma yapmak üzere çıkılan husûsî bir mekândır. Durmuş halde olan hayvanın üzerinden inmemek onu fazlasıyla yoracak ve dolayısiyle bineğe eziyet edilmiş olacaktır.
Ancak şunu da belirtelim ki, bilhassa hacc bahsinde geçtiği üzere (1560. hadis), Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bineğinin üzerinde hutbe irâd etmiştir. Ancak bu bir ihtiyaç ve maslahat sebebiyledir. Çünkü etrafını saran büyük bir kitleye hitabetmiştir. Yere inmesi hâlinde herkesçe görülemeyecek, yeterince işitilemeyecek idi. Şu halde benzeri durumlarda maslahata binâen hayvanın üzerinden inmeden hitabet câizdir. Hattâbî nehyin, maslahat olmaksızın, hayvanın üzerinde uzun müddet konuşup onu yormaya râcî olduğunu belirtir.[158]

6- وعن عبدالرحمن بن عبدالله عن أبيه رَضِىَ اللهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا مَعَ رسولِ اللهِ # في سَفَر. فَرَأيْنَا حُمْرَّةً مَعَهَا فَرْخَانِ لَهَا فَأخَذْنَاهُمَا. فَجَاءَتِ الحُمْرَّةُ تُعَرِّشُ. فَلَمَّا جَاءَ رسولُ اللهِ # قال: مَنْ فَجَعَ هذِهِ بِوَلَدِهَا؟ رُدُّوا وَلَدَهَا إلَيْهَا، وَرَأى قَرْيَةَ نَمْلٍ قَدْ أحْرَقْنَاهَا. فقَالَ: مَنْ أحْرَقَ هذِهِ؟ قُلْنَا نَحْنُ. قَالَ: إنَّهُ َ يَنْبَغِى أنْ يُعَذِّبَ بِالنَّارِ إَّ رَبُّ النَّارِ[. أخرجه أبو داود.»الحُمَّرَةُ« بضم الحاء المهملة وتشديد الميم: نوع من الطير في شكل الْعُصْفُورِ.وقوله: »تُعَرِّشُ« بالعين المهملة والشين المعجمة: أى تُرَفْرِفُ وَتُرْخِى جَنَاحَيْهَا وَتَدنو من ا'رض لتقع عليها و تقع، وروى.»تَفْرُشُ« بالفاءِ من فَرَش الجناح وَبَسَطَهُ .

6. (1992)- Abdurrahman İbnu Abdullah, babası Abdurrahman (radıyallâhu anh)'dan rivâyet eder ki şöyle demiştir: "Biz bir seferde Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) ile beraber idik. Resûlullah bir ara bir ihtiyacı için yanımızdan ayrıldı. O sırada hummara denen bir kuş gördük, iki tane de yavrusu vardı. (Kuş kaçtı) yavrularını aldık. Kuşcağız etrafımıza yaklaşıp çırpınmaya, kanatlarını çırpıp havada inip çıkmaya başladı. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) efendimiz gelince:
"Kim bu zavallının yavrusunu alıp onu ızdıraba attı? Yavrusunu geri verin!" diye emretti. Bir ara, ateşe verdiğimiz bir karınca yuvası gördü.
"Kim yaktı bunu?" diye sordu.
"Biz!" dedik.
"Ateşle azab vermek sâdece ateşin Rabbine hastır" buyurdu." [Ebû Dâvud, Cihâd 122, (2675), Edeb, 176, (5268).][159]

AÇIKLAMA:

1- Ahterî, "hummara"ya kaya kuşu dendiğini, başı kızılca olup serçeye benzediğini belirtir.
2- Hattâbî der ki: "Hadis, eşek arısı denen arının ocağını yakmanın mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Karınca yuvasını yakmakta özür daha azdır, zîrâ, bunun zararını başka yolla defetmek mümkündür." İlâveten der ki: "Karınca iki çeşittir: Biri zararlıdır, bunun saldırısını defetmek câizdir. Diğer çeşidi zararsızdır. Bunlar uzun ayaklı olanlardır. Bunların öldürülmesi câiz değildir." Nitekim bâzı hadislerle karıncanın öldürülmesi sarîh olarak yasaklanmıştır.[160]

-7- وعن محمد ابن إسحاق. عن رجل من أهل الشام يقال له أبو مَنْظُورٍ عن عمه عن عامر الرّام أخى الخَضِرِ قال:]إنَّا لِبِدِنَا إذْ رُفِعَتْ لَنَا رَايَاتٌ وَألْوِيَةٌ فَقُلْتُ مَا هذَا؟ قالُوا: لِوَاءُ رسولِ اللهِ #. فَأتَيْتُهُ وَهُوَ جَالِسٌ تَحْتَ شَجَرَةٍ وَقَدِ اجْتَمَعَ إلَيْهِ أصْحَابُهُ فَجَلَسْتُ إلَيْهِمْ فَذَكَرَ النَّبىُّ # ا'سْقَامَ وَا'مْرَاضَ. فقَالَ: إنَّ المُؤْمِنَ إذَا أصَابَهُ السَّقَمُ ثُمَّ أعْفَاهُ اللهُ عزَّ وَجَلَّ مِنْهُ كان كَفَّارَةً لِمَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِهِ وَمَوْعِظَةً لَهُ فِيمَا يَسْتَقْبِلُ. وَإنَّ المُنَافِقَ إذَا مَرِضَ ثُمَّ أُعْفِىَ كَانَ كالْبَعِيرِ عَقَلَهُ أهْلُهُ ثُمَّ أرْسَلُوهُ فَلَمْ يَدْرِ لِمَ عَقَلُوهُ وَلِمَ أرْسَلُوهُ؛ فقَالَ رَجُلٌ مِمَّنْ حَوْلَهُ: يَا رسولَ اللهِ وَمَا ا'سْقَامُ؟ وَاللهِ مَا مَرِضْتُ قَطّ. فقَالَ لَهُ: قُمْ فلسْتَ مِنَّا[. أخرجه أبو داود.»وَا'لْوِيَةُ« جمع لواء، وهى الراية الكبيرة دون ا'عم.»وَأعْفَاهُ وَعَافَاهُ« بمعنى واحد .

7. (1993)- Muhammed İbnu İshak kendisine Ebû Manzûr denen Şamlı bir zattan naklediyor, bu da amcasından, o da Hadır'ın kardeşi Âmiru'r-Râm'dan nakletmiştir. Âmir der ki: "Bizim için bayraklar ve sancaklar yükseltildiği zaman memleketimizde idik. Ben: "Bu nedir?" diye sordum.
"Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın sancağı!" dediler. Yanına gittim. Bir ağacın altında oturuyordu. Ashâbı da etrafını sarmıştı. Ben de yanlarına oturdum. Bir ara Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hastalıklardan ve dertlerden bahsedip dedi ki:
"Mü'mine bir hastalık gelir, sonra da Allah ona şifa verirse, bu hastalık onun geçmiş günahlarına kefâret, geri kalan hayatı için de bir öğüt olur. Şâyet münâfık hastalanır, sonra da âfiyet verilirse o, sahibi tarafından bağlanıp sonra da salıverilen fakat niçin bağlandığını, niçin salıverildiğini bilmeyen bir deve gibidir."
Aleyhissalâtu vesselâm'ın etrafında oturanlardan biri:
"Ey Allah'ın Resûlü, eskâm (hastalıklar) nedir? Ben asla hiç hastalanmadım?" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm):
"Kalk! sen bizden değilsin" buyurdu." [Ebû Dâvud, Cenâiz 1, (3089).][161]

AÇIKLAMA:

1- Teysîr müellifi, hadisi taktî yaparak aktarmış. Yani Ebû Dâvud' daki aslında hadisin devamı var. Esâsen rivâyetin sadedinde olduğumuz bâbla ilgili olan kısmı, terkedilen, yani Teysîr'e alınmayan kısmıdır. Biz bu nakilde, bir hata olabileceğine hükmederek rivâyetin arkasını aynen kaydetmeyi gerekli bulduk:
"... Biz bu şekilde Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın yanında otururken üstünde kisâ bulunan bir

adam, elinde -üzeri sarılı- bir şey olduğu halde geldi ve:
"Ey Allah'ın Resûlü! dedi, seni görünce buraya yöneldim. Gelirken bir ağaç kümesinin yanından geçiyordum ki kulağıma kuş yavrularının sesleri geldi. Hemen onları alıp kisâmın içine koydum. Derken anneleri gelip başımın üstünde dönmeye başladı. Ben de yavrularının üzerini annelerine açtım, kuş gelip üzerlerine konmaz mı! Ben de kisamı tekrar üstlerine kapayıverdim. Şimdi onlar işte burada benimle beraberler" dedim. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm):
"Onları hemen bırak!" diye emretti. Ben de bıraktım. Ama anneleri yavrularını terketmedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) Ashâbına sordu:
"Şu yavruların annesindeki şefkate şaşıyor musunuz?"
"Evet!" dediler.
"Beni hak ile gönderen Zât u Zülcelâl'e yemin olsun. Allah'ın kullarına karşı rahmeti, yavruların annesinin yavrularına karşı taşıdığı şefkatten fazladır. Onları götür aldığın yere koy, anneleri de berâber olsun!" dedi. Adam da onları tekrar geri götürdü."
2- Tîbî der ki: "Mü'min hastalanır ve tekrar sıhhate kavuşursa kendine gelir ve anlar ki, bu hastalık geçmiş günahlarının bir neticesidir. Derhal pişman olur, artık bir daha geçmişe dönmez. Böylece bu ona bir kefâret olur."
Hadis münâfığın hastalıktan ders almayacağını, tevbeye yönelmeyeceğini, hastalığının ne geçmişteki hataların affi husûsunda, ne de gelecekte günah işlememek hususunda bir fayda te'min etmeyeceğini ifâde etmektedir. Bunlar, âyet-i kerîmenin ifâdesiyle, "Hayvanlar gibidir, hatta daha da beterdir, onlar gâfillerdir" (A'raf 179).[162]

-8- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قـال:]قـال رسـولُ الله #: قَرَصَـتْ نَمْلَـةٌ نَبيّـاً مِنَ ا'نْبيَـاءِ. فَـأمَرَ بِقَرْيَـةِ النَّمْلِ فَحُرِّقَـتْ. فـأوْحَى اللهُ تَعَـالى إلَيْـهِ: أنْ قَرَصَـتْكَ نَمْلَـةٌ أحْرَقْتَ أُمَّةً مِنَ ا'مَمِ تُسَبِّحُ؟« أخرجه الخمسة إ الترمذي.»وَقَرْيَةُ النَّمْلِ« مسكنها .

8. (1994)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "peygamberlerden birini bir karınca ısırdı. O da (öfkelenerek) karıncanın yuvasının yakılmasını emretti ve yakıldı. Allah Teâla Hazretleri ona şöyle vahyetti: "Seni bir karınca ısırmışken, sen tesbih eden bir ümmeti yaktın." [Buhârî, Cihâd 152, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, Selâm 148, (2241); Ebû Dâvud, Edeb 176, (5265); Nesâî, Sayd 38, (7, 210, 211).][163]

AÇIKLAMA:

1-Bu peygamberin Hz. Musa (aleyhisselâm) olduğu rivâyetlerde gelmiştir. Hadisin bazı vecihlerinde, zikri geçen peygamberin bir ağacın altına indiği, istirahat sırasında karıncanın ısırdığı, bunun üzerine, eşyalarını ağacın altından çıkartıp karınca yuvasını yaktırdığı tasrîh edilir.
2-Hadisin bir vechinde Cenâb-ı Hakk'ın peygambere: "Tek karınca yaksan ya!" diye vahyettiği belirtilir.
3- Bu hadisin ifâde ettiği hüküm üzerinde ulemâ ihtilâf etmiştir. Bazıları buna dayanarak karıncanın öldürülebileceğini, yakma suretiyle ceza verilebileceğini söylemiş, diğer bâzıları da başka delillere dayanarak bu hükümlere karşı çıkmıştır. Söz konusu ihtilâfı İbnu Hacer şöyle açıklar:

"Bizden öncekilerin şeriati bizim için de mûteberdir, yeter ki bizim şeriatimizde onu nesheden bir hüküm gelmiş olsun. Husûsen bu önceki şeriati istihsan eden bir ifâde şâriimizin lisanından sâdır olmuşsa" prensibidir. Lakin, şeriatimizde ateşle azab vermek yasaklanmıştır. Nevevî der ki: "Bu hadis karıncaları öldürme cevazının ve ateşle azab verme cevazının, zikri geçen peygamberin şeriatinde mevcut olduğuna hamledilir." Zîra, hadiste görüldüğü üzere, karıncaları yakan peygambere onları öldürdüğü veya yaktığı için itab (azar) gelmemiştir, bilakis itab birden fazla karıncayı öldürdüğü içindir. Ama bizim şeriatimizde hayvanı ateşle yakmak, şartına uygun olarak kısasta câizdir, onun dışında câiz değildir. Keza, Sünen'de kaydedilen İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) hadisine göre, "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) arı ve karıncayı öldürmeyi yasaklamıştır." Nevevî'den başkası meselâ Hattâbi, karınca öldürme yasağını Süleymânî cinsi ile kayıtladılar. Begavî merhum der ki: "Zerr denilen küçük karıncalar öldürülebilir." Bunu el-İstiksâ sâhibi Saymerî'den nakleder. Hattâbî de buna hükmetmiştir. "Öldürme ve yakmanın zikri geçen peygamberin şeriatında câiz olduğu" da münâkaşa götüren bir husûstur. Zîra böyle olsa idi, karıncanın tabiatı eza vermek olunca, asla peygamberin şahsen itab görmemesi gerekirdi. Kâdı İyaz da şöyle der: "Bu hadis her ezâ veren canlının öldürülmesinin caiz olduğuna delildir. Denilir ki bu kıssanın bir sebebi var: O da, mezkûr peygamber, günahları sebebiyle Allah'ın helâk ettiği bir köye uğramıştı, bir ara taaccüp ederek durdu ve: "Ey Rabbim, bunların içinde çocuklar, hayvanlar ve günah işlemeyenler de var" dedi, sonra da bir ağacın altına indi, müteakiben bu kıssa başından geçti. Böylece Allah, onu: "Ezâ verici olan şeyin, ezâ vermemiş olsa bile öldürüleceği, evlâdının da eza yapacak yaşa gelmese bile öldürüleceği" husûsunda uyarmış oldu."

Kâdı İyaz'dan bu nakli yaptıktan sonra İbnu Hacer, ihtiyatlı bir ifâde ile Kâdı İyaz'ın hükmüne iştirak eder: "Evet zâhir olan bu, eğer kıssa sâbit (ve sahih) ise, çıkacak nihâi hüküm budur, velhasıl (rivâyette zikri geçen peygamber), yaptığı fiil sebebiyle değil, bilakis kendisine cevap olarak ve helâkin bu yuvadaki bütün karıncalara teşmîl edilmesinin hikmetini izah için itâb edilmiştir. Böylece ona, bu hâdise bir örnek yapılmıştır. Yani, şâyet helâk olmaya müstehak olan birisi, başkalarıyla karışırsa ve bunun helâki için diğerlerini de ihlak etmek gereği taayyün ederse, hepsinin ihlâkı câiz olur. Bunun nazîreleri vardır. Küffârın müslümanları siper edinmeleri vs. gibi... Vallâhu sübhânehû a'lem (gerçeği Allah bilir)."

İbnu Hacer, aynı mevzuya, başka âlimlerden nakillerle açıklık getirmeye devam eder. Kirmânî der ki: "Karınca mükellef değildir; öyleyse âyet-i kerîme mûcibince kısas misliyle olması gerekirken: جَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا "Bir kötülüğün karşılığı aynı şekilde bir kötülüktür" (Şûrâ 40). Hadiste nasıl olur da tek bir karıncanın yakılmasının câiz olacağına işâret edilir?" Sonra bu soruya, "O peygamber nezdinde yakmanın câiz olma" ihtimaliyle cevap verir.

Arkadan der ki: "Bu sözümüz şöyle bir mülâhaza ile reddedilebilir: "Yakmak câiz olsaydı, bu peygamber yaktığı için zemmedilmezdi." Buna cevaben deriz ki: "Kadri yüce olanlar, evlâ olanı terkedip câiz olanı yaptıkları için bazan zemmedilirler." İbnu Hacer, burada peygamber hakkında zemm kelimesini kullanmanın uygun düşmediğini, itâb denmesi gerektiğini belirttikten sonra Kirmânî'nin evlâ olan'la neyi kastetmiş olabileceğini belirtme sadedinde Kurtubî'nin mülahazasını kaydeder: "Bu hadisin zahirinden çıkan mâna şudur: "Allah zikri geçen peygamberi, kendisine ezâ eden bir karınca sebebiyle onun mensup olduğu bütün karınca ailesini helâk ederek nefsinin intikamını aldığı için itâb etmiştir. Halbuki ona evlâ olanı, sabretmek ve müsâmaha göstermek idi. Sanki ona şu husus vâki olmuştur: "Bu karınca nevi insanoğlu için ezâ vericidir, insanın hurmeti, karıncanın hurmetinden büyüktür." Bu nokta-i nazar yalnız kalsa ve bazı itirazlardan sâlim olmasa da

itâb edilemez." Kurtubî, mütâlaasını şöyle noktalar: "Söylediğimiz hususu te'yîd eden bir husûs, peygamberlerin ismet (günahtan korunmuş olmaları) prensibidir. Onların fiillerini değerlendirirken bu prensibe temessük etmek, bunu esas almak gerekir. Unutmayalım ki, onlar Allah'ı ve Allah'ın ahkâmını bilmede ve Allah'tan korkmada bütün insanlardan daha ileridirler."

4- Ulemadan bir kısmı hadisin son cümlesine dayanarak hayvanların tesbihi meselesini değerlendirmiş ve: وَإِنْ مِنْ شَـىْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ "Yedi semâ, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih ederler, O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbihlerini anlayamazsınız..." (İsrâ 44) âyetinde ifâde edilen tesbihi, hakikaten yaptıklarını söylemiştir.

Görüldüğü üzere İslâm ulemâsı, ilk nazarda İsrâilî bir kıssa gibi gelen Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bir hadisini, çok yönlü ve dakik tahlillere tâbi tutmuştur. Bundan hareketle hangi haşerâtın, hangi şartlarda öldürülebileceği, yakılabileceği husûsunda dînin hükmünü tesbite çalışmıştır. Bu hassasiyete, günümüzün zararlılarla mücadele tedbirlerinde yer verilmediği için, çevre sağlığı için zarurî olan tabiî dengenin bozulduğunu, bunun da telâfisi zor olan bir kısım başka mahzurlar getirdiğini görüyoruz. Zararlı haşeratı ilaçlama sûretiyle öldürme yerine, onları bertaraf eden başka haşeratın ziraati fikrinin gelişip tatbikata konmaya başladığı günümüz şartlarında, dînimizin "öldürülmesi câiz olan hayvanlar", "öldürülmesi haram olan hayvanlar" ve bu zikredilenler dışında kalan hayvanlar bahsinin yeniden gündeme getirilmesi, tahlîl edilmesi bir zarûret hâlini almıştır. Bu vesile ile, buğday biçildikten sonra, kalan anızların yakılmasındaki hukûkî mahzûru hatırlatmada fayda var. Anızların yanması sırasında, öldürülmesi câiz olmayan -ve hatta karınca gibi açıkça yasaklanmış olan- nice hayvan itlaf edilmektedir. Hayvanlar hukuku açısından ancak zulüm kelimesiyle ifâde edilebilecek bu davranışın cezası, tabiî dengenin bozulması felâketi ile verilmektedir. Denge bozukluğunun getirdiği mahzurları telafi etmek için yapılan nice masraflar, sarfedilen emekler, maruz kalınan zehirlenmeler, çevre kirliliği, birbirini zincirleme tâkip eden müteakip cezalar olmaktadır. [164]

DİNİMİZDE HAYVANLARA VERİLEN EHEMMİYET:

Dünyadaki beşerî hayatın kıvam üzere devamı, hayvanlara sıkı sıkıya bağlıdır. Gıda, libas, nakil gibi en zarûrî ihtiyaçlarımızın giderilmesinden, tezyinat ve süslenmeye varıncaya kadar tâlî ihtiyaçlarımızın bile karşılanmasında hayvana muhtacız. Hatta küçük yavrularımızın terbiyesinde hayvanların ve hayvanları temsil eden oyuncakların yeri de düşünülmeli deriz. Şu halde farklı buutlarıyla meseleye eğilince hayvansız ne beşerî hayatın, ne de medeni hayatın düşünülemeyeceğini anlarız. Yâni onlar, hayatımızın bir parçası olmakta ve dünyayı onlarla ortaklaşa yaşamak, paylaşmak zorunda kalmaktayız.

Öyleyse insan için faydalı ve zararlı olan her şeye, fayda ve zararı nisbetinde yer veren, medar-ı bahs eden dînimiz, hayvanlar için neler getirmiştir?[165]

HAYVANLARIN KORUNMASI:

Çevre sağlığına giren en mühim meselelerden biri de çevredeki tabiî dengedir. Bu dengenin ana unsurlarından biri de hayvandır. Sağlıklı bir çevre için, onun ağaçlandırılıp temiz tutulması ve sularının korunması yeterli değildir. Behemehal hayvanlar yönüyle de ele alınması, gerek ehlî ve

gerekse vahşî her çeşit hayvan ve -en azından bir kısım böceklerinin- korunması gerekmektedir. Dinimiz, hem Kur'ân'ın ve hem de Peygamberimizin (aleyhissalâtü vesselâm) diliyle bu mevzuda da irşad ve ikazları çokça yapmıştır. Bunlardan bir kısmını burada sunmaya çalışacağız. Hayvan mevzûu, ziyade ehemmiyetine rağmen iyi bilinmediği için, sözü uzun tutarak bir kısım teferruata yer vermemizin hoş karşılanacağını ümîd ederiz.[166]

1-KUR'ÂN'DA HAYVANA VERİLEN YER:

Kur'ân-ı Kerîm, hayvanların da insanlar gibi birer ümmet olduklarını, Kitap'ta onları da ihmal etmediğini bildirir:"
Yerde yürüyen hayvan ve iki kanadıyla uçan kuşlardan hepsi, ancak sizin gibi ümmetlerdir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi noksan bırakmadık. Sonra ancak Rabbine toplanıp getirilirler" (En'âm 38).
Âyette, Kitap'ta ihmal edilmedikleri bildirilen hayvanlardan sinek (Hacc 73), sivrisinek (Bakara 22), örümcek (Ankebût 41), karınca (Neml 18), arı (Nahl 68), kurt (Yûsuf 13, 14, 17), eşek (Cum'a 5, Bakara 259, Nahl 8), katır (Nahl 8), at (Âl-i İmrân 14, Enfâl 60, Nahl 8), öküz ve inek (Bakara 67-71, En'âm 144, 146, Yûsuf 43, 46), deve (En'âm 144, Gâşiye 17), koyun (En'âm 146, Enbiyâ 78, Tâhâ 18), yılan (Tâhâ 20, A'râf 107 vs.) domuz (Bakara 173, Mâide 60 vs.), maymun (Bakara 65, Mâide 60), köpek (A'râf 176, Kehf 22) gibi pek çok vahşi ve ehlî hayvanın ismi çeşitli vesîlelerle Kur'ânı Kerîm'de zikredilmektedir. Ayrıca Sûre-i Bakara, Sûre-i Nahl, Sûre-i Ankebût, Sûre-i Neml gibi bâzı sûreler de isimlerini metinde zikri geçen bu hayvanlardan alır.
Kur'ân-ı Kerîm, beşer hayatında büyük rol oynayan deve, at, katır gibi bir kısım hayvanlara daha dikkat çekici ifâdelerle yer vererek ehemmiyetlerine parmak basmaktadır: "Hem kendilerine binesiniz, hem de zînet olsun diye atları, katırları, merkebleri yarattı" (Nahl 8); (O kâfirler ibret gözüyle) bakmazlar mı deveye, nasıl yaratılmış?" (Gâşiye 17); "Andolsun soluyarak koşanlara (gâzilerin atlarına), o tırnaklarıyla ateş çıkaranlara..." (Âdiyât 1-2) vs.[167]

2- HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE HAYVANIN YERİ

Dinimizin hayvanlarla ilgili tâlimâtını hadisler tamamlar. Bu mevzu üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) pek çok durmuştur. Onun hayvanla alâkalı olarak vaz'ettiği teferruâta başka dinlerde ve başka büyüklerin sözleri arasında rastlamak mümkün değildir. Hayvanlara gösterilmesi gereken merhametten, eziyet ve hakâreti yasaklamaya; onları sevip okşamaya, gıda ve temizliklerine ihtimâma, yavrularının bakım ve korunmasına kadar hiçbir şeyi ihmal etmemiştir. Bunları kısaca görelim.[168]

İYİ MUÂMELE VE MERHAMET

Hayvanlarla ilgili olarak gelen hadislerde en ziyâde onlara karşı almamız gereken tavırla alâkalı olanlar dikkatimizi çeker. Zîra pek çok hadis merhamet ve iyi muâmele üzerinedir. Önce şunu belirtelim ki, iyi davranış ve merhamet, her müslümanda, her hususta bulunması gereken bir vasıftır. Bunun hayvanlara karşı da gösterilmesi ayrıca istenmektedir. Bir hadiste şöyle buyrulur:"Merhametli olanlara Rahmân (yâni merhamet sâhibi olan Allah) merhamet eder. Yerde olanlara merhametli olun

ki, gökte olanlar da (melekler) size rahmet etsinler..." Burada geçen "yerde olanlara" tâbirindeki ıtlâkı nazar-ı dikkate alan âlimler "buraya müslüman, kâfir, hayvan, memlûk... gibi her çeşit canlının dâhil olduğu" hükmünü çıkarmışlardır. Yine mutlak bir ifâde ile: "Merhametten nasîbi olmayanın hayırdan da nasîbi yoktur" buyrularak daha tehditkâr bir üslûbla merhametli olmak taleb edilmiştir. [169]

HAYVAN HAKLARI:

Bâzı hadisler, hayvanların, üzerimizde riâyet etmemiz gereken bir kısım "hakları" olduğunu, bunların ihlâli hâlinde Kıyâmet gününde hesap verileceği ifâde edilmektedir. Üsâme İbn-i Zeyd'e Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselâm):
"Ey Üsâme, acıkan ciğer sâhibi her hayvan husûsunda dikkatli ol, Kıyâmet günü Allah'a şikâyet edilirsin" demiştir.
Hayvan hakları fikrini te'kîd eden bir başka hadiste:
"Eğer hayvanlara yaptığınız haksızlıklardan dolayı Allah sizi affedecek olursa, pek çok affa mazhar kılmış demektir" buyrulur.
Sünnet'e göre, hayvanların riâyet edilmesi gereken hakları çeşitlidir ve onlara karşı izhar edilmesi gereken iyi muâmele ve merhamet bunların yerine getirilmesi ile tahakkuk eder. Bunların başlıcalarını şöylece sıralayabiliriz: Hayat haklarına riâyet, gıdalarını ihtimam, temizlik ve bakım, yavrularına ihtimam ve hayvan neslinin korunması, fazla yük vurmamak, hayvanları fitrî vazîfelerinde kullanmak, eziyet etmemek... Şimdi bunları açıklayalım:[170]
* Hayat Haklarına Riâyet:
Bu, sayıları belli ve mahdud bâzı hayvanlar dışında kalan bütün hayvanların fuzûli yere öldürülmemesi gerektiğini, aksi takdirde mes'ûliyeti mûcib olduğunu ifâde eder. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) karga, çaylak, akrep, fare, kelb-i akûr[171] ve yılan[172] gibi gerek insanlara ve gerekse diğer hayvanlara zararlı olanlar hâriç "ruh sâhibi mahlûkların" faidesiz ve keyfi bir şekilde öldürülmesini yasaklamıştır. Dârimî ve Nesâî'nin, "Herhangi bir hayvanı fuzûli yere öldürmenin hükmü" başlığı altında sundukları bir hadiste Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) şöyle buyurur: "Haksız olarak serçeyi öldürenden Cenâb-ı Hak Kıyâmet günü hesap soracaktır." Cemâat: "Kuşun hakkı da nedir?" diye sorunca: "Onu kesmesi ve sonra da yemesidir" cevâbını verir. Münâvî Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın burada serçeyi zikretmekle, büyük hayvanların hukukunun daha ehemmiyetli olduğuna dikkat çektiğini belirtir.
Bu meyanda kurbağa, karınca, arı, hüdhüd, çekirge gibi bir kısım hayvanların öldürülmesinin de kesin bir lisanla yasaklandığını kaydedelim. Bilhassa karıncalar hususunda ısrarla duran Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), ısırdığı için karınca yuvasını yaktıran bir peygamberin, "Seni ısıran bir tek karınca idi, sen ise tesbih eden bir ümmeti helâk ettin" diye vahiy gelerek, Allah tarafından, itâb edildiğini anlatır. O peygamber devrinde ateşle cezânın yasaklanılmamış olabileceğini söyleyen şârihler, bunun İslâm şeriatinde Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, "Ateşle azâb vermek, ateşin sâhibine âittir" hükmüne binaen yasaklandığını ifâde ederler. Karıncalara karşı şefkati son derece ileri görünerek, onların yuvalarının yakınlarında ateş yakılmasını da yasaklayan Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) onlar hakkında bir de şu hikâyeyi anlatır:
"Bir peygamber ümmetiyle yağmur duasına çıkmıştı, bu esnâda bazı ayaklarını havaya kaldırmış

vaziyette bir karınca görmüştü ki, ümmetine:
"Dönün artık, karıncanın durumu sebebiyle duânız kabûl edilmiştir" demiştir."
Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın karınca ve diğer hayvanlar karşısındaki tutumu arkadan gelen nesiller üzerinde fazlasıyla müessir olarak, "hayvanın insan üzerindeki hakkı" fikrini şuur hâline getirmiştir. Rivâyete göre, Ashâb'tan Adiyy İbn-i Hâtim (radıyallâhu anh), ekmek ufalayarak karıncalara atar ve şöyle derdi: "Bu mahluklar komşularımızdır, üzerimizde hakları vardır."
Fıkıh kitaplarımızın nafaka ile alâkalı bölümlerinde hayvanların nafakalarına da bahis ayrıldığını yer gelmişken belirtmemizde fayda var. Osmanlılar zamanında Makam-ı Meşîhât'ca tedvin edilen Kitâbu'n-Nafakât'da: "At ve İnek Gibi Hayvanâtın Nafakâtı vs. Beyânındadır" başlığına yer verilir ve bu mes'eleye altı madde tahsîs edilir.[173]
* Gıdalarına İhtimam:
Hayvanlara karşı mesûliyeti mûcib mühim hususlardan biri, onların gıdalarıyla ilgilidir. Susamış bir köpeği sulayan yolcunun bir başka rivâyette kötü yola düşmüş bir kadının Allah'ın rızâsına mazhar olan- ve bütün günahlarının affedilmesiyle ilgili meşhûr hadisten anlaşıldığına göre, hangi hayvana olursa olsun yapılan herhangi bir iyilik makbûl ve sevabı gerektiren bir ameldir. Mezkûr rivâyette Ashâb'tan bir kısmının, "Yâ Resûlallah, hayvanlara yaptığımız iyilikten dolayı bize ücret de mi var?" diye sorması üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) şu meşhûr ve dikkat çekici cevabı verir: "Evet, her bir yaş ciğer sâhibine yapılan iyilik için ücret vardır." Bâzı âlimler bu hadisle kıyas yaparak "yapılan her iyiliğin mükâfatı varsa, her kötülüğün de cezası olacağına" hükmetmişlerdir. Nitekim, yine meşhur bir başka hadiste, "Kedisini hapsederek açlıktan ölmesine sebep olan kadının, cehennemde bir kedi tarafından tırmalanmak sûretiyle azâba mâruz bırakılacağı" bildirilir.
Hayvanların gıdalarına gösterilmesi gereken ihtimamın ehemmiyetini ifâde eden bu rivâyetlerden ayrı olarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in başka tavsiyeleri de mevcuttur. Yolculuk sırasında münbit bir yere uğradığı vakit hayvanın sırtından inerek "otlardan hakkının" verilmesi, otsuz yerlerden de sür'atle geçilmesi emredilmektedir. Hz. Enes: "Bir yerde mola verince, hayvanlarımızın istirahatini sağlayıncaya kadar ibâdet etmezdik" der
Âlimler bu rivâyetleri esas alarak, yolcu, bir yerde mola verince, hayvanın otunu vermeden, kendisinin yemeğini yememesini müstehab olarak addetmiştir.[174]
* Temizlik ve Bakımı:
Hayvanlarla ilgili vazifeler gıdalarına dikkat etmekle bitmiyor. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onların temizlik vs. hususlarıyla da ilgilenilmesi için birtakım talimatlar vermiştir. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den gelen bir rivâyette şöyle denmektedir: "Koyunların burunlarını silin, ağıllarını temizleyin, ağıllarına yakın yerde namaz kılın, zîra onlar cennet hayvanıdır." Keza keçilerin temizlenmesi için de emir verildiği mukayyeddir.
Sevâdetu'bnu Rebî'nin bir rivâyetinde sağmal hayvanın sağılması sırasında incitilmemesi için dahi Resûlullah'ın talimât verdiğini görmekteyiz. Rivâyet aynen şöyle: "Annemle Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'a gidip (maddî yardım) taleb ettik. Bize birkaç keçi verilmesini emretti ve anneme şunu tembihledi: "Oğullarına emret, tırnaklarını kessinler, böylece sağdıkları zaman hayvanları incitmemiş, memelerini kanatmamış olurlar. Yine oğullarına emret ki, yavrularının gıdalarını iyi yapsınlar."[175]
* Yavruya İhtimam ve Hayvan Neslinin Korunması:
Sevâdetu'bnu Rebî'nin yukarıdaki rivâyetinde görüldüğü üzere, Hz. Peygamber(aleyhissalâtü

vesselâm) hayvan yavrusunun gıdasına dikkat edilmesi için emir vermiştir. Abdullah İbni Amr'dan gelen bir rivâyet de bunu te'yîd eder. Der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir keçiyi sağmakta olan bir adama uğramıştı, ona: "Ey fülan, sağınca, yavrusu için de süt bırak..." dedi." Sağmal hayvanları sağarken yavrunun ihmâl edilmemesi hususunu, kendisine uğrayanlara da tembîh etmiştir.
Bundan başka, yavrularla ilgili olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın kuş yuvalarının bozulmaması, yumurtalarının ve yavrularının alınmaması için emir verdiğine, alınmış olan yavru ve yumurtaları yerlerine iâde ettirdiğine dâir rivâyetleri nazara alacak olursak, hayvan neslinin korunması hususunda da bâzı tedbirlerin dikkate alındığını anlarız. Bu cümleden olarak Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) tarafından Medîne'nin etrafında belli bir bölgenin haram ilân edilerek, bitkilerinin koparılmasının, hayvanlarının da öldürülmesinin yasaklandığını daha önce belirtmiştik. Az sonra temas edeceğimiz "avcılıkla" ilgili olarak beyân edilen kerâhetin de hayvan neslinin korunmasına mâtuf olduğunu burada kaydetmede fayda var.[176]
* Fazla Yük Vurmamak:
Bilhassa yük hayvanları için dikkat edilmesi gereken mühim bir husus, onlara vurulan yük miktarının kapasitelerini aşmamasıdır. Ebû'd-Derdâ, fazla yük vurulduğu için yerden kalkmakta zorluk çeken bir deveyi görünce fazlalıkları atarak, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın: "Allah bu dilsizler hakkında hayırhah olmanızı tavsiye etmektedir, onlara güçleri seviyesinde yük vurun" dediğini hatırlatır.
Hz. Âişe'nin bir rivâyetine göre, Vedâ Haccı sırasında, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in berâberine aldığı zevcelerinden Safiyye-'nin yükü, Hz. Âişe'nin yükünden daha ağırdır ve Hz. Âişe'nin devesi, Hz. Safiyye (radıyallâhu anhâ)'nın devesinden daha güçlü kuvvetlidir. Yolda durumu farkeden Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm), Hz. Safiyye'nin yükünün Hz. Âişe'nin devesine, Hz. Âişe'nin yükünün de Hz. Safiyye'nin devesine aktarılmasını emreder.
Hayvanlara vurulacak yük mes'elesinde aynı titizliği gösteren Hz. Ömer'in Mısır'da bir deveye 1.000 rıtıl ağırlığında yük vurulduğunu işitince ilgiliye yazarak: "Bundan böyle 600 rıtıldan fazla yük vurulmamasını" emreder.[177]
* Hayvanları Fıtrî Vazifelerinde Kullanmak:
Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm)'ın bilhassa ehlî hayvanlarla ilgili olarak üzerinde durduğu bir husus, onların fıtrî vazifelerine muvâfık düşmeyen tasarruflardan kaçınmaktır. Zîra bu, onlara herşeyden önce bir eziyet ve işkencedir. Mes'elenin başka mahzurları da mevcuttur. Binek hayvanlarını durdurup, üzerinde iken sohbet etmeyi yasaklayan rivâyetin Ebû Dâvud'daki vechinde Resûlullah: "Bunlara sâlimen binin, sâlimen terkedin, onları, yollardaki ve pazarlardaki sohbetlerinizde minber yerine tutmayın, zîra, "Allah onları sizi bir yerden bir yere taşımaları için emrinize amâde kıldı" demektedir. Buhârî'nin bir tahrîcinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) bu yasağı farklı bir üslûbla ifâde etmektedir. Ebû Hüreyre tarîkiyle gelen rivâyet aynen şöyle: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir gün sabah namazını kıldıktan sonra, cemaate yönelerek; "Adamın biri sığırını sürüyordu ki, bir ara sırtına bindi ve vurmaya başladı. Bunun üzerine hayvancağız (dile gelerek): "Biz bunun için yaratılmadık" dedi" buyurdu...[178]
* Eziyet ve İşkenceden Men:
Hayvana şefkat ve iyi muâmelenin tezâhürlerinden biri de onlara eziyet ve işkenceden kaçınmaktır.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in hayvanlarla ilgili olarak koyduğu mühim yasaklardan biri de budur. Eziyet sadece dövmekle olmayıp çeşitli şekillerde olabileceği için, bütün çeşitleriyle yasaklandığını görmekteyiz. İbni Ömer (radıyallâhu anh) Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu yasağını umumî bir ifâde ile: "Nebî (aleyhissalâtü vesselâm) hayvanlara işkence yapanlara lânet etti" diyerek haber verir.
Diğer rivâyetlerde, yasaklanan muhtelif eziyet çeşitleri belirtilmektedir: "Canlı hayvanların hedef ittihaz edilerek atış yapılması" bilhassa "yüzüne vurularak dövülmesi" ve "yüzünden, kulaktan, burundan enlenmesi" yüzüne dövme (veşm) yapılması" dövüştürülmeleri için "hayvanların kızıştırılmaları", "binek hayvanını durdurup üzerinden inmeden sohbet yapılması ki bu davranış hayvanları "sandalye" ve minber ittihaz etmek" olarak tavsîf edilmektedir- hayvanı kulağından tutarak çekmek."
Hz. Âişe'nin anlattığına göre, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) hazîneye âit develerden-(yulara gelmeyen) huysuz bir deve(yi okyaşıp hayırlı olması için dua ettikten sonra) verir ve: "Ey Âişe bunu al (te'dîb et ve) müşfik ol, zîra şefkat bir şeye girdi mi onu mutlaka güzelleştirir, bir şeyden de çıktı mı onu mutlaka çirkinleştirir" der. Buhârî'nin el-Edebü'l-Müfred'de yaptığı tahricte, Hz. Âişe'nin bindiği deve serkeştir, bu yüznden Hz. Âişe ona vurmaya başlamıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) müdâhale ederek müşfik olmasını vs. istemiştir. Bir seferinde arkadan gelen bedevîlerin bineklerini hızlandırmak için bağırmaya ve vurmaya başladıklarını işiten Hz. Peygamber(aleyhissalâtü vesselâm) geri dönerek: "Sâkin olun, telâşla eziyet etmede hayır yoktur" der.
Bu hadislere dayanan âlimler, hayvanı dövme mes'elesinde şu hükmü getirmişlerdir: Hayvan, ayak sürçmesi gibi, sâbık hatasından dolayı ceza olarak dövülemez. Ürkme gibi, müstakbel te'dibi için dövülebilir.
Eziyetin belki de en mühimlerinden olan, hayvanların yaralı bırakılmaları da yasaklanmıştır. Bu cümleden olarak avcılıkta, avı öldürücü olmaktan çok, göz çıkarıcı, diş kırıcı olan sopanın kullanılması yasaklanmıştır. Öldürülmesi emredilen zehirli kelerin bir vuruşta öldürülmesinin, iki-üç vuruşta öldürülmesine nazaran daha efdal olacağına dâir rivayet de hayvanların yaralı bırakılarak eziyet çektirilmemesi prensibiyle îzah edilebilir. Ulemanın sebeb olarak kaçabileceği ihtimalini zikretmesi de aynı endişeyi ifâde eder.
Az önce zikredilen, hayvan sağanlara "tırnaklarını kessinler, sağım sırasında uzun tırnaklarla hayvanların memelerini kanatmasınlar" diye Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın gönderdiği tâlimât da onları eziyetten koruyucu tedbirler meyanında zikre değer.
Keza, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) hayvan boğazlanmadan, yani canlı iken herhangi bir uzvunun kesilmesini de yasaklamıştır. Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) Medîne'ye geldiği zaman, Medînelilerin çok sevdikleri için, devenin hörgücü ile koyunun kuyruğunu, hayvanlar henüz boğazlanmamışken kesip koparmakta olduklarını bildirir. Bu durumdan haberdâr olan Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), "Sağ iken hayvandan koparılan şey meyte hükmündedir (haramdır)" diyerek mezkûr geleneği yasaklar.
Hayvanı keserken bile ona merhamet etmeyi ve şefkatli olunmasını emreden Resûlullah: "Kesilene merhamet edene, Allah Kıyâmet günü rahmet eder" müjdesini vermiştir. Kesilen hayvana merhamet cümlesinden olarak, bilhassa bıçağın bilenerek keskinleştirilmesini, hayvanın gözünden saklanmasını ve sür'atle kesilmesini sayar. Hayvanı kesmek üzere yatırıp, bıçak bilemeye başlayan birisine rastladığı vakit Resûlullah ona şöyle müdâhale etmiştir: "Sen onu iki sefer mi öldürmek istiyorsun?

Niye hayvancağızı yatırmadan önce bıçağını bilemedin?"
Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın hayvanlara şefkat ve alâkasını gösteren başka rivâyetler de vardır. Bunlardan birinde, yirmi sene hizmetten sonra, yaşlandığı için sâhibi tarafından kesilmek istenen deveyi, bizzat satın alarak salıverdiği ve devenin uzun müddet serbest yaşadığı belirtilir. Bir başka rivâyette, yayılma imkânı olmaksızın, gelişigüzel bağlanmış bir devenin sâhibine, "Bunun hakkında Allah'tan korkmuyor musun?" diyerek müdâhale ettiğini görüyoruz.
Kaydında fayda umduğumuz bir başka vak'ayı Abdullah İbni Ca'fer anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bir gün Ensardan birinin bahçesine girdi. Orada bir deve vardı. Deve, Resûlullah'ı görünce bir takım sesler çıkardı ve gözlerinden yaşlar aktı. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hayvana yaklaşarak başını ve boynunu hörgücüne kadar elleriyle okşadı. Hayvan sakinleşti. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): "Bunun sâhibi kim?" diye sordu. Ensâr'dan bir genç gelerek: "Deve benimdir ey Allah'ın Resûlü" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm): "Bunu sana mülk kılan Allah'tan bu deve hakkında korkmuyor musun?" Hayvan, onu aç bırakıp üstelik de yorduğun için senden şikâyetçi" der."
Resûlullah'ın hayvanlara karşı gösterdiği şefkat örneklerinden bir diğeri, daha ilgi çekici: Bir sefer sırasında, bir ceylanın, güneşin harâretine karşı bir ağacın gölgesine çekilerek uyumakta olduğunu farkeder. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) hayvancağızın kimse tarafından rahatsız edilmemesini emreder ve emre uyulur.[179]
Hayvan dâhil bilumum âcizlere şefkat ve iyi muâmelede bulunmaya teşvîk husûsunda, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in şu sözü de burada kayda değer:
"Eğer süt emen çocuklar, beli bükük yaşlılar, otlayan hayvanlar olmasaydı, üzerinize azâb sel gibi gelirdi."
Harp sırasında bile, düşman eline geçecek endişesiyle hangi çeşitten olursa olsun, hayvan öldürmeyi, "Zira ruh sâhibidirler, kendilerine yapılandan elem duyarlar, onların ise hiçbir kabahati yok" diyerek reddeden İmâm-ı Şâfii, hükmüne delîl olarak şu hadisi zikreder: "Haksız yere bir serçe veya daha küçük bir hayvan öldürenden Allah hesap soracaktır."[180]
Rahatsız Etmekten Men:
Şunu da belirtelim ki, çevre ile alâkalı bir kısım tavsiye ve tedbîrler aynı zamanda, hayvanların menfaatine râcidir. Onların korunması, rahatsız edilmemesi gözönüne alınmıştır. Sözgelimi Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) yolculuk sırasında yol üzerine konaklamayı veya küçük ya da büyük abdest bozmayı yasaklarken, sebep olarak: "Zîra yol, hayvanların geçidi, yılan ve vahşilerin sığınağıdır" demiştir. Bir başka hadiste de "Kırlardaki yeraltı deliklerine abdest bozmayın" diye emretmiştir. Bu yasağın da o deliklerde yaşayan hayvanata eziyet vermemek maksadına râci olduğu âlimlerce belirtilmiştir.[181]
Hakaretten Men:
Sünnet, hayvana sadece -çeşitli şekilleriyle- maddî eziyeti yasaklamakla kalmıyor, mânevî eziyeti, sözle yapılacak hakareti de yasaklıyor. Esâsen umûmî bir prensip olarak kendi nefsine, çocuğuna, malına ve hayvanına beddua ve kötü sözü yasaklamış bulunan Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) mes'elenin ciddiyetini ihsas için lânetlenmiş bulunan hayvandan istifa edilmemesini emretmiştir: "Rivayete göre, bir yolculuk sırasında Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in kulağına bir lanetleme sesi ulaşınca: "Bu da ne?" diye sorar. Kendisine, bir kadının, bindiği hayvana

lânet okuduğu haber verilince: "Üzerindekileri alıp hayvanı salıverin, zîra artık o lânetlenmiştir, mel'ûndur" diyerek hayvanın kullanılmamasını emreder ve öyle yapılır."
Rivayetlerde horoz ve hattâ pire gibi hayvanlara bile lânet okumanın yasaklandığı görülünce bunun umumîliği anlaşılır.[182]

HZ. PEYGAMBER'İN HAYATINDA HAYVAN

Hayvan-insan münâsebetine yukarıda belirtildiği şekilde son derece ehemmiyet veren Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in şahsî hayatında, her gün mübâşeret hâlinde bulunduğu bir kısım hayvanlar mevcuttur. Konumuzun bütünlüğü açısından bir miktar da bunlardan bahsetmeliyiz:
Ebû Kebşeti'l-Enmârî, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın turunç ve kızıl güvercini seyretmeyi sevdiğini haber verir. At da çok sevdiği hayvanlar arasındadır. Atın fazîletleri ve at beslemenin ehemmiyeti, atın cinsleri vs. üzerine pek çok hadis îrad etmiştir.[183] At ve deveyi elleriyle okşadığı, bilhassa atın alnından ve sağrısından okşanmasını emrettiği rivâyetlerde gelmiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) attan başka binek olarak muhtelif develeri de kullanmıştır. Yirmi kadar da sağmal devesi, pek çok davarı -ki bunlardan yedi adedi keçidir- vardır. Rivâyetlerden, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bilhassa koyun, keçi nevinden küçük hayvanlarla daha çok haşir neşir olduğu, bunların, ekmek yaptığı sırada uyuklayan Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nin hamurundan yiyecek kadar içerilere girme serbestisine sâhip oldukları anlaşılmaktadır.
Ümmü Seleme'den gelen bir rivâyetten Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu evcillerle yakından ilgilendiğini anlıyoruz: Bunlardan biri gıyâbında, öldüğü vakit, onu göremez olunca "Ne oldu?" diye sormuştur.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) cennet hayvanlarından olduğunu belirttiği keçiyi bereket olarak adlandırmıştır. Bir kimseye: "Evinizde kaç tane bereket var?" diye sorar ve bununla keçiyi kasteder. Diğer bâzı rivâyetlerde koyuna da bereket dediğine şahit olmaktayız: "Sâhibi için koyun berekettir, deve de izzettir. Ata gelince, hayır onun alnına bağlanmıştır." Ümmü Hâni'ye, "Koyun besleyin, zira onda bereket vardır" demiştir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in evindeki hayvanlardan biri de "evin bir unsuru (min metâ'i'lbeyt) ve hattâ âilenin bir ferdi (min ehli'lbeyt) olarak vasıflandırdığı kedidir. Abdest almak için hazırlandığı sırada, kedinin abdest suyundan içmekte olduğunu görünce, o içinceye kadar bekler, bilâhare abdestini alır. Orada bulunanlardan biri: "Yâ Resûlullah, su necis olmadı mı?" diye sorunca: "Hayır, kedi âile efrâdından biridir, hiçbir şeyi kirletmez" cevâbını verir.
Hz. Âişe'den gelen bir başka rivâyete bakınca Resûlullah'ın evinde sadece keçi, koyun ve kedi gibi ehlî hayvanlar değil, ehlî olmayan hayvan da mevcuttur. Şöyle der: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in evinde (âl) bir vahşi vardı. Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) evden çıkınca oynuyor, ilerigeri gidip geliyor, hareketleniyordu. Resûlullah'ın girdiğini hissedince de yere çöküp, o evde kaldığı müddetçe onu rahatsız etmemek için gezinmiyordu."
Yalnızlıktan şikâyet edenlere bir çift güvercin edinmelerini tavsiye edecek kadar insan hayatında hayvana ehemmiyet veren sünnetin telkîn ve te'sirleriyle "kedi, güvercin ve horozdan hâlî olan hânenin mâmur olmayacağı" "beyaz horozun evkât-ı salavâtı ve gayret ve şecâat ve sehâvet ve kesret-i cimâı tâlîm gibi beş hasleti bulunduğu" şeklinde hayvanlarla ilgili muhtelif inançlar ahlâk

kitaplarımıza girmiştir.
Sünnette hayvanla ilgili olarak yer alan rivâyetler bunlardan ibâret değildir. Hadis kitaplarımızda pek çok rivayet mevcuttur. Biz burada bu kadarıyla yetiniyoruz.[184]

AV TAHDİDİ:

İslâm dini, gerek Kur'ân ve gerekse hadiste gelen nasslarla kara ve deniz avcılığını meşru ve helâl kılmıştır. Bu mevzuun teferruâtını açıklayan hadisler çoktur ve bütün hadis kitaplarında Kitâbu's-Sayd adıyla müstakil bir bölüm teşkil ederler. Şüphesiz, burada meselenin tefurruâtına girecek değiliz. Ancak bir husus, üzerinde durduğumuz mevzuyu ilgilendirmektedir. Şöyle ki: Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) avcılık esasta helâl olmakla beraber, sırf eğlence ve zevk için yapılanları hoş görmemiştir. Şöyle buyurur:
"Kim av peşine düşerse gâfil olur."
İslâm âlimleri, bu hadisi açıklarken, farklı ifâdeler kullansalar da, eğlence maksadıyla yapılan avcılığın kerâhetinde ittifak ederler. Meselâ, Sindî, avcıda av sevgisinin kalbte galebe çalarak, başka hususlarda avcıyı gaflete atacağını söyler. Aliyyü'l-Kârî, avcının tâat , ibadet, cemaat ve cumaya iştirakten gaflet edeceğini belirttikten sonra, kalbin ulvî hisleri kaybederek katılaşacağına dikkat çeker: "Avcı hayvanları öldürmede vahşi ve yartıcı hayvanlara benzediği için, zamanla şefkat ve merhamet duygularından uzaklaşır" der.
Bâzı âlimlerimiz bu kerâhetin, ihtiyaç değil de eğlence için yapılan avcılığa râci olduğunu daha sarîh şekilde ifâde ederler: "Kim zevk ve eğlence için avcılığı âdet haline getirirse, gâfil olur. Zîra zevk ve eğlence ölmüş kalpten hâsıl olur. Fakat kim de gıdasını temin için avlanırsa, bu câizdir, zîra Ashâb'tan bir kısmı avlanmıştır."
Ağaç ve hayvan yönüyle tabiî dengenin bozulup, çevrenin her iki yönden de tahrîb edilmesinde büyük rol oynamış bulunan avcılığın yurdumuzda disipline edilmesinde Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in bu çeşit tavsiyelerinden istifâde yoluna gidilmelidir.[185]

ÇOCUK TERBİYESİ VE HAYVAN:

Çocukların normal bir gelişim göstererek dengeli bir şahsiyete kavuşmasında, içtimâi hayatın bütün unsurları ile tam bir münâsebet içerisinde yetişmelerinin gerektiğini daha önceki bahislerimizde belirtmeye çalışmıştık. Çocuğun normal gelişiminde ehemmiyet taşıyan bir diğer münâsebet halkası da hayvanlarla olanıdır. Zîra onlarsız beşeri hayat mümkün değildir. Hayvanlar onları belli bir ölçüde eğlendirip meşgûl etmekten başka, hayatları boyunca işlerine yarıyacak olan sevgi, şefkat gibi bir kısım rûhî erdemlerini kazanma ve geliştirmelerinde de onlara yardımcı olmaktadırlar. Hayvanlara iyi muâmele yapmaya, onları sevmeye alıştırılan çocuklar, bu hislerinin gelişmesinde ilk temrinlerini onlarla yapmış olmaktadırlar. Nitekim hayvanlara kötü muamele yapan çocukların bu davranıştan şiddetle yasaklandıkları rivâyetler de gelmiştir.
Çocukların hayatlarında hayvana yer verilmesi, onların hayvanla temâs imkânlarının sağlanması gerektiğine işâret eden bir kısım rivâyetler de gelmiştir. Her şeyden önce bizzat Hz. Peygamber'in çocukluğunda, Medîne'de Benû Adiyy İbnu'n-Neccâr kabîlesinde, dayılarının yanındaki ikâmeti sırasında, diğer çocuklarla birlikte kuş uçurttuğu bildirilmektedir.

Enes'ten gelen bir rivâyetten, Enes'in küçük kardeşinin bir kuşu olduğunu, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, mezkûr kuş öldüğü için üzgün bulduğu çocuğu teselli etmek maksadıyla husûsi bir alâka gösterdiğini ve bu meyânda: "Kuşun ne oldu?" diye sorduğunu öğreniyoruz. Bir başka rivâyet ise, Hz. Peygamber'in torunları Hasan (veya Hüseyin)'in bir köpek yavrusuna sâhip olduğunu, bunun bir gün Hz. Peygamber'in odasına, karyolanın altına kadar girmiş bulunduğunu ve hattâ orada öldüğünü haber vermektedir.
Âlimler yukarıda verdiğimiz Enes rivâyetine dayanarak çocukların kuşla oynamalarını, kuşun bâzı şartlara riâyet kaydıyla[186] kafese konmalarını, çocuklara oynamaları için velîlerinin bunlardan te'min etmelerini tecviz etmişlerdir. Kezâ, yavru ve yumurta elde etmek, yalnızlıkta ünsiyet te'min etmek, mektup taşıtmak vs. gibi başka meşrû maksatlarla da güvercin beslemenin câiz olduğu belirtilmiştir.[187]

RIFK BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Rıfk, kelime olarak mülâyemet, letâfet, yumuşaklık, tatlılık mânalarına gelir, sertlik ve kabalığın zıddıdır.
İslâm ahlâkında gerek insanlara ve gerekse hayvanlara karşı muâmelede en mühim prensiplerden biri rıfk'dır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'in Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilen mümtaz ahlaklarından biridir (Âl-i İmrân 156). Bu mevzuda çok sayıda rivâyet mevcuttur. İslâm ulemâsının da rıfkın ehemmiyetini ifâde eden açıklamaları, rıfkla ilgili menkîbeleri vardır. Bu bölümde müellifimiz sadece dört hadis kaydetmiştir. Biz mevzuun ehemmiyetine binaen, bahsin sonunda Resûlullâh'ın sünnetinde rıfkla ilgili bir açıklamayı kaydedeceğiz.[188]

-1- عن عائشة رَضِـيَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رسول الله #: إنَّ الرِّفْقَ مَا كَانَ في شَىْءٍ إَّ زَانَهُ. وََ نُزِعَ مِنْ شَىْءٍ إَّ شَانَهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

1. (1995)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rıfk bir şeye girdimi onu mutlaka tezyîn eder, bir şeyden de çıkarıldı mı onu mutlaka çirkin kılar." [Müslim, Birr 78, (2594); Ebû Dâvud, Cihâd 1, (2578), Edeb 11 (4808).][189]

AÇIKLAMA:

Ebû Dâvud'un bir rivâyetine göre Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) bu sözü, henüz binmeye alıştırılmamış bir deveyi, Hz. Âişe'ye binip kıra gitmesi için verdiği zaman söylemiştir. Deve henüz binilmeye alışmadığı için bir kısım huysuzluklar, aksilikler yapabilecektir. Resûlullah devenin o hallerine karşı en iyi muamelenin rıfkla, tatlılıkla mukabele etmek olduğunu belirtme sadedinde: "Ey Âişe! Buna rıfkla muamele et, zira rıfk nereye girse onu zinetli kılar (güzelleştirir), nereden de

çıkarılırsa onu kusurlu kılar" buyurur.[190]

-2- وفي رواية قالت:]رَكِبْتُ بَعِيراً فِيهِ صُعُوبَةٌ فَجَعَلْتُ أرْدُدُهُ فقَالَ #: عَلَيْكِ بِالرِّفْقِ[. »الشَّيْنُ« العيب. وهو ضد الزين.

2. (1996)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) bir başka rivâyette şunu söyler: "Kendisinde dikbaşlılık olan bir deveye bindim. (Hırçınlık etmeye başlayınca ilerigeri sürmeye başladım. Bunun üzerine Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm): "Rıfkla, tatlılıkla davran! diye müdâhale etti..." [Müslim, Birr 79, (2594).][191]

AÇIKLAMA:

Hırçın ve dik başlı deve ile ilgili olan önceki rivâyetle bu rivâyet aynı hâdiseye de temas etmiş olabilir, farklı hâdiselere de. Her ikisinde de huysuz deveye (ve dolayısıyla huysuz hayvanlara) karşı takip edilecek terbiyevî tavrın tatlılık olacağını, rıfk olacağını takrir etmektedir. Bunda ısrarın gayesi, böyle durumlarda insanlarda tabiî bir insiyak olarak, bağırıp çağırma ve hatta dayakta ifâdesini bulan sertlik ve kabalığın fayda değil, zarar getireceğine irşaddır.[192]

-3- وعن جرير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: مَنْ يُحْرَمِ الرِفْقَ يُحْرَمِ الخَيْرَ كُلَّهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

3. (1997)- Cerîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrum ise hayrın tamamından mahrumdur." [Müslim, Birr 75, (2592).][193]

AÇIKLAMA:

Âlimlerimiz bu hadislere dayanarak, rıfk'ın her hayrın başı ve sebebi olduğunu söylemiştir. Bir başka hadiste Allah'ın refik olduğu, rıfka mukabil verdiğini başka bir sebeple vermediğini ifade eder: إنَّ اللَّه رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ وَيُعْطِى عَلى الرِّفْقِ مَاَ يُعْطِى عَلى الْعُنْفِ وَمَاَ يُعْطِى عَلى مَا سِوَاهُ "Allah refik (rıfk sâhibi)dir, rıfkı sever ve rıfka mukabil verdiğini başka hiçbir şeyle vermez." Burada geçen refik ismi, Allah'a isim veya sıfat olarak Kur'an'da gelmez, mütevâtir de değildir. Haber-i vâhidle sâbittir. Bazı âlimler haber-i vâhidle sâbit olan bir isimle Cenâb-ı Hakk' ın izafetsiz tesmiye edilemeyeceğini söylemiştir. Eş'arîlerden bâzıları câiz görmüştür "Çünkü haber-i vâhidle amel câizdir, bu da bir nevi hadisle amel etmektir" demişlerdir.[194]

-4- وعن أبى موسى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ النبىُّ # إذَا بَعَثَ أحَداً في بَعْضِ أمْرِهِ قال:

بَشِّرُوا وَ تُنَفِّرُوا، وَيَسَّرُوا وَ تُعَسِّرُوا]. أخرجه أبو داود.

4. (1998)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) herhangi bir işi için bir adam gönderse şu tembihte bulunurdu: "Sevindirin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın." [Ebû Dâvud, Edep 20, (4835); Müslim, Cihâd 6, (1737).][195]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Buhârî ve Müslim'de muhtelif tariklerden rivâyet edilmiştir. Diğer rivâyetlerin bir kısmında farklı ziyâdeler mevcuttur: "U-yumlu olun, ihtilâf etmeyin, teskin edin, nefret ettirmeyin" gibi.
2- Bu hadis, Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın cevâmiulkelîm denen özlü sözlerindendir. Sevindirin emriyle, Allah'ın fazlını, sevâbının büyüklüğünü, ihsânının bolluğunu, rahmetinin genişliğini, af ve mağfiretinin şümûlünü hatırlatmak emredilmiştir. Arapça'da tebşîr (müjdeleme) sevindiren bir haber getirilmesidir. Öyle ise "sevindirin" emriyle, Allah'ın ibâdetleri kabul edeceğini, ibâdetlere mukabil sevab vereceğini, günahlardan tevbe etmeye yardım edeceğini bildirmek, affını, mağfiretini çokca zikrederek insanları sevindirmek, müjdelemek emredilmiştir. Keza nefret ettirmeyin emriyle de: "İnsanları inzâr ederken, mübalağa ederek onları korkutmayın, öyle ki, onlar günahlarının affedilemeyeceği düşüncesiyle Allah'ın rahmetinden ümidlerini kesmesinler" demektedir."
Zorlaştırmayın" emri, kendilerine terettüp edenden fazlasını veya daha iyisini almak veya kusurlarını araştırmak sûretiyle insanlara çıkarılacak zorluklardan yasaklanmış olmaktadır.
Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bu tembihleri, bir işin görülmesi için gönderdiği memurlarına yaptığı düşünülecek olursa, halka hizmet sunan, insanlarla münâsebeti olan herkesin bu tembihte yer alan sevindirmenefret ettirme, kolaylaştırmazorlaştırmama prensiplerini kendisine peygamberinin bir emri olarak rehber etmesi gerekir.
Bu tembihlerin irşadda bulunanlara da rehber olması gerekir. Dînimizin üst üste hep emir ve nehiylerini bütün teferruâtıyla söyleyerek, İslâm'ı tatbik edilemez, yaşanamaz gösterip nefret verinceye kadar, mühimlerden, zarûrilerden başlayıp az az, teker teker söyleyerek, Allah'ın mağfiretini, cennetin güzelliklerini, nimetlerini hatırlatarak tebliğde bulunup dîni sevdirmesi gerekir. İslâm'a yeni girenlere, ibâdete alıştırılacak çocuklara hep bu minval üzere gitmeli, yavaş yavaş az az alıştırarak yol almak, güler yüz, tatlı söz ve mülâyemetle muamele etmek, sertlikten, kırıcılıktan kaçınmak gerekir.
Münâvî der ki: "İnsanların ülfet edip ısınacağı şeyleri söylemek sûretiyle onlara karşı kolaylık gösterin, çünkü insanlar öyle olan mev'izeleri kabul ederler. Aksi takdirde nefislerine ağır gelen şeyden nefret ederler. şurası bilinmeli ki ta'limde yani öğretme işlerinde kolaylaştırmak, taati kabûl etmeye sebep olur ve ibâdeti merğub (arzu edilen) kılar, netîcede öğrenmeyi de, amel etmeyi de kolaylaştırmış olur."
Kirmânî, "kolaylaştırın!" emrinden sonra "zorlaştırmayın!" neyhinin gelmesinde şu inceliğe dikkat çeker: "Aslında bir şeyi emredince zıddının da yasaklanması zımnen emredilmiş olur. Burada, kolaylaştırmak emrini te'kid için, bunda zımnen mevcut olan zorlaştırmamak emrini sarih olarak da söylemiştir. Bazıları da: "Burada maksad, zorlaştırmayı da ayrıca yasaklamaktır. Zîra, sadece kolaylığın emri ile yetinilseydi bir kere kolaylık gösterip birçok defalar zorluk çıkaranlar da hadisin

emrine muvafık hareket etmiş olurdu, bunun önlenmesi için her ikisi de ayrı ayrı zikredilmiştir."
Münâvî der ki: "
Bu hadiste Mustafa (aleyhissalâtü vesselâm) dünyayı ilgilendiren meselelerde kolaylaştırmayı, âhireti ilgilendiren meselelerde va'adedilen husûsları en güzel şekilde, sürûrla haber vermek gerektiğini ifâde etmektedir. Tâ ki, Resûlullah'ın her iki dünyada da rahmeten li'l-âlemin (âlemlere rahmet) olduğu anlaşılsın. Hadiste Allah'ın rahmetini zikrederek kolaylaştırma sırasında, korkutucu şeyleri zikrederek nefret ettirmekten, yani tebşîre nefret ettirici şeyleri ilâve etmekten nehiy vardır. Hadis ayrıca, yeni müslüman olanları, -onlara karşı şiddetli davranmayı terkederek, en kolay olandan başlayarak, Allah hakkında hüsnü zannı telkin ederek- kazanmak da emredilmektedir. Ancak vaaz ve nasihatının tamamını ümit üzerine de bina etmemelidir. Korkuyu da katmalıdır, korku ve ümidi sağ ve sol eller gibi yan yana, ilim ve ameli de bir kuşun iki kanadı gibi berâber zikretmelidir."
Bu hadisin, zamanımızda temelde İslâm'a karşı olan sû-i niyet sahiplerinin telkiniyle birçok safdiller tarafından, İslâm'ın ruhuna uygun olmayan bir te'vile büründürüldüğüne şâhid olmaktayız. Böyleleri: "Allah korkulacak bir şey değildir, ben Allah'ı severim, O'ndan korkmam. Peygamberimiz de müjdeleyin, korkutmayın" dememiş midir?.. vs." demektedir. Bu çeşit sözler demegoji ve mugâlatadan başka bir şey değildir.
Hadisin, hedefinden saptırılmaması için, İslâm ulemâsının yorumu esastır, kâili ve kaynağı belli olmayan sözlere îtibar edilmemelidir. Bu bâbta, yukarıda kaydettiğimiz cümle esastır: Korku ve ümid sağ ve sol eller gibi yan yana işlenmelidir, ilim ve amel bir kuşun iki kanadı gibi tutulmalıdır. Rabbimiz şöyle emrediyor: يَا اَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَ تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُسْلِمُونَ
"Ey iman edenler!: Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının. Sizler ancak müslümanlar olarak can verin" (Âl-i İmrân 102).[196]

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE RIFK VE MÜLAYEMET

Rıfkın İslâm'daki ehemmiyetini belirtmek maksadıyla hadiste gelmiş olan kolaylaştırmak ve nefret ettirmemek emirlerini nasıl anlamamız gerektiği hususunda Hz. Peygamber'den fiilî bâzı örnekler görmüş olacağız:
Beşerî münâsebetlerin iyi bir istikâmette gelişmesinde mülâyemet ve tatlılık dinimizde baş köşeyi işgal eder. "Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır" atasözümüz bu prensibin milletimizce ne kadar benimsenmiş ve takdir edilmiş olduğunu gösterir. Âyet-i Kerîme'de: "(Ey Peygamber) Sen Allah'tan bir rahmet (ve lütuf olarak) onlara yumuşak davrandın. Eğer (bilfarz) kaba, katı yürekli olsaydın, onlar, etrafından muhakkak dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onları bağışla (Allah'tan da günahlarının affını iste..." (Âl-i İmrân 156) denmiş olması, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in başarısında affın, mülâyemet ve hoşgörünün ehemmiyetini ifâde etmektedir.
Hz. Peygamber'in hayatı bize nümune-i imtisâl olması gereken pek çok af ve müsâmaha örnekleriyle doludur. Bunlardan bir tânesini Beyhakî'den okuyoruz: Rivâyet aynen şöyle: "Ebû Mahzûra anlatıyor: Biz oniki kişilik bir grup hâlinde Huneyn yolunda Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in grubuna rastladık ve onlara dahil olduk... Namaz zamanı gelince, müezzin, kafilesine ezân okumaya başladı. O okudukça biz de onun sözlerini alay makamında tekrarlayıp onunla eğleniyorduk. (Bu işte elebaşı bendim.) Peyamber (aleyhissalâtü vesselâm) sesimizi duymuştu. Bizi çağırdı ve "Kulağıma gelen ses kimin sesi?" diye sordu. Kimse cevap vermeyince hepimizi ayrı ayrı dinleyerek imtihandan geçirdi.

En sonunda benim olduğumu ortaya çıkardı. Öbürlerine gitmeleri için işâret ettikten sonra bana dönerek: "Haydi ezan oku" dedi. Ben (hicâbımdan başım eğik olarak) ayağa kalktım. Fakat bu kalkış boşa idi. Çünkü ezanı bilmiyordum. (Bir anda içim kin ve nefretle doldu.) O anda benim yanımda dünyanın en fena insanı Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm), en kötü şeyi de bana teklif etmekte olduğu şey (ezân)di. (Sükûtum üzerine) Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) ezanın sözlerini ve okunuş şeklini kelime kelime, cümle cümle bana öğretti. Sonra da elime içinde para olan bir kese sıkıştırdı ve eliyle alnımı, yüzümü, göğsümü okşayarak, "Bârekallâh" (Allah seni mübârek kılsın" dedi. "Yâ Resûlullah, Mekke'de ezan okumama müsâade et" dedim. "Ettim" buyurdu. Artık (içimdeki bütün kötü düşünceler) gitmiş, yerini hududsuz bir aşk ve sevgi doldurmuştu."
Böylece Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselâm) saygısız bir müstehzîden ezân-ı Muhammedî'nin okunuştaki tarz-ı Muhammedîsini istikbâlin müezzinlerine öğretecek baş üstâd yapmıştı. Muhâtabı böylesine bir fethe mâruz kılan tek şey, şüphesiz Hz. Peygamber'in ona davranışındaki mülâyemetti.
Gerçek müslümanlığın, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in beşerî münâsebetlerde bize mirâs bıraktığı sünnetine uymakla tahakkuk edeceği kanaatindeyiz. Bu noksan olduğu müddetce Allah'a karşı olan vazîfelerimizde ne kadar titiz olursak olalım İslâm'ın vâadettiği kemâl ve terakkîye kavuşamayız. [197]

Mülâyemetin Şümûlü:
Aslında müsamahakâr davranış, sâdece müslümanlara karşı göstermemiz gereken bir vazîfe, bir vecibe değil, her müslümanın, her tebliğcinin, kâfir, müslim, herkese karşı davranışlarında benimseyip tâkip etmesi gereken bir prensiptir. Cenâb-ı Hakk, Hz. Resûl (aleyhissalâtü vesselâm)'e şu emri verir: "Mü'min kullarıma söyle ki en güzel (söz) ne ise, onu söylesinler. Çünkü şeytan aralarına fesad sokar." Burada ifâde edilen mâna başka yerlerde de te'yid edilir. Bunlardan Firavun'la ilgili olanı çok daha dikkat çekicidir:
Firavun'a karşı tebliğ yapmak üzere vazifelendirilen Hz. Mûsa ve Hz. Hârun'a Cenâb-ı Hakk'ın mülâyemetle dâvette bulunmalarını emrettiği belirtilir. Mezkûr emir şöyle: "Varın da ona yumuşak söz söyleyin, olur ki nasihat dinler, yâhut korkar" (Tâhâ 44). Âyet-i Kerîmenin amelî te'sirini daha iyi kavramada Aliyyü'l-Kâri'nin kaydettiği şu fıkra, bize yardımcı olabilir: "Halife Me'mun'dan rivâyet edildiğine göre, kendisine vaaz ve nasihat eden bir vâiz, konuşması sırasında sert bir dille terhib ve tergibde bulunur. Halife, vâize dönerek: "Be adam, mülâyim ol, görmez misin Allah, senden daha hayırlı olan (yani Hz. Mûsâ ve Hârun'u), benden daha hayırsız olana (yani Firavun'a) gönderdi de mülâyim olmasını emretti ve: "Varın da ona yumuşak söz seyleyin, olur ki nasihat dinler, yâhut da korkar dedi" der."
Firavun gibi uluhiyetini îlân ederek küfrün zirvesinde yer alan birisine bile hitapta "yumuşak sözlü" olmak emredilirse, ne kadar kusurlu da olsa müslümanlara karşı nasıl davranmak gerekeceği kendiliğinden anlaşılır. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın müslümanlar karşısındaki durumunu Kur'ân-ı Kerîm şöyle ifâde eder: Andolsun, size içinizden bir peygamber geldi ki, zahmet çekmeniz onu incitir ve üzer. Size çok düşkündür. Mü'minlere çok merhametlidir, onlara hayır diler" (Tevbe 128). Ashâb (radıyallâhu anhüm ecmaîn) hakkında gelmiş olan: "O'nun maiyetinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin (ve metin), kendi aralarında merhametlidirler" (Fetih 29) âyeti de nazar-ı itibâre alınacak olursa İslâm ümmetinin birbirleriyle münsebetlerinde prensip edinmeleri gereken mühim bir esas ortaya çıkmaktadır: "Merhametli, müşfik ve tatlı olmak."
Siyer kitapları, Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'in ümmetine karşı taşıdığı şefkat, merhamet ve düşkünlüğünün sayısız misâlleriyle doludur. Burada belirtmemiz gerekiyor ki, bu şefkat sadece

iyilere değil, kötülere karşı da câridir. Bir rivâyette: "Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın en şerir kimseye (şerrü'lkavm) karşı güler yüz ve tatlı sözle muâmele ederek onu böylece kazanırdı" denmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bu davranışı Amr İbnu'l-Âs'ın üzerinde öyle bir tesir husule getirir ki kendisinin Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm) tarafından en çok sevilen kimse olduğunu zanneder. "Allah elçisi (aleyhissalâtü vesselâm) bana yüzü ve sözü ile öyle iltifatta bulunuyor ki, ben kendimi insanların en hayırlısı (hayru'lkavm) zannettim de: "Ey Allah'ın Resûlü, ben mi yoksa Ebû Bekir mi daha hayırlı" diye sordum" der. Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm)'ın bir kısım yakın arkadaşlarına karşı bu çeşit iltifatları çoktur, ibret almamız ve örnek edinmemiz gereken mühim sünnetlerden biridir.

Sevmediği kimselere bile mültefit ve gönül alıcı davranmak, Resûlullah'ın yüce ahlâkına dâhil meşhur prensiplerden biri idi. Bu husûsu Hz. Âişe'nin şu rivâyeti te'yîd etmektedir. "Bir gün, bir adam Resûlullah'ın yanına girmek için izin istedi. (O'nun ismi zikredilince) Aleyhissalâtu vesselâm: "Aşiretinin ne kötü adamı" dedi. Sonra da: "Müsaade edin girsin!" buyurdu. Adam huzuruna girince, ona yumuşak bir üslubla konuştu. (Adam gidince): "Ey Allah'ın Resûlü, ona mülayim bir dille konuştun, halbuki, daha önce hakkında söylediğini söylemiştin" dedim. Bana: "Kıyâmet günü, Allah indinde, makamca insanların en kötüsü, dil ve davranışlarının kabalığından kaçınarak insanların terkettiği kimsedir" buyurdu."[198]

REHİN BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Rehin, lügatte sâbit, dâim, pâyidar demektir. Herhangi bir sebepten dolayı bir şeyi mahpûs, mevkûf kılmak mânasınadır. Fakihlerin ıstılâhı olarak: "Bir malı, ondan tamamen veya kısmen ıstıfası, mümkün olan bir malı hak mukabilinde, o hak sahibinin veya başkasının elinde bi'rrızâ (rızası ile) mahpus ve mevkuf kılmaktır. Böyle hapis edilen mala merhûn denildiği gibi rehin de denir. Hak sâhibi sıfatıyla rehini kabzeden kimseye de mürtehin denir. Borcuna mukâbil malını rehin bırakan kimseye râhin denir.

Rehinin rüknü, icab ve kabûl ile kabzdır. Yani hukûkî bir rehn akdinin gerçekleşmesi ve sahih olması için şu üç şart tahakkuk etmelidir:

1) İcab: Borçlunun teklifi.

2) Kabul: Alacaklının kabûl etmesi.

3) Kabz: Alacaklının rehin bırakılacak malı fiilen alması. Vekilinin alması da kabz sayılır.

Bilhassa Hanefîler, kabz husûsunda ısrarlıdırlar ve merhûn malın, mutlaka mürtehinin elinde olmasını şart koşarlar. İcab ve kabul her iki tarafın rızasını ifâde der. Öyle ise bir malın rehin kılınması husûsunda iki taraf da râzı olmadıkça akid gerçekleşmez.

Hayvan, tarla, ev, giyecek, kapkacak, köle gibi her çeşit mukavvim (alınıpsatılabilen) mal rehin yapılabilir. Aynî ehl-i ilmin: "Rehinin nafakası râhine aittir, mürtehine değil, mürtehinin de kullanma hakkı yoktur" demede icma ettiklerini söyler.

Rehinden hâsıl olan süt, yün, yavru gibi mütevellit artmalar rehne tâbidir, mürtehinin yanında kalır, rehin muâmelesi görür.

Rehin akdini râhin feshedemez ise de mürtehin feshedebilir. Bu durumda mal, sâhibinin eline

geçmeden zayi olsa zarar mürtehinin zimmetindedir.[199]

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: يُرْكَبُ الرَّهْنُ بِنَفَقَتِهِ، وَيُشْرَبُ لَبَنُ الدَّرِّ بِنَفَقَتِهِ إذَا كانَ مَرْهُوناً. وَعلى الَّذِى يَشْرَبُ وَيَرْكَبُ النَّفَقَةُ[. أخرجه البخارى وأبو داود والترمذي.»الدَّرِّ« في أصل الكم: اللبن، ومعنى هذا أن زيادة الرَّهْنِ ونماءَه وفضل قيمته للراهن. وعلى المرتهن ضمانه إن هلك .

1. (1999)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rehin (olarak bırakılan hayvan)a, nafakası mukabilinde binilir. Sağmal hayvan rehin bırakılmışsa sütü, nafakası mukabilinde içilir. Nafaka, binen ve sütünü içen üzerinedir." [Buhârî, Rehn 4, Tirmizî, Büyû 4, (1254); Ebû Dâvud, Büyû 78, (3526).][200]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, umumî açıklama kısmında belirtilen rehinle ilgili bâzı eseslarla tam mutâbakat arzetmediği için, ulemânın farklı yorumlarına ve ihtilâflarına sebep olmuştur. Çünkü hadis rehin olarak bırakılan bir maldan -ki mal burada sağmal bir hayvan veya binektir- onun nafakasını veren kimsenin istifâde edebileceğini ifâde etmektedir.
İmdi: Burada nafakayı veren râhin mi mürtehin mi? Bu bir ihtilâf konusu olmuştur.
* Ahmed İbnu Hanbel, İshâk İbnu Râhûye ve bazı başkalarına göre, nafaka veren mürtehindir ve mürtehin, merhûnun maslahatını yerine getirdiği takdirde -râhinin rızası olmasa bile- ondan istifâde hakkına sâhiptir.
* İmâm Şâfiî, İbrahim Nehâî ve Zâhirîler bu hadisten hareketle şöyle hükmetmişlerdir: "Râhin, merhûn üzerindeki nafaka sebebiyle -Zîra rehinin nafakası râhin üzerinedir- ondan istifâde eder: Biner, sütünü sağar vs." İbnu Hazm ez-Zâhirî Muhallâ'da şöyle der: "Rehin bırakılan şeyin bütün menfaatleri, rehinden önce olduğu üzere, malın asıl sâhibine aittir. Ancak bu malın nafakasını vermeme halinde veya nafakayı mürtehinin karşılaması hallerinde binme ve sütünden istifâde hakkı mürtehine geçer. Şu halde mürtehin bu hakkı "nafaka infakı" sebebiyle elde eder. Ancak, bu istifâde az olsun çok olsun, hiçbir sûretle borca mahsûb edilmez. Çünkü mal, râhinin mülkiyetinden çıkmış değildir. Ebû Hüreyre hadisine binâen binme ve sağma hakkı, rehin malın nafakasını karşılayana aittir."
* Ebû Hanîfe, Sevrî, İmam Yûsuf ve İmam Muhammed, Mâlik ve bir rivâyette Ahmed İbnu Hanbel (rahimehümullah) Hazerâtı şöyle demişlerdir: "Râhin bu hakka sahip değildir. Zîra bu, rehnin hükmüne zıddır. Çünkü rehnin hükmü, "malın dâimî hapsi"dir. Bu sebeple, râhin artık rehin mala sâhip değildir. Böyle olunca râhin, merhun'dan istihdam (hizmetlenme), binme, sağma, ikâmet vs. yollarından hiçbiriyle istifade edemez. Keza rehin'i mürtehinden başkasına izni olmadan satamaz da. Satarsa izin alır. İzin verirse satması câizdir. Bu durumda semen (satılan mal mukabilinde alınan para), izin sırasında mürtehin: "Bu para yanımda rehin olarak kalacak" diye bir şart koşsa da koşmasa da mürtehin'in elinde rehin olur. Ebû Yûsuf'un: "Şart koştu ise rehin olur" dediği rivâyet edilmiştir. Kezâ, mürtehin'in de râhin izin vermezse, merhundan istifâde hakkı yoktur. Sözgelimi, merhûn köle ise

istihdam edemez. Hayvan ise binemez, elbise ise giyemez, evse oturamaz, Mushaf'sa okuyamaz ve satamaz da.
Hemen belirtelim ki, merhundan hâsıl olan herçeşit ziyâdeden (süt, yün, yavru, meyve vs.) mürtehin istifâde edemediği gibi râhin de istifâde edemez. Bunlar asılla birlikte merhûn olur. Mürtehin, râhinden izin almadan bunları istihlâk edecek olsa tazmin eder.
Tahâvî, "rehin malın nafakasının râhine âit olduğu, mürtehinin de rehni kullanma hakkı bulunmadığı" hususunda ulemânın icma ettiğini söyledikten sonra, belirtilen bu Hanefî (ve cumhur) görüşüne uymayan "Şâfiî ve aynı görüşte olanların" yanılgılarını açıklamaya geçer. Delillerinden biri, sadedinde olduğumuz Ebû Hüreyre hadisinin mücmel oluşudur. Yâni hadis, merhûn mala, râhinin mi, mürtehinin mi nafaka verip sütünü içeceği veya bineceğini açıklamamıştır. Dolayısıyle bâzıları: "Bu, mürtehinin'dir" derken, bazıları da: "Bu, râhinindir" diyebilir. Tahâvi, bu hükmün riba ile ilgili haram gelmezden önceye ait olduğunu, ribanın tahrim edilmesinden sonra mürtehinin rehin'den istifâdesinin de yasaklandığını söyler. Dolayısıyle bu hadisin neshine hükmederek, buna dayananların görüşlerini çürütür.
Mevzu üzerine Aynî'nin dermeyan ettiği tahlillere böylece dikkat çektikten sonra, sadedinde olduğumuz hadis hakkında söylenenleri hülâsa etmek isteriz. Bâzı âlimler, hadisin, iki vecihten kıyasa muhâlif olduğunu söyleyerek, hadisi te'vil etmişlerdir.
1- Rehin malın asıl sâhibinin izni olmadan, mâlik dışındaki kimseye binme ve sütünden içme izni vermektedir.
2- Bu istifâdeyi, nafaka ile tazmîn etmekte, istifâdenin kıymeti ile değil.
İbnu Abdilberr der ki: "Fukahâ'nın cumhûrunca üzerinde icma edilmiş bulunan bazı esaslar ve sıhhatinde ihtilâf edilmeyen sâbit ve sahîh hadisler ve bu hadisi(n hükmünü) reddeder. Bu hadisin mensuh olduğuna İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'in rivâyeti delildir: َ تُحْلَبُ مَاشِيَةُ امْرِئٍ بِغَيْرِ اِذْنِهِ "Bir kimsenin sağmal hayvanı, sâhibinin izni olmadan sağılamaz." Bu hadisi Buhârî rivâyet etmiştir (sıhhati kesindir)."
Burada şunu da kaydedelim; sadedinde olduğumuz hadisin mensuh olması meselesine itiraz edilmiştir: "İhtimalle nesh sâbit olmaz. Bu hadisin mensuh olduğu, ihtimâle dayanmaktadır. Bu hadisin daha önce vârid olduğunu te'yid edecek delil yoktur, üstelik müteârız iki hadisin cem imkânı varken neshi araştırılmaz" demiştir. Nitekim Evzâî, Leys ve Ebû Sevr şöyle bir te'vile giderler: "Bu hadis, râhinin mürtehinin nafakasını vermekten imtina etmesi durumuna hamledilmelidir. Bu durumda mürtehine, hayvanın hayatını korumak üzere infak etmesi mübah olur. Bu hizmetine mukabil, hayvandan binmek veya sütünden içmek sûretiyle istifade etmesi helâl kılındı. Ancak bu istifâde miktarı, harcadığı nafakanın değerini taşmamalıdır." Âlimleri, merhûndan istifâde meselesinde hassasiyete sevkeden hususlardan biri karz'ın mukabilinde alınacak menfaatin riba sayılacağı ve dolayısıyle bunun haram edilmiş olmasıdır. Rehin hayvandan istifâdeye cevaz verenler, bunu harcanan nafaka miktarıyla kayıtlamışlar, fazlasına "ribâdır" demişlerdir.
Hadis üzerine başka yorumlar da yapılmış, hadisin mensuh olduğu iddiaları reddedilmiştir. Hadisle ilgili münakaşaları kaydeden Tirmizî şârihi Mübârekfûrî açıklamalarını şöyle noktalar:
"Elhasıl: Sadedinde olduğumuz hadis sahihtir ve muhkemdir, mensuh değildir. Şeriatın esaslarından (usûl) hiçbiri onu reddetmediği gibi, sâbit ve sahih âsârın hiçbiri de reddetmez. Bu hadis, rehin bırakılan hayvana, nafakası mükâbilinde binilebileceğine, sağmal hayvanın sütünden nafakası mukabilinde istifâde edilebileceğine sarih bir delildir. Tirmizî'nin de kaydettiği üzere, bu Ahmed

İbnu Hanbel ve İshak'ın görüşüdür. Ancak, rehin bırakılan hayvana kıyas edilmesi, bana göre kıyas-ı maalfârık (yanlış kıyas) dır."[201]

-2- وعـن ابـن المسـيب رَضِـ يَ اللهُ عَنْـهُ قـال:]قـال رسـولُ الله #: َ يُغْلِقُ الرَّهْـنَ[. أخرجه مالك.قـال: وتفسـير ذلـك فيما نرى والله أعلم أن يرهن الرجل الرهن عنـد الرجل بالشـئ وفيه فَضْلٌ عما رُهِنَ فيه. فيقول المرتـهن: إن لم تأتنى بحقى إلى أجل كـذا وكـذا فهو لى. أو يقول له الراهن: هو لك إن لم آتِكَ به إلى ا'جل. قال: وهذا الذي نهى عنه رسول الله # ف يصـلح. فلو جاءَ صاحبه بما فيه بعد ا'جل فهو له، وأرى هذا الشرط منفسخاً. وقال الشافعى: معناه يستحقه المرتـهن إذا ترك الراهن قضاءَ حقه .

2. (2000)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah) anlatıyor: "Resûlullah(aleyhissalâtü vesselâm) buyurdular ki: "Rehin kapanmaz." [Muvatta, Akdiye 13, (2, 728).][202]

AÇIKLAMA:

Resûlullah, burada bir câhiliye geleneğini yıkmıştır. Cahiliye devrinde bir borca mukabil, değer itibariyle borç miktarını aşan bir mal rehin olarak alınınca, mürtehin şöyle derdi: "Falanca tarihe kadar borcunu ödemezsen artık bu mal benim olacak." Râhin borcunu ödeyemeyince mürtehin, malı zimmetine geçiriyordu. Aynı sözü râhin de söyleyebiliyordu: "Falanca tarihe kadar alacağını ödemezsem bu mal senin olsun." Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadedinde olduğumuz beyanlarıyla, bu usûlün haram olduğunu, câiz olmadığını belirtmiştir. Öyle ise, mal sâhibi, vâdesi içinde borcunu ödeyemeyip, vâde dolduktan sonra ödeyecek olsa malına yine de sâhip olabilecektir. İmam Şâfiî (rahimehullah) der ki: "Hadisin mânası şudur: "Râhin, borcunu ödemekten vazgeçse bile mürtehin o mala sâhip olamaz." Yani, merhûn satılır, mürtehin hakkını alır, ziyadesini sâhibine (râhine) iâde eder.[203]

-3- وعن عائشة رَضِـيَ اللهُ عَنْها قالت:]اشْتَرَى رَسولُ اللهِ # مِنْ يَهُودِيّ طَعَاماً بِنَسِيئَةٍ وَأعْطَاهُ دِرْعاً لَهُ رَهْناً[. أخرجه الشيخان والنسائى .

3. (2001)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir yahudîden, veresiye yiyecek satın aldı. Rehin olarak zırhını verdi." [Buhârî, Rehn 2, 5, Büyû 14, 33, 88, Silm 5, 6, İstikraz 1, Cihâd 89, Megâzi 85; Müslim, Musâkât 124, (1603); Nesâî, Büyû 58, 87, (7, 288, 303).] [204]

AÇIKLAMA:

1- Muhtelif rivâyetlerde, Resûlullah'ın bir yahudîden arpa satın alarak, borcuna mukabil Zâtu'l-Fudûl nâmındaki demirden mâmul zırhını rehin bıraktığı belirtilmiştir. Hadisin, Buhârî'nin Kitabu'l

Büyû'daki bir vechinde ailesi için arpa satın aldığı bir yahudîye borcuna mukabil zırhını Medine'de rehin bıraktığı tasrîh edilir. Başka rivâyetlerde bu yahudînin Evs Kabîlesinin halîfi (müttefik) bulunan Benî Zafer'den Ebü'ş-Şahm adında biri olduğu belirtilir. Bu arpa, bir rivayete göre otuz sâ', bir rivâyete göre de yirmi sâ' miktârındadır. İbnu Hacer "yirmi-otuz sa' arasında bir miktarda olmalı" der. Bazı rivâyetler bu arpanın, yekün bir dinar değerinde olduğunu belirtmiştir.
Bazı rivâyetler, bu borcu ödeyemeden Resûlullah'ın vefat ettiğini, bilâhare Hz. Ebû Bekr'in parayı ödeyerek zırhı rehinden kurtardığını ve Hz. Ali'ye teslim ettiğini belirtir. Ancak, ölmezden önce borcu ödeyip zırhı geri aldığı rivâyet edilmiştir. Bu rivâyet zayıftır.
2-Bazı âlimler, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın evinde fazla yiyecek maddesinin bulunmadığına dair rivâyetleri gözönüne alarak, bunu ailesi için değil, misâfirler için almış olabileceğini söylemiştir.
3-Zengin Müslümanlar varken, yahudîden arpa alması da bazı yorumlara sebep olmuştur: "Ashâb para kabûl etmekten çekinebilirdi, Resûlullah minnet altında kalmak istememiştir", "Ehl-i Kitap'la alışveriş yapılabileceğini göstermek istemiştir"; "Ashab arasında arpa satacak zengin olmayabilir de " vs.[205]

4-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Kâfirle alışveriş muâmelesi, temizliğinde emin olunan mallarda câizdir. Bu meselede onların küfürlerine, kendi aralarındaki gayr-ı meşrû muâmelelerine îtibar olunmaz.
* Malının çoğunluğu haram olan kimse ile de ticârî muâmele câizdir.
* Kâfire silah satılabilir, kiralanabilir, rehin olarak verilebilir, yeter ki harbî olmasın. Bazı âlimler, "Harb mahalli bile olsa, yiyecek sıkıntısı varsa silah satılamaz ise de rehin verilebilir, çünkü âile nafakası farzdır, fakat düşmana harp silah ve âletleri satılmaz" demiştir.
* Ehl-i zimmenin emlâki ellerinde kalabilir.
* Veresiye alışveriş câizdir.
* Harp silahı olan zırh ve diğer mühimmat şahsî eşya olarak bulundurulabilir, bu tevekküle mâni değildir.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinin gıdası çoğunluk itibariyle arpadır.
* Merhûnun kıymeti hususunda (ihtilâf olursa) yeminle birlikte mürtehinin sözü esastır.
* Resûlullah'ın zühdü ve dünya karşısındaki tevâzusu gözükmektedir. Zırhını rehin verecek kadar para biriktirmeme husûsunda titiz davranmıştır. Halbuki dileseydi malmülk sâhibi olabilirdi.
* Resûlullah'ın hayat sıkıntısı, sabrı ve aza kanaati, keza zevcelerinin de aynı sıkıntılara katlanma fazîletleri, rivâyetten anlaşılmaktadır.[206]

RİYA BÖLÜMÜ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Riya, lügat olarak görmek mânasına gelen ru'yet kökünden gelir. "Hakikatte olmadığı halde iyi görünmek" mânasınadır. Dilimizdeki en yakın karşılığı gösteriştir. Dînî bir tabir olarak ibâdetlerde ve diğer amellerde samimiyetten uzaklığı ve ihlassızlığı ifade eder. Bir başka ifade ile, bir Müslüman

ibâdetlerini Allah rızası için yapmakla mükelleftir. Sadaka, zekat, yardım, güler yüz, tatlı söz gibi her çeşit hayırlı amelleri de Allah rızası için yapmalıdır. Amelde Allah rızasını arama keyfiyetine ihlas denir. İhlasın zıddı riyadır. Yani, her çeşit ibâdet ve dînin teşvîk ettiği diğer hayırlı amellerde Allah rızasını değil, dünyevî bir maksad gütmek, insanların rızasını aramak riyadır. Gazâlî, daha vecîz olarak: "Riya, iyi görünerek insanların kalbinde yer almak istemektir" diye târif eder. Gazâlî bir başka tarifinde, riyâ'yı sadece ibâdetlerdeki gösterişe tahsis ederek: "Allah'a yaptığı ibâdet ile kulları kastetmektir" diye tarif eder. Ancak hadislerde herçeşit ameldeki ihlassızlık, riya ile ifade edilmiştir. Mamafih Gazâlî de beş şeyle riya yapıldığını belirterek, teker teker açıklar. Bu beş şey: Beden, elbise, söz, amel, arkadaş çokluğu'dur.

İhlâsa ehemmiyet veren İslâm nazarında riya, bir nevî şirktir. Çünkü hayırlı ameller Allah için yapılacakken dünyevî bir menfaat için yapılınca, o menfaat Allah yerine konmuş olmaktadır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şirkin bu çeşidine şirk-i hafî demiştir, yani gizli şirk. Hadiste: اِنَّ اَدْنَى الرِّيَاءِ شِرْكٌ "Riyanın en azı da şirktir" buyurulmuştur. Bir başka hadis de şöyledir: "Kıyamet günü riyâkar adama: "Ey fâcir, ey gaddâr, nefsine gadreden, ey gösterişci mürâî, amelin mahvoldu, mükâafatın kayboldu. Amelini kime gösteriş için yaptınsa, git ondan mükâfâtını al!" denir."

Resûlullah'ın riyaya karşı uyarısı çoktur. Bunlardan biri de şöyle: Ümmetimin şirke düşmesinden korkuyorum. Gerçi onlar puta tapacak değiller; güneşe, aya, taşa da tapacak değiller. Fakat amellerinde riyâkarlık yaparlar, Allah için işlemezler."

Resûlullah'ın riya ile ilgili bazı hadislerine geçmeden önce, Gazâlî Hazretleri'nin riyanın dereceleri ile alâkalı açıklamasını da kaydetmede fayda görüyoruz: Ona göre riya'nın çeşitli dereceleri vardır. Bazısı bazısından daha ağırdır:

Birinci Derece: En ağır olanıdır. Riya ile yaptığı ibâdette hiç sevap niyeti yoktur. İcabında insanların yanında abdestsiz bile namaz kıldığı halde, yalnız kaldığı zaman hiç kılmayan gibi. Bu namaz sırf insanlara gösteriş içindir, hiçbir hayrı yoktur.

İkinci Derece: İbâdeti gösteriş için yapar, fakat Allah'ın rızasını da niyet eder. Ancak bu niyet zayıftır, yalnızlıkta bu ibâdeti yapmayacaktı. Sevâba niyet etmese de gösteriş için bunu yapacaktır.

Üçüncü Derece: Gösteriş ve sevap tarafları müsâvî olmaktır. Eğer riyânın yanında bir de sevap veya sevabın yanında bir de riya niyeti olmasa bu ameli yapmayacaktı. İkisinin müsâvî olarak bulunmasıyla bu ameli yapmıştır. Bu amelinden zarar görmese de fayda da görmez, başa baş kurtarır.

Dördüncü Derece: İbâdetini, insanların duymuş olmasından dolayı daha da gayrete gelip takviye etmesi, artırmasıdır. Böyle birisi, kimse duymasa da ibâdetini yapacaktır. Böyle birisi sırf riya maksadıyla yapmadığı için ibâdetinden fayda görebilir.[207]

-1- عن شُفَيِّ ا۠صْبَحِى عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: أوَّلُ مَنْ يُدْعَى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ جَمَعَ الْقُرآنَ، وَرَجُلٌ قُتِلَ في سَبِيلِ اللهِ، وَرَجُلٌ كَثِيرُ المَالِ. فَيَقُولُ اللهُ تَعَالى لِلْقَارِئِ: ألَمْ أُعَلِّمْكَ مَا أنْزَلْتُ عَلى رَسُولِى؟ فَيَقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ. قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيمَا عَلِمْتَ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ أقُومُ بِهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَأنَاءَ النَّهَارِ. فَيَقُولُ اللهُ تعالى لهُ: كَذَبْتَ. وَتَقُولُ لهُ المَئِكَةُ: كَذَبْتَ. وَيَقُولُ لهُ اللهُ تَعالى: بَلْ أرَدْتَ أنْ يُقَالَ فُنٌ قَارِئٌ، وَقَد قِيلَ ذلِكَ. وَيُؤْتى بِصَاحِبِ المَالِ؟ فَيَقُولُ اللهُ تَعالى: ألَمْ أُوَسِّعْ عَلَيْكَ حَتَّى لَمْ أدَعْكَ تَحْتَاجُ إلى أحَدٍ؟ فيقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ. فَيَقُولُ:

فَمَاذَا عَمِلْتَ فِيمَا آتَيْتُكَ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ أَصِلُ الرَّحِمَ وَأتَصَدَّقُ. فَيَقُولُ اللهُ تَعالى لَهُ: كَذَبْتَ؛ وَتَقُولُ لَهُ المَئِكَةُ: كَذَبْتَ؛ وَيَقُولُ لَهُ اللهُ تَعالى: بَلْ أرَدْتَ أنْ يُقَالَ فُنٌ جَوَادٌ، وَقَدْ قِيلَ ذلِكَ. ثُمَّ يُؤْتَى بِالَّذِى قُتِلَ في سَبِيلِ اللهِ. فَيَقُولُ لَهُ اللهُ تَعالى: فِيمَا ذَا قُتِلْتَ، فَيَقُولُ: أُمِرْتُ بِالْجِهَادِ في سَبِيلِكَ فقاتَلْتُ حَتَّى قُتِلْتُ. فَيَقُولُ اللهُ تَعالى لَهُ: كُذَبْتَ. وَتَقُولُ لَهُ المَئِكَةُ: كَذَبْتَ. وَيَقُولُ لَهُ اللهُ تَعالى: بَلْ أرَدْتَ أنْ يُقَالَ فُنٌ جَرِئٌ، وَقَدْ قِيلَ ذلِكَ. ثُمَّ ضَرَبَ رسولُ اللهِ # عَلى رُكْبَةِ أبى هُرَيْرَةَ. فقالَ: يَا أبَا هُرَيْرَةَ أولئِكَ الثَّثَةُ أوَّلُ خَلْقِ اللهِ تُسْعَرُ بِهِم النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، قال شُفَىٌّ: فأخْبَرْتُ مُعَاوِيَةَ بِهَذَا الحَدِيثِ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ. فقَالَ: قَدْ فُعِلَ بِهؤُءِ هذا، فَكَيْفَ بِمَنْ بَقِىَ مِنَ النَّاسِ؟ ثُمَّ بَكَى مُعَاوِيَةُ بُكَاءً شَديداً حَتَّى ظَنَّ أنَّهُ هَالِكٌ. ثُمَّ أفَاقَ وَمَسَحَ عَنْ وَجْهِهِ وقَالَ: صَدَقَ اللهُ وَرَسُولُهُ؛ مَنْ كانَ يُرِيدُ الحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إلَيْهِمْ أعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا َ يُبْخَسُونَ أولئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ في اŒخِرَةِ إَّ النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ]. أخرجه مسلم والترمذي واللفظ له والنسائى .

1. (2002)- Şüfeyyü'l-Esbâhî, Hz. Ebû Hüreyre'den naklediyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü ilk çağrılacaklar, Kur'ân-ı ezberleyen biri, Allah yolunda öldürülen biri ve bir de çok malı olan biridir. Allah Teâlâ Hazretleri Kur'ân okuyana:
"Ben Resûlüme inzal buyurduğum şeyi sana öğretmedim mi?" diye soracak. Adam:
"Evet yâ Rabbi!" diyecek.
"Bildiklerinle ne amelde bulundun?" diye Rabb Teâlâ tekrar soracak.Adam:
"Ben onu gündüz ve gece boyunca okurdum" diyecek. Allâhu Teâlâ Hazretleri:
"Yalan söylüyorsun!" diyecek. Melekler de ona:
"Yalan söylüyorsun!" diye çıkışacaklar. Allahu Teâlâ Hazretleri ona:
"Bilakis sen, "Falanca Kur'an okuyor" densin diye okudun ve bu da söylendi" der.
Sonra, mal sahibi getirilir. Allah Teâlâ Hazretleri:
"Ben sana bolca mal vermedim mi? Hatta o kadar bol verdim ki, kimseye muhtaç olmadın?" der. Zengin adam, "Evet yâ Rabbi" der.
"Sana verdiğimle ne amelde bulundun?" diye Rabb Teâlâ sorar. Adam:
"Sıla-i rahimde bulunur ve tasadduk ederdim" der. Allâhu Teâlâ Hazretleri:"
Bilakis sen: "Falanca cömerttir" desinler diye bunu yaptın ve bu da denildi" der.
Sonra Allah yolunda öldürülen getirilir. Allah Teâlâ Hazretleri:
"Niçin öldürüldün?" diye sorar. Adam:
"Senin yolunda cihadla emrolundum. Ben de öldürülünceye kadar savaştım" der. Hakk Teâlâ ona:
"Yalan söylüyorsun!" der. Ona melekler de:"Yalan söylüyorsun!" diye çıkışırlar. Allah Teâlâ Hazretleri ona tekrar:
"Bilakis sen: "Falanca cesurdur" desinler diye düşündün ve bu da söylendi" buyurur. Sonra (Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ebû Hüreyre'nin dizine vurup):
"Ey Ebû Hüreyre! Bu üç kimse, Kıyamet günü, cehennemin, aleyhlerinde kabaracağı Allah'ın ilk üç mahlûkudur!" dedi.
"Şüfey der ki: "Ben Ebû Hüreyre'den aldığım bu hadisi, Hz. Muâviye'ye haber verdim. Bunun üzerine: "Böylelerine bu muâmele yapılırsa, insanların geri kalanlarına neler yapılır?" dedi ve Hz.

Muâviye şiddetli bir ağlayışla ağlamaya başladı, öyle ki helak olacağını zannettim. Derken bir müddet sonra kendine geldi, yüzündeki (gözyaşlarını) sildi. Ve şunları söyledi:
"Allah ve Onun Resûlü doğru söylediler: "Dünya hayatını ve onun zinetini isteyenlere, orada işlediklerinin karşılığını tastamam veririz. Onlar orada bir eksikliğe de uğratılmazlar. İşte âhirette onlara ateşten başka bir şey yoktur. İşledikleri şeyler orada boşa gitmiştir. Zâten yapmakta oldukları da bâtıldır" (Hûd 15-16). [Müslim, İmâret 152, (1905); Tirmizî, Zühd 48, (2383); Nesâî, Cihâd 22, (6, 23, 24).][208]

-2- وعن كعب بن مالك رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَمِعْتُ النَّبىَّ # يَقُولُ: مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيُجَارِىَ بِهِ الْعُلَمَاءَ وَيُمَارِىَ بِهِ السُّفَهَاءَ وَيَصْرِفَ بِهِ وَجُوهَ النَّاسِ إلَيْهِ أدْخَلَهُ اللهُ النَّارَ[. أخرجه الترمذي .
»المُمَارَاةُ« المجادلة والمناظرة.»وَالمُجَارَاةُ« أن يجرى مع قوم في شئ ويفعلَ مثل فعلهم .

2. (2003)- Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kim âlim geçinmek, sefihlerle münâzara yapmak ve halkın dikkatlerini kendine çekmek gibi maksadlarla ilim öğrenirse Allah o kimseyi cehenneme atar." [Tirmizî, İlm 6, (2656).] [209]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada dünyevî bir maksadla ilim taleb etmeyi yasaklamaktadır. Nitekim Tirmizî, bu hadisi "İlmiyle dünyayı taleb edenin durumu" adını taşıyan bir bâbta kaydeder."
Dînimiz, sâdece ibâdet ve diğer hayır amellerimizde ihlas emretmez, ilimde de ihlâs emreder. Yani ilim Allah rızası için taleb edilmelidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ilk gelen "Oku" emrinin "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" şeklinde gelmesi, okumanın, ilmin behemahal Allah'ın ismiyle, yani O'nun rızası için yapılması gereğine ilk irşaddır.
Allah'ın rızası düşünülmeden yapılan her iş çirkindir, bir de rızaya ters düşen olursa çok daha çirkin, çok daha zararlı ve başkaları için de yıkımdır. İlmin, ilâhî rızaya uygun olmayan kullanılışından doğacak zararlar ise daha büyük, daha şümullü olabilir. Bu sebeple, ilim talebine büyük ehemmiyet veren dînimiz, bunun Allah rızası için olmasını ısrarla taleb etmiş, başka maksadlarla ilim taleb edenin, bu ilimle kurtuluşa, cennete değil, felâkete ve ebedî hüsrana uğrayacağını söylemiştir.
2-Bu hadiste ilim talebine, Allah rızası dışında başlıca hangi maksadların esas kılınabileceğine dikkat çekilmiştir.
1) Âlim geçinmek: Yani kendini göstermek ve dinletmek ve böylece dikkatleri üzerine çekmek, kendisine âlim dedirtmek için âlimlerle münazara, münakaşa yapmak, onların ilmî faaliyetlerine katılmak, bu maksadla ilim taleb etmek.
2) Sefihlerle münazara: Tefâhur, gurur, böbürlenme gibi nefsine yönelik gayelerle, sefih kelimesiyle ifâde edilen îmânı zayıf, ameli pek kıt, dinde lâübâli, aklen nâkıs kimselerle münakaşa, mücâdele etmek, bu maksadla ilim taleb etmek.
3) Halkın dikkatlerini kendine çekmek: Bundan maksad, mevkî, makam, para gibi herçeşit dünyalığı elde etmek, insanları kendine yöneltmek için ilim talebidir.

Resûllullah, bu niyetlerden biriyle ilim taleb etmenin kişiyi ateşe atacağını belirtmektedir. Sühreverdî, el-Avârif'te der ki: "Münakâşa ve onunla birlikte bulunan diğer vasıflar ateşe girmeye sebeptir, zîra, nefisleri, o esnâda kahr ve galebe için ortaya çıkmıştır. Bu iki sıfat ise, şeytanlığa hastır." Hüccetu'l-İslâm der ki: "Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'den rivâyete göre (ilmi Allah rızası için taleb etmeyen âlimleri yedi tabakaya ayırarak) şöyle demiştir:

* Ulemadan bazıları vardır, ilmini saklar, bu ilmin başkasında da olmasını sevmez. İşte böyleleri cehennemin en dibinde yer alacaktır.
* Bir kısmı var, ilmi içinde sultan gibidir, itiraz eden olsa küplere biner. Böyleleri cehennemin ikinci tabakasındadır.* Bir kısmı vardır, ilmini ve garib hadislerini şeref ve mal sâhiplerinin yanında söyler, böyleleri cehennemin üçüncü tabakasıdır.
* Bir kısmı vardır, kendini fetva vermeye adamıştır, doğruyanlış fetvalar verir. Böylesi, dördüncü tabakadadır.
* Bazıları vardır. Ehl-i kitap ağzıyla konuşur, bunlar beşinci tabakadadır.
* Bir kısmı vardır. İlmini halk arasında asâlet ve anılma vâsıtası kılar, bunlar altıncı tabakayı teşkil eder.
* Bir kısım âlim vardır, onları tekebbür ve kendini beğenme, helâke atar, bu gruptan biri va'zu nasîhat edecek olsa şiddet gösterir. Başkasını da burunsar (küçük görür), böylesi, ateşin yedinci mertebesindedir. Rivâyette gelmiştir: Öyle kul vardır ki, hakkında açılan medh ü senâ sancağı meşrikla mağrib arasında dalgalandığı halde Allah indinde bir sineğin kanadı kadar ağırlığı yoktur." [210]

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله # تَعَوَّذُوا بِاللّهِ مِنْ جُبِّ الحَزَنِ. فقَالُوا يَارسولَ اللهِ: وَمَا جُبُّ الحَزَنِ؟ قـالَ: وَادٍ في جَهَنَّمَ تَتَعَوَّذُ مِنْهُ جَهَنَّمُ كُلَّ يَوْمٍ مِائَـةَ مَرَّةٍ. قِيلَ يَا رسُولَ اللهِ: وَمَنْ يَدْخُله؟ قال: الْقُرَّاءُ المُرَاءُونَ بِأعْمَالِهِمْ[. أخرجه الترمذي .

3. (2004)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün: "Hüzün kuyusundan Allah'a sığının!" buyurdular. Oradakiler:
"Ey Allah'ın Resûlü! Hüzün kuyusu da nedir?" diye sordular.
"O, dedi, cehennemde bir vâdidir; cehennem, o vâdiden her gün yüz kere Allah (c.c)'a sığınma taleb eder."
"Ey Allah'ın Resûlü! denildi, oraya kimler girecek?"
"Oraya dedi, amellerinde riya yapan kurrâlar girecektir!..." [Tirmizî, Zühd 48, (2384).][211]

AÇIKLAMA:

Karrâûn kelimesi, karrâ'nın cem'idir. Karrâ, kıraati güzel olan demektir. Kırâet, okuma demek ise de, Nihâye'nin açıkladığı üzere asıl itibariyle cem'etmek mânâsına gelir.
Kelime, hadislerde karrâ veya kurrâ her iki şekilde de gelmektedir. Kurrâ müfred olduğu gibi kâri'nin cem'i de olabilmektedir. Müfred olduğu takdirde cem'i kurrâûn'dur. Nâsik, müteabbid, yani dindar, çokca ibâdet yapan, günahlardan kaçınan mânasına gelir. Mütekarri de aynı mânada kullanılmaktadır.
Cehennemin bile Allah'tan günde yüz sefer sığınma taleb ettiği hüzün kuyusu, dindarlık kisvesi altına

girerek dîni tahrib edenler için hazırlanmıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir başka hadislerinde: اَكْثَرُ مُنَـافِقِى أُمَّتِى قُرَّاءُهَا "Ümmetimin gerçek münâfıklarının çoğunluğu kurrâları arasındadır" buyurmuştur. İbnu'l-Esîr bu hadisi şöyle açıklar: "Yani, münâfıklar (halka tam bir güven vererek foyalarını gizlemek ve böylece ortaya attıkları yıkıcı fikir ve faaliyetleri esnasında haklarında doğabilecek şüphe ve) töhmeti ortadan kaldırmak için Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlerler. Onlar Kur'ân'a bu yolla zarar vereceklerine inanırlar. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) devrinde münâfıklar bu vasıfta idiler."

NOT:Bu hadiste olsun, müteakip hadislerde olsun Resûlullah tarafından tehdîd edilen kurrâların, hâfızların, dindarların, samimiyetle Müslüman olmakla beraber zaman zaman beğenilmeyen davranışlara düşen günahkâr Müslümanlar olmaması gerektiği kanaatindeyiz. Bunlar dîni yıkmak üzere, kasd-ı mahsusla yetiştirilmiş gerçek münâfıklar olmalıdır. Bu bahsin sonuna yani 2009 numaralı hadisten sonra koyacağımız açıklayıcı kısımda, II. Abdülhamid Devri'nde Mr. John, adında bir İngilizin, İbrahim adıyla mahalle mektebinde hafiz yetiştirilip, sonra devletin kilit noktasına yükseltilme hikayesini göreceğiz. Mr. John, binlerce örnekten sadece bir tanesi.

Müslümanlar düşmanlarını iyi tanımalıdırlar. Değilse, düşmanı tarafından boy hedefi yapılıp durmadan kötülenen samîmî dindarlara karşı, hata olarak değerlendirdiği bâzı davranışları sebebiyle, tavır alır, dil uzatırsa, kendisini küffâr cephesine dâhil etmiş olur. Ancak: يَكُونُ فِى آخِرِ الزَّمَـانِ عُبَّادٌ جُهَّالٌ وَقُرَّاءٌ فَسَـــقَةٌ "Ahir zamanda câhil âbidler, fâsık kurrâlar olacaktır" mânasında hadislerin çokluğu, samîmi dindarları dikkate dâvet etmeli, manen sıhhati husûsunda Kurtubî gibi büyüklere kanaat veren bu gibi rivâyetlerin tehditlerine mâsadak olmaktan korkmaya, titiz davranmaya sevketmelidir. Cehâlet, feraset noksanlığı gibi sebeplerle, samimîler de, hizbu'şşeytanın tuzağına düşerek kaş yaparken göz çıkarabilirler. Mekhûl (rahimehullah) bu çeşit hadislere dayanarak: "İnsanlar öyle zamana rastlayacaklar ki, âlimleri eşek cîfesinden berbat kokacaklar" demiştir.[212]

ـ4ـ وعن أبى هريرة وابن عمر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قا:]قال رسول اللّه #: يَكُونُ في أخِرِ الزَّمَانِ رِجَـالٌ يَخْتِلُونَ الـدُّنْيَا بِالـدِّينِ، يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ جُلُودَ الضَّأْنِ مِنَ اللِّينِ، ألْسِـنَتُهُمْ أحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الـذِّئَابِ. يَقُولُ اللّهُ تَعَـالى: أبِى تَغْتَرُّونَ أمْ عَلَىَّ تَجْتَرِؤونَ. فَبِى حَلَفْتُ ‘بْعَثَنَّ عَلى أولَئِكَ مِنْهُمْ فِتْنَـةً تَذَرُ الحَلِيمَ فِيهِـمْ حَيْرَانَ[. أخرجه الترمـذي.»الختل« الخـدع.»وا“جْتِرَاءُ« الجسارة على الشئ .

4. (2005)- Ebû Hüreyre ve İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ahir zamanda, dinle dünyayı taleb eden insanlar zuhur edecek. Bunlar, insanlar(a iyi görünüp, onları aldatmak) için öyle bir yumuşaklığa bürünürler ki koyun postu yanlarında kaba kalır. Diller de baldan daha tatlıdır. Ancak kalbleri kurtlarınkinden vahşidir. Cenâb-ı Hakk (bunlar için) şöyle diyecektir: "Beni aldatmaya mı çalışıyorsunuz, yoksa bana karşı cürete mi yelteniyorsunuz? Zât-ı Akdesime yemin olsun, bunlar üzerine, kendilerinden çıkacak öyle bir fitne göndereceğim ki, içlerinde halîm olanlar bile şaşkına dönecekler." [Tirmizî, Zühd 60, (2406, 2407).] [213]

5- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: يَقُولُ اللهُ تَعالى: أنَا أغْنَى الشُّرَكَاء عَنِ الشِّرْكِ. مَنْ عَمِلَ أشْركَ مَعِى فيهِ غَيْرِى تَرَكْتُهُ وَشِرْكَهُ[. أخرجه مسلم .

5. (2006)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allahu Teâlâ Hazretleri diyor ki: "Ben ortakların şirkten en müstağnî olanıyım. Kim bir amel yapar, buna benden başkasını da ortak kılarsa, onu ortağıyla başbaşa bırakırım." [Müslim, Zühd 46, (2985).][214]

AÇIKLAMA:

Hadis-i Kudsî'de Cenâb-ı Hakk şunu söylüyor: "Benim hiçbir ortağa ihtiyacım yok. Kim amelini sâdece benim için yaparsa, o amel nazarımda makbûldür. Kim de ameline bir başka ortak koşarsa, yani bir başka mülahazayı da ameline dâhil ederse o ameli kabul etmem."
Burada kastedilen "bir başka ortak" riyâdır. Yaptığı işte insanları memnun etme düşüncesi, dünyevî bir menfaat elde etme duygusudur. Namazı, sırf Allah'ın emrini yerine getirerek rızasını kazanmak varken bir de spor yapmış olmayı veya müşterilerine güven telkin etmeyi düşünerek yapmak gibi. Bu ikinci düşünce, hadiste "şirk koşmak" veya "ortak" olarak ifade edilmiştir.[215]

6- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: تَجِدُونَ مِنْ شَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللهِ تَعالى يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِى يَأتِى هؤُءِ بِوَجْهٍ وَهؤُءِ بِوَجْهٍ[. أخرجه الستة إ النسائى .

6. (2007)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh)'den bir rivâyete göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde, Allah nazarında en kötü olanlardan bir kısmını da iki yüzlülerin teşkil ettiğini göreceksiniz. Bunlar bazılarına bir yüzle, diğer bazılarına da başka bir yüzle giden insanlardır." [Buhârî, Edeb 52; Müslim, Fedâil 199, (2526); Muvatta, Kelâm 21, (2, 991); Tirmizî, Birr 78, (2026); Ebû Dâvud, Edeb 39, (4872).][216]

7- وعن عَمَّار بن ياسر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: مَنْ كانَ لَهُ وَجْهَانِ في الدُّنْيَا كَانَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ[. أخرجه أبو داود .

7. (2008)- Ammâr İbnu Yâsîr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kimin dünyada iki yüzü varsa kıyâmet günü, ateşten iki dili olacaktır." [Ebû Dâvud, Edeb 39, (4873).][217]

AÇIKLAMA:

Son iki hadiste iki yüzlülük kınanmakta ve reddedilmektedir. Nevevî'ye göre: "İki yüzlü, her tâifeye

onları memnun edecek tarzda gelip, kendisinin onlardan olduğunu ve muhaliflerine zıd olduğunu izhâr eden kimsedir. Bu kimsenin yaptığı, bir nifak ve hâlis yalandan ibarettir. Her iki grubun da sırrına muttalî olmak ister. Bu davranış haram kılınan bir müdâhenedir." Nevevî devamla der ki: "Eğer böyle yapmakla insanların aralarını düzeltmeyi kastetmişse bu güzeldir, takdîr edilen bir davranıştır." Bazıları da şöyle demiştir: "Bu iki davranış arasında bir fark vardır. Mezmûm (kötü) olanı, kişinin her taifeye uğrayınca amellerini onlara övmesi, öbür tarafa gidince kötülemesi, herbirini diğerinin yanında zemmetmesidir. Güzel olan davranış ise, her tâifeye, diğerinden hayırla bahsetmesi, her birine diğerini mâzur göstermesi, birinden diğerine imkân nisbetinde güzel taraflarını nakledip, kusurlarını örtmesidir." Âlimlerin yaptığı bu ayırımı Â'meş'ten yapılan şu rivâyet te'yid eder:

اَلَّذِى يَأْتِى هُؤَّءِ بِحَدِيثِ هُؤَّءِ بِحَدِيثِ هَؤَّءِ

"(Zemmedilen) o kimsedir ki, buna öbürünün lafını getirir, öbürüne bunun lafını götürür."

Bazıları da hadisi şöyle te'vil etmiştir:

"Hadiste kastedilen kimse, amelinde riyâkâr davranandır. İnsanlara huşu sâhibi ve mâsum gözükerek Allah'tan korktuğu intibâını verir, hatta halkın hürmet ve ikramına mazhar olur. Ancak içi göründüğü gibi olmayıp, tam tersinedir."

İki yüzlülüğü, Münâvî, iki düşman taraf arasında görür. Der ki: "İki düşman taraftan her biri ile dostmuş gibi davranır ve her birine yardım vaadeder ve berikini ötekinin yanında zemmeder, ötekini de berikinin yanında zemmeder. Bir kavme bir yüzle, diğerine fesad sokucu bir başka yüzle gelir. Dünyada her bir taife yanında, bir başka dil kullandığı için, Kıyamet günü ceza olarak ateşten iki dil ile gelir." Gazâlî der ki: "Âlimler, bir kimsenin iki ayrı gruba iki ayrı yüzle muhatap olmasının nifak olduğunda ittifak etmişlerdir. Nifakın birçok alâmetleri vardır. Bu söylenen onlardan biridir. Evet, şâyet her birine karşı iyi davransa, her iki tarafla da iyi geçinse, konuşmalarında ve davranışlarında samîmi ve sâdık olsa böyle birisi zemmedilen iki dilli sayılmaz. Eğer bunlardan herbirinin sözünü diğerine naklederse dil sâhibi olmaktan başka ayrıca nemmâmdır da (söz getiripgötüren). Bu nemîmeden yani koğuculuktan da kötüdür." İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e bazıları: "Biz ümerânın yanına girince bir çeşit, çıkınca başka çeşit konuşuyoruz" dediler. O: "Biz Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bunu nifak addederdik" diye cevap verdi.[218]

-8- وعن أبى وائل قال:]سـمعتُ أُسامـة رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ يقول: قال النبىّ #: يُؤْتى بِالرَّجُلِ يَوْمِ الْقِيَامَـةِ فَيُلْقَى في النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُ بَطْنِهِ فَيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ الحِمَارُ بِالرَّحَى فَيَجْتَمِعُ الَيْهِ أَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ: يَا فُنُ، أَلَمْ
تَكُنْ تَـأمُرُ بِـالمَعْرُوفِ وتَنْهَى عَنِ المُنْكَر؟ فَيَقُولُ: بَلى. كُنْتُ آمَرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ آتِيهِ، وَأنْهى عَنِ المُنْكَرِ وَآتِيهِ[. أخرجه الشيخان.»ا‘‘نْدِقُ« الخروج.و»ا‘قْتَابُ« جمع قَتَبٍ، وهى ا‘معاءُ .

8. (2009)- Ebû Vâil anlatıyor: "Hz. Üsâme (radıyallâhu anh)'yi işittim diyordu ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü bir adam getirilip ateşe atılır. Karnındaki barsakları dışarı çıkar. Onları, eşeğin değirmen taşını dönderdiği gibi dönderir. Derken, cehennem ahâlisi etrafında toplanır ve: "Ey fûlan, sen dünyada iken (bize) ma'rufu emderip, münkerden nehyetmiyor muydun?" derler. O: "Evet, ma'rufu emrederdim ama kendim yapmazdım, münkeri yasaklardım ama kendim yapardım" diye cevap verir." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 10, Fiten 17; Müslim,

Zühd 51, (2989).][219]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Üsâme bu hadisi, kendisine Hz. Osman'la konuşup nasihatte bulunması için teklifte bulunulduğu zaman hatırlayıp naklediyor.
Şârihlerden bazılarının açıklamasına göre, Hz. Osman (radıyallâhu anh)'ın anne bir kardeşi el-Velîd İbnu Ukbe'nin üzerinde nebîz (içki) kokusu duyulmuş ve bu halk arasında şüyû bulmuş idi. Halbuki Hz. Osman onu devlet hizmetlerinde âmil olarak istihdam ediyordu. Bazıları da Hz. Osman, hep yakınlarını devlet işlerine tayin ediyor, diyordu ve bu bazı rahatsızlıklara sebep oluyordu. Hz. Üsâme, Hz. Osman'a yakın biri olması sebebiyle bu hususta ona nasihatte bulunmasından fayda umdular. Hz. Üsâme onlara: "Ben Resûlullah'tan şu hadisi işitmiş biri olarak iki kişinin başına emir tâyin edilen birisine gidip de, "Sen iyi bir insansın" diyerek müdâhenede bulunacak değilim" der ve sadedinde olduğumuz hadisi rivâyet eder.
2- Hadis emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'lmünker'de bulunmaya teşvik ettiği gibi, bunu yapanların ma'rufu yerine getirip, münkerden kaçınmak suretiyle söyledikleriyle amel etmesini emretmektedir.
3- Taberî emr-i bi'lma'rûf mevzuunda özetle şu açıklamayı yapar: "Selef emr-i bi'lma'rûf husûsunda ihtilâf etmiştir. Bir grup: "Mutlak surette vacibtir" der. Bunlar, Târık İbnu Şihab'ın rivâyetine dayanırlar: "Cihadların en efdali zâlim sultana hakkı söylemektir." Bunların bir diğer dayanakları: "Kim bir münker görürse onu eliyle düzeltsin." hadisinin âmm bir üslubla gelmiş olmasıdır.
Bir grup: "Münkeri inkâr vâcibtir, ancak münkire ölüm vs. gibi bir bela getirmemelidir, aksi takdirde vâcib olmaz" der.
Bir başka grup: "Kalbiyle inkar eder" der ve delil olarak Ümmü Seleme rivâyetini gösterir: "Benden sonra üzerine öyle emîrler gelecek ki, kim onlardan çekinirse kendini tebrie etmiş olur, onları münker addeden selâmette kalır, kim de râzı ve tâbi olursa helak olur..." Taberî, ilâveten der ki: "Doğrusu, zikredilen şartı nazar-ı dikkate almaktır. Buna da şu hadis delalet eder: "Bir mü'mine nefsini zillete atması uygun olmaz." Sonra bu, kişinin gücünü aşan bir belâyı defetmeye çalışması olarak açıklanır.
Bazıları da şöyle hükmetmiştir: "Emr-i bi'lma'ruf buna muktedir olup, nefsi hususunda bir zarar korkusuna düşmeyen kimseye vâcibtir, bu kimse bir kısım mâsiyetleri işlemekte olsa bile. Zîra böyle bir kimse icra edeceği emr-i bi'lma'ruf'a mukabil sevabını alacaktır, hususan bu kimse itaat edilen biri ise, şahsî günâhına gelince, o şahsını ilgilendirir. Allah dilerse mağfiret eder, dilerse o sebeple muâheze eder.
"Emr'i bi'lma'rûfu sadece kusursuz kimseler yapabilir" diyen görüşe gelince, "Böylesinin yapması evlâdır" demek istemişse, bu görüşe bir diyeceğimiz olmaz, yok "illa da öylesi yapmalıdır" demek istemişse buna katılmak zordur. Zira o evsafta adamın bulunmadığı hallerde emr-i bi'lma'rûf kapısını kapamak gerekir."
Taberî bu açıklamalardan sonra der ki: "Şayet: "Üsâme hadisinde, ma'rufu emredenler niye ateş ehlinden olarak gösterildi?" denirse şu cevap verilir: "Onlar emrettikleri şeylere kendileri uymayıp, günah işlediler, bu günahları sebebiyle azaba uğradılar. Emîrleri de, onlara men ettiği şeyi kendisi yapması sebebiyle azab gördü."

Emr-i bi'l ma'rûf bahsi daha önce genişçe açıklanmıştır (89-96. hadisler).[220]

İÇİMİZDEKİ MÜNAFIKLARA DİKKAT:

Riya ile ilgili olan bu bahiste geçen hadislerden bir kısmında Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) âhir zaman Müslümanı olan bizlerin dikkatini bir noktaya çekmekte ısrar ediyor, ciddî bir mesaj vermek istiyor: "Düşmanlar, din adamı kisvesine soktukları münafıklarla tahribâtlarını icra etmeye ehemmiyet vereceklerdir." Böylece göreceğiz ki, düşmanlarımızın en büyük plânı, dâhilî huzursuzluklar çıkarmaktır. Bunda da metodu, içimize soktuğu bizden görünümlü kimselerle kafalara yanlış fikirler ekmek, Müslümanları birbirine düşürmek, birbirlerine itimadı sarsmaktır.[221]

BİR VESİKA:

İçten parçalamak husûsunda, hârici düşmanların ne kadar hesaplı ve kararlı olduklarını anlamada Mehmed Âkif Ersoy'un kaydettiği bir hatırasına göz atacağız. Der ki:
"Mısır-ı Ülyâ'da (Yukarı Mısır'da) dolaşıyordum. Orada aklı başında bir Müslümanla görüştüm. Bahsimiz siyâsete intikal etti. Dedim ki:
"Şaşıyorum. Onbeş milyonluk koca Mısır'da yabancı asker olarak az kuvvet gördüm. Nasıl olur da bu kadarcık kuvvetle koca bir iklim (memleket) muhafaza edilebiliyor?"
Bu sualim üzerine o zat dedi ki:
"O yabancı devletin ricâlinden biriyle samimî görüştüm. Sizin aklınıza geleni ben de düşünmüş ve demiştim ki:
"Günün yâhut senenin birinde, mesela Osmanlı Hükûmeti kırk elli bin kişilik bir ordu hazırlayarak Mısır'a sevkedecek olursa siz ne yaparsınız?"
"Hiç ber şey yapmayız, muhafaza imkanı olmadığı için Mısır'ı kendilerine teslim eder çıkarız. Yalnız şurasını iyi bilin ki, biz hiçbir zaman Osmanlılar'ın Mısır'a kırk bin kişi değil, kırk kişi sevkedebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde bitmez tükenmez meseleler çıkarırız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göz açamazlar ki, bir kere olsun Mısır'a dönüp bakmağa vakit bulabilsinler."
Bu vesîka bize, Osmanlılar devrinde Türkçü-İslâmcı, Cumhuriyet devrinde inkılapcımürteci, gönümüzde solcusağcı veya devrimcifaşist yaftalarıyla milletimizi kamplara bölüp birbiriyle uğraştıran oyunların kimler tarafından ne maksadla hazırlandıklarını, bu işlere âlet onların kimlere hizmet ettiklerini anlatmaya kâfidir.[222]

SU UYUR DÜŞMAN UYUMAZ:

Yukarıda kaydedilen vesika ve yapılan açıklamaların ışığında şunu da belirtelim ki, bunca başarılarına rağmen düşman kendisini hedefine ulaşmış görmüyor. Batı, bütün dünyayı, -kendi dışındakiler "proleterya" yani millî şahsiyetten mahrûm, medeniyete yapıcı bir katkı ile iştirak etmekten uzak, sömürülen zümre olma vasıfları ve kayıtları çerçevsinde- Batı medeniyetine dâhil edip dünya devleti kuruncaya kadar işinin bitmediğine inanmaktadır. Her an hesâbını kitâbını büyük bir titizlikle yapmakta, hâdisâtın zikraklarına, çalkalanmalarına muvâfık bir tempo ile, bazan bir ileri iki geri, bazan iki geri bir ileri yaparak yol almaktadır. Geri gitmesi, yerinde sayması da daha hızlı ileriye atılmak için bir tâlimdir, idmandır, antremandır, asla gâyeden vaçgeçmek değildir. Feleğin değişen rengine aldanmayıp, onun aslî renginin değişkenlik olduğunu hatırda tutmak gerek.

İslâm düşmanları, Cemel Vak'ası'nı hazırlayan münâfıklardan Şureyh İbnu Evfâ'nın verdiği şu tâlimatı günümüze kadar harfiyen uygulamaya devam etmişlerdir: "Ortaya çıkmazdan önce işlerinizi sıkı ve tedbirli tutun. Tâcili gerekenleri te'hir etmeyin. Te'hir etmeniz gerekenleri de ta'cil etmeyin. Bilin ki, (münâfıkça, iğrenç işleriniz sebebiyle) insanlar nazarında en kötü kimselersiniz. Yarın karşılaşma sırasında ne yapacaklarını bilemiyoruz (onları istediğimiz istikamete sevketmek bizim tedbir, hîle ve şahsî gayretlerimize bağlıdır).
Bu tedbirlerde işi ne kadar ileri götürdüklerini göstermek ve etrafımızda zaman zaman cereyan eden ve birçoklarımızın büyük ümîd ve heyecanlarını en son en kritik anda sükût-u hayâle çeviren, iyi niyetli kimselerin beyinleri çatlatan gayretlerine rağmen aklî îzâhını yapamadıkları ve "mantıksızlık", "delilik" ve daha iyimser bir ifâde ile "acemilik", "aptallık" diye îzah ettikleri bir kısım vak'aları, ömrü boyu iyi olmuş ve iyiliğine hükmedilmiş vak'a kahramanlarını îzahta yardımcı olacak bir başka vesikayı daha kaydedeceğiz:
"Protestan misyonerlerin merkezi Londra'da olup, misyonerler bu merkezde yıllarca eğitildikten sonra, gönderileceği ülkelerin durumuna göre sınıflara ayrılıyordu. Bu sınıflama işi bittikten sonra, gideceği ülkenin dili ve dini en iyi şekilde öğretilirdi. Meselâ II. Abdülhamid devrinde İstanbul'a gelen Mr. John'un durumu da böyledir. O, on yaşında iken İstanbul'a gelmiş bir misyonerdir. Mahalle mektebinde okuduktan sonra, İbrahim adıyla Kur'ân'ı ezberlemiş, medresede okumuş ve gerekli imtihanları verdikten sonra, Beyazıt'ta müderris bile olmuştur. Daha sonra İngiliz elçisinin çabasıyla Osmanlı Hâriciyesine girmiş ve İngiltere ile ilgili evrak onun elinden geçmiştir."
Sâdece şu veya bu zümreye, şu veya bu kesime değil her zümreye, her eve, hattâ her yorganın altına kadar giren bu fikrî ayrılıklar, bu... izmler, bu bölünmeler ve netîcede bu kanlı anarşi başka nasıl îzah edilebilir?[223]

ZEKÂT BÖLÜMÜ

(Bu bölümde beş bâb vardır)

BİRİNCİ BÂB

ZEKÂTIN FARZİYYETİ, TERKEDENİN GÜNAHI

*

İKİNCİ BÂB

MALDAKİ ZEKÂTIN AHKÂMI

*

(Bu bâb on fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

MÜŞTEREK HADİSLER

*

İKİNCİ FASIL

HAYVANLARIN ZEKÂTI

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

ZÎNETLERİN ZEKÂTI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL
MEYVE VE SEBZELERİN ZEKÂTI
*
BEŞİNCİ FASIL
MADEN VE DEFİNELERİN ZEKÂTI
ALTINCI FASILAT VE KÖLELERİN ZEKÂTI
*
YEDİNCİ FASIL
BALIN ZEKÂTI
*
ONUNCU FASIL
ZEKÂTLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER
*
ÜÇÜNCÜ BÂB
SADAKA-İ FITR
*
DÖRDÜNCÜ BÂB
ZEKAT TAHSİLDÂRININ HAK VE VAZÎFELERİ
*
BEŞİNCİ BÂB
ZEKÂT KİMLERE HELÂL, KİMLERE HARAM?
(Bu bâb iki fasıldır)
*
BİRİNCİ FASIL
ZEKÂTIN HELÂL OLMADIGI KİMSELER
*
İKİNCİ FASIL
SADAKANIN HELÂL OLDUGU KİMSELER

UMUMÎ AÇIKLAMA

1-ZEKÂT NEDİR?

Zekât, lügatte nemâ (büyüme, artma) mânasına gelir. زَكَا الزَّرْعُ "Ekin büyüdü" demektir. Sadece bitki için değil mal için de kullanılır. Zekât ayrıca, temizlenme mânasına da kullanılmıştır. Şer'an her iki mâna da mûteberdir. Birinci mânaya göre, zekâtın verilmesi, malın artmasına sebeptir. Veya kişinin sevabı, zekât sebebiyle artar demektir. Veya zekâtın mütealliki olan mallar, ticâret, ziraat gibi artmaya mazhar şeylerdir demektir. Bu mânaları te'yîd eden âyet ve hadisler mevcuttur. Temizlik mânasına gelince: Hadisler zekâtın insan nefsini cimrilik kirlerinden temizleyeceğini, günahlardan paklayıp arıtacağını ifâde etmiştir. Bazılarını kaydedeceğiz.
Âlimler Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçen vâcib ve mendub sadakalara nafaka, hak, afv gibi kelimelerle ifâde edilen sadaka çeşitlerine zekât ıtlak edildiğini belirtirler. Şöyle tarif edilmiştir: "Üzerinden bir yıl geçmiş nisab miktarı maldan bir cüz'ünü Hâşimî ve Muttalibî olmayan bir fakire ve benzerine

vermektir." Zekâtın rüknü ihlas; şart ve sebebi, üzerinden bir yıl geçen mala sâhip olmaktır. Bu mala sahip olanın da Müslüman, âkil, bâliğ ve hür olması lâzım gelir. İhlas, Allah rızası için vermektir. [224]

2-ZEKÂTIN ÖNEMİ:

İslâm deyince imandan sonra ilk akla gelen iki rüknünden birincisi namaz farzı ise, ikincisi de zekât farzıdır. Bu sebeple ulemâ "Zekât İslâm' ın üçüncü rüknüdür" demiştir. Kur'ân-ı Kerîm baştan sona, namazla zekâtı hep yan yana zikreder. "Namaz kılın!" derken, arkadan da "Zekâtı verin!" diye emreder.
Zekâtın namazla aynı ehemmiyet çerçevesinde emredilmesi, İslâm dîninin, sadece uhrevî hayat ve ibâdetle meşgul olan bir din olmayıp bir medeniyet dîni olduğunun, dünya hayatını âhiret hayatından, âhiret hayatını dünya hayatından ayırmayan, ikisini bir mütâlaa eden bir hayat ve devlet dîni olduğunun te'vili mümkün olmayan delili olmaktadır.
Evet zekât verilerek hem maddî ve dünyevî hayatımız tanzîm edilecek, müstakil bir ümmet olmanın fiilî ve maddî ifâdesi olan devletin hayat damarı kana kavuşacak, hem de Allah'ın rızası elde edilerek ebedî hayat kazanılacak. Görüldüğü üzere zekât ne sırf lâik bir vergi, ne de sırf uhrevî maksadlı bir ibâdettir. Ama her iksidir de: Hem devletin hayatiyeti olan vergi, hem de âhiretin şartı olan ibâdet.
Şu halde zekât, Resûlullah'ın ifâdesiyle İslâm'ın köprüsüdür: Âhiret yakası ile dünya yakası arasına atılmış, ikisini birleştiren bir köprü; fâni ile bâkiyi, ümmetle devletini, fakirle zengini, madde ile mânayı, Allah'la kulu birleştiren bir köprüdür. Zekâtla zenginin malı kirden, ruhu cimrilikten temizlendiği gibi, fakirin de gönlü kinden temizlenir. Böylece cemiyetin iki zümresi sulha kavuşur, Zekât farîzasına uyarak yardım elini uzattığı fakir zümreye zenginin merhamet hisleri uyanır, fakir de zengine hürmet ve muhabbetle dolar, müteşekkir olur. Bu, bir cemiyetin huzuru ve saâdeti için şartı olan içtimâî barıştır. Batı cemiyetinde böyle bir müessesenin yokluğu, cemiyette proleter ve burjuva olmak üzere birbirine düşman iki zümre ortaya çıkarmış, Fransız ihtilâl-i kebiri ile kavgaya dönüşen bu sürtüşme ve hizipleşmeler, en sonunda işçipatron ikiliğine yani beşerin müebbed kavgası demek olan komünistkapitalist dünyalar safhasına ulaşmıştır. Zekât müessesesi sâyesinde İslâm dünyası binbeşyüz yıldır böyle bir kavgadan uzak yaşamıştır. Müslümanlar bu müesseseyi canlı tuttukları müddetçe ihtilâlci ve komünist fikirler İslâm cemiyetinde gelişemeyecek ve tutunamayacaktır. [225]

3-ZEKÂTIN FARZ OLUŞU

Zekâtın ne zaman farz kılındığı hususu münâkaşalıdır. Hicretten önce farz kılındığını iddia edenler olduğu gibi, hicretin birinci yılından dokuzuncu yılına kadar çok farklı yıllarda farz kılındığı iddiasında bulunan olmuştur. Hepsini te'yîd eden rivâyetler mevcuttur. Münakaşaları veren İbnu Hacer dokozuncu yılda farz olduğu iddiasını mâkul bulmadığını belirtir. Beşinci yıldan önceye ait olabileceğini îmâ eder, kesin iddiadan kaçınır. [226]

4-ZEKÂTA TEŞVİK:

Kur'ân-ı Kerîm, "Ey îman edenler! Kâfir olanlar bile birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz bunu

yapmazsanız yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad olur!" (Enfal 73) buyurarak Müslümanları yardımlaşmaya teşvik eder ve bunun terki hâlinde cemiyetin huzurunu bozacak fitne, kargaşa ve ihtilâllerin olacağını haber verir. Şu halde zekât, bu yardımlaşmayı gerçekleştirerecek en mühim vasıta olarak, Kur'an'da otuzdan fazla âyette emredilmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu ilâhî emrin yerine getirilmesi için pek çok beyanlarıyla, Müslümanları zekâta teşvik buyurmuştur. Bazılarını kaydediyoruz:

الزكاة قنطرة اسم "Zekât, İslâm'ın küprüsüdür";

حَصِّنُوا اَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَدَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَأعِدُّوا لِلْبَـاءِ الدُّعَاء

"Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedâvi edin. Belaya dua ile karşı koyun"; اِذَا اَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ فقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ

"Malının zekâtını eda ettin mi, üzerindeki borcu ödedin demektir"; إذَا اَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ فَقَدْ اَذْهَبْتَ عَنْكَ شَرَّهُ

"Malının zekâtını ödedin mi kendinden onun şerrini def ettin demektir"; إنَّ الصَّدَقَـةَ تَزِيدُ الْمَالَ إً كَثْرَةً

"Sadaka malın miktarını eksiltmez, artırır";

"Zekâtı ödenen mal "kenz (hazine)" değildir, toprağa gömülmüş olsa bile."[227] "Zekâtı verilmeyen her mal, kenzdir, açıkta (yani yere gömülmemiş) bile olsa"; مَـا اَدَّى زَكَـاتَهُ فَقَـدْ اَدَّى الْحَقَّ الَّذِى عَلَيْهِ وَمَنْ زَادَ فَهُوَ اَفْضَلُ

"Zekâtını ödeyen, üzerinde bulunan (fakirin) hakkını ödemiş olur, fazla vermek efdaldir"; "Farz zekâtı öde. Zira o seni temizler. Sıla-i rahmi eda et, dilenci, komşu ve fakirin hakkını gözet"; اِنَّ مِنْ تَمَامِ اِسَمِكُمْ اَنْ تُؤَدُّوا زَكَاةَ اَمْوَالِكُمْ

"Malınızın zekâtını vermeniz, İslâm'ınızı tamamlar"; تَمَامُ اِسَمِكُمْ اَدَاءُ الزَّكَاةِ

"İslâm'ınızın kemâli zekâtın ödenmesiyledir"; بَرِئَ مِـنَ الشُّحِّ مَـنْ اَدَّى الزَّكَـاةَ وَقَرَى الضَّيْفَ وَاَعْطَى في النَّائِبَةِ

"Zekâtı ödeyen, misâfire ikram eden, musibete uğrayanlara veren cimrilikten kurtulur";

“Allah, zekâtını ödemeyen kimsenin namazını kabûl etmez, ikisini birlikte yapıncaya kadar. Zira Allahu Teâla Hazretleri namazla zekâtı (Kur’an’da yanyana birlikte zikretmek sûretiyle) birleştirmiştir, siz aralarını açmayın!”;

“Allah îmânı ve namazı ancak zikâtla kabul eder”;

"Kimin zekât verecek malı yoksa: "Allahümme salli alâ Muhammedin abdike ve Resûlike ve alâ'lmüminine ve'lmü'minât ve'lmüslimîne ve'lmüslimât. (Allah'ım, kulun ve elçin Muhammed'e, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, Müslüman erkeklere, Müslüman kadınlara salât (rahmet et!)" desin. Bu söz onun için zekât yerine geçer."

"Eğer zekâtını verirsen, üzerindeki borcu ödemiş olursun. Kim haram malı toplasa, sonra da tamamen tasadduk etmiş bile olsa, o maldan kendisine bir sevap ulaşmaz. Üstelik vebali üzerindedir."[228]

5-ZEKÂT VERGİ MİDİR?

Kur'ân-ı Kerîm'de, zekât, sadaka, nafaka ve hak gibi kelimelerin birbirine yakın mânalarda kullanıldığını, hepsinin vergi mânasında zekâtla ifade edildiğini söyledik. Hemen belirtelim ki, tefurruâta inince bunlar arasında bazı farkların olduğu da görülür. Nitekim zekâtı tarif ederken, üzerinden bir yıl geçmiş maldan alınma kaydı, Hâşimî ve Muttalibîlere haram kaydı geçti. Öte yandan devletin humus, öşür, haraç gibi değişik adlar altında başka gelirleri, yani "vergi"leri de var. İslâm devletinde bunların toplanma ve harcanma şekli az çok farkeder. Sözgelimi humus Âl-i Beyt'e helal olduğu halde zekât haramdır. Şu halde İslâm'ın ayırdığı bu gelir çeşitlerini gönümüz lâik espirisi içerisinde "vergi" adı altında mütâlaa ederek zekât vergidir diye bir hükme gitmek ve bu meşkûk hükme dayanarak devlete ödenen vergiyi zekâta mahsub edip zekat vermekten kaçınmak, dînen tehlikeli bir durum ortaya çıkarabilir. Müslüman böyle şüpheli durumlardan kaçmakla mükelleftir. Bu meselede tereddüdü izale etmek için iki nokta bilinmelidir:

1) Bugünkü vergilendirme şer'î esasa uygun mu? Yani, dinen vermemiz gereken zekâtın tamamını veriyor muyuz? Meselâ devlet bugün öşür almıyor. Keza devlet ticâret yapanlardan belli şartlarla vergi aldığı halde emvâl-i bâtına'ya giren tasarruflardan, altın ve gümüş nev'indeki zinetlerden vergi almıyor. Ama Müslüman kimse, dinin bu mallarda emrettiği zekâtı vermesi gerekir.[229]

2) Vergiler, dinin istediği yerlere harcanıyor mu? Az sonra belirtileceği üzere zekâtın, Kur'an'la tesbit edilen belli harcama kalemleri var. Bugün lâik devlet onu düşünmüyor. Müslüman, bu noktadan da zekat gibi mühim bir rüknü değerlendirmek zorundadır. Şüpheden emin olmak için, şeriatın emrettiği üzere zekâtını hesaplayıp zâhir şartlara ve vicdanına uygun şeklide çevresindeki fakirlere vermek çıkar yol gözükmektedir.

Bu meselede iyice bilinmesi gereken husus şudur: Zekât, herşeyden önce bir ibadettir ve öncelikle fakirin hakkıdır. Bu ibâdet de dinin emrettiği şekilde yapılmalıdır.Din, zekâtın zenginlerden alınıp o bölgenin fakirlerine dağıtılmasını emretmiştir. Artan miktar Beytu'l-Mâle (Devlet Hazinesine) gönderilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususu -müteakip ilk hadiste görüleceği üzere- Yemen'e irşâd, vergi ve kadılık işlerini yürütmek üzere gönderdiği Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'e açık bir şekilde emretmiştir: "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun... Onlara haber ver ki, Allah malları üzerine zekâtı farz kılmıştır. Zenginlerinden alınarak fakirlerine iâde edilir..."

İslâm ulemâsı zekâtın, alındığı bölgeden dışarı çıkarılıp çıkarılmayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürmüş, bu meyanda Hanefîler çıkarılabileceğini söylemiş ise de Şafiîler, Mâlikîler ve "cumhur" çıkarılmaması gerektiği görüşünde ittifak etmişlerdir. Şâfiîler çıkarıldğı takdîrde -orada muhtaç kimse varsa- bunun te'diye edilmesi, gerisin geriye gönderilmesi gerektiğine hükmeder. Mâlikîler ise muhtaç olup olmadığına bakılmaksızın iâdesine hükmeder.

Mahallî ihtiyâç fazlası ve başka şekillerde hazînede toplanan paralar da öncelikle yardıma muhtaç durumda olan "beşer unsuru"na harcanacaktır. İlgili âyet şöyle: "Sadakalar (yani fukaraya temlîk edilmek üzere çıkarılan vergiler) Allah'tan bir farîza olarak, ancak:

1- Fakirlere,

2- Miskinlere,

3- (Toplanması ve sarfında sadakalar) üzerine me'mur olanlara,

4- Kalpleri (Müslümanlığa) alıştırılmak istenenlere,

5- Kölelere,

6- Esîrlere,

7- (Borcundan fazla nisâbı olmayan) borçlulara,
8- Allah yolunda (harcamaya),
9- Ve yol oğluna (yani memleketinde zengin bile olsa, meşru bir maksadla seyr-ü sefer ederken muhtaç kalmış olan yolculara) mahsustur..." (Tevbe 60).
Burada 3, 4 ve 8. maddeleri istisna edersek, diğer altı kalemin muhtaç olan kimseler olduğu görülür. Yani hazîne parasının sarfında önce insan unsurunun durumunu düzeltmek emredilmektedir. Bugün vergilerin sarfında bu inceliklere yeterince riâyet edilmediğine göre, Cenâb-ı Hakk' ın hitâbına doğrudan muhatap olan bu hitaba uyup uymama ölçüsünden hesabını verecek olan Müslümanın, zekâtını, ilâhi irâdeye uygun miktarda çıkarması gerekir. Bilhassa emvâl-i bâtınanın zekâtı ferdin vicdanına bırakılmıştır. Hiç olmazsa bunların çevredeki fakirlere sarfı... [230]

6-ZEKÂTA TÂBİ MALLAR

Bu mevzuyu Ömer Nasuhî Bilmen merhum şöyle özetlemiştir: "Mallar, emvâl-i bâtına (görülmeyen) ve emvâl-i zâhire (görülen) adıyla iki kısımdır. Nakit paralar ile, evlerde, mağazalarda bulunan ticâret malları, emvâl-i bâtına'dır. Sâime denilen hayvanlar ile bir kısım arazi muhsûlâtı ve mâdenler ile yer altındaki hazîneler ve "gümrüklere uğrayan ticâret malları ile nukud" da emvâl-i zâhiredendir. Bunların hepsi de birer muayyen nisbette zekâta tâbidirler.
Bâtınî malların zekâtlarını vermek, sâhiplerinin diyânetine havâle edilmiştir. Bunlar, bu malların zekâtlarını diledikleri fakirlere, muhtaçlara bizzat verebilirler.
Zâhirî malların zekâtlarını, muayyen nisbetteki vergilerini ise, veliyyü'l-emir, hususî memurlar vâsıtasıyla tahsîl ederek şer'an muayyen yerlere sarfeder..."
Bugünün şartlarında, zekât deyince sadece emvâl-i batına'dan verilecek kırkta biri anlayanların hatası açıktır. Dinin hassasiyetle durduğu bir meselede mü'minlerin de hassas olmaları gerekir. Kabirde hesap ilâhî ölçülere göre olacaktır.[231]

BİRİNCİ BAB

ZEKATIN FARZİYETİ, TERKEDENİN GÜNAHI

1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]بَعَثَ رسول الله # مُعَاذاً إلى الْيَمَن. فقَالَ: إنَّكَ تَقْدُمُ عَلى قَوْمٍ أهْلِ كِتَابٍ فَلْيَكُنْ أوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إلَيْهِ عِبَادَةُ اللهِ تَعالى، فَإذَا عَرَفُوا اللهَ تعالى فَأخْبِرْهُمْ أنَّ اللهَ تَعالى فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤخَذُ مِنْ أغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلى فُقَرَائِهِمْ، فَإنْ هُمْ أطَاعُوا لِذلِكَ فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللهِ حِجَابٌ[. أخرجه الخمسة .

1. (2010)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'ı Yemen'e gönderdi. (Giderken) ona dedi ki:
"Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Onları davet edeceğin ilk şey Allah'a ibâdet olsun. Allah'ı tanıdılar mı, kendilerine Allah'ın zekâtı farz kılmış olduğunu, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacağını onlara haber ver. Onlar buna da ittaat ederlerse kendilerinden zekâtı al. Zekât alırken

halkın (nazarlarında) kıymetli olan mallarından sakın. Mazlumun bedduasını almaktan kork. Zîra Allah'la bu beddua arasında perde mevcut değildir." [Buhârî, Zekât 1, 41, Sadaka 1, 63, Mezâlim 9, Megâzî 60, Tevhid 1; Müslim, Îmân 31, (19); Tirmizî, Zekât 6, (625); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1584); Nesâî, Zekât 46, (5, 55).][232]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste öncelikle, Ehl-i Kitap'tan olanları İslâm'a çağırırken hangi tertibe riâyet edeceğimiz belirtilmektedir. Hadisin yine Buhârî'de gelen bir başka vechinde sırayla ele alınacak meseleler daha vâzıhtır: "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Yanlarına varınca, onları, önce Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet etmeye dâvet et. Bu meselede onlar sana itaat ederlerse, onlara Allah'ın, her gece ve gündüzde beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Eğer onlar bu meselede de sana itaat ederlerse, kendilerine Allah'ın sadakayı farz ettiğini, bunun zenginlerinden alınıp fakirlerine iâde edileceğini onlara haber ver. Onlar sana bu meselede de itaat ederlerse (zekâtlarını alırken) mallarının kıymetlilerinden sakınasın..."
Şu halde Ehl-i kitâb'a şu sırayla dâvet yapılacak:
* Önce kelime-i şehâdet,
* Sonra beş vakit namaz,
* Sonra zekât.
2- Dikkatimizi çeken bir husus, bu hadiste oruç, hacc gibi diğer farzların zikredilmemiş olmasıdır. Halbuki Hz. Muâz'ın Yemen'e gönderilmesi Resûlullâh'ın hayatının sonlarında (hicrî onuncu yılda hacc'dan önce) vukûa gelmiştir.[233] İbnu Salâh, bu eksikliğin râvilerden kaynaklanmış olabileceğini söyler. Kirmânî ise, Şâri'in namaz ve zekâta daha çok ehemmiyet vermesinden ileri geldiğini, bu sebeple bu ikisinin Kur' an'da çok tekrar edildiğini, bu yüzden oruç ve hacc, dînin rükünlerinden olmasına rağmen bu hadiste zikredilmediğini söyler. Ayrıca der ki: "Buradaki sır şudur: Namaz ve zekât mükellefe bir kere vâcib oldu mu onun boyundan asla sâkıt olmaz. Oruç ise böyle değil, başkası tarafından da niyâbeten yerine getirilebilir, âcizlerde olduğu gibi..." Bazıları da şöyle demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), dinin erkânını beyan etmek maksadıyla konuşunca hepsini teker teker sayardı. Nitekim İbnu Ömer'in rivayet ettiği: "İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir..." hadisi böyledir. Ancak burada davet maksadıyla konuşmaktadır. Üç erkânın zikriyle yetindi: Şehâdet, namaz, zekât... Ayrıca şu hikmet de unutulmamalı: "Beş rükün ya îtikâdîdir, şehâdet gibi; ya bedenîdir namaz gibi; ya da mâlîdir zekât gibi. Bu sebeple Resûlullah İslâm'a dâvette bu üç şeyle iktifa etti, diğerleri zâten bunlardan birine girer. Nitekim oruç mutlak sûrette bedenîdir, hacc ise bedenîmâlîdir. Esâsen asıl olan, İslâm kelimesidir. Kâfire en zor gelen budur, namaz da tekerrürü sebebiyle çok zor gelmektedir. Zekât ise, insan fıtratındaki mal düşkünlüğü sebebiyle o da çok zor bir ibâdettir. Öyleyse kişi bu üç zor şeyi benimsedi mi geri kalanlar bunlara nisbetle ona kolay gelir."
3- Zekâtın bir başka yere nakli meselesinde âlimler ihtilâf eder. Ebû Hanîfe ve Leys nakli câiz görür. Bunlara göre "fakirlerine iâde edilir" ibâresindeki zamir Müslümanlara râcidir. Mâna şöyle olur: "...Müslümanların fakirlerine iade edilir." Cumhur ise zamiri, Hz. Muâz'ın muhataplarına hamlederek, "Bölge halkının fakirlerine iâde edilir" demişlerdir. Mâlikîler, muhalefet vs. şeklinde başka bölgeye çıkması durumunda "iâde şarttır" dememiş ise de, Şâfiîler "fakir olduğu takdirde geri gelmesi şarttır" demişlerdir.

4- Hz. Muâz'ın, Yemen'de karşısına çıkacak olanlar sâdece Ehl-i Kitap değildi. Puta tapanlar da vardı. Ehl-i Kitâb'ın zikri, onların tafdili içindir.

5-Ehl-i Kitap, Allah'a inandığı halde, onların Allah'a inanmaya dâvet edilmeleri, İslâm'ın belirttiği ölçüde bir tevhid inancına sahip olmamalarından dolayıdır. Hatta bazı rivayetlerde: "Onları önce Allah'ın birliğine çağır" denmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, yahudîlerin Hz. Üzeyr'e, hıristiyanların da Hz. İsa'ya "Allah'ın oğlu" dediklerini (Tevbe 30) haber verir. Sadedinde olduğumuz rivayette öncelikle Allah'a ibâdete davet mevzubahistir. Âlimler "Bundan tevhîd kastedilmiştir" derler. Öyleyse onlardan ilk istenen şey, insana benzetilen bir Allah inancından (ki teşbîh denir), tevhîde gelmeleri olmuştur. Tevhîd, onların inançlarında mevcut teşbîh'in gerektirdiği her çeşit şirkin reddi demektir

6- Bu hadisten hareketle, Müslüman olmak için sâdece Allah'ın birliğini îtiraf etmenin yetmeyeceği, Hz. Muhammed'in risâletinin de te'yid edilmesi gerektiğine hükmedilmiştir. Cumhur böyle demiştir. Bazıları: "Berinciyle Müslüman olur, ikincisi de taleb edilir" demiştir. Bir kimsenin itikadına hükmetmede bu ihtilafın önemi vardır.

7- İbnu'l Arabî Tirmizî şerhinde (Ârızatu'l-Ahvazî) der ki: "Günümüzde yahudîler Hz. Üzeyr'e Allah'ın oğlu demekdiklerini söylerler. Bu olabilir, böyle bir inanca sahip olmayabilirler. Ancak, günümüzde o inanca sahip olmamaları, Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında, Medîne veya başka bir yerde yaşayan yahudîler arasında böyle bir inancın olmadığı mânasına gelmez. Nitekim, onların hiçbirinden Kur'an'daki bu ithamı reddettiklerine, itiraz ettiklerine dair rivayet gelmemiştir."

İbnu Hacer, bunu pek mâkul bulur ve o inaçta olan yahudî grubunun inkiraz etmiş olabileceğini söyler ve: "Nitekim Yahudîlerden ekseriyetinin itikadı teşbîh'ten ta'tîle dönmüştür. (Yani Allah'ı insana benzetmeyi bırakıp, daha da ileri giderek Allah'a isim ve sıfat izâfesini reddetme noktasına gelmişlerdir. Sıfattan, isimden mücerred bir ilâh anlaşılmayacağı için ta'tîl ile küfr-ü mutlaka yakın bir noktaya gelinmiş olur.) Keza hıristiyanların inançları da "oğul", "baba" mevzularında değişerek, bunların maddî değil, mânevi meseleler olduğu noktasına gelmiştir. فَسُبْحَانَ اللهِ مُقَلِّبِ الْقُلُوبِ "Kalpleri çeviren Allah'ı tesbîh ederiz."

8- Hadiste geçen "...Allah'ı tanıdılar mı?..." tâbiri, ehl-i kitâbın -her ne kadar ibâdet yapıp Allah'ı bildiklerini söyleseler de- gerçek mânada Allah'ı tanımadıklarını göstermektedir. Kelam ilminin hâzıkları: "Allah'ı mahlûkâta benzetenler, O'na "el", "çocuk" izâfe edenler Allah'ı tanımamışlardır. Onların tapındıkları ma'budları Allah değildir, Allah diye isimlendirseler de" demişlerdir.

9- Dînî emirlerin toptan değil de tedricen taleb edilmesindeki bir hikmet, muhatabı usandırmamak içindir. Hepsi birden istenseydi nefret etmeyeceğinden emin olunamazdı.

10- Hadiste gelen "... (zekât) zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacağını..." ibâresinden zekât toplama ve sarfetme işinin imâma ait olduğu, imâmın, bunu şahsen veya memuru vasıtasıyla yapabileceği hükmü çıkarılmıştır. Keza, vermek istemeyen olursa, zorla alınacaktır.

11- Hadiste geçen "... fakirlerine dağıtılır..." ibâresinden, zekâtın tamamının, harcanması meşrû olan yerlerden sadece birine verilmesinin câiz olacağı hükmüne varılmıştır. İbnu Dakîku'l-Îd, hadiste sadece fakirlerin zikredilmiş olmasını, zekâtın masraf denen harcama kalemleri içinde en çoğunu fakirlerin teşkil etmiş olmasıyla ve bir de zenginlerle fakirler arasında bir mutâbakat sağlama gayesiyle îzâh eder. Keza: "Bir kimse borçlu ise, elindeki parayı alacaklısına verdiği takdirde artan kısım zekât vermeyi vâcib kılan nisabı bulmadığı takdirde, bu adama zekât farz olmaz" diyenler de bu ibareye dayanırlar. Çünkü "Bu adam, borçlularına haklarını verdiği takdirde geride kalacak parayla

zengin sayılmaz."

12- "Kıymetli mallarından sakın" ibâresinde zikri geçen kıymetli maldan maksad, zekat düşecek mallar arasında şu veya bu sebeple mal sahibi tarafından daha çok sevilen maldır. Bunlara "nefis" de denmiştir, kişinin nefsi çektiği için. Kırk koyundan birini seçerken en göze geleni seçmek gibi veya mal sâhibinin husûsi îtinâ gösterdiğini seçmek gibi... Bu yasaklanmakta, mal sâhibinin gözü gönlü kalmayacak vasat bir şey alınması emredilmektedir.

13- "Mazlumun bedduasını almaktan kork" ibâresi, vergi alırken zulümden kaçınmayı emretmektedir. Gerçi, hadis mutlaktır, her çeşit zulümden kaçınmak muraddır ama, zekat toplama ile ilgili tavsiyelerden ve bilhassa "halkın kıymetli malını almaktan sakın" tenbîhinden sonra "mazlumun bedduasından sakın" denmiş olması bilhassa zekât toplamada hassasiyetin ehemmiyetine dikkat çeker. Şu halde "kıymetli malların alınması zulümdür" mânası çıkmaktadır.

14- "Allah'la beddua arasında perde yoktur" ibâresi, bedduânın Allah'a ulaşmasını önleyecek hiçbir engel yoktur, yani "mazlumun duası makbûldür" demektir. Başka rivâyetler, mazlum âsi de olsa, fâcir ve hatta fakir de olsa duasının makbul olduğunu tasrîh eder. Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivâyetinde: دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ مُسْتَجَابَةٌ وَاِنْ كَانَ فَاجِراً فَفُجُورُهُ عَلَى نَفْسِهِ "Mazlumun duası makbuldür, facir bile olsa, zira onun fücûru kendini ilgilendirir" buyrulmuştur.

İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadis, mazlumun duasına icâbet edileceği hususunda mutlak gözüküyor ise de, aslında bir başka hadisle mukayyeddir. O hadis şudur: "Duâ edenler üç kısımdır: Ya talebine hemen cevap verilir, ya bekletilip daha iyisi verilir, ya da kendisinden duaya bedel, misliyle günah affedilir."Nitekim, benzer bir durum bir üslûbla Zât-ı ilâhîlerini, "darda kalana kendisine dua ettiği zaman icâbet edip sıkıntısını alan..." olarak tanıtırken, bir başka âyette ise, "Dua ettiğiniz şeyi, dilerse giderir" buyurarak "meşîetiyle" kayıtlamaktadır" (En'âm 41). [234]

15- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Savaşmadan önce tevhide davet uygundur.
* İmâm âmiline, yapacağı işle ilgili tâlimat vermelidir.
* Zekât toplamak için maddî durumu iyi olanlar gönderilmelidir.
* Haber-i vâhid makbûldür, onunla amel vâcibtir.
* Bâzı âlimler, "zenginlerinden" tabirinden hareketle çocuk ve delinin de malından zekât alınacağını söylemiştir.
* "Fakirlerine" tâbirindeki zamir Müslümanlara gittiği için kâfirlere zekât verilemiyeceğine hükmedilmiştir.[235]

ـ2ـ وعن أبى هريرة وجابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قا:]قال رسول الله #: مَا مِنْ صَاحِبِ إبِلٍ وَ بَقَرٍ وَ غَنَمٍ يُؤَدِّى حَقَّ اللهِ تَعالى فِيهَا إِ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أكْثَرَ مَن كَانَتْ وَأُقْعِدَلَهَا بِقَاعٍ قَرْقَرٍ تَسْتَنُّ عَلَيْهِ بِقَوَائِمِهَا وَأخْفَافِهَا وَتَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطَؤُهُ بِأظْلَفِهَا لَيْسَ فِيهَا جَمَّاءُ وَ مُنْكَسِرٌ قَرْنُهَا كُلَّمَا مَرَّتْ عَلَيْهِ أُخْرِيهَا عَادَتْ عَلَيْهِ أُوَهَا حَتَّى يُقْضى بَيْنَ الخَلْق. وَ صَاحِبِ كَنْزٍ َ يَفْعَلُ فِيهِ حَقّهُ إَ جَاءَ كَنْزُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعاً أَقْرَعَ يَتْبَعُهُ فَاتِحاً فَاهُ فَإذَا أتَاهُ فَرَّ مِنْهُ فَيُنَادِيهِ: خُذْ كَنْزَكَ الَّذِى خَبَّأْتَهُ فَأنَا عَنْهُ غَنِىٌّ. فإذَا رَأى أنَّ َ بُدَّ لَهُ مِنْهُ سَلَكَ يَدَهُ في فِيهِ فَيَقْضِمُهَا قَضْمَ الْفَحْلِ[. أخرجه الخمسة والفظ لمسلم والنسائى عن جابر. وللباقين بنحوه عن أبى هريرة .

»القاعُ« المستوى من ا'رض الواسع. و»الْقَرْقَرُ« ا'مْلس.و»الظِّلْفُ« للشاة كالحافر للفرس.
و»الشُّجَاعُ« الحَيَّةَ.و»ا'قْرَعُ« صفة له بطول العمر. 'نه إذا طال عمره امَّرَقَ شعره فهو أخبث وَأشَدُّ شَرّاً .

2. (2011)- Hz. Ebû Hüreyre ve Hz. Câbir (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Deve, sığır veya davar sâhibi olup da, bunlardaki Allah'ın hakkını eda etmeyen herkese Kıyamet günü, bu mallar, olduğundan daha çok ve mümkün olduğunca iri ve şişman olarak geleceklerdir. Adam, onlar için, düz ve geniş bir yere oturtulacak, hayvanlar bacakları ve tabanlarıyla onun üzerinden geçecekler. Geçiş sırasında boynuzlarıyla tosluyacaklar ve ayaklarıyla ezecekler. İçlerinde boynuzsuz veya boynuzu kırık biri bulunmayacak. Bu şekilde sonuncusu da onun üzerinden geçince, birincisi aynı geçişe tekrar başlayacak. Mahlûkatın hesabı tamamlanıp hüküm verilinceye kadar bu hâl devam edecek.
Keza "kenz"e (hazine) sâhip olup da ondaki (Allah'ın) hakkını ödemeyen herkese, Kıyamet günü hazinesi, dazlak başlı bir yılan olarak gelecek, ağzını açıp peşine düşecektir. Yılan yaklaştıkça adam ondan kaçacak. Sonunda yılan ona:
"Gizlediğin hazîneni al! Ben ondan müstağniyim!" diye bağırır. A-dam, neticede yılandan kaçma çaresinin olmadığını anlaşınca, elini ağzına sokar. Yılan da onu, aygırın (alafı) kemirmesi gibi kemiriverecek." [Buhârî, Zekât 3, Tefsir, Âl-i İmrân 14, Berâet 6, Hiyel 3; Müslim, Zekât 26, (987); Muvatta, Cihâd 3, (2, 444); Ebû Dâvud, Zekât 32, (1658, 1659, 1660); Nesâî, Zekât 2, 6, (5, 12-14).] [236]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Kur'ân-ı Kerîm'de, "kenz" yapanların Kıyamet gününde karşılaşacakları fecî âkibetleri üzerine gelen âyeti açıklayan bir hadistir. Âyet-i kerîme meâlen şöyledir: "...Altını ve gümüşü biriktirip yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu? İşte bunlara pek acıklı bir azâbı muştula. O gün bunlar, üzerlerinde (yakılacak) cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak. İşte bu, (denilecek), nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız! Artık saklayıp istifcilik ettiğiniz bu nesnelerin acısını haydi tadın!" (Tevbe 34-35).
Âyet-i kerîme "kenz" edilen, yâni biriktirilip yığılan ve fakat Allah yolunda harcanmayan altın ve gümüşlerin âhiretteki korkunç âkibetini haber veriyor: Kıyamet günü bu mallar, sâhibine verilecek ezada, azab vâsıtası olarak kullanılacaktır. Yani altın ve gümüşler ateşte kızdırılmış olarak vücudlar dağlanacaktır. Âyet, her devirde ve her yerde en mûteber servet yığma vâsıtası olan altın ve gümüşü misal vermektedir.
Sadedinde olduğumuz hadis at, deve,sığır, davar gibi hayvan nev'inden "kenz" edilen malların nasıl azab vâsıtası kılınacağını açıklamaktadır: "Bu hayvanlar, sâhiplerini mahlûkâtın hesabı görüldüğü müddetçe ayaklarıyla tekmeleyip çiğneyecek boynuzlarıyla toslayacak, ağızlarıyla dişleyip kemirecek. Müslim'in bir rivâyetinde, bu azâbın sâdece mahşerdeki hesap sırasında olacağı ve müddeten de dünya ölçüleriyle elli bin yıllık bir zamanı içine alacağı, ondan sonra da çok daha berbat bir âkibet olan cehenneme atılabileceği belirtilir. كُلَّمَا مَضَى عَلَيْهِ أُخْرَاهَا رُدَّتْ عَلَيْهِ أُوَهَا
حَتّى يَحْكُمَ اللهُ بَيْنَ عِبَادِهِ في يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ اَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ثُمَّ يُرَى سَبِيلُهُ إمَّا

الى الْجَنَّةِ وَاِمَّا الى النَّارِ

"...Herifin üzerinden (hayvanların) sonuncuları geçince öncekiler tekrar geçmeye başlar. Bu hâl, Allah kullarının arasında miktarı sizin senelerinizle ellibin sene olan bir günde hükmedinceye kadar böyle devam eder. Sonra ya cennete veya cehennneme giden yol kendisine göstirilir."

2- Sadedinde olduğumuz hadis, meâlini verdiğimiz âyet-i kerîmede sözü edilen "kenz" yapma, yani biriktirip yığma meselesine de açıklık getirmektedir. Bu mal veya üzerindeki Allah'ın hakkı'nı vermemek, o maldan Allah yolunda harcamamaktır.

Müslim'in bir rivâyetinde, Ashabtan biri: "Devenin hakkı nedir?" diye sorar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu cevabı verir: "Onu su başında (herkesin uğradığı yerde) sağmak, süt kovasını (üzerinden almak üzere ihtiyaç sâhibine) iâreten vermek, erkek develeri emâneten vermek (sütünden istifade etmeleri için dişi develeri karşılıksız olarak) menîha sûretinde vermek, Allah yolunda üzerlerinde yük taşımaktır."

Esâsen kenz, "mal ve serveti toplamak", biriktirmek, yığmak veya toprağa gömmek mânalarına gelir.

3- Selef ulemâsı, zikri geçen âyet ve hadisi değerledirmede ihtilâf ederler. Ekseriyet, bir kısım başka hadislere dayanarak kenz'den muradın zekâtı verilmeyen mal olduğunu söylemiş, zekât verilen mala kenz denemeyeceğini belirtmiştir. İbnu Abbâs, İbnu Ömer, Câbir, Ebû Hüreyre, Hz. Ömer vs. bu görüştedir.

Hz.Ali'nin bir fetvâsına göre 4000 dirhemden fazla mal, zekâtı verilsin verilmesin kenz'dir. Bazıları ihtiyaçtan fazla mala kenz demiştir. Kenz'le bunun lügat mânasını anlayan bazıları, zikri geçen âyetin, zekâtın farziyetiyle neshedildiğini ileri sürmüştür. Yarıdan îtibaren meâlini kaydettiğimiz âyetin baş kısmında Ehl-i Kitâbın medâr-ı bahs edilmiş olmasını nazar-ı îtibâra alan bazıları da kenz âyetinin ehl-i kitaba baktığını söylemiştir. (Süddî gibi).

Elmalılı Hamdi Efendi, âyetle ilgili yaptığı kısa açıklamada, âyetin kâfir, Müslüman herkese baktığını belirtmekten başka hangi sûretle olursa olsun, paranın tedâvülden çekilmesine de kenz diyecek bir yorumla karşımıza çıkmaktadır. Şöyle der: "..altın ve gümüşün hakkı, insanlığın menâfii nokta-i nazarından, hikmet-i hilkati vâsıta-i mübâdele, yani semen olarak, ibâdullah'ın hakîki ihtiyaçlarına sarfolunup tedavül etmek... olduğu halde bir takımları tutarlar, bunları toplar, meydan-ı tedâvülden çeker, gerek gömerek , gerek hazînelerde, sandıklarda veya herhangi bir yerde gizleyerek yığıp sımsıkı saklarlar ve bunları Allah yolunda sarfetmezler... nukûdun hakkını ta'til ve iptal eyleyenler, yok mu? Her kim olursa olsun gerek, o Ahbâr (yahudî âlimleri) ve ruhbandan ve onlara uyan gayr-i müslimlerden olsun ve gerekse zekâtlarını veremeyerek nakidlerini saklayan Müslümanlardan bulunsun artık bunları elîm bir azab ile tebşîr et... "

Elmalılı, ifâdesinin baş kısmında, altın ve gümüşün yaratılış hikmetinden alıkonmasını kenz'e dahil edecek bir ifâdeye yer verirken, cümleyi uzatarak, sonlarına doğru, tefsirlerde takarrur etmiş görüşle bağlar. Ve böylece açık seçik yeni bir fetva ortaya koymaktan kaçınır. Ancak ayet, tek başına alındıkta o mânada anlaşılmaktan uzak değildir.[237]

4-EBÛ ZERR-İ GIFÂRÎ (radıyallâhu anh)'NİN GÖRÜŞÜ

Kenz mevzuunda selefin ihtilâf ettiğini belirttik. İbnu Ömer'in sözlerinde hülâsa edilen ve büyük ekseriyetçe benimsenen "zekâtı verilen mal, yedi kat yerin altına da gömülse, kenz değildir, zekâtı verilmeyen mal, meydanda da olsa kenzdir" görüşüne mukabil, "Âilenin nafakasından (zarûrî ihtiyaçlarından) fazlasına kenz" diyen görüş de vardır. Bu görüşü dahi bir kısım sahâbîler benimsemiş ise de, en ziyâde Ebû Zerr'e nisbet edilir. O, bunu âdeta siyasi bir doktrin yapmış, bu

kanaati için mücâdele vermiştir. İbnu Kesîr şöyle der: "Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'in mezhebine göre, "(Bakımına mecbur olunan) iyâlin nafakasından arta kalanı iddihâr etmek (biriktirmek) haramdır. O, bu istikâmette fetva veriyor, insanları bu tatbikâta teşvik ediyor, (teşvikle de kalmayıp) bunu emrediyor, buna uymayanlara karşı çok galiz ve sert davranıyordu. Hz. Muâviye onu faaliyetlerden men etti ise de, o bundan vazgeçmedi. Hz. Muâviye (radıyallâhu anh), onun fitne çıkararak halka zarar vermesinden korktu. Emîru'l-mü'minîn Hz. Osman (radıyallâhu anh)'a durumu yazarak şikayette bulundu. Mektupta Ebû Zerr'i yanına (Medîne'ye) çağırmasını taleb etmişti. Bunun üzerine Hz. Osman onu Medîne'ye davet etti. Tek başına Rebeze'de ikâmet ettirdi. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) Hz. Osman'ın hilâfeti sırasında orada vefat etti."

İbnu'l-Esîr, bu meselede Ebû Zerr hazretlerinin ne derece samimi olduğunu anlamak için Hz. Muâviye'nin onu imtahan edişiyle alâkalı bir de vak'a kaydeder: "Hz. Muâviye, Ebû Zerr yanında (Şam'da) iken, sözüyle ameli birbirine uyuyor mu diye bir denemek istedi. Bu maksadla, bir gün, kendisine bin dinar parayı gönderdiği aynı adamı ona tekrar yollayarak şöyle dedirtti:

"Hz. Muâviye beni başkasına göndermişti, ben yanlışlıkla sana geldim, parayı bana geri getir!"

Ebû Zerr, bu durum karşısında şu cevabı verir:

"Yazık oldu! O para çoktan elimden çıktı. Ancak, bana tahsisatım gelince, onu sana öderim!"

Abdullah İbnu's-Sâmit (radıyallâhu anh), Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde şunu anlatır: "Ebû Zerr'le berâberdik. Tahsisâtı getirildi. Berâberinde câriyesi de vardı. Cariye, ihtiyaçları için o parayı harcadı, geriye yedi (dirhem) kaldı. Cariyeye emrederek onu fülûsa çevirmesini (bozdurmasını) söyledi. Ben: "Evin ihtiyaçları, gelecek misafirler için biriktirsen!" dedim. Bana: "Dostum (Resûlullah) şunu söyledi: "Keseye konup üzeri bağlanan her altın ve gümüş, -onu Allah yolunda dağıtıncaya kadar- sahibi üzerinde bir ateştir" diye cevap verdi."

Hz. Ebû Zerr'i, âyeti öyle anlayıp, herkes tarafından kendi anladığı şekilde anlaşılması için eyleme bile sevke zorlayan Resûlullah şöyle buyurmuştur: "Uhud dağı kadar altınım olsa, bunu hemen dağıtırım. Yanımda, borcum için saklayacağım tek dinardan fazlası olduğu halde üzerimden üç gece geçmesi beni rahatsız eder." İbnu'l-Esîr, Ebû Zerr'i bu hadisin tahrik etmiş olabileceğini söyler.

Ebû Saîd (radıyallâhu anh) der ki: "Resûlullah: "Allah'a fakir olarak kavuş, zengin olarak kavuşma" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, benim için nasıl mümkün olur?" dedim. Bana: "İstenince ver. Rızık olarak geleni gizleme!" dedi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü, bunu nasıl yapabilirim?" dedim. "Bu böyledir. Aksi takdirde ateş" buyurdu."

Bir başka rivâyette, iki dinar (veya iki dirhem) bırakarak ölen kimsenin cenazesi gelince Resûlullah: "Bu iki, dağlamadır, arkadaşınızın namazını siz kılın" diyerek namaza katılmaz, memnuniyetsizliğini izhâr eder.

Bir defasında Ehl-i Suffe'den biri vefat edince çıkınında bir dinar çıkar. Resûlullah: "Bu bir dağlama yarası" buyurur. Birkaç gün sonra bir başkası vefat eder, onun çıkınında iki dinar çıkar. Bu sefer: "İki dağlama yarası" buyurur.

İbnu Kesîr'in Abdurrezzak'tan iktibâsen kaydettiği bir rivâyete göre, altın ve gümüşü Allah yolunda harcamadan biriktirenleri tehdîd eden âyet geldiği zaman, Resûlullah: تَبّاً لِلـذَّهَبِ تَبّـاً لِلْفِضَّةِ "Altın ve gümüş (Biriktirenler) kahrolsunlar!" buyurur ve bunu üç kere tekrar eder. Bu hal, Ashâba çok ağır gelir ve aralarında: "Hangi maldan edinmeliyiz?" diye birbirlerine sorarlar. Hz. Ömer atılarak: "Ben sizin için bunu öğrenceğim" der ve durumu Resûlullah'a arzeder. Ashâb'ın, "Hangi maldan edineceklerini sormakta olduklarını söyler. Aleyhissalâtu vesselâm'ın cevabı şudur: لِسَاناً

ذَاكِراً وَقَلْباً شَاكِراً وَزَوْجَةً تُعِينُ اَحَدَكُمْ عَلَى دِينِهِ "Zikreden bir dil, şükreden bir kalb, dînine yardımcı olacak bir zevce.
"Ebû Zerr Hazretleri, kendisini Rebeze'de bulup: Burada ikâmet etmenizin sebebi nedir?" diye soran Zeyd İbnu Vehb'e şu açıklamada bulunur:
"Biz Şam'da idik. Ben: "Altın ve gümüşü biriktirip yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar (yok mu) işte bunlara pek açıklı bir azâbı muştula!.." meâlindeki âyeti okumuştum. Hz. Muâviye: "Bu bizim hakkımızda değil, sadece ehl-i Kitap hakkındadır" dedi. Ben: "Hayır hem bizim, hem de onların hakkında" dedim... Derken bu hususta benimle Muâviye arasında ihtilâf büyüdü. Muâviye Hz. Osman'a yazarak beni şikâyet etti. Osman da bana yazarak yanına çağırdı. Ben de gittim. Medîne'ye gelince (meseleyi işitip, fazlaca büyütmüş olan) halk etrafıma üşüştü. Sanki beni önceden hiç görmemişlerdi. (Bu yersiz alâkadan rahatsız olup) durumu Hz. Osman'a şikâyet ettim. "Yakın bir yere çekil!" dedi. Ben, söylediğimden asla vazgeçmeyeceğim dedim."
Bu rivâyet, Hz. Ebû Zerr'in Rebeze'ye sürgün olarak değil, kendi isteği ile gittiğini göstermesi bakımından ehemmiyetlidir.
NETİCE olarak, âlimler, Selef'de görülen âyetle ilgili farklı yorumların temelde Resûlullah'tan gelen farklı rivâyetlere dayandığını belirtirler. Resûlullah'taki farklı davranışlar da İslâm'ın ve ilk İslâm cemiyetinin terakkî vetiresinden ileri gelmektedir. Başlangıçta umumî olan fakirlik sebebiyle, para biriktirmeyi yasaklamış ve bu hususta ısrar etmiş, titiz davranmıştır. Bilâhare, şahsi hayatında önceki titizliği devam ettirdiği halde, Ashâb'ın -maldaki zekât, sadaka gibi ilâhî hakları ödemek kaydıyla- tasarrufta bulunmasına izin vermiştir.
Ashab arasında ihtilaflı meselelerde, ümmete rehber olacak esas, ekseriyetin görüşüdür. Ferdî anlayışlarda ısrar etmek, İslâmî espiriye uymaz. Hz. Ebû Zerr'in görüşüne saygı duyulur, ama "İslam budur" denemez. Belki, "İslâm'a aykırı değil, dileyen tatbik edebilir, onu tatbik etmeyen ittiham edilemez" denebilir. Zîra, Ashab olsun, Tâbiîn olsun, zekâtını vermek kaydıyla para biriktirmenin câiz olduğunda ittifak ederler. Aralarında büyük zenginler bile çıkmıştır.[238]
5-HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER
* Cenâb-ı Hakk, zekâtını vermeyenleri cezalandırmak üzere, hayvanları kıyâmet günü diriltecektir. Zekât vermeyenin karşılaşacağı bu durum, kasdının zıddıyla muamele görmekten başkabir şey değildir. Çünkü, adam malında mevcut olan Allah'ın hakkını vermeyerek, vermediği bu "hak"tan istifade etmeyi kasdetmişti. Âhiretteki bu mal cezâ olarak karşısına çıkmakla, kendisine fayda değil, tam aksine zarar verecektir. Maldaki Allah'ın hakkı, onun bir cüz'ü olduğu halde, malın tamamının buna saldırmasındaki hikmet, mezkur hakkın, malın tamamında mündemic olup, temyizi mümkün belli bir kısmı olmamasından dolayıdır. Ayrıca mal, zekâtı çıkarılmayınca tamamı kirli durumdadır.
* Hadis, malda zekâttan başka bir "hak" daha bulunduğunu göstermektedir. Ancak, ulema hükme iki açıdan cevap vermiştir:
1) Bu tehdid zekâtın farz olmasından önceye aittir.
2) Hakdan murad, vâcib olan miktarı aşan kısımdır, bunun terki azab gerektirmez. Muhtemelen bu tehdîd, devenin sütünü içmek zorunda kalan bir fakir olduğu halde, ondan bunu sakınanla ilgilidir. İbnu Battâl: "Malda iki hak vardır. Farz-ı ayn olan ve farz-ı ayn olmayan. Sütü vermek, mekârimu'l-ahlâk olan hukuktandır" der.[239]

ـ3ـ وعن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: مَنْ أعْطى زَكاةَ مَالِهِ مُؤْتَجِراً فَلَهُ أجْرُهَا، وَمَنْ مَنَعَها فإنَّا آخِذُهَا وَشُطِّرَ مَالُهُ، عَزْمَةٌ مِنْ عَزَمَاتِ رَبِّنَا لَيْسَ Œلِ مُحَمَّدٍ فِيهَا شَيْءٌ[. أخرجه رزين. »مُؤْتَجِراً« أي طالب أجر.وقوله: »فَإنَّا آخِذُوهَا وَشُطِّرَ مَالُهُ« قال الحربى: إنما هو وَشُطِّرَ ماله يعنى يجعل شَطْرَيْنِ فيتخير عليه المُصَدِّقُ ويأخذ الصدقة من خير الشطرين عقوبة لمنعه الزكاة. فأما ما يلزمه ف.»الْعَزْمَةُ« ضدَ الرخصة.

3. (2012)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim malının zekâtını sevab umarak verirse, ona sevap verilir. Kim de zekâtını vermezse biz zekâtı ve malın yarısını (cezâlı olarak, zorla) alırız. Bu, Rabbimizin kesin kararlarından biridir. Âl-i Muhammed'e ondan bir hak yoktur." [Rezîn tahric etmiştir. (Ebû Dâvud, Zekât 4, (1575); Nesâî, Zekât 4, (5, 15, 16).][240]

AÇIKLAMA:

1-Burada, zekâtını vermeyenlerden, onu cezalı olarak zorla almak mevzubahistir. Cezalı alış şekli de şöyle olmaktadır: Zekât alınır, ayrıca ceza olarak mal ikiye bölünür. Zekât memuru dilediği parçayı tercih edip onu da alır.

2-Mâna bu olmakla birlikte, hükmün üzerinde ihtilâflar olmuştur. Bazıları, İslâm'ın başında zekâtını zamanında ödemeyenlerden maddi bir cezanın alındığını, ancak sonradan bu tatbikatın neshedildiğini söylemiştir. İmâm Şâfiî kavl-i kadîminde: "Kim zekâtını vermezse, hem zekâtı hem de malının yarısı ceza olarak alınır" demiş ve bu hadisle istidlal etmiştir. Kavl-i cedîdinde ise: "Böyle birinden sadece zekâtı alınır, başka bir şey alınmaz" demiş ve bu hadisin mensûh olduğunu söylemiştir.

Fukahânın büyük çoğunluğunun mezhebi şudur: "Bir şeyi telef edene, onun mislinden ve kıymetinden fazla ceza verilmez." Nevevî, mal hususunda böyle bir cezanın İslâm'ın evvelinde bulunduğu iddiasını da sâbit, kesin bir durum görmez. "Bu ne sâbit, ne de mârufdur, nesh iddiası da, tarihen kesinlik kazanmayan bir meselede makbûl değildir" der.

Bu itiraza, hadis hakkında İbrahim Harbî'nin dermeyân ettiği mütâlaa ile cevap verilmiştir. İbrahim Harbî, İbnu'l-Esîr'in kaydına göre şöyle demiştir: "Râvî, rivâyetin lâfzında galat'a (hataya) düşmüştür. Doğrusu şöyle olmalıdır: "Adamın malı ikiye bölünür, zekât memuru muhayyer bırakılır, o zekatı ceza olarak iki parçadan hangisi daha iyi ise ondan alır."

Bu mütalaa esas alınınca, fakihleri nesh vs. ihtimallerini aramaya sevkeden durum kalmaz. Hadis hakkındaki münakaşayı gereksiz gören bazıları, bunu, hadisi rivâyet eden râvilerden Behz İbnu Hakîm'in rivâyetine itibar edilemeyecek kadar zayıf bir râvi olduğu gerekçesine dayandırmıştır. Behz metruk olunca, bu rivâyeti de amele salih değildir. Ancak Ahmed ibnu Hanbel nazarında Behz mûteber bir ravidir. Esasen Ahmed, İshâk ve Evzâî bu hadisin zâhiriyle amel etmişlerdir. Hattâ bu ikisi: "İmam dilerse, ganimetten çalanın bineğini yaktırabilir" demişlerdir. Ahmet İbnu Hanbel: "Mahsulü, daha işlenip kabuğundan çıkarmadan çalan, kıymetinin iki misliyle borçlandırılmaktan başka bir de ibret dayağı atılır" der. Keza o: "Hadd tatbîkâtını uzaklaştırdığımız herkesi iki misli borçlandırırız" der. Bu hadisle ihticâcı esas alanlar, Hz. Ebû Hüreyre tarafından rivâyet edilmiş olan şu hadisten de kendilerine destek bulurlar: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), "(Kurban olarak)

işaretlenmiş deveyi yitiren kimse, deveyi ve bir mislini borçlanır birde ibret dayağı atılır" dedi. Ayrıca rivâyet edilir ki, "Hâtib İbnu Ebî Beltaa'nın kölesi, Müzeyneli birinin devesini çalınca, Hz. Ömer, Hâtib (radıyallâhu anhümâ)'i o devenin bedelini iki misliyle ödemeye mahkûm etti." Bazı sahabeler, Harem bölgesinde katilde bulunanın diyetini üçte bir nisbetinde fazlaya hükmetmiştir... Ahmed İbnu Hanbel de bu görüştedir.
Bu hadisten şu şekilde hüküm çıkaran da olmuştur: "Zekâtını ödemeyenden zekât tam olarak alınır, asla terkedilmez. Sözgelimi, böyle bir kimse malını telef etse, elinde yarısı kalsa, şöyle ki: "Yüz koyunu olan bir adam, koyunlarını zâyi etse ve elinde sâdece yirmi koyun kalsa, bundan on koyun alınır. Bu, geri kalan malının yarısı eder."
2- Hadiste adı geçen Azme, ciddiyet ve emir mânasına gelir. Yani, zekât, Allah'ın olması husûsunda kesin hükmettiği veya farz kıldığı emirlerden biri olmaktadır. Azme'nin cem'i azâim kelimesi, lügat kitaplarında ferâiz olarak da mânalandırılmıştır. Şu halde zekâtın, Allah'ın azmelerinden bir azme olduğunu söylemek, onun farzlarından bir farz, vâciblerinden bir vâcib, "hak"larından bir hak olduğunu söylemektir.[241]

4- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]لَمَّا تُوُفِّى النَّبىُّ # وَاسْتُخْلِفَ أبُو بكْرٍ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ العَرَبِ، قَـالَ عُمَرُ ‘بِى بَكْرٍ رَضِـيَ اللهُ عَنْهُمـا: كَيْـفَ تُقَـاتِلُ النَّاسَ وقـد قـال رسـول الله #: أُمِرْتُ أنْ أُقَاتِـلَ النَّاسَ حَـتَّـى يَقُولُـوا َ إلَـهَ إَّ اللهُ ، فَمَنْ قَالَهَـا فقَـدْ عَصَمَ مِنِّى مَـالَهُ وَنَفْسَهُ إَّ بِحَقِّهِ، وَحِسَابُهُ عَلى اللهِ تَعالى. فقَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ: وَاللهِ ‘قَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّـةِ وَالزَّكَاةِ فَـإنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ المَالِ. وَاللهِ لَوْ مَنَعُونِى عَنَاقاً كَانُوا يُؤَدُّنَهَا إلى رسول الله # لَقَاتَلْتُهُمْ عَلى مَنْعِهَا. قَـال عُمَرُ: فَوَاللهِ مَـا هُوَ إَّ أنْ رَأيْـتُ أنَّ اللهَ شَـرَحَ صَـدْرَ أبِى بَكْرٍ لِلْقِتَـالِ فَعَرَفْتُ أنَّهُ الحَـقُّ[. أخرجه الستة، وفي رواية: عِقَاً كانوا يُؤَدُّنَهُ .
»الْعَنَاقُ« هى ا‘نثى من ولد المعز.»وَالْعِقَالُ« حبل معروف، وقيل المراد به صدقة عام .

4. (2013)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edince, ondan sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) halife seçildi. Bunun üzerine bedevîlerden bir kısmı "irtidât" etti. (Hz. Ebû Bekir halife olarak onlarla savaşmaya karar verince) Hz. Ömer, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "İnsanlar lailaheillallah deyinceye kadar onlarla savaşmaya emrolundum. Bunu söylediler mi, benden mallarını ve nefislerini korurlar. (İslâm'ın) hakkı hâriç artık hesapları da Allah'a kalmıştır!" demiş iken, sen nasıl insanlarla savaşırsın?" dedi. Hz. Ebû Bekir: "Allah'a yemin olsun, namazla zekâtın arasını ayıranlarla savaşacağım. Zîra zekât, malın hakkıdır. Vallahi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a vermekte oldukları bir oğlağı vermekten vazgeçseler, onu almak için onlarla savaşacağım" dedi. Hz. Ömer sonradan demiştir ki: "Allah'a yemin ederim, anladım ki, Hz. Ebû Bekir'in bu görüşü, Allah'ın savaş meselesinde ona ilhamından başka bir şey değildi. İyice anladım ki, bu karar hakmış." [Buhârî, İ'tisâm 2, Zekât 1, İstitâbe 3; Müslim, Îmân 32, (20); Muvatta, Zekât 30, (1, 269); Tirmizî, İmân 1, (2610); Ebû Dâvud, Zekât 1, (1556); Nesâî, Zekât 3, (5, 14).][242]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'in hilafeti sırasında İslâm devletini ciddi şekilde meşgul eden Ridde savaşları'nın karar safhasında Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer arasında cereyan eden bir ihtilâfı aksettirmektedir.
Hz. Ebû Bekir, bir kısım kabîlelerin: "Namaz kılarız, fakat zekât vermeyiz" diye îtiraz etmeleri karşısında onlarla savaşmaya karar verir. Hz. Ömer, Resûlullah'ın bir hadislerini delil göstererek, lâilâhe illallah diyenlerle savaşmanın meşrû olmayacağını söyler. Hz. Ebû Bekir kararında azimkârdır. Bilâhare Hz.Ömer bu kararında halîfe'nin haklı olduğunu te'yîd etmiştir.
Böylece bu hâdise ile, irtidad hâdiseleri karşısında Müslümanların alması gereken tavır, daha ilk halîfeler zamanında takarrur etmiş olmaktadır. İmam Mâlik der ki: "Allah Teâlâ Hazretlerinin farzlarından birinin (inkar etmeksizin) bir kimse men edecek olur, Müslümanlar da almaya muktedir olamazlarsa, ona karşı savaş hak olur."[243]
2- İrtidatın çeşitleri.

İRTİDATIN ÇEŞİTLERİ:

Kâdı İyaz ve bâzı âlimler Hz. Ebû Bekir'i uğraştıran mürtedleri üç sınıfa ayırmışlardır.
1) Tekrar putperestliğe dönenler.
2) Müseylime ve Esvedü'l-Ansî'ye tâbî olanlar. Bu iki şahıs Resûlullah'ın sağlığında peygamberliklerini îlân etmişlerdi. Müseylime'yi Yemâme halkı ve başka cemaatler tasdîk etti. el-Esved'i San'a halkı ve başka cemaatler tasdîk etti. el-Esved, Resûlullah'ın vefatından az önce öldürüldü. Ancak ona inananlardan bir kısmı varlıklarını devam ettirdiler. Resûlullah'ın âmilleri, Hz. Ebû Bekir zamanında onları temizleyeceklerdir. Müseylime üzerine Hz. Ebû Bekir, Hâlid İbnu Velîd (radıyallâhu anhümâ) komutasında ordu techîz edip gönderecek, Hâlid bunları tepeliyecektir.
3) Bir kısım Araplar da zekât vermemek kaydıyla Müslümanlığı devam ettirmek istediler. Bunlar, zekâtın Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanına kadar hâs bir emir olduğunu söyleyerek te'vilde bulundular. İşte sadedinde olduğumuz hadiste medâr-ı bahs edilen ihtilâfı Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer bunlar hakkında yapmışlardır: Böylesi kimselerle savaş câiz mi değil mi? diye.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından sonra Müslümanların durumunu, Ebû Muhammed İbnu Hazm, el-Milel ve'n-Nihal adlı kitabında ele alır. O da şu açıklamayı sunar:
"Hz. Peygamber'in vefatından sonra Araplar dört kısma ayrıldılar:
1) Resûlulah'ın sağlığında olduğu gibi, dinlerinde sâbit kalanlar, bunlar ekseriyette idiler.
2) Sadece zekâta karşı gelip, onu vermemek kaydıyla İslâm'a bağlılıklarını devam ettirenler. Bunlar: "Şeriatın, zekât hâriç bütün emirlerini tatbik ederiz" diyorlardı. Bunlar da sayıca çoktu ancak birinci gruba nazaran azınlıkta idiler.
3) Bir grup, alenen küfürlerini ilan etmiş, irtidât etmişti. Tuleyha ve Secâh'ın ashabları gibi. Bunlar öncekilere nisbeten az idiler. Şunu da kaydedelim ki, her kabîlede İslâm'a sadâkatını devam ettirip bunlarla mücâdele eden kimseler de vardı.
4) Bir de hiçbir tarafa katılmayıp, tevakkufu ihtiyar eden ve kim galebe çalacak diye vaziyeti gözetleyen takım vardı.
Hz. Ebû Bekir, isyankârların üzerine ordular gönderdi. Fîrûz ve maiyetindekiler el-Esved'in diyarında galebe çalıp onu katlettiler. Müseylime Yemâme'de öldürüldü. Tuleyha ve Secâh tekrar İslâm'a rücû ettiler. İrtidâd edenlerin çoğu tekrar İslâm'a döndüler. Yıl geçmeden hepsi, tekrar din-i

mübîn-i İslâm'ın kanatları altına dönüp, irtidadı terkettiler.[244]
3- Rafizilere bir cevap

RAFİZÎLERE BİR CEVAP

Hattâbî, bu hadisle ilgili olarak Râfizîlerin bir tenâkuz iddiasını kaydeder ve cevap verir:
"Râfizîler sadedinde olduğumuz hadisin mütenâkız olduğunu iddia ettiler. Dediler ki: "Hadisin evvelinde (Arapların) küfre girdikleri, sonunda da İslam'da sabit kaldıkları, sadece zekat vermedikleri söyleniyor. Onlar Müslüman idiyseler nasıl öldürülmeleri helâl addedilir ve zürriyetleri köle yapılır? Yok kafir idiyseler Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e karşı, namazla zekâtın arasını ayırmış olmalarını delil olarak nasıl zikredebilir?"
Bu îtiraza şöyle cevap verilir: "İrtidâd ettiklerini söyleyenler iki gruptur: Biri putperestliğe dönenler; biri de, "Ey Muhammed! malların bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al, onlara dua et, senin duan onlar için bir sükûndur..." (Tevbe 103) âyetini te'vil ederek zekât vermekten imtina edenler. Bunlar zannettiler ki, zekât, sâdece Hz. Peygamber'e verilir. Çünkü ondan başkası, onları temizleyemez ve üzerlerine dua edemez. Öyle ise başkasının duası kendileri için nasıl bir sükûnet (emniyet) olacak?"
Şu halde Hz. Ömer "...Sen nasıl insanlarla savaşırsın?" sözüyle ikinci grubu kastetmiştir. Çünkü o, birinci sınıfın öldürülmesinin cevazında müterreddid değildi, tıpkı putperest, ateşperest, yahudî ve hristiyanlarla savaşma husûsunda müterreddid olmadığı gibi.
Kâdı İyaz açıklamasına şöyle devam eder: "Hz. Ömer, bu mevzudaki hadisin, sanki sadece rivayette zikrettiği kısımını hatırlamıştır. Halbuki başka sahabeler namaz ve zekatla ilgili kısımları da beraberce hıfzedip rivâyet etmişlerdir. Nitekim Abdurrahman İbnu Ya'kub, bütün şerîatı içine alan bir muhtevâda rivâyet etmiştir. Rivâyetinde şu cümle de yer alır: "...Bana ve benim getirdiklerime de inanıncaya kadar..." savaşmakla emrolundum." Bu ifâdenin gereği şudur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın getirdiklerinden tek bir şeyi inkâr eden bir kimse, dâvet edildiği halde imtina eder ve savaşmaya kalkarsa, onunla savaşmak gerekir, daha da ısrar edecek olursa öldürülür."
Kâdı İyaz der ki: "Hadiste vukûa gelen ihtisar (özetleme) sebebiyle hadis hakkında şüphe araya girdi. Sanki râvî, hadisin normal vechiyle sevkini düşünmemiş, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in münazarasını sevketmeyi düşünmüş ve dinleyicilerin hadisin aslını bildikleri husûsundaki kanaatine îtimad etmiştir."
İbnu Hacer, bu cevabı beğenmez ve der ki: "Eğer Hz. Ömer'in yanında hadisteki "...namazı kılıncaya, zekatı verinceye kadar..." ibâresi olsaydı, zekât vermeyenlerle savaşı gayr-i meşru bulmazdı. Çünkü hadis bu muhtevâda olunca savaşmanın gayesi kelime-i şehadetin söylenmesini terkte olsun, namaz kılmayı ve zekat vermeyi terkte olsun eşittir. Hz. Ömer'in Hz. Ebû Bekir'e karşı ihticâcı ve Hz. Ebû Bekir'in ona cevabı, her ikisinin de bu hadiste namaz ve zekât'ın da zikredilmiş olduğunu duymadıklarını göstermektedir. Zîra Hz. Ömer duymuş olsaydı Hz. Ebû Bekir'e karşı o hadisle ihticâc etmezdi. Onu Hz. Ebû Bekir işitmiş olsaydı, Hz, Ömer'i, onu zikrederek reddederdi ve ihticâc etmek için "(İslâm'ın) hakkı hâriç" ibâresinin âmm olan ifâdesiyle ihticâc etmeye muhtaç olmazdı."[245]
4- İslam'ın Hakkı.

İSLÂM'IN HAKKI

İbnu Hacer der ki: بِحَقِّه ibaresindeki zamir İslâm'a râci ise (mâna- İslâm'ın hakkı hâriç) "İslâm'ın hakkı" olduğu kesinlik kazanan her şeyi hükmüne dâhil eder. Nitekim mânadaki bu umumîlik sebebiyle, Sahâbe, namazı inkâr eden kimse ile savaşma gerektiği husûsunda ittifak etmiştir."[246]
5- Namazla Zekatı Ayırma

NAMAZLA ZEKÂTI AYIRMA:

Hz. Ebû Bekir namazla zekâtı ayıranla savaşacağını söylemiştir. Bu ayırmadan maksad namazı ikrâr ederken zekâtı inkâr etmektir. Zekâtın inkârı, farziyetini ikrâr etmekle birlikte vermeyi reddetmek şeklinde olabileceği gibi, (te'vil yoluyla) farziyeti de inkâr şeklinde de olabilir, ikisi de bir addedilmiştir. Çünkü Hz. Ebû Bekir, bu ikincileri mâzur addetmeyip, savaş ilan etmiştir.
Mazirî der ki: "Hadisin zâhirinden anlaşıldığı üzere, Hz. Ömer namazı inkar edenlerle savaşmaya muvafıktı. Hz. Ebû Bekir, onu aynı şekilde "zekât için" de savaşmak gerektiği hususunda ikna etti. Çünkü, her ikisi de Kitap'ta ve Sünnet'te beraber emredilmiş, birbirinden ayrı tellakki edilmemişlerdir."Daha önce de belerttiğimiz gibi Kur'ân-ı Kerîm namaz ve zekâtı her seferinde, "Namazı kılın, zekâtı verin" diye beraber emreder.[247]
6- Zekat malın hakkıdır.

ZEKÂT MALIN HAKKIDIR

Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i ikna hususunda ve kendi haklılığını delillendirme sadedinde "... zîra zekât malın hakkıdır" diyor. Şu halde, bunu namazla ayırmama gereğinin delili yapmıştır. Yani şöyle bir mâna çıkmaktadır: "Nasıl ki ey Ömer sen de kabul ediyorsun ki nefsin hakkı olan namaz'ı inkar eden için savaşmak şarttır. Zekât için de şart olmalıdır, çünkü zekât da malın hakkıdır. Esasen Kur'ân ve sünnet bunları "İslâm'ın hakkı" olarak tesbit etmiş ve ayırmamıştır. Resûlullah da "İslâm'ın hakkı hariç" diye istisna koymuştur. Öyle ise, "İslâm'ın hakkı"na giren herhangi bir şeyin inkârı hâlinde, Resûlullah savaşma yetkisi vermiştir. Şu halde hadisi: "Kim namaz kılarsa nefsini koruma altına almıştır, dokunmayız, kim de zekât verirse o da malını koruma altına almıştır, dokunmayız. Zekâtını vermezse zorla alırız, daha da direnirse savaşırız." şeklinde anlamak aslına uygundur.
Bu açıklama da, gösteriyor ki, Hz. Ebû Bekir, hadisin başka vecihlerinde yer alan "... namazlarını kılıp zekâtlarını verinceye kadar.... (savaşmakla emrolundum)" ibâresini duymuş olsaydı, İslâm'ın hakkı" ibâresindeki umumilikten istifade ederek ihticâc yapmaya ihtiyaç duymadan hadisi hatırlatıverecekti.
Şârihler, Hz. Ebû Bekir'in de, Hz. Ömer'in de hadisi kısmî olarak hatırladıklarını söylerler. Mamafih, onların hatırlarında kalan, hadisi Resûlullah'ın henüz namaz, zekat emredilmeden önce irad etmiş olması da gayet mümkündür. Çünkü başlangıçta Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) insanları iki şeye çağırıyordu: Tevhîd ve kendi risâleti.[248]
7- Oğlak

OĞLAK:

Hz. Ebû Bekir'in, "Resûlullah'a verdikleri bir oğlağı vermekten vazgeçseler..." ibâresinde geçen anâk kelimesi de ihtilâflıdır. Rivâyetlerde, bunun yerine ikâl (deve bağlamaya mahsus ip), kinaye olarak kezâ kelimesi ve cedyen ezvat (boynu kısa oğlak) kelimeleri de gelmiştir.
Bu farklılıklardan hareketle bazı alimler: "Anâk'ı (yani oğlak'ı) zikretmekten maksad, bizzat oğlağın kendisi değil azlığı ifadede mübâlağadır" demişlerdir. Mamafih, davarın zekâtını alırken, hepsi kuzu olan sürüden, davarın zekâtı olarak oğlak alınabileceği kanaatinde olanlar bu hadisle ihticâc etmişlerdir. Mâlikîlerden bazı fakihler büyükbaş hayvanların çoğunlukla telef olması halinde oğlağın da zekât olarak alınabileceğini söylemiştir.
Ekseriyet, bununla mübalağa kastedildiğinde ittifak eder. Yâni "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e zekât olarak ödedikleri azıcık bir şeyi dahi vermekten imtina ederlerse almak için savaşacağım" demektir.[249]

8- **Hesapları Allah'a kalmıştır** cümlesi, "Ben zâhirlerine bakarım, iç âlemlerinde samîmi olup olmadıklarını araştırmam" demektir.[250]

9- Hadisten çıkarılan bazı hükümler

HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER:

* Sonradan çıkan hâdiseler (nevâzil) karşısında ictihada gidilir, ancak öncelikle bunların usûl'e (aslî kaynaklara) göre yapılması gerekir.
* Nevâzil'in çözümünde münazara, yani değişik görüşlerin münakaşa edilmesi esastır. Sonunda râcih olan benimsenir, zayıf olan üzerinde ısrar edilmez.
* Münâzarada belli bir edebe uyulmalıdır: Aksi görüşte olanı hata ile itham etmemek, mültefit olmak, gerçek karşı taraf nazarında zuhûr gedinceye kadar delil getirmek, hakkın zuhurundan sonra da inadlaşırsa duruma göre sertleşmek... gibi.
* Bir şeyi te'kîd için yemin câizdir.
* Bir kimse sâdece Lâilâheillallah deyip orada kalsa gerisini getirmese, katli câiz değildir. Ancak sâdece tevhîdin ikrarı ile Müslüman olunur mu? Bu, münâkaşalıdır. Râcih (üstün) görüşe göre hayır! Bununla öldürülmekten vazgeçilir, Bilâhare, denenir; şâyet, risâlete de şehâdet eder ve İslâmî ahkâmı iltizam ederse Müslüman olduğuna hükmedilir.
Bağavî bu hususta der ki: Kâfir eğer putçu veya ikici ise, vahdaniyeti ikrâr etmez. Bu durumda Lâilâheillallah dedi mi Müslümanlığına hükmedilir. Sonra İslâm'ın diğer hükümlerini kabûle icbar edilir ve İslâm'a muhalif olan bütün dinlerden müberra kılınır.
Ama kâfir, vahdaniyeti ikrar edip risâleti inkâr eden cinsten ise, onun Lâilâheillallah demesiyle müslüman olduğuna hükmedilmez, Muhammedun Resûlullah demesi aranır. Şâyet herif, Muhammed'in peygamberliği sâdece Araplara mahsus diye îtikad ederse, bunun müslüman olduğuna hükmetmek için, risâlet-i Muhammedîye'nin bütün insanlığa şâmil olduğunu söylemesi gerekir.
Adam şayet, bir vâcibi inkâr veya bir haramı helal addetmek sûretiyle küfre düştü ise, onun müslüman addedilmesi için itikadından dönmesi gerekir. Onun sarfettiği bu küfür sözü, İslâm'ı tekrar iltizam etmemesi hâlinde, kendisine mürtedlerle ilgili ahkâmın icrasını gerektirir.
* Zekâtı vermeyenle savaşılır. Ancak, İslâm'ı benimsediği halde, yukarıda belirtildiği üzere te'vile

dayanarak zekât vermeyi reddedenin küfrüne, delil ikâme etmeden hükmedilmez. Sahâbe onlara galebe çaldıktan sonra, malları ganimet, zürriyetleri köle yapılıp yapılamayacağı husûsunda ihtilâf etmiştir. Yani bunlara kâfir muâmelesi mi yapılmalıdır, bâğî (isyankâr) muamelesi mi yapılmalıdır? Hz. Ebû Bekir küffâr muamelesi yapmış ve öyle amel etmiştir. Hz. Ömer bu meselede de Hz. Ebû Bekir'le ihtilâfa düşmüştür. O, ikinci görüşü benimsemiş, hilafeti sırasında başkaları da bu görüşü benimsemiş ve bir şüphe ile İslâm'ın farzlarından birini inkar edene kâfir muâmelesi yapılmayıp âsi muâmelesi yapılması hususunda icma hâsıl olmuştur. Şöyle ki: Böyle birisine inkârdan rücû etmesi taleb edilir, direnip kıtâle azmederse kendisiyle savaşılır, hüccet ikâme edilir. Bu durumda dönerse, döner; dönmezse artık kâfir muamelesi yapılır. (Daha geniş bilgi için 1585-1588 numaralı hadislere bakın.)
* Kâdı İyaz der ki: "Bu kıssadan şu hüküm çıkmaktadır: Hâkim (lider), hakkında nass olmayan bir meselede içtihadda bulunursa vardığı neticeye itaat edilir, müçtehidlerden biri bunun hilâfına hükmetse bile. Eğer bu muhalif kanaatte olan müçtehid, sonradan hâkim olursa, o zaman onun da kendi içtihâdının ortaya koyduğu hükme uyması gerekir. Onun, kendinden önceki hâkimin bu meselede verdiği hükme muhâlefet etmesi câizdir. Çünkü Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'in zekât vermeyenler hakkındaki görüşüne, şahsen farklı düşünmesine rağmen, itaat etti. Sonra, halîfe olunca, kendi içtihadının gerektirdiği hükme uydu. Onun bu içtihadına sahâbe ve başkaları da muvâfakat gösterdi."
Hattâbî der ki: "Hadiste şu hüküm de gelmiştir: "Kim İslâm'ı izhâr ederse, kendisine İslâm'ın zâhirî ahkâmı icra edilir, içindeki küfrünü saklamış bile olsa. İhtilâf edilen husûs şudur: Bir kimsenin fâsid îtikâdına muttali olunduğu halde, ondan dönmüş olmayı izhâr ederse, onun İslâm'ı kabûl edilmeli mi? edilmemeli mi? Şüphesiz durumunu bilmeyenin ona ahkâm-ı zâhireyi icra edeceği husûsunda ihtilâf yoktur."
* Bu kıssada bir kısım sünnetin, sahâbenin büyüklerine bile gizli kalabileceği gözükmektedir. Onların bâzı hadisleri duymamış, sonradan işitmiş olmaları büyüklüklerine mâni değildir.
* Nevevî: "Bu hadise göre namazı âmden terkeden öldürülür" diye hükmetmiştir. Ancak İbnu Dakîku'l-Îd, namaz sebebiyle öldürmenin, bu hadise göre câiz olmadığını açıklar. Der ki: "Mukâtelenin mübah olmasından katlin de mübah olduğu hükmü çıkarılamaz. çünkü "mukâtele", "müfâale babındandır, bu bab bir işte karşılıklı iki tarafın bulunmasını gerektirir." Yani mukâtele karşılıklı olarak birbirini öldürme kavgası yapmaktır. -Türkçemizdeki vuruşmak, savaşmak mânasında- halbuki katl öyle değil, birinin diğerini öldürmesidir.
Bu görüşte olanlar, Hz. Ebû Bekir'in bu savaşın sonunda bir kimseyi sabran öldürttüğüne dair rivâyet olmadığını da söylerler. Sabran öldürmek, îdama mahkum ederek, bağlayarak öldürmek demektir. Şimdilerde kurşuna dizme tabiri kullanılır. Farzı yerine getirmekten imtina edenler icbar edildiği zaman mukabelede bulunurlarsa mukavemetleri kırılıncaya kadar savaşılır. Savaş sırasında öldürülür, mukavemetleri kırılınca muhâriblere veya bâğîlere tatbik edilen ahkâm uygulanır. Öyle ise, herhangi bir farzı terkeden kimse, işi savaşmaya dökmedikçe öldürülmez. Savaşmaya dökerse mukâtele edilir. Öyle ise, hadisteki mukâtele'ye verilen cevâz, katle verilen cevaz sayılmamalıdır. Nitekim İmam Şâfiî de: "Kıtâlden katle yol yoktur bazen adamla kıtâl helal olur, fakat katli helâl olmaz" demiştir.
* Hadis zâhirî amelin kabul edilmesi gereğine delildir. İnsanlar hakkında zâhire akseden amellerine göre hüküm verilir. Bir kimsenin, mü'min olduğuna hükmetmek için kesin bir dille ifâde ettiği îtikadıyla iktifa edilir.
* Tevhîdi ikrâr edip, şeriatle amel eden ehl-i bid'a tekfir edilemez.

* Kâfirin küfründen tevbesi, zâhirî küfürbâtınî küfür ayırımı yapılmadan kabûl edilir.[251]

10- Bir sual ve cevabı

BİR SUAL VE CEVABI:

Bu hadis, tevhîd'e gelmeyen herkesle kıtâl (savaş) yapmayı emrettiği halde, cizye veren veya muâhede (antlaşma) yapanlarla kıtâl nasıl terkedilir?
Bu sorunun cevabı birkaç açıdan verilebilir:
1) Nesh sebebiyle olabilir: Yani cizye almak ve muâhede yapmak yoluyla tevhid taleb etmeme izni, Resûlullah'ın bu hadisi beyanından sonraya âittir. Bunun delili, iznin, اقتلو المشركين "Haram ayları çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün..." (Tevbe 5) âyetinden sonraya ait olmasıdır.
2) Bu, kendisinden bir kısmın hâss kılındığı âmm bir hükümdür. Zîra emirden maksad, matlûbun hâsıl olmasıdır, bir delil sebebiyle bir kısmın tehallüf edip istisna teşkil etmesi âmm hükme zarar vermez.
3) Bu, kendisiyle hâss'ın murad edildiği âmm olabilir. Böylece "... insanlarla savaşmaya..." ibâresinde geçen insanlarla kelimesiyle kastedilen, ehl-i kitap dışında kalan müşrikler olmuş olur. Bu söyleneni, hadisin Nesâî'deki vechi te'yîd eder. Orada: أُمِرْتُ اَنْ أُقَاتِلَ الْمُشْرِكِينَ "...müşriklerle savaşmaya emredildim.." denmiştir.
4) Şehadet ve diğer zikredilen şeylerden maksad Allah'ın kelâmının yüceltilmesini ve muhâliflere iyice duyurulmasını ifâde etmektir. Bu, bazan öldürmekle, bazan cizye ile, bazan da muâhede ile olur.
5) Kıtâlden murâd, bazan bizzat kıtâldir, bazan da onun yerine geçecek olan bir başka şeydir: cizye veya gayri...
6) Cizye koymaktan maksad onları İslâm'a zorlamaktar, sebebin sebebi, sebep sayılır. Bu açıdan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sanki şöyle söylemiş olmaktadır: "...müslüman olmalarına veya onları İslâm'da karar kıldıracak şeyi benimsemelerine kadar savaşmakla emrolundum..."[252]

İKİNCİ BAB

MALDAKİ ZEKÂTLA İLGİLİ HÜKÜMLER

BİRİNCİ FASIL

MÜŞTEREK HADİSLER

-1ـ عن مراد رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: قَـدْ عَفَوْتُ لَكُمْ عَنِ الخَيْلِ وَالرَّقِيقِ فَهَاتُوا صَدَقَـةَ الرِّقَـةِ مِنْ كُلِّ أرْبَعِين دِرْهَماً دِرْهَمٌ، وَلَيْسَ في تِسْعِينَ وَمِائَـةٍ شَـيْءٌ. فَإذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فَفِيهِمَا خَمْسَةُ دَرَاهِمَ[. أخرجه أصحاب السنن.»الرِّقَةُ« الدراهم المضروبة .

1. (2014)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizi (ticarî olmayan) atın ve kölenin zekâtından affettim. Öyle ise gümüş paralarınızın zekâtını verin. Bunun her kırk dirhemine bir dirhem vereceksiniz. Ancak yüz doksan dirheme zekât düşmez. İkiyüz dirheme ulaştı mı beş dirhem verilecektir." [Tirmizî, Zekât 3, (620); Ebû Dâvud, Zekât 4,

(1574); Nesâî, Zekât 18, (5, 37).][253]

AÇIKLAMA:

1- Metinde geçen rika, "varak"tan gelir. İddie ve diyet kelimelerinde olduğu gibi baştaki "v" düşmüş, onun yerine sona yuvarlak "t" gelmiş ve rika olmuş. "Varak" madrûb (basılmış) dirhem demektir. Arapçada dînar altın paranın ismidir, dirhem de gümüş paranın ismi. Şu halde bazı alimlere göre bunların madrûb olanına rika denmektedir. Ancak İbnu Hacer rika'yı, "hâlis gümüştür, madrûb olmuş olmamış farketmez" diye açıklar.

2- Resûlullah, ticarî maksadla olmayıp, binmek, yük taşımak gibi aile ihtiyacını görmek üzere beslenen at ve benzeri hayvanlarla, yine şahsî hizmetlerde istihdâm edilmek üzere bulundurulan köle için zekât alınmayacağını beyân etmektedir.

3- Resûlullah'ın "Affettim" demesi, aslında her şeyin zekâta tâbi olduğuna işaret etmektedir. Yani normalde her mal için zekât verilecektir, zekâtın verilmemesi bir günahtır, amma hizmetinizde kullandığınız at ve kölenin zekâtını vermeme günâhı affedilmiştir mânasında bir ifâde.

4-Hadis 200 dirheme ulaşmayan miktardaki servete zekât düşmeyeceğini ifâde ediyor. 199 yerine 190 rakamının verilişi, küsura yer vermemek içindir. Nitekim "200 dirheme ulaştı mı..." tâbiri hududun 190 değil, 200 olduğunu ifâde etmektedir.

Başka rivâyetler, bu nisaba ulaşan servetin üzerinden bir yıl geçme şartını tasrîh edecektir.[254]

-2- وعن أنس]أنَّ أبَا بَكْرٍ الصِّدّيقَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما كَتَبَ لَهُ حِينَ وَجَّهَهُ إلى الْبَحْرَيْنِ هَذَا الْكِتَابَ وَخَتَمَهُ بِخَاتَمِ النَّبيِّ #، وَكَانَ نَقْشُ الخَاتِمِ ثَثَةَ أسْطُر: مُحَمَّدٌ سَطْرٌ، وَرَسُولُ سَطْرٌ، وَاللهُ سَطْرٌ: بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ. هذهِ فَرِيضَةُ الصَّدَقَةِ الَّتِى فَرَضَهَا رسولُ اللهِ # عَلى المُسْلِمِينَ وَالَّتِى أمَرَ اللهُ تَعالى بِهَا رَسُولَهُ #، فَمَنْ سُئِلَهَا مِنَ المُسْلِمِينَ عَلى وَجْهِهَا فَلْيُعْطِهَا، وَمَنْ سُئِلَ فَوْقَهَا فَ يُعْطِ: في أرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مِن ا‘‘بِلِ فَمَا دُونَهَا مِنَ الغَنَمِ في كُلِّ خَمْسٍ شَاة. فإذا بَلَغَتْ خَمْساً وَعِشْرِينَ إلى خَمْسٍ وَثَّثِينَ فَفِيهَا بِنْتُ مَخَاضٍ أُنْثى، فإنْ لَمْ تَكُنِ ابْنَةُ مَخَاضٍ فابْنُ لَبُونٍ. فإذَا بَلَغَتْ سِتّاً وَثَّثِينَ إلى خَمْسٍ وَأرْبَعِينَ فَفِيهَا بِنْتُ لَبُونٍ أُنْثى فإذَا بَلَغَتْ سِتّاً وَأرْبَعِينَ إلى سِتِّينَ فَفِيهَا حِقَّةٌ طَرُوقَةُ الجَمَلِ. فَإذَا بَلَغَتْ وَاحِدَةً وَسِتِّينَ إلى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ فَفِيهَا جَذَعَةٌ. فَإذَا بَلَغتْ سِتّاً وَسَبْعِينَ إلى تِسْعِينَ فَفِيهاَ بِنْتَا لَبُونٍ. فإذَا بَلَغَتْ إحْدَى وَتِسْعِينَ إلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِيهَا حِقَّتَانِ طَرُوقَتَا الجَمَلِ. وَإذَا زَادَتْ عَلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ فَفِى كُلِّ أرْبَعِينَ بِنْتُ لَبُونٍ. وَفي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ ‘َّ أرْبَعٌ مِنَ ا‘‘بِلِ فَلَيْسَتْ فِيهَا صَدَقَةٌ ‘َّ أنْ يَشَاءَ رَبُّهَا. فإذَا بَلَغَتْ خَمْساً مِنَ ا‘‘بِلِ فَفِيهَا شَاةٌ. وَصدَقَةُ الْغَنَمِ في سَائِمَتِهَا. فَإذَا بَلَغَتْ أرْبَعِينَ إلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ شَاةٍ شَاةٌ، فإذَا زَادَتْ

عَلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ إلى مِائَتَيْنِ فَفِيهَا شَاتَانِ، وَإذَا زَادَتْ عَلى مِائَتَيْنِ إلى ثَثِمَائَةٍ فَفِيهَا ثَثُ شِيَاهٍ. فَإذَا زَادَتْ على ثَثِمائَةٍ فَفِي كُلِّ مِائَةٍ شَاةٌ. فَإذَا كَانَتْ سَائِمَةُ الرَّجُلِ نَاقِصَةً عَنْ أرْبَعِينَ شَاةً وَاحِدَةً فَلَيْسَ فِيهَا صَدَقَةٌ ‘َّ أنْ يَشَاءَ رَبُّهَا. وَ يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ وَ يُفَرّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشْيَةَ

الصَّدَقَةِ. وَمَا كانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فإنَّهُمَا يَتَراجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ، وَ يُخْرَجُ في الصَّدَقَةِ هَرِمَةٌ، وَّذَاتُ عَوَارٍ، وَ تَيْسٌ إِّ أنْ يَشَاءُ المُصَدِّقُ. وفي الرِّقَةِ رُبُعُ الْعُشْرِ، فإنْ لَمْ يَكُنْ إِّ تِسْعِينَ وَمِائَةٌ فَلَيسَ فِيهَا صَدَقَةٌ إِّ أنْ يَشَاءَ رَبُّهَا، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ مِنَ ا'' بِلِ صَدَقَةُ الجَذَعَةِ وَلَيْسَ عِنْدَهُ جَذَعَةٌ وَعِنْدَهُ حِقّةٌ فإنَّها تُقْبَلُ مِنْهُ الحِقّةُ وَيَجْعَلُ مَعَهَا شَاتَيْنِ إنِ اسْتَيْسَرَتَا لَهُ أوْ عِشْرِينَ دِرْهَماً. وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الحِقّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ الحِقّةُ وَعِنْدَهُ الجَذَعَةُ فإنّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الجَذَعَةُ وَيُعْطِيهِ المُصَدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهَماً أوْ شَاتَيْنِ. وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ الحِقّةِ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ ابْنَةُ لَبُونٍ فإنَّها تُقْبَلُ مِنْهُ ابْنَةُ لَبُونٍ وَيُعْطى شَاتَيْنِ أوْ عِشْرِينَ دِرْهماً وَمَنْ بَلَغَتْ صَدَقَتُهُ بِنْتَ لَبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ حِقّةٌ فإنّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ الحِقّةُ وَيُعْطِيهِ المُصَدّقُ عِشْرِينَ دِرْهماً أوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ بِنْتِ لَبُونٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ بِنْتُ لَبُونٍ وَعِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ فإنَّهَا تُقْبَلُ مِنْهُ بِنتُ مَخَاضٍ وَيُعْطَى مَعَهَا عِشْرِينَ دِرْهماً أوْ شَاتَيْنِ، وَمَنْ بَلَغَتْ عِنْدَهُ صَدَقَةُ بِنْتِ مَخَاضٍ وَلَيْسَتْ عِنْدَهُ وَعِنْدَهُ بِنْتُ لَبُونٍ فإنّها تُقْبَلُ مِنْهُ بِنْتُ لَبُونٍ وَيُعْطِيهِ المُصَدِّقُ عِشْرِينَ دِرْهماً أوْ شَاتَيْنِ. فإنْ لَمْ تَكُنْ عِنْدَهُ بِنْتُ مَخَاضٍ عَلى وجْهِهَا وَعِنْدَهُ ابنُ لَبُونٍ فإنَّهُ يُقْبَلُ مِنْهُ، وَلَيْسَ مَعَهُ شَيْءٌ]. أخرجه البخارى وأبو داود والنسائى.»بِنْتُ المَخَاضِ وابنُ المَخَاضِ« من ا''بل: مَا استكمل السنة ا'ولى ودخل في الثانية.و»بِنتُ اللَّبُونِ وابنُ اللَّبُونِ« ما استكمل الثانية ودخل في الثالثة.»الحِقّةُ« ما استكمل الثالثة ودخل في الرابعة.»الجَذَعَةُ« ما استكمل الرابعة ودخل في الخامسة.وقوله »طَرُوقَةُ الجمل« أى يطرقها ويركبها.وَ»السَّائِمَةُ« من الغنم: الرعية غير المعلوفة.وقوله » يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ وَ يُفَرِّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ خَشْيَةَ الصَّدَقَةِ« هو أن يكون ثثة نفر مث لكل واحد منهم أربعون شاة وقد وجبت على كل واحد منهم بانفراد شاة فيجمعونها فتكون عليهم شاة فنهوا عن ذلك، هذا في الجمع. وأما التفريق فأن يكون لكل واحد من الخليطين مائة شاة وشاة فيجب عليهم ثث شِيَاهٍ، فإذا فرقاها كان على كل واحد منهما شاة، فنهوا عن ذلك إذا فعل حشية الصدقة.و »التَّرَاجُعُ« التقاسط والتعادل.»وَالهَرِمَةُ« الكبيرة الطاعنة في السن.و »العَوَارُ« بفتح العين وقد تضم: هو العيب.و »المُصَدِّقُ« بتخفيف الصاد وتشديد الدال: عامل الصدقة والساعى أيضاً.
وقوله »إِّ أنْ يَشَاءَ المُصَدِّقُ« يدل على أن له اجتهاد 'ن يده كيد المساكين وهو كالوكيل لهم.

2. (2015)- Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre, Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk (radıyallâhu anh), kendisini Bahreyn'e gönderdiği zaman, ona şu gelecek talimatı yazılı olarak vermiş ve altını da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın mührü ile mühürlemişti. Mühüre nakşedilen yazı üç satır halinde idi. Bir satırda Muhammed, bir satırda Resûl, bir satırda da Allah yazılı idi. Mektup şöyle idi: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Bu, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın müslümanlara farz kıldığı ve Allah'ın da Resûlüne emretmiş olduğu zekât farîzasıdır. Müslümanlardan her kimden bu, usûlünce taleb edilirse, derhal vermelidir. Kimden de belirtilenden fazlası istenirse vermesin:

1) 24 ve daha aşağı miktardaki deve için koyun olarak vâcib zekât, her beş devede bir koyundur.

2) 25'e ulaştı mı, 35'e kadar, dişi bir bintu mehâz (ikinci seneye basan dişi deve); eğer bintu mehâz yoksa, bir ibnu lebun (ikisine basan erkek deve).
3) 36'ya ulaştı mı 45'e kadar, bir dişi bintu lebun (üç yaşına basan dişi deve).
4) 46'ya ulaştı mı 60'a kadar, erkek devenin aşacağı bir dişi deve Tarûkatu'lfahl).
5) 61'e ulaştı mı 75'e kadar, bir ceza'a (beş yaşına basan bir deve).
6) 71'e ulaştı mı 90'a kadar iki bintu lebun.
7) 91'e ulaştı mı 120'ye kadar, erkek devenin aşacağı iki hıkka (dördüne basan deve).
8) 120'yi aşınca, her kırk için bir bintu lebun.
9) Her 50'de, bir hıkka.
10) Sâdece 4 devesi olana zekât düşmez, sahibi nâfile olarak verirse o başka.
11) 5 devesi olana bir koyun düşer.
12) Koyunun zekâtı sâime olanlardan alınır. (Sâime kırda otlatılan hayvana denir.) Sâime koyun 40'a ulaştı mı 120'ye kadar, bir koyun alınır.
13) 120'yi geçti mi 200'e kadar, iki koyun alınır.
14) 200'ü geçti mi 300'e kadar, üç koyun alınır.
15) 300'ü geçti mi her yüz koyunda bir koyun alınır.
16) Adamın sâime koyunları 40'tan bir eksik olsa ona zekât düşmez. Sahibi (nafile olarak) kendiliğinden verirse o başka.
17) Zekât korkusuyla, müteferriklerin araları birleştirilmez, birleşik olanlar da ayrılmazlar.
18) İki ortağın malından alınan zekâtta her ikisi de ,adalet üzere birbirlerine müracaat ederler.
19) Zekât olarak çok yaşlı, ayıplı ve (koç, teke gibi) döl hayvanı verilmez, zekât memuru kabûl ederse o başka.
20) (İki yüz dirhemlik) gümüşte, onda birin dörtte biri (yani kırkta bir miktarı) zekât vâcibtir.
21) Gümüş miktarı 190 dirhemse, 200 dirhemden az olursa zekât yoktur. Sâhibi verirse o başka.
22) Kimin deve sayısı, zekât olarak bir ceza'a vermeyi gerektiren miktarı bulur ve fakat sürüsünde ceza'a olmaz da hıkka olursa, bu kimseden hıkka kabul edilir ve buna, adama kolay geldiği takdirde iki koyun eklenir veya yirmi dirhem eklenir.
23) Kimin zekât olarak hıkka vermesi gerekir ve fakat sürüsünde hıkka olmaz ceza'a olursa, adamdan ceza'a kabul edilir, zekât memuru ona yirmi dirhem veya iki koyun verir.
24) Kimin zekât olarak hıkka vermesi gerekir, fakat sürüde hıkka değil bintu lebun olursa adamdan bintu lebun kabul edilir, kendisine iki koyun veya yirmi dirhem verilir.
25) Kimin zekât olarak bintu lebun vermesi gerekir, ancak bintu lebun'u yok, hıkka'sı varsa kendisinden hıkka kabul edilir, zekât memuru kendisine ayrıca yirmi dirhem veya iki koyun öder.
26) Kimin zekât olarak bintu lebun ödemesi gerekir, fakat bintu lebûn'u olmaz, bintu mehâz'ı olursa, ondan bintu mehâz kabul edilir, ancak yirmi dirhem veya iki koyun daha verir.
27) Kimin zekât olarak bintu mehâz vermesi gerekir, fakat bintu mehâz'ı olmaz, bintu lebûn'u olursa kendisinden bintu lebûn kabul edilir, zekât memuru yirmi dirhem veya iki koyun verir.
28) Eğer adamın münasip şekilde bintu mehâzı yoksa, ibnu lebûn'u varsa, bu ondan kabûl edilir, beraberinde bir ödeme gerekmez." [Buhârî, Zekât 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, Şirket 2, Hiyel 3; Ebû Dâvud, Zekât 4, (1567); Nesâî, Zekât 5, (5, 18-23).][255]

AÇIKLAMA:

1- Görüldüğü üzere, Hz. Ebû Bekir, zekât toplamak üzere Bahreyn'e musaddık (zekât toplama memuru) olarak gönderdiği Hz. Enes'e yazılı bir vesika veriyor ve altını da resmî mühürle mühürlüyor. Bu rivâyetten hareketle, bütün zekât me'murlarına böyle bir vesikanın verildiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu vesika, başlangıç kısmındaki takdîm paragrafından da anlaşılacağı üzere, sadece karışık olan hesaplamada unutma ve iltibası önlemeye mâtuf değil, aynı zamanda halka itminân vermek ve suistimalleri önleme kasdına da yöneliktir. Halk icabında, zekât memurunu kontrol edebilecektir.
2-Hadisi tercüme ederken metni madde madde paragraflara ayırdık ve her paragrafa madde numarası verdik. Bazı maddeler îzaha muhtaçtır. Gerekli açıklamaları, aşağıda sırayla parağraf numaralarının karşısına kaydediyoruz.
3-Sâdece bu hadiste değil, zekât bahsinin müteakip bir kısım hadîslerinde de sıkça geçecek olan deve çeşitleriyle ilgili açıklamaları toptan ve öncelikli olarak veriyoruz:
Bintu Mehâz: Bir yaşını doldurup ikisine basan dişi deve.
İbnu Mehâz: Bir yaşını doldurup ikisine basan erkek deve.
Bintu Lebûn: İki yaşını doldurup üçüne basan dişi deve.
İbnu Lebûn: İki yaşını doldurup üçüne basan erkek deve.
Hıkka: Üç yaşını doldurup dördüne basan dişi deve.
Tarûkatu'l-Fahl: Erkek devenin aşacağı (dölleyeceği) deve demektir. Bir bakıma hıkka'dır. Esâsen hıkka, erkek devenin aşmasına hak kazanmış mânasına gelir.
Ceza'a: Dördünü tamamlayıp beş yaşına basan dişi devedir.
Ceza': Dördünü tamamlayıp beş yaşına basan erkek devedir.
Sâime: Yemle değil, otlakta beslenen koyun.[256]

4-Bazı muğlak (kapalı) maddeler:

17. Madde: "Müteferriklerin araları birleştirilmez, birleşik olanlar ayrılmaz" hükmünde müteferrik'ten maksad, ayrı ayrı mala sahip olanlardır. Sözgelimi üç ayrı kişiden herbiri kırkar koyuna sahip olsalar, herbirine zekât düşer ve birer koyun vermeleri gerekir. Bunlar zekât olarak tek bir koyun vermek için, zekât memuru gelince birleştirebilirler. (Üçü bir kişide birleşse 120 yapar. 12. maddede geçtiği üzere 40-120 arasında bir koyun ödenir.) İşte zekât verme endişesiyle başvurulabilen bu hîle yasaklanmıştır.
Birleşik (müctemi) olanlar ayrılmaz, cümlesinde birleşik'ten maksad, ortak maldır. Mesela iki ortak kabul edelim, bunlardan her birine 101 koyun düşecek şekilde ortak iseler, 202 adet koyunları vardır. Bu müşterek koyuna, 13. maddeye göre 3 koyun zekât düşmektedir. Zekât memuru gelince, koyunları hemen bölüştükleri takdirde, 12. maddeye göre herbirine birer koyunluk zekât düşecek ve böylece bir koyun zekât olarak verilmekten kaçırılmış olacak, "Birleşik olanlar ayrılamaz" hükmüyle bu da yasaklanmış olmaktadır.
Yine 17. maddede geçen yasaklama emri ile ilgili olarak Şafiî hazretlerinden şu açıklama kaydedilir: Burada hitap hem mal sâhibinedir, hem de zekât memuruna. Çünkü korku iki çeşittir:
1- Memur, zekât azalacak diye korkar, mal sâhibi de malının azalmasından korkar. Öyle ise her ikisine birden hitap edilerek zekât korkusu ile "birleştirme" ve "ayırma" işlemlerine tevessül

etmemeleri emredilmiştir. Bu açıklamadan anlıyoruz ki, bazı durumlarda birleştirme ve ayırmalar daha çok zekât vermeyi gerektirebilecektir. Bizim verdiğimiz misâller zekâtı azaltacak durumlara örnek olmuştur.
18. Madde: Bu maddede, iki ortağın alınan zekâtta eşit şekilde birbirine müracaatı şu demektir: Mesela birinin 40 sığırı var, diğerinin de 30. Bu mallar, aralarında müşterektir. Zekât memuru kırk için bir müsinne (3 yaşında sığır), otuzdan da tebî (buzağı) alsa, müsinne veren, kıymetinin yedide üçünü ortağından alır, tebî veren de yedide dördünü ortağından alır. Çünkü her iki yaştaki hayvanda her ortağın ortaklığı nisbetinde hakları var, ve mal tek bir kimsenin mülkü gibi zekât aynı nisbette her iki yaşa da vâcibtir. Kastalânî bunu şöyle açar: Ortak bir sürüden, zekât memuru, sürünün zekâtını alırken, ortaklardan birinden almışsa, veren ortak diğerinden adâlet üzere payını ister.
Adalet üzere müracaattan şu mâna da çıkarılmıştır: Eğer memur, zekât alırken ortaklardan birine zulmetti ve alması gerekenden fazla zekât aldı ise, bu ortak, bu fazla kısmı diğer ortağından isteyemez, ondan sadece normal olarak vermeleri gereken zekât miktarından payına düşeni ister.
Müracaat çeşitlerinden biri de şudur: İki kişi arasında kırk ortak koyun bulunsa, her ikisi de kendine düşen koyunları belirlese, memur bunlardan birinden bir koyun alır. Koyun veren taraf ortağından, koyununun bedeli üzerinden yarı fiyatını ister. Bu açıklamadan şu netice de çıkmaktadır: Bazılarına göre, malların ayrılmış olmasına rağmen ortaklık olabilmektedir.[257]

İKİNCİ FASIL

HAYVANLARIN ZEKÂTI

-1- عن سالم عن أبيه رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال: [كَتَبَ النَّبىُّ # كِتَابَ الصَّدَقَةِ وَلَمْ يُخْرِجْهُ إلى عُمَّالِهِ حَتَّى قُبِضَ فَقَرَنَهُ بِسَيْفِهِ فَعَمِلَ بِهِ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ حَتَّى قُبِضَ، ثُمَّ عَمِلَ بِهِ عُمَرُ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ حَتَّى قُبِضَ، وَكَانَ فِيهِ: في خَمْسٍ مِنَ ا‘‘بِلِ شَاةٌ. وفي عَشْرٍ شَاتَانِ. وَفي خَمْسَ عَشَرَةَ ثَلَثُ شِيَاهٍ. وفي عِشْرِينَ أرْبَعُ شِيَاهٍ. وفي خَمْسٍ وَعِشْرِينَ بِنْتُ مَخَاضٍ، إلى خَمْسٍ وَثَلَثِينَ. فإذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا ابْنَةُ لَبُونٍ إلى خَمْسٍ وَأرْبَعِينَ. فإذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقَّةٌ إلى سِتِّينَ. فإنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا جَذَعَةٌ إلى خَمْسٍ وَسَبْعِينَ. فإنْ زَادَتْ وَاحدَةٌ فَفِيهَا ابْنَتَا لَبُونٍ إلى تِسْعِينَ. فإنْ زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا حِقّتَانِ إلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ. فإنْ كَانَتِ ا‘‘بِلُ أكْثَرَ مِنْ ذلِكَ فَفِي كُلِّ خَمْسِينَ حِقَّةٌ، وفي كُلِّ أرْبَعِينَ ابْنَةُ لَبُونٍ، وفي الغَنَمِ في كُلِّ أرْبَعِينَ شَاةً شَاةٌ إلى عِشْرِينَ وَمِائَةٍ. فإذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ فَفِيهَا شَاتَان إلى المِائَتَيْنِ. فإذَا زَادَتْ وَاحِدَةٌ عَلى المِائَتَيْنِ فَفِيهَا ثَلَثُ شِيَاهٍ إلى ثَلَثِمائَةٍ. فإنْ كَانَتِ الغَنَمُ أكْثَرَ مِنْ ذلِكَ فَفِى كُلِّ مِائَةِ شَاةٍ شَاةٌ، ثُمَّ لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ حَتَّى تَبْلُغَ المِائَةَ، وَلَ يُفَرَّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ وَ يُجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ مَخَافَةَ الصَّدَقَةِ، وَمَا كَانَ مِنْ خَلِيطَيْنِ فَإنَّهُمَا يَتَرَاجَعَانِ بَيْنَهُمَا بِالسَّوِيَّةِ، وَ يُؤخَذُ في الصَّدَقَةِ هَرِمَةٌ وَ ذَاتُ عَيْبٍ]. قال الزهرى: إذا جاءَ المصدق قسمت الشَّاءُ أثثاً: ثلثاً شراراً، وثلثاً خياراً،
وثلثاً وسطاً. فيأخذ المصدق من الوسط، ولم يذكر الزهرى البقر. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (2016)- Sâlim, babası Abdullah İbnu Ömer'den naklen anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (mallardan alınması gereken) zekâtların miktarını belirten bir kitap yazmıştı. Âmillerine göndermeden vefat etti. Resûlullah onu kılıncına yakın olarak asmıştı. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), ölünceye kadar onunla amel etti. Sonra Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de ölünceye kadar onunla amel etti. Bu kitapta şunlar yazılı idi:

DEVELER:

1) 5 devenin zekâtı 1 koyundur.
2) 10 devenin zekâtı 2 koyundur.
3) 15 devenin zekâtı 3 koyundur.
4) 20 devenin zekâtı 4 koyundur.
5) 25'e ulaştı mı 35'e kadar, zekât bir bintu mehâz'dır.
6) 36'ya ulaştı mı 45'e kadar, zekât bir ibnu lebûn'dur.
7) 46'ya ulaştı mı 60'a kadar, zekât bir hıkka'dır.
8) 61'e ulaştı mı 75'e kadar, zekât bir ceza'a'dır.
9) 76'ya ulaştı mı 90'a kadar, zekât 2 ibnetu lebûn'dur.
10) 91'e ulaştı mı 120'ye kadar, zekât 2 hıkka'dır.
11) Deve 120'den fazla ise zekât her elliye bir hıkka; her kırka bir ibnetu lebûn zekât gerekir.
KOYUNA GELİNCE
12) 40'a ulaşınca 120 koyuna kadar zekâtı 1 koyundur.
13) 121'e ulaşınca 200 koyuna kadar zekâtı 2 koyundur.
14) 201'e ulaşınca 300 koyuna kadar zekâtı 3 koyundur.
15) 300'ü aştı mı her 100 koyuna bir koyun zekât düşer, yüzden aşağıda kalan küsûrata zekât düşmez.
16) Zekât korkusuyla müctemi (birleşik) olanlar ayrılmaz, müteferrik (ayrı) olanlar da birleştirilmez.
17) İki ortağın malından alınan zekâtta, her ikisi de adalet üzere birbirlerine müracaat ederler.
18) Zekât olarak, çok yaşlı ve ayıplı olan hayvan alınmaz.
19) Zührî der ki: "Zekâtı almak üzere memur geldiği vakit, koyunlar üç sınıfa ayrılır: Üçte biri kötü, üçte biri iyi, üçte biri de vasat. Zekât memuru, zekât payını vasat kısmından alır." Zühri, sığırdan bahsetmez." [Tirmizî, Zekât 4, (621); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1568, 1569, 1570); İbnu Mâce, Zekât 9, (1798).][258]

AÇIKLAMA:

1-Sadedinde olduğumuz, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) rivâyeti, ahkâm beyan eden kısımlarıyla, bir önceki Enes rivâyetiyle hemen hemen aynı muhtevadadır. Bu hadiste geçen bazı muğlak maddeler, önceki hadiste açıklanmıştır, tekrar etmeyeceğiz oraya bakılsın.
2-Burada dikkatimizi çeken husûs, zekâtla ilgili tâlimatın, taşradaki ilgili memurlara tamim edilmek üzere bizzat Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) tarafından yazılı olarak hazırlanmış olma keyfiyetidir. Önceki rivâyette belirtilmeyen bu tasrihata dayanarak şunu söylemek mümkündür: Hz. Ebû Bekir'in yazılı ve mühürlü olarak Hz. Enes'e verdiği nüsha, Resûlullah'ın hazırladığı metnin bir tıpkı istinsahından başka bir şey değildir. Zekât toplamak üzere taşraya gönderilen her bir zekât

tahsildarına bir nebevî asıldan bir nüsha istinsah edilip verilmiş olmalıdır.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zekât olarak alınacak malın evsafıyla ilgili direktiflerinin, tatbikata intikalinde takip edilen yolun adilâne oluşu dikkat çekicidir. Mallar üç sınıfa ayrılıyor: İyiler, vasatlar ve âdiler. Kerâimu'l-emvâl denen kıymetlilerin alınmasını yasakladığını daha önce (2010. hadis) kaydetmiştik. Son iki hadiste, kör, sakat gibi âdilerin verilmesi de yasaklanıyor.

Tahsildar, zekât payını vasat olanlar arasından seçmelidir ve öyle yapılmıştır.[259]

-2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: في كُلِّ ثَلاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعٌ أوْ تَبيعَةٌ، وفي كُلِّ أرْبَعِينَ مُسِنَّةٌ[. أخرجه الترمذي .

2. (2017)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her otuz sığır için erkek veya dişi bir tebî' zekât verilir. Her kırk sığır için de bir müsinne zekât verilir." [Tirmizî, Zekât 5, (622).][260]

AÇIKLAMA:

Tebî' sığırın yaşını doldurmayan yavrusudur, Türkçemizde buzağı denir. Dişisine de tebi'a denir.

Müsinne: Üçüncü senede dişleri çıkan sığırdır. [261]

-3- وعن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]بعثنِي النبيُّ # إلى الْيَمَنِ وَأمَرَنِى أنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعاً أوْ تَبِيعَةً، وفي كُلِّ أرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَاراً أوْ عَدْلَهُ مُعَافِرِيّاً[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ للترمذي.وزاد أبو داود »وَالمُعَافِرِىُّ« ثياب تكون باليمن

3. (2018)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) beni Yemen'e gönderdi ve bana: "Her otuz sığırdan bir erkek veya dişi buzağı (tebi'a), her kırktan bir müsinne, her bir bülûğa eren şahıstan bir dinar veya o değerde muâfiri (adındaki bir giyecek) almamı" emretti." [Tirmizî, Zekât 5, (623); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1576, 1577, 1578); Nesâî, Zekât 8, (5, 25, 26). Metnin lafzı Tirmizî'ye aittir.][262]

-4- وعن سفيان بن عبداللّه الثقفى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ.]أنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ. بَعَثَهُ مُصَدِّقاً فَكَانَ يُعَدُّ عَلى النَّاسِ بِالسَّخْلِ. فَقَالُوا: أتَعُدُّ عَلَيْنَا بِالسَّخْلِ وَ تَأخُذْ مِنْهُ شَيْئاً؟ فَلَمّا قَدِمَ عَلى عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ ذَكَرَ لَهُ ذلِكَ. فقَالَ عُمَرُ: نَعَمْ تَعُدُّ عَلَيْهِمْ بِالسَّخْلَةِ يَحْمِلُهَا الرَّاعِى، وَ يَأخُذُ المُصَدِّقُ، وَ يأخُذُ ا'كولَةَ، وَ الرُّبَّى، وَ المَاخِضَ، وَ فَحْلَ الغَنَمِ، وَيَأخُذُ الجَذَعَةَ وَالثَّنِيَّةَ، وَذلِكَ عَدْلُ المَالِ بَيْنَ غِذَاءِ الْغَنَمِ وَخِيَارِهِ[. أخرجه مالك.»ا'كُولَةُ« الشاة التي هى ل'كل.»والرُّبَّى« التي تربى في البيت 'جل اللبن، وقيل هى الحديثة النتاج.»وَالمَاخِضُ« الحامل إذا ضربها الطلق.»وَغِذَاءُ المَالِ« جمع غذى وهو الحملُ أو الجدى، والمراد أن يأخذ

الساعى خيار المال و رديئة وإنما يأخذ الوسط .

4. (2019)- Süfyân İbnu Abdillah es-Sakafi (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) kendisini zekât tahsildarı olarak göndermişti. Gittiği yerde kuzuları halkın addedip, sayıya dâhil etmedi. Kendisine: "Kuzuları bizden sayıp, onlardan bir şey almıyor musun?" dediler. (Medîne'ye geri dönüp) Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'e uğrayınca, durumu ona anlattı. Hz. Ömer: "Evet kuzuyu onlara iade edersin, çoban onu götürür, tahsildar almaz. Ekûle (denen hususi şekilde kesip, yemek için beslenmiş) olanı, Rübbâ (denip sütü için evde beslenmekte) olanı, Mâhız (denen hâmile) olanı, (teke koç gibi) döl alınan davarı zekât olarak almaz. Ceza'a'yı (beş yaşına basmış deve), seniyye'yi (altı yaşına basmış deve) alır. Bu, davarın iyisi ile düşüğü arasında orta halli olanıdır." [Muvatta, Zekât 26, (1, 265).][263]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen son rivâyetler, Resûlullah'ın zekât tahsildarı olarak gönderdiği zatlara, sadece çeşitli mallardan alınacak zekât miktarları hususunda tâlimat vermeyip, bunları nasıl alacağı, hangi vasıftaki malları alıp, hangi vasıftaki malları almayacağı husûsunda da bilgi verdiğini, tenbihatta bulunduğunu göstermektedir.
2- Son rivâyet, zekât olarak alınmaması gereken mallardan bazılarını sayıyor:
* Sahl: Yeni doğan yavru, bilhassa koyun yavrusu ki, kuzu diyoruz.
* Ekûle: Kişinin etini yemek üzere husûsî beslediği hayvan.
* Rübbâ: İki mânaya gelmektedir: Sütünden istifâde için evde beslenen sağmal hayvan; yeni yavru doğurmuş, onun yetişmesinde gerekli olan anaç hayvan.
* Mâhız: Hâmile hayvan.
* Fahl: Döl almak üzere husûsi beslenen erkek hayvan, koç ve teke gibi.
3-Şu mallar da zekât olarak alınabilecek orta halli hayvanlardır:
* Ceza'a: Ceza', esas itibariyle genç demektir. Deve için kullanılınca beşinci yaşına basan kastedilir. Sığır ve davar için kullanılınca ikinci yaşına basan kasdedilir. Mamâfih sığır için "üç yaşına basan", davar için "birinci yaşını tamamlayan" ceza'dır diyen de olmuştur, daha farklı görüşler ileri süren de olmuştur.
* Seniyye de davar, sığır ve deve için müştereken kullanılan bir tabirdir. Davar ve sığırdan üç yaşına basana, deveden ise altı yaşına basana ıtlak olunmaktadır. Erkeğine ise seniyye denmektedir. Ahmed İbnu Hanbel iki yaşındaki davar ile, üç yaşındaki sığıra seniyye demiştir.[264]

-5- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده قال:]قال رسول الله #: َ جَلَبَ وَ جَنَبَ في زَكَاةٍ. تُؤْخَذُ زَكَاتُهُمْ إَّ في دُورِهِمْ[.
قال محمد بن إسحاق: » جَلَبَ« يعنى تجلب الصدقات إلى المُصَدِّقِ.»وَ جَنَبَ« أى ينزل المُصَدِّقُ بأقصى مواضع أصحاب الصدقة فتُجْنَبُ إليه، ولكن تؤخذ من الرجل في موضعه.
أخرجه أبو داود .

5. (2020)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî tarikiyle anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtta ne ayağa getirtme, ne uzağa gitme vardır. Zekâtlar evlerinde alınır." Muhammed İbnu İshak bunu şöyle açıklamıştır: "Zekât mükellefi, zekâtını tahsildarın ayağına getirmez. Tahsildar da mükellefin uzaktaki (tarla, ağıl, yayla vs. gibi) yerlerine gitmez. Zekâtlar mükelleflerin ikâmet mahallerinde alınır." [Ebû Dâvud, Zekât 8, (1591, 1592).][265]

AÇIKLAMA:

Hadiste yasaklanmış olan celeb ve ceneb, aslında at yarışlarıyla ilgili iki tâbirdir. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) bunlarla, zekât toplama sırasında ortaya çıkacak meşakkati asgariye düşürecek bir tarz vaz'etmiş olmaktadır. Şöyle ki: Zekât toplama işinde celeb, tahsildarın bir bölgeye gidince, sürülerden uzakça bir yere inerek sürüleri oraya celbettirip zekâtını hesaplayıp almasıdır. Tabii ki bu tarzda, sürü sahipleri için büyük meşakkat vardır. Öyleyse uygun olanı, tahsildarın sürülerin bulunduğu su başlarına veya kaldıkları yerlere kadar gitmesi, bizzat yerinde almasıdır. Bu davranışta sürü sahiplerine kolaylık vardır. Resûlullah, celeb yoktur demekle, tahsildarın sürülerden uzak bir yere konaklamasını yasaklamış olmaktadır.
Ceneb yoktur emriyle de, mal sahibinin tahsildara zahmet getirecek ferdî şekilde uzaklaşmalarını yasaklamış olmaktadır.
Sadaka, evlerinde alınır cümlesindeki ev kelimesinin aslı olan dûr, dâr'ın cem'idir. Dâr, münferid evden ziyade, yakınlarla beraber oturulan evdir. Şöyle ki: Sözgelimi bir baba kendine mahsus bir ev (beyt) inşa eder. Sonra evlatları için, evlendikçe, bunun bitişiğinde ikinci, üçüncü beyt'ler yapılır. Böylece zaman içerisinde bir avlunun etrafında bir beytler kümesi meydana gelir. İşte bu kümeye dâr denir. Klasik Arap evleri bu plân üzre inşa olunurdu (üçüncü cildimizin 187. sayfasına bakılsın). Şu halde, zekât memuru, mal sahibinin mûtad, normal ikâmetgahına kadar gidecektir. Şârihler, evleri diye tercüme ettiğimiz dûr kelimesini menzilleri, mekânları, suları, kabîleleri diyerek tafsil eder.[266]

6- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال رسول اللهِ #: َ جَلَبَ وًَ جَنَبَ وًَ شِغَارَ في ا‘‘سْمِ، وَمَنِ انْتَهَبَ نُهْبَةً فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه النسائى.»وَالشِّغَارُ« في النكاح: أن يقول ا‘‘نسان زَوْجْنِى ابنتك أو أختك، وأزوجك ابنتى أو أختى، وصداق كل واحدة منهما بُضْعُ ا‘خرى: فإن كان بينهما صداق مسمى فليس بشغار .

6. (2021)- İmrân İbnu Husayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki: "İslâm'da ne (zekâtı) ayağa getirme, ne (zekât için uzağa gitme, ne de şiğar (mehre bedel nikahlama) vardır." [Nesâî, Nikâh 60, (6, 111).][267]

AÇIKLAMA:

1-Hadisin baş kısmı önceki hadiste açıklandı.
2-Son kısmında şiğar yasaklanmaktadır. Şiğar, mehir vermekten kaçmak için başvurulan bir evlenme

şekli idi. Buna göre bir erkek, evlenmek istediği kızın babasına müracaat ederek: "Sen kızın (veya kızkardeşini) bana nikâhla, ben de mehre bedel kızımı (veya kız kardeşimi) sana nikâhlayayım" diye teklifte bulunur. Her iki taraf birbirlerinden mehir istemezler. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) bu câhiliye evliliğini yasaklamıştır. Çünkü alınan veya verilen mehir, ne kardeşin, ne babanın hakkıdır. Mehir kızın hakkıdır. Bu haktan ne babanın, ne kardeşin vazgeçme veya bağışlama hakkı yoktur. Şiğar yoluyla evlenmede iki kız mağdur ediliyor demektir. Dînimiz, kızların mağduriyetini önleyecek tedbirlere yer vermiştir. Mehirsiz nikâh sahîh olmaz. Mehir husûsunda kesin bir miktar da tayin etmemiştir, kız dilediği kadar isteyebilecektir.
Yukarıda belirtilen karşılıklı kız alıp vermede muayyen bir mehir araya girerse, buna şiğar denmez ve câiz olur.[268]

ÜÇÜNCÜ FASIL

ZİNETLERİN ZEKÂTI

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده]أنَّ امْرَأةً أتَتِ النَّبىَّ # وَمَعَهَا ابْنَةٌ لهَا، وفي يَدِ ابْنَتِهَا مَسَكَتَانِ غَلِيظَتَانِ مِنْ ذَهَبٍ. فقَالَ لَهَا: أتُعْطِينَ زَكَاةَ هذا؟ قالَتْ:َ. قال: أيَسُرُّكِ أنْ يُسَوِّرَكِ اللهُ تَعالى بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ؟ قال: فَخَلَعَتْهُمَا فَألْقَتْهُمَا إلى النَّبىِّ #. وقالت: هُمَا للهِ وَلِرَسُولِهِ[. أخرجه أصحاب السنن.»المَسَكَةُ« بتحريك السين: واحد المَسَكِ، وهي أسورة من ذَبْلٍ أو عاج، فإذا كانت من غير ذلك أضيفت إلى ماهى منه. فيقال: من ذهب أو فضة أو نحوهما.

1. (2022)- Amr İbnu Şuayb, an ebîhi an ceddihî tarîkinden anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm)'a bir kadın, beraberinde bir kızı olduğu halde geldi. Kızın elinde, altından kalın iki bilezik vardı.
"Bunların zekâtını verdin mi?" diye (Resûlullah aleyhissâlatu vesselâm) kadına sordu. Kadın:
"Hayır!" diye cevap verdi. Resûlullah:
"Kıyamet günü Allah'ın, onları sana ateşten iki bilezik yapması seni memnûn eder mi?" dedi. Bunun üzerine kadın, bilezikleri derhal çıkarıp Resûlullah'ın önüne bıraktı ve:
"Bunlar Allah ve Resûlüne aittir!" dedi." [Ebû Dâvud, Zekât 3, (1563); Nesâî, Zekât 19, (5, 38); Tirmizî, Zekât 12, (637).][269]

AÇIKLAMA:

1-Hadiste ismi mübhem olan kadın, Esmâ Bintu Yezîd'dir.
2-Resûlullah'ın kadına söylediği, "Kıyamet günü Allah'ın, onları sana ateşten iki bilezik yapması seni memnûn eder mi?" sözü Hattâbî'ye göre, يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا في نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ "Bunlar cehennem ateşinde kızdırıldığı gün, alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak. "Bu, kendiniz için biriktirdiğinizdir, biriktirdiğinizi tadın" denecek" (Tevbe 35) âyetinin

te'vili olmaktadır.
3- Hadisi kaydeden Tirmizî, "bu bâbta Resûlullah'tan hiçbir sahih rivâyet yoktur" demiş ise de, hadis münekkidleri hadisin başka tariklerden sahih senedle geldiği, dolayısıyla sahih olduğu husûsunda ittifak ederler.[270]

-2- وعن عطاء قال: بلغنى أن أم سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كُنْتُ ألْبَسُ أوْضاحاً مِنْ ذَهَبٍ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّهِ: أكَنْزٌ هُوَ؟ فقَالَ: مَا بَلَغَ أنْ تُؤَدَّى زَكَاتُهُ فَزُكِّىَ فَلَيْسَ بِكَنْزٍ[.

2. (2023)- Atâ (rahimehullah) der ki: "Bana ulaştı ki, Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) şöyle demiştir: "Ben altından zinetler takınıyordum. Bir gün: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, (Kur'an'da yasaklanan) kenz sayılır mı?" diye sordum. Bana şöyle cevap verdi:
"Zekâtı verilecek miktara ulaşan şeyin zekâtı verilirse kenz sayılmaz." [Ebû Dâvud, Zekât 3, (1564). Teysîr, hadisi Muvatta kaynaklı olarak zikretmiştir. Bir galat yoksa, Muvatta'nın mütedâvil olmayan bir nüshasında görülmüş olabilir.][271]

-3- وعن القاسم بن محمد]أنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها كَانَتْ تَلِى بَنَاتِ أخِيهَا مُحَمّدٍ يَتَامَى في حِجْرِهَا وَلَهُنَّ الحُلِىُّ فَ تُزَكِّيهِ[.

3. (2024)- Kâsım İbnu Muhammed anlatıyor: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) kardeşi Muhammed'in yetim kızlarını terbiyesine almış, onları hacr devrelerinde himâye ediyordu. Kızların (kendi mülkleri olan) zînetleri vardı. Hz. Âişe bu zînetler için zekât vermiyordu." [Muvatta, Zekât 10, (1, 250).][272]

-4- وعن نافع]أن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما كانَ يُحَلِّى بَنَاتِهِ وَجَوارِيَهُ الذَّهَبَ ثُمَّ يُخْرِجُ مِنْ حُلِيِّهِنَّ الزَّكَاةَ[. أخرج الثتة مالك.»ا‘وَضَاحُ« حُلِىٌّ من الدراهم الصحاح أو من الفضة.

4. (2025)- Nâfi, İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ)'den anlatıyor: "İbnu Ömer, kızlarını ve câriyelerini altınla tezyin eder, fakat bu zînetler için zekât vermezdi." [Muvatta, Zekât 11, (1, 250).][273]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen dört hadis, kadınların zînet olarak kullandıkları altın ve gümüş takılara zekât düşüp düşmediği meselesine temas etmektedir. Görüldüğü üzere ilk iki rivayete göre zinet için de olsa altın ve gümüşe zekât düşmektedir. Son iki rivâyete göre, zînet olarak kullanılan altın ve gümüş için zekât ödemeye gerek yoktur.
Ulemâ bu mevzuda ihtilâf etmiştir. İbnu Abdilberr, üç imamın (Şafiî, Ahmed, Mâlik) ve Medînelilerin çoğunluğunun "takılar için zekât olmadığı"na hükmettiğini, Ebû Hanîfe başta olmak üzere bir kısım fukahanın da, "takılar için de zekât vardır" dediklerini belirtir. Zekâtın vâcib olduğunu söyleyenler, Hz. Âişe ve Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)' den kaydedilen rivâyetleri te'vîl ederler, derler ki:

"Hz. Âişe ve İbnu Ömer, zekât vermediler, çünkü çocuğun ve yetimin malına zekât düşmez." Cariyeler için de zekât verilmemiş olmasını şöyle te'vil etmişlerdir: "İbnu ömer (radıyallâhu anh) "Köle mülk edinebilir fakat, köleye zekât düşmez" görüşünde idi."
Ebû Hanîfe'nin görüşüne katılmayanlar şu cevabı verirler: "Yapılan te'vil, gerçeği aksettirmekten uzaktır. İbnu Ömer, kendi kızlarına taktığı altınlar için de zekât vermiyordu. Bunlar ne yetim ne de köle idiler. İbnu Ömer, bin dinar mukabilinde kızı nikâhlar, bunun dörtyüz dînarını zînet olarak takar ve bundan zekât vermezdi."
Zînet için zekât verilmeyeceği kanaatinde olan İmâm Mâlik şunu söyler: "Kimin yanında işlenmemiş altın veya zînet olarak takılıp, istifade edilmeyen altın ve gümüşten mâmul zînet eşyası varsa, bu adam, bu şeyler için her yıl zekât vermesi gerekir. Bunlar tartılır, onda birinin dörtte biri (yani kırkta biri) zekât olarak alınır. Ancak, bunların ağırlığı yirmi dinardan veya ikiyüz dirhemden az olursa zekât gerekmez, Zînet eşyalarından, bunları takınma dışında bir maksadla tuttuğu takdirde zekât gerekir. İşlenmemiş altın (tibr) ve hurda takıları sâhibi ıslah edip takınmak maksadıyla bulunduruyorsa, bunlar ehlinin yanında bulunan eşya durumundadır, buna da zekât düşmez."
İmam Şâfiî (rahimehullah) buna zekât düşeceğini söylemiştir.
2- Altın ve gümüşten olmayan süs eşyaları için zekât verilmeyeceği husûsunda ulema ittifak etmiştir: İnci, misk, anber vs. gibi.
Ulemâ, inci ve anber gibi denizden çıkan maddelerin, çıkarıldığı zaman zekâta tâbi olup olmadığında ihtilâf eder. Cumhur bu iki maddede, çıkış anında da zekât olmadığına hükmeder. Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) rikâz denen ve topraktan çıkarılan cevherlerden humus (beşte bir) zekât alınacağını söylemiş ise de, denizden çıkarılanlar hakkında bir şey söylememiştir.

Ebû Yûsuf , denizden çıkarılanlardan da humus alınacağına hükmetmiştir.[274]

DÖRDÜNCÜ FASIL

MEYVE VE SEBZELERİN ZEKÂTI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Arâzî, mahsûlâtından alınacak vergi, arâzinin bağlı olduğu hukûkî statüye tabidir. Bütün İslâm arâzisinden aynı isim altında, aynı tarzda vergi alınmaz. Şu halde mükellefler, öncelikle işlediği arâzînin çeşidini bilmesi gerekir. Bu nokta-i nazardan İslâm şeriatında arâzî başlıca dört kısma ayrılır ve bunların vergisi de dört ayrı isim altında alınır: Zekât, sadaka, harac veya bedel-i icâre, bunları Ömer Nasuhi Bilmen merhumun Büyük İslâm İlmihali'nden takip edelim:
“1-Arâzi-i öşriyye: Bu, fethedilip, kendi rızaları ile müslüman olan ahalisine veya kahren (zorla) fethedilip İslâm mücâhidlerine mülkiyet üzere verilmiş olan topraklardır. Cezîretülarap (Arap Yarımadası) arazisi bu kabildendir. Bu toprakların mahsûlâtından onda veya yirmide bir nisbetinde öşür nâmiyle zekât alındığı için bunlara Arâzi-i öşriyye denilmiştir.
2- Arâzi-i harâciye: Bu, sulh veya kahir yoluyla fethedilip, eski gayr-i müslim ahâlisine veya sâir gayr-i müslimlere temlik edilmiş olan topraklardır. Irak köyleri ve havâlisi bu kabildendir.
Bu nevi arâzîden ya mahsûlatına göre veya münâsip görülecek muayyen bir miktarda harac nâmıyla bir vergi alınır. Bu, zekât kabilinden değildir.
3-Sırf Arâzi-i memlûke: Bu, memleket arazisinden olup, Beytülmale ait iken bilahare bir bedel

mukabilinde bazı kimselere satılmış olan topraklardır. Bunların mahsûlâtı da, mâlikleri müslüman bulununca zekât hususundaki arâzi-i öşriyye mahsûlâtı gibidir.Yalnız mülk, evlerin etrafındaki mülk, bahçeler, bu evlere tâbi olduğundan bunların mahsûlâtından ve ağaçlarının meyvelerinden öşür vesâire alınmaz.
4-Arâzi-i memleket: Bu, vaktiyle müslümanlar tarafından fethedilip bir kimseye temlik edilmeksizin, umumu müslümanlar için ibka edilmiş olan topraklardır.[275] Bunlar, amme namına hükümete ait olup, tasarrufu, âileye tapu ile tefvîz edilegelmiştir. Bunların yalnız tasarrufları, muayyen kimselere aittir. Bunların mutasarrıfları, müstecir (kiracı) mesabesindedir. Hükümete verecekleri muayyen hisseler veya vergiler de bedel-i icâre hükmündedir.
Binaenaleyh bu nevî arâzînin mahsûlâtından öşür vesaire namıyla zekât lâzım gelmez. Çünkü öşür ile haraç veya öşür ile bu hükümde bulunan bedel-i icâre bir arazide ictima etmez.
Türkiye'de arazi başlıca bu kabildendir."[276]

-1- عن جـابر رَضِـيَ اللهُ عَنْـهُ قال:]قالَ رسُولُ اللهِ #: فِيمَا سَقَتِ ا'نْـهَارُ وَالْغَيْمُ الْعُشُورُ. وَفِيمَا سُقِىَ بِالسَّانِيَةِ نِصْفُ الْعُشْرِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى.»السَّانِيَةُ« هو الناضح يُسْتقى عليه من ا“بل والبقر

1. (2026)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissâlatu vesselâm) buyurdular ki: "Nehir ve yağmur sularının suladığı şeylerden (zekât olarak) öşür (onda bir) alınır. Hayvanla sulananlardan öşrün yarısı (yirmide bir) zekât alınır." [Müslim, Zekât 7, (981); Ebû Dâvud, Zekât 11, (1597); Nesâî, Zekât 25, (5, 42).][277]

AÇIKLAMA:

1- Öşür kelimesi Arapçada onda bir demektir. Bunun cem'i uşûr gelir. Bazıları aşûr diye de okumuştur.
Öşür de, farz olan zekâtın bir parçasıdır. Ancak sebze ve meyve gibi, yıllık olarak elde edilen zirâî mahsûllerden alınan zekâta isim ve alem olmuştur.
2- Hadis, sulanması için masraf yapılmayan, yâni dere, nehir, yağmur suyu gibi herhangi bir ödeme ve zahmete girmeden elde edilen su ile sulanarak kaldırılan mahsûlden onda bir nisbetinde zekât verileceğini; para ödeyerek, hayvan kullanarak temin edilen su ile sulanan tarla ve bahçelerden elde edilecek mahsüllerden ise yirmide bir nisbetinde zekât verileceğini bildiriyor
Bu husûsta ittifak edildiğini söyleyen Nevevî, hem yağmur suyu, hem de masraflı su ile sulanan tarlalar husûsunda şunu söyler: "Eğer bunlar eşit olurlarsa zekât, öşrün dörtte üçü kadardır, Ehl-i ilm böyle söylemiştir."
İbnu Kudâme: "Bu hususta ihtilâf bilmiyorum" der. Eğer biriyle yapılan sulama daha çok olursa onun hükmü esas alınır, diğeri buna tâbî kılınır. Ahmed, Sevrî, Ebû Hanîfe ve iki kavlinden biriyle Şâfiî (rahimehümullah) böyle hükmetmişlerdir. Bâzı âlimler: "Bu durumda imkân ölçüsünde sulama nisbetlerine göre zekât nisbetleri hesaplanmalıdır" demiştir.
3- Zirâî yoldan elde edilen her mahsûl zekâta tâbi midir? Mevzuunda âlimler ihtilaf etmiş, farklı

görüşler ileri sürmüştür. Üç hadis sonra, yani bu faslın sonunda bu ihtilafları kaydedeceğiz.[278]

-2- وعن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أمَرَنِى رَسُولُ اللهِ # أنْ آخُذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرَ، وَمِمَّا سُقِيَتْ بِالدَّوَالِى نِصْفَ الْعُشْرِ[. أخرجه النسائى .

2. (2027)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana, sema(dan inen suyun) suladığı mahsülden tam öşür, âletle çıkarılan suyun suladığı mahsülden yarım öşür almamı emretti." [Nesâî, Zekât 25, (5, 42).][279]

-3- وعن عتاب بن أسيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أمَرَنَا رَسُولُ الله # أنْ نَخْرُصَ الْعِنَبَ كَمَا نَخْرُصُ النَّخْلَ، وَنَأخُذَ زَكَاتَهُ زَبِيباً كَمَا نَأخُذُ صَدَقَةَ النَّخْلِ تَمْراً[. أخرجه أصحاب السنن.»الخَرْصُ« الحَزْرُ. قال الترمذي: والخرص أن يَنْظُرَ من يُبْصِرُ ذلك فيقول: يخرج من هذا الزبيب كذا. ومن التمر كذا فيُجْعَلُ عليهم. أو يَنْظُرَ مَبْلَغَ الْعُشْرِ من ذلك فَيُثْبِتُهُ عليهم ثم يخلى بينهم وبين الثِّمَارِ فيصنعون ما أحبوا. فإذا أدْرَكَتِ الثمار أخذَ مِنْهُمُ العشر.وقال أبو داود: »الخَارِصُ« يدع الثلث لِلْخُرْفَةِ. قال: وكذا قال يحيى الْقَطَّانُ .

3. (2028)- Attâb İbnu Üseyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize, hurmaya tahmin biçtiğimiz gibi, üzüme de tahmin biçmemizi ve zekâtını kuru üzüm olarak almamızı emretti, tıpkı hurmanın zekâtını kuru hurma olarak aldığımız gibi." [Tirmizî, Zekât 17, (644); Ebû Dâvud, Zekât 13, (1603); Nesâî, Zekât 100, (5, 109); İbnu Mâce, Zekât 18, (1819).]
"Hars" hazr, tahmin ve takdîr demektir. Tirmizî, şöyle açıklamıştır: "Hars, bu işi anlayanın ağaca bakıp: "Bu üzümden şu kadar mahsûl, bu hurmadan şu kadar hurma çıkar" demesidir. Bunun zekâtı adamlara borç yazılır. Yahud takdirci bu mahsulün öşrüne bakar ve bunu sahiplerine borç olarak tesbit eder, sonra mal sahibi ile meyveyi başbaşa bırakır, onlar diledikleri tasarrufu yaparlar. Meyva olgunlaştı mı onlardan öşrünü alır."[280]

AÇIKLAMA:

TAHMİN-TAKDİR NEDİR, NASIL OLUR?

Burada, zekâta tabi bazı meyve ağaçlarının meyvesi dalında iken, ne miktar mahsul vereceğinin önceden tahmin edilerek, zekât miktarının tesbit edildiği görülmektedir. Tahmin ve takdir işi, meyve, ağacın başında tatlanmaya başladığı sahfada yapılır. Bu hale ulaşan ağaç artık şartlar normal gidince mahsûl verecek, alınacak muhsulün miktarı kesinleşmiş demektir. Bu tahmin işini yapanlara hâris denmiştir. İbnu Melek: "Hurma ve üzüm tatlandı mı hâris gelip, bu ağaçların (veya bağın) hurmasından ve üzümünden kuruduğu zaman ne miktar kuru hurma ve kuru üzüm hâsıl olacaktır bunu takdîr eder" der. Tahmin ameliyesi Sübülü's-Selâm'da şöyle târif edilmiştir: "Tahminci gelir, ağacın etrafında dolaşarak bütün meyvelerini görür ve: "Bunun tahmini ölçüsü taze olarak şu miktar, kuru

olarak bu miktar" der."
es-Sübül takdirle ilgili açıklamasına şöyle devam eder: "Önceden takdîr etme işi, nasslarda hurma ve üzüm hakkında vârîd olmuştur. Bazı âlimler: "Buna kıyasla, zabtı ve nazarla ihtası mümkün olanlar için de önceden takdîre başvurulabilir" demiştir. Bazıları: "Nassla gelenlerin dışında takdire gidilmez" demiştir.
Takdirde âdil tek bir kişi yeterlidir. Adalet vasfı şarttır, çünkü fâsıkın haberi kabûl edilmez. Adaletten başka ârif (yani takdîr işinden anlar) olma şartı da aranır, çünkü bir meselede câhil olan o meselede ictihâda yetkili değildir. Resûlullah Hayber'in mahsulâtını takdir etmek için Abdullah ibnu Revâha'yı tek başına yollamıştı.
Takdirci, tıpkı hâkim gibi, o meselede ictihad eder ve ictihadıyla amel edilir.
Hakkında tahmin yürütülen bahçenin meyvesi toplanmazdan önce âfete uğrarsa alınacak zekât tazmin ettirilmez. Önceden takdîr mal sahibinin hıyânetini önlemek içindir. Tahminden sonra, noksanlık iddiası yapılırsa, sebebi sorulur ve beyyine istenir. Fakirlerin hakkını tutmak mülk sâhibine aittir. Tahsildar takdir edilen miktarı taleb etme hakkına sahiptir. Mülk sahibinin, daha meyve toplanmadan yeme hakkı vardır."[281]

ـ4ـ وعن سليمان بن يَسَار قال:]كان النبيُّ #: يَبْعَثُ ابْنَ رَوَاحَةَ إلى خَيْبَرَ فَيَخْرُصُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ يَهُودَ. فَجَعَلُوا لَهُ حُلِيّاً مِنْ حُلِيّ نِسَائِهِمْ فقَالُوا: هَذَا لَكَ؟ وَخَفِّفْ عَنَّا وَتَجَاوَزْ في الْقَسْمِ. فقَالَ عَبْدُ اللّهِ: يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ إنَّكُمْ لَمِنْ أبْغَضِ خَلْقِ اللّهِ تَعالى إلىَّ. وَمَا ذَاكَ بِحَامِلِى عَلى أنْ أحِيفَ عَلَيْكُمْ. وَأمَّا مَا عَرَضْتُمْ عَلىَّ مِنَ الرِّشْوَةِ فإنَّهَا سُحْتٌ وَإنَّا َ نَأكُلُهَا. فقَالُوا: بِهذَا قَامَتِ السَّمَواتُ وَا‘رْضُ[. أخرجه مالك.»الَحَيْفُ« الظلم. و»الرِّشْوَةُ« الْبِرْطِيلُ. و»السُّحْتُ« الحرام .

4. (2029)- Süleymân İbnu Yesâr anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Abdullah İbnu Revâha'yı Hayber'e yahudîlerle kendi arasında mahsûlün takdîri için gönderiyordu. Yahudîler, hanımlarının zînetlerinden ona bazı takılar verip: "Bu sanadır (al, karşılığında) bize yükümüzü hafiflet, taksimde lehimize olarak biraz göz yumuver!" dediler. Abdullah (radıyallâhu anh) onlara şu cevabı verdi:
"Ey yahudîler toplumu! Sizler, bana Allah Teâlâ'nın en menfûr mahlûklarısınız. Bu, beni size karşı zûlme sevketmeyecektir. Bana teklif ettiğiniz rüşvete gelince, o haramdır ve biz bu haramı yemeyiz."
Yahudîler:
"Arz ve semâvâtı ayakta tutan işte bu (dürüstlük)tür!" dediler." [Muvatta, Müsâkât 2, (2, 703, 704); Ebû Dâvud, Büyû 36, (3413, 3414).][282]

AÇIKLAMA:

1- Müslümanlar Hayber'i fethedince Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yahudîlerle "arazilerin, altın ve gümüş servetin müslümanlara verilmesi" şartıyla sulh yapmıştı. Hayberliler: "Araziyi işletmeyi biz sizden daha iyi biliriz, araziyi bize verin, biz işleyelim, mahsülün yarısı sizin yarısı bizim olsun" diye müracaatta bulundular. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu teklifi kabul buyurdular.
Sadedinde olduğumuz rivâyetten de anlaşıldığı üzere, meyveler, ağaçların başında olgunlaşmaya

yöneldiği zaman, ne kadar mahsül çıkacağını takdîr etmek üzere, Hayber'e Abdullah İbnu Revâha gönderilir. Âlimler, Abdullah (radıyallâhu anh)'ın, alınacak vergiyi mi tahmin ettiği, yoksa çıkacak mahsulde müslümanlara düşecek hisseyi mi tahmin ettiği husûsunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Rüşvet teklifini reddeden Abdullah, hurmalardan bir rivâyete göre 40 bin vask mahsül takdir ve tahmin eder. Yahudîler bunu çok bulurlar. Abdullah o zaman: "Öyleyse mahsûlü ben kaldırayım, size söylediğim miktarın yarısını ödeyeyim" der. Samimiyetle ve mertçe yapılan bu teklif üzerine:
"Sizin taksiminiz adaletlidir. Semavat başlar üzerinde, arz ayaklarımız altında işte bu hak ve adâlet sâyesinde kıyamdadır, (nizamını devam ettirmektedir), biz, senin söylediğine razıyız" derler.
2- Cumhur, bu meseleye temas eden rivâyetlere dayanarak hurma, asma ve bunlar gibi meyve verme husûsusiyetinde olan bütün ağaçlarda, muayyen bir cüzünü, muhsûlün yetişmesinde hizmet veren kimseye vermek şartı ile ortaklık antlaşması (müsâkât) yapmanın câiz olduğuna hükmetmiştir. İmâm-ı Âzam ve Züfer (rahimehümullah) bunu meşrû görmezler ve: "Hiçbir sûrette caiz olmaz, çünkü bu muamele, ma'dûm yani henüz yok olan veya meçhûl olan bir mahsül karşılığında yapılmış bir icâredir" derler. Tecviz edenler, reddedenlere şöyle cevap verirler: "Elde edilecek nemânın bir miktarı karşılığında malda çalışma üzerine yapılan bir akiddir; bu, sermaye birinden, bunu çalıştırma bir başkasından ve kâr ortak olacak şekilde yapılan müdârebe akdi gibidir. Müdârebe de mudârib, işin başında mâdum ve meçhul olan nemânın bir cüzü karşılığında malda çalışma olmaktadır; icâre akdi, menfaatler meçhûl olduğu halde sahîhdir, burada da durum aynıdır. Ayrıca nassı veya icmayı iptale giden kıyas merduddur."

Bu akdin, bütün meyvelere şâmil olacağına hükmedenler, Buhârî'de gelen şu ibâreye dayanırlar: ... بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ نَحْلٍ وَشَجَرٍ "Hurmadan ve ağaçlardan çıkan mahsülün yarısı karşılığında antlaşma yapıldı." Bir rivâyette de şöyle gelmiştir: ... عَلى اَنْ لَهُمُ الشَطْرُ مِنْ كُلِّ ذَرْعٍ وَنَحْلٍ وَشَجَرٍ "Her ekinin, hurmanın ve ağacın yarısı kendilerinin olması şartıyla...
Hadiste gelen "Çıkacak mahsülün yarısı karşılığında" tabirine dayanarak müsâkat da denen akdin, meçhûl değil, mâlum bir cüz'ü ile yapılmasının câiz olacağına da hükmedilmiştir.Hadiste tohumu kimin vereceği sarîh olmadığı için, mülk sahibi veya ortak, her iki taraftan birinin vermesinin câiz olacağına hükmedilmiştir.
Hadisten, şu kadar yıl diye müddet belirtmeden hurmanın müsâkât, arazinin de müzâraat suretinde ortaklığa verilebileceği hükmü çıkarılmıştır. Mal sahibi, ortaklığı dilediği zaman bozabilir.[283]

ZİRÂÎ ÜRÜNLERDE ÖŞÜR DURUMU

İslam âlimleri, yerden çıkan zirâî muhsûllerin hepsine zekât düşüp düşmeyeceği husûsunda farklı görüşlere ulaşmışlardır. Şöyle ki:
1- İmâm-ı Âzam: Nisab aranmaksızın az veya çok, yerden çıkan her mahsule zekât düşeceği kanaatindedir. Ancak, tabiatta kendiliğinden yetişen kamış, odun, ot gibi şeyler istisna tutulmuştur. Şayet bunların ziraati yapılır, kasden ot, kamış yetiştirilirse bunlara da zekât düşer. Zâhirîler, Nehaî, Mücâhid, Hammâd, Züfer, Ömer İbnu Abdilaziz'in de bu görüşte oldukları bilinmektedir.
2- Dayanıklı olan mahsüllerin miktarı beş vask'ı bulursa öşür vâcib olur. Ebû Yusuf ve Muhammed bu görüştedir. Bunlara göre sebzelerde kavun, karpuz, hıyar gibi mahsüllerde öşür yoktur. İmam Muhammed ayva, incir, elma, armut, şeftali, kayısı, erik gibi meyveleri dayanıklı olmayanlar arasında

gördüğü için bunlarda da zekât olmayacağını söyler.

el-Yenâbî de bir yıl devam edebilecek durumda olan ceviz, bâdem, fındık, fıstık gibi meyvelere öşür vâcib olduğu belirtilirken, el-Mebsût'ta Ebû Yûsuf'a göre ceviz, badem ve fıstık'da öşürün vâcib olduğu, Muhammed'e göre vâcib olmadığı kaydedilmiştir.

Üzüm ve yaş hurma gibi kurutulduğu takdirde bir yıl dayanan meyvelere öşür vâcibtir.

3- Şâfiî ve Mâlik'e göre buğday, arpa, mısır, pirinç, mercimek, nohut, bakla, fasulye, bezelye gibi biriktirilip yiyecek yapılan şeylerde öşür vâcibtir.

4- İmam Ahmed'e göre dayanıklı olan, kurutulan ve ölçekle ölçülen hububat ve meyvelerde öşür vâcibtir.

5-Hammâd İbnu Süleyman hububât, sebze ve meyvelerde öşür vâcibtir demiştir.

6- Evzâî, Sevrî, ibnu Ebî Leylâ gibi bâzıları, ziraat yoluyla elde edilenlerden sadece buğday ve arpa ile, meyvelerden sadece kuru hurma ve kuru üzüm için öşür vacibtir demiştir. Ancak Evzâî zeytinde de öşür olduğunu söylemiştir.

7- Hasan Basrî ve Zührî hazretleri, ikiyüz dirhem kıymetine ulaşan sebzede öşür vardır demiştir.

8- Zâhirîler vask'la ölçülen şeylerin beş vask'a ulaşan miktarına, vask'la ölçülmeyenlerin ise azına çoğuna zekât vardır demişlerdir.[284]

BEŞİNCİ FASIL

MADEN VE DEFİNELERİN ZEKÂTI

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Bu bahiste, birbiri içine giren üç kelimenin önceden iyi bilinmesi gerekir:

MADEN: Yeraltında mahlûk ve medfun (gömülü) olan ve altın, gümüş gibi kıymetli bir cevheri muhtevî bulunan topraktır. Bunlar, açılıp işletilirse fey'e yani haraca tâbi olur.[285]

HAZİNE: Eski milletler tarafından, yeraltına saklanmış olan altın, gümüş gibi kıymeti hâiz paralara, levhalara, mâdeni eşyalara denir. Dilimizde bunlara daha ziyâde define denir. Hazîneye kenz de denilir. Bunları bulanlar da vergiye (haraç) tâbidirler.[286]

RİKAZ: Mâden, define ve hazîneye şâmil âmm bir lafızdır. Fasıl başlığında define diye tercüme ettiğimiz bu kelime hakkında en-Nihâye şu açıklamayı yapar: "Hicazlılara göre rikâz, câhiliye devrinde toprağa gömülmüş olan hazînelerdir. Iraklılara göre mâdenler mânasına gelir. Rikâz kelimesi lügat açısından iki mânaya da gelir. Çünkü her ikisi de toprakta gömülü durmaktadır. Hadiste, kelime cahiliye devri gömüleri mânasında kullanılmıştır. Bunun faydasının çokluğu ve elde edilişinin kolaylığı sebebiyle, zekâtı yüksek tutulmuştur: Beşte biridir (humus)."

Hemen kaydedelim ki, Ebû Hanîfe (rahimehullah) rikâz'la, yerde gömülü mâdenleri de anlamıştır. Çünkü Aynî'nin, kaynaklarını da göstererek kaydettiği üzere Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bazı hadislerinde, rikâzı maden mânasında kullanmıştır. Bu hadislerden biri şudur: الرِّكَازُ الذَّهَبُ الَّذِى يُنْبَتُ بِاَرْضِ "Rikâz küre-i arz ile birlikte yaratılan altın mâdenidir." Bir diğeri de şudur: اَلرِّكَازُ الْمَعْدَنَ الَّذِى يُنْبَتُ عَلى وَجْهِ اَرْضِ "Rikâz yeryüzünde yaratılan madendir."

Sadece Ebû Hanîfe değil, Hz. Ali, Zührî, Hz. Ömer gibi seleften bir kısmı da rikâz'ı mâden

anlamıştır. Beyhakî'nin Mekhûl'den rivâyetine göre, Hz. Ömer maden işletmelerinden beşte bir (humus) vergi almıştır.
İmam Mâlik ve Şâfiî (rahimehullah), rikâz deyince sâdece keşfedilen hazineyi (cahiliyeden kalma definêleri) anlamışlardır. Dolayısiyle, madenlerin rikâz olup olmaması ihtilâf konusu olmuş, buna tâbi olarak da madenlerden ne sûretle vergi alınacağı meselesinde ihtilâf edilmiştir.
Müteâkiben hadislerde görüleceği üzere, madenler rikâz sayılınca ondan humus yani beşte bir nisbetinde vergi alınacak demektir. Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî ve Evzâî böyle hükmetmişlerdir.
Mâlik ve Şâfiî'ye göre rikâz, yer altından çıkarılan definelerdir. Bunların vergisi humustur. Ama bu iki imâma göre, madenler rikâz olmadığına göre, bunun vergisi kırkta birdir. Bu görüşte olduğunu îmâ eden Buhârî, Ömer İbnu Abdilaziz'in, madenlerden elde edilen cevherlerin her ikiyüz dirheminden beş dirhemlik vergi aldığını kaydeder.
NOT: Buhârî'nin, İmâm-ı Âzam'a قَالَ بَعْضُ النَّاسِ "İnsanlardan biri de dedi ki" diyerek çattığı meselelerden biri, mâdenler de rikâz sayılır mı sayılmaz mı meselesiyle ilgilidir. Buhârî, bu meselede mâdeni rikâz saymaz, bu muhalefetini kırıcı bir üslûpla dile getirir. Aynî, gerekli cevabî açıklamayı yapmıştır. Kâmil Mîras merhum da dilimize yeterince aktarmıştır. Meseleye ilgi duyanlar Tecrid-i Sarîh'ten takip edebilirler (5, 315-319). Buhârî'nin İmâm-ı Âzam'a muhâlefetlerinin mahiyetini birinci ciltte açıkladık (S. 193-194).[287]

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسُول اللهِ #: الْعَجْمَاءُ جُبَارٌ، وَالْبِئْرُ جُبَارٌ، وَالمَعْدِنُ جُبَارٌ، وَفي الرِّكَازِ الْخُمْسُ[. أخرجه الستة.»الْعَجْمَاءُ« البهيمة. و»الجُبَارُ« الهَدرُ. وكذلك »المَعْدِنُ وَالْبِئْرُ« إذا هلك ا'جير فيهما فَدُمُهُ هَدَرٌ َ يُطَالَبُ به .

1. (2030)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Hayvan(ın sebep olduğu mağduriyet) hederdir, kuyu(nun sebep olduğu mağduriyet) hederdir. Maden(in sebep olduğu mağduriyet) hederdir. Defîneye humus (beşte bir nisbetinde zekât) vardır." [Buhârî, Zekât 66, Şirb 3, Diyât 28, 39; Müslim, Hudûd 45, (1710); Muvatta, Zekât 9; Tirmizî, Zekât 16, (642); Ahkâm 37, (1377); Ebû Dâvud, İmâret 40, (3085); Nesâî, Zekât 28, (5, 45); İbnu Mâce, Diyât 27, (2673-2676).][288]

AÇIKLAMA:

Acmâ, a'cem'in müennesidir. Fasîh şekilde ifâde-i merâm edemeyen mânasına gelir. İnsan dışındaki bütün hayvanları ifâde etmek için kullanılan bir tâbirdir. Cübâr da heder demektir. Yani birşey yok, boşa mânasına gelir. Hadis, hayvan tarafından öldürülene diyet ödenmez, sâhibi cezalandırılmaz demek istemektedir.
Tirmizî'nin kaydettiği bir açıklamaya göre, "Bazı ehl-i ilim: "Acmâ, sahibinden boşanıp kaçan hayvandır, bu hayvan birine çarpacak olursa sâhibine bir borç tahakkuk ettirilmez" diye yorum getirmiştir. Keza Ebû Dâvud da, hadise şu açıklamayı ilâve etmiştir: "Acmâ sahibinden boşanmış, yanında kimsesi olmayan hayvandır, gece de olabilir, gündüz de." Bu kelime İbnu Mâce'de, Ubâde İbnu Sâmit'in rivâyetinin ardından acmâ; herçeşit hayvan diye açıklanmıştır.

Yapılan açıklamalar gözönüne alınınca hadis şöyle bir mânaya kavuşmaktadır: "Sahibi tarafından bağlanan veya bir yere kapatılan hayvan buradan boşanıp bir kısım zarar ve cinâyetlere sebep olursa, zarar görene herhangi bir ödeme yapılmaz, zararı hederdir (karşılıksız), hayvan sahibi tazminde bulunmaz." Fukaha, hayvan sahibini tazmîne mahkûm etmeyi bazı şartlara bağlar: Hayvanın yanında bulunması, men edecek durumda olması gibi. Hanefîler, binicisi olan hayvan, başı ve ön ayaklarıyla zarar verirse tazmin eder, arka ayaklarıyla verirse, etmez, çünkü arka ayak ve kuyruğa hâkim olunamaz" derler. Hanbelîler de bu görüştedir. Şâfi'îler: "Hayvanla birlikte birisi varsa zararı tazmin eder, bu sürücü olmuş, binici olmuş, yedici olmuş, mâlik olmuş, ücretli olmuş, kirâcı olmuş, emânet almış veya gâsıb olmuş farketmez, hayvan da ön ayaklarıyla veya arka ayaklarıyla kuyruk veya başıyla zarar vermiş olsun birdir; gece olmuş, gündüz olmuş, tazmin eder" der. Bazı istisnalarla Mâlikîlerin görüşü de böyledir. Zâhirîlere gelince: "Hayvan yalnız da olsa, yanında adam da bulunsa, adam biner vaziyette veya sevkeder veya yeder vaziyette de olsa farketmez, hayvanın zararı tazmîn edilmez" derler.
Kuyu için de hüküm böyledir. Âlimler, hadiste zikredilen kuyunun eskiden kalma kuyularla, kişinin kendi mülkünde veya izinli olarak hâlî bir arazide kazdırdığı kuyuya insan veya hayvan düşerek ölme, yaralanma, sakatlanma gibi bir zarara sebep olsa, kuyu sahibine bir tazmin terettüp etmeyeceğini belirtirler. Ancak, kişi habersiz olarak başkasının mülkünde veya yol üzerinde kuyu, çukur vs. açar bu da hayvan veya insana zarar verirse, bu takdirde tazmîn eder. Bâzı âlimler kasdî bir tesebbüb, bir aldatma ile kuyuya düşürüleni istisna kılarlar.
Maden kuyusu da böyledir. Devletin izni ile işletilen maden kuyularına hayvan, insan düşecek olursa, maden sâhibi tazmîn etmez.
İbnu Hacer, kaydettiği açıklamalarda, kuyu kazdırmak üzere tutulan işçi, çalışırken üzerine toprak göçse, buna da tazmîn gerekmeyeceğini belirtir.
İbnu Hacer kıyas yolayla, bütün cansızların da hayvan gibi mütâlaa edileceğine hükmeder ve der ki: "Bir şahıs tökezleyerek düşse, başına bir duvara çarpsa ve ölse veya bir yerleri kırılsa, duvar sahibine tazmin gerekmez... Kuyu ve madene bu meselede, bir iş için tutulan bütün işçiler dâhildir. Meselâ bir hurma ağacına çıkmak için tutulan bir adam, düşüp ölecek olsa, tazmin gerekmez."
Mâdenlerle ilgili hükümler, umumî açıklama kısmında kısaca özetledik. Tafsilat için fıkıh kitaplarına müracaat etmek gerekir.[289]

-2- وعن مالك رحمه الله قال:]ا ْمْرُ عِنْدَنَا الَّذِى َ خِفَ فِيهِ، وَالَّذِى سَمِعْتُ مِنْ أهْلِ الْعِلْمِ أنَّ الرِّكَازَ إنَّمَا هُوَ دَفْنٌ يُوجَدُ مِنْ دَفْنِ الجَاهِلِيَّةِ مَالَمْ يُطْلَبْ بِمَالٍ وَلَمْ يَتَكَلَّفْ فِيهِ نَفَقَةٌ، وَ كَثِيرُ عَمَلٍ، وَ مَئُونَةٌ؛ فَأمَّا مَا طُلِبَ بِمَالٍ وَتُكُلِّفُ فِيهِ كَبِيرُ عَمَلٍ فَأصِيبَ مَرَّةً وَأُخْطِئَ مَرَّةً فَلَيْسَ بِرِكَازٍ[.

2. (2031)- Mâlik (rahimehullah) der ki: "Bizim nazarımızda ihtilâfsız makbul olan ve ehl-i ilimden işitmiş olduğumuz görüş (şu)dur: Derler ki: "Rikâz, câhiliye devri insanlarının gömdüklerinden, bir mal sarfını gerektirmeden, nafaka harcamadan, fazla yorgunluk olmadan, yük altına girmeden ele geçirilen şeydir. Mal taleb edilen, çok fazla çalışmayı gerektiren, bazan rastlanıp bazan rastlanmayan şey rikâz değildir." [Muvatta, Zekât 9.][290]

AÇIKLAMA:

İmam Mâlik, Kitâbu'l-Ukûl'da tam olarak kaydettiği hadisi taktî yaparak burada son kısmını kaydetmektedir.
İmam'a göre, bir şeyin rikâz sayılması için yerden harcama, zahmet, yorulma gerektirmeden çıkarılması lâzımdır. Bu şartlarla çıkarılan defîne rikâz sayılır ve humus alınır. Aksi takdirde masraf, yorgunluk, harcamalar gerektiren bir çıkarma olursa bu rikâz sayılmaz, yani ödenecek vergi humus değil, zekâttır, yani kırkta birdir, beşte bir değil.
İmam Şâfiî, bir şeyin rikâz sayılıp humus verilebilmesi için çıkarılan şeyin değerce nisâb miktarına ulaşma şartını koymuştur. Cumhur ise, hadisdeki ıtlâka bakarak "az da olsa, çok da olsa" deyip miktarla tahdîd etmemiştir.[291]

-3- وعن ضُبَاعَةَ بنت الزبير بن عبد المطلب، وكانت تحت المِقْدَاد رَضِيَ الله عَنْهُما قالت:]ذَهَبَ المِقْدَادُ لِحَاجَتِهِ بِبَقِيعِ الخَبْخَبَةِ. فإذَا جَرْوٌ يُخْرِجُ مِنْ جُحْرٍ دِيناراً! ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يُخْرِج دِيناراً دِيناراً إلى أنْ أخْرَجَ سَبْعَةَ عَشرَ دِيناراً. ثُمَّ أخْرَجَ خِرْقَةَ حَمْرَاءَ بَقِىَ فِيهَا دِينارٌ فَكَانَتْ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ دِيناراً. فَذَهَبَ بِهَا إلى رَسُولِ اللهِ # فأخْبَرَهُ. وقال: خُذْ صَدَقَتَهَا. فقَالَ لَهُ #: هَلْ أهْوَيْتَ إلى الجُحْرِ قال: قال: بَارَكَ اللهُ لَكَ فِيهَا[. أخرجه أبو داود. »أهْوَى« إلى الشَّيْءِ مَدَّ يَدَهُ إلَيْهِ.»وَالجُحْرُ« النَّقْبُ. والمعنى أنه لو فعل ذلك لكان كأنه قد عمل فيه وصار رِكازاً فيجب فيه الخمس. فلما لم يفعل ذلك صار في حكم اللقطة .

3. (2032)- Zubâ'a Bintu'z-Zübeyr İbnu Abdi'l-Muttalib -ki bu kadın el-Mikdâd İbnu Amr (radıyallâhu anhümâ)'ın nikâhı altında idi- anlatıyor: "Mikdâd, hâcetini kaza etmek üzere Bakîu'l-Habhabe'ye gitti. Orada bir fâre, bir delikten bir dinar çıkarıyordu. Sonra birer birer dînarlar çıkarmaya devam etti. Tam on yedi dinar çıkardı. Sonra da kırmızı bir bez çıkardı. Bu, dinarların içine konmuş olduğu bez olmalıydı. Bezin içinden bir dinar daha çıktı. Tamamı onsekiz dinardı. Mikdâd bunları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a götürüp durumu haber verdi ve: "Bunun sadakasını alın!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona sordu:
"Sen deliğe eğildin mi?"
"Hayır."
"Öyleyse Allah bunu sana mübârek kılsın!" dedi." [Ebû Dâvud, İmâret 40, (3087); İbnu Mâce, Lukata 3, (2508).][292]

AÇIKLAMA:

1-Bakî'u'l-Habhabe Medîne civarında bir yer adıdır. Kazâ-i hacet için gidilen kabirler ve harabelerin bulunduğu tenha bir yerdir. Hadisin İbnu Mâce'deki vechi daha teferruâtlıdır ve vak'anın kazâ-i hâcet sırasında cereyan ettiğini belirtir.
2-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Eğildin mi?" diye sorması, deliğe elini uzatıp uzatmadığını, dinarları delikten eliyle alıp almadığını öğrenmek içindir. Çünkü, bu durumda delikten kendisi çıkarmış olacaktı. Yer altından çıkarılan para rikâz sayılacak ve bundan humus alması gerekecekti.

Halbuki, bu durumda rikâz değil, lukata yani buluntu hükmüne geçtiği için Resûlullah ondan vergi almadı.[293]

-4- وعن ابن عباس رَضِيَ الله عَنْهُما قال:]لَيْسَ الْعَنْبَرُ بِرِكَازٍ. إنَّمَآ هُوَ شَىْءٌ دَسَرَهُ الْبَحْرُ[. أخرجه البخارى ترجمة. »دَسَرَهُ« دفعه.

4. (2033)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) şöyle demiştir: "Anber, rikâz değildir. Bunu deniz atmıştır." [Buhârî, Zekât 36 (Bâb başlığında senetsiz gelmiştir).][294]

AÇIKLAMA:

1-Anber, bir koku çeşididir. Büyük Lügat'te "Adabalığı ve kaşalar denilen büyük balıkların barsaklarında teşekkül eden güzel kokulu madde" diye tarif edilirse de eski kaynaklarımızda, bunun açıklanmasında farklı görüşlere rastlanmaktadır. İbnu Hacer şu açıklamayı kaydeder: "Anber hakkında ihtilaf edilmiştir. Şâfiî merhum el-Ümm adlı kitabının es-Selem bölümünde der ki: "Haberine îtimad ettiğim bir kısım âlimler, bana haber verdiler ki bu, Allah'ın deniz kenarlarında bitirdiği bir bitkidir." Devamla der ki: "Ancak şu da söylendi: "Bu bitkiyi bir balık yer ve ölür. Deniz, balığı dışarı atar, insanlar onu alır, karnını yarar ve ondan çıkarırlar." İbnu Rüstem, Muhammed İbnu'l-Hasan'dan rivâyet eder ki: "Anber, karada biten afyona mukabil denizde biten bir bitkidir." Şu da söylendi: "O denizde biten bir ağaçtır, kendi kendine parçalanır, dalgalar da kıyıya atar." Şu da söylendi: "O bir kaynaktan çıkar." Bu söz, İbnu Sînâ'ya aittir. İlâveten der ki: "Anberin bir hayvanın mayısı veya kusmuğu veya deniz köpüğü olduğuna dair söylenenler gerçekten uzaktır." İbnu'l-Baytar da el-Câmi' adlı eserinde: "Anber bir deniz hayvanının mayısıdır" der. Yine dendi ki: "Anber denizin derinliklerinde biten bir şeydir." Sonra Şâfiî'den kaydettiklerimizin bir mislini hikâye eder.
2- İbnu Abbâs'ın, Buhârî'de muallâk (senetsiz) olarak kaydedilmiş olan "Anber rikâz değildir" hükmü, muhtelif kaynaklarda senetli olarak gelmiştir. Bu rivâyette kesin bir kanaat ifâde eden İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ)'dan İbnu Ebî Şeybe'nin kaydettiği bir rivâyette tereddüt mevzubahistir: "Tâvus dedi ki: İbnu Abbâs'a anber hakkında soruldu da şu cevabı verdi: "Onun hakkında (vergi nev'înden) bir şey olursa bu humus olur." İbnu Hacer bu iki kavli şöyle cemeder: "İbnu Abbâs, anber hakkında verilecek hüküm husûsunda önce mütereddid idi, sonradan nazarında mesele tevazzuh edip, aydınlandı ve kesin bir kanaate vararak: "Anber rikâz değildir (ondan humus alınmaz)" diye hükmetti."[295]

ALTINCI FASIL

AT VE KÖLELERİN ZEKÂTI

-1- عن أبى هريرة رَضِيَ الله عَنْهُ قال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: لَيْسَ عَلى المُسْلِمِ صَدَقَةٌ في عَبْدِهِ وَفي فَرَسِهِ[. أخرجه الستة .

1. (2034)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Müslüman üzerine, atı ve kölesi için zekât mükellefiyeti yoktur." [Buhârî, Zekât 45, 46; Müslim, Zekât 10, (982); Muvatta, Zekât 37, (1, 277); Tirmizî, Zekât 8, (628); Ebû Dâvud, Zekât 10, (1594, 1595); Nesâî Zekât 16, (5, 35).][296]

-2- وفي أخرى للشيخين:]لَيْسَ في الْعَبْدِ صَدَقَةٌ إَّ صَدَقَةُ الْفِطْرِ[.»الرَّقيقُ« اسم يقع على العبيد واماء .

2. (2035)- Sahîheyn'de gelen diğer bir rivâyette şöyle buyurulmuştur: "(Kadın veya erkek köle için) sâdece sadaka-i fıtr'dan başka bir zekât ödenmez."[297]

AÇIKLAMA:

1- Hadisle ilgili olarak Tirmizî merhum şu açıklamayı kaydeder: "Ulemâ, Ebû Hüreyre hadisiyle amel etmiş, sâime olan (merada otlayan) atlar için zekât olmayacağına hükmetmiştir. Keza hizmette kullanılan köle için de zekât yoktur derler. Ancak bunlar ticâret için besleniyorlarsa, o takdirde üzerlerinden bir yıl geçince semenleri (fiyatları) esas alınarak zekât ödemek gerekir."
2- Bu hükmü te'yîd eden başka rivâyetler de mevcuttur. Hattâ bazılarında "merkeb"e de zekât olmayacağı tasrîh edilir.
3- Tirmizî'nin kaydettiği hükme iştirak eden cumhur meyânında İmâm Mâlik, İmam Şâfiî, Hanefîler'den Ebû Yûsuf ve Muhammed, Ahmed İbnu Hanbel (rahimehumullah) vs. zikredilebilir.
İmâm-ı Âzam, hocası Hammâd, İbrahim, Nehâî, Züfer bir istisna koyarlar ve derler ki: "Damızlık olarak beslenen atlar için zekât verilir. Her bir ata bir dinar ödenir veya değeri üzerinden hesaplanarak ödeme yapılır. Değeri üzerinden hesaplanacaksa kırkta bir esas alınır."
Zâhirîler hadiste ticaret kaydı olmadığı için, "At ve kölede mutlak olarak zekât borcu yoktur" diye hükmetmişlerdir.
el-Bedâyi bu bahsi şöyle hükme bağlar: "Atlar binmek yahut yük taşımak, yahud da hak yolunda cihad için alafla (yemle) beslenirse, onlar için bi'l-icma zekât yoktur. Ticâret için beslenirse, bi'l icmâ zekât vardır. Damızlık olarak beslenirse erkek ve dişi her ikisi de olduğu takdirde İmâm-ı Âzam'a göre zekât farzdır. Yalnız erkekler ve yalnız dişiler hakkında ise iki rivâyetten meşhur olanına göre, bunlarda zekât yoktur" denilmiştir."
Hanefî mezhebinde fetva İmam Muhammed ve Yûsuf'a göre verilmiştir. Yani "Damızlık için beslenen atlar için de zekât yoktur."[298]

YEDİNCİ FASIL

BALIN ZEKÂTI

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال رَسُولُ الله #: في عَشْرَةِ أزْقَاقٍ زِقٌّ[. أخرجه

الترمذي. وقال: يصح عن النبي # في هذا الباب شئٌ .

1. (2036)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Balda on tuluk için bir tuluk zekât vardır." [Tirmizî, Zekât 9, (629).][299]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadis, baldan öşür vermek gerektiğini ifâde ediyor. Hadiste geçen zıkk, tuluk demektir. Deriden yapılır. İçerisine yağ, bal, yerine göre ayran ve yoğurt gibi akıcı yiyecekler konur. Kuru yiyecekler konana da dağarcık denir.
2-Tirmizî, bu hadisi kaydettikten sonra, bu bâbta Ebû Hüreyre, Ebû Seyyâre el-Mütaî ve Abdullah İbnu Amr'dan da rivâyetler olduğunu belirtir. Sonra şu açıklamayı yapar: Sadedinde olduğumuz İbnu Ömer hadisinin senedi, zayıftır. Bu mesele üzerine Hz. Peygamber'den sağlam bir rivâyet gelmemiştir. Ehl-i İlmin çoğu bu hadisle amel etmiştir. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak bununla hükmedenlerdendir. Bazı ilim adamları da: "Bal için zekât gerekmez" demiştir.
3- Tirmizî'nin açıkladığı üzere, bala zekât düşeceğine dair, sıhhatinde ittifak edilen, amel etmeye elverişli rivâyet gelmemiştir. Buhârî Tarihi'nde "Bala zekât düşeceği husûsunda hiçbir sahih rivâyet yoktur" denmiştir. İbnu'l-Münzir der ki: "Bal mevzuunda ne sâbit bir haber, ne de icma vardır. Cumhur zekât yok diye hükmetmiştir. Ancak Ebû Hanife, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Râhûye, "Haraç arazisi dışında elde edilen baldan (ve kudret helvalarından) öşür vermek vâcibtir" diye hükmetmişlerdir." Hanefîlerde fetva buna göre verilmiştir. Şevkânî de Neylü'l-Evtâr'da Şâfiî, Mâlik ve Sevrî'nin baldan zekât vermenin adem-i vücûbuna hükmettiğini, İbnu Abdilberr'in bu görüşü cumhur'a nisbet ettiğini belirtir.[300]

SEKİZİNCİ FASIL

YETİM MALININ ZEKÂTI

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِـيَ الله عَنْهُ قـال:]قال رسول الله # أَ مَنْ وَلىَ يَتِيماً لَهُ مَالٌ فَلْيَتَّجِرْ فِيهِ وَ يَتْرُكُهُ حَتَّى تَأكُلَهُ الصَّدَقَةُ[. أخرجه الترمذي .

1. (2037)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim, mal sâhibi bir yetime veli olursa, bu malla ticaret yapsın, malın zekâtını yiyip bitirmesine terketmesin." [Tirmizî, Zekât 15, (641).][301]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yetimin malı olduğu takdirde ondan zekât verilmesi gerektiğini ifâde etmektedir. Zîra, görüldüğü üzere, alış veriş yoluyla bu mal nemâlandırılmadığı takdirde her yıl kırkta bir nisbetinde azalacaktır. Bunu Resûlullah "malı zekâtın yemesi" olarak ifâde buyurmaktadır. Nitekim, Ahmed İbnu Hanbel, İmam Mâlik ve Şâfiî bu hadisle amel ederek yetim malından da zekât verileceğine

hükmetmiştir.
Ebû Hanîfe, Süfyân Sevrî ve Abdullah İbnu Mübârek hazretlerine göre, yetim malından şu hadisi delil yaparlar: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنِ الثَّلَثَةِ ... عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ "Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: ...büluğa erinceye kadar çocuktan." "Kalemin kalkması"yla her çeşit teklifin yokluğu kastedilmiştir. Bu alimlere göre, velî yetimin malında, çocuğun aleyhine olan hiçbir tasarrufta bulunamaz, lehine olan tasarruflarda bulunabilir. Sözgelimi çocuğa yapılan hibeleri, hediyeleri kabul eder, ama çocuğun malından hediye veremez, hibede, sadakada, hediyede bulunamaz, çünkü bunlar malını eksiltir, aleyhine olur. Bu açıdan zekât da aleyhine bir tasarruf olur.[302]

DOKUZUNCU FASIL

ZEKÂTI VERMEDE ACELE ETMEK

-1- عن علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال: [سَأَلَ الْعَبَّاسُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رسول اللهِ # في تَعْجِيلِ الزَّكاةِ قَبْلَ أنْ يَحُولَ الحَوْلُ مُسَارَعَةً إلى الخَيْرِ. فَأذِنَ لَهُ في ذلكَ]. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (2038)- Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Abbâs (radıyallâhu anhümâ), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hayırda acele etmek maksadıyla daha senesi dolmadan, erken vakitte zekâtın verilmesi husûsunda sormuştu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hususta ona müsâade etti." [Ebû Dâvud, Zekât 21, (1624); Tirmizî, Zekât 38, (678, 679).][303]

AÇIKLAMA:

Şârihler, "senesi dolmadan" tâbirini "zekât ödemek henüz farz olmadan", "malın üzerinden bir yıl geçmeden", "zekât ödemek kişinin üzerine borç olmadan" gibi aynı neticeye çıkan farklı tâbirlerle açıklarlar.
Görüldüğü üzere rivâyet, zekâtın önceden verilebileceğini te'yîd etmektedir. Ancak şunu da belirtelim ki, bu ruhsatı tanıyan rivâyetler teker teker alındıkça, hiç birinin tek başına hüküm çıkarmaya yeterli sıhhatte olmadığı görülür. Fakat birbirlerini takviye etmeleri sebebiyle, âlimler çoğunluk itibariyle bu cevâza hükmetmişlerdir. Hanefîler, Şâfiî, Ahmed, İshak hep bu görüştedirler.
Ancak hemen belirtelim ki, bunu tecviz etmeyen âlimler de mecvuttur: İmâm Mâlik ve Süfyân-ı Sevrî gibi.
Hatta İmam Mâlik, şöyle bir mülahaza yürütmüştür: "Zekât vâcibin iskâtıdır, yani kişinin üzerindeki borcu ortadan kaldıran şey. Öyle ise, borç tahakkuk etmezden önce onun iskâtı olamaz. Farz olmazdan önce zekât vermek , vakti girmezden önce câmide namaz kılmak gibidir. Şu halde bu, sebepten önce ödemektir. Zekâtın sebebi senenin geçmesi, nisâbıdır, vakit dolmayınca bu nisab yoktur. "Aksi kanaatte olan İbnu'l-Hümâm şu cevabı verir: "Biz, mücerred nisâb'a ilâve edilen itibârî fazlalığı sebebin bir cüz'ü kabûletmeyiz. Zekâtın sebebi sâdece nisab ve havl (yılın geçmesi)dir. Vâcib'in aslı olan şey (nisab) mevcut olduktan sonra ödemedeki gecikme, tıpkı gecikmiş bir borç gibidir; üstelik, borcun vaktinden önce ödenmesi de sahihdir. Öyle ise, nisabın mevcûdiyetinden sonra (zekâtını) ödemek, namazı, ilk vaktinde kılmak gibidir, vaktinden önce kılınması gibi değil.

Mamafih ulemâ bu mülâhazayı, Ebû Dâvud veTirmizî'de Hz. Ali'den gelen bir rivâyetin te'yîd ettiğini belirtirler. Farklı vecihlerden gelen rivâyet, sadedinde olduğumuz hadistir. İbnu Mes'ud'un bir rivâyetinde Resûlullah'ın, Hz. Abbâs'tan iki senelik zekâtı peşin aldığı ifâde edilmiştir. İbnu Hacer: "Bu bâbta gelen hadislerin tamamı nazar-ı dikkate alınınca, Resûlulah'ın Hz. Abbâs'tan zekâtını önceden aldığı hususunda gelen kıssanın, hakikaten uzak olmadığına hükmedilir" der.[304]

-2- وعن محمد بن عُقْبَةَ مولى الزبير:]أنه سَألَ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ: عن مُكَاتَبٍ قَاطَعَهُ بِمَالٍ عَظِيمٍ، هل عليه فِيهِ زَكَاةٌ؟ فقَالَ الْقَاسِمُ: إنَّ أبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ لَمْ يَكُنْ يَأخُذُ مِنْ مَالٍ زَكَاةً حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الحَوْلُ. قالَ الْقَاسِمُ: فَكَانَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ إذَا أعْطَاهُ النَّاسُ عَطَايَاهُمْ يَسْألُ الرَّجُلَ هَلْ عِنْدَكَ مِنْ مَالٍ وَجَبَتْ عَلَيْكَ فِيهِ الزَّكَاةُ؟ فإن قال نَعَمْ أخذَ مِنْ عَطَائِهِ زَكَاةَ ذلِكَ المَالِ. وإن قال: . سَلَّمَ إليه عَطَاءَهُ ولم يَأخُذْ مِنْهُ شَيْئاً[. أخرجه مالك .

2. (2039)- Zübeyr'in azadlısı Muhammed İbnu Ukbe'den yapılan rivâyete göre, Kâsım İbnu Muhammed'e, mukâtebe akdi yaptığı köle (sin)den aldığı para sebebiyle kendisine zekât düşüp düşmeyeceğini sormuştu. Kâsım, kendisine şu cevâbı verdi: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) üzerinden bir yıl geçmeyen maldan zekât almazdı. " Kâsım ilâveten der ki: "Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh), halk kendisine bağışlarda bulunurken onlardan her birine: "Sana zekâtı vâcib kılacak miktarda malın var mı?" diye sorardı. Adam: "Evet!" derse, onun getirdiği bağıştan, malına düşecek miktarda zekât alırdı. adam: "Hayır!" diyecek olursa, bağışını adama teslîm eder ve hiçbir şey almazdı. " [Muvatta, Zekât 4, (245).][305]

AÇIKLAMA:

1- Muvatta'nın bu rivâyeti munkatı'dır. Çünkü Kâsım dedesi Hz. Ebû Bekir'le karşılaşmamıştır. Ancak, başka mevsul rivâyerler bunu te'yid etmektedir.
2- Mükâteb, belli bir para ödeyerek hürriyetine kavuşmak üzere efendisiyle antlaşma yapan köle demektir. Mukâta'a , İbnu Abdilberr'in açıklamasına göre, hürriyetin ta'cîli için, antlaşma ile tesbît edilen paranın dışında, peşin alınan meblağdır. İşte rivâyette Muhammed İbnu Ukbe, Kâsım'a böyle bir kitâbet antlaşmasında, zekât nisâbını aşan bir meblağ alınmış olsa buna zekât düşüp düşmeyeceğini sormaktadır. Kâsım, dedesi Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh)'den yaptığı bir rivâyette, üzerinden bir yıl geçmedikçe zekât düşmeyeceğini belirtmektedir. Zürkânî: "Mukâta'a (peşin alınan para) bir fâideden ibârettir. Mukâta'adan istifâde edenin yanında bir yıl kalmadıkça bunda zekât yoktur. Ulemâ, öşre tâbi olanlar dışında kalan mâşiyeden (deve, sığır, koyun) ve nakidden zekât alınması için bir yıl geçme şartını aramada icmâ ederler" der.[306]

ONUNCU FASIL

ZEKÂTLA İLGİLİ MÜTEFERRİK HÜKÜMLER

-1- عن معاذ رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ]أنَّ النبىَّ # قال له حِينَ بَعَثَهُ إلى اليَمَنِ: خُذِ الحَبَّ مِنَ الحَبِّ،

وَالشَّاءَ مِنَ الْغَنَمِ، وَالْبَعِيرَ مِنَ ا“بِلِ، وَالْبَقَرَ مِنَ الْبَقَرِ] .

1. (2040)- Hz. Muâz (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Yemen'e gönderirken kendisine demiştir ki: "Zekât olarak hububâttan hububât al, davardan koyun al, deveden erkek veya dişi bir deve (baîr) al, sığırdan da bir sığır al." [Ebû Dâvud, Zekât 11, (1599); İbnu Mâce, Zekât 15, (1814).][307]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, zekât toplamada, tahsildarların uyması gereken bir prensibi, bir "asl"ı beyan etmektedir: Hangi mal zekâta tâbi ise, zekât o cinsten alınmalıdır. Koyundan koyun, deveden deve, sığırdan sığır, buğdaydan buğday vs. Ancak, bu bir vecîbe değildir. Aynı değerde bir başka şey de alınabilir. Ancak, cinsinden başkasını alma hususunda tahsildâr ısrar ederek zorluk çıkarmayacağı gibi, mal sahibi de bir başka şey vermede ısrar edemez.[308]

-2- وعن سَمُرَةَ بن جُنْدُبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسولُ اللهُ # يَأمُرُنَا أنْ يُخْرِجَ الصَّدَقَةَ مِنَ الَّذِى نَعُدُّهُ لِلْبَيْعِ[. أخرجه أبو داود .

2. (2041)- Semüre İbnu Cündüb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) satmak üzere hazırladığımız şeyden zekât vermemizi emrederdi." [Ebû Dâvud, Zekât 2, (1562).]

AÇIKLAMA:

Ebû Dâvud, bu hadisi "Urûz, ticâret için olursa ona zekât düşer mi?" başlığını taşıyan bir bâbta kaydeder. Urûz arz'ın cem'idir. Arz, "ayn" diye yadedilen dirhem ve dinâr dışında kalan her çeşit metâa ıtlak olunur. Ebû Ubeyd, uruz'u, "içerisine keyl, vezn girmeyen hayvan ve akâr da olmayan emti'a" diye târif etmiştir.
Hadiste geçen "satmak"tan maksad ticârettir. Âlimler, bu rivâyete dayanarak ticâret malından zekât verileceği hükmünü çıkarmışlardır.
Tîbî bu hadisten, süt almak, yavru almak maksadıyla, ev için beslenen hayvanlara zekât düşmeyeceği hükmünü çıkarmıştır.
İbnu Ömer (radıyallâhu anh): لَيْسَ فِى الْعُرُوضِ زَكَاةٌ إِ مَاكَانَ لِلتِّجَارَةِ "Ticâret için hazırlanmamış olan urûz'a zekât düşmez" demiştir. Abdurrezzâk, bu hükmü Urvetu'bnu'z-Zübeyr, Saîd İbnu'l-Müseyyib, Kâsım gibi başkalarından da kaydeder. Sübülü's-Selâm'da: "Bu hadis ticâret malına zekât düşeceği husûsunda delildir" der. Sübül, bu hükme delîl meyanında, اَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَاكَسَبْتُمْ "...Kazandıklarınızın temizlerinden infak edin..." (Bakara 267) âyetini de kaydededer. Hattâ Mücâhid, bu âyetin ticâret hakkında nâzil olduğunu söylemiştir.
İbnu'l-Münzir: "Ticâret malına zekât düşeceği husûsunda icmâ vardır" der. Fukahâ-i Seb'a da ticaret malına zekât düşer diyenlerdendir.[309]

-3- وعن سعيد بن أبيض عن أبيه أبيض بن حَمَّالٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]أَنَّهُ كَلَّمَ رَسُولَ اللهِ # حِينَ وَفَدَ عَلَيْهِ: أنْ َ يَأْخُذَ الصَّدَقَةَ مِنْ أهْلِ سَبَإٍ. فقَالَ: يَا أخَا سَبَإٍ َ بُدَّ مِنْ صَدَقَةٍ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ؟ إنَّمَا زَرْعُنَا الْقُطْنُ، وَقَدْ تَبَدَّدَتْ سبأَ وَلَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إَّ قَلِيلٌ بِمَأرِبِ. فَصَالَحَ رسولَ اللهِ # عَلى سَبْعِينَ حُلَّةَ بَزٍّ مِنْ قِيمَةِ وَفَاءِ بَزَّ المَعَافِرِ كُلَّ سَنَةٍ عَمَّنْ بَقِىَ مِنْ سَبَإٍ بِمَأرِبٍ فَلَمْ يَزَالُوا يُؤَدُّونَهَا حَتَّى قُبِضَ رسولُ اللهِ #. فَأقَرَّ ذلِكَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حَيَاتُهُ. فَلَمَّا مَاتَ أبُو بَكْرٍ انْتَقَضَ ذلِكَ فَصَارَتْ عَلى مُقْتَضى الصَّدَقَةِ[. أخرجه أبو داود .

3. (2042)- Saîd İbnu Ebyaz, babası Ebyaz İbnu Hammâl (radıyallâhu anh)'dan naklettiğine göre, "O (Ebyaz) kavminin, murahhası olarak Hz. Peyamber (aleyhissalâtu vesselâm) 'a geldiği vakit, Resûlullah'la konuşup Sebe halkında zekât almamasını söylemiştir. Hz. Peygamber, ona:
"Ey Sebe'nin kardeşi, demiştir, zekât şart."
"Ey Allah'ın Resûlü, bizim ektiğimiz şey sadece pamuk. Sebe halkı dağıldı, onlardan halkı dağıldı, onlardan Me'rib'de az bir halk kaldı" dedi.
Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Me'rib'de kalan Sebeliler için her yıl, Meâfirî kumaşın değerine denk, yetmiş takım kumaş elbise vermeleri şartıyla sulh antlaşması yaptı. Onlar bu zekâtı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) vefat edinceye kadar ödemeye devam ettiler. Sonra Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) de hayatı boyunca bu antlaşmayı te'yîd etti. Hz. Ebû Bekir vefat edince bu antlaşma sona erdi, onlardan zekâtın muktezasına göre vergi alındı." [Ebû Dâvud, İmâret 27, (3028).][310]

AÇIKLAMA:

Me'rib, Yemen'de bir yer adıdır, Ezd kabîlesinin yurdudur. Bunun onlara mahsus bir saray da olduğu, hattâ, Sebe kralının adı olduğu da söylenmiştir. Hadramevt ile Sanâ arasında kalan mıntıka diye açıklanmıştır. Meâfîr, Yemen'de bir kabîle adıdır. Bir kumaş çeşidi oraya nisbet edilerek meâfiriyye diye isimlendirilir.[311]

-4- وعن طاوس قال:]قال معاذ ‘هل اليمن: ائْتُونِى بِعَرَضٍ وَثِيَابِ خَمِيصٍ أوْ لَبِيسٍ في الصَّدَقَةِ مَكَانَ الشَّعِيرِ والذُّرَةِ أهْوَنُ عَلَيْكُمْ وَخَيْرٌ ‘صْحَابِ رسُولِ اللهِ # بِالْمَدِينَةِ[. أخرجه البخارى في ترجمة باب .

4. (2043)- Tâvûs (rahimehumullah) anlatıyor: "Hz. Muâz (radıyallâhu anh), Yemen ahâlisine dedi ki: "Bana arpa ve mısır yerine size daha kolay gelen Medîne'de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashâbı için de daha muvafik olan arz getirin, giyecek getirin." [Buhârî, Zekât 33, Buhârî, bu rivayeti senetsiz olarak, bâb başlığında kaydeder.][312]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, zekâtın herhangi bir maldan alınabileceğini ifâde etmektedir. Nitekim, daha önce de açıklandığı üzere arz, altın ve gümüş dışında kalan bütün eşyaları ifâde etmektedir. Yemen'de zekât toplayan Hz. Muâz, arpa ve mısıra bedel, para değil arz taleb etmiş, Yemen ahâlisi için de daha kolay olan giyecek istemiştir. Aslında bir giyecek cinsini ifâde eden hamîs'in, bu rivâyette mutlak mânada giyecek mânasında kullanıldığı şârihlerce belirtilmiştir. خَمِي 'sık dokunmuş kumaş, hamîsa mânasında olduğu gibi, ipek çizgili veya siyah çizgili kumaş mânasına da gelir. Ancak bazı rivâyetlerde خَمِيس şeklinde sinle gelmiştir. Bu da, beş zirâ boyunda kumaş parçası (kupon) mânasındadır.
Dediğimiz gibi, asıl kastedilen şey "kumaş" dır, giyecektir, cinsi değil. Çünkü arkadan ilâve edilen "veya lebîs" tâbiri de bunu te'yîd eder. Lebîs de melbûs, yâni giyilen şey demektir.
Bu hadis, zekâtın bir yerden bir başka yere götürülebileceği kanaatinde olanlara delil olmaktadır. Çünkü, "Medîne'de Resûlullah'ın Ashâbı için daha muvâfık" tâbiri, alınan bu zekât mallarının Medîne'ye götürüleceğini ifâde etmektedir. Bunun, Resûlullah'ın emri olmayıp Hz. Mu-âz'ın bir ictihâdı olduğunu, zekâtın alındığı mahalden dışarı çıkarılmaması gerektiği hükmünü nakzetmiyeceğini ileri süren olmuşsa da, "Haram ve helâli bilmede, Hz. Muâz'ın insanların en âlimi" olduğuna dikkat çekilerek bu iddiaya cevap verilmiştir.[313]

ÜÇÜNCÜ BÂB

FITIR SADAKASI

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]فَرَضَ رسولُ الله # زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعاً مِنْ تَمْرٍ أوْ صَاعاً مِنْ شَعِيرٍ عَلى كُلِّ عَبْدٍ أوْ حُرٍّ صَغِيرٍ أوْ كَبِيرٍ ذَكَرٍ أوْ أُنْثَى مِنَ المُسْلِمِينَ[. أخرجه الستة .

1. (2044)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sadaka-i fıtrı müslümanlardan büyükküçük, kadın-erkek, her bir hür ve köle üzerine bir sa' hurma veya bir sa' arpa olarak farz kıldı." [Buhârî, Zekât 70, 71, 73, 74, 76, 78; Müslim, Zekât 13, (984); Muvatta, Zekât 51, 53, 55, (1, 283); Tirmizî, Zekât, 35, (676); Ebû Dâvud, Zekât 19, (1611, 1612, 1613, 1614, 1615); Nesâî, Zekât 30, 31, 32, 33, 34, 41, (5, 47); İbnu Mâce Zekât 21, (1926).][314]

-2- وفي رواية:]فَعَدَلَ النَّاسُ بِهِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ، وَكانَ ابْنُ عُمرَ يُعْطِى التَّمْرَ، فَأعْوَزَ أهْلُ المَدِينَةِ التَّمْرَ فأعْطَى شَعِيراً[.

2. (2045)- Bir başka rivâyette de şöyle gelmiştir: "Halk (Hz. Muâviye' nin bir hitabesi üzerine) yarım sa' buğdayı bir sa' hurmaya denk kıldılar. İbnu Ömer Hazretleri (radıyallâhu anhümâ) fıtır sadakasını hurmadan verirdi. (Bir sene) Medîne halkı hurmaya muhtaç oldu. İbnu Ömer (o yıl) sadaka-i fıtrını arpadan verdi." [Buhârî, Zekât 77.][315]

-3- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كُنَّا نُخْرِجُ زكَاةَ الْفِطْرِ صاعاً مِنْ طَعَامٍ، أوْ صاعاً مِنْ شَعِيرٍ، أوْ صاعاً مِنْ تَمْرٍ، أوْ صاعاً مِنْ أقِطٍ، أوْ صاعاً مِنْ زَبِيبٍ. فَلَمَّا جَاءَ مُعَاوِيَةُ وَجَاءَتِ السَّمْرَاءُ قال: أرَى أنَّ مُدّاً مِنْ هَذا يَعْدِلُ مُدَّيْنِ[. أخرجه الستة .

3. (2046)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz sadaka-i fıtrı bir sa' yiyecek veya bir sa' arpa veya bir sa' hurma veya bir sa' ekıt (denen yoğurt kurusu) veya bir sa' kuru üzümden çıkarırdık." [Buhârî, Zekât 72, 73, 75, 76; Müslim, ZekâT 18, (985); Muvatta, Zekât 53, (1, 284); Tirmizî, Zekât 35, (673); Ebû Dâvud, Zekât 19, (1616, 1617, 1618); Nesâî, Zekât 37, 38, 39, 42, 43, (5, 51); İbnu Mâce, Zekât 21, (1829).][316]

-4- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]بَعَثَ النَّبىُّ # مُنَادِياً في فِجَاجِ مَكَّةَ. أ إنَّ صَدَقَةَ الْفِطْرِ وَاجِبَةٌ عَلى كُلِّ مُسْلِمٍ ذَكَرٍ أوْ أُنْثَى حُرّ أوْ عَبْدٍ صَغِيرٍ أوْ كَبِيرٍ. مُدَّانِ مِنْ قَمْحٍ أوْ سِوَاهُ صَاعٌ مِنْ طَعَامٍ[. أخرجه الترمذي.»ا‘قِطُ« لبن جامد.
»وَالسَّمْرَاءُ وَالْقَمْحُ« الحنطة .

4. (2047)- Amr İbnu Şuayb, an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) tarikinden anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Mekke caddelerinde dellâl çıkararak şöyle ilan ettirdi:"
Duyduk duymadık demeyin! Sadaka-i fıtr her müslümana, erkekkadın, hürköle, küçükbüyük olsun vâcibtir. Bu, ya iki müdd buday veya onun dışında bir sa' yiyecektir." [Tirmizî, Zekât 35, (674).][317]

-5- وعن نافع قال:]كانَ ابنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما يُعْطِى زَكاةَ رَمَضَانَ بِمُدِّ النَّبيِّ #، وفي كَفّارَةِ الْيَمِينِ[. أخرجه البخارى .

5. (2048)- Nâfi (rahimehullah) anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) ramazan zekâtını müdd-i Nebî (aleyhisselâm) ile verirdi. Kefâret-i yemini de müdd-i Nebî ile öderdi." [Buharî, Keffârâtu'l-Eymân 5.][318]

-6- وعن قيس بن سعد بن عُبَادَةَ قال:]أمَرَنَا رسولُ اللهِ # بِصَدَقَةِ الْفِطْرِ قَبْلَ أنْ تَنْزِلَ الزَّكَاةُ. فَلَمَّا نَزَلَتْ لَمْ يَأمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا، وَنَحْنُ نَفْعَلُهُ[. أخرجه النسائى .

6. (2049)- Kays İbnu Sa'd İbnu Ubâde anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), zekât emri gelmezden önce, bize sadaka-i fitr'ı emretmişti. Zekât farz kılınınca, fıtır sadakasını ne emretti ne de nehyetti. Biz onu yerine getirmeye devam ettik..." [Nesâî, Zekât 35, (5, 49); İbnu Mâce, Zekât 21, (1828).][319]

AÇIKLAMA:

1- Fıtır sadakası, İbnu Kuteybe'ye göre "sadaka-i nüfûs" yani nefislerin sadakası demektir. Çünkü fıtr, "fıtrat" kelimesinden gelmedir, bu ise, yaratılışın aslıdır. Ancak daha makbûl addedilen bir görüşe göre, fıtr kelimesi ramazan iftarı ile alâkalıdır. Mevzu üzerine gelen bazı rivâyetlerde زَكَاةُ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ (ramazan orucundan çıkma zekâtı) tabirinin geçmesi de bu ikinci görüşü te'yîd eder.
Birinci görüşü benimseyenlere göre sadaka-i fıtır, sevap için verilen yaratılış atiyyesi; ikinci görüşe göre, ramazanın sonuna ulaşmış olmanın şükür atiyyesidir. Nitekim bu, ramazanın sonuna erişenlere vecîbe kılınmıştır. Demek ki her iki görüşün de bir haklılık yönü vardır.
2- Bâbımızın altıncı hadisinde görüldüğü üzere, sadaka-i fıtır, zekâttan önce ve oruçla aynı senede farz kılınmıştır. Bazı âlimler, sadaka-i fıtrın, orucun kabûlüne, kişinin sekerât ânındaki sıkıntı ve kabirdeki azabtan kurtuluşuna bir vesîle olacağını belirtmişlerdir. Fakirlerin de daha iyi şartlarla bayrama girmelerine vesîle olması sebebiyle ictimâî yönü de bulunan dînî bir vecîbe olmaktadır.
3- Sadaka-i fıtır, nisab miktarı malı bulunan herkese vâcibtir. Nisabtan maksad, zekât bahsinde geçtiği üzere 20 dinar altın ve 200 dirhem gümüş veya bunların kıymetine muâdil maldır. Mesken, binek, giyecek ve ailesinin bir aylık -bir kavle göre bir yıllık- yiyeceği gibi aslî ihtiyaçları ile, zarurî ev eşyası ve silâhından artan, belirtilen miktar malı olana sadaka-i fıtır vâcib olur. Bu malın üzerinden zekâtta olduğu gibi bir yıl geçmesi gerekmez.
Birinci hadiste de belirtildiği üzere sadaka-i fıtır ailenin her bir ferdi için vacibtir: Büyükküçük, kadın-erkek, yaşlıgenç, âkilmecnûn, kölehür ayırımı yapılmaz, fıtır sadakaları ödenir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre mecnûn ve çocuğun sadaka-i fıtrını, velîsi, onların malından öder. Ödemediği takdirde, bunlar üzerine borç olur, çocuk büyüyünce, mecnûn tedâvi olunca borcunu öder. İmam Muhammed ve Züfer: "Bunlara sadaka-i fıtır vâcib olmaz" derler. Ailede bulunsa bile yaşlı annebaba'nın sadaka-i fıtrı evlada terettüp etmez, hasta ve fakir iseler eder. Aile büyüğü izinli veya izinsiz hepsinini yerine ödeyebilir.
Bir kısım Ulemâ, sadaka-i fıtrın farziyyetinde icma'dan bahseder. Hanefîler farz demezlerse de vâcib tâbirini kullanırlar. Onların ıstılâhında vâcib de farz kadar kesin olmasa bile, yine de behemahal ödenmesi gereken bir borcu ifâde eder. Hanefîlerin vâcib hükmünden başka, İbrahim İbnu Uleyye ve Ebû Bekr İbnu Keysân'ın sadak-i fıtrın farziyetinin neshedildiğine dair beyânları da icma iddiasını zedeleyen durumlardır. Bâbımızın altıncı hadisi de (2049), dördüncü rivâyette beyân edilen farziyyetin zedelendiğine bir delil sayılabilir. Esasen Mâlikîlerve bazı Zâhirîler de bunun müekked sünnet olduğunu rivâyet etmişlerdir. Farz olduğuna inananlar zekâtu'lfıtr diye zekât kelimesiyle tesmiyesini de farziyetine bir delîl kılarlar. Âyet-i kerîme'de gelen, قَدْ اَفْلَحَ مَنْ تزَكَّى "Tezekkî eden kurtuluşa ermiştir" (A'lâ 14) ifâdesinin de zekât-ı fıtr ile ilgili olduğu söylenmiştir. Tezekkî etmek şu mânalara gelir: "(Küfürden, mâsiyetten kaçınarak) nefsini temiz tutan, namaz için temizlik yapan, zekâtını veren, sadaka-i fıtrını veren."
4-Sadaka-i fıtır dört cins şeyden verilebilir. Bâbın ilk üç hadisinde bunların zikri geçmektedir: Buğday, arpa, kuru üzüm ve hurma. Bazı rivâyetlerde buğdayla ilgili sâbit merfu bir rivâyet olmadığı, bunun, ikinci rivâyette de kısmen görüldüğü üzere, bilâhare Ashab tarafından diğerlerine dahil edildiği belirtilmiştir. Bunların miktarı şöyledir: Buğdaydan yarım sa'[320] arpadan, kuru üzümden veya kuru hurmadan bir sa' yani 1040 dirhemdir. Fakirin ihtiyacı bunların aynlarına daha fazla

bulunmadığı müddetçe, bunlara bedel değerlerini nakid olarak vermek efdaldir.
5-Beşinci hadiste geçen müdd-i Nebî tâbirine gelince, bu bir sa'ın dörtte birine denk bir hacim ölçüsüdür. Medîne-i Münevvere'de kullanılan ölçeğe fukahâ müdd-i Nebî demiştir. İbnu Hacer, bu müdd'ün miktarının, Medîne'de alışılmış sabit bir hal aldığını belirtir. Ancak Ömer İbnu Abdülaziz devrinde artırılmıştır.
Müdd, sa', rıtl, dirhem, miskal gibi ölçü birimleri sıkça geçer. Bunların günümüzdeki birimlerle olan münasebet ve muâdeleti bilinmesi gerekli ise de kesin rakamlar vermek biraz zordur. Çünkü miktarları az çok farkeden farklı müdd'ler vardır: Müdd-ü Şâmî, müdd-ü örfî, müdd-ü Irâkî gibi. Bu sebeple yapılan tahkikleri kayıtlayarak vermek gerekecektir.
1 müdd-ü Nebevî = 1.1/3 rıtlı istiâb eden bir hacim ölçüsüdür. 4 müdd, 1 sa'dır.
Şu halde müdd ve sa'ı hesapta rıtlın miktarını bilmek gerekecektir. Rıtl ise rıtl-ı Bağdâdî, rıtl-ı Şâmî olmak üzere iki kısımdır.
Rıtl-ı Bağdâdî, Nevevî'nin hesaplamasına göre 128.4/7 dirhemdir. Yuvarlak hesap 130 dirhem kabûl edilmiştir. Bu durumda bir dirhem 3, 0898 gram ettiğinden bir müdd= 530 gr. veya yarım litreden biraz fazla eder. 1 sa' = 4 müdd olduğuna göre, 2120 cm3 yani 2 litreden biraz fazla bir hacim tutar. [321] Irak fakihleri müddü 2 rıtl tuttukları için, o hesaptan elde edilecek hesaplamalarda farklı sonuçlara ulaşılacağı tabiîdir.[322]

DÖRDÜNCÜ BAB

ZEKAT TAHSİLDARININ HAK VE VAZİFELERİ

-1- عن أبى حُمَيْدٍ الساعدى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]اسْتَعْمَلَ رسولُ اللّهِ # رَجُ عَلى الصَّدَقَةِ، وفي روايـة: علَى صَـدَقَاتِ بَنِى سُلَيْمٍ. فلَمّا قَدِمَ قال: هذَا لَكُمْ و هذَا أُهْدِى لى. فقَامَ رسولُ اللّهِ # عَلى المِنْبَرِ فَحَمِدَ اللّهَ وَأثْنَى عَلَيْهِ. ثُمَّ قال: أمَّا بَعْدُ فَإنِّى أسْـتَعْمِلُ الرَّجُلَ مِنْكُمْ عَلى الْعَمَلِ مِمَّا وَّنِى اللّهُ عَزَّ وَجُلَّ فَيأتِى فَيَقُولُ: هَـذَا لَكُمْ وَ هـذا أُهْدِىَ لى ! أفَـ جَلَسَ في بَيْتِ أبِيهِ أوْ بَيْتِ أُمِّهِ حَتَّى تَأتِيَهُ هَـدِيَّتُهُ إنْ كَـانَ صَـادِقاً؟ واللّهِ يَأخُـذُ أحَـدٌ مِنْكُمْ شَـيْئاً بِغَيْرِ حَقِّهِ إَّ لَقِىَ اللّهَ تعالى يَحْمِلُهُ عَلى رَقَبَتِهِ يَوْمَ القِيَامَـةِ إنْ كَـانَ بَعِيراً لَهُ رُغَـاءُ، أو بَقَرَةً لَهَـا خُوارٌ، أوْ شَاةً تَيْعَرُ! ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رُؤِىَ بَيَـاضُ إبِطَيْـهِ يَقُـولُ: اللَّهُـمَّ هَلْ بَلّغْـتُ؟ ثََـاً[. أخرجـه الشـيخان وأبـو داود.»الرغَـاءُ« صـوت البعير. »وَالخَوَارُ« بالخاء المعجمة: صوت البقر.»وَاليَعَارُ« صوت الشاة .

1. (2050)- Ebû Humeyd es-Sâidî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zekât toplama işinde bir adam istihdâm etti. -Bir rivâyette "Benî Süleym'in zekâtını toplama işinde" denmiştir- Adam vazîfeden dönünce:"Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (öfkeyle) minbere çıkıp, Allah'a hamd ve senâda bulunduktan sonra şunları söyledi:"Emmâ ba'd, Ben sizden birini, Allah'ın bana tevdî ettiği bir işte istihdam ederim. Sonra o gelir:
"Bu size aittir, şu da bana hediye edilenler!" der. Bu adama, babasının veya anasının evinde otursaydı da, eğer doğru sözlüyse hediyesi ayağına gelseydi ya! Vallahi sizden kim haksız bir şey alırsa mutlaka

onu boynunda taşır olduğu halde Kıyâmet günü Allah'la karşılacaktır. Eğer bu haksız aldığı şey deve ise böğürecek, sığırsa möleyecek, koyunsa meleyecek!"
Sonra Resûlullah ellerini kaldırdı, o kadar ki koltuk altındaki beyazlık gözüktü:
"Allah'ım tebliğ ettim mi?" dedi ve bu sözünü üç kere tekrar etti." [Buharî, Hiyel 15, Cum'a 29, Zekât 67, Hîbe 17, Eymân 3, Ahkâm 24, 41; Müslim, İmâret 26, (1832); Ebû Dâvud, İmâret 11, (2946).] [323]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyette zikri geçen memurun ismi bazı rivayetlerde belirtilmiştir: Abdullah İbnu'l-Ütebiyye'dir. (Bazan İbnu'l-Lütebiyye ve İbnu'l-Lütbiyye şeklinde okunmuştur.)
2- Hadis memuriyet âdâbına giren bir çok ahkâmı beyân etmektedir. Öncelikle şu anlaşılmaktadır ki, memuriyeti vesîlesiyle hediye edilen şeyler helâl değildir. Resûlullah "Annenin veya babanın evinde otursaydın sana hediye edilir miydi?" dediğine göre, evinde oturması halinde hediye getirmeyeceklerin hediyeleri memura haramdır. Muhalleb şöyle demiştir: "Kendine hediye gelmesi için memurun başvurduğu hîle, üzerine terettüp eden vazîfelerden bir kısmına müsâmahadır. İbnu Battâl, bu hâli bir başka uslûbla açıklamıştır: "Hadis, memura gelen hediyenin, onun yaptığı iyiliğe teşekkür veya ona olan sevgi veya üzerine düşen vazîfelerden bir kısmını terketmesi gayeleriyle yapıldığına delildir. Resûlullah beyanlarıyla, memurun hiçbir surette hediyeye müstehak olmadığını, onun da diğer insanlardan biri gibi bulunduğunu, memuriyeti vesîlesiyle gelen şeylerden hiçbirini kendisine seçmeye hakkı bulunmadığını belirtmiş olmaktadır."
3- Bu hadis, memurların muhasebe edilmesinin meşrûiyetine delil kılınmıştır. Yani vazife dönüşü, imâm veya onun tâyin edeceği kimse, memurdan hesap sorar; topladığı nedir, sarffettiği nedir? Bu hususta ulemâ ittifak etmiştir.
4- Memura verilmiş olan hediyyenin müsâdere edilip beytü'lmâl'e teslîm edileceği belirtilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadiste bu sarîh değildir, ancak siyâktan anlaşılmaktadır. İbnu Kadâme, rüşvetin sahibine iâdesi gerekir demiştir. Hediyenin beytü'lmâl'e tesliminde ihtilâf yok. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'i Yemen'e gönderirken: لاَ تُصِيبَنَّ شَيْئًا بِغَيْرِ إِذْنِى فَـإِنَّهُ غُلُـولٌ "İznim hâricinde hiçbir şey almayacaksın. Zîra bu gulûldür (ihânet)" emretmiştir. Bu tenbîhi de gözönüne alan ulemâ, "İmam'ın (devletin) bilgisi dışında memurun hiçbir şey alamayacağını, getirilen her şeyi beyan edeceğini hükme bağlamış, meşrû yoldan devletin izniyle alacağı şeylerin helal olacağını" belirtmiştir."
5- İbnu'l-Münîr, bu hadisten, memuriyetten önce gelen hediyeyi kabul etmenin câiz olacağı hükmünü de çıkarmıştır. "Ancak der, bu cevâz, gelen hediyenin âdetten ziyâde olmaması şartıyla kayıtlıdır" der. Rüşvetle ilgili uzunca bir tahlîli bu babın sonuna yani 2055. hadisten sonra dercedeceğiz.[324]

2-وعن بشير بن الخَصَاصِيةِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قُلْنَا يَا رسُولَ اللهِ: إنَّ أهْلَ الصَّدَقَةِ يَعْتَدُونَ عَلَيْنَآ أفَنَكْتُمُ مِنْ أمْوَالِنَا بِقَدْرِ مَا يَعْتَدُونَ؟ قال: [. أخرجه أبو داود.»ا‘عْتِدَاءُ« مجاوزة الحد .

2. (2051)- Beşîr İbnu'l-Hasâsiye (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedik, zekât

toplayanlar, bize haksızlık edip borcumuzdan fazlasını alıyorlar, biz malımızdan haksızlıkları kadarını gizleyelim mi?""Hayır!" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Zekât 5, (1586, 1587).][325]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadîs bazı rivâyetlerde vakfina hükmedilecek yani sahâbeden birine nisbet edilebilecek bir uslubla rivâyet edilmiştir. Nitekim Ebû Dâvud'da öyledir.
2- Hadis, tahsildarların haddi aşarak, verilmesi gerekenden fazla vergi almaları hâlinde bile hileye müsaade etmemektedir. Böyle bir cevaz pek çok suistimallere yol açabilir, zekâtı verilmesi gereken malları beyan etmemeye sevkedebilirdi. Bu yasağı ifâde eden başka rivayetler de mevcuttur. Âlimler kesin bir uslûbla: "Tahsildar zulme bile düşse, ondan hiçbir malın gizlenmesi câiz değildir" demişlerdir.[326]

-3- وعن أنس بن مالك رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: المُعْتَدِى في الصَّدَقَةِ كَمَانِعِهَا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (2052)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtta haddi aşan, vermeyen gibidir." [Ebû Dâvud, Zekât 4, (1585); Tirmizî, Zekât 19, (646); İbnu Mâce, Zekât 14, (1908).][327]

AÇIKLAMA:

1- Haddi aşan'la "zekâtı müstehakına vermeyen" in kastedildiği belirtilmiştir. Ancak şu mâna üzerinde de durulmuştur: Haddi aşmaktan maksat, zekât mükellefinden malın iyisini almak, vermesi gereken miktardan daha fazla vergi tahakkuk ettirmek. Bu durumda mükellef, müteakip sene zekâta tâbi mallarından bir kısmını beyan etmez ve gizler. Böylece, fazla zekât alan tahsildar, zekâtın verilmesine mâni olmuş olur.
Şu halde her ikisi de günah ve vebâlde eşit duruma düşer. Bagavî der ki: "Zekâtta haddi aşan kimse günah yönüyle, tıpkı zekâtı vermeyen gibidir. Öyle ise, mal sahibine, tahsildar kendisine haksızlık yapsa da malını gizlememesi düşer."[328]

-4- وعن جابر بن عَتِيك رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]قال رسول اللّه # سَيَأتِيكُمْ رُكَيْبٌ مُبْغَضُونَ. فإذَا جَاءُوكُمْ فَرَحِّبُوا بِهِمْ وَخَلُّوا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَبْتَغُونَ. فَإنْ عَدَلُوا فَ“نْفُسِهِمْ وَإنْ ظَلَمُوا فَعَلَيْهَا. وَأرْضُوهُمْ فَإنَّ تَمَامَ زَكَاتِكُمْ رِضَاهُمْ وَلْيَدْعُوا لَكُمْ[. أخرجه أبو داود.»رُكَيْبٌ« تصغير ركب جمع راكب، أراد بهم السُّعَاةَ في الصدقة. جعلهم مبغضين ‘ن الغالب في أرباب ا‘موال الكراهة للسعادة لما جُبِلَتْ عليه القلوب من حبّ المال .

4. (2053)- Câbir İbnu Atîk (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

buyurdular ki: "Size bir grup sevimsiz atlılar gelecek. Geldikleri zaman, onları iyi karşılayın. Onlarla talep ettikleri şeylerin arasından çekilin. Adalet ederlerse bu kendi lehlerinedir. Zulmederlerse bu da onların aleyhlerindedir. Siz onları râzı edin. Zekâtınızın kemâli onların rızâsına bağlıdır. (Öyle ise onları râzı edin ki) sizlere dua etsinler. " [Ebû Dâvud, Zekât 5, (1588).][329]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissaâtu vesselâm) zekât memurlarının geleceğini haber vermiştir. Onları "sevimsiz" diye tanıtması, onların şeriat nazarnda kötü oluşlarından ileri gelmez. İnsanlardan mevcut, fıtrî para sevgisi sebebiyle , kendilerinden zekât, vergi isteyecek kimseleri sevmezler. Bu beşeri zaafa binaen onları "sevimsiz" diye tavsif etmiştir.

2- Resûlullah, tahsildarlara "Hoşgeldiniz, merhaba! gibi sözler söyleyerek onların güler yüzle karışlanmalarını, gelişlerinde sürûr izhâr edilmesini" emretmektedir.

3- "Onlarla taleb ettikleri şeylerin arasından çekilin!" demek, "Taleb ettikler zekâtı verin!" demektir. İbnu'l- Melek der ki: " Bunun mânası şudur: "Onlar size zulmetse bile zekâtı vermekten kaçınmayın. Çünkü onlara muhalefet sultâna muhâlefettir. Zîra bunlar onun memurlarıdırlar. Sultana muhâlefet de fitne getirir."

4- "...Zulmederlerse aleyhlerinedir..." sözü, "sizden vermeniz gerekenden fazla alırlarsa, bu zulüm olduğu için, günaha girmiş olurlar, siz de bu zulme sabrettiğiniz için sevaba girersiniz " demektir.

5- "Onları râzı edin.." sözü, "Borcunuzu geciktirmeden peşin ödemek, hîle yapmamak, hıyânette bulunmamak gibi adaletli ve mürüvvete uygun davranışlarda gayret göstermek, hatta mübâlağa yapmak sûretiyle tahsildarları memnun edin" demektir.

6- Sondaki "Sizlere dua etsinler" cümlesi, tahsildarlara iyi davranma husûsunda nebevî ısrar ve teşvikin sonuncu ifâdesidir. Mü'min onların duasını almak için, onları razı edecek, onları güncendirecek davranışlardan kaçınacaktır.

Şârihler, "Size (yani zekât verenlere) dua etsinler!" emrinin hem tahsildarlara, hem de zekâttan istifâde edenlere müteveccih olduğunu belirtirler.

Şu halde, hadis, dua etmelerinde ve zekâtın makbûliyetinde en mühim sebeplerden birinin onları râzı etmek olduğunu göstermektedir.

Tîbî hadisten şu mânayı çıkarır: "(Resûlullah demektedir ki): "Sizden mallarınızın zekâtını talebetmek üzere memurlarım gelecek; ancak, nefisler fıtrî olarak mal sevgisine müptela oldukları için sizler ister istemez, onlardan hoşlanmayacak ve onların zulmettikleri zannına düşeceksiniz. Ama gerçek böyle değil. "Adalet ederlerse", "zulmederlerse" sözlerine, bu zanna binâen yer verilmiştir. Hakikatte ve vâkide onlar zâlimler olsalar, nasıl onlara "size dua etsinler!" diye emreder?"[330]

-5- وعن رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: الْعَامِلُ عَلى الصَّدَقَةِ بِالحَقِّ كَالْغَازِى في سَبِيلِ اللهِ تَعالى حَتَّى يَرْجِعَ إلى بَيْتِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (2054)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Zekâtı hakkaniyetle toplayan tahsildar, evine dönünceye kadar, Allah Teâlâ yolunda cihâd yapan asker gibidir." [Ebû Dâvud, İmâret 7, (2936); Tirmizî, Zekât 18, (645); İbnu Mâce, Zekât

14, (1809).][331]

AÇIKLAMA:

1- Zekâtı hakkaniyetle toplamaktan maksad adalet üzere, dürüstlükle veya ihlâsla ve sevap kazanmak ümidiyle toplamaktır.
2- Allah yolunda gazi gibi olması, beytü'lmâl için zekâtı tahsil etmesinden ileri gelir. Bu, Allah yolunda yapılan bir amel olduğu için, Allah yolunda yapılan gazâya (cihâda) benzetilmiştir. İbnu'l-Arabî, Ârızatu'l-Ahvazî'de der ki: "Mâna sahihtir. Zîra Allah büyük lütufların sâhibidir. (Resûlullah) buyurdular ki: "Kim bir gâziyi techiz etmiş ise o da gazveye katılmış (gibi sevaba iştirak etmiş)tir. Kim de hayırla ailesine nezâret etmişse o da gazveye katılmış (gibi sevaba iştirak etmiş)tir." Zekât toplayan tahsildar da cihad yapanın halîfesidir. Çünkü, Allah yolunda (cihad için gerekli) malı toplamaktadır. Öyle ise bu kimse ameliyle cihâd yapmış olmaktadır, niyyetiyle de cihâd yapmaktadır. Nitekim aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki: "Medîne'de özrü sebebiyle kalan bir grup vardır ki, onlar, siz hangi vâdiyi geçseniz, hangi beli aşsanız, sevapda sizinle birliktedirler." Öyle ise cihad edenler için çalışmak, onlara bedel iş görmek, Allah yolunda harcanacak malı toplamak özrüyle cihada katılamayanlar nasıl cihad sevabından mahrum kalırlar? Nasıl cihâd zarûrî ise, cihad için gerekli olan malın toplanması da zarûrîdir. Yani bu iki şey niyette de ortaktır, amelde de ortaktır, öyle ise sevapta da ortak olmaları gerekir."[332]

ـ6ـ وعن عبداللّه بن أبى أوفى رَضِيَ اللّهُ عَنْهُما قال:]كانَ أبى مِنْ أصْحَابِ الشَّجَرَةِ وَكَانَ النَّبيُّ # إذَا أتَاهُ قَوْمٌ بِصَدَقَتِهِمْ قال: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى آلِ فُنٍ. فَأتَاهُ أبِى بِصَدَقَتِهِ فقال: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلى آلِ ألِى أوْفى[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

6. (2055)- Abdullah İbnu Ebî Evfâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Babam ashabu'şşecereden idi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine bir kavm zekâtlarını getirince şöyle dua buyururlardı: "Allahım şu aile'ye rahmet buyur." Babam zekatını getirince onun için de
"Allah'ım Ebû Evfâ'nın ailesine rahmet buyur" diye dua etti." [Buhârî, Zekât 64, Meğâzî 35, Daavât 19, 33; Müslim, Zekât 176, (1078); Ebû Dâvud, Zekât 6, (1590); Nesâî, Zekât 13, (5, 31).][333]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, önceki hadîsin sonundaki dua meselesine açıklık getirmekte ve zekât verenle alan (imam, imamın memuru- fakir) arasında bu dua müessesesinin ehemmiyetini mü'min vicdanlarda perçinlemektedir.
Bu hadisi, Buhârî hazretleri, imamın zekât verenlere dua etmesi gereğine dikkat çektiği ve ayrıca, "Onların mallarından sadaka al ki bununla kendilerini gönahlarından temizlemiş, bununla onların hasenâtını bereketlendirmiş olasın. Onlara dua et, çünkü senin duan onlar için sükûnettir..." (Tevbe 103) âyetini de kaydettiği bir bâb başlığının altında kaydeder.
Âlimler, âyet-i kerîmede, Resûlullah'a "Zekâtlarını al" dedikten sonra ilaveten "onlara dua et!"

emrinin verilmiş olmasını, Resûlullah'tan sonra bütün devlet reislerine müteveccih ilâhî bir talimat olarak değerlendirmişlerdir. Hattâ, Hz. Ebû Bekir'e zekât vermemek için isyân eden bedevîler bu âyeti te'vil ederek: "Âyette zekâtın Resûlullah'a verilmesi emredilmektedir, başkasına değil. Namaz kılarız, ama zekât vermeyiz..." demişlerdi. Ulemâ bu emrin Resûlullah'tan sonra onun yerine kâim olacak bütün devlet reislerine müteveccih olduğunu anlayınca, bu meselede isyankâr bedevîlere ve öylesi bir düşünceye sapacak olan muahhar sapıklara söz hakkı kalmamakta, delilsiz iddiaları iptal edilmiş olmaktadır.
Rivâyetler, zekâtını verenlere Resûlullah'ın âyet-i kerîmenin emri mûcibince, sistemli olarak dua ettiğini, zekât malları meyanında "güzel bir deve" gönderen bir zâta da اَللَّهُمَّ بَارِكْ فِيهِ وَفِى إِبِلِهِ "Allah'ım, devesini de kendisini de mübarek kıl!" diye duada bulunduğunu belirtirler.
2- Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen İbnu Ebî Evfâ'nın ismi Alkame İbnu Hâlid İbni'l-Hâris el-Eslemî'dir. Bu zât, oğlu Abdullah (radıyallâhu anhümâ) ile birlikte Bey'atu'r-Rıdvân diye bilinen ve Hudeybiye'deki ağaç altında akdedilen biat hâdisesine katılmışlardır. Bu Abdullah, muammerîn denen uzun müddet yaşayanlardandır. Kûfe'de en son vefat eden sahâbi olup 87 hicrîde rahmet-i Rahmân'a kavuşmuştur, (radıyallâhu anh).
3- Ebû Evfâ'ya rahmet buyur diye yaptığımız tercümenin lügavî asla sadık kalınca, "Ebû Evfa âilesine..." şeklinde olması gerekirdi. Ancak şârihlerin açıkladığına göre, burada görüldüğü üzere, bazı kullanışlarda "âl" kelimesi zâtın kendisine ıtlak olunmaktadır. لقد أُوتى مِزْمَاراً مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ "Bana Hz. Dâvud'a verilen mizmarlardan bir mizmar verilmiştir" hadisinde olduğu gibi. Bu hadiste de Âl-i Dâvud'la Hz. Dâvud (aleyhisselâm)'un başına getirilerek kullanılması, kadri, şânı yüce şahıslar için câridir demişlerdir. Dilimizde hazret kelimesi de böyle bir kullanışa sâhiptir.
4-Yeri gelmişken bir kere daha belirtelim ki Resûlullah'ın: اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ اَبِى اَوْفَى "Yâ Rabbi Ebû Evfâ'ya rahmet buyur" duası, salât kelimesi ile ifâde edilmiştir. Asla uygun tercümenin "Yâ Rabbi Ebû Evfâ'ya "salât" buyur" şeklinde olması gerekirdi. Ulemâ salât kelimesini Resûlullah'tan başka kimseler hakkında kullanmanın câiz olup olmayacağı hususunda ihtilâf etmiştir.
Bu hadîsten hareket edenler, salatla duanın peygamberlerden başka insanlar hakkında da câiz olduğuna hükmederler. Ancak İmam Mâlik ve Cumhûr bunu mekruh addederler. Ulemâdan bir grup: "Zekâtı alan kimse, veren kimseye, bu hadîs sebebiyle, bu dua ile dua eder. اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى فُلَنٍ şeklinde."
Ancak Hattâbî, salât kelimesinin lügavî mânasına inerek bu şekilde düşünenler (yani salât kelimesinin sadece peygamberlere yapılan duada kullanılmasının caiz olduğunu söyleyenlere) şöyle cevap verir: "Salât asıl itibâriyle "dua" demektir, ancak, lehine dua edilecek kimseye göre mânası farklılıklar arzeder. Sözgelimi Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ümmetine salât'ı, onlar için bir mağfiret duasıdır. Ümmetinin onun üzerine salâtı, O'nun Allah'a olan yakınlık ve kurbiyyetinin artması için bir duadır. Bu sebeple bu mânadaki salât bir başkası hakkında uygun değildir."
5- Bu hadisle istidlâl edilerek, zekâtı alan kimsenin veren kimseye dua etmesinin müstehab olduğuna hükmedilmiştir. Bazı zâhirîler bunun vâcib olduğunu söylemişlerdir. el-Hannâtî, bazı Şâfiîlerin de buna yakın bir hükme vardığını hikâye etmiştir. Ancak bu iddiaya şöyle cevap verilmiştir: "Eğer dua, bir vecîbe olsaydı Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) tahsildarlara bunu öğretirdi. İmâma, keza kefâretler, borçlar vs. nevinden aldığı diğer şeyler için dua vâcib olmadığına göre, zekât için de vâcib değildir. Dua emreden âyete gelince, muhtemeldir ki, buradaki vücûb, Resûl-i Ekrem

(aleyhissalâtu vesselâm)'e has bir vecîbedir, zîra onun duası, başkalarının yaptığı duaların hilâfına, ümmet için bir sükûnettir."[334]

RÜŞVET NEDİR, NE DEGİLDİR?

Tarih boyunca, rüşvet hâdiseleri, medenî milletlerin siyasî ve ictimâî hayatlarında ciddî bir çıkmaz olagelmiştir. Günümüzde dünya devletlerinde vukua gelen ve bütün dünya efkar-ı umumiyesini meşgul eden rüşvet skandallarına pek sık şâhid olmaktayız.
Rüşvet Hâdisesi, birçok içtimâî marazların baş sorumlusu olması sebebiyle küçümsenip geçilecek bir mesele değildir. Kânunların bîtaraf ve âdilâne tatbikatını önlediği için, adalet mekanizmasına, dolayısıyle devlete karşı güveni sarsmaktadır. Adaletten emîn olmayan insanlar, kendileri ihkâk-ı hak peşine düşmekte ve kanun hâkimiyetini zedelemekte, anarşiye sebep olmaktadırlar. Liyakat sâhipleri, hakettiğini meşru yoldan alamayınca kabiliyet ve gayret sahipleri atâlete itilmekte, terakkinin zenbereği durumunda olan ictimâî rekabet sönmektedir.
Hülasa hangi nokta-i nazardan ele alırsak alalım, rüşvetin ümmet ve millet hayatında müthiş bir öldürücü zehir olduğunu, içtimâî huzurun, millî terakkinin en mühim engellerinden birini teşkîl ettiğini görürüz. Bu sebeple olacaktır ki, dinimiz rüşvet hâdiselerine şiddetle karşı çıkmış, bütün imkânlarıyla onu tel'in etmiş, İslâm cemiyetinden tard etmek için gerekeni yapmıştır.
Hemen hemen bütün hadis kitaplarına girmiş bulunan ve Tirmizî tarafından sahîh olduğu te'yîd edilen bir hadiste Hz. Peygamber'in rüşvet alana, rüşvet verene (ve hatta verenle alan arasında aracılık yapana) lânet ettiğini görmekteyiz.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in Muâz İbnu Cebel (radıyallâhu anh)'i Yemen'e tâyin ederken, meselenin ehemmiyetini tebârüz ettirecek bir tarzda, rüşvetle alâkalı olarak verdiği talimat, memur tâyinlerinde bu husûsun muttarıdan hatırlatılmış olacağını ifâde etmektedir. Hz. Muâz (radıyallâhu anh)'ın anlattığına göre Yemen'e kadı olarak tavzîf edildikten sonra, (daha yola çıkmadan) arkasından geri çağırtır. Huzûra girince: "Seni niye geri getirttim biliyor musun?" diye sorar ve ilâve eder: "Benim iznim olmadıkça hiçbir şeye dokunmayacaksın. Zîra, bu gülûldür (devlet malından çalmak ve ihânet). Kim gulûlde bulunursa Kıyâmet günü çaldığı şeyle birlikte gelir. İşte bunu hatırlatmak için çağırdım. Haydi işine git."
Rivâyette belirtilen geri çağrılma hâdisesi, memuru tavzîf ederken yapılan birçok tenbîhler, verilen tâlimatlar arasıda rüşvet meselesinin dikkatten kaçmış olması ihtimaline binâen, bunun ehemmiyetinin zihinde iyice yerleşmesi, bu noktaya dikkati çekme gâyesine mâtuftur.
Buhârî'de gelen bir rivâyetten de, âmil olarak tavzîf edilen memurların dönüşlerinde (aldıkları ve sarfettikleri hakkında "muhasebe" edildiklerini anlamaktayız.[335]

HÂKİMLERCE ALINAN RÜŞVET:

Rüşveti alan veren kim olursa olsun büyük bir haram işlemiş olmakla berâber, bilhassa insanlara adâlet dağıtma mevkiinde olan kadıların hükümlerine te'sîr edecek şekilde alacakları rüşvetin fezâhetine husûsan dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurur: "Ateşte yanmaya en lâyık olan şey "suht" yoluyla elde edilen kazancın hâsıl ettiği ettir." Huzûrda bulunanlar: "Ey Allah'ın Resûlü suht da nedir?" diye sorarlar. Hz. Peygamber: "Hüküm vermede alınan rüşvettir"

cevabını verir.
Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hâkimlerin alacakları rüşvetin kötülüğüne bu rivâyette muzaaf şekilde dikkat çekmektedir:
a) Diğer muhtelif memurların alacakları rüşvet umûmî bir ifâde ile yasaklanırken, burada "hükümdeki rüşvet" ayrıca zikre dökülmüştür.
b) Bir başka çalışmamızda belirttiğimiz üzere muhâtapların dikkatini çekmek maksadıyla Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başvurduğu metodlardan biri, anlatacağı şeyi muhâtabda hayret uyandıracak, sual sorduracak bir muhtevada ve müphemlikte sormaktır. Nitekim burada herkesin tam anlayamayacağı bir kelime olan "suht"un takbîhi mevzubahis olmuştur. Şârihlerce "yenmesinden ar duyulan her şey" olarak açıklanan suht'un, mânayı Hz. Peygamber'in muhâtapları zamanında taşıyıp taşımaması mühim değil.
Hükümde alınan rüşvete hadiste gelen bu husûsî dikkate paralel olarak, âlimlerin şu hususta icma ettikleri belirtilir: "Bir kadı rüşvet almışsa, rüşvet aldığı meselede vermiş olduğu hüküm infaz edilmez. Kezâ kadılık makamını rüşvetle elde eden bir kimse ebediyen kadı olamaz ve şâyet vermiş olduğu hüküm varsa infaz edilmez."[336]

MEMUR VE HEDİYE:

İslâm dininin rüşvet karşısındaki hassasiyetini anlamak için, rüşvet mefhûmuna dahil edilen şeyleri görmemizde fayda var. Bunu kavramak için önce rüşvet nedir? Onu belirtelim: Rüşvet, bazı âlimlerce "bir hakkın iptâli veya hakkı olmayan bir şeyin (bâtılın) elde edilmesi (ihkâkı) için verilen şey" olarak; diğer bazılarınca "mevki sâhibinden câiz olmayan (gayr-i meşrû) bir şey için yardım satın almak maksadıyla verilen mal", "karşılık verilmeksizin alınan ve alanın da ayıplanmasına sebep olan şey" vs. olarak târif edilmektedir.
Şu halde hakkımız olmayan bir menfaatin elde edilmesi için verilen her şey rüşvet olmalıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), birçok hadisleriyle teşvîk ettiği "hediye"yi, memûrlar hakkında yasaklamıştır: "Memurlara (ummâl) verilen hediyeler gulûldür (ihânettir), (her çeşidiyle haramdır)."
Burada gulûl yani hırsızlık ve ihânet olarak vasıflandırılan, memura verilen hediye, başka birçok hadislerde mevzubahis edilerek haramlığına dikkat çekilmiştir. Bu hususta vârid olan mühim ve meşhûr bir vak'ayı aynen kaydedeceğiz: Ebû Humeydi's-Sâidî anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Esed kabîlesinde İbnul'l-Lütbiyye adında birisini (Benû Süleym'in zekâtını toplamak üzere vazîfelendirmişti. Dönüşte, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ne topladın, nerelere harcadın diye hesap sorunca adam: "Şu sizinki, şu da benimki, bu bana hediye edildi" dedi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) minbere çıkarak Allah'a hamd ve senâdan sonra şu hitâbede bulundu: "Vazîfelendirdiğimiz bazı memurlara ne oluyor ki, dönüşlerinde getirdiklerini ikiye ayırıp: "Şu kısım sizin, bu kısım da benim, bu bana hediye edildi" diyor. Hele söyleyin, bu adam annesinin veya babasının evinde otursaydı buna hediye gelir miydi? Muhammed'in nefisini elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, sizden her kim bu (bu devlet malı)ndan her ne alırsa mutlaka Kıyâmet günü onu koynunda taşıyarak gelecek. Çaldığı şey deve ise böğürdüğü, sığır ise mölediği, davar ise beğirdiği halde sırtında taşıyacak." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) böyle söyledikten sonra, koltuk altlarındaki beyazlık görülünceye kadar kollarını kaldırarak: "Yâ Rabbi teblîğ ettim mi? Ya rabbi teblîğ ettim mi?" dedi."

Hadislerde alelıtlak hediyeye ve hediyeleşmeye harâretle teşvîk edilmiş olmasına rağmen[337] memurların hediyyeden men edilişindeki sebebi anlamak için İbnu'l-Arabî tarafından sunulan ve İbnu Hacer tarafından aynen benimsenen bir îzâhı hülâsaten sunmayı uygun gördük. Der ki:

"Bir hediyede bulunan kimse, bu hediyeyi vermekle şu üç maksaddan birini güder; bunun dışında kalması mümkün değildir:

1-Hediye verdiği kimsenin muhabbetini kazanma.

2-Hediye verdiği kimsenin yardımını te'min etmek.

3-Hediye verdiği kimsenin malını elde etmek.

Hediye ile bir kimsenin malı veya sevgisi kastedilse bu câizdir. Ancak, bunlardan sevgi kazanmak için verilen hediye, öbüründen efdaldir.

Bir arzusunun yerine gelmesinde yardımını elde etmek için verilen hediyeye gelince, bakılır, eğer (peşinde koştuğu şey) mâsiyet nevinden ise, bu hediye câiz değildir, haramdır; bu (şeriatın meşru kıldığı) hediye değil, rüşvettir. Bu, taatle alâkalı ise bu da câizdir. Eğer bu, bir zulmün, mâruz kalınan bir haksızlığın def'i içinse ve (hediye verilen kimse) vereceğiz ve emretme ile (hediye verenden) bu zulmü bertaraf edecek güç (ve selâhiyet ve makam)da ise bu hediye de rüşvettir. Eğer, hediye verilen kimse bu vaziyette değil de, mevzubahis olan zulmü ve haksızlığı husûsî bir gayret ve şahsî bir hile, tedbir ve teşvik ile bertaraf edecekse yine câizdir. Zîra insanlardan zulmü defetmek, ulû'l-emre yani makam sahiplerine farz-ı ayndır, makam sâhibi olmayanlara ise, farz-ı kifâyedir..."

Bu açıklamalardan anlaşılan şudur: Bir memur yapmakla mükellef olduğu vazîfeyi yapması için, veya yaptığı için verilen mal rüşvettir. Keza yapmaması, terketmesi gereken bir şeyi de bıraktırmak, terkettirmek için verilen mal da rüşvettir.

Burada kaydı gereken rüşvetle alâkalı bir nokta da, Hattâbî başta olmak üzere, bazı âlimlerin görüşüdür. Hattâbî, daha önce Ebû Dâvud'dan kaydettiğimiz, rüşvetin haram olduğunu belirten hadisi açıklarken şöyle der: "Rüşveti veren, hakkı olmayan bir şeyi elde etmek için verirse bu rüşvettir. Fakat hakkını elde etmek veya nefsini zulümden korumak için verirse, bu davranış, hadiste ifâde edilen vaîd ve yasağa dâhil olmaz." Hattâbî bu görüşüne delil olarak, herhangi bir sebeple Habeşistan'da tevkîfe mâruz kalan İbnu Mes'ûd'un, iki dirhem vererek, kendisini kurtarma hadîsesini zikretmekten başka, Hasan-ı Basrî, Şa'bî, Câbir İbnu Zeyd ve Atâ'nın şöyle dediklerini kaydeder: "Kişinin, zulümden korktuğu takdirde nefsini ve malını rüşvet vererek korumasında bir beis yoktur."

Yukarıda İbnu Arabî'den kaydedildiği üzere, -kadı, vâli gibi bizzat vazifeliler dışında olmak şartıyla- hak sâhibine, hakkını elde etmesi için yardımcı olan, çalışan kimse için de alacağı ücretin rüşvet sayılmayacağı ifâde edilmektedir.

Birçok suistimallere kapı açabilecek olan bu ruhsattan istifâde ederken son derece dikkatli olunması gerekecektir. Aliyyü'l-Kâri bu fetvanın zâhirini, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den rivâyet edilen şu hadise muhâlefet ettiğini söylemek sûretiyle fetvayı yerinde bulmadığını ifâde ediyor gibi... "Kim, bir kardeşine şefâatte bulunur da kendisine, bu şefaati için hediye verildikte hediyeyi kabûl ederse riba kapılarından büyük bir kapıya gelmiş olur."

Bu ruhsat reddedilse, ihtiyatla da karşılansa şurası kesin ki, âlimlerimizin tamâmı "memurun -değil rüşvet- hediye almalarının haram olduğu" husûsunda tam bir icmaları vardır, herhangi bir ihtilâf mevzubahs değildir.[338]

DEVLET MALINDAN ÇALMAK (Gulûl)

Rüşvet bahsinde sıkça geçen tâbirlerden biri gulûl'dür. Hadislerde rüşvetin bazı nevlerinin fenalığını belirtmede gulûle teşbih edilmiş olmasına bakılırsa bu kelimenin ifâde ettiği mânanın, o zamanın Araplarınca daha iyi bilindiği, herkesin takbîhine mazhar birşey olduğu anlaşılmaktadır. Gulûl, lügat oyarak hıyânet mânasını taşırsa da, şer'î örfte ganîmet gibi (devlete, ammeye ait mala karşı yapılan hırsızlık ve) ihânete isim olmuştur. Rivâyetlerden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in sık sık, husûsî şekilde gulûl meselesini el alıp, bunun din açısından ehemmiyetini zihinlerde tesbît etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Bu söylediklerimizi, gulûlden men edici hadislerin çokluğu te'yîd ettiği gibi, Müslim'de gelmiş olan şu rivâyet de açık olarak ifâde etmektedir. Ebû Hüreyre anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) aramızda ayağa kalkarak gulûlü andı. Onun (din nazarındaki ehemmiyetini) büyüttü. Onun hâsıl edeceği, sebep olacağı netîceleri de büyüttü, sonra şöyle buyurdu:

"Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü, boynunda böğürmesi olan bir deve olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de: "Senin için bir şeye mâlik değilim; ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım! Sakın sizden birinizi Kıyamet günü boynunda kişneyişi olan bir at olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de "senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" derken bulmayayım! Sakın sizden birinizi boynunda meleyişi olan bir koyun olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken, kendimi de "senin için bir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken, bulmayayım! Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü boynunda çığlığı olan bir kimse olduğu halde gelerek "Yâ Resûlallâh! beni kurtar" derken, kendimi de: "Senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim!" diye cevap verirken bulmayayım. Sakın sizden birisi boynunda dalgalanan elbiseler olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar" derken, kendimi de: "Senin için hiç bir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım. Sakın sizden birinizi Kıyâmet günü boynunda altın, gümüş olduğu halde gelerek: "Yâ Resûlallâh beni kurtar!" derken kendimi de: "Senin için hiçbir şeye mâlik değilim, ben sana teblîğ ettim" diye cevap verirken bulmayayım!"

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bir cümle ile ifâde edilecek bir mefhûmu, hemen hemen aynı kelimeleri taşıyan altı ayrı cümle ile altı defa tekrar ederek ifâde buyurması gulûlün (hıyânet) ehemmiyetini büyütmek ve zihinlerde tesbît etmek maksadına râcidir.

Bu rivâyette at, sığır, koyun, gibi değeri yüksek olan hayvanlar zikredilerek gulûlden men edilirse de, başka rivâyetlerde ayakkabı bağı, iğne, iplik ve hattâ bunlardan da değersiz devlete ait şeyleri çalmanın aynı şekilde gulûl olduğu, ganimetten böyle değersiz bir şey çalmış olarak cephede ölen bir askerin şehitlik mertebesini kaybedeceği belirtilir.

Başta Müslim'in Sahîh'i olmak üzere, hemen hemen bütün hadis kitaplarında rivâyet edilen bir vak'a üzerinde durduğumuz mevzuyu aydınlatacağı için aynen kaydedeceğiz: "Adiyy İbnu Amîre el-Kindî anlatıyor: "Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini işittim: "(Ey insanlar) sizden kimi bir iş için tâyin ettiğimizde, o bizden bir iğneyi veya iğneden daha değersiz bir şeyi gizleyecek olsa bu bir gulûldür (hıyânettir). Kıyâmet günü onunla gelecek (ve onunla rüsvay olacak)." Bu sözü işiten Ensârdan siyah bir adam (memuriyetin helâk edici mes'ûliyetinden korkarak) ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Resûlü bana verdiğin memuriyeti geri al" dedi. Hz. Peygamber:

"Bu da ne demek?" diye sordu. Adam: "Senin şöyle şöyle söylediğini işittim" deyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) meselenin ehemmiyetini te'kîden şu cevabı verdi: "Ben aynı şeyleri şimdi bir kere daha tekrar ediyorum: "Sizden kimi bir vazîfeye tâyin edersek, az çok ne elde etti ise getirsin.

Ondan kendisine tarafımızdan verileni alsın, men edilenden kaçınsın."
Bir başka hadiste bu mâna şöyle te'kîd edilir: "Bir iğne, bir parça iplik de olsa ganîmet malını getirin. Kim ganîmetten bir iğne veya iplik çalacak olsa, Kıyamet günü, o kimse getirecek durumda olmamakla berâber getirmeye mecbûr edilir (yani devamlı azâb edilir)."
Bu mevzûda Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başka emri de şöyle: "Bir iğne bir iplik de olsa ganîmet malını getirin. Zîra gulûl, Kıyâmet günü buna tevessül eden kimse için rüsvaylıktır, ateştir, yüz karasıdır."
Devlet malından çalmakla (gulûl) alâkalı olarak hadiste gelenleri hülâsa eden mâhiyette Kur'ân-ı Kerîm'de de şu âyet mevcuttur: "Bir Peygamber için emânete (yâhut ganîmet malına) hâinlik etmek? Bu olur şey değil. Kim böyle bir hâinlik eder (ganîmet ve ammeye âit hâsılattan bir şey aşırır, gizler)se Kıyâmet günü hâinlik ettiği o şeyi yüklenerek gelir..." (Âl-i İmrân 161).[339]

RÜŞVET VE SELEF:

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in devlet ve mülkün esası, içtimâî huzur ve medenî terakkinin temeli olan adaletin eksiksiz ve tarafsız olarak tevziini ihlâle sevkeden rüşvet almak, memuriyeti şahsî menfaatlere alet etmek gibi hususlara karşı tebligatında verdiği bu ehemmiyet sonucu ilk devir müslümanlarında fevkalade bir adalet ve titizlik örneğine rastlanmaktadır.
Devlet işlerini gördüğü esnâda kabul ettiği ziyaretçisi ile husûsî sohbetine geçerken devlet mumunu söndürüp şahsî mumunu yakacak kadar titizliği ileri götüren Hz. Ömer'in bu mevzuu ile alâkalı menkîbesi çoktur. Burada herkesce bilinmeyen bir tanesine temas edeceğiz:
Rivâyete göre, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (radıyallâhu anhümâ) bir deve satın alarak koruluğa salar ve orada deve semirir. Hz. Ömer çarşıda gördüğü bu semiz devenin kime ait olduğunu sorar. Oğlu Abdullah'ın olduğunu öğrenince onu çağırtır. Oğlunu dinledikten sonra: "Emîru'l-Mü'minîn' in oğlunun devesini güdün, sulayın, semirtin... olmaz böyle şey! Ey Abdullah deveyi sat, sermayeni al, fazlasını beytü'lmâle koy" der ve öyle yapılır.
İbnu Mes'ûd, hükümle alakalı rüşveti küfür, halk arasındaki rüşveti suht (haram) olarak vasıflandırmıştır.
Tâbiîn'den Mesrûk: "Hediye yiyen kadı, suht (rüşvet) yemiştir, rüşvet alan da bu davranışıyla küfre düşmüştür." Sindî, bu sözde Mesrûk'un kadılarca alınan hediyeyi haram telâkkî ettiğini, rüşveti ise, küfür mesâbesinde tuttuğunu, bu telakkîlerden maksadının da bunlardan kaçmak olduğunu, bütün vera (ve takva) sahiplerince böyle anlaşıldığını belirtir.
İslâm târihinde, müddet-i saltanatı kısa olmakla berâber, âlim, câhil bütün raiyyetince asrının "mehdîsi, müceddidi" telâkki edilecek kadar fevkalade müdebbir bir idare örneği sunan Ömer İbnu Abdilaziz (radıyallâhu anh)'in bu mevzudaki tellakîsi de burada kaydı değer: Bizzat Buhârî tarafından kaydedilen görüşü şudur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ve Râşid Halîfelerden sonra devlet memurlarına verilen hediyeler rüşvettir." Hadis kitaplarında, bu kanaatini ifade etmeye vasîle olan vak'a kısaca şöyle anlatılır: "Bir gün Ömer İbnu Abdillaziz'in canı meyve yemek ister, ancak sarayda ne meyve var, ne de meyve alacak para. (Belki de bu durumun şüyû bulması üzerine) Halîfe'ye hediye olarak meyve gelir. Fakat Halife, meyveden bir tanesini alıp kokladıktan sonra hediye tabağına tekrar bırakarak geri çevirir. Yanındakiler: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer hediye kabûl ederlerdi, sen niye etmiyorsun?" (diye sorarlar, O şu cevabı verir: "Hediye, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında hediye idi, fakat onlardan sonra

memurlar hakkında rüşvettir."
Kur'ân-ı Kerîm'de rüşveti yasaklayan âyetler çoktur. [Bakınız: Nisâ 29: Mâide 63-64.] Bunlardan birinde meâlen şöyle denir: "Aranızda (birbirinizin) mallarınızı haksız sebeplerle yemeyin ve kendinizi bilip dururken insanların mallarından bir kısmını günah(ı mûcib sûretler)le yemeniz için onları (o malları) hâkimlere aktarmayın" (Bakara 188).[340]

MEMURUN MAİŞETİ

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) içtimâî hayatın düzen, istikrar ve terakkisinde ana temellerden biri olan adâletin bozulmasında mühim âmillerden bir olan rüşveti bütün çeşitleriyle yasaklarken, memuru rüşvet almaya sevkeden ve zorlayan mühim bir sebebe parmak basmıştır. Bu da, memurun maddî ihtiyâcıdır. "Fakirlik küfür olayazdı" hadisinde Hz. Peygamber maddî ihtiyacın ve ekonomik hayatın insan üzerindeki büyük tesirini te'yîd ve tesbît etmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in tavzîf ve tayinlerde me'mûrlarına yetecek kadar ücret verdiğini görmekteyiz. Hattâ hizmet mukabili terettüb edecek maddi ücrete "mal elde etmek için müslüman olmadım" diyenlere "sâlih mal sâlih kişi için ne iyi" diyerek menfî cevap verdiği gibi, hakkında tahakkuk eden ücrete "benden daha fakirine ver" gerekçesiyle istiğna gösterenlere de, "ücretni al, kendi malın yap, sonra tasadduk et" diyerek zorla vermiştir. İnsan hayatında maddenin ehemmiyetini herkesten çok takdîr eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) "İşçi tutan kimse, vereceği ücreti işçiye önceden bildirsin" demekle kalmaz, bu ücretin "işçinin teri kurumadan" verilmesini emreder ve çalıştırdığı işçinin ücretini ödemeyen kimseyi "hür kimseyi köleleştirme esâbesinde tutarak" "Allah'ın üç büyük düşmanından biri" ilan eder.
Amr İbnu'l-Âs'la alakalı rivâyette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) askerî bir birliğin başına koyarak sefere göndermek istediği Amr'a şöyle der: "Ben seni bir ordunun başında gazveye göndermek istiyorum. Allah seni muzaffer kılacak ve ganîmet nasîb edecek. Senin mala kavuşmanı da çok arzu ediyorum." Amr'ın: "Ey Allah'ın Resûlü, ben mal için müslüman olmadım, İslâm'ı arzulayarak ve Allah'ın Resûlü'yle berâber olmak için müslüman oldum" deyince de: "Ey Amr, (niye maldan istiğna ediyorsun) helâl mal, sâlih kimse için ne iyidir!" der.
Hz. Peygamber, her me'murun zarûrî ihtiyaçlarını karşılayacak kadar malı devlet hazînesinden almayı helal kılmıştır. Hadis şöyle: "Kim bize me'mur olursa, kendisine bir zevce edinsin, hizmetçisi yoksa bir de hizmetçi edinsin, meskeni yoksa bir de mesken edinsin."
Şârihler bu hadise dayanarak, memura, tasarrufunda bulunan devlet malından zevcesinin mihri, giyeceği gibi lüzumlu şeyleri, israfa kaçmaksızın almasının helâl olduğu, zarûrî olarak muhtaç olunandan fazlasını aldığı takdirde bunun haram olduğunu belirtirler. Esâsen bizzat Resûlullah, aynı hadîsin bir başka vechinde: "Bu söylenenler dışında bir şey alan kimse hâindir, hırsızdır" buyurmaktadır.
Yukarıdaki hadis, zarûrî ihtiyaçlar için takdir edilecek miktarı memura bırakmaktan ziyâde, memurun maaşı hesaplanırken devletin gözönüne alması gereken temel ihtiyaçları belirtmektedir: Zevce, mesken ve hizmetçi ve bunlar için yapılacak zarûrî masraflar. Şu hadîs bu temel ihtiyaçlar muvâcehesinde takdîr edilecek maaş miktarını devlete bırakmaktadır: "Biz kimi bir vazîfeye tâyin edersek ona (münâsip, yetecek) bir rızk (her ay verilen maaş) takdir ederiz. Bu takdîr dışında kim ne alırsa bu aldığı gulûldür (hıyânettir).[341]

BİR SUAL VE CEVABI:

Zamanımızın şartlarının tedâisi ile burada şöyle bir itiraz akla gelebilir: "Bir devlet bütün memurlarına hizmetçi, mesken dahil bütün ihtiyaçlarına kifayet edecek maaş verebilirmiş, hele zamanımız Türkiye' sinde memurların aldığı maaş, normal gıda ve libas ihtiyacını karşılayacak durumda değil. Kirası, yakacağı, hele hizmetçi ücreti tâkatın fevkinde şeyler?" Cevabımız şudur: "Hz. Peygamber'in devlet sisteminde me'mur sayısı azdır. İslâm âlimleri, temel kazanç vâsıtaları hususunda hadislerde gelmiş olan nasslara dayanarak, başlıca üç kalem mesleği; ziraat, ticâret, sanat (zanaat) diye sayarken bunlar arasına memuriyet diye bir şey koymamışlardır. Bugünün bürokratik sistemi bir kişinin yapacağı işe, bazı durumlarda on, yirmi ve hatta daha fazla sayıda insan tâyin ederek, hem istihsâlin (üretimin) düşmesine hem de çok sayıda insan arasında mes'ûliyetin kaybolarak işlerin iyice aksamasına sebep olmaktadır. Bu arada devletin maddî gücü de bu kadar memur kitlesine normal maaş vermeye kâfi gelmediği için memurlar hem sıkıntı içinde yaşamaya ve hem de, çoğu kere gayr-ı meşru olan bir kısım yan gelirler teminine itilmektedir. Birçok rüşvet hâdiselerinin temeli burada aranabilir. Çok adam istihdamını gerektiren bu bürokrasi sistemi iktisâdî hayatı, dünyayı sömürmeye dayanan Batı cemiyetleri için ne kadar mâkul ise bizim için de o nisbette gayr-i mâkuldür ve ızdırap kaynağıdır."[342]

İÇTİMÂÎ EMNİYET VE RÜŞVET:

Rüşvetin bir cemiyette alıp yürümesinin çeşitli içtimâî netîcelerinden biri, ferdlerdeki güven ve emniyet duygusunu, devlet dâirelerindeki istikrârı alıp götürmesidir. Haksızlıkla bir makama gelen kimse, aynı şekilde oradan gitmenin mütemâdî endîşesini yaşayacaktır. Dilimizde atasözü şeklinde vecîzeleşen "Hâin, hâif ve korkak olur" sözü, rüşvetle, hıyânetle bir kısım imkânlar, menfaatler elde eden insanın ruh hâletini beyân etmektedir. Aynı fitrî ve içtimâî gerçeği, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de ifâde etmeyi ihmâl etmemiştir: "Rüşvetin yaygınlaştığı bir cemiyeti korku sarar."
İbnu Abbâs'tan rivâyet edilen bir mevkuf hadîs, bu durumun cemiyette ulaşacağı nihâî safha olan anarşi ve yıkımı beyân ederek, evvelki hadisi tamamlar: "...Bir kavimde haksız ve adâletsiz hüküm arttıkça orada mutlaka kan dökülmesi yaygınlaşır."
Bütün bu izâhlardan sonra beşeriyetteki nizâmın, medeniyetteki devâm ve terakkinin ancak adâletle kaim olduğunu ifâde kasdıyla Resûlullah'ın fem-i mübâreklerinden dökülen: "Semâvât adâletle kâimdir, ayaktadır" sözünün ne derece hikmetli, hakîkatlı olduğu daha vâzıh olarak anlaşılmış olmalıdır.[343]

ZULÜM VE ANARŞİ

Adâlet meselesinin, Kur'ân ve Hadis'te -kısmen belirtmeye çalıştığımız gibi- çok geniş ve şümullü bir şekilde ele alınıp, ısrarla nazara arzedilmesinin mühim sebeplerinden biri, adâletsizliğin ve cemiyet ferdleri arasında tefrike yer veren tutumun en küçük daire olan aileden, en büyük daire olan ümmet dâiresine kadar her bir içtimâî muhitte hâsıl edeceği fitne ve fesâddır. Şimdi, âile dâiresi ile alâkalı olarak yukarıda sunmuş bulunduğumuz tefurruâtlı ve tatminkâr açıklamalara dayanarak, daha kesin bir dille, içtimâî kargaşaların temelinde büyük ölçüde adâletsizliğin yattığını söyleyebiliriz.

Gayr-i âdil davranış, sadece âile dairesinde annebabaya karşı kin ve hürmetsizlik, kardeşler arasında da hased ve buğz gibi hisleri uyandırmakla kalmıyor, farklı muameleye uğrayan veya uğradığı zannına düşen bütün insanlarda, bu muâmeleyi yapanlara karşı kin ve intikam, kayırılanlara karşı da hased ve buğz hislerini tahrîk eder.

Yine Kur'ân'ın dersiyle hased hissi ve bu hissin doğramasına müncer olacak muamele ve davranışlar ehemmiyetsiz addedilmemelidir. Gerek Hz. Âdem'in iki oğlu arasında cereyan eden beşeriyetin ilk cinâyetinin (Mâide 27-30) ve gerekse Hz. Yûsuf'un, kardeşleri tarafından kuyuya atılması hâdisesinin (Yûsuf 4-10) asıl sebebini kardeşler arasında hâsıl olan hased duygusunun teşkîl etmesi gerçekten düşündürücüdür. Bunlara ilâveten Felak Sûresi'nde gelmiş bulunan, "Hâsid kişinin hased ettiği zamanki şerrinden Allah'a sığınmak" (Felak 5) emri de gözönüne alınınca, hased yani çekememezilik duygusunun cemiyet içerisinde yapacağı tahribâtın ciddiyeti daha iyi anlaşılır. Bugün bütün dünyaya bir kâbus gibi çöken ve milyonlarca insanın hayatına kıyan ve hâlâ da her gün kıymakta olan komünizm vak'ası temelde bu hased duygusuna yani fakirin zengine karşı olan kin ve hasedine dayandığı gözönüne alınırsa, Kur'ân'da dikkat çekilen bu meselenin ne büyük bir hakîkati dile getirdiği anlaşılır.

Kur'an'da mevzubahis olan vak'aların kardeşler arasında cereyan etmiş olması ayrı ehemmiyet taşır. Yani, hased duygusu kardeşi kardeşe öldürtebilir, kuyuya attırabilirse, başka insanlara neler yaptırmaz?

Yukarıda sunulan nassî tahlillerin ışığında, her geçen gün şiddetini artırarak ilerleyen ve memleketimizi yaşanmaz hâle getiren anarşiye göz atacak olursak, bunun da temelinde, yurdumuza dışarıdan giren çeşitli fikir ve düşüncelerin sevkiyle hâkim zümrelerin millete karşı uyguladıkları muhtelif ayırım ve kayırmaları, bunun sonucu -varlığını değişik tabiî sebeplere borçlu olan- değişik gruplarda birbirlerine karşı uyanmış olan kin ve hased duygularını görebiliriz. Daha açık bir ifâde ile, bugünkü anarşi, bir geçen zamandan beri bu memleketin insanlarına yapılan mürtecimünevver, inkılabcıyobaz, ilercigerici, faşistdevrimci, Türkgayr-i Türk, sünnî-Şiî vs. ayırımlarının, bu ayırımlara tâbi olarak hâkim zümrelerin uyguladıkları kayırmaların vicdanlarda doğurduğu kin, nefret, hased ve intikam gibi menfî hislerin birikimlerinden hâsıl olan bir patlamadır.

Son zamanların siyâsi dalgalanmaları, kalblerde çoktandır neşvünemâ bulmuş olan bu ayırım ve kayırımları daha da artırmış, devlet bir nevi ayırmakayırma âleti olarak kullanılmıştır. Anarşi de bu ayırmalara tâbi olarak şiddet kazanmaktadır.

Mesele böylece temelden kavrandığı takdirde, anarşinin silahla, zorla bastırılamayacağı, bunun ancak bütün vatandaşlara şâmil olan gerçek bir adâlet, insana insanlık haysiyet ve şerefini veren, inancından dolayı, vicdânî kanaatleri, dîni yaşayışı sebebiyle vatandaşları horlamayı terkeden adâlet ve bîtaraflığına her vatandaşı inandıran ciddî bir devlet idâresini getirmekle önlenebileceği kabûl edilir. [344]

BEŞİNCİ BÂB
ZEKÂT KİMLERE HARAM?
KİMLERE HELÂL?
(Bu bâbta iki fasıl var)
*
BİRİNCİ FASIL
ZEKÂT KİMLERE HARAM?

*

İKİNCİ FASIL

ZEKÂT KİMLERE HELÂLDİR?

BİRİNCİ FASIL

ZEKÂT KİMLERE HARAM?

1- عن أبى هريرة رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]أخَـذَ الحَسَنُ بنُ عَلَيٍّ رَضِـيَ اللّهُ عَنْهُما تَمْرَةً مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَـةِ فَجَعَلَهـا في فِيـهِ. فَقَالَ النَّبىُّ #: كِـخْ كِـخْ، أرْمِ بِهَا. أمَا عَلِمْتَ أنَّا نَـأْكُلُ الصَّدَقَـةَ، أوْ أنَّا تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ[. أخرجه الشيخان .

1. (2056)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hasan İbnu Ali (radıyallâhu anhümâ) zekât hurmasından bir tanesini alıp, hemen ağzına attı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hişt, hişt at onu! Bilmiyor musun, biz zekât yemiyoruz!" -veya: "Bize zekât helâl değildir!-" diye müdâhale etti." [Buhârî, Zekât 60, 57, Cihâd 188; Müslim, Zekât 161, (1069).][345]

AÇIKLAMA:

1- Burada zekâtın Âl-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e haram olduğu belirtilmektedir. Ancak bu meselede üç hususta ihtilaf edilmiştir:

1) Âl-i Muhammed'e kimler dahildir? Ulemâ arasında en ziyâde kabûl gören (ercâh) görüşe göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'tir. İmam Şâfiî merhum der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onları, zevi'lkurbâ sehmine iştirak ettirdi, onlar dışında kalan diğer Kureyş kabîlelerinden hiçbirine bu sehimden vermedi. Resûlullah bunu, onlara haram ettiği zekât sehmine mukabil vermişti."

Ebû Hanîfe ve İmam Mâlik'e göre Âl'den murad sâdece Benî Hâşim'dir. Ahmed İbnu Hanbel'den Benî Muttalib hakkında iki rivâyet var:

Bazı âlimler: "Âl-i Muhammed'den murad bütün kureyş'tir" derken, Mâlikîlerden Esbağ, "Benî Kusayy'dır" demiştir. Bazı hadislere göre de müttakî mü'minler'dir.

Bu hususta farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Benî Hâşim şu kollara ayrılır: Âl-i Ali, Âl-i Abbâs, Âl-i Cafer, Âl-i Akîl, Âl-i Hâris İbnu Abdilmuttalib.[346]

2) Haram olan sadakanın şümûlü:

"Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e farz olan zekât ile tetavvu olan sadaka haram idi. Hattâbî bu hususta icmâ edildiğini söyler. Ancak, İmam Ahmed ve İmam Şâfiî'den tetavvu olan sadaka hakkında iki farklı kavl rivâyet edilmiştir. Mâverdi: "Mütekavvim (satılabilir) olan her çeşit sadakanın Resûlullah'a haram olduğunu" söylemiştir. Başkaları: "Kuyuların suyu gibi, ammeye bağışlanan sadakaların haram olmadığını" söylemiştir.

Kezâ sadaka sâdece Resûlullah'a has bir haram mı, yoksa bütün peygamberlere de haram mı idi? Bu da münâkaşa edilmiştir.[347]

3) Sadakanın haram olması meselesinde Âl-i Beyt aynen Resûlullah gibi midir, arada bir fark var mıdır?

İbnu Kudâme: "Benî Hâşim'e farz olan zekâtın helâl olmadığı husûsunda ihtilâf bilmiyoruz" der. Taberî ise, Ebû Hanîfe'den cevâz rivayet etmiştir. Dendiğine göre Ebû Hanîfe: "Zevi'l-Kurbâ sehminden mahrum bırakılırlarsa farz sadakadan almaları câiz olur" demiştir. Mâlikîlerden El-Ebherî'den de böyle bir görüş rivâyet edilmiştir. Bazı Şâfiî fakihlerinden de böyle bir görüş nakledilmiştir.

Ebû Yûsuf: "Onların birbirlerine verecekleri sadaka helâldir, ama başkasının sadakası helâl olmaz" demiştir. Mâlikîlerden bu meselede dört farklı görüş meşhûr olmuştur:

1-Cevâz,

2-Men,

3-Tetavuu sadaka câiz, farz zekât haram,

4-Farz zekât câiz, tetavvu sadaka haram. Evlâ olanı onlara sadaka verilmesidir.

İbnu Hacer bu görüşlerin delillerini kaydeder.

2-Hadis, muhtelif tariklerden bazı farklarla rivâyet edilmiştir. Bir vechinde, hurmaların mescidde yığıldığı, Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhümâ)'in o sırada orada oynamakta oldukları ifâde edilmiştir. Rivâyetlerdeki farklılıklar vak'anın bir kere Hz. Hasan'la bir kere de Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhümâ)'le ayrı ayrı mekânlarda cereyan ettiği kanaatine de sevketmiştir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), onların sadaka (zekât) hurmasından ağızlarına attıklarını fark eder etmez, parmağını ağızlarına atarak, hurmaya bulaşan tükrükleriyle birlikte hurmaları dışarı çıkartır.

Âl-i Beyt'e zekâtı yasaklamayla ilgili hadisler birçok kereler vârid olmuştur. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in kendisine bir yiyecek gelince, bu hediye mi, sadaka mı? diye sorup, "Hediyedir!" denirse kabûl edip, "sadakadır!" denirse kabûl etmediği; kabûl etse bile, kendisi istifâde etmeyip Ashâb-ı Suffe'ye gönderdiği herkesçe bilinen bir husustur. Resûlullah'ın bu husustaki titizliğini gösteren bir rivâyeti Ahmed İbnu Hanbel kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gece yatağının altında bir hurma bularak yedi. Fakat o gece uyuyamadı. (Sabah olunca) zevcelerinden biri: "Ey Allah'ın Resûlü! Sen bu gece neden uyumadın? diye sordu. Resûlullah " (Geceleyin) bir hurma bulmuş ve yemiştim. (Sonra hatırladım ki,) bizde zekât hurması vardı. Yediğim hurma ondan olmasın diye vehme kapılarak korktum!" buyurdular."

3- Hadiste geçen ve "hişt! hişt!" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı kih! kih!'dir. Bu kelimenin farklı okunuşları vardır. Aslen Farsça olup Arapçalaştığı söylenmiştir. Çocukları pis bir şeye dokunmaktan men etmek için söylenir. Bazı yörelerimizde bir mânada sırf çocuklar için söylenen cıss! cıss! kelimesi vardır, hişt daha yaygın, edebî lisanımızın kelimesi olduğu için tercih ettik. Ancak hişt dilimizde büyükler için de kullanılır.

Bir rivâyette, çocuğun hurma çiğnediğini görünce Resûlullah'ın: "Oğulcuğum at onu, oğulcuğum at onu!" dediği rivâyet edilmiştir. Sadedinde olduğumuz vechinde ise hişt! hişt! denmektedir. Bu iki farklı rivâyet şöyle te'lîf edilmiştir: "Resûlullah çocuğun sadaka hurmasını yemekte olduğunu görünce önce "oğulcuğum at onu..." dedi. Fakat çocuğun aldırmayıp yemeye devam etmesi üzerine de, hişt! hişt! diye sertleşerek müdâhale etmiş olmalıdır." Mamafih aksi de söylenmiştir.[348]

4- BAZI HÜKÜMLER:

* Zekâtlar imama verilir, onda toplanır.

* Amme ile ilgili hizmetler mescidde icrâ edilebilir, zekâtların oraya yığılması gibi.

* Çocukların mescide sokulması câizdir.
* Çocuklar hayırlı ve faydalı şeylere alıştırılır, zararlı şeylerden men edilirler.
* Mükellef olmasalar bile çocuklar, alıştırmak maksadıyla haramdan yasaklanırlar.
* Henüz temyîz yaşında olmasa bile çocuğa hitâb ederek yasaklamak câizdir, çünkü o sırada Hasan çocuktu.[349]

-2- وفي أخرى لهما.]أنَّ النَّبىَّ # قال: إنِّى ‘نْقَلِبُ إلى أهْلِى فَأجِدُ التَّمْرَةَ سَاقِطَةً عَلى فِرَاشى أوْ في بَيْتِى فَأرْفَعُهَا ‘كُلَهَا فَأخْشى أنْ تَكُونَ صَدَقَةً فَألْقِيهَا[.»كِخ كِخ« زَجْرٌ للصبيان وَرَدْعٌ عما يبسونه من ا‘فعال.

2. (2057)- Yine Sahîheyn'de gelen bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Resûullulah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben bâzan evime dönüyor, yatağımda veya odamda yere düşmüş bir hurma buluyorum. Onu yemek üzere kaldırdığım vakit, "bu, sadaka hurması olmasın?" diye aklıma geliyor, korkup (tekrar yere) atıyorum." [Buhârî, Lukata 6; Müslim, Zekât 162, 163, (1070); Ebû Dâvud, Zekât 29, (1651, 1652).][350]

AÇIKLAMA:

Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zekât malından ne kadar çekindiğini görmekteyiz. Buhârî'nin aynı bâbta, Hz. Enes'ten kaydettiği bir başka rivayet, Efendimizin, yolda giderken yere düştüğünü gördüğü bir hurma tânesi hakkında da: "Zekât hurmasından düşmüş olabileceğinden korkmasaydım bunu alıp yerdim" dediğini haber vermektedir. Şârihler bu habere dayanarak, yolda bulunan hurmanın alınıp yenilebileceğini ifâde ederler. Resûlullah'ın çekinmesi sadece kendine has olan husûsî bir duruma dayanmaktadır.
Muvatta'da gelen bir rivâyet, Hz. Ömer (radıyallâhu anh)'in, içtiği sütün sadaka develerinden sağıldığını öğrenince, boğazına parmak atarak kustuğunu haber verir.[351]

-3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ النبىّ # إذَا أُتِىْ بِطَعَامٍ سَألَ عَنْهُ. فَإنْ قِيلَ هَدِيَّةٌ أكَلَ، وَإنْ قِيلَ صَدَقَةٌ لَمْ يَأكُلْ، وقال ‘صْحَابِهِ كُلُوا[. أخرجه الشيخان .

3. (2058)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz, kendisine bir yiyecek getirilince, mahiyeti hakkında sorardı. Eğer "hediye olduğu" söylenirse ondan yerdi, "sadaka olduğu" söylenirse yemeyip Ashabına, "Siz yiyin!" derdi." [Buhârî, Hibe 5; Müslim, Zekât 175, (1077); Tirmizî, Zekât 25, (656); Nesâî, Zekât 98, (5, 107).][352]

-4- وعن أبى رافع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]بَعَثَ رسولُ اللهِ # رَجُ مِنْ بَنِى مُخزَمٍ عَلى الصَّدَقَةِ. فقَالَ: اصْحَبْنِى لَعَلَكَ تُصِيبُ مِنْهَا مَعِى. فَقُلْتُ: حَتَّى أسْألَ رسُولَ اللهِ # فَسَألْتُهُ فقَالَ: مَوْلى الْقَوْمِ

مِنْ أَنْفُسِهِمْ، وإِنَّا َ تَحِلُّ لَنَا الصَّدَقَةُ[. أخرجه أبو داود والترمذي، واللفظ لهما والنسائى .
قال: ابن ا'ثير: والمشهور من المذاهب أن مولى بنى هاشم والمُطَّلِبِ َ تحرم عليهم الزكاة وفي ذلك على مذهب الشافعي وجهان: أحدهما: تحرم نتفاء السبب الذي به حَرُمَ على بنى هاشم وَالمُطَّلِبَ، ونتفاء نصيب الخُمُسِ الذي جعل لهم عِوَضاً عن الزكاة، والثاني: تحرم لهذا الحديث. ووجه الجمع بين الحديث وبين نفي التحريم أنه إنما قال ذلك النبي # ‘بى رافع تنْزِيهاً وحَثّاً له على التَّشبُّهِ بهم وَا“سْتِنَانِ بِسُنَّتِهِمْ .

4. (2059)- (Peygamberimizin azadlısı) Ebû Râfi' (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Benî Mahzûm'dan bir adamı zekât toplamak üzere gönderdi. Adam bana: "Benimle sen de gel, zekâttan sana da bir pay düşsün" dedi. Kendisine "Hele Resûlullah'a bir sorayım" cevabını verdim ve sordum. Efendimiz: "Bir kavmin âzadlısı o kavimden sayılır, bize sadaka helâl değildir" buyurdu." [Tirmizî, Zekât 25, (657); Ebû Dâvud, Zekât 29, (1650); Nesâî, Zekât 97, (5, 107). Hadisin metni Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin metnidir.]
İbnu'l-Esîr der ki: "Bütün mezheplerce meşhur olan görüşe göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'in âzadlılarına zekât haram değildir. Bu meselede Şâfiî mezhebinde iki görüş mevcuttur: Birine göre, Benî Hâşim ve Benî Muttalib'e zekâtı haram kılan sebebin sona ermesi ve zekâta bedel pay aldıkları humus hissesinin ortadan kalkmış olmasından dolayı zekât haram olmaz.
Diğerine göre, bu hadis sebebiyle haramdır.
Ortadaki bu ihtilafın -yani sadaka Benî Hâşim ve Muttalib âzadlılarına haram değil diyen görüşle haram olduğunu söyleyen bu hadisin- te'lîfine gelince: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sözü, Ebû Râfi'e, tenzîhen ve kendilerine benzemeye ve sünnetine uymaya teşvîken söylemiş olmalıdır (gerçek mânada haram etmek ve kesin bir hükümle yasaklamak maksadıyla değil.)"[353]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin anlaşılması için öncelikle şunu bilmeliyiz: Hadisin râvisi Ebû Râfi', Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in âzadlısıdır. Hadiste görüldüğü üzere Resûlullah مَوْلَى الْقَوْمِ مِنْ انْفُسِهِمْ "Bir âilenin âzadlısı o âileden bir ferd sayılır" kaidesini vaz'etmiştir.
Âzad edilmiş olan kölenin, âzad eden aileden (veya kavmden) sayılması hukûkî bir durumdur. Buna velayı itâk da denir. Âzâd edilen köle ile efendisi arasında teessüs eden hükmî bir akrabalık vardır. Bu hükmî akrabalık tevârüs ve diyete iştirak gibi karşılıklı bir kısım hak ve mes'ûliyetler getirir. Şu halde Resûlullah'ın "Bir kavmin âzadlısı onlardan biridir" sözü, bu hukûkî, bağın te'yîdi olmaktadır.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tahsildar tayin ettiği Benî Mahzûmlu zât bazı rivâyetlerde belirtildiği üzere el-Erkâm İbnu Ebî'l-Erkâm'dır.
3-Hadis, zekâttan alınacak pay, memurluk gibi bir hizmete karşılık olarak verilecek bile olsa,
* Hz. Peygamber'e,
* Âl-i Muhammed'e,
* Âl-i Benî Hâşim ve Âli Benî Muttalib'e haram olduğunu ifâde etmektedir. Ahmed İbnu Hanbel, Ebû Hanîfe, İbnu'l-Mâceşûn gibi bazı Mâlikîler ve Şâfiîler nezdinde bu hüküm sahihtir. Ancak Cumhûr-u

ulemâ, İbnu'l-Esîr'den kaydedilen açıklamada da görüldüğü üzere, âzadlıların hakikaten değil, hükmen Âli-Beyt-i Nebevî'den sayılmaları sebebiyle, zekâtın onlara câiz olacağına, haram olmayacağına hükmetmiştir. Âl-i Beyt'e mensup âzadlılara zekâtın haram olduğuna kânî olan Ebû Hanîfe, Ahmed... vs. ulemâ ile, câiz olduğunu söyleyen cumhur arasındaki ihtilâfın menşei, Resûlullah'ın "...âzadlısı o kavimden'dir" sözüdür. Yani buradaki müsâvât (veya sayılma), acaba her meseleye ve meselâ, "zekâtın haram olması" meselesine de şâmil midir, değil midir? Cumhur "şâmil değildir!" derken, hüccet olarak, "bu, bütün hükümlere şâmil değildir, sadakanın haram olduğuna dâir vâzıh bir delil mevcut değildir" demiştir. Cumhûr'a hak veremeyen bazı müteahhir ulemâ: "Ancak, bu hadis sadaka vesîlesiyle vürûd etmiştir, ayrıca, ulemâ, zekâtın haramlığı Resûlullâh'a mı mahsus, yoksa başkasına da şâmil mi diye ihtilâf etmiş olsa bile, hadisin bu sebeple vürud ettiğinde ittifak etmiştir" demiştir. Rivâyetin zâhiri, Ahmed, Ebû Hanîfe ve bunlar gibi hükmedenleri haklı çıkarmaktadır, gerçeği Allah bilir.

2- İbnu'l-Esîr'in îzâhatında geçen "humus'a iştirak ettirilme" meselesinin anlaşılması için, meseleyle ilgili İmam Şâfiî hazretlerinin şu açıklamasını kaydedelim: "Sadaka Benî Abdilmuttalib'e helâl değildir. Çünkü Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) onlara zevi'lkurbâ sehminden[354] verdi ve onları Benî Hâşim'le birlikte bu sehme iştirak ettirdi. Fakat, Kureyş'e mensup kabîlelerden onlar dışında hiçbirine bu sehimden vermedi. Bu atiyye onlara haram ettiği sadaka atiyyesine bedeldi. Benî Hâşim âzadlılarına gelince, onların zevi'lkurbâ (yakınlar) sehminde payları yoktur. Öyle ise onların zekâttan da mahrûm edilmeleri câiz değildir. Bu durumda, Ebû Râfi'i zekât malından almaktan yasaklaması tenzîhî bir yasaklamadır, tahrîmî değildir. "Bir kavmin azadlısı onlardandır" demekle; "onların sünnetine uymak, onların hallerine tâbi olmak ve mesela o da onlar gibi "insanların kiri zekât"tan ictinab etmekte onlara benzemek sûretiyle onlardandır" demek istemiştir. Kezâ Ebû Râfi' Resûlullah'ın âzadlısıdır, ihtiyaçlar ve hizmetler müştereken Resûlullah' ça karşılanmaktadır. Bu durumda ona, bu mânaya telmîhen: "Benim sana verdiğimi yeterli buluyorsan insanların kiri olan zekâtın tâlibi olma. Zira sen bizim azâdlımızsın ve bizden bir ferdsin" buyurdu. Şâfiî, buradaki emrin bir tavsiye mahiyetinde olduğunu ifâde etmektedir.

Mevzunun tam anlaşılması için bu bâbın ilk hadisi (2056) vesilesiyle kaydedilen açıklamaya tekrar bakılmalıdır.[355]

-5- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِـيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قال رسولُ اللهِ #: َ تَحِلُّ الصَّدَقَـةُ لِغَنِيِّ وَ لِذِى مِرَّةٍ سَوِيٍّ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»المِرَّةُ« الْقُوَّةُ. والشدة.»وَالسَّوِىُّ« السليم الخَلْق التام ا‘عضاء .

5. (2060)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka, ne zengine ne de sakatlığı olmayan güçlüye helâl değildir." [Tirmizî, Zekât 23, (652); Ebû Dâvud, Zekât 23, (1634); Nesâî, Zekât 90, (5, 99); İbnu Mâce, Zekât 26, (1839).][356]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste Âl-i beyt dışında sadakanın helâl olmayacağı kimseleri beyân etmektedir:
1) Zengin,
2) Sıhhati yerinde, güçlü.[357]

ZENGİN KİME NEDİR?

Şu halde din açısından kim zengindir, kim değildir, onun bilinmesi gerekmektedir. Zenginlik ve fakirlik oldukça izâfî değerlerdir. Bu sebeple ulemânın târifleri farklı olagelmiştir.
* Başta İmam-ı Âzam olmak üzere ehl-i rey'e göre, "Nisab miktarı mala (yani 200 dirheme) sahip olan kimse zengindir. Bu kimsenin zekât alması haramdır." Ebû Hanîfe bu târifinde daha önce kaydettiğimiz İbnu Abbâs hadisine (2010 hadis) dayanır: "Hz. Muaz'ı Yemen'e gönderirken Resûlullah: "Zekâtı zenginlerinden alacak, fakirlerine vereceksin." "Öyleyse der, bu hadiste kendisinden zekât alınan yani zekât verecek nisâba sâhip olan kimse zengin olarak tavsîf edilmiştir. Zenginlik sebebiyle ondan zekât alınır. Dolayısıyla, "Zengine sadaka helâl olmaz" der.
* İmam Şâfiîye göre, kesbi, (kazancı) olan kimse tek dirhemle de zengin sayılırken, çalışacak durumda olmayan zayıf kimse, çok horanta sahibi ise bin dirhemi de olsa fakirdir.
* Diğer bir görüşe göre, sabah ve akşam yiyeceği olan kimse zengindir. Sehl İbnu Hanzaliye'nin Ebû Dâvud'daki bir rivâyetinin zâhiri hükmü te'yîd etmektedir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan zenginliği belirleyen miktar sorulunca, قَدْرَمَا يُغَدِّيهِ وَيُعَشِّيهِ "Sabah ve akşam yemeğine yeten miktardır" diye cevap verir. Tîbî bu hadisle ilgili olarak der ki: "Bu iki vakitte yetecek yiyeceği olanın tetavvû sadakası istemesi (dilenmesi) haramdır. Ancak "müstehak olan"ın farz zekâttan, kendine ve ailesine bir yıl yetecek yiyecek ve giyecek istemesi câizdir. Çünkü bunun (hazîneden) dağıtımı senede bir kere yapılmaktadır. " Bâzı âlimler, hadisin zahirini esas alıp, "Bir günlük ihtiyacını karşılayacak yiyeceği olana dilenmek haramdır" demiştir. Bazıları da, "Bunu devamlı olarak bulabilene haramdır" demiş, bazıları da bunun mensuh olduğunu söylemiştir.
* Tirmizî'nin kaydettiğine göre, bir kısım âlimler, "50 dirhemi olan kimsenin zengin sayılacağı"na hükmetmiştir. Süfyân-ı Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed, İshâk bu görüşte olanlardandır.
* Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: مَنْ سَأَلَ مِنْكُمْ وَلَهُ أُوقِيَّةٌ اَوْ عِدْلُهَا فقَدْ سَأَلَ إلْحَافاً "Sizden kim bir okiyye miktarında serveti veya o değerde malı olduğu halde dilenirse, israf (zaruretsiz) olarak dilenmiştir" hadisini esas alanlar 40 dirhemi olanı zengin addetmişlerdir. Çünkü bir okiyyye 40 dirhemdir.
Görüldüğü üzere, dînen fakir ve zengini kesin hatlarla ayırmak mümkün değildir. Fukaha zekât taleb edilecek kimseleri tesbit zarûretiyle objektif bir ölçü ortaya koymaya çalışsa da Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun ölçüsünü inanan kişinin vicdanına havâle eder: اَلْغِنَى الْيَأسُ مِمَّا في أيْدِى النَّاسِ "(Hakikî zenginlik mal çokluğu ile değildir), gerçek zenginlik insanların elindekine karşı gönlünü tok tutmakta, tamahkârlık göstermemektedir."[358]

HAKÎKİ FAKİR KİMDİR?

Cenâb-ı Hak gerçek fakirlerin dilenciler olmayıp edebleri sebebiyle halktan bir şey isteyemeyenler

olduğunu belirtir ve bunların bilinip, sadakanın öncelikle bunlara verilmesi gereğine dikkat çeker. "(Sadakalar) Allah yoluna kendilerini vakfetmiş fakirler içindir. Ki onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. (Hallerini) bilmeyen, iffet ve istiğnalarından dolayı onları zengin kimseler sanır. Sen (Habibim) o gibileri sîmalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de bir şey istemezler..." (Bakara 173). Resûlullah da Ebû Dâvud'un kaydettiği bir rivâyette şöyle buyurur: "(Hakîki) fakir, kendisine bir iki hurma veya bir iki lokma yiyecek verdiğin kimse değildir. Gerçek fakir odur ki, halka ihtiyacını açıp dilenmez, halk da onun ihtiyaç içinde olduğunu bilip yardım edemez." Yani, örfen fakir bilinen, kapı kapı dolaşıp az da olsa birşeyler alabilenler var ya! Onlar kendilerine zekât verilmesi gereken, şer'î ölçülerin dilenci saydığı kimseler değildir. Çünkü o, rızkını te'mîne muktedirdir. Tîbî bunların zekâta müstehak olmadığını söyler. Ancak hadisin asıl gayesinin muzdar kalmadıkça böyle dilenmeyi zemmetmek olduğu belirtilmiştir. Öylelerine de zekâtın verilebileceği kabul edilmiştir.[359]

DİLENMEK HARAMDIR

"Kişiye, ancak çalışarak kazandığı şey helâldir" (Necm 39) diyen dinimiz, gerçek fakirin dilenmesine ruhsat vermiş ise de, çok kayıtlı olarak vermiştir. Şer'î ölçülerle fakir sayılmayacak kimsenin dilenmesini yasaklamıştır. Bir hadiste: مَـنْ سَـألَ النَّاسَ اَمْـوَالَـهُمْ تَكَـثُّراً فَإنَّمَـا يَسْـألُ جَمْرَ جَـهَنَّمَ فَلْتَسْتَقِلَّ مِنْـهُ اَوْ لِيُكْثِرِ

"Kim (zarurî) ihtiyacını defetmek için değil de malını) çoğaltmak için insanların mallarından isterse, cehennem korunu istemiş olur. Haydi buyursun (bunu bile bile dileyen) azla yetinsin, dileyen de malını çoğaltsın!" Bazı rivayetlerde, dilenmeyi haram kılacak miktar yukarıda kaydettiğimiz gibi sabah ve akşam yemeğine yetecek miktardır. Bazan bu gece ve gündüz bir günlük yiyecek olarak ifâde edilirken, "sabah veya akşama yetecek" diye tek öğünlük miktarla da ifâde edildiği olmuştur. Şu halde, dilenmek kesinlikle bir geçim vâsıtası, zengin olma yolu kılınmamıştır. Resûlullah bir başka hadiste dilenmesi caiz olmayan kimse, malını artırmak için dilenecek olursa, "Kıyamet günü bu mal, yüzünde bir yırtık, elinde yemekte olduğu cehennemden koparılmış kızgın bir taş parçası olacak..." diye tehdîd eder.[360]

SIHHATİ YERİNDE GÜÇLÜ

Dilenmeyi haram kılan şartlardan biri "sağlıklı ve güçlü olmak"tır. Hadiste ذى مَرَة سَوى diye ifâde edilmiştir. Zî-Mirre kuvvetli, şiddetli mânasına gelir. Seviyy de "sakat olmayan", "âzâları tam" manasına gelir. Şu halde "zengin" e olduğu gibi "çalışabilecek durumda olan"a da dilenmek yasaklanmış olmaktadır.[361]

-6- وعن عطاء بن يسار قال:]قال رسولُ اللّه #: َ تَحِلُّ الصَّدَقَـةُ لِغَنِيٍّ إَّ لِخَمْسَةِ: لِغَازٍ في سَبِيلِ اللّهِ، أوْ لِعَامِـلٍ عَلَيْهَا، أوْ لِغَارِمٍ، أوْ لِرَجُلٍ اشْتَرَاهَا بِمَالِهِ أوْ لِرَجُلٍ كَانَ لَهُ جَارٌ مِسْكِينٌ فَتُصُدِّقَ عَلَى المِسْكِينِ فَأهْدى المِسْكِينُ لِلْغَنِيِّ[. أخرجه مالك وأبو داود.»الْغَارِمُ« الكفيل ومن عليه دين

ادّانه في غير معصية و إسراف .

6. (2061)- Atâ İbnu Yesâr merhum anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sadaka şu beş kişi dışında zengine helâl değildir:
1-Allah yolunda gazveye çıkan,
2-Sadakayı toplamak için çalışan,
3-Borçlanan,
4-Sadaka malını kendi parasıyla satın alan,
5-Komşusu fakir olan kimse. Şöyle ki: Bu fakire sadaka verilir, o da bundan zengin komşusuna hediyede bulunur." [Muvatta, Zekât 29, (1, 268); Ebû Dâvud, Zekât 22, (1635, 1636); İbnu Mâce, Zekât 27, (1841).][362]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abdilberr, bu hadisin bir önceki rivâyette (2060) kaydettiğimiz, zengine ve çalışabilecek durumda olan sağlıklı kimseye zekâtın haram olduğunu beyan eden mücmel hadisi tefsir ettiğini belirtir. Orada zekât, âmm bir ifâde ile bütün zengin ve sağlıklı kimselere haram edilirken, burada sağlıklı ve zengin olduğu halde zekâttan istifâde edebilecek istisnaî kimseler açıklanmaktadır.
2- Esasen, bu hadisin sadakaların nerelere harcanacağını açıklayan âyet-i kerîme ile de alakalı olduğu söylenebilir. Çünkü mezkûr âyette de, sadakalar olarak ifâde edilen devlet hazinesinin öncelikle nerelere harcanabileceği beyan edilmektedir."
1-Fakirlere, miskinlere,
2-(sadaka) üzerine memur olanlara (toplayan, dağıtan, muhâfaza eden vs.),
3-Kalpleri (müslümanlığa) ısındırılacak olanlara,
4-Kölelere,
5- Esirlere,
5-Borçlulara,
7-Allah yolunda,
8-Yolculara..." (Tevbe 60).Hadiste sayılanlardan ilk üçü âyet-i kerîmede aynen zikredilmektedir: Gâzi, sadaka üzerine çalışan ve borçlanan. Diğer ikisi ise yani satın alma ve hediye yoluyla intikal, sadakanın Kur'an'da belirtilen hedefine ulaştıktan sonra tedâvülüyle ilgili ruhsatı ifâde etmektedir.
3- Yine şunu da belirtelim ki, hadiste zikredilen bu istisnaî durumlarda da bazı teferruat, bazı kayıtlar mevcuttur. Meselâ zekât üzerine çalışan zengin de olsa, zekât malından ücret alabilecek ise de, bu kimsenin Hâşimî ve Muttalibî olmaması gerekir, nitekim bu husus daha önce belirtildi (2056 hadis).
Keza zengin borçlu için de bazı kayıtlar mevcuttur. Bunun borçlanması, bir hayır işini yürütmek veya iki kişinin arasını bulmak gayesiyle olur, neticede fakir düşerse, bunun durumunu kurtarmak, borcunu ödemek için sadakadan verilebilir. Değilse kendi işi için borçlanan bu "zengin borçlu" sınıfına girmez, fakir sınıfında mütâlaa edilir.
Zekât malının hediye olunca helâl oluşunun hadislerde şöyle bir örneği var. Hz. Âişe'nin âzadlısı Berîre'ye sadaka olarak gelen eti o da Hz. Âişe'ye hediye ederdi. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): هُوَ لَهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيَّةٌ "Bu, ona sadakadır, bize ise hediyedir" buyurarak yemiştir" (Bak: 2065). Bir başka örnek 2063 numaralı hadiste gelecek.

4- Ulemâ, farz olan sadakanın yani zekâtın, belirtilen bu beş durumun dışında zengine helâl olmayacağı hususunda icma etmiştir. Ebû'l-Velîd el-Bâcî: "Bir kimse, zengin olduğunu bilerek, bu beş sınıf dışında kalan bir zengine zekât verecek olsa câiz olmaz, bu meselede hiçbir hilâf da mevcut değildir" der. İbnu'l-Kâsım: "Zekatını zengin veya kâfire vermiş ise tazmîn eder (yani tekrar zekât verir)" demiştir.
Ancak, nâfile olan sadaka hediye gibidir, zengine de fakire de helâldir, verilebilir.
5- Hattâbî der ki: "Hadis, Allah yolunda gazve yapan kimsenin zengin bile olsa, sadakadan alıp, gazve sırasında onu kullanmasının câiz olacağını beyân etmektedir." Bu, âyet-i kerîmede geçen "Allah yolunda" kısmına girer. İmam Mâlik, Şâfiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshâk İbnu Râhûye böyle hükmetmişlerdir. Ebû Hanîfe ve ashâbı ise: "Gâziye, gazveden ayrılmadıkça sadakadan verilmez" demiştir.[363]

İKİNCİ FASIL

ZEKAT KİMLERE HELÂLDİR?

-1- عن زياد بن الحارث الصُّدَائِى رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أتَيْتُ رسُولَ اللهِ # فَبَايَعْتُهُ. فَأتَاهُ رَجُلٌ فقَـالَ: أعْطِنِى مِنَ الصَّدَقَـةِ. فقَـالَ لَهُ رسولُ الله #: إنَّ اللهَ تَعالى لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبيٍّ وَ غَيْرِهِ في الصَّدَقَاتِ حَتَّى حَكَمَ فِيهَا هُوَ. فَجَزَّأهَا ثَمَانِيَـةَ أجَزَاءِ. فَإنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ ا‘جْزَاءِ أعْطَيْتُكَ حَقَّكَ[.
أخرجه أبو داود .

1. (2062)- Ziyâd İbnu'l-Hâris es-Sudâî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip biat ettim. O sırada bir adam gelerek: "Bana sadakadan ver!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) adama: "Allah, sadakalar husûsunda, ne herhangi bir peygambere ne de bir başkasına hüküm verme yetkisi tanımadı, hükmü bizzat kendisi verdi. Ve, sadakaları sekiz hisseye ayırdı. Eğer sen bunlardan birine girersen senin hakkını derhal sana veririm" buyurdu." [Ebû Dâvud, Zekât 23, (1630).][364]

AÇIKLAMA:

1- Hattâbî, zekâtı, Kur'an'da belirtilen sekiz sınıftan sadece birine vermenin caiz olmayacağı, hisse sahiplerine göre ayırmak gerektiği hususuna bu hadiste delil bulunduğunu söyler. Bu hükme, hadiste geçen: "...senin hakkını derhal sana verirdim" ifadesi delil kılınmış, "Bu cümle ile, her bir kısmın tek başına sadakada bir hakkının bulunduğu beyan edildi" denmiştir. Şâfiî ve bir kısım ulemâ bu görüştedir.
İbrahim Nehaî: "Eğer mal çoksa ve bütün kısımların her birine pay edilmesine müsaitse, her kısma bir pay ayrılır, azsa tek bir kısma da verilebilir" demiştir. Ahmed İbnu Hanbel de görüşe uygun olarak: "Kısımlara ayrılması evladır, ancak tek bir sınıfa verilmesi de câizdir" demiştir. Ebû Sevr: "İmam taksim ederse bütün sınıflara verir, mal sahibi verirse bir sınıfa vermesi câizdir" der. İmam Mâlik: "Mal sahibi bu sınıflardan en ziyâde muhtaç olanı araştırır, ihtiyacı fazla olanı başa almak sûretiyle sıraya kor. Bir yıl yolcuları daha çok muhtaç, ertesi yıl fakirleri daha muhtaç görebilir" der.

Ebû Hanîfe ve ashabı ise şöyle söylerler: "Mal sâhibi muhayyerdir, zekâtını bu sekiz sınıftan dilediğine verir." Süfyân-ı Sevrî, İbnu Abbâs, Hasan Basrî, Atâ İbnu Ebî Rebâh gibi Selef-i Sâlihîn'in başka büyüklerinin fetvalarının da bu merkezde olduğu rivayet edilmiştir.
2- Hattâbî, hadisi açıklarken rivâyette ortaya çıkan mevzu dışı bir inceliğe dikkat çeker: "Resûlullah'ın: "Allah sadakalar husûsunda, ne herhangi bir peygambere ne de bir başkasına hüküm verme yetkisi tanımadı, hükmü bizzat kendisi verdi" sözü gösteriyor ki, şer'î beyanlar iki şekilde vukûa gelmektedir:
1) Bazıları var ki, Kitabullah'ta bizzat Allah tarafından vaz'edilmiştir, bu hususta bir de Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ilâve beyan getirmesine, usûl (denen bir kısım aklî ve naklî delillerin) şehâdetine ihtiyaç yoktur.
2) İkinci bir kısım var ki, onların Kitap'ta zikri, mücmel olarak gelmiştir, açıklanmaları Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bırakılmıştır. O bunları ya bizzat, fiil ve sözleriyle tefsîr eder, açıklar ya da mücmel olarak bırakarak, ümmetinin fakihlerine havale eder. Onlar usûl'e uygun delillerle bunları kıyasa ve istinbata tâbi kılarak açıklarlar.
3- Ulemâ, zekâtın verilmesi gereken altı kısımda ittifak eder. İhtilâfları, müellefe-i kulûb denen kalpleri İslâm için kazanılacak olanlar ile âmilîne aleyh denen zekâtın toplanması ve dağıtılması işlerinde çalışanlar üzerinedir. Şöyle ki:
1) Müellefe-i kulûb: Bu, zekât parasından ayrılacak payla müslümanlara yakınlık ve taraftarlığı kazanılacak kimseleri ifade eder... Yani maddî avantajla ısındırılıp, sonra da müslüman olması sağlanacak olan kimselerdir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Huneyn savaşında elde edilen ganimetten şâir, edip, kabîle reisi gibi, halk arasında müessiriyet ve nüfuzu olan îtibar ve mevkî sahibi kimselere bol bol vererek muhalefetlerini önlemiş, yakınlıklarını sağlamıştı. Sonradan bunların samîmi birer müslüman oldukları görülmüştür.
İşte bu maksadla zekâttan ayrılacak pay husûsunda, İslâm'ın şaşaalı bir şekilde hakimiyet kurmuş olduğu dönemlerde yaşamış olan müctehîd imamlar, bazı tereddütler ifade etmişlerdir:
* Hasan Basrî, Ahmet İbnu Hanbel gibi bazıları: "Bu sâbit, değişmez bir paydır, müslümanlar buna ihtiyaç duyarlarsa, bu maksadla zekâttan pay ayırırlar" demiştir.
* Ebû Hanîfe, Ashâbı ve Şa'bî gibi bir kısmı, "Müellefe-i kulûb, Resûlullah'la birlikte sona ermiştir, artık bu kısma pay ayrılmaz" demiştir.
* İmam Mâlik: "Müellefe-i kulûb hissesi diğer hisselere rücû eder" demiştir.
İmam Şâfiî: "İslâm'a kazanılması için, müşrike sadakadan pay ayrılması câiz değildir" demiştir.
Görüldüğü üzere çoğunluk, bu hisseye pay ayrılmaması istikametinde görüş beyân etmiştir.
2) Âmilîne aleyh- yani zekât üzerine çalışanlar: Bunlar zekâtın toplanması, merkeze getirilmesi, merkezde korunması, müstehaklarına dağıtılması gibi zekâtla ilgili hizmetlerde çalışan memurlar sınıfını teşkîl eder: Tahsildarlar, kâtipler, muhâsipler, müfettişler, bekçiler, çobanlar vs. pek çok çeşitleri mevzubahistir. Bu işlerde, parasız çalışacak insanlar çıkarsa da bütün hizmetleri parasız yürütmek mümkün olmaz. bunlara, toplanan zekâttan ücret-i misil[365] denen belli bir ücret ödenir. İşte sadedinde olduğumuz hadis ve dahi ayet-i kerîme bu hizmetlerde çalışan kimselere zengin dahi olsalar zekâttan pay ayrılacağını tasrîh etmişlerdir. Ancak, bir malın zekâtını çıkarıp ehline dağıtma işini adam kendisi yapıyor ise maldan âmilîne aleyh payı ayrılmaz.
Âl-i Beyt'e mensup olan kimseye bu kısımdan da pay ayrılamayacağı önceki hadiste açıklanmıştır. [366]

-2- وعن أم عطية رَضِيَ اللهُ عَنْها، واسمها نُسَيْبَةُ قالت:]تُصدِّقَ عَلَيَّ بِشَاةٍ فَأرْسَلْتُ إِلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها بِشَىْءٍ. فقَالَ النَّبىُّ #: عِنْدَكُمْ شَىْءٌ؟ فقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْها: َ، إِ مَا أرْسَلَتْ بِهِ نُسَيْبَةُ مِنْ تِلْكَ الشّاةِ. فقَالَ هَاتِ، فقَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا[. أخرجه الشيخان .

2. (2063)- İsmi Nüseybe olan Ümmü Atiyye (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bana bir koyun tasadduk edilmişti. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)' ye bir miktar et gönderdim. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) o sırada Hz. Âişe'ye:
"Yiyecek birşeyler var mı?" diye sormuş, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) de:
"Hayır! Ancak, Nüseybe'nin şu (kendisine tasadduk edilen) koyundan gönderdiği bir miktar et var" cevabını vermiş. Resûlullah:
"Getir onu, o koyun yerini bulmuş (bize hediye olarak gelen zekât olmaktan çıkmış)tır" demiş." [Buhârî, Zekât 31, 62, Hibe 5; Müslim, Zekât 174, (1076).][367]

AÇIKLAMA:

Müstehak olana sadaka olarak gelen bir malın, onun tarafından bir başkasına hediye edilmesi veya satılması hâlinde "sadakalık" vasfını kaybedeceği; bu durumda, sadaka yemesi haram olan kimselere o malın helâl olacağı daha önce açıklandı (2061. hadis).[368]

-3- وفي أخرى لهما و'بى داود والنسائى عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أُتِىَ النَّبىُّ # بِلَحمٍ تُصدِّقَ بِهِ عَلى بَريرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها. فقَالَ: هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ وَلَنَا هَدِيّةٌ[.

3. (2064)-Yine Sahîheyn'de ve ayrıca Ebû Dâvud ve Nesâî'de Hz. Enes (radıyallâhu anh)'den rivâyet edilen bir hadiste denmiştir ki:
"Berîre (radıyallâhu anhâ)'ye tasadduk edilen bir etten Resûlullah'a ikrâm edilmişti. (Etin menşeini öğrenen Resûlullah: "Bu ona sadakadır, bize ise hediyedir" buyurdu." [Buhârî, Zekât 62, Hibe 5; Müslim, Zekât 170, (1074); Ebû Dâvud, Zekât 30, (1655).][369]

AÇIKLAMA için 2061. hadise bakılmalıdır.[370]

-4- وعن بَشِيرِ بن يسار:]زَعَمَ أنَّ رَجُ مِنَ ا'نْصَارِ يُقَالُ لَهُ سَهْلُ بنُ أبِى حَثْمَةَ أخْبَرَهُ أن النبى # وَدَاهُ مِائَةً مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ، يَعْنِى دِيَةَ ا'نْصَارِىّ الَّذِى قُتِلَ بِخَيْبَرَ[. أخرجه أبو داود .

4. (2065)- Beşîr İbnu Yesâr (rahimehullah)'dan nakledildiğine göre, Sehl İbnu Ebî Hasme denen Ensâr'dan bir zât ona şunu haber vermiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kendisine (Sehl'e) zekât develerinden yüz tanesini diyet olarak ödemiştir. Yâni, Hayber'de öldürülen Ensârî'nin diyeti

olarak." [Ebû Dâvud, Diyât 8, 9, (4521, 4523); Buhârî, Diyât 22.][371]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Ebû Dâvud'daki aslı uzundur. Teysîr müellifi özetleyerek burada nakletmiş. Rivâyetin aslı şöyle: "Sehl İbnu Ebî Hasme anlatmıştır ki: Kavminden bir grup Hayber'e gitmiş, orada (iş icabı) birbirlerinden ayrılmışlar. Sonra arkadaşlarından birini öldürülmüş bulurlar. Ölünün yakınında bulunanlara: "Arkadaşımızı siz mi öldürdünüz?" diye sorarlar. Onlar: "Hayır, biz öldürmedik, öldüreni de bilmiyoruz!" diye cevap verirler. Oradan Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gidip durumu anlatırlar. O:
"Bunu öldüren hakkında bana beyyine (şâhid) getirin!" der. Onlar, bu meselede beyyineleri olmadığını söylerler.
"Öyleyse, der, ora halkı size yemin etsinler."
"Biz derler, yahudilerin yemimine râzı olmayız."
Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kanın karşılıksız kalmasını istemez ve sadaka develerinden yüz deve ile fidye öder."
2- Teysîr müellifi, bu hadisi buraya kaydetmekle şu hükme dikkat çekmek istiyor: Kişi, devletin kendisine ödemesi gereken bazı tazminâtı, sadaka malından ödeyecek olursa, zengin bile olsa, bunu alabilir. Burada görüldüğü üzere, devlet, fâili meçhul cinâyetin diyetini, zekât develerinden kendisi ödemiştir.[372]

-5- وفي رواية لرزين عن أبى س:]أنَّ النبىّ # حَمَلَ عَلى إبِلِ الصَّدَقَةِ. قُلْتُ: وَهُوَ في صَحِيحِ الْبُخَارِىِّ مُعَلّقٌ، وَاللهُ أعْلَمُ[.

5. (2066)- Rezîn'in kaydettiği bir rivâyette, Ebû Lâs el-Huzaî demiştir ki: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), (bizi hacca giderken) sadaka develerine bindirdi." [Buhârî, Zekât 49, Ahmed İbnu Hanbel 4, 221. (Bu rivayeti Rezîn ilâve etmiştir. Buhârî muallak olarak kaydeder. Ahmed İbnu Hanbel de Müsned'de.][373]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyette de zekât malından istifâdenin bir başka çeşidine örnek görüyoruz: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), hacc yolunda, sadakaya ait develere bir kısım hacıların binmesine izin vermiştir. Rivâyetin, Ahmed İbnu Hanbel'deki aslında bu develerin zayıf olduğu ve hatta Ashâb'ın, "Bizi taşıyamayacağından korktuğumuz bu develere binmemizi mi emrediyorsunuz?" dediği belirtilir. [374]

ZÜHD VE FAKR BÖLÜMÜ

(Bu bölümde iki fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

ZÜHD VE FAKRIN MEDHİ VE BUNLARA TEŞVİK

*

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER VE ASHÂBINDA FAKR HALİ

UMUMÎ AÇIKLAMA

Zühd, lügat olarak rağbet kelimesinin zıddıdır. Rağbet bir şeye ilgi göstermek, arzu ve istek izhâr etmek demektir. Zühd kelimesi burada, Kur'ân ve Sünnet'in iktiza ettiği şekilde, dünyaya karşı duyulan alâka ve rağbeti terketmektir. Bu yola girene zâhid denir. Gazâlî zühdü, "herhangi bir şeyden vazgeçip, onun yerine daha iyi ve daha güzeline dönmek" olarak târif eder. Ona göre, gerçek zâhid Allah'a yönelip, onun dışında cennet dâhil her çeşit zevkler dâhil her şeyi arkaya atan, îtibar etmeyen kimsedir.

Zühd, İslâm'ın övdüğü güzel ahlâklardan biridir. Ancak bunun Kur'ân ve sünnete uygun olması gerekir. Bunun da ilk şartı, Allah rızası için olmasıdır. Bu ilim, hâl ve amelden meydana gelir. Kişi, Allah için imkânı dahilinde olan dünyayı fiilen terketmedikçe zâhid olamaz. Abdullah İbnu'l-Mübârek, kendisine zâhid diyenlere: "Zâhid ben değilim, Ömer İbnu Abdilaziz'dir. Dünya onun ayağına geldiği halde, onu terketmiştir. Ben nereden zâhid olayım? Dünya bana teveccüh etmiş değildir ki, onu terk ile zâhid olayım" demiştir.

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) zühd ile ilgili meseleler üzerinde çokça durmuştur. Bu mevzu üzerine çok sayıda hadis rivâyet edilmiştir. Bütün hadis kitaplarında zühd'le ilgili müstakil bölümler veya en azından bâblar mevcuttur. Buhârî'deki bölüm Kitâbu'r-Rikâk adını alır. "Rikâk", "rakîka" kelimesinin cem'idir, incelik, nezâket, acımak gibi mânalara gelir. Sertliğin zıddıdır. Zühd hadislerinin rikâk diye de isimlendirilmesi, onlardan herbirinin kalbde rikkat yani incelik ve rahmet duygularını uyandırması sebebiyledir.

Zühd, zihne ilk verdiği mâna ile dünyayı terketmektir. Dînimiz, dünyaya da ehemmiyet vermiş olması, dünya ve âhireti beraber mütâlaa eden bir hayat ve din anlayışı üzerinde durması sebebiyle dünyayı terk olarak anlaşılan zühd'ü övüp ona teşvik etmesi, ilk nazarda İslâm'ın kendi kendine tezâtı gibi görülebilir. Nitekim bu mevzu ulemâ arasında da uzun münâkaşalara sebep olmuştur. Bu sebeple, biz hadislere geçmeden önce uzunca bir açıklama ile konuyu tanıtmaya her iki fikri de olduğu gibi aksettirmeye çalışacağız. Ümîd ederiz, bu sûretle yanlış anlamalara meydan kalmaz.[375]

FAKR NEDİR?

Bu bölümün başlığında yer eden ikinci kelime fakr'dır. Fakr, gınâ'nın yani zenginliğin zıddıdır, muhtaç olunan şeyin yokluğudur. İhtiyaç duyulmayan şeyin yokluğu fakirlik sayılmaz. İhtiyaç duyduğu şeyi alabilme imkânı olan kimse de fakir sayılmaz. Ancak; وَاللّٰهُ الْغَنِىُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَاء "Allah zengindir, sizler fukarasınız" (Muhammed 38) âyet-i kerîmesinin ıtlakına bakılınca, insanların fıtrî bir fakirlikleri mevzubahistir. Kaldırılıp atılamayan, hiçbir surette telâfî edilemeyen bir fakirlik. Şu halde bu mânada fakr, halkın örf ve anlayışındaki dünyalık eksikliği, maddî noksanlık değildir. Belki insandaki ebediyet duygusu, genç kalma hırsı dâhil bitip tükenmeyecek, dünya da verilse tatmin

olmayacak her türlü talepler, arzular, ihtiyaçlar ve hatta temennîlerde ifadesini bulan hudutsuz ihtiyaçlarına cevap verememekten ileri gelen fıtrî aczidir.
Hemen belirtelim ki, buradaki mevzumuz bu fakr'ın tahlîli değildir. Sadedinde olduğumuz fakr, kişinin dünyalık karşısındaki tutumudur. Ebû İsmâil el-Ensârî, bu fakr'ı: "Kişinin dünyadan, talep yönüyle de, biriktirme yönüyle de, zemm yönüyle de medh yönüyle de elini çekmesidir" diye târif eder. Birçokları: "Bundan murad, kişiye dünyalık ha gelmiş, ha gelmemiş, varlığı ile yokluğunun kalbde eşit olmasıdır" demişlerdir. Fakr'ın tavsîfiyle ilgili olarak yapılan tariflerin çeşitliliğini gözönüne alan Gazâlî fakr'ı beş mertebede inceler. Bunu yaparken malını kaybeden bir kimsenin misalini ele alır ve eğer o adam, bu mala muhtaç ise kaybettiği bu malına nisbeten fakirdir der. Açıklamasına devam eden Gazâlî o adamın bu fakirliğinin beş halde olabileceğini söyler. Şöyle ki:
Birinci Hâl: Muhtaç olduğu bu mal, ona verilse bundan hoşlanmaz, istikrah eder. Kendisini meşgul edeceğini düşünerek şerrinden korunmak için ondan kaçınır. Onun bu hâli, malı karşısındaki en üstün hâldir. Buna zühd, kendisine de zâhid denir.
İkinci Hâl: Bu mala heves etmez. Eline geçecek olsa ne sevinir ne de üzülür. Bu hale rıza, sahibine de razı denir.
Üçüncü Hâl: Mala kavuşmak, kavuşmamaktan daha iyidir. Bu mala rağbeti olduğu için peşinden koşmuş değildir, kendiliğinden gelince memnun kalmıştır. Bu kanaattir, sahibine kâni denir. Çünkü mevcutla yetinmiş, azıcık bir hevesi olmakla beraber bunun peşinde koşmamış.
Dördüncü Hâl: Kaybettiği serveti aramaması, acziyeti sebebiyledir. Mala karşı heveslidir, imkânı olsa peşinde koşup arayacaktır. Buna hırs, sahibine hâris denir.
Beşinci Hâl: Elinde olmayan servete muhtaç olma hâlidir. Onun temîni zarûridir. Ekmeği olmayan aç, elbisesi olmayan çıplak gibi. Buna ızdırâr, sâhibine de muzdar denir. Bunun teminine hevesi kuvvetli olsa da, zayıf olsa da fark etmez. Fakat buna heves etmemek pek enderdir.
Şu halde, bunlar fakirin beş hâlidir ve en üstünü zühd'dür.[376]

FAKİRLİK Mİ ZENGİNLİK Mİ?

Fakrla ilgili hadislerin birbirine zıt görünen hükümleri ifâde etmesi bir kısım İslâm büyüklerini fakirlik mi, zenginlik mi? meselesinde ihtilafa sevketmiştir. Meselede üç görüş ileri sürülmüştür:
1- Fakirlik Üstündür Diyenler: Bunlar, öncelikle 2067 numarada kaydedeceğimiz hadis olmak üzere, bir kısmı, onu müteâkip görülecek olan fakrı övücü hadislere dayanırlar.
2- Zenginlik Üstündür Diyenleri te'yit eden hadisler çok. Bunlardan biri Buhârî'de gelen:

إنَّ اَكْثَرِينَ هُمُ الْمُقِلُّونَ يَوْمَ الْقِيَامَـةِ اَّ مَنْ قَالَ هكـذَا وَ هكـذَا وَ هكَـذَا عَنْ يَمِينِهِ وَعنْ شِـمَالِهِ وِمنْ خَلْفِهِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ

"Burda çok malı olanlar, kıyamet günü az mal sahibi olacaktır. Fakat, (azalacak, endîşesine düşmeden Allah rızası için) bol bol verenler müstesna. Ancak böyleleri ne kadar az!"
Bir diğer delil: Sa'd'ın rivâyeti. Resûlullah kendisine: .... اِنَّكَ اِنْ تَذَرْ وَرَثَتَكَ اَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ اَنْ تَذَرَهُم عَالَةً
"Vârislerini zengin bırakman, senin için fakir bırakmandan daha hayırlıdır" demiştir.
Bir diğer delil: Ka'b İbnu Mâlik (radıyallâhu anh), bütün malını Allah yoluna bağışlamak husûsunda

Resûlullah'a fikrini açınca, müsaade etmemiş ve şöyle demiştir: اَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ "Malının bir kısmını kendine sakla, bu senin için daha hayırlıdır."
Bir diğer delil: Sa'd İbnu Ebî Vakkâs'ın merfu rivâyetidir:
"Allah zengin, muttakî ve kendi halindeki kulu sever."
Bir diğer delil: Ashâb'ın fakir olanları, Resûlullah'a: "Zenginler hayırda bizi geçti, Allah yolunda harcadıklarının ücretlerine de erdiler, aradaki sevap farkını nasıl telafi edelim?" mânasında yaptıkları müracaatı anlatan uzunca rivâyetin sonunda Resûlullah şöyle buyurmuştur: ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ "Zenginlik Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir."
Bir diğer delil: Amr İbnu'l-Âs'a Resûlullah ücret verdiği zaman, Amr (radıyallâhu anh)'ın istiğna göstererek almak istememesi üzerine şöyle buyurmuştur: نِعْمَالْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ "Sâlih mal, sâlih kimsenin elinde ne kadar iyidir!"
Bu bâbta başka rivâyetler de mevcut.
3-Kefâf (orta yol) Üstündür: İbnu Hacer el-Askalânî'ye göre fakirlik ve zenginlik her ikisinin de hem lehinde hem aleyhinde delillerin eşitliği karşısında Ahmed İbnu Nasr ed- Dâvudî, bu bâbta en güzel te'vili yapmıştır. Der ki: "Fakirlik ve zenginlik, Allah'ın iki imtihan vâsıtasıdır, bunlarla kullarını şükür ve sabır hususlarında imtihan etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "İnsanların hangisinin daha iyi iş işlediğini ortaya koyalım diye, yeryüzünde olan şeyleri, yeryüzünün süsü yaptık" (Kehf 7).
Keza: "...Bir imtihan olarak size iyilik ve kötülük veririz..." (Enbiya 35). Ayrıca Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), fakirliğin şerrinden, zenginliğin şerrinden Allah'a sığınmıştır..."
Meseleyi uzunca tahlîl eden ed-Dâvudî, bahsi şöyle noktalar: "Fakir ve zengin, her ikisi de fakirlik ve zenginlikleri sebebiyle hem medhi hem de zemmi gerektiren eşit ölçüde iyilik ve fenâlıklara mâruzdurlar. Öyle ise, en uygunu kefâf (yetecek) miktarıdır. Nitekim şu âyet de buna delil olmaktadır: "Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açıp tutumsuz olma, yoksa pişman olur, açıkta kalırsın" (İsrâ 29). Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)da şöyle dua etmişlerdir: اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتاً "Rabbim, Muhammed âilesinin rızkını yetecek kadar ver (fazla da olmasın, eksik de).
"Kefâf'ı diğerlerine üstün görenlerden Kurtubî, el-Müfhim'de şöyle der: "Allah Teâla Hazretleri, Resûlünde (aleyhissalâtu vesselâm) fakr, gınâ ve kifâf her üç hâli de bir araya getirmiştir. Şöyle ki: Fakirlik ilk hâli idi. Nefsiyle cihâd ederek bunun gereğini yerine getirdi. Sonra Cenâb-ı Hakk fetihleri müyesser kıldı ve zenginler seviyesine çıkardı. Bu hâlin gereğini de, serveti müstehak olanlara dağıtmak, onunla ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmak, ailesine zarûrî ihtiyaçlarını giderecek kadar mal ayırıp gerisini fukaraya ulaştırmak sûretiyle yerine getirdi. Öldüğü sırada yaşadığı hâl de kefâf idi."
Kurtubî, sözlerine devamla der ki: "Bu kefâf hâli, hem azdırıcı zenginlik, hem de sıkıntıya atıcı fakirlik hâlinden iyidir. Ayrıca kefâf sahibi, fakirlerden addedilir. Çünkü o, dünyanın hoş şeyleri ile tereffüh etmez. Bilâkis, kefâf miktardan fazla olandan sakınmak için sabır husûsunda nefsiyle cihâd eder. Memduh olan fakr'ın ondan uzak tutacağı tek şey, ihtiyacın getireceği kahr ile dilenciliğin getireceği zillettir."
Kefâfın üstünlüğünü te'yîd eden rivayetler vardır. Bunlardan biri Müslim'de de gelmiş bulunan şu

hadistir: قَدْ اَفْلَحَ مَنْ هُدِىَ الى ا‘‘سْلَامِ وَرُزِقَ الْكَفَافُ وَقَنَعَ "İslâm hidâyetine erdirilip yeterli rızkı da verilmiş olan kimse, verilene kanaat ederse kurtulmuştur."

Nevevî, Kefâfi: "İhtiyaçları eksiksiz karşılayıp fazlalık da bırakmayan mal" diye tarif eder.

Kurtubî de: "İhtiyaçları gideren, zarûriyâtı karşılayan ve tereffüh ehline kalmayan mal" diye târif eder. Resûlullah'ın: "Allah'ım Muhammed ailesinin rızkını kefâf yap" duası da bu mânadadır. Yani: "Allah'ım başkasından isteme zilletine düşürmeyecek, ihtiyaçlara yetecek kadar ver. Bunda, dünyada saçılma ve tereffühe sevkedecek fazlalık olmasın" demektir. Bu hadiste kefâf miktarı efdal görenlerin haklılığına delil vardır. Çünkü, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisi ve âilesi için her zaman en iyiyi dilemiştir. Ayrıca: خَيْرُ اُمُورِ اَوْسَطُهَا "İşlerin en hayırlı olanı vasatıdır" buyurmuştur.

İbnu'l-Mübârek'in Kitâbu'z-Zühd'de kaydettiğine göre, İbnu Abbâs'a az amel az günah sahibi mi efdal, çok amel çok günah sahibi mi efdal? diye sorulunca, şu cevabı vermiştir: "Selâmete hiçbir şeyi eşit tutmam. Kimin yetecek miktarda geliri olur, kanaat de ederse, zenginliğin ve fakirliğin afetlerinden emniyette kalır." İbnu Mâce'de gelen bir rivâyet de bu husûsu te'yîd eder: Hz. Enes'in rivayetine göre Resûlullah: "Kıyamet günü, kendisine dünyada iken sadece yetecek miktar (kût) verilmiş olmasını temennî etmeyecek ne bir tek zengin vardır, ne de bir tek fakir" buyurmuştur.

İbnu Hacer bu nakillerden sonra der ki: "Bütün bu söylenenler doğrudur. Ancak, fakirlik mi efdaldir zenginlik mi? sorumuza kesin bir cevap değildir. Çünkü ihtilâf, bu iki sıfattan biriyle muttasıf olan hakkındadır. Bunlardan hangisi kişi hakkında daha iyidir? Bu sebepledir ki, ed-Dâvudî, mezkûr sözünün sonunda şunu söyler: "Önce belirtelim ki: "Bunlardan hangisi efdaldir? suali doğru değildir, zîra bunlardan birinde, diğerinde bulunmayan bir amel-i sâlih bulunması muhtemeldir. Böylece o, bu sâlih amel sebebiyle efdal olur. Öyleyse onlar hakkında uygun sual şöyle olmalıdır: "Bu iki halden herbirinin, diğerinin iyi ameliyle boy ölçüşecek bir iyi ameli bulunması haysiyetiyle eşitlenecek olurlarsa hangisi daha iyidir?" Der ki: "Bu durumda, bunlardan hangisinin efdal olduğunu Allah bilir." Takiyyuddin Ahmed de aynı şeyi söylemiştir. Ancak o şunu da ilâve eder: "Her ikisi de takvâda eşit olurlarsa bunlar fazilette eşittirler." İbnu Dakîku'l-Îd, bir vesile ile yaptığı açıklamada, zenginliğin fakirliğe üstün olduğunu söyler, "çünkü der, zenginlik, sayesinde yapılan harcamaların sevabıyla kazanılan yakınlık sebebiyle, o ziyâde bir sevabı tazammum eder (içine alır). Ancak, efdal kelimesi nefsin sıfatlarına nisbetle eşref manasında olursa, bu takdirde durum değişir. Fakirlik sebebiyle, nefsin kötü tabiat ve kötü ahlâka karşı riyâzatla elde ettiği temizlik daha şereflidir. Böylece fakr, zenginliğe üstünlük elde eder. Bu mânadan hareket eden sûfîlerin cumhuru, sabırlı fakirin üstün olacağına hükmetmiştir. Çünkü, tarikatın esâsı, nefsin terbiye ve riyâzetine dayanır. Bu ise, fakirlikte, zenginlikten daha çoktur."

Muhammed İbnu Ebî Bekr der ki: "Ortadaki ihtilâf harîs olmayan fakir ile, cimri olmayan zengin hakkındadır. Çünkü, mâlumdur ki, kanaatkâr fakir cimri zenginden efdaldir, keza cömert zengin harîs fakirden efdaldir... Her neyi kendi zâtı için değil de başka bir yönü için değerlendiriyorsak, onu kastedilen bu yönüne izâfe etmek gerekir, tâ ki gerçek fazîleti böylece ortaya çıksın. Öyleyse, mal aslında li-aynihî yasaklanmış değildir. Allah'tan uzaklaştırıcı olması sebebiyle mahzurludur. Fakirlik de böyle. Zenginliği, kendisini Allah'tan uzaklaştıramayan nice zengin vardır. Nice fakir de var ki yoksulluk onu Allah'tan uzaklaştırıp şöyle dedirtmiştir: "Daha çok malım olsaydı ne olurdu?" Hülâsa, fakir hatardan (riskden) daha uzaktır, çünkü zenginliğin fitnesi fakirliğin fitnesinden daha şediddir..."

İbnu Hacer mevzu ile ilgili olarak şunları da keydeder: "Şâfiîlerden pek çoğu şükreden zenginin efdal olduğunu belirtmişlerdir. Ebû Alî ed-Dehhâk da şunu söyler: "

Zengin, fakirden efdâldir. Çünkü zenginlik Hâlık'ın, fakirlik mahlûkun sıfatıdır. Hakk'ın sıfatı halk'ın sıfatından efdâldir." Bu sözü bir çok büyükler güzel bulmuştur.Zengini fakirden üstün addeden Taberî gibi bazıları, meseleyi bir başka açıdan îzah ederler: "Şurası muhakkak ki, sabredenin çektiği sıkıntı, şükredenin çektiği sıkıntıdan çok daha ağırdır. Ne var ki, ben yine de Mutarrıf İbnu Abdillah gibi söyleyeceğim: "Sıhhatli olup şükretmeyi, belâ çekip sabretmeye tercîh ediyorum."

Bu sözde, insanın cibillî ve fıtrî olan sabırsızlığının değerlendirildiği görülmektedir. Yaratılışı icâbı insanoğlu musîbete fazla sabır ve tahammül gösteremez. Bu yüzden fazlı, sevabı ne kadar çok olursa olsun, belânın tâlibi çıkmaz. Bunu, esâsen dînimiz de tavsiye etmez. Şurası da muhakkak ki, istitâ (tahammül gücü) hasebiyle sabrın hakkını verenlerin sayısı, istitâ hasebiyle şükrün hakkını verenlerden daha azdır.

Ebû Abdillah İbnu Merzûk, ulemânın, fakirlik mi zenginlik mi, yoksa kefâf mı daha efdal olduğu husûsundaki ihtilâfına dikkat çektikten sonra der ki: "Meselenin aslı şudur: "Kul için, Allah indinde, fakirlik mi yoksa zenginlik mi daha iyidir, ta ki bu hâli iktisab edip onunla ahlâklansın? Bir başka ifâdeyle, acaba malda azlıkla, kalbini meşguliyetlerden boşaltıp, münâcâtın lezzetine nâil olmak ve uzun hesapların sıkıntılarından istirâhat bulmak için kazanç gayretine düşmemek mi daha iyi, yoksa zenginlikte başkalarına faydalı olmak imkanı bulunması hasebiyle tasadduk, yardım iyilikler, sıla-i rahimlerle Allah'a yakınlığı artırmak gayesiyle mal kazanmak için meşguliyet mi daha iyidir?"

İbnu Merzûk bu soruyu şöyle cevaplar: "Durum böyle olunca, bizce efdâl olan, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ashâbı'nın cumhuru tarafından tercih edilen dünyalıktan azlık, çiçeklerinden uzaklıktır.

Kazanma gayretine düşmeden, miras ve ganimet taksiminden payına düşenle dünyalığa kavuşanların durumuna gelince: Bunlar için, bu parayı iyilik yollarından biriyle çarçabuk tamamen elden çıkarmak mı daha hayırlıdır, yoksa başkalarına daha çok maddî yardımlarda bulunarak sevabını iyice artırmak düşüncesiyle, bu serveti nemâlandırmak için gayret göstermesi mi daha hayırlıdır?"

ELCEVAP: Bu hususta da önceki açıklamamız mûteberdir."

İbnu Merzûk'tan bu iktibası yapan İbnu Hacer, onun bir iddiasına katılmaz: Resûlullah'ın Ashabı'nın cumhuru tarafından fakirliğin benimsenmiş olması. "Onların ahvâlinden meşhur olan husus, bu iddiayı reddeder. Zîra, onlar, Allah fetihleri nasîb ettikten sonra iki kısma ayrıldı. Bir kısmı, şahsen nefsi zenginlik'le muttasıf olma haliyle birlikte servetlerini muhafaza edip yardımlar, sadakalar ve iyiliklerde bulunarak Allah'a yaklaşmayı devam ettirmeyi tercîh etti; bir kısmı da, fetihlerden önceki hâli üzre, yani yokluk ve darlık içinde hayatını sürdürmeyi tercîh etti, ancak bunlar, önceki gruba nisbeten cidden çok az kimselerdi. Selef'in hayatında ihtisâs yapanlar, söylediğimiz bu husûsun doğruluğunu bilirler. Onların bu durumlarını aksettiren haberler çoktur, sayıya gelmez."

Zenginlik ve fakirliğin leh ve aleyhindeki delil ve değerlendirmeleri bîtaraf olarak karşılıklı münâkaşalarla vermeye devam eden İbnu Hacer, zaman zaman şahsî tercihinin zenginlik tarafında olduğunu ihsas ettirecek ip uçları verir. Onlardan biri şu cümlesidir: Mevzû üzerinde tereddüdlü noktalar da vardır. Bunlardan biri hiçbir şeyi olmayan insanın durumudur. Bunun için evlâ olanı, isteme zilletinden kendini koruması için kazanmasıdır veya çalışmayı bırakıp istemeksizin açılacak rızık kapısını beklemesidir. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel gibi zühd ve verâsıyla meşhur olmuş bir zâtın, kendisine bu hususta soran kimseye şöyle söylediği sahîh bir surette bilinmektedir: اِلْزَمِ السُّوق "Pazara müdavim ol, (ticaret yap)." Bir diğerinde اِسْتَغْنِ عَنِ النَّاسِ فَلَمْ اَرَ مِثْلَ الْغِنَى عَنْهُمْ "Halktan istiğna et. İnsanlardan istiğna kadar büyük fazilet bilmiyorum."

Ebû Bekr el-Mervezî'nin nakline göre Ahmed İbnu Hanbel şunu da söylemiştir: "Herkes için en uygun şey Allah'a tevekkül etmek ve nefislerini kazanmaya alıştırmaktır. Kim kazancı terketmenin efdâl olduğunu söylerse, dünyayı muattal hâle getirmek isteyen bir ahmaktır."
Ebû Bekr el-Mervezî de şunu söyler "Ta'lim ve taallümden alınan ücret, bana, insanların elindekini yiyip intizaren oturmaktan daha iyidir... Meslek icra etmeden boş oturan kimseyi, nefsi, insanların elinde olanı istemeye dâvet etmiştir."
Hz. Ömer (radıyallâhu anh) de şunu söylemiştir: "(Nafile ibâdet ve tefekküre mâni) bazı durumların bulunduğu bir kazanç insanlara ihtiyaç arzetmekten daha hayırlıdır." Servet sahibi olan Saîd İbnu'l-Müseyyeb' den rivâyete göre, ölürken şöyle demiştir: "Rabbim, biliyorsun ki bu malı dînimi siyânet için topladım." Buna benzer ifâdeler seleften Süfyân Sevrî, Ebû Süleymân ed-Dârânî ve benzeri büyüklerden nakledilmiştir. Keza Sahabe ve Tâbiîn'e mensup büyüklerin hiçbirinden, kendilerini kaderin açacağı bir geçim kapısını beklemeye terkederek, rızık kazanma gayretini bıraktığına dâir rivâyet gelmemiştir. Zenginliği üstün görenler şu âyeti de delil göstermişlerdir. (Meâlen): "Ey îmân edenler! Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar -Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah'ın bilip sizin bilmediklerinizi yıldırmak üzere kuvvet ve savaş atları hazırlayı." (Enfâl 60). Derler ki: "Burada emredilen kuvvet ve "savaş atları" gibi şeylerin hazırlanması ancak mal ile mümkündür."
Sonuç olarak şunu söyleyeceğiz: Zenginlik veya fakirliği değerlendirirken, İslâm ulemâsı meseleyi tek zâviyeden görmemiş, çok buudlu olarak tahlîl etmiştir. Her görüş sâhibinin dayandığı nassî deliller olduğu gibi haklılık kazandıran nokta-i nazar da vardır. Hiç birini kesin bir dille reddetmek veya mutlak doğru olarak değerlendirmek mümkün değildir. Meselenin günümüz şartlarında muallâkta kalmaması için Bediüzzaman merhumun bir cümlesini kaydedeceğiz:

"Îlâyı Kelimetullah'ın bu zamanda bir büyük sebebi maddeten terakki etmektir!"[377]

BİRİNCİ FASIL

ZÜHD VE FAKRIN MEDHİ VE BUNLARA TEŞVİK

-1- عن سهل بن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]مَرَّ رَجُلٌ عَلى رَسُولِ اللهِ # فقَالَ لِرَجُلٍ عِنْدَهُ: مَا رأيُكَ في هذَا؟ فقَالَ: رَجُلٌ مِنْ أشْرَافِ النَّاسِ: هَذَا وَاللهِ حَرِىٌّ إنْ خَطَبَ أنْ يُنْكَحَ، وَإنْ شَفَعَ أنْ يُشَفّعَ. فَسَكَتَ النَّبىُّ # ثُمَّ مَرَّ رَجُلٌ آخَرُ. فَقَالَ لَهُ النَّبىُّ #: مَا رَأيُكَ في هذَا؟ فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ. هذَا رَجُلٌ مِنْ فُقَرَاءِ المُسْلِمِينَ، هَذَا واللهِ حَرِىٌّ إنْ خَطَبَ يُنْكَحُ، وَإنْ شَفَعَ يُشَفّعُ. وَإنْ قَالَ يُسْمَعُ لِقَوْلِهِ. فقَالَ النَّبىُّ #: هذَا خَيْرٌ مِنْ مِلْءِ ا‘رْضِ مِثْلَ هذَا[. أخرجه الشيخان .

1. (2067)- Sehl ibnu Sa'd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a uğradı. Efendimiz, yanında bulunan bir zâta: "Şu gelen kimse hakkında reyin nedir?" diye sordu. Adam: "O, halkın eşrafındandır, bu vallahi bir kıza tâlib olsa hemen evlendirilmeye; birisi lehine şefaate bulunsa, şefaatinin yerine getirilmesine lâyıktır" dedi.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sükût buyurdular. Derken az sonra bir adam daha uğradı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanındakine: "Pekiyi bunun hakkında reyin nedir?" dedi. Adam: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, müslümanların fakir takımındandır. Vallâhi, bu bir kıza tâlib olsa

evlendirilmemeye, şefaatte bulunsa itibar edilmemeye, bir şey söylese dinlenilmemeye lâyıktır?" cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bu, onun gibilerin bir arz dolusundan daha hayırlıdır?" buyurdu." [Buhârî, Rikâk 16, Nikâh 15, İbnu Mâce, Zühd 5, (4120).][378]

-2- وعن أبى ذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ اللهِ #: لَيْسَتِ الزَّهَادَةُ في الدُّنْيَا بِتَحْرِيمِ الحَلِ وَ إضَاعَةِ المَالِ، وَلَكِنِ الزَّهَادَةُ أنْ تَكُونَ بِمَا في يَدِ اللهِ تَعالى أوْثَقَ مِنْكَ بِمَا في يَدِكَ. وَأنْ تَكُونَ في ثَوَابِ المُصِيبَةِ إذَا أصِبْتَ بِهَا أرْغَبَ مِنْكَ
فِيهَا لَوْ أبَّهَا أُبْقِيَتْ لَكَ[. أخرجه الترمذي.وزاد رزين: ‘نَّ اللهَ تَعالى يَقُولُ: لِكَيْ تَأسَوْا عَلى مَا فَاتَكُمْ وَ تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ .

2. (2068)- Ebû Zerr (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "Dünyada zâhidlik, helâl olanı haram etmek veya malı ziyân etmekle olmaz. Gerçek zâhidlik, Allah'ın elinde olana, kendi elinde olandan daha çok güvenmen ve bir müsîbete düştüğün zaman getireceği sevabı sebebiyle, onun devamına rağbet göstermendir." [Tirmizî, Zühd 29, (2341); İbnu Mâce, Zühd 1, (4100).]
Rezîn şunu ilâve etti: "Zîra Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Bu, kaybettiğinize üzülmemeniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmamanız içindir" (Hadîd 23).[379]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hakîki zâhidliğin nasıl olduğunu anlatıyor. Buna göre kişinin, helâli haram kılmak, malını mülkünü yüzüstü bırakıp ziyan olmasına seyirci kalmak gibi bir kısım zoraki davranışların zâhidlikle ilgisi olmadığını belirtiyor. O halde gerçek zühd, kişinin Allah'ın rızkı vereceği husûsundaki vaadine güvenmek, ummadığı yerden rızık verdiğine kesin bir îmanla inanmak, Allah'a olan îtimad ve güvenini, elinde tuttuğu akar mal, sanat, mevki ve makam gibi şeylere olan güveninden çok fazla kılmaktır. Çünkü kendi elindekilerin telef olması, bir bir yok olması mümkündür, fakat Allah'ın elinde bulunanlar bâkîdir, ebedîdir. Nitekim âyet-i kerîmede: مَا عِنْدَكُمْ ينفد وما عِنْدَاللهِ بَاقٍ "Sizde olanlar tükenir ama, Allah katında olanlar sonsuzdur" (Nahl 96) buyurulmuştur.
Musîbetle ilgili cümlenin mânasını da Aliyyü'l-Kârî şöyle açıklar: "(Musîbete karşı şikâyetçi, tahammülsüz olma. Bilakis) hâsıl edeceği sevabı düşünerek, yokluğundan ziyâde varlığına rağbet et, devamını iste. İşte bu iki hal, senin gerçekten dünyayı terkedip âhirete yönelmiş olduğuna iki sâdık ve âdil şâhiddir."[380]

-3- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ الله #: إنْ سَرَّكِ اللُّحُوقُ بِى فَلْيَكْفِكِ مِنَ الدُّنْيَا كَزَادِ الرَّاكِبِ، وَإيَّاكِ وَمُجَالَسَةَ ا'غْنِيَاءِ، وَ تَسْتَخْلِقِى ثَوباً حَتَّى تُرَقِّعِيهِ[. أخرجه الترمذي
.

وزاد رزين. قـال عروة: فَمَـا كَانَتْ عَائِشَـةُ تَسْـتَجِدُّ ثَوْباً حَتَّى تُرَقِّعَ ثَوْبَهَا وَتُنَكِّسَهُ، وَلَقَدْ جَاءَهَا يَوْمـاً مِنْ عِنْـدِ مُعَاوِيَـةَ ثَمَانُونَ أَلْفاً فَمَا أَمْسَـى عِنْـدَهَا دِرْهَمٌ. فقَالَتْ جَارِيَتُهَا: فَهَّ اشْتَرَيْتِ لَنَا مِنْهُ بِدِرْهَمٍ لَحماً؟ فقَالَتْ: لَوْ ذَكَّرْتِينِى لَفَعَلْتُ .

3. (2069)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Ey Âişe! Cennette) benimle olman seni mesrur edecekse sana dünyadan bir yolcunun azığı kadarı kifâyet etmelidir. Sakın zenginlerle sohbet arkadaşlığı etme. Bir elbiseye yama vurmadan eskimiş addetme." [Tirmizî, Libâs 38, (1781).]
Rezîn şunu ilâve etmiştir: "Urve dedi ki: "Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ), bir elbiseyi eskitip yamamadıkça ve içini dışına ters çevirip (bir zamanlar da öyle giyerek iyice eskitmedikçe) yenilemezdi. Bir gün kendisine, Muâviye tarafından gönderilmiş olan seksenbin (dirhem) geldi. Bu paradan, akşama tek dirhem kalmadı (hepsini tasadduk etti). Câriyesi ona: "Bana ondan bir dirhemlik olsun et alsaydın ya!" dedi. Hz. Âişe: "(Para varken) hatırlatmış olsaydın, isteğini yapardım" dedi." [381]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, Âl-i Beyt'in yaşayışına ışık tutmaktadır. Dünya ile olan bağlantısını, gölgelenmek üzere bir müddet dibine oturup ondan sonra bırakıp giden yolcunun, güzergahta rastladığı ağaçla olan irtibatına benzeten Hz. Peygamber, zevce-i pâkleri Âişe vâlidemize uhrevî beraberliği daha bir garantileyecek hayat tarzının bir sahnesini tasvir ediyor: "Elbiseyi yamalı olarak giymeden yenilememek."
Âişe vâlidemiz (radıyallâhu anhâ), sadece yamamakla kalmıyor, renk vs. yönleriyle daha az yıpranıp, yenilik havası taşıyan iç yüzünü dış yüz yaparak, bir müddet öyle giyiyor. Urve (rahimehullah)'nin açıklaması, Hz. Âişe'nin bu davranışının fakirlik veya cimrilikten olmayıp, zahidlikten olduğunu göstermektedir. Umumî Açıklama kısmında temas edildiği üzere gerçek zâhidlik budur. Maddî imkanlar varken dünyaya itibar etmemek... Yüce vâlidemiz bunun örneğini vermiştir. Allah Kıyamet günü şefaatine müyesser kılsın.[382]

ـ4ـ وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسول اللهِ #: يَقُولُ: اَللَّهُمَّ اجْعَلْ رِزْقَ آلِ مُحَمَّدٍ قُوتاً[. وفي أخرى كَفَافاً. أخرجه الشيخان والترمذي.»الْكَفَافُ« الذي يفصل عن الحاجة.

4. (2070)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua ederdi: "Allah'ım, Âl-i Muhammed'in rızkını belini doğrultacak kadar ver -Bir diğer rivâyette- "yetecek kadar ver" buyurmuştur." [Buhârî, Rikâk 17; Müslim, Zekât 126, (1055); Tirmizî, Zühd 38, (2362).][383]

AÇIKLAMA:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Allah'tan rızk olarak, ölmeyecek kadar istemiştir. Rivâyetlerde bu miktar iki ayrı kelime ile ifâde edilmektedir. Kût ve kefâf. Kût, "ölmeyecek kadar", "belini doğrultmaya yetecek kadar" veya "başkasından istemeye ihtiyaç bırakmayacak kadar yiyecek" diye açıklanmıştır. Kefâf daha önce, Umûmî Açıklama kısmında geniş açıkladığımız üzere, zarûrî ihtiyaçları tam karşılayan, ne fazla ne de noksan olmayan miktar olarak tarif edilebilir.
Âl-i Muhammed tabiri ile, bu hadiste, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in hanımları ile çocukları kastedilmiş olmalıdır. Resûlullah'ın ve ailesinin asgari miktarla yetindiklerini te'yîd eden rivâyetler çoktur. Tirmizî'nin "Resûlullah ve ehlinin maişetleri adında bir babta kaydettiği rivayetlerden bazıları şöyle:
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ekmek ve etten doyuncaya kadar günde iki sefer yemeden dünyadan göçmüştür."
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) arpa ekmeğinden doyuncaya kadar peşpeşe iki gün yemeden ruhu kabzedildi."
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ailesi, üst üste üç gün doyuncaya kadar buğday ekmeği yemeden dünyadan ayrıldı."* "Resûlullah üst üste birçok geceleri aç geçirir, ehli de akşam yemeği bulamazlardı. Onların ekmekleri çoğunlukla arpa ekmeği idi."
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yarın için bir şey biriktirmezdi."
* "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ölünceye kadar (mükellef hazırlanmış) bir sofrada yemek yemedi, (pasta şeklinde) ince yapılmış ekmek de yemedi."[384]

-5- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْهُ قال:]كَانَ رسولُ اللّهِ # يَقُولُ: اللَّهُمَّ أحْيِنى مِسْكِيناً وَأمِتْنِى مِسْكِيناً وَاحْشُرْنِى في زُمْرَةِ المَسَاكِينِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، قَالَتْ عَائِشَةُ لِمَ يَا رَسُولَ اللّهِ؟ قال: إنَّهُمْ يَدْخُلُونَ الجَنَّةَ قَبْلَ ا'غْنِيَاءِ بِأرْبَعِينَ خَرِيفاً. يَا عَائِشَةُ َ تَرُدّى الْمِسْكِينَ وَلَوْ بِشِقّ تَمْرَةٍ، يَا عَائِشَةُ أحِبّى المَسَاكِينَ وَقَرِّ بِيهِمْ
فَإنَّ اللّهَ يُقَرِّبكِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الترمذي.والمراد »بِالخَرِيفِ« السَّنَةُ.وفي حديث آخر: خَمْسِمَائَةِ عَامٍ، والجمع بينهما أن المراد با'ربعين تَقَدُّمُ الفقير الحريص على الغنىّ الحريص، وبالخمسمائة تقدم الفقير الزاهد على الغنى الراغب فكان الفقير الحريص على درجتين من خمس وعشرين درجة من الفقير الزاهد، وهذا نسبة ا'ربعين إلى خمسمائة، وهذا التقدير وأمثاله يجرى على لسان الرسول # جُزافاً و اتفاقاً بل لسرّ أدركه، ونسبة أحاط بها علمه، فأنه َ ينْطِقُ عن الهوى .

5. (2071)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle dua etmişti: "Allah'ım, beni miskin olarak, yaşat, miskin olarak ruhumu kabzet, kıyamet günü de miskinler zümresiyle birlikte haşret."
Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) atılarak sordu: "Niçin ey Allah'ın Resûlü?"
"Çünkü, dedi, onlar cennete, zenginlerden kırk bahar önce girecekler. Ey Âişe! fakirleri sev ve onları (rivâyet meclisine) yaklaştır, tâ ki Kıyâmet günü Allah da sana yaklaşsın." [Tirmizî, Zühd (2353).]
Diğer bir hadiste: "Beşyüz yıl" tabiri vardır. İki hadis şöyle cem'edilir: "Kırktan maksad hırs sahibi fakirin, hırs sahibi zenginden öne geçeceği müddettir. Beşyüzden maksad, zâhid fakirin hırslı

zenginden önce gireceği müddettir. Böylece hırs sâhibi fakir, zâhid fakirin yirmibeş derece üstünlüğüne nazaran iki derecelik bir üstünlüğe sahiptir. Bu kırkın beşyüze nisbetidir. Bu ve benzeri takdirler Resûlullah'ın lisanında mücâzefe veya tesâdüfî olarak cereyan etmez. Bilakis idrâk ettiği bir sır veya ilminin ihâta ettiği bir nisbet sebebiyle söylenmiştir. Zîra o hevâdan konuşmaz."[385]

AÇIKLAMA:

1- Miskin, meskenet'ten gelir, zillet ve fakirliğe düşmüş demektir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Rabbine karşı tavazuunu ve fakrini ifâde etmek için bu tabiri kendisi hakkında kullanmıştır. Bu sözüyle ayrıca ümmetini tevâzuya bürünüp, kibir ve gururdan kaçınmaya irşâd etmektedir. Hadiste fakirlerin, çektikleri meşakkatlere sabretmeleri sebebiyle kazandıkları uhrevî derecelerin yüceliğine ve Allah'a olan yakınlıklarına da dikkat çekilmiş olmaktadır. Sühreverdî'ye göre, Resûlullah Allah'tan fakirlerle birlikte haşredilmeyi dilemesi, fakirlerin Kıyamet günü ne kadar yüce bir mertebede olacaklarının en güzel ifadesidir.
2-Kırk bahar demek kırk yıl demektir, çünkü bahar bir yılın dört mevsiminden sadece birisidir. Resûlullah bir başka hadiste فُقَرَاءُ الْمُهَـاجِرِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ اَغْنِيَائِهِمْ بِخَمْسَـمِائَةِ عَامٍ "Muhâcirlerin fakirleri, zenginlerinden beşyüz yıl önce cennete girecekler" buyurmaktadır.
Bu iki hadis arasındaki rakam farkı, bunların tahdîd değil, çokluk ifâde etmek maksadıyla kullanılmış olmaları hatırlatılmak sûretiyle te'lîf edilmiştir. İkisinde de gâye aynıdır. Maksad birinde kırk, birinde beşyüz denilerek ifade edilmiştir.
Bir başka îzah da fakirler arasındaki farka dayandırılmıştır. şöyle ki: Taberî'nin Mesleme İbnu Muhalled'den yaptığı bir rivâyette: "Muhâcirler, cennete diğer mü'minlere nazaran kırk bahar önce girecekler, sonra ikinci zümre yüz bahar sonra girer" denmektedir. Burada ifâde edilen mânaya göre, üçüncü zümre ikiyüz yıl sonra girecek demektir. Sanki onlar en az beş zümreye ayrılmış olmaktadır. Bir başka ifadeyle, fakirlerin arzedecekleri sabır, şükür ve arıza hallerine bağlı olarak kendi aralarında farklı mertebelere sahiptirler. Şu halde beş yüz rakamıyla, en üstün dereceyi tutan zâhid fakir'in, dünyayı taleb eden zenginle arasındaki fark ifâde edilmiştir. Harîs fakir ise, zâhid fakirin sahip olduğu yirmibeş derece üstünlükten sâdece iki derecesine sahiptir. Bu, kırkın beşyüze nisbetine denktir. Görüldüğü üzere, lisan-ı nübüvvetten telâffuz edilip hadisler olarak bize intikal eden beyanlarda yer alan rakamlar, mucâzefe veya tesâdüf olmayıp, Efendimiz bizzat idrâk ettiği bir sır ve ilminin ihâta ettiği bir hikmet sebebiyledir. Zîra, Efendimiz aleyhissalâtu vesselâm hevasından konuşmaz, her ne konuşmuşsa kendisine yapılan bir vahye dayanır (Necm 3-4).
Aliyyü'l-Kârî hadisi açıkladıktan sonra der ki: "Başka hiçbir delîl bulunmasa bile, bu hadis tek başına şu hükmün verilmesi için yeterlidir: "Sabreden fakir, şükreden zenginden hayırlıdır."
el-Kârî, tahlîlini şöyle tamamlar: "Fakirlik iftihar vesilesidir, onunla iftihâr edip övünmekteyim. اَلْفَقْرُ فَخْرِى وَبِـهِ افْتَخِرُ hadisi bâtıldır, huffâzdan Askalânî ve başkalarının tasrîh ettiği üzere bunun müteber bir aslı yoktur. Ancak كَـادَ الْفَقْرُ اَنْ يَكُونَ كُفْراً "Fakirlik küfür olayazdı" hadisi çok zayıftır. Sahîh olması halinde, mânayı kalbî fakr'a hamletmek gerekir. Yani, kişiyi sızlanma ve korkuya atan, Allah'ın hükmüne rızasızlığa, sema ve arzın Rabbince yapılan taksime itiraza sevkeden fakirliğe hamledilmesi gerekir. İşte bu sebeplerdir ki Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): لَيْسَ

الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ "çok malla zengin olunmaz. Gerçek zenginlik kalb zenginliğidir" buyurmuştur.
Bazı âlimler, Resûlullah'ın fakirlikten Allah'a sığınmasıyla ilgili rivâyetleri de, aynı şekilde te'vîl ederek: "Bundan maksad "gönül fakirliği"dir demişlerdir. İbnu Abdülberr ise şunları söyler: "Resûlullah'ın istiâze ettiği fakirlik, kefâfın altına düşen fakirliktir, bu durumda kalbî zenginliği de olmaz. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nezdindeki zenginlik kalb zenginliği idi. Âyet-i kerîmede: "Seni fakir bulup zenginletirmedi mi?" (Duhâ 8) buyurulmuştur. Resûlullah'ın zenginliği kendinin ve ailesinin bir yıllık kût'unu biriktirmekten öte geçmemiştir. Onun zenginliği kalbinde Rabbine karşı beslediği güveni idi. (Kulluğu) unutturucu fakirlikten de, tuğyana atıcı zenginlikten de Allah'a sığınırdı. Bu durumda, fakirlik ve zenginliğin iki mezmûm kutupları teşkîl ettiğine delil vardır. Bu bâbta gelen rivâyetler belirttiğimiz son husûsta ittifak eder."[386]

6- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسول الله #: يَدْخُلُ الْفُقَرَاءُ الجَنَّةَ قَبْلَ ا'غْنِيَاءِ بِخَمْسِمَائَةِ عامٍ نِصْفِ يَوْمٍ[. أخرجه الترمذي .

6. (2072)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fukaralar, cennete zenginlerden beşyüz yıl önce girerler. Bu (Allah'ın indinde) yarım gündür." [Tirmizî, Zühd 37, 2354).][387]

AÇIKLAMA:

1-Hadisin açıklaması önceki hadiste yapılmıştır.
2- Beşyüz yılın Allah indindeki yarım gün etmesi, Allah'ın indindeki bir gün, dünya ölçülerindeki bin yıla tekabül etmesindendir. Zîra âyette şöyle denmiştir: "Rabbinin katında bir gün, saydıklarınızdan bin yıl gibidir" (Hacc 47). Ancak, yine Kur'ân-ı Kerîm'in bir başka âyetinde "miktarı elli bin yıl olan bir gün"den de söz edilmektedir (Secde 5). Bu farklılıkla ilgili bir te'vile göre, zamanın değeri mü'min için ayrı, kâfir için ayrıdır. Mü'min için bir gün bin yıl gibi uzarken, kafir için ellibin yıl gibi uzayacaktır. Zîra yine âyetle sâbittir ki, aynı müddet ebrâr için daha kısa, kâfirler için daha uzundur: "O boru öttürülünce, işte o(gün) kâfirlerin aleyhinde pek çetin bir gündür, kolay değil. " (Müddessir 9-10).[388]

7- وعن أبى عبدالرحمن الحُبُلِى قال:]سَأَلَ رَجُلٌ عَبْدَاللهِ بْنَ عَمْرِو ابْنِ الْعَاصِ فقَالَ: أَلَسْنَا مِنْ فُقَرَاءِ المُهَاجِرِينَ. فقَالَ لَهُ: أَلَكَ زَوْجَةٌ تَأوِى إلَيْهَا؟
قَالَ: نَعَمْ قالَ: ألَكَ مَسْكَنٌ تَسْكُنُهُ؟ قالَ: نَعَمْ. قالَ: فَأَنْتَ مِنَ ا'غْنِيَاءِ، قال: فإنَّ لِى خَادِماً؟ قالَ: فَأَنْتَ مِنَ المُلُوكِ[. أخرجه مسلم .

7. (2073)- Ebû Abdirrahman el-Hubulî anlatıyor: "Bir adam Abdullah İbnu Amr (radıyallâhu anh)'a sorarak dedi ki: "Biz muhâcirlerin fakirlerinden değil miyiz?" Abdullah da ona sordu: "Kendisine

sığındığın bir zevcen var mı?" Adam: "Evet" dedi. Abdullah: "Senin oturduğun bir meskenin var mı? Adam: "Evet!" deyince Abdullah: "Sen zenginlerdensin!" dedi. Adam: "Benim bir de hizmetçim var!" diye ilave edince, Abdullah: "Öyleyse sen krallardansın!" dedi." [Müslim, Zühd 37, (2979).][389]

-8- وعن أبى سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]جَلَسْتُ في عِصَابَةٍ مِنْ ضُعَفَاءِ المُهَاجِرِينَ وَإنَّ بَعْضَهُمْ لَيَسْتَتِرُ بِبَعْضٍ مِنَ الْعُرى، وَقَارِئُ يَقْرَأُ عَلَيْنَا إذْ جَاءَ رسولُ اللهِ # فقامَ عَلَيْنَا فَسَكَتَ الْقَارِئُ. فقَالَ: مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟ قُلْنَا: كَانَ قَارِئٌ يَقْرَأُ عَلَيْنَا نَسْتَمِعُ كِتَابَ رَبِّنَا. فقَالَ: الْحَمْدُ للّهِ الَّذِى جَعَلَ في أُمَّتِى مَنْ أُمِرْتُ أنْ أُصَبِّرَ نَفْسِى مَعَهُمْ، وَجَلَسَ وَسَطَنَا لِيَعْدِلَ نَفْسَهُ بِنَا. ثم قال بِيَدِهِ هكذَا: فَتَحَلّقُوا وَبَرَزَتْ وُجُوهُهُمْ. قالَ: فَمَا رَأيْتُ رسولَ اللهِ # عَرَفَ مِنْهُمْ أحَداً غَيْرِى، ثُمَّ قَالَ: أبْشِرُوا يَا صَعَالِيكَ المُهَاجِرِينَ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَدْخُلُونَ الجَنَّةَ قَبْلَ أغْنِيَاءِ النَّاسِ بِنِصْفِ يَوْمٍ، وَذلِكَ خَمْسُمائَةِ سَنَةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.»الْعِصَابَةُ« الجماعة من الناس.»تَحَلَّقُوا« أى صاروا حلقة مستديرة .

8. (2074)- Ebû Saîd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Muhâcirlerin fakirlerinden bir grupla birlikte oturmuştum. Bunlardan bir kısmı, bir kısmı (nın karaltısından istifâde) ile çıplaklıktan korunuyordu. Bir kâri de bize (Kur'ân) okuyordu. Derken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) çıkageldi ve üzerimizde dikildi. Resûlullah'ın yanımızda dikilmesi üzerine kâri okumayı bıraktı. Resûlullah da selam verdi ve :
"Ne yapıyorunuz?" diye sordu.
"Ey Allah'ın Resûlü! dedik, o kârimizdir, bize (Kur'ân) okuyor. Biz de Allah Teâlâ'nın kitabını dinliyoruz."
Bunun üzerine Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ümmetim arasında, kendileriyle birlikte sabretmem emredilen kimseleri yaratan Allah'ıma hamdolsun!" dedi.
Sonra, kendisini bizimle eşitlemek üzere Resûlullah, ortamıza oturdu.Ve eliyle işâret ederek: "Şöyle (halka yapın)" dedi. Cemaat hemen etrafında halka oldu, yüzleri ona döndü.
Ebû Saîd der ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın onlar arasında benden başka birini daha tanıyor görmedim. (Herkes yeni baştan vaziyetini alınca) Resûlullah şu müjdeyi verdi:
"Ey yoksul muhâcirler, size müjdeler olsun! Size Kıyamet günündeki tam nûru müjde ediyorum. Sizler cennete, insanların zenginlerinden yarım gün önce gireceksiniz. Bu yarım gün, (dünya günleriyle) beşyüz yıl eder." [Ebû Dâvud, İlim 13, (3666); Tirmizî, Zühd 37, (2352).][390]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Medîne'ye hicret eden bir kısım müslümanların maddî durumlarını aksettirmesi bakımından dikkat çekicidir: Birbirlerinin gölgesiyle tesettürü sağlamaya çalışacak kadar fakirlik. Resûlullah bunlara fakir kelimesini değil saâlîk kelimesini kullanarak hitabedecektir. Bu kelime sülûk'un cem'idir. Ne bir malı, ne bir dayanağı, ne de bir ümid imkânı bulunmayan fakir demektir. Dilimizde bu mânayı ifade için fakir diye tercüme ettik.

2- Kârî, okuyan demektir. Tabii ki burada, cemâate yüksek sesle Kur'an okuyup, dinleten demektir. İslâm'ın bidâyetinde din tebliğcilerine de kâri (veya mukri) denirdi, çünkü tebliğlerini, Kur'ân okuyarak yapıyorlardı.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "... kendileriyle birlikte sabretmem emredilen.." sözüyle, şu mealdeki âyete işaret buyurmuştur: "Sabah akşam Rabblerinin rızasını dileyerek O'na yalvaranlarla beraber sen de sabret..." (Kehf 28).
4- Rivayette geçen "...Kendisini bizimle eşitlemek için ..." ifâdesi iki ayrı mânada anlaşılmıştır:
1) Resûlullah tevâzu maksadıyla, nefsini bizimki ile bir tutmak, eşitlemek üzere aramıza oturdu.
2) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) herkese eşit uzaklıkta olmak için halkanın ortasına oturdu.

5- Fakirlerin, cennete zenginlerden beşyüz yıl önce girme meselesiyle ilgili açıklamaları önceki iki hadiste yeterince yaptık.[391]

ـ9ـ وعن أسامة بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: قُمْتُ عَلى بَابِ الجَنَّةِ فَكَانَ عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا المَسَاكِينَ، وَأَصْحَابُ الجَدِّ مَحْبُوسُونَ غَيْرَ أَنَّ أَصْحَابَ النَّارِ قَدْ أُمِرَ بِهِمْ إلى النَّارِ، وَقُمْتُ عَلى بَابِ النَّارِ، فَإذَ عَامَّةُ مَنْ دَخَلَهَا النِّسَاءُ[. أخرجه الشيخان.»الجَدُّ« الحظ والسعادة .

9. (2075)- Üsâme İbnu Zeyd (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Mirâc sırasında) cennetin kapısında durup içeri baktım. Oraya girenlerin büyük çoğunluğunun miskinler olduğunu gördüm. Dünyadaki imkân sâhiplerinin cehennemlikleri ateşe gitmeye emrolunmuşlardı, geri kalanlar da mahpus idiler. Cehennemin kapısında da durdum. Oraya girenlerin büyük çoğunluğu da kadınlardı." [Buhârî, Rikâk 51, Müslim, Zühd 93, (2736).][392]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aheyhissalâtu vesselâm), Mîrac sırasında veya rüyada gördüğü bir hakîkati ifâde etmektedir: Cehennem ahâlisinin çoğunu kadınlar teşkil ettiği gibi cennet ahâlisinin çoğunu da fakirler teşkil etmektedir. Bu çeşit rivâyetler çoktur. Bu rivâyetlerde kadınların fıtrî za-afları ile, maddi imkanların insan üzerindeki menfî etkilerine dikkat çekilmektedir. Ta ki, insanoğlu zayıf noktalarından uyarılmış olsun ve o noktalarda daha tedbirli davransın.
Nitekim, öncelikle annelik gibi, şefkat ve merhamet duygularının ileri derecede bulunmasını gerektiren bir vazîfe üzerine yaratılan kadın, kendisine verilen bu asli vazîfeye uygun olarak, erkeklere nazaran çok daha hissi, çok daha hassas bir tabiatla techiz edilmiştir. Bu fitrî hissîliğin, yan tezâhürleri olacak ve bu da onun zayıf noktalarını teşkil edecektir. İşte Resûlullah, kadınlarla ilgili benzer hadislerinde, bazı İslâm düşmanı mugâlata sahiplerinin söylediği gibi kadınları istiskal etmiyor, bilakis onların zaaflarına dikkat çekerek, o noktalarda uyanıklığa sevkediyor.
Zenginler için de durum aynıdır. Zenginlik, insanı istiğna duygusuna boğarak, mâneviyattan, kulluktan uzaklaştırmaktadır. Ayrıca servetin kazanılmasında gayr-i meşru kazanç ihtimalleri, zekât ve sadakasını tam tamına verememe ihtimâli, malın muhâfaza ve artırılması gibi zarûri meşguliyetlerin

kişiyi fazlaca işgal etme hatarları (riskleri) mevcuttur. Öyle ise, ümmetinin her zümresine karşı rahmet ve şefkat hisleriyle dolu olan Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in bu zümrelerin zayıf noktalarına dikkat çekip, onları uyarmasından daha tabiî bir şey olamaz.
Dînimizin getirdiği hayat felsefesine göre, insan imtihan edilmek üzere yaratılmıştır. Kimisi azlık, kimisi çokluk; kimisi kadınlık, kimisi erkeklik; kimisi sağlık, kimisi hastalık; kimisi nimet, kimisi musibetle veya aynı insan yerine göre bazan sağlık, bazan hastalıkla, bazan bolluk, bazan darlıkla, nimet veya musibetle... imtihan edilecektir. Şeriat, bu farklı hallerin her birinde her bir farklı hal sâhibine nasıl davranmak gerektiğinin bilgisini getirmiş ve bu talimata uymasını emretmiştir. Bu talimâtı anlayacak derecede aklı olan herkes, buna uyup uymama durumuna göre hesaba çekilecektir.
Öyle ise zenginle veya kadınla ilgili veya bir başka durum sahibiyle ilgili dînî talimatı belirtilen çerçevede kavramak gerekir. Bu talimatta ne kadının istiskâli, ne servet sahiplerine düşmanlık aranmamalı, fitrata hâkim kanunların beyânı, belirtilen şartlarda gerçek kulluğun nasıl yapılacağının öğretisi, bir başka ifade ile dinin siyâseti aranmalıdır. Kurtubî'nin sadedinde olduğumuz hadisle ilgili açıklamasını bu noktadan değerlendirelim:
"Kadınlar, cennetlikler arasında azınlığı teşkîl etmektedir. Çünkü onlara (hissiliğin galebesiyle akıllarının azlığı ve aldanmalarının çabukluğundan ötürü hevâ ve dünyanın peşin zinetlerine meyledip âhiretten yüz çevirme hâli galebe çalar."[393]

-10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: ابْغُونِى ضُعَفَاءَكُمْ، فَإنَّمَا تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ بِضُعَفَائِكُمْ[. أخرجه أصحاب السنن.ومعنى »أبْغُونى« اطلبوا لى .

10. (2076)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana zayıflarınızı arayın. Zîra sizler, zayıflarınız sebebiyle yardıma ve rızka mazhar kılınıyorsunuz." [Ebû Dâvud, Cihâd 77, (2594); Tirmizî, Cihâd 24, (1702); Nesâî, Cihâd 43, (6, 45-46).][394]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada fakirliği sebebiyle halkın zayıf addettiği kimselerin himâyesini , onların korunmasını, onlara yardım edilmesini emretmektedir.
2- "...zayıflarınız sebebiyle..." ibâresi: "onların aranızda olmaları sebebiyle ...", "onların dizginleri sizde olması sebebiyle", "onların duaları bereketine" diye anlaşılmıştır. Zayıf kimse aczini ve güçsüzlüğünü görünce, güç ve kuvvetten tam bir ihlâsla yüz çevirerek Allah'tan yardım ister. Böylece galebe elde eder. Nitekim "Nice az topluluk, çok topluluğa Allah'ın izniyle galebe çalmıştır" (Bakara 248) buyurulmuştur. Halbuki kuvvetli olan, kuvvetine güvenerek, galebe çalacağına kesin gözüyle bakar, kuvvetine mağrur olur. Bu onu tedbirsizliğe ve yalnızlığa iter, mağlubiyete götürür. Kur'ân-ı Kerîm, müslümanların Huneyn'de böyle bir gurura düşerek mağlup olduklarını haber verir (Tevbe 25).
3- Hadisi daha anlaşılır kılan bir ziyade Nesâî'nin rivayetinde yer almaktadır: "Allah bu ümmete zayıfları sebebiyle, onların duaları, namazları ve ihlasları hatırı için yardım eder." Yani "Zayıfların ibâdet ve duaları çok daha hâlisânedir. Çünkü, kalpleri dünyevî süslerle meşgûl değildir. Himmetleri

bir şeyde toplanmıştır. Bu sebeple duaları makbuldür, amelleri (riyâdan) pâktır." Öyle ise onların bu makbul duaları sebebiyle düşmanlarınıza karşı yardım görüyorsunuz, belalar üzerinizden defediliyor.
4- Tîbî der ki: "Bu hadiste zenginlerle, düşüp kalkmaktan nehyedilmekte, fakirlere karşı tekebbür etmekten (büyüklenmekten) yasaklanmaktadır. Bu sebeple Hz. Lokman, oğluna: "Elbiseleri eski diye fakirleri hakir görme, çünkü senin de, onun da Rabbiniz birdir" demiştir. İbnu Muâz da: "Fakirlere olan sevgin peygamberlerin ahlâkındandır. Onlarla düşüp kalkamayı tercih etmen sâlihlerin alâmetlerindendir, onlardan kaçman da münâfıkların alâmetlerindendir" demiştir.
5- Son olarak, hadisle ilgili Münâvî'nin kaydettiği bir açıklamaya daha yer vermek isteriz: "Tenbih: Bu hadis ve buna benzeyen, هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْزَقُونَ إِلاَّ بِضُعَفَائِكُمْ "Siz ancak zayıflarınız sebebiyle yardım görür, rızka kavuşursunuz" hadisi ile Müslim'de gelmiş olan اَلْمُؤْمِنُ الْقَوِىُّ خَيْرٌ وَاَحَبُّ الى اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وفي كُلِّ خَيْرٌ "Kuvvetli mü'min Allah'a zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevgilidir, ancak her birinde hayır vardır" hadis arasında zâhiri bir teâruz vardır. Ancak düşünüldüğü zaman, aralarında zıtlık olmadığı görülür. Zîra kuvvetin medhinden murad Allah'ın zâtındaki kuvvettir ve azimdeki şiddet(in medhidir). Za'fın medhinde murad da sade yaşayış, kalp inceliği ve Cenâb-ı Hakk'ın celâlini müşâhede edince kendinden geçmedir. Veya kuvvetin zemminden (kötülenmesinden) murad, zorbalık ve büyüklenmedir, zayıflığın zemminden murad da Vâhidu'l-Kahhâr'ın hakkını yerine getirmede azim zayıflığıdır. Zîra Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) burada: "Fakirlerin kuvvetiyle muzaffer olursunuz.." demiyor. Bilakis muradı "onların duası", "ihlası" vesair zikri geçen şeylerden biridir."[395]

-11- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال: قال رسول الله #: مَا بَعثَ اللهُ نبِيّاً إِلاَّ رَعى الْغَنَمَ قالُوا: وَأنْتَ يَا رسولَ اللهِ؟ قالَ: نَعَمْ، كُنْتُ أرْعَاهَا عَلى قَرَارِيطَ ٴهْلِ مَكَّةَ]. أخرجه البخارى ومالك ولم يذكر القراريط.

11. (2077)- Yine Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: " Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) efendimiz buyurdular ki: "Allah hiçbir peygamber göndermedi ki, koyun çobanlığı yapmamış olsun."
"Sen de mi, Ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular.
"Evet, dedi ben de bir miktar kırat mukabili Mekke ehline koyun güttüm." [Buhârî, İcâre 2; Muvatta, 18 (2, 971); İbnu Mâce, Ticârât 5, (2149).][396]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste bütün peygamberlerin hayatında bir çobanlık devresinin bulunduğu beyan edilmektedir. Nesâî'nin bir rivâyetinde şöyle denir: "Koyun sahipleri ile deve sahipleri övünmüşlerdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Hz. Musa koyun çobanı olduğu halde pegamber oldu. Hz. Dâvud koyun çobanı olduğu halde peygamber oldu. Ben de ehlimin koyunlarını Ciyâd'da güderken peygamber oldum" dedi.
Hadiste geçen karârît kelimesi kîrât'ın cem'idir. Kîrât, hadiste bir yerin ismi olarak mı kullanılmıştır, yoksa dînar'ın cüzlerinden bir cüz mânasına mıdır? Çünkü kîrât normalde kuruş gibi bir para

birimidir. Karârît'ten maksat para'dır diyenler, Mekke ahâlisinin bu adı taşıyan bir bölge bilmediklerine dikkat çekerler. Açıklamada kaydettiğimiz rivâyet de ehline Ciyâd nâm mevkide koyun güttüğünü ifâde eder. İbnu Hacer: "Mekke halkına para ile, kendi ailesine de parasız koyun gütmüş olabileceğini" söyleyerek ihtilâfı birleştirir.

2- Peygamberlerin çobanlıktan geçmelerindeki hikmeti âlimler şöyle açıklamışlardı: "Peygamberler koyunları güderek, yürütülmesi boyunlarına yüklenen ümmetlerinin işleri hususunda tecrübe sahibi olmuşlardır. Zîra koyunlarla haşır neşir olma sonunda onlarda hilm ve şefkat duyguları gelişir. Çünkü onlar, koyunları gütmeye ve mer'ada dağılmalarından sonra toplamaya, bir otlaktan diğer bir otlağa nakletmeye, hayvanların vahşi hayvan ve hırsız nev'inden düşmanlarını defetmeye sabrettiler. Hayvanların tabiatlarındaki farklılıkları, zayıflıklarına ve muâhedeye olan ihtiyaçlarına rağmen aralarındaki şiddetli iftirakları görüp tecrübe edinirler. Bu durumdan ümmete karşı sabretmeye ülfet kazanırlar ve ayrıca ümmetin tabiatlarındaki değişiklikleri, akıllarındaki farklılıkları anlarlar. Böylece ümmetin yarasını sarar, zayıflarına merhamet eder, onlarla daha iyi geçinir. Bu davranışların vereceği meşakkatlere çobanlıktan gelenlerin tahammülleri, bu işlere birden bire girenlerden daha kolay olur.Koyun güdünce bu hususlar tedricen kazanılır.

Bu tecrübe işinde koyun üzerinde durulmuştur. Çünkü koyun diğerlerinden daha zayıf, bunların dağılmaları da deve ve sığırda daha fazladır. Çünkü deve ve sığırın bağlama imkânı vardır. Adeten koyun kırda bağlanmaz. Ayrıca, koyun daha çok dağılsa da, emirlere uyması diğerlerinden daha çabuk olur."[397]

-12- وعن عبدالله بن مغفل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]جَاءَ رَجُلٌ فقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إنِّى أُحِبُّكَ، فقَالَ: انْظُرْ مَا تَقُولُ قالَ. واللهِ إنِّى ُحبُّكَ، ثَثَ مَرَّاتٍ، فقَالَ: إنْ كُنْتَ تُحِبُّنِى فَأعِدَّ لِلْفَقْرِ تَجْفَافاً، فإنَّ الْفَقْرَ أسْرَعُ إلى مَنْ يُحِبُّنِى مَنَ السَّيْلِ إلى مُنْتَهَاهُ[. أخرجه الترمذي .

12. (2078)- Abdullah İbnu Muğaffel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek "Ey Allah'ın Resûlü! Ben seni seviyorum" dedi. Resûlullah:

"Ne söylediğine dikkat et!" diye cevap verdi. Adam:

"Vallâhi ben seni seviyorum!" deyip, bunu üç kere tekrar etti. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine adama:"

Eğer beni seviyorsan, fakirlik için bir zırh hazırla. Çünkü beni sevene fakirlik, hedefine koşan selden daha sür'atli gelir." [Tirmizî, Zühd 36, (2351).][398]

AÇIKLAMA:

1- Aslında her mü'min Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı sevmekle mükelleftir, O'nsuz mü'min olunmaz. Öyle ise bu söz, ileri derecede bir sevgi duygusunun ifadesi olmaktadır. Bu seviyede bir sevgi, kişiye bir kısım hassasiyetleri tahmîl edecek olmasındandır ki, Resûlullah, bu söylediğin şeyin gerektirdiği mes'ûliyetlere katlanıp , titizlikleri yaşıyabilecek misin? mânasında: "Ne söylediğine dikkat et!" buyurmuştur. "... Fakirlik için zırh hazırla!" uyarısının gerisinde ciddî, muhâtaralı, azîm bir işe karar vermişsin, hele bir düşün, altından kalkabilecek misin? Bu, basit bir karar değil, kendini tehlikeli bir işe atıyorsun. Bunun arkasında pek çok bela ve musibetlerle imtihân var. Kendini bilerek

bela ve musibetlere atmaktan daha büyük bir muhâtara (risk) var mı? gibi mânalar zihne gelmektedir.
Aliyyü'l-Kârî, burada hazırlanması emredilen zırhtan maksadın sabır olduğunu belirtir. "Çünkü der, sabır fakrı örter, tıpkı zırhın zarara karşı bedeni örttüğü gibi."
Belânın gelmesine selin misal verilmesi, sür'ati ifade içindir, çünkü yüksekten akan sel süratlidir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "İnsanlardan en şiddetli belaya maruz olanlar önce peygamberler, sonra veliler, sonra bunların benzerleridir" hadisi göz önüne alınınca, sadedinde olduğumuz hadis daha iyi anlaşılır.
Hak yolunda en büyük musibetlere katlanan Seyyidü'l-Enbiya Efendimizin yolunda gidenler, ona yakınlıklarının derecesini, onu sevme yolunda katlandıkları fedâkarlıklar, sıkıntılar ve mahrûmiyetlerle ölçebilirler.
Bu mi'yarın zamanımız için çok daha muteber olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, öncelikle farz ve sünnetlerin yaşanmasında ifâdesini bulan sevmeye, zamanımızda çeşitli mâniler var. Bırakalım pek çok hayatî sünnetleri, farzların yerine getirilmesi bile bir kısım hatarları (riskleri) berâberinde getirmekte, mü'minleri işinden, aşından, terfîsinden etmektedir. Sünnete uymanın getireceği bu hatarları göze alamayıp, tâvizkârlığa düşen rahatına bağlı müslümanlar, şartların daha da ağırlaşmasına zemin hazırlayıp, dinî hayatta daha çok tavizler istenmesine sebep olmaktadırlar.
Hülasa, ilk nazarda pek vazıh görünmeyen bu hadisin, üzerinde düşünülünce mûcizevî bir beyan olduğu görülmektedir.
Rabbimizden, Resûl-ü Ekrem'ini hakkıyla sevmeyi bizlere nasîb etmesini niyaz ediyoruz.[399]

13- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ رسولِ اللهِ # إذْ طَلَعَ عَلَيْنَا مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مَا عَلَيْهِ إَّ بُرْدَةٌ مُرَقَّعَةٌ بِفَرْوٍ، فَلَمَّا رَآهُ النَّبىُّ # بَكى لِلَّذِى كانَ فِيهِ مِنَ النِّعْمَةِ، ثُمَّ قالَ: كَيْفَ بِكُمْ إذَا غَدَا أحَدُكُمْ في حُلَّةٍ، وَرَاحَ في أُخْرى، وَوُضِعَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ صَحْفَةٌ، وَرُفِعَتْ أُخْرى، وَسَتَرْتُمْ بُيُوتَكُمْ كَمَا تَسْتَرُ الْكَعْبَةُ قالُوا يَا رسولَ اللهِ: نَحْنُ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مِنَّا اليَوْمَ، نُكْفَى المؤْنَةَ، وَنَتَفَرَّغُ لِلْعِبَادَةِ، فقَالَ: بَلْ أنْتُمْ الْيَوْمَ خَيْرٌ مِنْكُمْ يَوْمَئِذٍ[. أخرجه الترمذي
.

13. (2079)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Biz Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte otururken uzaktan Mus'ab İbnu Umeyr (radıyallâhu anh) göründü, bize doğru geliyordu. Üzerinde deri parçası ile yamanmış bir bürdesi vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) onu görünce, (Mekke'de iken giyim kuşam yönünden yaşadığı) bolluğu düşünerek ağladı. Sonra şunu söyledi:"
(Gün gelip, sizden biri, sabah bir elbise, akşam bir başka elbise giyse ve önüne yemek tabakalarının biri getirilip diğeri kaldırılsa ve evlerinizi de (halılar ve kilimler ile) Ka'be gibi örtseniz o zamanda nasıl olursunuz?"
"O gün, dediler, biz bugünümüzden çok daha iyi oluruz. Çünkü hayat külfetimiz karşılanmış olacak, biz de ibâdete daha çok vakit ayıracağız.
"Hayır! buyurdu, bilakis siz bugün o günden daha iyisinizdir." [Tirmizî, Kıyamet 36, (2478).][400]

AÇIKLAMA:

1- Mus'ab İbnu Umeyr, İslâm'ın ilk kahramanlarından biridir. Mekke' nin zengin ailelerine mensuptur. En iyi giyinen, en yakışıklı gençlerindendir. Müslüman olunca ailesinin boykotuna maruz kalmış, maddî sıkıntılar çekmiştir. Öyle ki derisi buruş buruş olmuştur. Ayrıca ondaki İslâm aşkını bu sıkıntılar sarsmamıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Akabe biatından sonra, daha hicret etmeden, İslâm'ı yaymak ve namaz kıldırmak üzere Medîne'ye göndermiştir. Medîneli müşriklere hep Kur'ân okuyarak teblîğde bulunduğu için kerdinsine mukri (ve kârî) denmiş idi.
Mus'ab (radıyallâhu anh), Resûlullah'ın rikkate gelerek gözlerinden yaşlar boşanmasına sebep olan maddi sıkıntı içerisinde, İslâm'a hizmete yılmadan devam etmiş, Uhud savaşında şehîd olduğu zaman, vücudunu örtecek kefen bile bulunamamıştır. Kıyamet günü huzur-u İlâhî'de tam bir şeref hil'ati yerine geçecek olan üzerindeki o yamalı elbisesi ile başı örtülmüş, ayakları da izhir otuyla kapatılmış öylece defnedilmişti. Habbâb (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile berâber hicret ettik. Sırf Allah'ın rızasını düşünüyorduk. Bizim ücretlerimizi Allah verecekti. Bir kısmımız ücretinden hiç bir şey yemeden öldü. Bazılarımızın da (daha dünyada) meyveleri olgunlaştı ve topladı. Mus'ab İbnu Umeyr, geride tek elbiseden başka hiçbir şey bırakmadan öldü. (Uhud'da öldüğü zaman) bu elbise ile başını örttüğümüz vakit ayakları açılıyordu, onunla ayağını örtsek başı açılıyordu. Resûlullah: "(Elbisesiyle) başını örtün, ayağına da izhir otu koyun" emretti."
2- Resûlullah, bu hadiste maddî bolluğun, dînî gayret ve ibâdette hassasiyet getirmeyip, her hususta rehâvet ve gevşekliğe sebep olacağını ders vermektedir. İslâm cemiyetini, maddi darlık değil, bilâkis bolluk ve rehâvetin yıkıma götüreceğini Hz. Peygamber pek çok hadislerinde beyan etmiştir. Tarih, medeniyetler kuran cemiyetlerin hep maddi refahın zirvesine ulaştıktan sonra gerilemeye ve yıkıma gittiklerini gösterir. Günümüzde bile, içtimâî çöküşlerin göstergesi kabûl edilen içki ve uyuşturucu salgınına ve çeşitli cinsi sapıklıkların yaygınlık kazanmasına hep zengin ve müreffeh cemiyetlerde rastlamaktayız.[401]

14ـ وعن أبى أُمَامة بن ثعلبة ا٭نصارى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]ذَكَرُوا عِنْدَ النبىِّ #: الدُّنْيَا فقَالَ: أَ تَسْمَعُونَ، أَ تَسْمَعُونَ؟ إنَّ الْبَذَاذَةَ مِنَ ا٭يمَانِ، إنَّ البَذَاذَةَ مِنَ ا٭يمَانِ[. أخرجه أبو داود.»البَذَاذَةُ« بذالين معجمتين بينهما ألف: رثاثة الهيئة وترك الزينة، والمراد به التواضع في اللباس، وترك التبجح به .

14. (2080)- Ebû Ümâme İbnu Sa'lebe el-Ensârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında dünyayı zikretmişlerdi. Buyurdular ki:
"Duymuyor musunuz, işitmiyor musunuz? Mütevâzi giyinmek îmandandır, mütevâzi giyinmek imandandır!" [Ebû Dâvud, Tereccül 1, (4161); İbnu Mâce, Zühd 22, (4118).][402]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde mü'mine sâde ve mütevazi giyinmeyi tavsiye etmektedir. Dünyada söz edilen bir sohbette te'kîdli bir üslubla kılık kıyafette sadeliğin tavsiye edilmesi, giyimin "dünya"ya ait bir keyfiyet olduğunu gösterir.
2- Mütevâzi olarak tercüme ettiğimiz bezâze kelimesini, İbnu'l-Esîr kıyafetce düşüklük, bayağılık

olarak açıkladıktan sonra bundan maksadın "elbisede tevâzu olduğunu, fazlalığı terk olduğunu" belirtir. Biz, tevâzu olarak tercüme ettik. Kılık kıyafette, günümüzde olduğu gibi, bir moda yarışı ile, eskimeden elbise atmanın dînen te'yîd edilen bir yönü yoktur. Tevâzu ve sâdelik esastır, ancak bunu "sünepelik" olarak da anlamamak gerekir. Libas (giyecek) ile ilgili bölümde görüleceği üzere, gelire muvafik olarak giyinmeyi dînimiz tecvîz etmiştir.
Ne var ki bir önceki hadiste temas edildiği şekilde, imkân sahiplerinin sabah bir çeşit, akşam bir başka çeşit giyme havasına girmeleri cemiyetin iktisâdî hayatında bir kısım sıkıntılara sebep olacak, ahlakî ve dînî hayatta da bunun akisleri görülecektir.
Şu halde imkân sahiplerinin de böyle menfi durumların çıkabileceğini düşünerek, buna meydan vermemek düşüncesiyle tevâzu ve sâdeliği tercîh etmeleri dinin tavsiye ettiği sırat-ı müstakîm olmaktadır.[403]

-15- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]ذُكِرَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبىِّ #: بِعِبَادَةٍ، وَذُكِرَ آخَرُ بِوَرَعٍ، فقَالَ النبىُّ #: َ يُعْدَلُ الْوَرَعُ بِشَىْءٍ[. أخرجه الترمذي .

15. (2081)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında bir adamın çok ibâdet ettiğinden, bir diğerinin de vera sahibi olduğundan bahsedilmişti. Efendimiz: "Vera'ya denk olacak onunla tartılabilecek bir şey yoktur!" buyurdu." [Tirmizî, Kıyâmet 61, (2521).] [404]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin metni, Tirmizî'de biraz farklıdır. Sözgelimi vera kelimesi ri'a şeklinde masdar olarak yer alır.
2- Burada Resûlullah (aleyhissalâtu vessalâm) vera'yı çok ibadete üstün kılmaktadır. Vera', İbnu'l-Esîr'in açıkladığı üzere, asıl itibariyle haramlardan kaçınmak mânasına gelir. Ancak sonradan dînî endişelerle mübah ve helâl olan şeylerden de kaçınmak mânasında kullanılmıştır. Gazâlî, harama vesîle olabilir endişesiyle helâl şeyleri de terketmek olarak tarif eder. Önceki hadiste geçtiği üzere zengin kimsenin helâl olduğu halde iyi giyinmeyi terkedip, tevâzu ifâde eden sade giyinmesi vera'dır. Bu hal, sadece giyimle kuşamla ilgili değildir, mesken, yiyecek, binecek, konuşma gibi her çeşit aslî ve gayr-ı aslî ihtiyaçları için de mevzubahistir.[405]

-16- وعن عطية السعدى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قالَ رسولُ الله #: َ يَبْلُغُ الْعَبْدُ حَقِيقَةَ التَّقْوى حَتَّى يَدَعَ مَاَ بَأسَ بِهِ حَذْراً مِمَّا بِهِ بَأسٌ[. أخرجه الترمذي.

16. (2082)- Atiyye es-Sa'dî (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kişi mahzurlu olan şeyden korkarak mahzursuz olanı terketmedikçe gerçek takvaya ulaşamaz." [Tirmizî, Kıyâmet 20, (2453).][406]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, helâl bile olsa, gereksiz ve fazla olan kısmın bırakılmasına emir vardır. Mü'min, "haram değildir" diye veya "helâldir" diye gereği, lüzumu olmayan şeylere yer vermemelidir. Bu "helâl"i Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) mutlak bırakmıştır, öyleyse, hayatımızı ilgilendiren her şey olabilir: Yeme, içme, konuşma, giyme, ziyâret, uyku, harcama vs. Bunların gerekli miktarında kalmak esastır, çükü fazlası haram olabilir veya harama müeddî olabilir. Nitekim her çeşit israf yasaklanmıştır. Aslında israf, yasaklanan şeylerde değil, helâl olan şeylerde mevzubahistir. İmam Gazâlî şöyle der: "Helâlin fazlasıyla meşgul olup ona düşkünlük göstermek, nefsin oburluk ve tuğyanı ve hevânın temerrüd (inadçılık) ve tuğyanı sebebiyle, kişiyi harama ve mahz-ı isyâna sevkeder. Kim dininde zarardan emin olmak isterse bu hatardan (risk) içtinâb etmeli, helâlin fazlasından kaçınmadır. Ta ki, mahz-ı haramdan korunmuş olsun. Herkes için en mükemmel takva, din için, zararı olmayan şeyin tercihidir.
2- Takvâ, "vikâye" kelimesinden gelir, ifrat derecede korunma ve siyânet mânasına gelir. Şer'î ıstılahta kişinin, kendisine azab getirecek "fiiller" den veya "terkler" den nefsini korumasıdır. Münavî'nin kaydına göre takvânın mertebeleri var:

1) Şirkten teberrî ederek ebedî azabtan korunmak. Bu mertebeye, وَاَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوى "Allah peygamberine ve inananlara huzur indirdi ve onların takva sözünü tutmalarını sağladı" (Fetih 26) âyeti işaret etmektedir.
2) Günah olan her şeyden kaçınmak. Bu bazan fiildir; kumar gibi, bazan da terktir namasızlık gibi. Bu mertebeye küçük günahlardan kaçınmak da dahildir. Şeriattaki takva kelimesiyle çoğunlukla bu mertebe kastedilir. وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوا "Eğer kasabaların halkı inanmış ve bize karşı gelmekten sakınmış olsalardı..." (A'raf 96) âyeti, takvanın bu mertebesine bakar.
3) Kişinin sırr (denen mânevi duygularını) Rabbi ile meşguliyetten alıkoyan şeylerden kaçınmaktır. اِتَّقُوا اللّه حَقَّ تُقَاتِهِ "Ey îman edenler, Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının" (Âl-i İmrân 102) âyetinde talebedilen hakîki takva işte budur.

Sadedinde olduğumuz hadis, ikinci mertebedeki takvayı kastetmektedir.[407]

İKİNCİ FASIL

HZ. PEYGAMBER (S.A.S.) VE ASHABININ YAŞAYIŞLARINDA FAKR

1-عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ يَأتِى عَلَيْنَا الشَّهْرُ مَا نُوقِدْ فِيهِ نَاراً، إنَّمَا هُوَ التَّمْرُ وَالمَاءُ إِّ أنْ نُؤْتَى بِاللُّحَيْمِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.وفي رواية:]مَا شَبِعَ آلُ مُحَمَّدٍ مِنْ خُبْزِ البُرِّ ثَثاً حَتَّى مَضى لِسَبِيلِهِ[.وفي أخرى: مَا أكَلَ مُحَمّدٍ أكْلَتَيْنِ في يَوْمٍ وَاحِدٍ إّ إحْدَاهُمَا تَمْرٌ] .

1. (2083)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bazı aylar olurdu, hiç ateş yakmazdık, yiyip içtiğimiz sadece hurma ve su olurdu. Ancak, bize bir parçacık et getirilirse o hâriç." [Buhârî, Et'ime 23, Rikâk 17; Müslim, Zühd 20-27, (2970-2973); Tirmizî, Zühd 38, (2357, 2358), 35, (2473).]
Diğer bir rivâyette: "Resûlullah ölünceye kadar Muhammed âilesi buğday ekmeğini üst üste üç gün doyuncaya kadar yememiştir" denmiştir.

Bir diğer rivâyette: "Muhammed (aleyhisselâm) bir günde iki sefer yedi ise, biri mutlaka hurma idi" denmiştir.[408]

ـ2ـ وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]كانَ رسولُ الله # يَبِيتُ اللَّيَالِىَ المُتَتَابِعَةَ وَأهْلُهُ طَاوِياً يَجِدُونَ عَشَاءً، وَكَانَ أكْثَرَ خُبْزِهِمْ الشَّعِيرُ[. أخرجه الترمذي وصححه .

2. (2084)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve ailesi üst üste pek çok geceleri aç geçirirler ve akşam yemeği bulamazlardı. Ekmekleri çoğunlukla arpa ekmeği idi." [Tirmizî, Zühd 38, (2361).][409]

ـ3ـ وعن النعمان بن بشير رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]ذَكَرَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مَا أصَابَ النَّاسَ مِنَ الدُّنْيَا فقَالَ: لَقَدْ رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # يَظَلُّ الْيَوْمَ يَلْتَوى مِنَ الجُوعِ مَا يَجِدُ مِنَ الدَّقَلِ مَا يَمْ ُ بِهِ بَطْنَهُ[. أخرجه مسلم.»الدَّقَلُ« ردئ التمر كالحشف ونحوه.

3. (2085)- Nu'mân İbnu Beşîr (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) insanların nail oldukları dünyalıktan söz etti ve dedi ki: "Gerçekten ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün gün açlıktan kıvrandığı halde, karnını doyurmaya adi hurma bile bulamadığını gördüm." [Müslim, Zühd 36, (2978).][410]

ـ4ـ وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قال رسولُ الله #: لَقَدْ أُخِفْتُ في اللهِ مَالَمْ يُخَفْ أحَدٌ، وَأُذِيتُ في اللهِ مَالَمْ يُؤْذَ أحَدٌ، وَلَقَدْ أتَى عَلىّ ثَلُثونَ مَا بَيْنَ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، وَمَالِى وَ لِبَلٍ مِنَ الطَّعَامِ اًّ شَىْءٌ يُوَارِيهِ إبْطُ بَلٍ[. أخرجه الترمذي وصححه، وقال:]وَذلِكَ حِينَ خَرَجَ رسول الله # هَارباً مِنْ مَكَّةَ وَمَعهُ بَلٌ[.

4. (2086)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (alelissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şurası muhakkak ki, Allah hakkında benim korkutulduğum kadar kimse korkutulmamıştır. Allah yolunda bana çektirilen eziyet kadar kimseye eziyet çektirilmemiştir. Zaman olmuştur, otuz gün ve otuz gecelik bir ay boyu, Bilâl ile benim yiyeceğim, Bilâl'in koltuğunun altına sıkışacak miktarı geçmemiştir." [Tirmizî, Kıyâmet 35, (2474).]
Tirmizî, hadisin sahîh olduğunu belirtir ve ilâve eder: "Bu durum Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (amcası Ebû Tâlib öldüğü zaman, Tâif'te yeni bir hâmi bulmak ümidiyle, müşriklerden) kaçarak Hz. Bilâl'le Mekke'den çıktığı zamanla ilgilidir."[411],[412]

ـ5ـ وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]مَشَيْتُ إلى رسولِ الله # بِخُبْزِ شَعِيرٍ وَإهَالَةٍ سَنِخَةٍ، وَلَقَدْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَا أمْسَى عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ صَاعُ تَمْرٍ، وَ صَاعُ حَبٍّ، وَإنَّ عِنْدَهُ يَوْمَئِذٍ لَتِسعَ نِسْوَةٍ[. أخرجه البخارى والترمذي والنسائى. »ا‘‘هَالَةُ« ما أذيب من الشحم.و» السَّنِخُ« المتغير الرِّيح.

5. (2087)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a arpa ekmeği ile kokusu değişmiş erimiş yağ getirmiştim. (Bir seferinde) şöyle söylediğini işittim: "Muhammed ailesinde, dokuz kadın bulunduğu bir zamanda, ne bir sa' hurma, ne de bir sa' hububat gecelememiştir." (Buhârî, Rehn 1, Büyû 14; Tirmizî, Büyû 7, (1215); Nesâî, Büyû 50, (7, 288).][413]

ـ6ـ وعن عليّ رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قـال:]لَقَدْ خَرَجْتُ مِنْ بَيْـتِـى في يَوْمٍ شَـاتٍ، وَإِنِّى لَشَدِيـدُ الجُوعِ أَلْتَمِسُ شَـيْئاً، فَمَرَّرْتُ بِيَهُودِيّ في مَـالٍ لَهُ يَسْقِى بِبَكْرَةٍ فـاطَّلَعْتُ عَلَيْهِ مِنْ ثُلْمَـةِ الحَـائِـطِ، فقَـالَ مَالَـكَ يَـا أعْرَابِىُّ: هَـلْ لَـكَ في دَلْوٍ بِتَمْرَةٍ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَافْتَـحِ الْبَـابَ حَـتَّى أدْخُـلَ، فَفَتَـحَ فَـدَخَلْتُ فَأعْطَـانِى دَلْـواً، فَكُلَّمَـا نَزَعْتُ دَلْواً أعْطَـانِى تَمْرَةً حَـتَّى إذَا امْتَ َـتْ كَفِّى أرْسَـلْتُ دَلْوَهُ، وقلْتُ: حَسْبِى فَأكَلْتُهَا، ثُمَّ جَرَعْتُ مِنَ المَاءِ، ثُمَّ جِئْتُ المَسْجِدَ[. أخرجه الترمذي .

6. (2088)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Evimden soğuk bir günde çıktım. Çok açtım, (yiyecek) bir şey arıyordum. Bir yahudîye rastladım, bahçesinde çıkrıkla sulama yapıyordu. Duvardaki bir açıklıktan adama baktım.
"Ne istiyorsun ey bedevi, kovasını bir hurmaya bana su çeker misin?" dedi. Ben de:
"Evet! ama kapıyı aç da gireyim!" dedim. Adam kapıyı açtı, ben girdim, bir kova verdi. Su çekmeye başladım. Her kovada bir hurma verdi. İki avucum hurma ile dolunca kovayı bıraktım ve bu bana yeter deyip hurmaları yedim, sudan içip sonra mescide geldim." [Tirmizî, Kıyâmet 35, (2475).][414]

ـ7ـ وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْهُ قال:]خَرَجَ رسولُ اللهِ # إلى المَسْجِدِ فَوَجَدَ أبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِـيَ اللهُ عَنْهُمـا، فَسَألَهُمَـا عَنْ خُرُوجِهِمَا؟ فَقَا: أخْرَجَنَا الجُوعُ، فقَالَ: وَمَا أخْرَجَنِى إِّ الجُوعُ، فَـذَهَبُوا إلى أبي الْهَيْثَمِ ابْنَ التَّيْهَانِ فَأمَرَ لَهُمْ بِشَـعِيرٍ، فَعُمِلَ وقامَ إلى شَاةٍ فَذَبَحَهَا، وَاسْـتَعْذَبَ لَهُمَ مَاءً مُعَلّقاً عِنْدَهُمْ في نَخْلَةٍ ثُمَّ أتُوا بِالطَّعَامِ، فَأكَلُوا وَشَرِبُوا مِنْ ذلِكَ المَاءِ، فَقَـالَ #: لَتُسْـألُنَّ عَنْ نَعِيم هـذا اليَوْمِ[. أخرجه مسـلم ومالك والترمذي.»اسْـتَعْذَبَ لَهُمْ مَاءً« أى استقى لهم ماء عذبا .

7. (2089)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir gün (veya gece mûtad olmayan bir saatte) mescide geldi. Orada Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ)'e rastladı. Onlara (bu saatte) niye geldiklerini sordu.
"Bizi evden çıkaran açlıktır!" dediler. Resûlullah da:
"Beni de evde çıkaran açlıktan başka bir şey değil!" buyurdu. Hep berâber Ebû'l-Heysem İbnu'l Teyyihân'a gittiler. O, bunlar için arpadan ekmek yapılmasını emretti. Ekmek yapıldı. Sonra kalkıp bir koyun kesti. Yanlarında bir hurma ağacında asılı olan tatlı suyu indirdi. Derken yemek geldi, yediler ve o sudan içtiler. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Şu günün nimetinden (Kıyâmet günü) hesap sorulacak! (Açlık sizi evinizden çıkardı. Bu nimetlere nail olduktan sonra dönüyorsunuz!" buyurdu." [Müslim, Eşribe 140, (2038); Muvatta, Sıfatu'n Nebi

28, (2, 932); Tirmizî, Zühd 39, (2370).][415]

-8- وعن عتبة بن غزوان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:] لَقَدْ رَأيْتُنِى سَابِعَ سَبْعَةٍ مَعَ رسولِ اللهِ # ومَا لَنَا طَعَامٌ إّلا وَرقُ الحُبْلَةِ حَتَّى قَرِحَتْ أشْدَاقنَا[. أخرجه مسلم.»الحُبْلَةُ« بضم الحاء، وسكون الباء: ثمر السمر، وقيل: هى ثمرة تشبه اللوبيا.»وقُرِحَتْ أشْدَقُنَا« أى طلعت فيها القروح كالجراح ونحوها .

8. (2090)- Utbe İbnu Gazvân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Gerçekten ben kendimi, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte olan yedi kişiden yedincisi olarak görmüşümdür. Huble yaprağından(28) başka yiyeceğimiz yoktu. Öyle ki avurtlarımız yara oldu." [Müslim, Zühd 15, (2967).][416]

-9- وعن أبى طلحة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]شَكَوْنَا إلى رسولِ اللهِ # الجُوعَ، وَرفَعْنَا عَنْ بُطُونِنَا عَنْ حَجَرٍ، فَرَفَعَ رسولُ اللهِ # عَنْ حَجَرَيْنِ[. أخرجه الترمذي.

9. (2091)- Ebû Talhâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a açlıktan şikâyet ettik ve karınlarımızı açıp gösterdik. Herkeste bir taş vardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da karnını açtı, O'nda iki taş vardı." [Tirmizî, Zühd 39, (2372).][417]

-10- وعن فضالة بن عبيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كانَ رسُولُ اللهِ # إذَا صَلَّى بِالنَّاسِ يَخِرُ رِجَالٌ مِنْ قَامَتِهِمْ في الصَّةِ مِنَ الخَصَاصَةِ، وَهُمْ أصْحَابُ الصُّفَّةِ حَتَّى تَقُولَ ا٠عْرَابُ هؤُءِ مَجَانِين، فإذَا صَلّى انْصَرَفَ إلَيْهِمْ فقالَ: لَوْ تَعْلَمُونَ مَالَكُمْ عِنْدَ اللهِ تَعالى ٠حْبَبْتُمْ أنْ تَزْدَادُوا فَقْراً وَحَاجَةً[. أخرجه الترمذي .

10. (2092)- Fudâle İbnu Ubeyd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halka namaz kıldırırken, bazı kimseler açlık sebebiyle kıyam sırasında yere yıkılırlardı. Bunlar Ashâb-ı Suffe idi. (Medîne'de misâfireten bulunan) bedevîler, bunlara delirmiş derlerdi. Efendimiz namazdan çıkınca yanlarına uğrar ve:
"Eğer (bu çektiğiniz sıkıntı sebebiyle) Allah indinde elde ettiğiniz mükâfaatı bilseydiniz, fakirlik ve ihtiyaç yönüyle daha da artmayı dilerdiniz" derdi." [Tirmizî, Zühd 39, (2369).][418]

AÇIKLAMA:

Kaydettiğimiz bu on hadis, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ve Ashâb-ı Kirâm hazerâtının zâhidâne hayatı hakkında bilgi vermektedir. Hattâ son rivâyette görüldüğü özere, Ashâb-ı Suffe, zühdün ötesinde "yokluk" ve "darlık" şartlarını yaşamıştır. Zühd, belli bir ölçüde irâdî bir hayat tarzı,

-bu bahsin başında İbnu'l-Mübârek'ten kaydettiğimiz üzere- varlığa rağmen bir tercihdir. Halbuki açlıktan karna taş bağlamak, namazda kıyam sırasında yere yığılıp kalmak irâdî bir zühd değil, yokluğun getirdiği bir mahkûmiyettir.
İslâm inkılâbı, bu maddî imkânsızlıklar içerisinde başlamıştır. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şahsen mahkum olduğu maddi darlıktan hiç şikâyetçi olmadan, zerre kadar fütura düşmeden sıkıntılara katlanmış, Allah indindeki sevabı hatırlatarak ashâbını da metânet ve sabra dâvet etmiştir.
Rivâyetler, Efendimizin fetihlerden sonra, gelirlerin artmasıyla maddî bolluğa kavuşulmuş olmasına rağmen yaşayış tarzını değiştirmeye, üst üste üç gün buğday ekmeğini doyuncaya kadar yemeyecek, mutfağında günlerce ateş yakmayacak kadar mütevazi yaşayışını devam ettirdiğini bildirmektedir. Yani O aleyhissalâtu vesselâm, ömrü boyunca, irâdî ve kasdî bir zühd hayatı yaşamış, ümmetine vecîbe kılmadan, ideal hayat örneğini fiilen vermiştir.[419]

ZİNETLE İLGİLİ BÖLÜM

(Bu bölümde yedi bâb vardır)
BİRİNCİ BÂBT
AKILAR HAKKINDA
*
İKİNCİ BÂB
SAÇ BOYAMASI HAKKINDA
*
ÜÇÜNCÜ BÂB
HALÛK HAKKINDA
*
DÖRDÜNCÜ BÂB
TÜYLER HAKKINDA
SAÇ
TRAŞ
İGRETİ SAÇ (PERUK) TAKMA
SALMA VE AYIRMA AKLARI YOLMA BIYIGIN KESİLMESİ
*
BEŞİNCİ BÂB
KOKU VE YAG HAKKINDA
*
ALTINCI BÂB
ZÎNETLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER HAKKINDA
*
YEDİNCİ BÂB
NAKIŞLAR, RESİMLER, ÖRTÜLER HAKKINDA
RESSAMLARIN ZEMMİ
RESİM VE ÖRTÜLERİN KERÂHETİ

BİRİNCİ BÂB

TAKILAR

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Zînet, güzelleşmek mânasına gelen tezeyyün'den gelir, kendisi ile güzelleşilen şey demektir. Dilimizdeki karşılığı süstür. Nitekim, güzellik kazanmak için kullanılan şeye süs demekteyiz.
Gerek bedenimize ve gerekse kullandığımz eşyalara (âlet, mesken, hayvan vs.) güzelleşme veya güzelliğini artırmak için bir kısım maddî unsurlar ilâve etmek bidâyetten beri bütün insanların müşterek bir vasfıdır. Bir başka ifâde ile zînet, beşeriyetin maddî kültüründe mühim bir yer işgal eder. Öyle ki, günlük olarak her an kullandığımız giyimkuşamdan defterkaleme, üzerinde oturduğumuz sandalyeye veya minderden bineklerimize, evimizin iç ve dışından sokaklarımıza, caddedelerimize varıncaya kadar herşeyde, sâdece göz zevkimize hitâb eden tezyînî bir unsur vardır. Başka bir fonksiyonu olmadığı için eşyalarımız o unsurlar bulunmadan da kendilerinden beklenen hizmeti eksiksiz yerine getirebilirler. Buna rağmen azımsanmayacak külfet, zahmet ve masrafına katlanarak tezyînî unsurdan vazgeçmeyiz.
Öyle ise zînet, ferdî veya millî şahsiyetimizin en mühim parçalarından biri olmalıdır. Zîra ferdleri ve cemiyetleri birinden diğerine tefrîk eden sebeplerden bir kısmı dış görünüşle, hâricî tezahürle ilgilidir. Hem hep biliriz ki, dış, için aynasıdır.
Teknikte cihanşümûl değerleri benimsemekle berâber, kültürde müstakillik, ümmetîlik ve nev-i şahsına münhasırlık'ı esas alan İslâm dininin[420] bir bakıma iç dünyanın ve medenî hayatın hâricî tezahürü olan zînet ve zînetle ilgili meselelerde sessiz kalması, görüş beyan etmemesi olamazdı. Nitekim dînimizin iki semâvî kaynağını teşkîl eden Kur'an ve Sünnet'te zînetle ilgili meselelere geniş yer verildiğini görmekteyiz.
Her şeyden önce Kur'ân-ı Kerîm, zînet'e yer verir. O kadar ki, Rabbimizin dilinde, yeryüzünde insanla ilgili olarak mevcut her şey, onun imtihan edilmesi için yeyüzüne takılmış bir süsten ibârettir: إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلى اَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمً "İnsanların hangisinin daha iyi amelde bulunacağını ortaya koyalım diye yeryüzünde olan herşeyi, yeryüzünün süsü yaptık" (Kehf 7). Bir âyette, mal ve evlatların dünya hayatının zîneti olduğu (Kehf 46) belirtilirken, bir diğerinde atlar, katırlar ve merkebler'in (Nahl 8); bir diğerinde insana verilen herbir şeyin "bir süs, bir geçimlik" olduğu (Kasas 60), bir çok âyette gökteki yıldızların da insanlar için semâyı tezyîn edici olarak yaratıldığı (Hicr 16, Saffât 6, Mülk 5) belirtilir.
Şu âyet sadece yeryüzünde yaratılan "eşya"yı değil, bir bütün olarak "hayat"ı süs olarak ifâde eder: وَاعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ "Bilin ki, (âhiret için yaşanmayan) dünya ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir "süs" dür, aranızda bir öğünüşdür, mallarda ve evlatlarda bir çoğalıştır..." (Hadîd 20).
Meşrû dairede bu yeryüzü zînetlerinden istifâde etmek her mü'minin hakkıdır, kimse onu haram edemez; قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ
"De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı "zînet"i temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş?" De ki: "Onlar dünya hayatında îman edenler içindir..." (A'raf 32). Bir başka âyette de "denizden çıkarılan süslerin de insanların takınması için yaratıldığı" (Fâtır 12) ifâde edilir.
Uzunca bir âyet ise kadın tezyinatı ile ilgilidir. "Süslerini kimlere gösterebilirler, kimlere

gösteremezler" (Nur 31) belirtilir.
Hülasa, Kur'ân-ı Kerîm, zînet meselesine birçok âyetlerinde yer vermiştir.
Dînimizin ikinci kaynağı olan Resûlullah'ın Sünnet'i bu meseleyi daha da açmış, pek çok teferruata inip beyanlarda bulunmuş, hükümler vaz'etmiştir.
Sadedinde olduğumuz bahiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılık kıyâfete, evin tezyinatına giren meselelerle ilgili beyanları görülecektir.[421]

-1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]كَتَبَ النَّبِيُّ # كِتَاباً فَقِيلَ لَهُ: إنَّهُمْ يَقْرَءُونَ كِتَاباً إَّ مَخْتُوماً، فَاتَّخَذَ خَاتَماً مِنْ فِضَّةٍ، وَنَقَشَ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ، وقَالَ لِلنَّاسِ: إنِّى اتَخَذْتُ خَاتَماً مِنْ فِضَّةٍ، وَنَقَشْتُ فِيهِ مُحَمَّدٌ رَسولُ اللهِ فَ يَنْقُشُ أحَدٌ عَلى نَقْشِهِ[.وفي رواية:]أنَّ رسولَ اللهِ # لَبِسَ خَاتَمَ فِضَّةٍ في يَمِينِهِ، وَكانَ فَصُّهُ حَبَشِيّاً، وَكانَ يَجْعَلُ فَصَّهُ مِمَّا يَلِى كَفَّهُ[. أخرجه الخمسة.»الْفَصُّ الحَبَشِيُّ«: الجزع، أو العقيق، أو ضرب منهما يكون بالحبشة .

1. (2093)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (İran Kisrasına göndermek için)bir mektub yazmıştı. Kendisine: "Onlar mühürlü olmayan mektubu okumazlar" denildi. Bunun üzerine gümüş bir mühür yaptırdı. Üzerine Muhammed Resûlullah cümlesini kazdırdı. Cemaate de:
"Ben bir mühür yaptırdım. Üzerine Muhammed Resûlullah kazdırdım, kimse bunu yüzüğüne kazdırmasın" buyurdu."
Bir rivâyette şöyle gelmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sağ (eli) ne gümüş bir yüzük taktı. Kaşı Habeşî idi. Karşı avucunun içine geliyordu." [Buhârî, Libâs 46, 50, 51, 54, 55; Müslim, Mesâcid 222, (640); Libâs 55-63, (2092-2095); Ebû Dâvud, Hâtim 1-2, (4214-4217, 4221); Tirmizî, İsti'zân 25, (2719), Libâs 14-17, (1739-1748); Nesâî, Zînet 48-82, (8, 173-195); İbnu Mâce, Libâs 39, (3639), 41, (3645).][422]

-2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال]اصطَنَعَ رسولُ اللهِ # خَاتَماً مِنْ ذَهَبٍ فَصَنَعَ النَّاسُ خَوَاتِمَ الذَّهَبِ، ثُمَّ إنَّهُ جَلَسَ عَلى المِنْبَرِ فَنَزَعَهُ وَقَالَ واللّهِ: َ ألْبَسُهُ أبَداً فَنَبَذَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ[. أخرجه الستة.وزاد في روايـة:]وَجَعَلَهُ فِي يَدِهِ اليُمْنى[وفي أخرى:]اتخَذَ رسولُ اللهِ # خَاتَماً مِنْ وَرِقٍ فَكَانَ فِي يَدِهِ، ثُمَّ كانَ في يَدِ أبى بَكْرٍ، ثُمَّ في يَدِ عُمَرَ، ثُمَّ في يَدِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهم حَتَّى وَقَعَ في بِئْرِ أرِيس، نَقْشُهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ[.»بِئْرُ أرِيسِ«: عند مسجد قبا .

2. (2094)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine altından bir yüzük yaptırdı. Bunun üzerine halk da altın yüzükler yaptırdı. Bilâhare aleyhissalâtu vesselâm minbere çıkıp oturdu, yüzüğü çıkardı ve:
"Vallâhi bunu ebediyen takmıyacağım!" dedi. Halk da yüzüklerini çıkarıp attılar." [Buhârî, Libâs 45, 46, 50, 53, Eymân 6, İ'tisâm 4; Müslim, Libâs 53, 55, (2091); Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 37, (2, 936);

Ebû Dâvud, Hâtem 1-2, (4218, 4219, 4220); Tirmizî, Libâs 16, (1741); Nesâî ,Zînet 43, 53, (8, 165, 178); İbnu Mâce, Libâs 40, (3642-3644).]
Bir rivâyette şu ziyâdeyi yaptı: "Yüzüğü sağ eline takmıştı. "Bir diğerinde de şu ziyâde vardır: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gümüşten bir mühür edindi, eline takmıştı. Sonra Hz. Ebû Bekir'in eline intikal etti, sonra Hz. Ömer'e, sonra da Hz. Osmana (radıyallâhu anhüm)'a intikal etti. Erîş kuyusuna düşünceye kadar onun elinde kaldı. Üzerindeki yazı Muhammed Resûlullah idi."[423]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis bir çok yönden faydalı bilgiler vermektedir.
* Bazı rivâyetlerde sarîh olarak belirtildiği üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) İran kralına mektup yazmak istediği zaman, beynelmilel protokol kaidelerini bilen bazılarınca, devletlerarası resmî yazışmalarda mektupların mühürlenmesinin bir âdet olduğu, mühürsüz mektuplara îtibâr edilmediği söyleniyor. Resûlullah bu îkâz üzerine derhal bir mühür kazdırarak, üzerine Muhammed Resûlullah yazdırıyor. Üç kelimelik bu ibâre alt alta üç satırdan meydan gelir. Yani "Muhammed", "Resûl" ve "Allah" kelimeleri alt alta yazılıyor.
* Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu mührü parmağına taktığı bir yüzünün kaşına kazdırmıştır. Şu halde, rivâyetten de anlaşılacağı üzere, yapılan iş öncelikle "yüzük yaptırmak" değildir, mühür kazdırmak'tır. Ancak mührün en pratik taşıma şekli yüzük olarak parmağa takmaktır. Böylece Resûlullah'ın bir zînet olan yüzüğü takması hadisesi mevzubahis olmuştur.
* Dârakutnî'nin el-Efrâd'ında gelen bir rivâyete göre , bu mührü kazan Ya'lâ İbnu Ümeyye adında bir sahâbidir.
* Yapılan amelin öncelikle mühür kazdırma işi olduğunu şuradan da öğreniyoruz: Resûlullah ashâbın, kendisini taklîden yüzük ittihâz edeceklerini bildiği için yüzüğün kaşına Muhammed Resûlullah ibâresini kadırmamalarını tembihliyor. Aksi takdir de o mührün Resûlullah'a aidiyeti kalmazdı . Çünkü mühür ferde ait, ferdi gösteren taklîd edilmemesi gereken bir alâmettir. Ashâb bu yasağa uyar. İbnu Ömer. mührüne : "Abdullah İbnu Ömer" diye isim kazdırır. Ebû Ubeyde ve Huzeyfe'nin Elhamdülillah diye, Hz. Alli'nin Alahu'l -Melik diye, İbrahim Nehâî'nin Billâh diye, Mesrûk'un Bismillah diye, Ebû Ca'fer el-Bâkır'ın el-Gurretulillâh diye yüzüklerine yazılar kazdırdıkları rivâyet edilmiştir. Yüzüğe zikrullahın kazılabileceği çoğu alimlerce kabul edilmiştir.
* Peygamberimiz, yüzüğün mühür kısmını, yani kaşını parmağın avuç tarafına getiriyor.
* Bu mührü önce altından yaptırıyor. Herkes altından yüzük yaptırmaya kalkınca, altını atıp gümüşten yaptırıyor. Çünkü altın ve ipek erkeklere haramdır.
2- Habeşî kaş, sedef veya akîk taşı veya bunlar gibi Habeşistan'da îmâledilen ve yüzüklere kaş olarak takılan bir süsleme taşı.
3- Resûlullah'ın bu yüzüğü, vefatından sonra, İslâm devletinin resmî mühürü olarak arkadan gelen üç halîfe tarafından da kullanılmıştır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osmân (radıyallâhu anhüm). Ancak Hz. Osman zamanında, yüzük Kuba Mescidine yakın bir bahçenin içinde bulunan Erîş kuyusuna düşmüş, bütün aramalara rağmen bulunamamıştır. Bazı rivâyetler ise, Said İbnu Ebî'l-Âs'ın azadlısı olan Muaykıb (radıyallâhu anhümâ)'ın elinden düştüğünü söyler. Muaykıb ilk müslüman olanlardandır. Önce Habeşistan'a sonra Medîne'ye hicret etmiştir. Bedir gâzilerindendir. Daha sonra başta Bey'atu'r-Rıdvan olmak üzere pek çok gazvelere katılmıştır. Üsdü'l-Gâbe'de, "Resûlullah'ın

mührüne nezâret ederdi" denir. Bu işi Resûlullah'ın sağlığından îtibâren mi yaptığı tasrîh edilmez. Ancak el-İsâbe'de Hz. Ömer zamanında Beytülmâl'a, Hz. Osman zamanında mühüre nezâret ettiği tasrih edilir. Cüzzamlı idiyse de Hz. Ömer, doktorlar temin ettirir, hastalığın ilerlemesi önlenir. Resûlullah'tan bazı rivâyetlerde bulunmuştur. Hz. Osman'ın hilâfetinin sonlarında vefat etmiştir. Mamafih Hz. Ali devrinde vefat ettiği de söylenmiştir.[424]

4- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER

* Erkeklerin gümüş yüzük takmaları câizdir. Bu hususta fukahâ icma eder. Şârihlerin belirttiğine göre bazı Şamlı âlimler: "Yüzük sadece hükümdarlar için câizdir" demiş ise de, Nevevî ve başka âlimler bunu reddederler ve bu görüşün şâz olduğunu belirtirler.
* Yüzüğe sahibinin ismi veya zikrullah kazılabilir. Gerçi zikrullah'ın kazılıp kazılamayacağı münakaşa edilmişir. Başta Hz. Hasan ve Hüseyin (radıyallâhu anhümâ) olmak üzere çoğunluğun bunda bir beis görmediği, İbnu Sîrîn'in Hasbiyallah ve benzeri ibârelerin yazılabileceğini söylediği belirtilmiştir. İbnu Hacer,"caiz değil" görüşünün bu ibarelerin yazıldığı yüzüğü, cünüb ve hayızlı kimselerin taşıyabileceği, istinca sırasında parmakta bulundurulabileceği endişesinden ileri geldiğini, binaenaleyh bu durumlara yer verilmeyince kerâhetin ortadan kalkacağını belirterek ihtilâfı te'lîf eder. Müslüman âlimler, tahâret sırasında ismullah yazılı yüzüğün elde bulunmasını mekruh ve edebe aykırı bulmada ittifak ederler.
* Bu hadis, yüzük takınmanın ve sâlihlerin eserleriyle teberrükün câiz olduğuna delildir.
* Yüzük kaşının akik taşından olması sünnettir.[425]

-3- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ إلى رسولِ اللهِ # وَعَلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ حَدِيدٍ. فقَالَ: مَالِى أرَى عَلى أحَدِكُمْ حِلْيَةَ أهْلِ النَّارِ فَطَرَحَهُ ثُمَّ جَاءَهُ وَعَلَيْهِ خَاتَمَ مِنْ صُفْرٍ، فقَالَ: مَالِى أجِدُ مِنْكَ رِيحَ ا'صْنَامِ، ثُمَّ أتَاهُ وَعلَيْهِ خَاتَمٌ مِنْ ذَهَبٍ، فقَالَ: مَالِى أرَى عَلَيْكَ حِلْيَةَ أهْلِ الجَنَّةِ؟ فقَالَ مِنْ أيِّ شَىْءٍ أتَّخِذُهُ؟ قَالَ: مِنْ وَرِقٍ، وَ تُتِمَّهُ مِثْقاً[. أخرجه أصحاب السنن .

3. (2095)- Büreyde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına, parmağında demir yüzük bulunan bir adam uğramıştı. (Yüzüğü görünce): "Niye bazılarınızın üzerinde ateş ehlinin süsünü görüyorum!" buyurdu. Adam derhal onu çıkarıp attı. Sonra parmağında sarı renkli (pirinç) yüzük taşıyor olduğu halde geldi. Bu sefer.
"Niye sende putların kokusunu hissediyorum?" dedi Bilahare adam altın yüzük takmış olarak geldi? Bu sefer de:
"Sende niye cennet ehlinin süsünü görüyorum?" dedi. Bunun üzerine adam:
"Öyleyse yüzüğüm neden olsun?" diye sordu.
"Gümüşten dedi, ancak ağırlığı bir miskale ulaşmasın." [Tirmizî, Libâs 43, (1786); Ebû Dâvud, Hâtem 4, (4223); Nesâî, Zînet 47, (8, 172).][426]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, müslümanların parmağında taşıyacağı yüzüğün madenini ve rengini belirlemektedir:
* Demirden olmamalıdır. Bazı alimlere göre, O, kâfirlerin zîneti olduğu için veya cehennemde

bağlanacakları zincirler ve boyunlarına takılacak laleler suretinde ahirette de süslerini teşkil edeceği için yasaklanmıştır. Diğer bir kısım alimler de, "Saldığı pis koku sebebiyle demir yüzük yasaklanmıştır" demişlerdir. Hadisin üslubu, başka açıklamalara da müsaittir.
* Pirinçden de olmamalı. Hadiste sufr yani sarı diye ifade edilmiştir. Ebû Dâvud'un rivâyetinde şebeh'den yüzük şeklinde şebeh kelimesiyle ifâde edilmiştir. Maksad bakırdır. Renk itibariyle altına benzediği için şebeh denmiştir. Bakır yüzükle ilgili yasağın put kokuyor diye gerekçeye bağlanması putların bakırdan yapılması sebebiyledir.
* Altından da olmamalı. Altın cennet ehlinin süsüdür, dünyada erkeklere haram kılınmıştır. Altın ve ipeğin tahrimiyle ilgili rivâyetler mütevâtirdir.
* Erkeklerin yüzüğü gümüşten olmalıdır. Gümüşün helal olduğu hususunda başka rivâyetler de vardır.Bir miskalden hafif olmalıdır. Ulemâ bu tahdidi israfla îzah eder.
* Bir miskali bulur veya geçerse malın israf edilmiş olacağını belirtir. Bazı âlimler bunu tenzihî bir yasaklama anlayarak daha ağır yüzüklerin câiz olabileceğini söylemiştir. Şâfiîlerden bir grup ise ağırlığı bir miskali aşan yüzüğün haram olduğuna hükmetmiştir.[427]

4- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]رَأى رَسُولُ اللهِ # في يَدِ رَجُلٍ خَاتَماً مِنْ ذَهَبٍ فَنَزَعَهُ وَطَرَحَهُ وقَالَ: يَعْمِدُ أحَدُكُمْ إلى جَمْرَةٍ مِنْ نَارٍ فَيَجْعَلُهَا في يَدِهِ فَقِيلَ لِلرَّجُلِ: بَعْدَ مَا ذَهَب رَسولُ اللهِ # خُذْ خَاتَمَكَ انْتَفِعْ بِهِ فقَالَ: وَاللهِ آخُذُهُ أبداً، وَقَدْ طَرَحَهُ رَسولُ اللهِ #[. أخرجه مسلم .

4. (2096)- İbnu Abbas (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamın elinde altından bir yüzük gördü. Onu çıkarıp attı ve:
"Biriniz tutup ateşten bir parçayı alıp eline koyuyor!" buyurdu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) gidince adama: "Yüzüğünü al (başka sûrette) ondan faydalan" dediler. O:
"Hayır! Vallâhi ebediyen almayacağım, onu Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) attı" dedi." [Müslim, Libâs 52, (2090).][428]

5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَدِمَتْ هَدَايَا مِنْ النَّجَاشِيِّ فِيهَا خَاتَمٌ مِنْ ذَهَبٍ فِيهِ فَصٌّ حَبَشِيٌّ، فَأَخَذَهُ رَسولُ اللهِ # بِعُودٍ، أوْ بِبَعْضِ أصَابِعِهِ مُعْرِضاً عَنْهُ، ثُمَّ دَعَا أُمَامَةَ بِنْتَ أبِى الْعَاصِ بِنْتَ بِنْتِهِ زَيْنَب، فقَالَ: تَحَلِّى بِهذِهِ يَا بُنَيَّةَ[. أخرجه أبو داود.

5. (2097)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a Habeş kralı Necâşî'den hediyeler geldi. İçerisinde Habeşî kaşlı bir de altın yüzük vardı. Resûlullah onu bir çöple veya tiksinerek bir parmağıyla aldı. Kızı Zeyneb'in kızı Ümâme Bintu Ebî'l-Âs'ı çağırıp: "Yavrucuğum al şunu, takın!" dedi." [Ebû Dâvud, Hâtem 8, (4235).][429]

6- وعن سعيد بن المسيب قال:]قالَ عُمَرُ لِصُهَيْبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: مَالِى أرَى عَلَيْكَ خَاتَمَ الذَّهَبِ؟ فقَالَ: قَدْ رَآهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْكَ فَلَمْ يَعِبهُ قَالَ: مَنْ هُوَ؟ قَالَ: رَسولُ اللهِ #[. أخرجه

النسائى .

6. (2098)- Saîd İbnu'l-Müseyyeb anlatıyor: "Hz. Ömer, Süheyb (radıyallâhu anhümâ)'e: "Niye parmağında altın yüzük görüyorum?" dedi. Beriki: "Onu senden daha hayırlı olan da gördü, ama ayıplamadı" deyince, Hz. Ömer:

"O da kimmiş?" dedi. Süheyb: "Resûlullah!" cevabını verdi." [Nesâî, Zînet 42, (8, 164, 165).][430]

AÇIKLAMA:

Son üç hadis altın yüzüğün tahrimiyle ilgilidir. Birinci hadis, Hz. Peygamber'in, yasağın ciddiyetinin kavranması için, altın yüzüğü takan kimsenin parmağından eliyle çıkarıp atmaktadır. Âlimler, burada münkere elle müdâhalenin bir örneğini de bulmaktadırlar. Yüzüğün atılması, telef edilmesi mânasına değildir, zecr içindir. Zîra Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) mal israfını yasaklamıştır. Adamın "ebediyen almam!" demesi, Resûlullah'a son derece bağlılığının ifâdesidir. Bir takva olarak yüzüğü almayıp, muhtaçlara tasadduk etmesi takdîr edilecek bir durumdur.
İkinci hadis Habeş kralı Necâşî'nin hediyelerinden bahsetmektedir. Başka rivâyetlerde bu hediyeler meyanında bir çift sâde mest, bir cam bardak, üç aded baston da sayılır. Hz. Peygamber'e bazı komşu krallardan hediyeler gelmiş idi. Bu mevzu ileride müstakil bir bölüm olarak gelecektir (5783-5790). Sadedinde olduğumuz rivâyet, Habeş kralının hediyeleri arasında çıkan altın yüzüğü, Resûlullâh'ın kız torunu Ümâme'ye taktığını belirtmektedir. Yüzüğü çöple ve tiksinti ile alması, altın zînetin erkeklere haram olması sebebiyledir. Ulemâ, altın zînetin kadınlara helâl olduğu husûsunda nass kabul etmişlerdir.
Üçüncü hadis, erkeklerin altın yüzük kullanabileceklerini ifâde etmektedir. Ancak Nesâî'nin, es-Sünenü'l-Kübrâ'da hadisi kaydettikten sonra "Bu hadis münkerdir" demiştir.
Berâ İbnu'l-Âzib (radıyallâhu anh)'in de parmağında altın yüzük taşıdığı, niçin böyle yaptığını soranlara: "Bu yüzük, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bana bahşettiği bir armağandır. Bunu bana Resûlullah takmıştır. Ve: "Allah'ın ve Resûlullah'ın sana ihsan ettiği bu yüzüğü kullan" buyurdu!" demiştir. Tahâvî'nin Meâni'l-Âsâr'da kaydettiği bu rivâyet de erkeklere altın yüzüğün cevazını sarîh olarak ifâde eder.
Altın yüzüğün erkeklere haram olduğunu söyleyen âlimler, bu itiraza şu cevabı verirler:
1- Mübah kılıcı bir rivâyetle, haram kılıcı bir rivâyet teâruz ederse, ihtiyaten haram kılıcı râcih addedilir, mübah kılıcı da metrûk ve mercûh addedilir.
2- Altın yüzük kullanmayı erkeklere helâl kılan rivâyetler, tahrimden önceki durumu aksettirebilir. Ancak şurası da açık ki, Berâ'ya yüzüğün sorulmuş olması, hâdisenin tahrîmden sonra cereyan ettiğini gösterir.
Şu halde, bu meselede birinci cevap daha ikna edicidir.
Hemen belirtelim ki, bazı âlimler, "lüzûm olmadığı durumlarda yüzük taşımayı terketmek evladır" demiştir. Hanefî fakihlerinden Hulvânî, talebelerine yüzük takmayı yasaklamıştır. İhtiyâr'da "yüzük takmak, bir ihtiyaçtan neşet ediyorsa sünnettir" denir. Tatarhâniye'de mutlak sûrette caiz olduğu ifâde edilir. Hanefîlerin görüşü de bu merkezdedir.
Kâmil Miras, Tecrid-i Sarîh tercümesinde bu bahsi işlerken, örfe müstenîd bir zaruret gerekçesiyle nişan yüzüklerinin altından olmasını câiz görür. Ne var ki, nişan yüzüğü takmanın zarûret olması su

götürür bir keyfiyettir.[431]

-7- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهَانِى رَسولُ اللهِ # أنْ أجْعَلَ خَاتِمِى في هذهِ، وَأشَارَ إلى الوُسْطَى وَالَّتِى تَلِيهَا[. أخرجه الخمسة إ البخارى.وفي رواية أبى داود والترمذي:] نَهَانِى عَنِ القَسِّيِّ، وَالمِيْثَرَةِ الحَمْرَاءِ، وَأنْ ألْبَسَ خَاتَمِى في هذِهِ، أوْفى هذِهِ، وَأشَارَ إلى السَّبَّابَةِ وَالوُسْطَى[.

7. (2099)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğümü şu parmağa koymamı yasakladı -ve eliyle orta ve ondan sonra gelen (şehadet) parmağına işaret etti- buyurdu." [Müslim, Libâs 64, (2078); Tirmizî, Libâs 44, (1787); Nesâî, Zînet 53, (8, 177); Ebû Dâvud, Hâtem 4, (4225).][432]

-8- وعن رَضِيَ اللهُ عَنْه:] أنَّ النَّبىَّ # كانَ يَتَخَتَّمُ فِي يَمِينِهِ[. أخرجه أبو داود والنسائى.

8. (2100)- Yine Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah yüzüğünü sağ eline takardı." [Ebû Dâvud, Hâtim 5, (4226); Nesâî, Zînet 49, (8, 175).][433]

-9- وعن جعفر بن محمد عن أبيه:]أنَّ الحَسَنَ وَالحُسَيْنَ كانا يَتَخَتَّمانِ في يَسَارِهِمَا[. أخرجه الترمذي وصححه .

9. (2101)- Cafer İbnu Muhammed, babasından naklen anlatıyor: "Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin (radıyallâhu anhümâ), yüzüklerini sol ellerine takarlardı." [Tirmizî, Libâs 16, (1743).][434]

-10- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]كانَ النَّبىُّ # يَتَخَتَّمُ فِي يَسَارِهِ وكانَ فَصُّهُ فِي بَاطِنِ كَفِّهِ: وَكانَ ابنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ[. أخرجه أبو داود .

10. (2102)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğü sol eline takardı ve kaşını avucunun içine getirirdi. İbnu Ömer de böyle yapardı. [Ebû Dâvud, Hâtem 5, (4227, 4228).][435]

AÇIKLAMA:

Son dört hadis, yüzüğün takılması gereken el ve parmaklar hakkında bilgi vermektedir. Bunlardan birincisinde orta parmakla ondan sonra gelen şehâdet parmağına yüzük takmanın yasaklandığı anlaşılmaktadır.
Müteakip rivâyetlerin bazısı yüzüğün sağ ele takılacağını belirtirken, bazısı da sol ele takılacağını

ifâde etmektedir. Her iki ele de yüzük takılabileceğini ifâde eden başka sahîh rivâyetler de vardır. Ulemâ, rivâyetlerden hareketle yüzüğün her iki ele de takılabileceğine hükmetmişlerdir. Hangisinin tercîh edilmesi gerektiği yani efdal olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Ancak sağla ilgili rivâyetler daha fazladır. İbnu Hacer, tezeyyün yani bir süs unsuru olarak takan sağa, mühür olarak takan sola takmalıdır, dedikten sonra sağa takmanın tercîh edilmesinin gereğine dikkat çeker. "Çünkü der, sol el istincada kullanıldığı için, necaset değmekten korunmuş olur." Ona göre mühür olarak kullanılınca sağ elle soldan çıkarılması kolay olur.
Ayrıca erkeklerin küçük parmağa takmaları efdaldir, zira işe mani olmaz. Kadınlar ise, parmaklarına müteaddid yüzükler takabilirler.[436]

-11- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ النَّبىُّ # إذَا دَخَلَ الخَءَ نَزَعَ خَاتَمَهُ[. أخرجه الترمذي وصححه والنسائى. وزاد رزين:]وكَانَ فِى يَدِهِ الْيُسْرَى[.

11. (2103)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) helâya girdiği zaman yüzüğünü çıkarırdı." [Tirmizî, Libâs 16, (1746); Nesâî, Zînet 54, (8, 178). Rezin şu ilâvede bulunmuştur: "Yüzük Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sol elinde idi."][437]

AÇIKLAMA:

Aliyyü'l-Kâri helaya girerken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, yüzüğü parmağından çıkarmasını, yüzüğün kaşına kazılmış olan Muhammed Resûlullah ibâresi sebebiyle olduğunu belirtir. Bu rivâyetten hareketle, yüzükte Allah'ın veya Resûlü'nün ismi veya Kur'ân bulunması halinde helaya girerken çıkarılması gerektiğine hükmedilmiştir. İbnu Hacer gibi diğer bir kısım âlimler, daha da ileri giderek herhangi bir peygamber veya melek ismi bulunsa çıkarması gerektiğine, aksi davranışın mekruh olduğuna hükmederler. Bu hükmün Hanefî mezhebine de uygun olduğu belirtilmiştir.[438]

-12- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَتِ امْرَأةٌ النَّبىَّ # فقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ: سِوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ؟ فقَالَ: سِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ، فقَالَتْ: طَوْقٌ مِنْ ذَهَبٍ؟ قَالَ: طَوْقٌ مِنْ نارٍ قَالَتْ: قُرْطَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ؟ قَالَ: قُرْطَيْنِ مِنْ نَارٍ، فكَانَ عَلَيْهَا سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَرَمَتْ بِهِمَا وَقَالَتْ: إنَّ المَرْأةَ إذَا لَمْ تَتَزَيَّنْ لِزَوْجِهَا صَلِفَتْ عِنْدَهُ فقَالَ: مَا يَمْنَعُ إحْدَاكُنَّ أنْ تَصْنَعَ قُرْطَيْنِ مِنْ فِضّةٍ: ثُمَّ تُصَفِّرُهُ بِزَعْفَرَانٍ، أوْ بِعَبِيرٍ[. أخرجه النسائى.»الْقُرْطُ«: من حلى ا'ذن معروف.و»وَصَلِفَتِ المَرْأةُ عِنْدَ زَوْجِهَا«: إذا لم تحظ عنده.و»وَالْعَبِيرُ«: أخط من الطيب تجمع بالزعفران

12. (2104)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek sordu:
"İki altın bilezik hakkında ne dersiniz, (takayım mı?)"
"Ateşten iki bileziktir, (takmayın!)" deyip cevap verdi. Kadın devamla:
"Pekâlâ altın gerdanlığa (ne dersiniz?)" diye sordu. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yine:

"Ateşten bir gerdanlık!" cevabını aldı. O, yine sordu:
"Bir çift altın küpeye ne dersiniz?"
"Ateşten bir çift küpe!"
Kadında bir çift altın bilezik vardı. Onları çıkarıp attı ve:
"(Ey Allah'ın Resûlü), kadın kocası için süslenmezse, onun yanında kıymeti düşer" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sizden birine, gümüş küpeler takınmasından, bunları za'feran veya abîr ile sarartmasından kimse engel olmaz!" cevabını verdi." [Nesâî, Zînet 39, (8, 159).][439]

AÇIKLAMA:

1- Abîr'e za'ferân da denmiş ise de bunun za'ferânla karıştırılan bir sürünme maddesi (tîb) olduğu ifâde edilmiştir. en-Nihâye'de: "Farklı maddelerin karışımıyla elde edilen renkli bir tîb çeşididir" diye açıklanır. Gümüş, bunlarla muamele edilince sarararak altın görünümünü kazanmaktadır.
2-Bu hadis, altının zînet olarak kullanılmasının kadınlara da haram olduğunu ifâde ediyorsa da, daha önce açıklandığı üzere, muayyen şartlar çerçevesinde kadınların altın tezyinat kullanmaları helâldir. [440]

ـ13ـ وعن ثوبـان رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]جَاءَتْ فِاطِمَـةُ بِنْتُ هُبَيْرَةَ إلى رَسُولِ اللهِ # وفي يَدِهَا فَتْـخٌ مِنْ ذَهَـبٍ. »أىْ خَوَاتِيمُ ضِـخَامٌ«، فَجَعـلَ رسولُ اللهِ # يَضْـرِبُ يَـدَهَا، فَـدَخَلَتْ عَلى فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللهِ # رَضِـيَ اللهُ عَنْهـا تَشْـكُو إلَيْهَـا الَّذِى صَـنَعَ بِهَا رَسُولُ اللهِ #، فَانْتَزَعَـتْ فَاطِمَةُ رَضِـيَ اللهُ عَنْها سِلْسِـلَةً في عُنُقِهَا مِنْ ذَهَبٍ، فقَالَتْ: هـذِهِ أهْدَاها إلىَّ أبُو حَسَنٍ، فَدَخَلَ النَّبى # وَالسِّلْسِـلَةُ في يَـدِهَا، فقَالَ يَا فَاطِمةُ: أيَسُرُّكِ أنْ تَقُولَ النَّاسُ: ابْنَةُ رَسُولِ اللهِ # في يَدِهَا سِلْسِـلَةٌ مِنْ نـارٍ: ثُمَّ خَرَجَ فَلَمْ يَقْعُدْ: فَأرْسَلَتْ فَاطِمَـةُ بِالسِّلْسِـلَةِ فَبَاعَتْهَـا وَاشْتَرَتْ بِثَمَنِهَا عَبْـداً فَأعْتَقَتْهُ: فَحُدِّثَ رَسولُ اللهِ # بِذلِكَ، فقَالَ: الْحَمْدُ للهِ
الَّذِى أنْجى فَاطِمَـةَ مِـنَ النَّارِ[. أخرجـه النسائى.»الْفَتْـخُ«: جمـع فتخـة، وهى حلقـة فصّ فيها تجعلها المرأة في أصابع يديها، وربما وضعتها في رجلها .

13. (2105)- Sevbân (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına Fâtıma Bintu Hübeyre, elinde altından iri yüzükler (Feth) olduğu halde gelmişti. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kadının ellerine vurmaya başladı. Fâtıma da hemen (oradan sıvışıp) Resûlullah'ın kerîmeleri Fâtımatu'z-Zehrâ (radıyallâhu anhâ)'nın yanına girdi. Ona Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kendisine olan davranışını anlattı. Bunun üzerine Hz. Fâtıma (radıyallâhu anhâ) boynundaki altın zinciri çıkarıp: "Bunun bana Hasan'ın babası Hz. Ali (radıyallâhu anhümâ) hediye etti" dedi. Zincir daha elinde iken Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yanlarına girdi ve şunu söyledi:
"Ey Fâtıma! Halkın: "Resûlullah'ın kızının elinde ateşten bir zincir var!" demesi seni memnun eder mi?" dedi ve böyle diyerek oturmadan geri dönüp gitti. Bunun üzerine Fâtıma (radıyallâhu anhâ) zinciri çarşıya gönderip sattırdı, parasıyla bir köle satın aldı ve onu âzad etti.

Bu olanlar Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a anlatılınca: "Fâtıma'yı ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun!" buyurdular." [Nesâî, Zînet 39, (8, 158).][441]

AÇIKLAMA:

1- Feth, "fetha"nın cem'idir. Fetha iri, kaşsız yüzüğe denir. Daha ziyâde kadın süsüdür, el parmaklarına veya ayağa takınır.
2- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Fâtıma Bintu Hübeyre'nin eline vurması zecr maksadına mâtuftur. Yani altınla süslendiği, parmaklarına altın yüzükler taktığı için, ellerine vurmak sûretiyle memnuniyetsizliğini izhâr edip, altın takınmaktan zecr etmiştir.
Hadisin mânası bu olmakla beraber, İslâm'ın altın süsler hususundaki hükmü bu değildir. Bu ve buna mümasil, kadınlara altını haram kılan hadislerin mensuh olduğu kabul edilmiştir. Nevevî, bu hususta icma olduğunu söyler. Zikri geçen neshedici hadis şudur: إنَّ هَـذَيْنِ حَرَامٌ عَلَى ذُكُـورِ أُمَّتِى حِلٌّ لِنَاثِهَا "...Şu iki madde (altın ve ipek) ümmetimin erkeklerine haramdır, kadınlara helâldir."
Bu mesele üzerine gelen rivâyetleri İbnu Şâhin şöyle açıklığa kavuşturur: "İslâm'ın bidayetinde erkekler de altın yüzükler takarlar (ipekliler giyerlerdi). Sonra bunlar hakkında umûmî bir yasak geldi, kadına da erkeğe de şâmil bir yasaklama. Daha sonra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) erkekleri hariç kılarak, kadınlar hakkında mübah hükmü getirdi. Böylece kadınlar üzerindeki yasak hükmü, haklarında ibâheye dönüştü ve ibâhe, yasağı neshetti. Nevevî, Müslim Şerhi'nde bu hususta müslümanların icma ettiğini kaydeder."[442]

14- وعن أخت لحذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رسولُ اللهِ #: يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ، أمَا لَكُنَّ في الفِضَّةِ مَـا تَحَلَّيْـنَ بِـهِ، أمَـا إنَّهُ لَيْسَ مِنْكُنَّ امْرأة تَتَحَلَّى ذَهَبـاً وَتُظْهِرُهُ إَّ عُـذِّبَتْ بِهِ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

14. (2106)- Huzeyfe'nin kız kardeşi (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ey kadınlar cemaati! Süs eşyanız gümüşten olmalıdır. Sizden hangi kadın altınla süslenir ve onu izhâr eder (yabancıya gösterirse), mutlaka onunla azaba maruz kalır." [Ebû Dâvud, Hâtem 8, (4237); Nesâî, Zînet 39, (8, 156, 157).][443]

AÇIKLAMA:

1- Burada Huzeyfe'nin kız kardeşi diye zikri geçen kadının ismi Fâtıma'dır, Havle de denmiştir.
2- Hadisin sıhhati eksiktir. Sahih olsa bile önceki hadiste belirtildiği üzere altın, gümüş ve ipek gibi maddeleri kadınlara mutlak şekilde haram kılan rivâyetler mensuhtur veya "yabancıya göstermek" "iftihar ve tekebbür" için giymek gibi kayıdlarla kayıtlıdır.[444]

15- وعن عقبـة بن عـامر رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رَسُولُ الله # يَمْنَعُ أهْلَهُ الحِلْيَـةَ وَالحَرِيرَ

وَيَقُولُ: أنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ حِلْيَةَ الجَنَّةِ وَحَرِيرَهَا فَ تَلْبَسُوهَا فِي الدُّنْيَا]. أخرجه النسائى.وفي أخرى له عن ابن عمر قال:]نَهى رَسولُ اللهِ # عَنْ لُبْسِ الذَّهَبِ إَّ مُقَطَّعاً[.»المُقَطع«: الشئُ اليسير نحو الشنف، والخاتم للنساء، وكره الكثير للسرف والخيء، وعدم إخراج الزكاة منه.

15. (2107)- Ukbe İbnu Âmir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) ehline takı ve ipeği yasakladı ve: "Eğer sizler cennet takılarını ve cennetin ipeğini seviyorsanız, bunları dünyada takınıp giymeyin" buyurdu." [Nesâî, Zînet 39, (8, 156).]
Nesâî'nin İbnu Ömer'den yaptığı bir diğer rivâyette: "Resûlullah, altın takınmayı, mukatta' yani az bir parça olmak kaydıyla tecvîz etti" denilmiştir.
Mukatta: Az bir şey demektir, kulağın üst kısmına takılan küçük halka, kadın yüzüğü gibi. İsraf, kibir ve zekât vermekten kaçınmak gibi durumları[445] mekruh addetmiştir.[446]

AÇIKLAMA:

Hadisin zâhiri, Sindî'ye göre Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerine, gümüş olsun, altın olsun takıyı mutlak şekilde yasakladığını göstermektedir. Ancak, gerek altın ve gümüşün ve gerekse ipeğin kadınlara helal edildiği göz önüne alınacak olursa şu söylenebilir: "Âhireti dünyaya tercih etmeleri için, bu yasağın sadece onlara mahsus olması mümkündür." Sindî, hadisin zâhirinden çıkabilecek bir başka te'vîle daha yer verir: "Hadiste geçen "ehli"nden muradın Ehl-i Beyt'e mensup erkekler olması da muhtemeldir." Bu mâna esas alınınca, hadise mensuh demeye veya başkaca te'vîl etmeye gerek kalmayacağı açıktır.[447]

16- وعن بنانة موة عبد الرحمن بن حبان اْنصارىّ قالت:]دُخِلَ عَلى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها بِجَارِيَةٍ لَهَا جَجِلُ يُصَوِّتْنَ، فقَالَتْ: َ تُدْخِلْنَهَا عَلَيَّ إَّ أنْ تُقَطِّعْنَ جَجِلَهَا، وَقَالَتْ سمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: َ تَدْخُلُ المََئِكَةُ بَيْتاً فِيهِ جَرَسٌ[. أخرجه أبو داود .

16. (2108)- Bünâne Mevlâtu Abdirrahman İbnu Hayyân el-Ensârî anlatıyor: "Hz. Âişe'nin yanına, üzerinde ziller bulunan bir kız getirildi. Kızın zilleri çıngır çıngır ses çıkarıyordu. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ): "Sakın ha! zillerini koparmadan onu yanıma getirmeyin!" dedi ve ilâve etti: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Zil bulunan eve melâike girmez" buyurduğunu işittim." [Ebû Dâvud, Hâtem 6, (4231).][448]

AÇIKLAMA:

1-Bu hadisi, Müslim'de merfu olarak kaydedilmiş olan: َ تَصْحَبُ الْمََئِكَةُ رُفْقَةً فِيهَا كَلْبٌ وَ اَلْجَرَسُ İçinde köpek ve zil bulunan yolculara (rahmet) meleği arkadaşlık etmez" veya: جَرَسٌ مَزَامِيرُ الشَّيْطَانِ "Zil şeytanın mizmârıdır (düdüğüdür)" veya Nesâî'de geçen َ تَدْخُلُ الْمََئِكَةُ بَيْتاً

فيهِ جُلْجُلٌ وَ جَرَسٌ "Melâike, içerisinde zil ve çan bulunan eve girmez" gibi hadisler te'yîd eder.
2- Hadiste geçen cülcül (cem'i: celâcil) hayvanların boynuna takılan küçük çan'a denir. İnsanlar takınca dilimizde zil denir. Ceres de yerine göre zil veya çan veya çıngırak mânalarına gelir.
3- Çan ve zil gibi şeylerden meleklerin memnun kalmaması, bazı âlimlere göre, kilise çanını hatırlattıkları içindir. Bazı âlimler, onların çıkardığı sesin çirkinliği sebebiyle meleklerin nefret ettiğini söylemiştir. Bazı âlimler de kerâhetin sadece büyük çanlarla ilgili olduğunu söylemişlerdir. Ancak sadedinde olduğumuz hadiste küçük çan yani zil mevzubahis olmalıdır.

Ancak bu hadislerde ifâde edilen kerâhet tahrimî değil, tenzihîdir:[449]

-17- وعن عرفجة بن أسعد قال:]أُصِيبَ أَنْفِي يَوْمَ الكُبِ في الجَاهِلِيَّةِ، فَاتَّخَذْتُ أَنْفاً مِنْ وَرِقٍ فَأَنْتَنَ عَلَيَّ، فَأَمَرَنِى رَسُولُ اللّهِ # أَنْ أَتخَذَ أَنْفاً مِنْ ذَهَبٍ[. أخرجه أصحاب السنن.»الكُبُ«: بضمّ الكاف وتخفيف الم: اسم ماء كان به: يوم معروف من أيام العرب .

17. (2109)- Arfece İbnu Es'ad (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Cahiliye devrinde cereyan eden Külâb savaşında burnum isabet almış, bu sebeple gümüşten bir burun taktırmıştım. bilahare kokmaya başladı. (Durumu kendisine açınca), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana altından bir burun yaptırmamı söyledi." [Ebû Dâvud, Hâtem 7, (4232, 4233, 4234); Tirmizî, Libâs 31, (1770); Nesâî, Zînet 41, (8, 163, 164).][450]

AÇIKLAMA:

1- Külâb, bir su ismidir. Burada, cahiliye devrinde iki ayrı vak'a cereyan etmiştir. Külâbu'l-evvel ve Külâbu's-Sânî diye isimlenir. Türbüştî merhum, bu suyun Cebele ve Şam adındaki iki dağın sağ tarafında yer aldığını, mezkur vak'aların Eksem İbnu Sayfî zamanında cereyan ettiğini kaydeder.
2- Ulemâ, bu rivâyete dayanarak, hîn-i hacette altından burun takılabileceğine ve dişlerin altın telle rabtedilebileceğine hükmetmiştir. Hattâbî şöyle der: "Bu hadiste, az miktarda altını zaruret halinde kullanmanın erkeklere mübah olduğu hükmü vardır, dişlerin altınla rabtedilmesi gibi. Altından başka bir maddeyi kullanmanın mümkün olmadığı yerlerdeki kullanımı da diş rabtındaki kullanımı gibidir."[451]

-18- وعن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ قَبِيعَةَ سَيْفِ رَسولِ اللّهِ # كَانَتْ مِنْ فِضَّةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.وفي رواية للنسائى عن أنس قال:]كانَ نَعْلُ سَيْفِ رَسُولِ اللّهِ # فِضَّة، وَقَبِيعَةَ سَيْفِهِ فِضَّةً، وَمَا بَيْنَ ذلِكَ حِلَقُ الْفِضَّةِ[.

18. (2110)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) bildiriyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kılıncının kabzasının üst kısmı (kabîa) gümüştendi."Nesâî'nin Enes'ten bir rivayetinde, "Resûlullah'ın kılıncının pabuç kısmı gümüştü, kabzasının baş kasmı (kabîa) da gümüştü. Bunlar arasında gümüş halkalar vardı" denmiştir. [Ebû Dâvud, Cihâd 71, (2583, 2584, 2585); Tirmizî, Cihâd 16 (1691); Nesâî, Zînet

121, (8, 219).][452]

AÇIKLAMA:

1- Kabîa: Kılıncın kabzasının üst kısımıdır. Duruma göre gümüş ve demirden olur.
2- Bagavî bu hadiste, kılınçların az miktarda gümüş kullanılarak süslenebileceğine cevaz olduğunu belirtir. Eyer ve gem husûsunda aynı şeyin yapılıp yapılamayacağında ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimler tıpkı kılınçta olduğu gibi, mübah olduğunu söylerken bazıları da: "Bu, hayvanı tezyin etmektir, haramdır" demiştir. Kasatura ve benzeri harp techizatının gümüşle tezyîni hususu da aynı şekilde ihtilâflıdır. Bunların altından süslenmesinin haramlığı husûsunda ittifak vardır.
Harp techizâtının altın ve gümüş dışındaki maddelerle tezyînin evlâ olduğunu söyleyenlere karşı gelenlerden: "Kılınçların altın ve gümüşle tezyîni düşmanı korkutmak için meşru kılınmıştır. Resûlullah'ın ashâbı bundan müstağni idiler. Çünkü onların kendilerinde müstesna bir şiddet, imanlarında başka bir kuvvet vardır" diyenler olmuştur.[453]

İKİNCİ BÂB

HİDAB (SAÇ BOYAMASI)

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Hidâb'ı İbnu Hacer "saç ve sakaldaki beyazlığın rengini değiştirmek" diye târif eder. Hadislerde, kına yoluyla el ve ayakların boyanmasının da hidâb kelimesiyle ifâde edildiği görülür. Şu halde daha çok saç boyaması mevzubahis olduğu için, bu kelime ile öncelikle saçın rengini değiştirmek kastedilmiş de olsa, insan bedeni ile alâkalı muhtelif boyamaların hidâb'-la ifade edildiği söylenebilir.
Hidâb dinin müdâhalesine giren bir meseledir. Kullanılacak renkten, boyanacak uzva ve hatta kadın ve erkek arasında riayet edilip, korunması gerekecek farklılıklara kadar bir kısım hususlarda dinimizin vaz'ettiği görüşleri vardır. Bunlardan bazılarında ulema ittifak ederken, bazılarında ihtilaf eder. Bir meselede ihtilaf, o konuda dinin kesin ve sert bir tavır takınmayıp, sühûleti esas aldığını gösterir.
Şunu da belirtelim: Hadislerde, ihtiyarlıkla ortaya çıkan beyazlıkların boyanması mevsubahis olduğu halde, zamanımızda bilhassa kadınlar, henüz gençken saçların tabiî renklerini değiştirmek için meç denen kırçıllaştırma, röfle denen sarartma ameliyelerine başvurmaktadırlar. Bu boyamalar, İslâm'ın vâzıh emirlerinden olan tesettüre uymayan bir espiri ile icrâ edildiğinden başka, tabiî hali bozma, israf, teşebbüh gibi yönleri, meseleye boyama bahsinin dışında başka buutlar getirmektedir.Şu halde İslâm'ın hidâb bahsi günümüzde her zamankinden daha canlı, daha aktüel bir mahiyet arzetmektedir. Bir kısım teferruat, görüleceği üzere takva ve teslimiyetle ilgili kalmaktadır. Biz burada hadislerde gelen hususları, ulemânın fetvaları çerçevesinde sunacağız. Hayatını Resûlü'nün sünnetine göre yönlendirilmek isteyenlerce bunların bilinmesi faydalı olacaktır.[454]

-1- عن أبى هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]قـال رَسُول اللهِ #: إنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارى َ يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي بهذا اللفظ.ولفظ الترمذي:]غَيِّرُوا الشَّيْبَ، وَ تَشَبَّهُو

بِالْيَهُودِ].

1. (2111)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Yahudîler ve hıristiyanlar (saçlarını) boyamazlar. Siz onlara muhâlefet edin." [Buhârî, Libâs 67, Enbiya 50; Müslim, Libâs 80, (2103); Ebû Dâvud, Tereccül 18, (4203); Nesâî, Zînet 14, (8, 137); Tirmizî, Libâs 20, (1752).]Bu hadis Tirmizî'de "(Saçınızdaki) aklıkların rengini değiştirin, yahudîlere benzemeyin!" şeklinde gelmiştir.[455]

AÇIKLAMA:

Hadis muhtelif tarîklerden gelmiştir. Ahmed ibnu Hanbel'in bir rivâyetinde, Ensâr'dan yaşlanmış, sakalları aklaşmış bir ihtiyarlar grubuna rastladığı vakit: يَا مَعْشَرَ اَنْصَارِ حَمِّرُوا وَصَفِّرُوا وَخَالِفُوا اَهْلَ الْكِتَابِ "Ey Ensar topluluğu (saçlarınızı) kızıla boyayın, sarıya boyayın ve Ehl-i Kitâb'a muhâlefet edin!" tavsiyesinde bulunur.
Taberânî'nin bir rivâyetinde: "Saçların renginin değiştirilerek yabancılara (eâcim) muhâlefet edilmesi" emredilir. Bu rivâyette "beyaz rengin değiştirilerek muhâlefet edilmesi" emredildiği ve boyanacak renk tahsisi yapılmadığı için bu rivâyete dayanarak siyah rengi de câiz görenler olmuştur.
Ancak İbnu Abbâs ve Câbir (radıyallâhu anhümâ)'den rivayet edilen iki hadis saçların siyaha boyanmasını yasaklamaktadır. Hz. Câbir'in Müslim'de gelen hadisi şöyle: غَيِّرُوا هَذَا بِشَىءٍ وَاجْتَنِبُوا السَّوَادُ "Bunun sakalının rengini değiştirin, siyahtan sakının." İbnu Abbâs'ın Ebû Dâvud'daki rivayeti şöyle: يكُونُ قَوْمٌ يَحْضِبُونَ في آخِرِ الزَّمَانِ بِالسَّوَادِ كَحَواصِلِ الْحَمَامِ يَرِيحُونَ رَائِحَةَ الْجنَّةِ "Ahir zamanda, güvercin havsalası[456] gibi siyah renkle saçını boyayacak insanlar zuhur edecek. Onlar var ya cennetin kokusunu bile koklayamazlar." Bu iki rivâyeti esas alan Nevevî saçı siyaha boyamanın tahrîmen mekruh olduğuna hükmetmiştir. Taberânî'nin Ebû'd-Derdâ'dan yaptığı bir hadiste de: "Kim siyahla (saçlarını) boyarsa, Allah onun yüzünü Kıyamet günü siyah kılsın" buyurulmuştur.
El Halîmî, saçı siyaha boyamanın erkekler hakkında mekruh olduğuna, kocası sebebiyle kadının siyaha boyamasının mekruh olmadığına hükmetmiştir.
İmâm Mâlik: "Kına ve ketem ile boyamak câizdir, ancak siyahtan başka bir şeyle boyamak bence daha iyidir" demiştir. Ketem, bir bitki olup, saçlara siyah renk vermede boya maddesi olarak kullanılır. düşmanla cihad eden kimsenin saçlarını siyaha boyamasında kerâhet yoktur, ulemâ bu hususta ittifak eder.
Şunu da belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadiste mevzu bahis edilen "boyama", ne elbise ile ne de el ve ayaklarla ilgilidir. Çünkü, yahudîler bunların boyanmasını terketmiş değiller.
El ve ayakların boyanması, erkekler hakkında tedavî maksadı dışında câiz görülmemiştir.
Sahâbe, saç boyaması hususunda ihtilaf etmiş, kimisi boyamış, kimisi boyamamıştır. Resûlullah'ın boyayıp boyamadığı da ihtilâflıdır.
Görüldüğü üzere, saç boyama meselesinde, hem hadislerde hem de ulemâ arasında farklı durumlar gözükmektedir.

Bu mevzuyu Nevevî, Müslim Şerhi'nde şöyle açıklar: "Kadı İyâz der ki: "Sahâbe ve Tâbiîn'den selef büyükleri, boyama ve kullanılacak boyanın cinsi husûsunda ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı: "Boyamayı terketmek efdaldir" demişler ve Resûlullah'ın saçlardaki akların rengini değiştirmeyi yasaklayan hadisini delil olarak göstermişlerdir. Çünkü Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) aklarının rengini değiştirmemiştir. Bu husus Hz. Ali, Hz. Ömer, Hz. Übey ve diğer bazılarından (radıyallâhu anhüm) rivâyet edilmiştir. Bir kısmı da: "Boyamak efdaldir" demiştir. Nitekim sahabe, Tâbiîn ve arkadan gelenlerden bir kısım büyükler saçlarını boyamışlar, kendilerine delil olarak da Müslim ve diğer hadis imamlarının kaydettiği hadisleri göstermişlerdir.

İşte bu sonuncu grup aralarında, boyanın cinsi husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bunların çoğu sarıya boyamayı uygun bulmuşlardır. Hz. Ali, İbnu Ömer, Ebû Hüreyre vs. bunlardandır. Bir kısmı kına ve ketem ile, bir kısmı za'feran ile bir kısmı siyah boya ile boyamışlardır. Siyahı tercih edenler arasında Hz. Osman Hz. Hasan, Hz. Hüseyin (yani Hz. Ali'nin iki oğlu), Ukbe İbnu Âmir, İbnu Sîrîn, Ebû Bürde vs. zikredilir."

Kadı İyâz (bu ihtilafları kaydettikten sonra) Taberânî'nin şu açıklamasına yer verir: "Doğrusu şudur: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın saçtaki akları boyamayı emreden ve yasaklayan rivâyetlerin hepsi sahîhtir. Aralarında tenâkuz da mevzubahis değildir. Hadislerdeki boyama emri Hz. Ebû Bekir'in babası Ebû Kuhâfe kadar yaşlanıp saçı sakalı ziyadesiyle ağarmış olanlar içindir. Yasak da henüz yeni ağarmaya başlayanlar içindir."

Kadı İyâz devamla der ki: "Seleften bazılarının saç boyamasına yer verip, bazılarının yer vermemesi meselesine gelince, bu da onların belirtildiği gibi ahvallerinin farklılığına bağlıdır. (Yani iyice ağaranlar boyamış, yeni ağarmaya başlayanlar boyamamıştır). Şurası muhakkak ki, boyama hususunda vârid olan emir ve nehiy bi'l-icma, vücûb ifâde etmez. Bundandır ki, bu konuda farklı görüşleri iltizam edenler birbirlerini tenkîd etmemişlerdir. Emir -nehiy ifade eden hadislerden birinin nâsih, diğerinin mensûh olduğunu söylemek de câiz değildir.

Gerek Kadı İyâz ve gerekse diğer ulemâ, meseleyi iki duruma irca ederek özetlemişlerdir:

1- Bir yerde saç boyama adeti varsa, buna uymamak dikkatleri çekeceğinden, şöhrete sebep olur, bu ise mekruhtur. Aksi de böyledir, yani boyama adetinin olmadığı bir yerde boyamak dikkat çekeceğinden mekruhtur.

2- Hüküm, ağaran saçın manzarasına bağlıdır. Yani, bir kimsenin ağaran saçı güzel bir manzara arzediyor, boyanma halinden daha nazif ve nezih görünüyorsa, boyamamak evladır, aksine akları çirkin ve iğrenç bir manzara arzediyorsa boyanması evlâdır.

Şâfiî mezhebinden olan Nevevî, Kadı İyâz'dan bu nakli yaptıktan sonra: "Doğru ve sünnete uygun olanı, mezhebimizin görüşü olarak kaydettiğim hükümdür" der. (Yani: "Kadın olsun, erkek olsun saçlarını kızıla veya sarıya boyamaları müstahabtır, siyaha boyamaları haramdır."[457]

-2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]مَرَّ رَجُلٌ وَقَدْ خَضَبَ بِالْحِنَّاءِ، فَقَالَ النَّبىُّ #: مَا أَحْسَنَ هذَا، وَمَرَّ آخَرُ وَقَدْ خَضَبَ بِالْحِنَّاءِ وَالْكَتَمِ فقَالَ: هذَا أَحْسَنُ مِنْ هذَا، ثُمَّ مَرَّ آخَرُ وَقَدْ خَضَبَ بِالصُّفْرَةِ، فقَالَ: هذَا أَحْسَنُ مِنْ هذَا كُلِّهُ[. أخرجه أبو داود. »الْكَتَمُ«: نبت يخلط بالوسمة يختضب به .

2. (2112)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "(Saçlarına) kına yakmış bir adam gelmiştir.

Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Bu ne güzel!" buyurup takdir etti. (Az sonra) kına ve ketem ile boyanmış biri geldi.
"Bu evvelkinden de güzel!" buyurdu. Sonra (saçlarını) sarıya boyamış biri daha gelmişti ki:
"Bu öbürlerinden de güzel!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Tereccül 19, (4211); İbnu Mâce, Libâs 34, (3627).][458]

AÇIKLAMA:

1- Ketem, bir bitki olup, kına gibi saç boyamasında kullanılır. Daha ziyade siyaha çalan bir renk bırakır.
2- Bu hadis, tek başına kına yakılmasının güzelliğine delil olmaktadır. Ancak kına ketem ile karışırsa daha da güzel ve makbul olmaktadır. Bazı şârihler, kına ile ketemin karışımından siyah renk hâsıl olacağını söyleyen İbnu'l-Esîr, Hattâbî gibi bir kısım âlimlerin yanıldığına bu hadisten delil gösterirler. "Çünkü derler, erkekler kına ve ketem ile boyanırlar, Resûlullah da bunu takdir etmektedir, öyle ise bunların karışımından hâlis siyah ortaya çıkmamaktadır, zira siyah yasaklanmış bir renktir, (Resûlullah, nasıl olur da yasakladığı bir rengi takdir eder?)"
Yine hadis göstermektedir ki, saçı sarıya boyamak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nazarında, kınadan da, kına ile ketem'in karışmasından da muteber bir ameldir.[459]

-3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّهُ كانَ يُصَفِّرُ لِحْيَتَهُ بِالصُّفْرَةِ وَيَقُولُ: رَأيْتُ رَسُولَ اللهِ # يَصْبُغُ بِهَا وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ أحَبَّ إلَيْهِ مِنْهَا، وَقَدْ كانَ يَصْبُغُ بِهَا ثِيَابَهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى.»وفي رواية لهما عن أنس قال:]مَا خَضَبَ رَسُولُ اللهِ #، وَإنَّهُ لَمْ يَبْلُغْ مِنْهُ الشَّيْبُ إلَّا قَلِيً قَالَ: وَلَوْ شِئْتُ أنْ أعُدَّ شَمَطَاتٍ كُنَّ في رَأسِهِ لَفَعَلْتُ، وكانَ أبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهما يَصْبُغَانِ بِالحِنَّاءِ وَالْكَتَمِ[.»الشَّمَطُ«: الشيب.»وَالشَّمَطَاتُ«: الشعرات البيض .

3. (2113)- Hz. İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'den rivâyete göre, sakalını sufra denen sarı boya ile boyar ve derdi ki: "Ben, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, sakalını bununla boyamıştı, en çok sevdiği boya da bu idi. Bununla elbisesini boyadığı da olurdu." [Ebû Dâvud, Libâs 18, (4064), Tereccül 19, (4210); Nesâî, Zînet 17, (8, 140).]
Buhârî ve Müslim'de, Hz. Enes'ten gelen bir rivâyette şöyle denir: "Resûlullah hiç saçını boyamadı. Çünkü ondaki beyazlar çok azdı. Başındaki akları saymak istesem sayabilirdim. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (radıyallâhu anhümâ) (saçlarını) kına ve ketem ile boyarlardı." [Buhârî, Libâs 66, Menâkıb 23; Müslim, Fedâil 100-105, (2341); Ebû Dâvud, Tereccül 18, (4209); Nesâî, Zînet 17, (8, 140, 141).][460]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet, sadece Hz. Ömer'in değil Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sarı renkle (za'ferân'la) sakalını boyadığını ifâde etmektedir. Hadisin burada yer almayan ziyâdesinde

elbisesinin tamamını ve hatta sarığını da za'ferân'la (sarı) boyadığı belirtilir.
2- Burada bir noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir. Bir rivâyette, za'ferân'la boyanmış olanın cenâzesinde (rahmet) meleklerinin hazır bulunmayacağı ifade edilmiştir. Halbuki sadedinde olduğumuz rivâyet, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sarık, elbise, sakal hep za'ferânla boyandığını ifâde etmekte ve ortada bir teâruz gözükmektedir.
İbnu Battâl ve İbnu't-Tîn'in meseleye getirdikleri açıklama şöyle: "Za'ferân ile boyanmakla ilgili yasak, bedenle ilgilidir ve kerâhete hamledilir, harama değil. Zira, bedenin za'feranlanması, Şâriin haram etmeksizin yasaklamış olduğu tereffühe girer: Abdurrahman'ın rivâyetine göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gelir, bir rivâyette tasrîh edildiği üzere üzerinde za'ferândan hâsıl olan sarılık izi mevcuttur. Resûlullah bunu görür, ancak ne tenkîd eder, ne de yıkanmasını emreder." [461]

3- Hz. Peygamber sakalını boyadı mı?

HZ. PEYGAMBER SAKALINI BOYADI MI?

Sahiheyn'in Hz. Enes'ten kaydettikleri rivâyette -ki Teysîr, "ziyâde" nâmıyla almıştır- Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sakalını boyamadığı "zîra, sakalındaki akları sayılacak kadar az miktarda olduğu, -hattâ bazı rivâyetlerde boyanacak miktarı bulmadığı- belirtilmektedir.
Bazı rivâyetler Resûlullah'ın ağarmış olan kılları hakkında rakama yer verir. 15'den 30'a kadar farklı sayılar zikredilmiştir. Şurası kesin ki, altmışüç yaşında vefat eden Hz. Peygamber'in saçlarında az da olsa ağarma başlamış idi. Kendisinden gelen rivâyetlerde onbeş, onyedi ve hatta onsekiz adet beyaz kıl bulunduğunu belirten Hz. Enes, Müslim'deki bir rivâyette, azlığı belirtme sadedinde مَا شَانَهُ اللهُ بِبَيْضَاءَ "Allah onu beyazlıkla lekelememiştir" der.
Görüldüğü üzere, rivâyetler, Hz. Peygamber'in saçını boyayıp boyamadığı meselesinde ihtilaflıdır ve bu durum ulemâyı da ihtilafa sevketmiştir. Çoğunluk, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in rivâyetine binâen boyamadığına kâil olmuştur.
Aradaki ihtilafı te'lîf edenler de olmuştur. Bunlar Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın çok koku kallanmasından hareket ederek: "Efendimiz çok koku kullanırlardı. Başa sürülen koku saçın siyahlığını giderdi. Bu durumu görenler Resûlullah'ın saçını boyadığını zannederek öyle rivâyette bulundular...." demişlerdir. Müslim şârihi Nevevî de şu kanaattedir: "Muhtar olan kavle göre, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bazan saçını boyamış, çoğu zaman da boyamamıştır. Her râvi kendi gördüğünü rivâyet ederek, kimisi "boyadı", kimisi de "boyamadı" demiştir."[462]

4ـ وعن كريمة بنت همام:]أنَّ امْرَأةً سَألَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها عَنْ خِضَابِ الحنَّاءِ فقَالَتْ: َ بَأسَ بِهِ، وَلكِنِّى أكْرَهُهُ ‘نَّ حَبِبى # كانَ يَكْرَهُ رِيحَهُ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (2114)- Kerîme Bintu Hümâm anlatıyor: "Bir kadın, Hz. Âişe'ye kına yakma hususunda sormuştu, şu cevabı aldı:"Bunda bir beis yok (kına yakılabilir). Ancak ben bundan hoşlanmam. Çünkü sevdiğim (aleyhissalâtu vessellâm), onun kokusunu sevmezdi." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4164); Nesâî, Zînet 19, (3, 142).][463]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyette Kerîme Bintu Hümâm'ın meçhul ve dolayısıyle rivâyetin senet yönüyle zayıf olduğu belirtilmiştir.
2- Rivâyet, kınanın bir boyama maddesi olarak mübah olduğunu ifade eder. Ancak, kınanın mübahlığını takrîr eden yegâne rivâyet bu değildir. Müteâkiben görüleceği üzere, pek çok rivâyet kınayı mübah addetmektedir.
3- İmam Şâfiî, bu rivâyete dayanarak kınanın koku maddesi olmadığını söylemiştir. Çünkü Hz. Peygamber kokuyu severdi. Keza rivâyet, kınanın Resûlullah'ın hoşuna gitmeyen bir koku çeşidi olma ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır.[464]

-5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]أوْ مَأَتِ امْرَأةٌ مِنْ وَرَاءِ سِتْرٍ بِيَدِهَا كِتَابُ إلى رَسُولِ اللهِ #، فَقَبَضَ # يَدَهُ فقَالَ: مَا أدْرِى أيدُ رَجُلٍ أمْ يَدُ امْرَأةٍ؟ فقَالَتْ: بَلْ يَدُ امْرَأةٍ، فقَالَ: لَوْ كُنْتِ امْرَأةً لَغَيَّرْتِ أظْفَارَكِ، يَعْنِى بِالْحِنَّاءِ[. إخرجه أبو داود والنسائى .

5. (2115)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın, perde gerisinden Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a eliyle bir mektup uzattı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) elini derhal geri çekip:"Ne bileyim, bu el kadın eli midir, erkek eli midir?" buyurdu. Kadıncağız:"Kadın elidir!" deyince Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm):"Sen kadın olsaydın, tırnaklarının rengini değiştirirdin" buyurdu. Bununla kına yakmayı kastetmişti." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4166); Nesâî, Zînet 18, (8, 142).][465]

AÇIKLAMA:

Rivâyet kınanın, kadınlar için mümeyyiz bir şiar teşkîl ettiğini ifâde etmektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine mektup uzatan şahsı göremediği için, kadın veya erkek olduğuna hükmedememiştir. Elinde de kadın veya erkek olduğuna delâlet eden bir alâmet göremeyince, kendisine perde gerisinden uzatılan mektubu almamış, bu vesîle ile bir düstur beyan etmiştir. Kadın ve erkek iki cins arasında mümeyyiz bir kısım alâmetler bulunmalıdır. Nitekim, başka rivâyetlerde kadının erkeğe, erkeğin kadına benzemesinin şiddetle yasaklandığını göreceğiz: لَعَنَ اللهُ الْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ وَالْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ "Allah, erkeklere benzeyen kadınlara, kadınlara benzeyen erkeklere lânet etsin." Şârih İbnu Ebî Cemre, diğer deliller muvâcehesinde değerlendirerek bu ve benzeri hadislerin süste (ziyy), bazı sıfat ve davranışta benzemeyi yasakladığını, yasağın her hususa şâmil olmadığını söyler. Söz gelimi hayır yapmada birbirlerini taklid yasak değildir. Âlimler zamana, mekâna ve örfe göre de yasağa dahil olan benzemelerin değişebileceğini kabûl ederler.
Hadisin sonunda gelen "...Bununla kına yakmayı kastetmişti" cümlesi Hz. Âişe'nin veya diğer râvilerden birinin ilâve ettiği bir açıklamadır. Yani Resûlullah şunu demek istemiştir: "Sen kadın olsaydın tırnaklarına kına yakıp rengini değiştirirdin."

Ulemâ, hadisten, kadınlara kına yakmanın ısrarla tavsiye edilmiş olduğu hükmünü çıkarmıştır.[466]

-6- وعنها رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ هِنْدَ بِنْتَ عُتْبَةَ قالتْ يَا رسُولَ اللهِ: بَايِعْنِى، فقَالَ: أُبَايِعُكِ حَتَّى تُغَيِّرِى كَفَّيْكِ كَأنَّهُمَا كَفَّا سَبُعٍ[. أخرجه أبو داود .

6. (2116)- Yine Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Hint Bintu Utbe, Hz. Peygamber'e:
"Ey Allah'ın Resûlü, bana biat ver!" diye talepte bulunmuştu. Kendisine:
"Hayır, şu ellerini değiştirmedikçe senden biat almayacağım. Ellerin tıpkı vahşi hayvanların ayağı gibi!" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Tereccül 4, (4165).]
Rivâyette adı geçen Hint, Ebû Süfyân'ın zevcesi ve Hz. Muâviye (radıyallâhu anhüm)'nin annesidir. Mekke'nin fethi sırasında kocası ile birlikte müslüman olmuştur. Hz. Peygamber eski nikâhları ile evliliklerini ikrâr etmiş, yeni bir nikahı gereksiz görmüştür. Ancak, görüldüğü üzere, ellerine kına vurmadan biat almamıştır.
Âlimler bu hadisten hareketle, erkeklerin kına yakmasını mekruh addetmişlerdir. Kadının elleri, kınasız iken erkeğin ellerine benzemektedir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu benzemedeki kerâheti ifâde için teşbîhe başvurup, vahşî hayvanların ayaklarına teşbîh etmiştir.[467]

-7- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أُتِيَ رَسُولُ الله # بِمُخَنَّثٍ قَدْ خَضَبَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ بِالْحِنَّاءِ، فقَالَ: مَا بَالُ هذا. قالُوا: يَتَشَبَّهُ بِالنِّسَاءِ، فَأُمِرَ بِهِ فَنُفِىَ إلى النَّقِيعِ، فَقيلَ: أَ نَقْتُلُهُ يَا رَسُولَ اللهِ؟ فَقَالَ: إنِّى نُهِيتُ عَنْ قَتْلِ المُصَلِّينَ[. أخرجه أبو داود.»النَّقِيعُ« بالنون: موضع بالمدينة كان حمى .

7. (2117)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a el ve ayaklarına kına yakmış bir muhannes getirdiler.
"Bunu niye getirdiniz, nesi var?" diye sordu. Kendisine:
"Kendisini kadınlara benzetmiştir!" dediler. Bunun üzerine Efendimiz emretti ve Nakî' nâm mevkiye sürgün edildi.
"Ey Allah'ın Resûlü, onu öldürmeyelim mi?" diye soranlar olmuştu ki:
"Hayır! dedi, ben namaz kılanları öldürmekten men edildim." [Ebû Dâvud, Edeb 61, (4928).][468]

AÇIKLAMA:

1- Muhannes, kendini kadınlara benzeten erkeğe denir. Dinimiz bunu şiddetle yasaklamış ve haklarında sürgün cezası getirmiştir.
2- Nâkî, Medîne'ye iki gece mesâfede Müzeyne yurdunda bir yerin adıdır. Hz. Ömer orayı devlet himâsı (koruluğu) ilan etmiştir.
3- Namaz kılanları öldürmekten men edildim cümlesi, mü'minleri öldürmekten... demektir. Mü'minin en mümtaz vasfı namaz olması haysiyetiyle, namaz kılan (musallî) kelimesiyle zikri uygun görülmüştür. Hz. Peygamber irtidad, kısas, yol kesme ve isyan durumu gibi hudud'a giren belli haller

dışıda mü'mine ölüm cezası vermeyi reddeder.[469]

KIYAFET VE KIYAFETTE CİNSLERİN AYRIMI

Son rivâyet, kıyafet hususunda kadınla erkeğin ayrılması meselesine temas etmekte, kendisini kıyafetiyle kadınlara benzeten kimsenin Medîne'den sürgün edildiğini belirtmektedir. Bunun başka örnekleri de var.[470]

KIYAFET:

Kıyafetle ilgili olarak sünnette vârid olan hadisler incelenecek olursa, buna büyük bir ehemmiyet verildiği, kişinin şahsiyetinin gerek cinsi ve gerekse dini hüviyetinin vazgeçilmez bir parçası telakki edildiği görülür. Hatta bir kısım rivâyetlerde, kıyafetin insan ruhuna tesiri bile söz konusudur.[471]
Ancak burada söylenenlere delâlet eden hadislere sadece atıfta bulunarak, sebebini bu zikrettiğimiz mülâhazalardan almak üzere, Hz. Peygamber'in daha doğuştan başlamak üzere kadın ve erkek arasında kıyafet ayrımına verdiği ehemmiyeti belirtmeye çalışacağız.
Araştırmamızın bidâyetinde belirttiğimiz üzere torunu Hasan'a doğduğu gün sarılmış olan sarı renkli kundak bezini öfke ile atarak yerine beyaz renkli bir bez kullanmış olması bu ayırımın doğuşla başlatıldığının bir örneği olarak değerlendirilebilir. Hz. Peygamber erkekler için yasakladığı cins ve renkteki (ipekliler, sarı, kırmızı renkteki kumaşlar) giyecekleri çocuklar üzerinde görünce memnûniyetsizlik izhâr edip, onlara müdahale ederek değiştirmiştir. Şu halde sünnet, kadın ve erkek için kıyafetleri ayırmakla kalmamış, çocukların daha küçük yaştan itibaren kendi cinsleri için tecviz edilen kıyafetlere alıştırılmalarını emretmiş olmaktadır.
Rivâyetler, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in "Kadınların süssüz oluşlarını kerih bularak" ipekli kumaş, parlak renkler ve kına, halhal, küpe, bilezik, gerdanlık gibi örfte mevcut çeşitli süs unsurlarıyla daha câzib ve erkeklerinkinden farklı bir kıyafeti tecviz ettiğini göstermektedir. Bu cümleden olarak: "Fâtıma'nın sürünme maddesini (tîb) çok yapın, zira o da diğer hemcinsleri gibi bir kadındır" dediğini, "eliyle inci dizerek" ehlinden birine verdiğini, evlenme sırasında kızı Zeyneb'e kolye hediye ettiğini, Necâşî'den hediye gelen bir altın yüzüğü kız torunu Ümâme'ye verdiğini vs. görmekteyiz. Kezâ Hz. Âişe'nin meşhur ifk hadisesine maruz kalmasına sebep olan "kaybolan kolyesini arama hadisesi" bizzat Zevcât-ı Mutahharât'ın zînet ve süs eşyalarını kullandıklarını göstermektedir.
Kadınla erkeği ayıran süs unsurlarından biri de sürünme maddesidir. Bu, erkeklerde koku saçıcı fakat renksiz, kadınlarda renkli fakat kokusuz olmalıdır; Rengi dışarı akseden sürünme maddesini kullanan erkekleri ve hatta erkek çocuklarını Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) hoş karşılamamış bunu, biat taleplerini reddetme ve kendisine gelenlerden esirgemediği mûtâd iltifatlarda bulunmamak gibi bir kısım fiili davranışlarıyla ifâde etmiştir.
Kına da kadınla erkeği ayıran bir unsurdur. Rivâyetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in herhangi bir kadının ellerinde kına izi olmayışını normal karşılamadığını belirtir. Ebû Dâvud'un bir tahricinde Hz. Âişe, biat için Hz. Peygamber'e müracaat eden Utbe'nin kızı Hind'in Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından, "Ellerini (kınalayarak) değiştirmedikçe biatını kabul etmiyorum..." diye reddedildiğini haber verir. Hz. Âişe diğer bir rivâyette de Hz. Peygamber

(aleyhissalâtu vesselâm)'in perde gerisinden kendisine uzatılan bir mektubu almak için elini uzattığı sırada, "Bu kadın eli mi erkek eli mi bilemiyorum" diyerek mektubu almaksızın elini geri çektiğini, uzatan kimsenin: "Kadın eli yâ Resûlallah" demesi üzerine de: "Eğer kadın olsa idin tırnaklarını (kına ile) değiştirirdin" cevabında bulunduğunu haber verir.
İki kıble'ye müteveccihen namaz kılanlardan bir kadına, Hz. Peygamber'in: "Kına yakınan herhangi birinizin, elleri erkek eli gibi oluncaya kadar kınayı terketmesi hoş değildir" demesi üzerine, kadının seksen yaşına basmış olmasına rağmen kınayı terketmediğini öğreniyoruz.
Bu misaller sünnet nazarında kınanın kadınlar için alâmet-i fârika durumunda olduğunu ifâde eder. Nitekim diğer bir kısım rivâyetler de bunun erkekler için tahannüs (kadınlaşma) belirtisi kabul edilerek haklarında yasaklandığını göstermektedir. Ebû Hüreyre huzûr-u nebevîye getirilen elleri ayakları kınalı bir muhannesin Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından Medîne'nin Nakî' denen bir nahiyesine sürüldüğünü rivâyet etmektedir.
Kına ile alakalı olarak gelen bu rivâyetler, kadınların her an kına yakmaları hususunda bir vecîbe ifade etmez, ancak erkeklerden süslenme noktasında farklılık arzetmeleri gereğini te'yîd eder.
Bu husûsta bir diğer delil, Hz. Peygamber'in henüz çocuk olan Üsâme'nin ellerini ve yüzünü yıkarken söylediği: "Üsâme kız olsaydı onu giydirir, süsler câzib ve sevimli yapardım" cümlesidir. Bu ifade kızların oğlanlardan farklı bir kıyafete tâbi tutularak daha cazib, daha süslü, daha dikkat çekici kılınmaları gereğine işaret etmektedir. Enes, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kızı Ümmü Gülsüm üzerinde sîra denen ipekli bir kumaştan elbise gördüğünü söyler. Hz. Câbir de Ashâbın ipekliyi oğlan çocuklarına yasak ettikleri halde kız çocuklarına serbest kıldıklarını belirtir. Malik'in bir tahricinde sünnete ittibâsıyla maruf Abdullah İbnu Ömer'in kızlarını altınla bezediğini ve bunlardan zekât da vermediğini öğrenmekteyiz.
Hülasa sünnette gelen bütün bu rivâyetlere dayanarak âlimler: "Haklarında tergib için, süs ve zînetlerle kızları bezemek sünnettir" hükmünü vermiştir. Mesleğinin, kadınları kocaları için tezyîn etmek olduğunu söyleyerek bunda devam edip edemeyeceğini soran Ümmü Ra'le'ye Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Onları kocaları için tezyîn et ve süsle" cevabını vermiştir.[472]

MÜEYYİDE:

Kadın ve erkeğin kıyafette ayrılmaları, terbiyelerinde mühim bir esas olarak vaz'edilmekten başka bunun bazı müeyyedilerle korunduğunu görmekteyiz. İbnu Abbâs'dan gelen bir rivâyette: "Hz. Peygamber kadınlardan erkeğe benzeyenlerle, erkeklerden kadına benzeyenlere lânet etti" denir. Ebû Hüreyre'nin bir rivâyetinde: "Kadın elbisesini giyen erkekle, erkek elbisesini giyen kadına lânet etti" denir. Müsned'de İbnu Ömer'den, Buhârî'de İbnu Abbâs'dan yapılan tahriclerde: "Kadınlaşan erkekle, erkekleşen kadına" lanet edildiği belirtilir. Hâkim'in bir tahricinde, "cennete giremeyecek üç grup" sayılırken: "Ebeveyn hukûkunu çiğneyen, deyyus, kadınların erkekleşenleri" denir.
Bu mânevî müeyyideden başka fiilî müeyyideye de başvurulmuş olduğunu sünnette görmek mümkündür. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kıyafetiyle ilgili yasağa riâyet etmeyenlere karşı daha zecrî tedbirler alarak meselenin ehemmiyetini duyurmaya çalışmıştır. Bu cümleden olarak -mütehannis ve mütereccîleri kastederek: "Bunları evlerinizden çıkarın" emrini verdiğini göstermekteyiz. İbnu Abbâs: "Hz. Peygamber falancayı, Hz. Ömer de falancayı (Medîne'den) sürdü" diye isim vermeksizin bu yasağa uymayanlara uygulanan cezayı misâl verir. Hadisin şerhinde Kastalânî, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Enceşe adında kadınlara benzemeye özenen

siyahî bir erkek köle ile Bâdiye Bintu Gaylan adındaki kadını Medîne'den sürdüğünü belirtir. İbnu Hacer de Hz. Ömer'in Ebû Züeyb, Nasru'bnu Haccâc, Ca'detu's-Sülemî, Ümeyyetu'bnu Yezîd el-Esedî ve Mevlâ Müzeyne ismindeki şahısları Medîne'den sürdüğünü, Ebû'l-Hasan el-Medâyînî'nin Kitabu'l-Muğarrebîn adındaki te'lifine dayanarak, kısaca sürülüş sebeplerini de vererek kaydeder. Âmirî de Hz. Peygamber devrinde dört muhannis bulunduğunu bunlardan hiçbirinin "kadınlara teşebbüh"ten başka fahiş bir cürüm işlemediklerini belirtir.
Son olarak teşebbühle sadece libâs veya süslenme unsurlarındaki benzemenin kastedilmediğini de belirtelim. İbnu Hacer, Buhârî'nin İbnu Abbâs'tan tahrîcini îzah sadedinde Taberî'nin memnu benzemeyi, "libâs ve zînette benzemek" olarak yaptığı açıklamaya "konuşma ve yürümede de benzeme"yi ilave eder ve der ki: "Libâsın şekli her beldenin âdetine göre değişir. Bir yerde libâsta kadınla erkeğin kıyafeti aynı olabilir. Fakat her hâl u kârda kadınlar iyice bürünmek ve örtünmekle (ihticâb ve istitâr) temayüz ederler."
Rivayetler kıyafet mefhumuna sadece libâs, zînet ve sürünme maddelerinin değil, ayakkabılarının da girdiğini, her cinse, mukâbil cinse ait olan ayakkabıyı giymesi yasaklandığını göstermektedir. Misâlimizde erkek ayakkabısı (na'l) giyen kadın hakkında sorulunca Hz. Âişe'nin: "Resûlullah, erkek kadınlara lânet etmiştir" diye cevap verdiği kaydedilir.[473]

ÜÇÜNCÜ BÂB

HALÛK

UMUMÎ AÇIKLAMA:

Halûk mürekkeb bir koku maddesidir (tîb). Za'ferân ve başka maddelerin karışımıyla elde edilir. Renk olarak kızıllık ve sarılık hâkimdir. Esas itibariyle kadınlara has bir sürünme maddesi olduğu için, erkekler hakkında ihtilaflı rivâyetler gelmiştir; bazısına göre mübâh, bazısına göre gayr-ı mübâhtır. İbnu'l-Esîr, nehyedici hadislerin nâsih olduğunu söyler.[474]

-1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسُولُ الله # أنْ يَتَزَعْفَرَ الرَّجُلُ[أخرجه الخمسة.وقال الترمذي: معناه أن يتطيب به .

1. (2118)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), erkeğin za'ferân sürmesini yasakladı." [Buhârî, Libâs 33; Müslim, Libâs 77, (2101); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4179); Tirmizî, Edeb 51, (2816); Nesâî, Zînet 74, (8, 189).][475]

AÇIKLAMA:

Burada yasaklanan husus za'ferânın bedene sürülmesidir. Zîra, za'-ferân sürülmüş elbisenin giyilmesini tecviz eden rivayetler mevcuttur. Ayrıca hadis, yasağın erkeklere has olduğunu belirtir. Şu halde kadın, yasaktan istisna edilmiştir.
Za'ferân sürünmek niçin yasaklanmıştır? Bunun sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir:

* Kadınlara mahsus koku olması, yani kokusu sebebiyle mi?
* Rengi sebebiyle mi? Bu takdirde bütün sarı renkliler buna dahil mi edilmelidir?
İmam Şâfiî: "İhramlı olmayan erkeğe, ne halde olursa olsun za'ferân sürünmeyi yasaklarım, şâyet sürünmüşse, yıkanmasını emrederim" der. Ayrıca der ki: "Sarı renkli giymesini câiz bulurum, zira ben bu konuda Hz. Ali'den yapılan şu rivayetten başka bir şey söyleyen hiç kimse görmedim: "Resûlullah sadece bana yasak etti, ben size yasaklamıyorum." Ancak Beyhakî, bu yasağın, Hz. Ali'den başkasından da geldiğini kaydetmiştir. Abdullah İbnu Ömer: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) üzerimde sarıya boyanmış iki giyecek parçası gördü de: "Bunlar kâfirlerin libasıdır, sakın bunları giyme" emretti" der. Müslim'in bir rivayetinde şu ziyade de gelmiştir: "Yıkayayım mı?" diye sordum. "Hayır! onları yak" emretti." Beyhakî der ki: "Bu rivayet Şâfiî'ye ulaşsaydı, sünnete uymadaki âdeti üzere, mutlaka buna uyardı."
Hülâsa sarıya boyanmış elbiseyi, seleften bir kısmı mekruh addederken bir kısmı da câiz addetmiştir.
Nevevî'nin Müslim Şerhi'nde belirttiği üzere İmam Mâlik evde câiz görmüş ise de mahfillerde mekruh addetmiştir.
Bu mevzuda kerâhet ifade eden rivayetlerden birini, müteakiben metni görüleceği üzere, Hz. Enes yapmıştır. Ebû Dâvud'da Şemâilu't-Tirmizî'de ve Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sında geldiğine göre: "Resûlullah'ın yanına üzerinde sarılık izi bulunan bir adam geldi. Onun bu manzarasından hoşlanmadı. Ancak, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), kişinin yüzüne karşı ayıbını nâdiren vurduğu için (sesini çıkarmadı). Fakat, adam cemaatten ayrılıp gidince: "Keşke bu adama söyleseydiniz de şu sarıyı terketseydi" der. Daha önce de kaydettiğimiz üzere (2113) Hz. Peygamber: "Za'ferânla boyanmışın ve kâfirin cenazesinde meleğin hazır olmayacağını" söylemiştir. Keza bir başka rivayette Ammâr İbnu Yâsir (radıyallâhu anh)'in anlattığına göre za'ferân sürülmüş olarak Hz. Peygamber'in yanına gelince, verdiği selamı almaz ve: اِذْهَبْ فَاغْسِلْ عَنْكَ هَذَا "Git bunu üzerinden yıka!" emreder. Ammâr, gidip yıkar geri gelir. Ancak, lekesi kaldığı için yine selamını almaz ve "git yıkan" diye emreder. İzi kalmayacak şekilde yıkayınca selamını alır.
Şafiîler Kûfîler (Hanefîler), za'ferân sürmeyi ihramlı ihramsız herkes için gayr-ı câiz addetmişlerdir.
Ancak, za'ferânı ihramlıya yasaklayan rivayeti esas alan İmam Mâlik ihramsızlar hakkında câiz görür.
Hz. Peygamber'in za'ferânla elbise giydiğine dair gelen rivayetleri esas alan âimler de cevâzına hükmederler. Mühelleb der ki: "Sarı, nefse en canlı ve çekici gelen renktir." Bu durumu İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ), Cenâb-ı Hakk, اِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ "O, Ôonun, bakanların içini açan, parlak sarı renkli bir sığır olduğunu söylüyor' dedi." (Bakara 69) ayetinde bu hususu belirtmiştir" der.
Hülasa, Şâfiîler ve Hanefîler za'ferânı hem elbise ve hem de bedende mekruh addederler, ancak bedene sürmenin keraheti elbiseye sürmeden fazladır.[476]

-2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتى رَجُلٌ إلى النّبيّ # وَعَلَيْهِ أثَرُ صُفْرَةٍ، وَكانَ # قَلّمَا يُوَاجِهُ أحَداً بِشَىْءٍ في وَجْهِهِ يَكْرَهُهُ، فَلَمَّا خَرَجَ قال: لَوْ أمَرْتُمْ هذَا أنْ يَغْسِلَ عَنْهُ هذَا[. أخرجه أبو داود .

2. (2119)- Yine Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a üzerinde

sarılık izi bulunan bir adam geldi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) hoşlanmadığı bir hususu, insanların yüzüne nâdiren vurduğu için (sesini çıkarmadı). Adam oradan kalkıp gidince: "Keşke bu adama, üzerindeki şu şeyi yıkamasını söyleseydiniz" dedi." [Ebû Dâvud, Tereccül 8, (4182).][477]

-3- وعن يعلى بن مرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رَأى رَسُولُ الله # رَجُ مُتَخَلّقاً فقَالَ: أذْهَبْ فَاغْسِلْهُ، ثُمَّ اغْسِلْهُ، ثُمَّ تَعُدْ[. أخرجه الترمذي والنسائى .

3. (2120)- Ya'la İbnu Mürre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) halûk sürünmüş bir adam görmüştü ki:
"Git bunu yıka, sonra gene yıka, sonra bir daha (za'ferân sürünmeye) dönme!" dedi. " [Tirmizî, Edeb 51, (2817); Nesâî, Zînet 34, (8, 152, 153).][478]

AÇIKLAMA:

Hadis, za'ferânın elbisede hasıl ettiği rengi çıkarabilmek için en az iki sefer yıkanacağını göstermektedir. Nesâî'deki rivayette üç kere yıkaması emredilir. Bazı âlimler üçden az yıkamakla za'ferânın elbiseden çıkmayacağını söylemiştir. "Bir daha za'ferâna dönme" demesi, bunun erkeklere muvafik olmaması sebebiyledir.[479]

-4- وعن أبى موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: َ يَقْبَلُ اللهُ صَةَ رَجُلٍ في جَسَدِهِ شَىْءٌ مِنْ خَلُوقٍ[. أخرجه أبو داود.»الْخَلُوقُ«: ضرب من الطيب ذو لون، يقال تخلق: إذا أطلى به .

4. (2121)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah, bedeninde halûk'tan bir parça eser bulunan kimsenin namazını kabûl etmez." [Ebû Dâvud, Tereccül, 8, (4178).][480]

AÇIKLAMA:

Bazı âlimler, Halûk sürünme yasağını çok miktarda olan sürünmeye hamletmiş iseler de Aliyyu'l-Kârî, bu rivâyetin o görüşte olanları reddettiğini, zira bunun, yasağı aza da çoğa da teşmil ettiğine dikkat çeker. es-Seyyîd Cemâleddin: "Hadisten murad, kadına benzeme sebebiyle kâmil mânadaki namazın sevabını nefiydir" demiştir. İbnu'l-Melek de: "Bu hadiste halûk kullanmaktan yasaklama ve kullananlara tehdîd vardır" der.

Tekrar edelim: Halûk, renkli bir sürünme maddesidir. Daha ziyâde kadınlara mahsustur.[481]

DÖRDÜNCÜ BÂB

TÜYLER SAÇ VE BAKIMI:

-1- عن أبى قتادة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رسولَ اللهِ: إن لِى جُمَّةً أفَأُرَجِّلُهَا؟ قال: نَعَمْ وَأكْرِمْهَا، فكَانَ أبُو قَتَادَةَ رُبَّمَا دَهَنَها في الْيَوْمِ مَرَّتَيْنِ مِنْ قَوْلِهِ #: نَعَمْ وَأكْرِمْهَا[. أخرجه مالك والنسائى.»التَّرْجِيلُ« تسريح الشعر .

1. (2122)- Ebû Katâde (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, benim omuzlarıma kadar dökülen (gür) saçlarım var, tarayıp tanzîm edeyim mi?"
"Evet dedi, ona ikramda bulun."
Râvi der ki: "Ebû Katâde, "Evet, ona ikramda bulun!" sözü sebebiyle, günde iki sefer (bakım yapar ve) saçlarını yağlardı." [Muvatta, Şa'ar 6, (2, 949); Nesâî, Zînet 60, (9 183).][482]

AÇIKLAMA:

Tercîl, saç bakımı mânasına gelir. Taramak, yağlamak, tanzîm etmek gibi işler tercîl ile ifade edilir.
Hadiste geçen cümme, omuzlara kadar inen gür saça denir. Resûlullah'ın "saçına ikramda bulun" demesi, Zürkânî'ye göre onu kirden, pislikten korumasını emretmesi, yağlama ve tarama suretiyle nizam vermesini istemesi demektir.
Rivâyet, Ebû Katâde'nin, iş ve tozlanma gibi sebeplerle, saçına günde iki kere bakım yaptığını belirtmektedir. Müteakip rivayette de görüleceği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) saçı olanlara, bakımını yapmayı emretmiştir.[483]

-2- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللهِ #: مَنْ كانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيُكْرِمْهُ[. أخرجه أبو داود

2. (2123)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kimin saçı varsa, ona ikram etsin!" buyurdu." [Ebû Dâvud, Tereccül 3, (4163).][484]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette de saça ikram edilmesi emir buyrulmaktadır. Saça ikram onu yıkayarak temiz tutmak, yağlamak, taramak suretiyle bakımlı kılmak, gelişi güzel, dağılmış ve düzensiz halde bırakmamak mânasına gelir, Dinimizde her hususta olduğu gibi saçta da temizlik ve manzara güzelliği mahbûb ve makbûldür. Müteakip hadiste de görüleceği üzere Hz. peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) saçını bakımsız ve dağınık bırakanlara müdahale etmiştir.[485]

-3- وعن عطاء بن يسار رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أتَى رَجُلٌ النَّبىَّ # ثَائِرَ الرَّأسِ وَالِّحْيَةِ، فَأشَارَ إلَيْهِ #: كَأنَّهُ يَأمُرُهُ بِإصْلَحِ شَعَرِهِ، فَفَعَلَ ثُمَّ رَجعَ، فقَالَ #: ألَيْسَ هذَا خَيْراً مِنْ أنْ يَأتِى أحَدُكُمْ

ثَـائِرَ الرَّأسِ كَأنَّهُ شَـيْطَانٌ[. أخرجه مالك.»ثَائِرَ الرَّأسِ« أى شـعث الرأس بعيـد العهـد بالـدهن والترجيل .

3. (2124)- Atâ İbnu Yesâr (rahimehullah anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a saçı sakalı karmakarışık bir adam gelmişti. Efendimiz, ona (eliyle) işaret buyurarak, sanki saçını ıslâh etmesini emretmişti. Adam bunu yapıp sonra tekrar geri geldi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Şu hal, sizden birinizin tıpkı bir şeytan gibi başı(ndaki saçlar) karmakarışık vaziyette gelmesinden daha hayırlı değil mi?" buyurdular." [Muvatta, Şa'ar 7, (2, 949).][486]

AÇIKLAMA:

1-Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada, saçı bakımsız karmakarışık olan kimseyi şeytana benzetmesi, Arap dilinde kötü ve çirkin şeylerin şeytana nisbet edilmesinin yaygın bir âdet olmasındandır. Aynı tarzda iyi şeyler de melek veya imana nisbet edilerek ifade edilir. Kötü şeylerin şeytana benzetilmesi âyet-i kerîmede de görülen bir metoddur. Cehennemdeki zakkum ağacı şeytana benzetilir: طَلْعُهَـا كَـانَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَـاطِينَ "O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır. Tomurcukları şeytanların başları gibidir" (Saffât, 64-65). [487]

ـ4ـ وعـن عبـدالله بـن مغفـل رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]نَهى النـبىُّ # عَنِ الـتَّرَجُّلِ إَّ غِبّـاً[. أخرجه أصحاب السنن.»الْغِبُّ« مرة في أيام ا٭سبوع .

4. (2125)- Abdullah İbnu Mugaffel (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) saç bakımını gün aşırı yapmayı emredip, fazlasını yasakladı." [Ebû Dâvud, Tereccül 1, (4159); Tirmizî, Libâs 22, (1756); Nesâî, Zînet 7, (8, 131, 132).][488]

AÇIKLAMA:

1-Hadiste geçen gıbb tâbirini, en-Nihâye, haftada bir sefer diye açıklar. Ancak, Ahmed İbnu Hanbel "bir gün tarayıp bir gün terketmek" şeklinde anlamış ve sonraki âlimler de bu yorumu benimsemişlerdir. Bazıları, "ara sıra" diye anlamak istemiştir. Ziyâret mevzuunda gıbb haftada bir kere yapılana denmiştir.
Hadis, her gün saç bakımına zaman ayırıp meşgûl olmanın mekruh olduğunu ifâde etmektedir. Zira bu, bir nevî tereffüh kabûl edilmiştir.
Önceden de kaydettiğimiz bir kısım hadislerde saçın bakımı (yıkanması, taranması, yağlanması vs.) emredilirken, burada tahdîd edilmiş olması, rivâyetler arasında bir teâruz ihtimâlini nazarı dikkate vermektedir. İbnu Raslân bunu şöyle açıklar: "Yasak, her an bu işlerle meşgul olmaya râcidir, zira bundan fesâd hâsıl olur." Bazı âlimler de yasağı, başında hastalık olup, tarama, yağlama gibi bakım ameliyesinden rahatsızlık duyanlara hamlederek aradaki teâruzu gidermişlerdir. Bunlara göre, Resûlullah kişiye zarar veren şeyi yapmaktan onları yasaklamıştır. Öyleyse, hergün saç bakımından

rahatsız olanlar bunu haftada bir defa veya duruma göre gün aşırı da yapsalar kifâyet edecektir. Münzirî her gün saç bakımının da mubah olduğunu, dileyenin yapıp dileyenin terkedibeleceğini söyler.[489]

TRAŞ

-1- عن نافع أن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]نَهى رسولُ الله # عَنِ الْقَزَعِ. قِيلَ: وَمَا الْقَزَعُ؟ قال: إذَا حَلَقَ رَأسَ الصَّبيِّ تَرَكَ هَاهُنَا وَهَاهُنَا، وأشَارَ الرَّاوِى إلى نَاصِيَتِهِ وَجَانِبَىْ رَأْسِهِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (2126)- Nâfi' (rahimehullah) İbnu Ömer (radıyallâhu anh)'in şu sözünü nakleder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kaza'ı (yani çocuğun başının bir kısmını traş etmek) yasakladı" deyince, "Kaza' nedir?" diye sordular. Şöyle açıkladı:
"Kişi çocuğun başını traş eder, ancak şurada burada bazı yerleri kesmez, olduğu gibi bırakır."Râvi, bunu söylerken alnına ve başının iki yanına işâret etti." [Buhârî, Libâs 72; Müslim, Libâs 113 (2120); Ebû Dâvud, Tereccül 14, (4193, 4194); Nesâî, Zînet 5, (8, 130); İbnu Mâce, Libâs 38, (3637).][490]

AÇIKLAMA:

1- Kaza' kelime olarak bulut parçası mânasına gelir. Baş traş edilirken bir kısmının kesilip, bir kısmının bırakılması, dağınık haldeki bulut manzarası arzettiği için, aradaki benzerlik sebebiyle buna da kaza' denmiştir. Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde, yasaklanan kaza' "çocuğun tepesini traş edip, (aşağı kısımda) perçem (züâbe) bırakmaktır" diye tarif edilmektedir. Şu halde sadedinde olduğumuz hadiste kesilmeyen kısmı göstermek üzere alın ve yan tarafların işâret edilmesini göz önüne alarak, Resûlullah'ın çocuklarda, başın tepe kısmını traş edip aşağı kısımlarını bırakma tarzında bir traş usûlünü yasakladığı söylenebilir (Allahu a'lem).
2- Müslim'in açıklamasında kaza' nedir? diye soranın kim olduğu belirtilmiştir: Hadisin râvilerinden Ubeydullah İbnu Hafs'dır. Soruyu, Nâfi Mevla Abdillah'a sormuştur. Eliyle göstererek alnına, başının yanlarına işarette bulunan da, anlaşılacağı üzere Ubeydullah'tır.
3- Hadis, çocukların başını traş ederken kısmen kesip, kısmen bırakma tarzını yasaklamaktadır. Aynı bâbta Ebû Dâvud'un kaydettiği bir rivâyette, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in başı kaza' tarzında traş edilmiş bir çocuğa rastladığı, bunun üzerine, sahiplerine: "Ya tamamen kesin, ya tamamen bırakın!" diyerek müdahale ettiği görülmektedir.
İbnu Hacer bazı şârihlerin kaza' tarzında traşı çocuklara tahsis etmesine katılmaz. Büyükler de olabilir, kadın veya erkek de olabilir der ve hepsi hakkında mekruh olduğunu belirtir. Nevevî, tedâvi ve benzeri mâkul bir sebep olmadıkça başın farklı yerlerden traş edilmesinin mekrûh olduğunu söyler, ancak tenzihî bir kerâhet mevzubahistir. İmam Mâlik de kız ve erkek çocuk hakkında mekruh addetmiştir.
Bu tarz traşın yasaklanma sebebi husûsunda da ihtilaf edilmiştir. Bazıları: "Hilkati çirkinleştirdiği içindir" der. Bazıları: "Bu, şeytanın süsüdür (ziyy)" demiştir. Bazıları: "Bu yahudilerin süsüdür" demiştir ki, bu Ebû Dâvud'un bir rivâyetinde de ifâde edilmiştir. Hemen kaydedelim ki, yasaklanan

herhangi bir şeyin şeytana nisbeti, umûmiyetle, ondaki kerâhet veya tahrîm hükmünün takrîr ve tesbiti içindir. Buna hadislerde pek sık yer verilir, âyette de örnekleri vardır. Kerâhet, bazan da yabancılara nisbet edilerek ifade edilir.[491]

ـ2ـ وعن عبداللّه بن جعفر رَضِيَ اللّهُ عَنْهما:]أنَّ رسولَ اللّه # أمْهَلَ آلَ جَعْفَرٍ حِينَ أتَى نَعْيُهُ ثَثاً قَبْلَ أنْ يَـأتِيَهُمْ، ثُمَّ أتَاهُمْ فقَالَ َ تَبْكُوا عَلى أخِى بَعْدَ الْيَوْمِ، ثُمَّ قَالَ: ادْعُوا لِى بَنِى أخِى، فَجِئَ بِنَا كَأنَّا أفْرُخٌ، فقَالَ: ادْعُوا لِى الحَّقَ، فَأمَرَهُ فَحَلَقَ رُؤُسَنَا[. أخرجه أبو داود والنسائى .

2. (2127)- Abdullah İbnu Ca'fer (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Ca'fer (radıyallâhu anh)'in ölüm haberi gelince, Câfer ailesini üç gün (mâtem yapmaya) terketti. Sonra yanlarına gelerek:
"Kardeşimin üzerine artık bugünden sonra ağlamayın!" dedi ve:
"Bana kardeşimin oğullarını toplayın!" emretti.
Biz yanına getirildik, tıpkı civcivler gibiydik.
"Bana bir berber çağırın!" dedi. (Gelince) berbere emretti, o da başlarımızı traş etti." [Ebû Dâvud, Tereccül 13, (4192); Nesâî, Zînet 58, (8, 182).][492]

AÇIKLAMA:

Hadiste zikri geçen Ca'fer, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın amcası Ebû Tâlib'in oğlu olup Yermuk savaşında şehid düşmüştür.
Resûlullah, Ca'fer âilesine matem tutmaları için üç gün müsaade buyurmuş, üçüncü geceden sonra matemi kaldırmıştır. Bu rivayet, ölünün ardından bağırıp çağırmaksızın, aşırı davranışlara yer vermeksizin üç gün matem tutmanın câiz olduğuna delâlet eder. Üç günden sonraki mateme izin yoktur.
Resûlullah'ın amca oğluna "kardeşim" demesi ona olan sevgisini ve duyduğu yakınlığı ifâde etmek için olmalıdır.
Ca'fer'in oğlanları Abdullah, Avn ve Muhammed'dir.
Abdullah İbnu Ca'fer'in kendilerini civcive benzetmesi, küçük olduklarını belirtmek içindir. Henüz tüyleri, civcivlerde yeni çıkan körpe ve ince tüyleri andırmaktadır. Bu benzerlik, aradaki teşbîhi yapmaya sevketmiştir.
Aliyyü'l-Kârî, çocukların başlarının traş ediliş sebebiyle ilgili olarak özetle şu yorumu yapar: "Esasen saçın kesilmemesi efdaldir. Buna rağmen traşı emredilmiştir. Zîra Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) anneleri Esmâ Bintu Ümeys (radıyallâhu anhâ)'in kocasının Allah yolunda şehâdetiyle maruz kaldığı üzüntü sebebiyle çocukların saçlarıyla meşgul olamadığını gördü. Onlara ârız olabilecek bit ve kir gibi durumları önlemek gayesiyle traş emretti."
Ulema, bu hadiste, başın tamamının traş edilmesinin caiz olduğu hususunda delil bulur. Ancak hemen belirtelim ki, başın tamamının traş edilmesine cevaz veren başka rivâyetler de vardır. Aliyyü'l-Kârî, bu hususta şu sonucu kaydeder: "Bu rivâyetler delâlet eder ki, hacc ve umre dışında da başı traş etmek câizdir. Kişi traş olmakla olmamak arasında muhayyerdir. Ancak efdal olanı, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ve Ashâb'ının (radıyallâhu anhüm) yaptıkları gibi iki nüsük'ten (yani hacc

ve umreden) biri hâricinde traş olmamaktır. Bu meselede sadece Hz. Ali (radıyallâhu anh) istisna teşkîl etmiştir. Bazı şerhlerde geldiğine göre, hadis, ister önden ister arkadan, ne şekilde olursa olsun başın bir kısmının traş edilip bir kısmının bırakılmasının yasaklandığını, çocuklar hakkında ya tamamen bırakmanın, ya da tamamen kesmenin caiz olduğunu ifade etmektedir."
Başı traş etmenin mekruh olduğunu söyleyenler de olmuştur. Hatta bu görüşü müdafaa edenler, hadislerden deliller de getirmişlerdir. Bu meselede esas olan yukarıda kaydettiğimiz Aliyyü'l-Kârî merhumun açıklamasıdır. Diğer görüşün münâkaşasını aktarmayı gereksiz görüyoruz.

-3- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رسولُ الله # أنْ تَحْلِقَ المَرْأةُ رَأسَهَا[. أخرجه النسائى .

3. (2128)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların başlarını traş etmelerini yasakladı." [Nesâî, Zînet 4, (8, 130); Tirmizî, Hacc 74, (914).][493]

AÇIKLAMA:

Hz. Âişe ve Hz. Abdullah İbnu Ömer (radıyallâhu anhüm)'den de gelen rivayetler kadınlara traş olmayı yasaklamaktadır. Hacc sırasında onlar taksîrde bulunurlar, yani saçlarının ucundan bir miktar keserler. Sadedinde olduğumuz hadis mutlak gelmiştir, hacc sırasındaki traşa da, onun dışındaki traşa da şâmildir. Ulemâ hacc dışında da traşın onlar hakkında mekruh olduğunu söylemekte ihtilaf etmezler.[494]

İGRETİ SAÇ TAKMA

-1- عن أسماء رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]سَألتِ امْرَأةٌ النبىَّ # فقَالَتْ إنَّ ابْنَتِى أصَابَتْهَا الحَصْبَةُ فَأمَّرَقَ شَعْرُهَا، وَإنِّى زَوَّجْتُهَا أفَأصِلُهُ، فقَالَ #: لَعَنَ اللهُ الْوَاصِلَةَ وَالمُسْتَوْصِلَةَ[. وفي رواية: »المَوْصُولَةَ« أخرجه الشيخان والنسائى.

1. (2129)- Hz. Esmâ (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelerek: "Kızım çiçek hastalığına yakalandı ve saçları döküldü. Ben onu evlendirdim, iğreti saç takayım mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah takana da taktırana da lânet etmiştir?" diye cevap verdi." [Buhârî, Libâs 83, 85; Müslim, Libâs 115, (2122); Nesâî, Zînet 71, (8, 187, 188).][495]

AÇIKLAMA:

1- Vasl, iğreti saç takmak mânasına gelir, peruk takmak diye de tercüme etmek mümkündür. Zîra, görüldüğü üzere, hastalık sebebiyle saçını kaybeden kadının, saçlı gösterilmesi için başvurulan bir ameliyedir. Bugünkü dilimizde bu maksadla takılan iğreti saça peruk denmektedir. Dilimizde, peruk

için takma saç da denir.
Vâsile, kadına iğreti saç'ı takan kadına denir. Kendisine taksa da başkasına taksa da bu adı alır.
Müstevsıle veya mevsule, isteği üzerine kendisine iğreti saç takılan kadına denir. Bu ameliyeye daha ziyade kadınlar başvurduğu için takan ve taktıran hep müennes kelimelerle ifâde edilmiştir. Ne var ki, Batı menşeli olan "peruk"a, tarihen erkekler de başvurmuştur.
2- Hâdise Buhârî'nin iki ayrı rivâyetinde buradakinden biraz daha farklı anlatılır. Evlendirilen kız hastalanmış ve saçları dökülmüştür. Bunun üzerine Resûlullah'a başvurularak iğreti saç takma hususunda izin istenmektedir.
3- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), saç takma işine müsâade etmez ve yasağı Buhârî'de gelen muhtelif rivâyetlerde sert bir uslûbla dile getirir: Lanet. لَعَنَ اللهُ الْواصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ "Allah iğreti saçı takana da, taktırana da lânet etmiştir."
Ulemâ, Allah'ın lânetine nisbet edilen bu yasağı işlemenin büyük günahlardan olduğunu belirtmiştir. Mesele üzerine farklı görüşler beyan edilmiş ise de, onları, müteakip hadisten sonra kaydedeceğiz. [496]

2- وفي أخرى للستة عن حميد بن عبدالرحمن بن عوف:]أنَّ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه حَجَّ فَخَطَبَ النَّاسَ عَلَى المِنْبَرِ وَتَنَاوَلَ قُصَّةً مِنْ شَعَرٍ كَانَتْ في يَدِ حَرَسِيٍّ، فقَالَ: يَا أهْلَ المَدِينَةِ أيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ، سَمِعْتُ رسُولَ اللهِ # يَنْهى عَنْ مِثْلِ هذِهِ وَيَقُولُ: إنّمَا هَلَكَتْ بَنُو إسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذَ هذِهِ نِسَاؤُهُمْ[. »الحَرْسِيُّ« واحد الحرس، وهم خدم السلطان المرتبون بحفظه وحراسته.

2. (2130)- Humeyd İbnu Abdirrahman İbnu Avf tarafından rivâyet edilen ve Kütüb-i Sitte'nin herbirinde yer alan bir rivâyet de şöyle: "Hz. Muâviye (radıyallâhu anh) hacc yaptı. O zaman minbere çıkarak halka bir hutbe îrad etti. (Hutbe sırasında), koruma polisinin elinde bulunan bir tutam saçı alarak şunları söyledi:
"Ey Medîneliler! Âlimleriniz nerede? Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, bu çeşit şeyleri yasaklamış ve şöyle demişti:
"İsrailoğullarının kadınları ne zamanki bunu taktılar helak oldular." [Buhârî, Libâs 83, Enbiya 50; Müslim, Libâs 122, (2127); Muvatta, Şa'ar 2, Ebû Dâvud, Tereccül 5, (4167); Tirmizî, Edeb 32, (2782); Nesâî, Zînet 21, (8, 144-147), 68, 69, (8, 186, 187); İbnu Mâce, Nikah (1987).][497]

AÇIKLAMA:

1- Bazı rivayetler, Hz. Muâviye (radıyallâhu anh)'nin bu haccının tarihini belirtirler: "Hz. Muâviye'nin halîfeliği zamanında yaptığı son haccdır ve hicrî ellibir yılında cereyan etmiştir.
2- Ulemânız nerede? sözü, bazılarınca Medîne'de ulemanın azaldığı şeklinde yorumlanmış ise de makbul te'vile göre bundan maksad ulemânın emr-i bi'lma'rufu terki sebebiyle peruk takma gibi haram yasakların yaygınlık kazanmış olduğuna dikkat çekmedir. Hz. Muâviye, bu sözü ile, ulemaya sorumluluklarını hatırlatıp, onları kınamaktadır.
3- Saç takma meselesinde âlimler ihtilâf eder. İmam Mâlik, Taberî ve diğer bir kısmına göre, her ne surette olursa olsun iğreti saç takmak haramdır. Bunda, deliller Müslim'in Hz. Câbir'den kaydettiği:

زَجَرَ النَّبِىُّ # اَنْ تَصِلَ الْمَرْأةُ بِرَأسِهَا "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm), kadının başına bir saç takmasını yasakladı" hadisidir.
Leys İbnu Sa'd: "Bu yasak, saça saç takmayla ilgilidir; saça yün, ipek, bez parçası gibi başka bir şey takmak câizdir" demiştir. Kadı İyaz da buna yakın hükümler beyan eder. Ebû Ubeyd de fukahanın saç olmayan şeylerin takılabileceğine fetva verdiğini nakleder. Şu halde bu meselede yasak, saça saç takmadadır.
Şafiîler, kocasının izni ile kadınlar, saçlarına temiz olmak şartıyla hayvan saçı takabileceğini söylemiştir. Ancak kaydedilen bu hadisler mutlak olduğu için, kayıtlı şekilde ruhsat verenlerin aleyhine delil olmaktadır.
Takma saç kullanmanın haram kılınması umumiyetle üç illete bağlanır:
1-Kötü kadınlara benzemek.
2-Allah'ın yarattığı şekli değiştirmek.
3-Kadının takma saçla gurura düşmesi.
Hâriçten bakılınca ilave olduğu hemen anlaşılacak ve dolayısiyle kadını gurura düşürmeyecek nevden yün, ipek, bez gibi saç dışı şeylerden yapılan takmalar haram kabul edilmemiştir.[498]
4- DİGER BAZI HÜKÜMLERH
Hz. Muâviye'nin rivâyeti, saçın temiz olduğunu, toprağa gömmenin vâcib olmadığını, onu muhafaza etmenin câiz olduğunu göstermektedir.
* İmam minberde yasak ilan edebilir. Hususan yayılmakta olan bir yasak ise, bunu alenen zecreder. Ta ki müessir şekilde, o yasaktan sakındırılmış olsun.
* Günah işleyenlerin, daha öncekiler gibi helâka uğrayacaklarını söyleyerek, günahlarından vazgeçirmeye çalışılmalıdır. Bu metod âyet-i kerîmeye de uygundur. Nitekim: "Buyurduğumuz gelince oraların altını üstüne getirdik, üzerine de Rabbinin katından, işaretli olarak yığın yığın sert taş yağdırdık. Bunlar zalimlerden hiçbir zaman uzak olmayacaktır" (Hûd 82-83) buyurulmuştur.
* Dînî bir maslahat için hutbede halka göstermek üzere bir şeyler ele alınabilir.
* İsyan ettikleri hususlarda, müslümanları sakındırmak maksadıyla Benî İsrâil ve diğer milletlerden söz edip örnekler vermek mübahtır.
* NOT: Günümüzde, saç takmanın ötesinde bunun ticareti de yapılmaktadır. İnsan bedenine ait hiçbir şey alınıp satılamayacağı için, bu işin ticaretini yapan iki ayrı açıdan haram işlemiş olmaktadır. Mü'min kişinin bu ticarette aracı olmaması gerekir.[499]

SAÇI ALNA DÖKME VE AYIRMA

1- عن ابن عباس رَضِيَ اللّهُ عَنْهما قال:]كانَ أهْلُ الكِتَابِ يَسْدُلُونَ أشْعَارَهُمْ، وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُؤُسَهُمْ، وَكانَ # يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ بِهِ، فسَدَلَ نَاصِيَتَهُ، ثُمَّ فَرَقَ بَعْدُ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

1. (2131)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: Ehl-i Kitap, saçlarını alınlarına döküyorlardı, müşrikler de ayırıyorlardı. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (vahiyle) emir gelmeyen hususlarda Ehl-i Kitâb'a muvafakatı severdi. Saçını alnı üzerinde o da serbest bıraktı. Sonra (ortadan) ayırarak

(sağ ve sola) taradı." [Buhârî, Libâs 70; Müslim, Fedâil 90, (2336); Ebû Dâvud, Tereccül 10, (4188); Nesâî, Zînet 62, (8, 164).][500]

AÇIKLAMA:

1- Sedl, salmak, sarkıtmak demektir. Hadiste ise saçın alından aşağı serbest bırakılmasıdır. Dilimizde bu, döküm, dökme kelimeleriyle ifade edilir. Fark da saçı sağa sola ayırarak serbest sarkmasını önlemek mânasına gelir.
2- Sadedinde olduğumuz hadis, ulemânın açıkladığı üzere Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in vahy gelmeyen hususlarda Ehl-i Kitâb'a uymayı sevdiğini belirtir. Çünkü, onların ameli vahye dayanma ihtimaline sahiptir. Ayrıca onları kazanma ümîdini taşıyordu. Bu mülâhaza ile Hz. Peygamber ilk yıllarda saça vereceği şekilde Ehl-i Kitâb'a uymuş ve alnından düz salmıştır.
Ancak zaman geçip, müşriklerin tamamıyle müslüman olmasına rağmen Ehl-i Kitâb'ın küfründe devam etmeleri karşısında, Ehl-i Kitâb'a, imkan nisbetinde her hususta muhalefet prensibini getirdi ve prensip gereğince, saçını eski Arap usulünce ayırmaya rücû edip, böylece alnı üzerinde sarkıtmakdan vazgeçmiştir.
Hemen belirtelim ki ulemâ, farklı rivâyetlerden hareketle bazı ihtilaflara düşmüştür. Hâzimî, serbest bırakmanın ayırma ile neshedildiğini söyler. Nevevî: "Serbest bırakmak da ayırmak da câizdir" der."
Ehl-i Kitâba uymayı severdi" cümlesinin ifade ettiği mâna hususunda da ihtilaf edilmiştir: "Onları kazanmak için" denmiştir, "onların şeriatine, değiştirildiğini bilmediği ve vahiy gelmeyen hususlarda uymakla emrolunmuştu" denmiştir. Bundan hareket edenler: "Eski şeriatler, onların aksi şeriatımızda varid olmadıkça bize de şeriattır" hükmünü ileri sürmüşlerdir. Bazıları da tam aksini söyleyerek, bu hadisten şu zıt hükme ulaşırlar: "Eskilerin şeriatı bizim de şariatımız değildir, zîra öyle olsaydı, "severdi" denmezdi, bilakis, "ittiba" ederdi" denirdi. Gerçek şu ki, bu hadiste bu meseleye delil mevcut değildir. Zîra onu söyleyen, şeriatımızca: "Onların şeriatıdır" diye belirtilenlerle yetinecektir, onlarda görülenlerin hepsine el atamayacaktır, zîra naklettiklerine îtimad edilmez."
Ma'mer'in rivâyetinde: ثُـمَّ اُمر بــالْقَرْقِ فَفَرق "...Sonra ayırma emredildi o da ayırdı" denir. Ayırma iki farklı tatbikatın sonuncusu olmuştur.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ehl-i Kitâb'a muhalefet nev' inden verdiği başka emirler de vardır:
* Saçın önce boyanıp sonradan terkedilmesi,
* Aşure orucu önceleri vecibe idi, Ramazan orucu emredilince, vâcib olmaktan çıktı, nâfile olarak da bir gün öncesi ve bir gün sonrası da oruç emredilerek Ehl-i Kitâb'a muhalefet sağlandı.
* Hayızlı kadınlarla muhâlata helal kılındı. Ehl-i Kitâp hayızlıyı tercîd eder, sofrasını ve yatağını ayırırdı.
* Cumartesi ve pazar günleri orucu bazı kayıtlar altında câizdir, normalde mekruh kılınmıştır.
Bazı rivayetlerde Resûlullah: "Cumartesi pazar, küffarın iki bayram günüdür, ben onlara muhalefeti severim" buyurmuş, orucu emretmiştir. Bazı âlimler bu hadisten, oruç tutmamanın sünnet olduğunu anlarken, bazıları da cuma günü tutmayıp, cumartesi pazar oruçlarını tutmanın sünnet olduğunu söylemiştir.
3- Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitâb'a uymasının sebebi hususunda Kurtubî'nin kesin kanaati şudur: "Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) Ehl-i Kitâb'ı kazanmak (te'lif) için başlangıçta onlara muvâfakat

etmiştir."
İbnu Hacer Bu ihtimali kabul etmekle birlikte daha kuvvetli bir ihtimale dikkat çeker: "Üçüncü bir ihtimali olmayan iki ihtimalli işlerde, vahiy inmemişse Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Ehl-i Kitâb'a uygun tarza uyuyor idi. Çünkü onlar, putperestlerin hilafına, şeriat sahibi kimselerdi. Çünkü putperestlerin hiçbir cihetle meşru yönü olan bir şeriatleri mevcut değildi. Müşrikler Müslüman olunca, muhalefet sadece Ehl-i Kitâb'a münhasır kaldı. Resûlullah o zaman derhal onlara muhalefeti emretti. Hadislerde Ehl-i Kitâb'a muhalefet emreden meseleleri topladım ve "El-Kavlu's-Sebt fi'S-Savmi Yevmi's-Sebt" adlı bir te'lifde kaydettim. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın, hadiste geçen: "Ehli-i Kitâb'a muvâfakatı severdi" cümlesi ve "sonra ayırdı" cümlesinden bu muvafakat hükmünün neshedildiği neticesi çıkmaktadır: Nitekim açıkladım. Hamdimiz Allah'adır. Bu hadisten, nâsih varid olmadıkça bizden öncekilerin şeriatının bizim için de şeriat olduğu hükmü çıkarılır."[501]

SAÇTAKİ AKLARIN YOLUNMASI

-1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رسولُ اللهِ # َ تَنْتِفُوا الشَّيْبَ، فإنَّهُ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ شَيْبَةً في اٌ'سْمِ إَّ كانَتْ لَهُ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه أصحاب السنن، واللفظ ٌبى داود.وفي رواية:]كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً، وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةً[.

1. (2132)- Amr İbnu Şu'ayb an ebîhi an ceddihî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Saçtaki akları yolmayın. Zîra bir kimse müslüman iken tek bir kıl bile ağarmış olsa, bu Kıyamet günü onun için mutlaka bir nur olur." [Ebû Dâvud, Tereccül 17, (4202); Tirmizî, Edeb 56, (2822); Nesâî, Zînet 13, (8, 136); İbnu Mâce, Edeb 25, (3721); Müslim, Fedâil 100, (2341). Hadisin metni Ebû Dâvud'dan alınmadır.]
Bir rivâyette şöyle denmiştir: "Allah ona bu sebeble sevap yazdı, onun sebebiyle ondan günah affetti."[502]

AÇIKLAMA:

Saçtaki beyazların boyanmasına izin verildiği halde yolunmasına izin verilmemektedir. İbnu'l-Ârabî, ak kılların yolunma yasağını hilkati aslından değiştirme sebebine bağlar. Yani boyamada hilkati değiştirme olmadığı halde, yolmada değiştirme vardır. Bakan kimse, boyanmış saçta bir eksiklik (yani hilkat değişmesi) görmez.
Tirmizî'nin rivâyetinde saç ve sakaldaki ak kıllar "müslümanın nûru" olarak tavsîf edilir. Muvatta'nın bir rivâyetinde ise (2151. hadise bak.) saçtaki aklar vakar olarak ifade edilmiştir. Şârihler, bunu kişinin vakarı, yani nefsin şehvânî arzulardan kırılması sebebiyle gurura, aldanmaya düşmesine mâni olan bir vakarı olarak açıklarlar. Devamla derler ki: "Bu hal, sâlih amellerin nurlanmasını sağlar, böylece kişinin kabrinde bir nur olur. Kıyamet günü haşredildiği zaman içinde bulunacağı karanlıkta önünde ilerleyip yolunu aydınlatan bir nur."
Müslim'in bir rivâyetinde Enes İbnu Mâlik şunu söyler: كُنَّا نَكْرَهُ اَنْ يَنْتِفَ الرَّجُلُ الشَّعْرَةَ الْبَيْضَاءَ مِنْ رَأسِهِ وَلِحْيَتِهِ "Biz kişinin saç ve sakalındaki beyaz kılları yolmasını mekruh

addederdik."[503]

BIYIGIN KESİLMESİ

-1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللهِ #: أنْهِكُوا الشَّوَارِبَ، وَأعْفُوا اللِّحى[. أخرجه الستة.وفي رواية للشيخين قال:]مِنَ الْفِطْرَةِ حَلْقُ الْعَانَةِ، وَتَقْلِيمُ ا‘ظْفَارِ، وَقَصُّ الشَّارِبِ[. وفي أخرى:]خَالِفُوا المُشْرِكِينَ، وَفِّرُوا اللِّحى، وَأحْفُوا الشَّوَارِبَ[. »النَّهكُ وا“حْفَاءُ«: المبالغة في القصّ.»وإعْفَاءُ اللِّحْيَةِ«: تركها تقصّ حتى تعفو. أى تكثر.

1. (2133)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bıyıkları kazıyın, sakalları serbest bırakın." [Buhârî, Libâs 64, 65; Müslim, Tahâret 53, (259); Muvatta, Şa'ar 1, (2, 947); Ebû Dâvud, Tereccül 16, (4199); Tirmizî, Edeb 18, (2764); Nesâî, Tahâret 15, (1, 16).]
Sahîheyn'in bir rivayetinde şöyle denmiştir: "Şu ameller fıtrattandır: Kasık traşı, tırnakların kesilmesi, bıyıkların kesilmesi."
Bir diğer rivâyette: "Müşriklere muhâlefet edin, sakallarınızı uzatın, bıyıklarınızı kesin" denir.[504]

AÇIKLAMA:

1- Farklı tariklerden gelen bu rivâyetler, müslümanların yüzlerine verecekleri şekli tâyin etmektedirler:
* Bıyıklar kesilecek.
* Sakal uzatılacak.
Bıyığı traş edip sakalı uzatma işi bir rivayette müşriklere muhâlefet için gerekli kılınmış gözükmektedir. Müteâkiben göreceğimiz rivayette (2134), bıyığından almayıp uzatan "bizden değil" tehdidine mâruz bırakılarak mânevi bir müeyyide dahi getirilmiştir.
Kesmenin miktarı ile ilgili ihtilafa müteakip hadiste yer vereceğiz.
2- Hadis, bıyıkların kesilmesini fıtrat'tan bir amel olarak tavsif etmektedir. Buradaki "fıtrat" kelimesini âlimler: "Sünnet, yani uymamız emredilen eski peygamberlerin sünneti" diye açıklamışlardır. Müslim'in bir rivayetinde "fıtrat'tan olan şeylerin ona kadar olduğu belirtilir: "Bıyığı kesmek, sakalı uzatmak, misvak kullanmak, burna su çekmek, ağza su çekmek, tırnak kesmek, parmak aralarını ovalamak, koltuk altını yolmak, kasık traşı, su ile tahâretlenmek." (2147 ve 2148 numaralı hadislere ve açıklamalarına bakınız.)[505]

-2- وعن زيد بن أرقم رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ الله #: مَنْ لَمْ يَأخُذْ مِنْ شَارِبِهِ فَلَيْسَ مِنَّا[. أخرجه الترمذي وصححه النسائى .

2. (2134)- Zeyd İbnu Erkâm (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bıyığından kim almazsa bizden değildir." [Tirmizî, Edeb 16, (2762); Nesâî, Tahâret

13, (1, 15).][506]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen bu iki rivâyet bıyıkların kesilip sakalın uzatılmasını âmirdir. Sonuncu da, Resûlullah bıyığından almayanı (kesmeyeni) bizden değildir diye şiddetli bir te'dibe tabi tutmaktadır.
2- Âlimler, bıyıktan alınması gereken miktar hususunda ihtilaf etmişlerdir. Selef'ten bir çoğu bıyıkların dipten kesilmesi gereğine hükmetmiştir. Bunlar hadislerde gelen اَحْفُوا وَانْهَكُوا gibi emirlere dayanırlar. Bu kelimeler kesmede mübâlağa ifade eder. Bu görüşte olan Kûfîlere (Ebû Hanîfe, Züfer, Ebû Yûsuf ve Muhammed) (rahimehümullah) göre saç ve bıyıkların kazınması, kısaltılmasından efdaldir.
Bir kısım âlimler de bıyığın kökten traş edilmesini yasaklamıştır. İmam Mâlik bunlardandır. O, bıyığını traş edenleri cezalandırmak (te'dîb etmek) gerektiğine hükmetmiştir. İbnu'l-Kâsım'ın rivâyetine göre İmam Mâlik, "Bıyığın kazınması bir nevi müsle'dir" demiştir. Müsle, bilindiği üzere, düşman tarafından ölülerin cesedlerine yapılan tasalluttur: Gözlerin oyulması, burun, kulak gibi uzuvların koparılması, iç organların deşilmesi vs. Bütün bunlar hakaret için yapılır. İslâm bu çeşit saldırıları yasaklamıştır. İmam Mâlik'in bıyığı kazımayı müsle'ye benzetmesi, onun bu işi ne derece sünnete aykırı bulduğunu ifade eder. Muvatta'da: "Dudakların uçları görülecek şekilde bıyıklardan alınır" der.
Şafiî hazretlerinden, bazı Mâlikîlerin rivâyetine göre, bıyığın traş edilmesi meselesinde o da Ebû Hanîfe gibi hükmetmiştir. Ancak Tahâvî bu mevzu üzerine, Şâfiî'nin ashabından el-Müzenî ve er-Rebî gibi gördüğüm kimseler, bıyıklarını dipten kesmekte idiler. Bu durum, onların bu sünneti Şâfiî'den aldıklarına delâlet eder."
el-Esrem'in İmam Ahmed'den rivayet ettiğine göre, o da bıyığını son derece kısa keserdi. Kendisine bıyık hususunda sorulunca da kısa kesileceğini söylemiştir.
Nevevî, Müslim Şerhi'nde bir kısım ulemânın: "Kişi, dipten kazımakla biraz uzatmak arasında muhayyerdir" diye hükmettiğini kaydeder. Tahâvî, Ashab'tan Ebû Saîd, Ebû Esyed, Râfi' İbnu Hudeyc, Sehl İbnu Sa'd, Abdullah İbnu Ömer, Câbir, Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhüm ecmaîn) gibi bir cemaatin, bıyıkları dipten kestiklerini belirtir.
Bıyıkların dipten kesilmemesi kanaatinde olanlar Hz. Âişe ve Ebû Hüreyre (radıyallâhu anhümâ) tarafından rivâyet edilen "Fıtratta on (Ebû Hüreyre rivâyetinde beş) şey vardır: "...Bıyığın kesilmesi" hadisleri ile istidlâl ederler. Dipten kesilmesine hükmedenler kaydettiğimiz üzere kısa kesilmesi (ihfâ) ile ilgili emriuhtevî sahih hadisle istidlâl ederler. Ayrıca İbnu Abbâs'ın bir rivâyeti de Hz. Peygamber'in kısa kestiğini belirtir.
Taberî'ye göre, "Sünnet her iki tarza da delâlet eder, arada herhangi bir teâruz da mevzubahis değildir, zîra kass yani kesmek emri bir kısmın alınmasına delâlet eder, ihfâ yani kazımak ise tamamının kesilmesine delalet eder. Her iki rivâyet de sabittir, öyle ise kişi dilediğinde muhayyerdir." İbnu Hacer: "Merfu hadislerde iki durumun da beraberce sübûtu, Taberî'nin sözünü râcih kılmaktadır" diyerek onu haklı bulur.
3-Hadiste "...bizden değil" denmiş olması, kâfir olur mânasına gelmez. Şârihler: "Bizim sünnetimizle amel edenlerden değildir" diye açıklamışlardır. Sünneti terkeden tekfir edilmez.[507]

-3- وعن ابن عباس رَضِيَ الله عَنْهما قال:]كَانَ رَسُولُ الله # يَقُصُّ مِنْ شَارِبِهِ وَيَقُولُ: إنَّ إبْرَاهِيمَ خَلِيلَ الرَّحْمنِ كَانَ يَفْعَلُهُ[.

3. (2135)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bıyığından keser ve şöyle derdi: "Halîlu'rrahmân İbrahim (aleyhisselâm) de böyle yapardı." [Tirmizî, Edeb 16, (2761).][508]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivâyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın baş tuvaletinde Hz. İbrahim'e uyduğunu göstermektedir. Nitekim âyet-i kerîme'de Cenâbı Hakk şöyle haber vermektedir: "Rabbi, İbrahim'i birtakım emirlerle imtihan edince, o bunları yerine getirdi" (Bakara 124). Âyette kastedilen kelimât'ın (emirler) neler olduğu hususunda ulemâ ihtilaf ederse de bir görüşe göre: "Başla ilgili beş, bedenle ilgili diğer beş temizliktir. Başla ilgili temizlikler: Bıyığın kesilmesi, mazmaza (ağza su çekmek), istinşak (burna su çekmek), misvak ve saçın ayrılmasıdır. Bedenle ilgili olanlar: Tırnakların kesilmesi, kasık traşı, sünnet olmak, koltuk altının yolunması, büyük ve küçük abdestlerden sonra su ile tahâretlenmektir."
2-Bu rivâyet Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bıyığını kestiğini tescîl ediyor, ancak dipten mi, biraz üstten mi kestiği hususunda bir açıklığa yer vermiyor. Yukarıdaki hadiste kaydettiğimiz farklı görüşler de bu kapalılıktan ileri gelmektedir. Aynı kapalılık, bıyıkların kesilmesi hususunda Ashab'a (radıyallâhu anhüm) verdiği emirleri nakleden rivâyetlerde de mevcuttur. Ancak, Ebû Dâvud'un Sünen'inde yer alan Muğîre İbnu Şube rivayeti, bazı âlimlere zann-ı gâlib vermiştir. Rivâyetin bizi ilgilendiren kısmında şu ifâde vardır.
وَكَانَ شَارِبِى وَفي فَقَصَّهُ لى عَلى سِوَاك "Bıyığım çok ve uzundu. Misvaktan artan kısmı aleyhissalâtu vesselâm efendimiz kesti." Burada geçen عَلى سِوَاكِ tâbirinin anlaşılması ihtilaf vesîlesi olmuştur. Bazıları, tercümemizde görüldüğü gibi misvaktan artan kısmı diye anlarken, bazıları da misvak kullandıktan sonra diye anlamışlardır.
Birinci duruma göre misvak, bıyığın uzunluğunda ölçü olarak kullanılmış olmalıdır. İkinci durumda ise dişini misvakladıktan sonra Muğîre'nin bıyığını kazımış olmalıdır. Suyûtî'nin kaydına göre, Beyhakî'de bu hadiste şu ziyâde mevcuttur: فَوَضَعَ السِّوَاكَ تَحْتَ الشَّارِبِ وَقَصَّ عَلَيْهِ "Resûlullah bıyığına misvağı koyarak üzerinden (uzayan kısmı) makasla kesti." Hadis, bu haliyle bıyığın, misvakın eni kadar uzatılabileceği ruhsat tanımış olmaktadır. Bu mânayı te'yîd eden bir diğer rivayeti Bezzâr, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ)'den kaydeder: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bıyıkları uzamış bir adam görmüştü: "Bana bir makas, bir de misvak getirin!" buyurdu. Sonra misvakı bıyığının bir tarafına koyup üzerinden taşan kısmı (makaslayıp) aldı."
Şu halde bu rivâyetler Taberî'nin görüşünü te'yîd etmesi bakımından ehemmiyet taşırlar.[509]

-4- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ الله عَنْهما قال:]كَانَ رَسُولُ الله # يَأخُذُ مِنْ لِحْيَتِهِ مِنْ

عَرْضِهَا وَطُولَهَا]. أخرجهما الترمذي .

4. (2136)- Abdullah İbnu Amr İbni'l-Âs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sakalından enine ve boyuna alırdı." [Tirmizî, Edeb 17, (2763).][510]

AÇIKLAMA:

Bu rivâyet, sakala verilecek şekil hususunda rehber olmaktadır. Esasen bu hadisin, sakalın uzamaya bırakılmasını emreden rivayetlerle beraber mütâlaa edilmesi gerekir. Kadı İyaz der ki: "Sakalın traş edilmesi, kısaltılması ve yakılması da mekruhtur. Boyundan ve eninden almaya gelince, bu güzeldir..." ...Selef, sakalın eninden boyundan alma hususunda bir hudud var mıdır, (ne kadar uzatılmalı, neden sonra kesilmelidir gibi) ihtilaf etmiştir. Bazıları bu hususta bir had koymak istemezler, ancak dikkat çekecek kadar da uzatılmasını hoş görmezler. İmam Mâlik çok uzamasını mekruh addetmiştir. Bazı âlimler bir tutam uzunluğu yeterli görüp fazlasının kesilmesine hükmetmiştir. Bazıları da sadece umre ve hacc sırasında sakalın kesilmesinin câiz olacağını söylemiştir.
Sakalın bir tutam olması gerektiği görüşü Hz. Ömer'e aittir. Rivâyete göre, sakalını fazla uzatan birini görünce sakalından asılarak ikaz etmiş, arkadan da birisine emrederek "bir tutamdan fazlasını" kestirmiştir. Sonra da adama yönelip: "Git saçını düzelt!" diye emretmiş ve: "Niye sizden bazıları kendine bakmayıp, yırtıcı hayvanlardan biri gibi başıboş bırakıyor!" demiştir.
Ebû Hüreyre ve İbnu Ömer gibi Ashab'tan bazılarını, sakalallarını avuçlayıp tutamdan artakalan kısmı kestikleri rivâyet edilmiştir.
Âlimlerden bazıları sakalın genişliğine büyümesinin de tahdid edilmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü bu durum, kişinin itibarına tesir edecek çirkinliğe sebep olabilir. Aslında uzunluk hususunda sünnetten mervî bir delil yoktur. Ulemâ, örfü ve zevk-i selîmi nazar-ı dikkate alarak bu hükme varmışlardır. Zira enine ve boyuna müdâhalesiz büyüyen sakal çirkinlik hasıl edebilir.[511]

SAKALLA İLGİLİ MEKRUHLAR:

Sakalın İslâmî âdaba uygun olması gerekir. Âlimler bu edebi bozan durumları tesbit etmişlerdir. Nevevî Müslim Şerhi'nde şu açıklamayı yapar:"
İranlılar sakalı traş ederlerdi, İslâm şeriatı bunu yasakladı. Âlimler sakal için oniki mekruh haslet zikrettiler. Bunlardan bir kısmı hafif bir kısmı da şiddetli mekruhtur. Şöyle ki:
1- Sakalın, cihâd gayesi dışında siyaha boyanması. (Siyah sakallı olmak düşman üzerinde genç ve güçlü intibâını vereceği için mücâhidin siyaha boyaması câizdir.)
2- Sâlihlere benzemek kasdıyla sarıya boyamak, sünnet niyetiyle olursa caizdir.
3- Riyâset elde etmek veya kendisini meşâyihten zannettirerek saçları kibrit veya başka bir şeyle ağartarak, yaşlılığa bürünmede acele etmek.
4- Parlaklığı devam ettirmek kasdıyla, sakal yeni çıkmaya başlayınca ilk çıkan tüyleri yolmak veya traş etmek.
5- Yaşlılıkta çıkan akları yolmak.
6- Kadınlara, başkalarına güzel görünmek için sakalı bölük bölük ayırmak.

7-Sakalın şakak kısmından ilâve veya noksanlarla veya bazı kısımlarından yolmalar suretiyle sakalı az veya çok yapmak.
8- İnsanlara yakışıklı görünmek için tarayıp salmak.
9- Zâhidlik izhâr etmek için sakalı bakımsız, karmakarışık bırakıvermek, kendine bakmamak.
10- Sakalın siyah ve beyazlarına kibirle, gururla, kendini beğenerek bakmak, gençliğiyle övünüp, yaşlılığıyla gururlanmak, gençlerle boy ölçüşmek.
11- Sakalını parça parça örmek.
12- Sakalı traş etmek. Bu erkekler için yasaktır. Kadınlarda sakal çıkarsa onların traş etmesi müstehabdır."[512]

BEŞİNCİ BÂB

KOKU VE YAG

-1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال رَسُولُ الله #: حُبِّبَ إلىَّ الطِّيبُ وَالنِّسَاءُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِى في الصَّةِ[. أخرجه النسائِى .

1. (2137)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana, (dünyanızdan) koku ve kadın sevdirildi. Gözümün nuru ise namazda kılındı." [Nesâî, İşretu'n-Nisâ 1, (7, 61).][513]

AÇIKLAMA:

1- Hadis dışında bazı âlimler (Zemahşeri ve el-Kâdî gibi), bu hadisi eserlerinden naklederken "üç" kelimesini ilave ederek: "Dünyanızdan üç şey bana sevdirildi..." şekline sokmuşlardır. Ancak Zerkeşî, Irakî ve İbnu Hacer gibi muhaddisler bunu, hem "rivâyetlerde olmadığı" hem de "...mânayı bozduğu" için reddederler. Mâna bozulmaktadır, çünkü namaz dünyevî bir şey değildir. Resûlullah hadiste, dünyayı kendisine nisbet etmiyor, onu tahkîr için "seviyorum" demiyor, sevdirildi diyor. Zîra Resûlullah dünyadan nefret etmede herkesten ileri idi.
"Sevdirildi" diye meçhul olarak ifade edilmesinden şu incelik çıkarılmıştır: Kadın ve kokuya olan sevgi Resûlullah'ın cibilliyetinde ve tab'ında mevcut değildir. O, sevmeye kullara rahmet gayesiyle mecbur kılınmıştır. Namaz ise öyle değil, zâtı îcâbı sevimlidir. Salât kelimesi ile, bu hadiste, Hz. Peygamber'e okunan salâtu selâmın kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir. Namazın ta'zîmi onun, dînî emirlerin başında yer almasındandır. Pek çok hadis, dînî emirler arasında en yüce mevkiyi namazın tuttuğunu te'yîd eder.
Âlimler kadının sevdirilmiş olmasını birkaç sebeple açıklar:
1- Şeriatın mühim bir kısmının kadınlar tarafından nakledilmiş olmasıdır.
2- Ümmetin sayıca artmasına kadınlar vasıta olmaktadır. Kıyâmet günü Resûlullah diğer ümmetlere karşı, ümmetinin çokluğu ile övünecektir.
3- Kadın, dünyanın en hayırlı varlığıdır. Nitekim bir başka hadiste Resûlullah: الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَخَيْرُ مَتَاعِهَا الْمَرْأةُ الصَّالِحَةُ "Dünya bir metadır, en hayırlı metâ ise sâliha kadındır."

Kokunun zikrini bazı âlimler onun, melâike denen ruhânî varlıkların dünyadaki nasibi olmasıyla îzâh etmişlerdir. Bir kısım hadisler, güzel kokuyu meleklerin sevip haz duyduklarını belirtmiştir. Keza kokuya olan sevginin mizaçtaki kâmil mertebeyi tuttuğu, dost düşman cümlenin malumudur.

Hadisle ilgili bazı açıklamaları 2327 numarada kaydedeceğiz.[514]

-2- وعن ابن المسيب رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّهُ كَانَ يَقُولُ: إنَّ اللهَ تَعالى طَيِّبٌ يُحِبُّ الطِّيبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ، جَوَادٌ يُحِبُّ الجُودَ، فَنَظِّفُوا أفْنِيَتَكُمْ، وَ تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ[. أخرجه الترمذي، ورفعه بعضهم عن عامر بن سعد أبيه عن النبي # .

2. (2138)- İbnu'l-Müseyyeb (rahimehullah)'den rivayet edildiğine göre demiştir ki: "Allah Teâlâ Hazretleri münezzehtir, (halde ve sözde) nezîh olanı sever; nâziftir, nezâfeti sever; kerîmdir, keremi sever; cömerttir, cömertliği sever. Öyle ise avlularınızı temizleyin ve yahudilere benzemeyin." [Tirmizî, Edeb 41, (2800).]
Bu hadisi bazı râviler, Âmir İbnu Sa'd'ın babası tarikiyle Hz. Peygamber'e ulaştırıp merfû olarak rivâyet etmişlerdir.[515]

AÇIKLAMA:

1-Hadis, görüldüğü üzere, Tâbiîn'den olan Saîd İbnu Müseyyeb tarafından rivayet edilmektedir. Araya sahâbe girmediği gibi, Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'e de nisbet edilmemektedir. Hz. Peygamber'e ref edilseydi mürsel hadis diyecektik. Yukarıdaki haliyle Saîd İbnu Müseyyeb'in şahsi sözü gözükmekle maktu hadis sınıfına girerse de, Teysîr müellifi İbnu Deybe'nin de kaydettiği açıklamaya göre, bazı rivayetlerde Emr İbnu Sa'd'ın babası vasıtasıyla hadis, Hz. Peygamber'e nisbet edilmekte ve merfû olduğu belirtilmektedir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'den rivayet edilenlere merfu hadis denmektedir.
2-Hadiste, dinimizce insanlarda bulunması takrir edilmiş olan bazı memduh sıfat ve hasletler Allah'a nisbet edilerek tebcîl edilmekte, farklı ve ikna edici bir uslubla bu hasletlerin iktisab edilmesine, nefsin bu sıfatlarla muttasıf kılınmasına teşvik edilmektedir:
Tayyib: "Münezzeh" diye tercüme ettiğimiz bu kelime tâhir (temiz), güzel, hoş, iyi gibi birbirine yakın mânaların hepsini ifade eder. Allah hakkında kullanılınca Allah'ın her çeşit noksanlıklardan, kusurlardan münezzeh olduğunu ifade eder. Tîb, hal, davranış, söz ve ahlâkta nezâhettir. Ancak güzel koku mânasına da gelir. Bu mânada Allah'ın tîb'i sevmesi, güzel koku kullanandan râzı olması demektir. Esasen hadiste bu mâna zahir olduğu için, bu hadis bu bâba alınmıştır.
Nazîf: Her çeşit kirden pâk, lekesiz demektir. Nezâfet de paklık, temizlik, lekesizlik gibi mânalara gelir, zâhirî ve bâtînî paklığı ifade eder.
Kerîm: Allah'ın sıfatlarındandır. Hayrı çok, lütfu bol, ihsanı hadsiz, son derece cömert gibi mânalara gelir. Lügat olarak kıymetli ve diğerli şeylere de kerîm denir. Kerem de kerîm olan'ın halidir.
Cevad, Allah hakkında sahî yani cömert, hayrı, ihsanı, bağışı,affi, mağfiret ve rahmeti bol ve sınırsız demektir. Böyle olunca cûd da "cömertlik", eli açıklık gibi mânalara gelir. Cûd ile kerem birbirine yakın mânada iki kelimedir. Aralarındaki farka gelince, Râgıb, cûd'un kazanılan maddî servetteki cömertliği ifade ettiğini, keremin ise ruhî, ahlakî bir vasıf olup, kendisinden cömertlik zâhir olana

kerîm dendiğini belirtir.
Allah'a, tîb, nezâfet, kerem, cûd gibi sıfatların izâfesi ve bunları sevdiğinin beyanı, bu sıfatların Allah katında taşıdığı kıymet ve ehemmiyeti gösterir.

Hadiste, bu sıfatlarla muttasıf olmaya insanları teşvik vardır.[516]

-3- وعن أبى هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قال رَسُولُ اللّهِ #: مَنْ عُرِضَ عَلَيْهِ طِيبٌ فَـَ يَرُدَّهُ، فَإنَّهُ طَيِّبُ الرِّيحِ خَفِيفُ المَحْمَلِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

3. (2139)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kime tîb ikram edilirse onu reddetmesin. Çünkü, o güzel koku verir ve taşıması da kolaydır." [Müslim, Elfâz 20, (2253); Ebû Dâvud, Tereccül 6, (4172); Nesâî, Zînet 75, (8, 189).] [517]

AÇIKLAMA:

1- Müslim'de tîb yerine reyhan zikredilir. Esasen, bazı âlimlerin dikkat çektiği üzere reyhan, bütün güzel kokulu bitkilerin müşterek adıdır. Tîb dahi, her çeşit güzel kokunun adıdır. Bu sebeple Kadı İyâz merhum, bu hadiste bütün güzel kokuların kastedildiğini belirtir.
2- Ulemâ, bu hadise dayanarak reyhan takdim edildiği takdirde bunun reddini mekruh addetmiştir. Müteâkip hadisin de ifâde ettiği üzere, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine güzel koku sunulunca reddetmezmiş.
3- Ulemâ, erkeklerin cuma ve bayram günlerinde, ilim ve zikir meclislerinde, cemaate çıkıldığı zamanlarda koku sürünmelerini müstehab addetmiştir.
Ancak erkeklerin kokuları elbisede renk bırakmamalıdır. Kadınların evlerinde koku sürünmeleri câizdir. Mescide ve sokağa çıktığı zaman kadının koku sürünmesi mekruhtur. (2145. hadise bak.) [518]

-4- وعن أبى عثمان النهدى رَضِـيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللّهِ #: إذَا أُعْطَى أحَدُكُمْ الرَّيْحَانَ فَـَ يَرُدَّهُ فإنَّهُ خَرَجَ مِنَ الجَنَّةِ[.

4. (2140)- Ebû Osman en Nehdî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden birine reyhan sunulduğu takdirde onu reddetmesin, zîra o cennetten çıkmadır." [Tirmizî, Edeb 37, (2792).][519]

AÇIKLAMA:

1- Önce de söylediğimiz gibi, reyhan bütün güzel kokulu bitkilerin müşterek adıdır. Ancak, Arapçada aynı zamanda belli bir kokulu otun adıdır. Dilimizde ona fesleğen denir. Mamafih reyhan adıyla da bilinir. Münâvî, bu hadiste fesleğen kastedilmeyip bütün güzel kokulu otların kastedildiğini söyler.

2- Reyhanın (güzel kokulu bitkilerin) cennetten gelmesi iki şekilde açıklanmıştır:
a) Maksad bir teşbihtir. Yani: "Sanki cennetten çıkmış gibidir" demektir. Çünkü, cennetin kokusu sabittir, değişmez ve ebedidir yok olamaz.
b) Hadisi zahiri üzere anlamak da mümkündür. Bu durumda reyhandaki hâsiyetin cennetten gelmiş olduğu söylenebilir. Bâzı rivâyetlerde vârid olduğuna göre, cennette, dünyada bulunan şeylerin sadece adı vardır. Öyle ise cennet'i lügat mânası üzere anlamak da mümkündür: "Cennet" sarmaş dolaş ağaçların bulunduğu bahçe demek olduğuna göre, "Reyhan sarmaşdolaş ağaçlardan çıkmadır, ne vermede zahmet, ne de almada minnet var!" demek olur.[520]

-5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رَسُولُ اللهِ # ثَلاَثَةٌ لاَ تُرَدُّ: الْوِسَادَةُ، وَالدُّهْنُ، وَالطِّيبُ[. أخرجهما الترمذي .

5. (2141)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç şey reddedilmez: Minder, yağ ve koku." [Tirmizî, Edeb 37, (2791).][521]

AÇIKLAMA:

1- Tirmizî'de ve Şerh-i Tuhfetu'l-Ahvazî'de "yağ" yerine süt'ün zikri geçer. el-Câmi'u's-Sağir'de ise koku zekredilmez; "minder, yağ ve süt" denir.
2- Tîbî, bu hadiste misafire yapılacak minder, koku ve süt ikramlarının kastedildiğini belirtir ve der ki: "Bunlar ehemmiyetsiz küçük ikramlar olması sebebiyle bunlarda minnet azdır, binaenaleyh reddedilmesi yakışık almaz."[522]

-6- وعن نافع قال:]كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما يَسْتَجْمِرُ بِا'لُوَّةِ غَيْرَ مُطَرَّاةٍ وَبِكَافُورٍ يَطْرَحُهُ مَعَ ا'لُوَّةِ وَيَقُولُ: هكَذَا رَأيْتُ رَسولَ اللهِ # يَسْتَجْمِرُ[. أخرجه مسلم والنسائى.»اِسْتِجْمَارُ«: هنا البخور، وهو استفعال من المجمرة، وهى التي توضع فيها النار.و»وَا'لُوةُ«: بفتح الهمزة وضمها: العود الذي يتبخر به.و»وَالمُطَرَّاةُ«: العود المربى المطيب .

6. (2142)- Nâfi' merhum anlatıyor: "İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) buhur yaktığı zaman saf öd ve kâfûrla karışık öd kullanır ve şunu söylerdi: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) da böyle yapardı." [Müslim, Elfâz 21, (2254); Nesâî, Zînet 38, (8, 156).][523]

-7- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: طِيبُ الرِّجَالِ مَا ظَهَرَ رِيحُهُ وَخَفِىَ لَوْنُهُ، وَطِيبُ النِّسَاءِ مَا ظَهَرَ لَوْنُهُ وَخَفِىَ رِيحُهُ[. أخرجه الترمذي والنسائى .

7. (2143)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)

buyurdular ki: "Erkeğin tîb'i (sürünme maddesi) koku neşreder, rengi olmaz. Kadının tîb'i ise rengi olur, kokusu olmaz." [Tirmizî, Edeb 31, (2788); Nesâî, Zînet 32, (8, 151).][524]

AÇIKLAMA:

Tîb sürünme maddesinin ismidir. Güzel koku neşreden her şeye tîb denir. Sadedinde olduğumuz hadis erkeklerin güzel koku maksadıyla kullanacağı sürünme maddesinin, bedende ve elbisede renk bırakacak cinsten olmamasını belirtmektedir. Gül suyu, misk, anber ve kâfûr bu çeşittendir.
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadınların sürünme maddelerinin dışarıya koku neşredecek cinsten olmamasını emretmektedir. Zâferân bu çeşitten bir tîb'dir. Ancak Bağavî'nin Şerhü's-Sünne'de kaydettiği üzere, şârihler, kadınlarla ilgili kaydın dışarı çıkma ile alakalı olduğunu belirtmişlerdir. "Aksi takdirde derler, evde kocası için dilediği kokuyu sürünebilir." Nitekim müteakiben kaydedeceğimiz ikinci hadiste (2145); Efendimiz (aleyhissalâtu vesselâm) güzel koku sürünerek insanların arasına karışan kadını zâniye olarak tavsif etmektedir.[525]

8- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كانَ رَسولُ اللهِ # يَتَطَيَّبُ بِذِكارَةِ الطِّيبِ: المِسْكِ والْعَنْبَرِ وَيقُولُ: أطْيَبُ الطِّيبِ المِسْكُ[. أخرجه الترمذي.»ذِكَارَةُ الطِّيبِ«: مالون له .

8. (2144)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) şunu demiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) misk ve anber gibi, renksiz koku maddeleri sürünürdü ve derdi ki: "Sürünme maddelerinin en iyisi misktir." [Tirmizî, Cenâiz 16, (991); Nesâî, Zînet 31, (8, 151, 152); Ebû Dâvud, Cenâiz 37, (3158).][526]

AÇIKLAMA

Misk, tabiî koku çeşitlerinden biridir. Bir cins erkek ceylanın karın derisinin altından elde edilir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bu kokunun diğer kokulardan üstün ve mûteber olduğunu beyan etmektedir.[527]

9- وعن أبى موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ الله #: كُلُّ عَيْنٍ زَانِيَةٌ وَإنَّ المَرَأةَ إذَا اسْتَعْطَرَتْ، ثُمَّ مَرَّتْ بِالْمَجْلِسِ فَهِىَ زَانِيَةٌ[. أخرجه أصحاب السنن.»اسْتَعْطَرَتْ«: استفعلت من العطر، وهو الطيب .

9. (2145)- Ebû Mûsa (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Her göz zânidir. Şurası muhakkak ki, kadın koku sürünür, sonra da (erkek) cemaate uğrarsa o da zâniyedir." [Tirmizî, Edeb 35, (2787); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4174,4175); Nesâî, Zînet 35, (8, 153).][528]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (alehissalâtu vesselâm) her bir göze zâni demekle, yabancı kadına şehvetle bakmayı zinaya nisbet etmekte ve bundan yasaklamaktadır. Çünkü nazar zina fazîhasının ilk adımıdır. Dinimiz bir fiili haram ilan etmişse , ona görtüren sebepleri de haram ilan etmiştir. İşte bu hadiste şehvet nazarıyla bakmanın tahrîm ediliş örneğini görmekteyiz. Âyet-i kerîme mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara ayrı ayrı hitab ederek gözlerini haramdan korumalarını emreder (Nûr 30-31).
2- Kadınların koku sürünerek erkek cemaatine uğraması bir nevi zina olarak tavsîf edilmiştir. Çünkü bu hal, erkeklerin şehvetini tahrik edecek, onların nazarlarını kendisine çekecektir. Şehevî olan böyle bir bakış ise, daha önce belirtilmiş olan göz zinası'dır. Bu kötü duruma koku sürünen kadın sebep olduğu için, zâniye olarak tavsif edilmiştir.
Şunu da belirtelim ki , bu bâbın ilk hadisi olarak kaydelilen: "Dünyanızdan bana üç şey sevdirildi: Kadın, güzel koku..." hadisinde, kadınla güzel kokunun beraber zikrinde âlimler kadınla koku arasındaki irtibat yönüyle bir incelik, bir kasd-ı mahsus görürler. Böylece kadının, güzel koku sürünerek yabancı erkeklerin arasına karışmasındaki mahzur daha iyi anlaşılır.[529]

10- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسولُ اللهِ #: أَيُّمَا امْرَأةٍ أَصَابَتْ بُخُوراً فَ تَشْهَدْ مَعَنَا الْعِشَاءَ اŒخِرَةَ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائى .

10. (2146)- Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kendisine buhur değen kadın sakın bizimle yatsı namasına katılmasın. "[Müslim, Salât 143, (444); Ebû Dâvud, Tereccül 7, (4175); Nesâî, Zînet 37, (8, 154).][530]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen "buhur değmek"ten murad, kadının üzerinde koku duyulmasıdır. Şu halde ne suretle sinmiş olursa olsun üzerinde koku bulunan kadın mescide uğramayacaktır. " Yatsı naması" diye tahsis edilmesi te'kîd içindir. Zira gece vakti fitne vukûundan daha çok korkulur. Ayrıca kadınlar mescide gitme firsatını daha çok yatsı namazında bulabilirler. Bu sebeple öncelikle "yatsı" denmiştir. Hülâsa, üzerinde koku bulunan kadınların diğer vakitlerde mescide gitmelerinde bir beis yok, gidebilirler demek değildir.
Bu ve benzeri hadisler kadının mescide çıkmasını yasaklamıyor. Ancak kayıt getirmiş oluyor. Bazı âlimler, kadının mescide ve sokağa çıkması için, konan şartlara uyulmadığı takdirde çıkmakta men edilmesinin vâcib olduğunu söylemiştir. Kadı İyâz: "Kadın mescide çıkmaktan men edilirse, başka maksadla çıkmalarından ekseriyetle men edilir" demiştir.[531]

ALTINCI BÂB

ZİNETLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

1- عن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #، الْفِطْرَةُ خَمْسٌ الخِتَانُ، وا‘‘سْتِحْدَادُ،

وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ ا'ظفَارِ، وَنَتْفُ ا''بْطِ]. أخرجه الستة.»اسْتِحْدَادُ«: كحلق العانـة، ونحو ذلك من التنظيف الذي تحتاج المرأة إليه .

1. (2147)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fıtrat beştir: Sünnet olmak, etek traşı olmak, bıyığı kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak." [Buhârî, Libâs 63, 64, İsti'zân 51; Müslim, tahâret 39, (257); Muvatta, Sıfatu'n Nebiyy 3, (2, 921); Tirmizî, Edeb 14, (2757), Ebû Dâvud Tereccül 16, (4198); Nesâî, Tahâret 10, 11, (1, 14, 15).][532]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin anlaşılması için iki noktanın açıklanması gerekmektedir.
A) Fıtrat'la ne kastedilmişitir?
B) Fıtrattan olan hasletler nelerdir?[533]

A) FITRAT NEDİR?

Fıtrat'ın bu bahiste ne manaya geldiğini 2133 numaralı hadiste kısaca açıklamış idik. Gerek âyetlerde ve gerekse hadislerde çokca geçen bir tâbir olması haysiyyetiyle, kelimeyi burada biraz daha açmayı gerekli görüyoruz.
* Fıtrat, Râgıb'a, göre, asıl itibariyle boylamasına yarılmadır. "Yarık"a, "ihtira" ve "icâd"a dahi fıtrat denmiştir. Ebû Şâme'ye göre, fıtrat'ın aslı "İlk yaratılış" mânasınadır. Nitekim Kur'an'da Cenâb-ı Hakk'ın ismi olarak Fâtıru's-Semâvât ve'l arz göklerin ve yerin yaratıcısı tabiri geçmektedir. Hadis-i şerifte de: كُـلُّ مُوْلُـودٍ يُولَـدُ عَلى الْفِطْرَةِ "Her çocuk, fıtrat (yani Allah'ın ilk ortaya koyduğu yaratılış) üzere doğar" buyrulmuştur. Bu açıklama şu âyete de işâret etmektedir: فِطْرَةَ اللّهِ الَّتِى فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا "..Allah'ın insanları üzerine yarattığı, o fıtrat..." (Rum 30). Burada ifade edilen mâna şudur: Her insan eğer doğduğu anda terkedilecek (ve hiçbir hâricî telkin ve tercihte bulunulmayacak) olsa, aklı onu hak din'e yani tevhîd'e götürür. Bu söyleneni şu âyet dahi te'yîd eder: فَـاقِمْ وَجْـهَـكَ لِلـدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَةَ اللّهِ "O halde (habibim), sen yüzünü bir muvahhit olarak dine, Allah'ın o fıtratına çevir ki, O insanları bunun üzerine yaratmıştır" (Rum 30). Bu hususu, keza yukarıda kaydettiğimiz hadisin devamı da te'yîd eder: "...Çocuğu ebeveyni yahudî veya hıristiyan veya mecusi... yapar." Şu halde sadedinde olduğumuz hadis şöyle demiş olmalıdır: "Fıtrattan olan şu beş şeyi kim yaparsa nefsini, Allah'ın kullarını yaratmış bulunduğu aslî fıtrat ile muttasıf kılar." Bundan da maksad, insanları bu beş şeye teşvik etmek, onların en mükemmel sıfatları takınıp en güzel sûret üzere olmalarını sağlamaktır."
* Fıtrat'ın mânasını açıklama sadedinde Hattâbî şunu kaydeder: "Ulemânın ekserisi bu hadiste "fıtrat"tan muradın sünnet olduğunda ittifak etmiştir." Hattâbî'den başkaları da bu görüştedirler. Derler ki: "Hadisin mânası: "Şu beş şey geçmiş peygamberlerin sünnetindendir" demektir.
* Bir kısım âlim de : Fıtrat'ın mânası "din"dir. Ebû Nuaym el-İsfehânî, Mâverdî, eş-Şeyh Ebû İshâk sadedinde olduğumuz hadiste fıtrat'tan muradın din olduğunu söyleyenlerdendir.

* İbnu Salâh, fitrat kelimesini sünnet'le açıklamayı yadırgayarak sünnetü'lfitrat şeklinde mahzuf bir izâfet çerçevesinde anlaşılmasının daha uygun olacağını söylemiş ise de, bu itiraza itiraz eden Nevevî, hadisini:
وَمِنَ السُّنَّةِ قَصَّ الشَّارِبِ وَنَتْفِ اْ"بْطِ وَتَقْلِيم اَظْفَارِ "Sünnetten olarak bıyığın kesilmesi, koltuk altının yolunması, tırnakların kesilmesi vardır" şeklindeki vechini göstererek fıtratın izafetle kayıtlamadan, mutlak haliyle sünnet manasında anlaşılmasının doğru olduğunu delillendirmiştir. İbnu Hacer, fitrat yerine "sünnet" kelimesinin muhtelif rivâyetlerde vârid olduğunu belirtir.
* Fıtrat'ın mânasını tesbitte Kadı Beyzâvî daha eslem bir yol tutar. O'na göre, ulemanın ileri sürdüğü bütün mânalar sahihtir. Kelime, hepsini ifade edecek câmî bir mana taşımaktadır. Binaenaleyh ihtira, cibillet, din, sünnet mânalarına gelir. Der ki: "Fıtrat, peygamber tarafından ilk defa ihtira edilen ve bütün şeriatlarce ittifakla benimsenmiş olan eski sünnet (es-Sünnetü'lkadîme) dir. Sanki bunlar, cibillî, fitrî emirlerdir, insanlık bunlar üzerine yaratılmıştır."
Şunu da belirtmek gerek. Hadisin bazı vecihlerinde fitrat yerine kullanılmış olan sünnet kelimesi, ıstılâhi mânadaki sünnet değildir, yani "vacib"in mukabili olan sünnet değildir, yol manasına gelen sünnettir. Bu görüşte cezm eden şeyh Ebû Hâmid, Mâverdî ve başkaları: "Bu, şu hadiste olduğu gibidir: عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِى وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ "Size benim sünnetime ve benden sonra da Hülafâ-i Râşidin'in sünnetine uymak gerekir." Mâlikî fakihlerinden Ebû Bekir İbnu'l-Arabî sadedinde olduğumuz hadiste geçen beş haslete uymanın vâcib olduğuna hükmetmiş ve : "Zîra kişi, bunları terkedecek olsa insani görünüşünü kaybeder, insanlığını yitirenden nasıl İslâm'lık beklenir?" demiş ise de Ebû Şâme: "Hadisin taleb ettiği şeyler, ahlâkı güzelleştirmeye mahsus olan nezâfettir. Bunun için Şâri'den vâcib kılıcı bir emre gerek yoktur. İnsanların fitrî meyilleri yeterlidir, mücerred nedb ifade eden beyan kâfidir" demiştir.[534]

B) FITRATTAN OLAN ŞEYLER

Fıtrat'ın ne olduğunu kavradıktan sonra "fıtrat"a giren şeyleri bilmeye sıra gelmiş olmaktadır. Sadedinde olduğumuz hadis "fitrat"tan olan beş şeyi saymaktadır: Hitân (sünnet olmak), etek traşı, bıyığı kesmek, tırnakları kesmek, koltuk altını yolmak.
Hemen belirtelim ki fitrat'tan haber veren hadisler ya burada olduğu gibi hasr ifade eden bir üsluba sahiptir ya da ba'ziyet (parça, kısım) ifade eden bir üsluba sahiptir. Sadedinde olduğumuz hadis, "Fıtrat beştir" diyerek kesin bir üslubla hasr ifâde etmekte, sanki bir altıncı "fıtrat" yokmuş intibâını vermektedir. Halbuki aynı hadis: اَلْفِطْرَةُ خَمْسٌ اَوْ خَمْسٌ مِنَ الفِطْرَةِ "Fıtrat beştir veya fıtrattan beş şey vardır..." şeklinde şekk ifâde eden bir tarzda da rivâyet edilmiş olmaktan başka, خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ "Fıtrattan beş şey vardır..." diye kesinlikle ba'ziyet (kısım) ifade eden üslubla da rivayet edilmiştir. Kaldı ki, bu hadisle hasr kastedilmediğini gösteren başka rivayetler de vardır. O rivayetlerde, fitrat'la ilgili hasletler değişik rakamlarla ifade edilir ve burada sayılan beş şeyin dışında başka hasletler de sayılır. Sözgelimi müteâkiben kaydedeceğimiz 2148 numaralı hadiste fıtrattan olan on haslet sayılırken, İbnu Ömer'den kaydedilen bir hadiste üç haslete yer verilmiştir: مِنَ الْفِطْرَةِ حَلْقُ الْعَانَةِ وَتَقْلِيمُ اَظْفَارِ وَقَصُّ الشَّارِبِ "Fıtrattan üç şey: Etek traşı, tırnakların kesilmesi, bıyığın kesilmesidir."

Şu halde bu hadislerde zikredilen rakamlardan murad hasr değildir. Âlimler, verilen rakamlar hakkında farklı yorumlar ileri sürmüşlerdir. Bilinmesi gerekenlerden bazılarına göre:
* Resûlullah, önce beş hasleti duyurdu, sonra ziyâdeleri ilan etti.
* Beş hasletin ehemmiyetini te'kidde mübâlağa için hasr'a yer verilmiştir. Hadislerde bunun başka örneği de var: اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ "Din nasihattır" veya اَلْحَجُّ عَرَفَةُ "Hacc Arafat'tır" hadislerinde olduğu gibi. Dinin içinde pek çok mesele olduğu halde, "nasihat"ın ehemmiyetini tebârüz ettirmek (vurgulamak) için, "Din nasihattır" buyurulmuştur. İkinci örnek de öyle: Hacc'ınen mühim rüknü Arafat vakfesi olduğu için "Hacc Arafat'tır" denmiştir. Tirmizî'nin tahric ettiği: مَنْ لَمْ يَأخُذْ شَارِبَهُ فَلَيْسَ مِنَّا "Kim bıyığını almazsa bizden değildir" hadisi de te'kid ifade eder.
Ebû Bekir İbnu'l-A'rabî, "fitrat"a giren hasletlerin otuza baliğ olduğunu söylemişse de, İbnu Hacer: "Fıtrat lâfzıyla bizzat hadislerde ifade edilen hasletleri kastetmişse otuzu bulmaz, fitrat'a izâfe edilmeksizin daha âmm olarak beyan edilen hasletleri kasdetmiş ise bunlar otuzu çok geçer, tahdîde gelmez" der. Bu hadislerde (Fıtrat kelimesine izâfe edilerek) zikredilen hasletlerin hepsi (mecmûu) toplam olarak onbeşi bulur..." Sadedinde olduğumuz hadiste gelen beş şey dışındakiler şunlardır:
1- Abdest,
2- İstinşak (burna su çekmek),
3- İstinsâr (sümkürmek),
4- İstinca,
5- Misvak,
6- Cuma günü (haftalık) yıkanma,
7- Sakalın, uzatılması,
8- Saçın (tepe-alın arasından yanlara) ayrılması,
9- Parmak mafsallarının yıkanması,
10- İntizâh (abdestten sonra -vesveseyi def için- pantalonun ön kısmına avuçla bir miktar su çilemek).
Hadislerde "Fıtrat" kelimesine izafe edilmeden beyan edilen hasletlerin çokluğuna dikkat çeken İbnu Hacer, örnek olarak Tirmizî'de gelen Ebû Eyyub (radıyallâhu anh) rivâyetini kaydeder:
اَرْبَعٌ مِنَ السُّنَنِ الْمُرْسَلِينَ: اَلْحَيَاءُ وَالتَّعَطُّرُ وَالسِّوَاكُ وَالنِّكَاحُ
"Eski peygamberlerin sünnetinden dört tanesi şunlardır: Hayâ, koku sürünmek, misvâk, nikâh (evlenmek)."
Dînî ve dünyevî maslahatlara müteallik olan bu hasletler zımnında İbnu Hacer örnek olarak şunları zikreder:
Dış görünüşün (hey'et) güzel kılınması, bedenin toptan veya parça parça temizliği, büyük ve küçük abdestleri bozduktan sonra temizlikte ihtiyât, temas ettiğimiz insanlara kötü kokularla eza vermekten kaçınmak, putperest, mecûsî, hıristiyan, yahudî gibi gayr-ı müslimlere ait şiarlara (alâmetlere) muhâlefet şâri'ninemirlerine uyma... وَصَوَّرَكُمْ فَأحْسَنَ صُوَرَكُمْ "Size şekil verip de şeklinizi güzel yapan... Allah'tır" (Mü'min 64) âyetinin işâret ettiği hususun korunması; çünkü, mezkûr hasletlerin muhafazası ile bu gerçekleştirilecektir. Zîra âyet-i kerîme sanki şöyle demektedir: "Suretinizin güzelliğini devam ettirecek şeyleri koruyun."
En eski peygamberlerden beri insanlığa talim edilen ve görüldüğü üzere esasını temizlik ve hâricî görünüş teşkîl eden bu hasletlere riayetin dünyevî neticesini İbnu Hacer şöyle noktalar:
"Bu hasletler korununca mürüvvet ve insanlarla matlub kaynaşma hasıl olur. Çünkü insan, güzel bir

hey'et ve sevimli bir dış görünüş izhâr edebilirse başkalarına daha câzip, daha çekici gelen bir hal kazanır. Böylece sözü dinlenir, fikri kabul edilir."[535]

-2- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رَسُولُ اللهِ: عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ، وَإعْفَاءُ اللِّحْيَةِ، وَالسِّوَاكُ، واسْتِنْشَاقُ المَاءِ، وَالمَضْمَضَةُ وَقَصُّ ا٭ظْفَارِ، وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ، وَنَتْفُ ا٭بْطِ، وَحَلْقُ العَانَةِ، وَانْتِقَاصُ المَاءِ[.»يَعْنِى اسْتِنْجَاءَ«.»البَرَاجِمُ«: عقد ا٭صابع الظاهرة

.

2. (2148)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "On şey fıtrattandır: Bıyığın kesilmesi, sakalın uzatılması, misvak, istinşak (burna su çekmek), mazmaza (ağza su çekmek), tırnakları kesmek, parmak mafsallarını yıkama, koltuk altını yolmak, etek traşı olmak, intikâsu'lmâ yani istinca yapmak." [Müslim, 56 (261); Ebû Dâvud, Tahâret 29, (53); Tirmizî, Edeb 14, (2758); Nesâî, Zînet 1, (8, 126, 127).][536]

AÇIKLAMA:

1- Fıtrat'la ne kastedildiğini önceki hadiste yeterince açıkladık. Pek çok hadiste, "fıtrat"tan olan şeylere temas edildiğini, pek çok hasletin buraya girdiğini, onbeş tanesinin hadislerde fiilen fıtrat kelimesine izâfe edilerek zikredildiğini gördük.

2-İNTİKÂSU'L-MÂ: Bu hadiste, fıtrattan olan hasletlerden on adedinin bir arada sayıldıklarını görmekteyiz. Bunların bir kısmı ile ilgili açıklama daha önce çyapılmıştır. Bazıları hakkındaki açıklama da müteakip hadislerde yapılacaktır. Burada dikkat çekeceğimiz bir haslet intikâsu'lmâ'dır. Bu tabir ile ne kastedildiği alimlerce ihtilaf edilmiştir. Kelime olarak suyun noksanlaşması demektir. Ancak farklı rivayetlerde daha başka kelimelerle de ifade edilmiş olduğu için ulemanın yorumu ihtilaflı olmuştur. Teysîr'in aldığı vecihte de görüldüğü gibi bazıları, istinca diye açıklamıştır. Bazılarına göre de abdest bozduktan sonra suyu kullanmak suretiyle idrar akıntısını kesmektir. Bir kısım âlimler de "abdestten sonra su serpme" demiştir. Nitekim bir rivayette intikas'a bedel intidâh kelimesi kullanılmış ve su serpme te'vilini desteklemiştir. Çoğunluk da böyle anlamıştır. İntikâs, idrar sızıntısı vâki olduğu şeklinde kalbe bir vesvese düşmemesi için avret mahalline biraz su serpmektir.

Bu mesele daha ziyâde erkekleri alâkadar eden bir teferruattır. Küçük abdestten sonra miktarı, şahıstan şahısa yaştan yaşa, hatta mevsimden mevsime değişen bir müddet içerisinde idrar borusundan bir sızıntı gelir. Bu gelinceye kadar abdest almamak icabeder. Beklenmiş olmasına rağmen abdestten sonra yaşlık hissedilerek vesveseye düşülme hâli sıkça vukûa gelir. İşte intikâsu'lmâ'yı bazı âlimler, başka rivayetlerde gelen intizâh'a dayanarak su serpmek olarak anlamışlardır. Zîra, mezkûr vesvesenin önlenmesi için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) abdest aldıktan sonra mezâkir'e (avret mahalline) avuçla bir miktar su serpmeyi tavsiye eder. Bu, dinimizin bir ruhsatı, bir kolaylığıdır, Şefî'imizin (aleyhissalâtu vesselâm) bir şefkatidir. Ashab-ı Sünen'in el-Hakem İbnu Süfyan (radıyallâhu anh)'dan rivayetlerine göre, Süfyân, Resûlullah'ı abdest aldıktan sonra bir avuç su alarak avret mahalline serptiğini görmüştür. İbnu Hacer Beyhakî'den naklen şu rivayeti kaydeder: "Bir adam İbnu Abbâs'a gelir ve: "Ben, namaz için kalkınca bir yaşlık buluyorum"

der. İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) ona şu cevabı verir: "Su serp, böyle bir yaşlılık bulunca "serptiğim sudandır" de."
NOT: İslâm ulemâsı "fıtratta olan hasletler" le ilgili hadisleri açıklarken iki noktaya dikkat çekerler:
1) "Fıtrattan olan hasletler", âyet-i kerîmede Hz. İbrahim'in ibtila (imtihan) edildiği bildirilen "kelimeler"dir. وَإِذِ ابْتَلَى اِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاتَمَّهُنَّ Âyet meâlen şöyle: "Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle (emirlerle) denemiş, o da onları yerine getirmişti..." (Bakara 124). Sahih bir senetle İbnu Abbâs'tan geldiği üzere: "Hz. İbrahim'in ibtila (imtihan) edildiği ve onun da yerine getirmiş olduğu kelimelerden maksad fıtrat hasletleridir. Bunlardan biri de sünnet olmaktır."
2) Bu hasletlerin yerine getirilmesi gereklidir, çünkü, bir başka âyette Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'e uyulması emredilmektedir: ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اِنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرَاهِيمَ "Şimdi ey Muhammed! Sana, "Doğruya yönelen, puta tapanlardan olmayan İbrahim'in dinine uy" diye vahyettik" (Nahl 123).]
Bazı âlimler, buradan da hareketle, "İbtila çoğunluk itibariyle, vâcib olan işlerde vâki olur" mülâhazasıyla, fıtrattan olan hasletlere uymanın, vacib bile olduğunu söylemişlerdir. Ancak diğer bazıları, bunları Hz. İbrahim (aleyhissalâm)'in vücub bir vazife olarak yapmış olması halinde bize de vecibe olabileceğini, fakat bir nedb olarak yapmış ise bizim için de vücûb değil, nedb ifade edeceğini söyleyerek îtiraz etmişlerdir. Öyleyse bu fıtrat hasletlerinin vücub ifâde edip etmediğinin tesbitinde başka deliller getirmek gerekecektir.

Esas olan, bunların vücub ifade etmemesidir, nedb ifade etmesidir.[537]

-3- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]وَقَّتَ لَنَا رَسولُ اللهِ في قَصِّ الشّارِبِ، وَتَقْلِيمِ ا‘ظْفَارِ، وَنَتْفِ ا‘‘بْطِ، وَحَلْقِ الْعَانَةِ، أنْ َ يُتْرَكَ أكْثَرَ مِنْ أرْبَعِينَ لَيْلَةً[. أخرجه الخمسة إ البخارى .

3. (2149)- Hz. Enes (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bize bıyığın makaslanıp, tırnağın kesilmesini, koltuk altının yolunup, eteğin traş edilmesini kırk gün aşmayacak şekilde vakitledi." [Müslim, Tahâret 51, (258); Ebû Dâvud, Tereccül 16, (4200); Tirmizî, Edeb 15, (2759); Nesâî, Tahâret 13, 14, (1, 15, 16).][538]

AÇIKLAMA:

Bu hadis vücutta yapılacak bazı temizliklerle ilgili bir müddet fikri vermektedir. Hadis, ulemânın da anladığı üzere tırnak kesmek, bıyık ve diğer traşları yapmak için kırk günü beklemeyi emretmiyor. Bu fazlalıklar çıktıkça hemen atılması esastır. Kırk gün, âzamî müddeti ifâde eder ve "Kırk günü geçirmeyin" mânasında anlaşılması gerekir.
Bu sayılan temizliklerin haftanın hangi gününde, günün hangi saatinde ve ne sûretle yapılması gerektiği hakkında mevsûk rivâyet mevcut değildir. Sadece, Resûlullah'ın temizlik işlerini cuma günü yaptığına dair rivâyet vardır. Beyhakî, Resûlullah'ın tırnaklarını cuma günü kesmeyi sevdiğine dair Ebû Câfer Bâkır'dan mürsel bir rivâyet kaydetmiştir. Mevsuk olmayan bâzı zayıf rivayetlerde alaca hastalığına sebep olacağı belirtilerek çarşamba günü tırnak kesmek yasaklanmıştır. Ancak Münâvî, Süheylî'den naklen şunu kaydeder: "Çarşamba gününün uğursuzluğu, Hz. Peygambere uymayı terk sonucu şundan bundan uğursuzluk çıkarmayı âdet edinerek, çarşambadan da uğursuzluk arayan

kimseyedir. Bunu yapmak ise tevekkülü az olan insanların harcıdır. Böylelerine, o günkü tasarrufları zarar verir." Münâvî der ki: "Velhasıl, müneccimler gibi bâtıl bir inançla uğursuzluk getireceği düşüncesiyle çarşamba gününden kaçınmak şiddetle haramdır. Çünkü haftanın her günü Allah'ındır. Tek başına ne fayda ne de zarar verir. Onun dışında da bir zarar, bir mahzur yoktur. Kim günlere uğursuzluk izafe ederse kendi uğursuzluğunu bulur. Kim de Allah'tan başka hiç birşeyin, fayda ve zarar vermeyeceğine kâni olursa, bu meselede hiçbir şeyin ona kötü bir tesiri olmaz. Bil ki uğursuzluk sadece buna inanan kimseye gelir. Öyle ise asıl bela bu bâtıl inançtır." Şunu da kaydedelim ki, gayr-i mevsuk bir kısım rivâyetlerde, çarşamba gününe uğursuzluk izafe edilirken, yine gayr-i mevsuk diğer bazılarında da "uğur" izâfe edilmiştir. Haftanın her gününün nasıl bir uğur getireceğini ayrı ayrı sayan bir rivâyette çarşamba günü için:

وَمَنْ قَلَّمَهَا يَوْمَ اَرْبِعَاءِ خَرَجَ مِنْهُ الْوَسْوَاسُ وَالْخَوْفُ وَدَخَلَ فِيهِ ا٬مْنُ وَالشِّفَاءُ

"Kim çarşamba günü tırnaklarını keserse vesvese ve korku çıkar, yerine emniyet ve şifa girer" der.

Şârihlerin bir kısmı herhangi bir rivâyete dayanmaksızın tırnak kesmede şu tertibe uyulmasını kaydederler: Önce sağ elin şehâdet parmağından başlayarak, sonra orta, yüzük, serçe parmaklarını tırnaklarını sırayla kesip en sonunda baş parmağa geçilmelidir. Sol elde ise küçük parmaktan başlayıp yüzük, orta, şehâdet ve baş parmağa sırayla geçilmelidir. Ayak tırnakları kesilirken sağ ayağın küçük parmağından başlayıp sol ayağın baş parmağına geçip sırayla en son küçük parmağa ulaşılmalıdır. Nevevî bu tertibe müstehab demiş ise de rivayetten delil kaydetmemiştir. Tırnaklar parmağa zarar vermeyecek şekilde imkan nisbetinde dipten kesilmelidir.

Koltuk altı kıllarının temizliği için hadislerde hep "yolmak" tâbiri kullanılır. Dolayısiyle, ulemâ, bu temizliğin "yolarak" yapılmasının sünnet olduğunu söylemekte ittifak eder. Ancak, bunun bir vecibe olmadığı, dileyenin traş edebileceği veya ilaçla bertaraf edebileceği de söylenmiştir. Nitekim, İmam Şâfiî gibi şeriat ve sünneti çok iyi bilen ve tatbik eden bir büyüğün yolmanın acısına dayanamadığı için, koltuk altlarını berbere kazıttığı rivâyetlerde gelmiştir.

Bu temizliğe de sağ koltuktan başlamak müstehabdır. Bıyıkları keserken de sağdan başlanır.Daha önce belirtildiği üzere, bıyığın dipten kazınması ile yukarıdan alınması meselesi ihtilâflıdır. Hanefîler dipten kazınmasını efdal görür. İmam Mâlik, dipten kesilmesini âfet sayar, böyle yapanların te'dib edilmesini emredermiş. Ona göre, bıyık üst taraftan da kesilmemeli, dudağın ucunun etrafı açılmalıdır.[539]

4- وعـن أبى هريرة رَضِـيَ اللهُ عَنْه قـال:]قـال رَسـولُ اللّهِ #: اخْتَتَنَ إبْرَاهِيم بِالقـدُّومِ، وَقـالَ بَعْضُـهُمْ مُخَفَّفٌ: وَهُـوَ ابْـنُ ثَمَـانِينَ سَـنَةً[. أخرجه الشـيخان.»الْقَدُومُ«: بـالتخفيف آلـة النجـار، وبالتشديد: اسم موضع، وقيل: بالعكس .

4. (2150)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İbrahim (aleyhisselâm) Kaddûm nâm -bazısı da şeddesiz olarak Kadûm demiştir- mevkide seksen yaşında olduğu halde sünnet oldu." [Buhârî, İsti'zân, 51, Enbiya 8; Müslim, Fedâil 151, (2370).][540]

AÇIKLAMA:

1- Kaddûm veya Kadûm, iki mânaya gelmektedir:
a) Ucu eğri marangoz keseri, satır.
b) Bir yer adıdır. Mu'cemu'l-Büldan'daki bir rivayete göre vaktiyle Şam'da (yâni Suriye'de) Halep yakınlarında mevcut olmuş bulunan bir karye'nin adıdır. İbrahim Halilu'r-Rahmân'ın meclisidir, şimdilerde bilinmemektedir. Yine Mu'cemu'l-Büldân'ın verdiği bilgilere göre, Na'mân'da bir yer adı, Medine yakınlarında bir dağ adı, Yemen'de bir kale adıdır. Sadedinde olduğumuz rivâyet, kelimeyi "Suriye'de Hz. İbrahim'in sünnet olduğu köyün adı" mânasında anlamamıza da müsait olduğu gibi, keser mânasında anlamamıza da müsaittir. Nitekim bâzı şârihler bu mânayı esas almıştır.
2- Bu rivâyet Hz. İbrahim'in 80 yaşında iken sünnet olduğunu göstermektedir. 120 yaşında sünnet olduğunu haber veren rivâyetler de vardır. Aradaki ihtilâfı çözmek için şarihler çeşitli yorumlar getirirler. Hatta El-Kemâl İbnu Talha hitân üzerine te'lif ettiği müstakil bir cüzde iki ayrı rivâyeti kaydettikten sonra demiştir ki: "Bunlar şöyle cem'edilir: Hz. İbrahim 200 yıl yaşadı. Bunun 80 senesi sünnetsiz devredir, 120 yılı da sünnetli olarak geçen ömrüdür. Öyleyse önceki hadis onun doğumundan itibaren saymak kaydıyla 80 yaşında iken sünnet olduğunu, diğer hadis de öldüğü andan geriye saymak sûretiyle hayatının 120. yılında sünnet olduğunu belirtmektedir." Bu açıklamaya el-Milha fi'r-Reddi Alâ İbni Talha adında müstakil bir te'lifle cevap veren el-Kemâl İbnu'l-Adim dört ayrı nokta-i nazardan bu görüşün yanlışlığını belirtmiştir. Kemâl İbnu'l-Adim dört ayrı nokta-i nazardan bu görüşün yanlışlığını belirtmiştir. Kemal İbnu'l-Adim'in dikkat çektiği hususlardan biri Hz. İbrahim'in yaşı hususunda gelen rivâyetlerin ihtilaflı olduğu ve bunlardan da hiçbirinin sâbit bulunmadığı, dolayısiyle, mezkur ihtilafın çözümünde yaşı esas almanın mümkün olmadığıdır. Rivayetler Hz. İbrahim'in 200, 175, 161 yaşlarında vefat ettiğini söylemektedir.[541]
3- Sünnet yaşı

SÜNNET YAŞI

Sünnet olma yaşı ihtilâflıdır. Denebilir ki, bu hususta dinimizin kesin bir emri yoktur. Bazı hadisler doğumun yedinci gününü tesbit ederse de cumhur bunu istihbâb olarak anlamıştır. İbnu Abbâs'tan gelen bir rivayette: "Erkeği, "idrak edinceye kadar sünnet etmezlerdi"denmiş olmasını delil kılan bâzı âlimler: "Küçük yaşta sünnet, bu iş, küçüğe kolaylaştırmak içindir, zîra henüz uzvunun zayıflığı ve anlayışının azlığı sebebiyle ona zor gelmez" demiş ve sünnetin gerektiği yaşı, uzvun kullanılma zamanına tâlik etmiştir: "Meseleye aklen bakıldığı zaman anlaşılır ki, sünnet, uzvun cimâda kullanılmasına ihtiyaç hasıl olma zamanının yaklaşmasına kadar gereksizdir."
İbnu Hacer, bu görüşe katılmaz ve der ki: "Hz. İbrahim'in (80 yaşında sünnet olduğunu haber veren) kıssası, herhangi bir sebeple sünnet olma işi gecikmiş olsa bile ileri yaşta sünnet olmanın gereğine ve bunu taleb etmenin meşruiyyetine delil teşkil eder. Fakat sünneti ihtiyarlığa kadar te'hir etmenin meşru olduğuna delil olmaz. Akla dayanılarak beyan edilen mütâlaaya gelince, bu sağlıklı bir muhakeme olamaz. Zîra hitânın hikmeti, sadece cimanın gereklerini tamamlamaya münhasır değildir. Sözgelimi bir hikmeti de sünnetle alınan kabuğun bir miktar idrarı tutmasıdır. Bu hal, bilhassa su kullanmayıp taşla istinca edenlerde ciddî bir meseledir. Bevl işi bittikten sonra kabukta kalan idrarın akarak elbiseyi veya bedeni kirletmeyeceğinden kesinlikle emin olunamaz. Bu durumda, çocuğa namazın emredilme yaşından önce sünnet edilmesinde acele etmek gerekecektir ve bu yaş, sünnet için en uygun zamandır."

Bu ifadesiyle İbnu Hacer, alıştırmak için nâfile olarak namazın emredilme yaşı olan temyiz yaşı'ndan önce sünnet edilmesi gereğini söylemiş oluyor. Temyiz yaşı, her çocuğa göre değişen bir keyfiyet ise de vasatî olarak 6-7 yaşları temyiz yaşı kabul edilmiştir. Öyle ise çocuğun en geç 4-5 veya 6 yaşlarında sünnet edilmesi daha muvafik gelmektedir.
4- Görüldüğü üzere, sünnet (hitân) Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) tarafından teşrî edilmiş bir amel değildir. Bazı hadisler, bunu ilk defa Hz. İbrahim'in teşri ettiğini belirtir. Yahudilerde de bidayetten beri uygulanan bir ameldir. Ehl-i Kitap olmayan başka kavimlerde de tarih boyunca görülmüştür: Eski Mısırlılar, Habeşli zenciler, Kolklar vs.
5- Bazı hadisler kızların sünnetinden de bahseder. Ancak bu, bütün kadınlar için gerekli olan bir durum değildir. Bazı bölgelerde kadınlar, kesilmesi gerekecek kadar fazlalık taşıdıkları için onlar hakkında da sünnet teşrî edilmiş ve Resûlullah meselenin ahkâmını beyan etmiştir. Yurdumuzda ihtiyaç duyulmadığı için burada teferruata girmeyi gereksiz addediyoruz. Ancak Resûlullah'ın ümmetin her meselesine nasıl ilgi duyup irşadda bulunduğunu göstermek maksadıyla 2153. hadiste bazı açıklamalar kaydeceğiz.[542]

-5- وعن يحيى بن سعيد:]أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ المُسَيِّبِ يَقُولُ: كَانَ إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّمُ أَوَّلَ النَّاسِ ضَيَّفَ الضَّيْفَ، وَأوَّلَ النَّاسِ اخْتَتَنَ، وَأوَّلَ النَّاسِ قَصَّ شَارِبَهُ، وَأوَّلَ النَّاسِ رَأى الشَّيْبَ، فقَالَ: يَا رَبِّ مَا هَذَا؟ قَالَ: وَقَارٌ. قالَ: رَبِّ زِدْنِى وقَاراً[. أخرجه مالك.وزاد رزين:]وَهُوَ ابْنُ مِائَةٍ وَعِشْرِينَ سَنَةً وَعاشَ بَعْدَ ذلِكَ ثَمَانِينَ[.

5. (2151)- Yahya İbnu Saîd'in anlattığına göre, Saîd İbnu'l Müseyyeb (rahimehullah)'ten şunu işitmiştir: "Hz. İbrahim (aleyhisselâm), misafir ağırlayan ilk kimse idi. Keza o ilk sünnet olan kimseydi. Bıyığını kesenlerin ilki, saçında aklık görenlerin ilki de o idi. Ak saçları görünce: "Ya Rabbi bu nedir?" diye sormuş; Rabbi de: "Bu vakardır ey İbrahim!" demiş. O da: "Rabbim! Öyleyse vakarımı artır!" diyerek duada bulunmuştur." Rezîn şunu ilave etmiştir. "Bu sırada Hz. İbrahim 120 yaşındaydı. Bundan sonra 80 yıl daha yaşadı." [Muvatta, Sıfatu'n-Nebi 4, (2, 922).][543]

AÇIKLAMA:

1- Rivâyetin, Zürkânî'nin yer verdiği başka vecihlerinde (aleyhisselâm)'in "tırnağını ilk kesen" "etek traşını ilk olan", "ilk şalvar giyen", "ilk saçını ayıran", "saçının rengini kına ve ketem ile ilk değiştiren", "minber üzerinde ilk hutbe îrâd eden" "Allah yolunda ilk savaşan", orduya "sağ ve sol cenahlar ve merkez diye üçlü tertibi ilk veren", "ilk kucaklaşan", "ilk tirit yemeğini yapan", "ilk yay yapan..." gibi tavsiflerle birçok medenî müesseselerin başında yer aldığı ifade edilir.

2- Saçda görülen aklıkla ilgili açıklamaları daha önce yaptık (2132. hadis).[544]

-6- وعن ابن جبير قال:]سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: مِثْلُ مَنْ أنْتَ حِينَ قُبِضَ رَسولُ اللهِ # قالَ: أنَا يَوْمَئِذٍ مَخْتُونٌ، قالَ: وَكَانُوا يَخْتِنُونَ الرَّجُلَ حَتّى يُدْرِكَ[. أخرجه البخارى.

6. (2152)- İbnu Cübeyr (rahimehullah) anlatıyor: "Hz. İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'a: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ruhu kabzedildiği vakit sen ne kadardın?" diye sorulmuştu şu cevabı verdi: "O gün ben sünnetliydim... Ve, erkekleri idrak edinceye kadar sünnet etmezlerdi." [Buhârî, İsti'zân 51.][545]

AÇIKLAMA:

2150 numaralı hadiste geçti.[546]

-7- وعن أم عطيـة رَضِـيَ اللهُ عَنْها:]أنَّ امْرَأةً كَانَتْ تَخْتِنُ النِّسَاءَ بِالْمَدِينَةِ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ #: َ تَنْهِكِى، فَإنَّ ذلكِ أحْظَى لِلْمَرأةِ، وَأحَبُّ لِلْبَعْلِ[. أخرجه أبو داود وضعفه.ورواه رزين:]أشِمِّى وَ تَنْهِكِى، فإنَّهُ أنْوَرُ لِلْوَجْهِ، وَأحْظَى عِنْدَ الرَّجُلِ[.

7. (2153)- Ümmü Atiyye (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın Medine'de kızları sünnet ederdi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (kadını çağırtarak) kendisine: "Derin kesme. Zîra derin kesmemen kadın için daha çok haz vesilesidir, koca için de daha makbûldür" diye talimat verdi." [Ebû Dâvud, Edeb 179, (5271).] Rezin'in rivayetinde Resûlullah şöyle buyurur: "Kızları sünnet ederken üstten kes, derin kesme, bu şekilde kesilmesi yüze daha çok parlaklık, kocaya daha çok haz verir."[547]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ümmetin her meselesi ile Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın nasıl ilgilendiğini görmek bakımından ehemmiyet taşır. Rivayetin farklı vecihlerinde sağlıklı sünnetin kadında güzelliği, erkekte memnuniyeti artıracağı belirtilmiştir. Aliyyu'l-Kârî hadislerle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "(Sağlıklı sünnet kadının) yüzünü taze kılar ve güzelliğini artırır. Şehveti teskin eder, cimayı lezzetli ve cazip kılar, kocanın karısına karşı sevgisini artırır." Münâvî de hadisi şerh ederken Hüccetü'l İslâm'dan şu açıklamayı kaydeder: "Bu sözü kinâye suretiyle ihtiva ettiği cezâlete (mâna derinliği) nübüvvet nûrunun ahiret meselelerini -ki asıl ve en mühim gâyedir- ve dünya mesâlihini aydınlatışına bakın. O, ümmî bir kimse olmasına rağmen bu nur O'na, bu basit işin ehemmiyetini gösterdi. Öyle ki, eğer bunda gaflet edilse neticesinden korkulur. Bir kısım menfi sonuçlar husûle getireceği de muhakkaktır. Bu durumdan fenalıkların en büyüğü ve rezaletlerin en berbatı doğar. O'nu (aleyhissalâtu vesselâm) iki dünya maslahatını da cem etmesi için, âlemlere rahmet olarak gönderen Zât ne kadar yüce, ne kadar mukaddestir!"
Şârihler, bu meselenin kadın ve kocanın cinsi hayatında meydana getireceği ciddî te'sirlere dikkat çekerler. Sözgelimi Münâvî, kadında sünnet uzvunun derin kesilmesi halinde, şehvet duygusunun söneceği, kocasından nefret duyacağı ve neticede zinaya başvurabileceği tehlikesine dikkat çeker. [548]

-8- وعن أبى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ الله #: لَعَنَ اللهُ الْوَاصِلَةَ وَالمُسْتَوْصِلَةَ، وَالْوَاشِمَةَ وَالمُسْتَوْشِمَةَ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

8. (2154)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöle buyurdular:"
İğreti saç takana da, taktırana da, bedene dövme yapana da, yaptırana da Allah lânet etsin!" [Buhârî, Libas 86, Tıbb 36; Müslim, Libas 119, (2124); Nesâî, Zinet 25, (8, 148).][549]

AÇIKLAMA:

1- İğreti saç takmakla ilgili açıklama 2129 ve 2130 numaralı hadislerde geçti.
2- Sadedinde olduğumuz hadis, vücudun herhangi bir yerine dövme yapmayı da şiddetle yasaklamaktadır. Dövme, vücudun belli yerlerine mesela elin sırtına, bileğe, pazuya, yüz veya dudağa kalıcı şekilde işlenen nakışlara denir. Bu maksadla deriye iğne veya çuvaldız gibi sivri bir şeye kan akıtacak kadar batırılır. Deri altında hasıl edilen boşluğa mürekkep kına vs. basılır. Deri altında bunlar kuruyunca bir daha çıkmayacak renkli lekeler bırakır. Bu yolla bedenlerine arslan, kuş, çiçek vs. çeşitli şekiller işleten, sevgilisinin adını yazdıran insanlar vardır. Bizim cemiyetimizde nâdir rastlanan bir durum ise de bazı memleketlerde yaygın bir gelenektir. Dinimiz bunu yasaklamıştır. Dövme ameliyesi tabîiliği bozar. Kadına da erkeğe de, yapana da yaptırana da haramdır.Â
limler, dövme yapılan yerin necis olduğuna hükmederler: "Zîra orada akan kan hapsolmuş ve kurumuştur. İmkân olduğu takdirde izâlesi gerekir, yaralama pahasına da olsa temizlenmesi vâcibtir. Ancak temizlik ameliyesinin telefe sebep olacağından veya uzvun zarara uğrayacağından korkulursa, olduğu şekilde kalması da câizdir, günahından kurtulmak için tevbe kâfidir. Bu meselede kadın ve erkeğin hükmü aynıdır."[550]

-9- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]لُعِنَتِ الْوَاصِلَةُ وَالمُسْتَوْصِلَةُ، وَالنَّامِصَةُ وَالمُتَنَمِّصَةُ، وَالْوَاشِمَةُ والمُسْتَوْشِمَةُ مِنْ غَيْرِ دَاءٍ[. أخرجه أبو داود.وقال »الْوَاصِلَةُ«: التي تصل الشعر بشعر النساء .
»وَالمُسْتَوْصِلَةُ«: التي يعمل بها ذلك.»وَالنَّامِصَةُ«: التي تنقش الحاجب حتى ترقه.»وَالمُتَنَمِّصَةُ«: التي يعمل بها.»وَالْوَاشِمَةُ«: التي تجعل الخين في وجهها بكحل، أو مداد.»وَالمُسْتَوْشِمَةُ«: المعمول بها .

9. (2155)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) dedi ki: "İğreti saç takan, taktıran; kaşları incelten, kaşlarını inceltiren, dövme yapan ve dövme yaptıran lanetlenmiştir." [Ebû Dâvud, Tereccül 5, (4170).]

AÇIKLAMA:

1- İğreti saç takan ve taktıran kimse ile dövme yapan ve yaptıranların durumu önceki rivayette

belirtildi.2- Bu hadiste güzelleşmek için kaş kıllarının bir kısmını veya tamamını aldıran kimseler lânetlenmektedir. Namas kaşı inceltmek mânasına gelir. Zamanımızda sosyetik çevrelerde yaygınlaşan kaş inceltme salgını, bazılarını kaşın tamamını yoldurarak boya ile istediği şekli vermeye kadar itmiştir. Dinimiz, fitratın her çeşit bozulmasına karşıdır. Yasağın şiddeti, kullanılan lânet kelimesinden anlaşılmalıdır.

10- وعن أبى الحصين الهيْثم بن شفى قال:]سَمِعْتُ أبَا رِيْحَانَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه يَقُولُ: نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ عَشْرٍ: عَنِ الوَشْرِ، وَالْوَشْمِ، وَالنَّتْفِ، وَعَنْ مُكَامَعَةِ الرَّجُلِ الرَّجُلَ بِغَيْرِ شِعَارٍ، وَعَنْ مُكَامَعَةِ المَرأةِ المَرْأةَ بَغَيْرِ شِعَارٍ، وأنْ يَجْعَلَ الرَّجُلُ في أسْفَلِ ثِيَابِهِ حَرِيراً مِثْلَ ا'عَاجِمِ، وَأنْ يَجْعَلَ عَلى مَنْكَبَيْهِ حَريراً مِثْلَ ا'عَاجِمِ، وَعَنِ النُّهبى، وَعَنْ رُكُوبِ النُّمُورِ، وَلُبُوسِ الخَاتَمِ إَلا لِذِى سُلْطَانٍ[. أخرجه أبو داود والنسائى.»الْوَشْرُ«: أن تَحدد المرأة أسنانها وترققها.

»وَالمُكَامَعَةُ«: أن يجتمع الرجن، أو المرأتان في إزار واحد حاجز بينهما .

»وَالشِّعَارُ«: الثوب الذي يلي جسد ا'نسان.وقوله »وَعَنْ رُكُوبِ النُّمُورِ«: أى جلودها فيحتمل أن يكون نهى عنها لما في ركوبها من الزينة والخيء، أو لعدم دباغها 'ن المراد شعرها، وهو يقبل الدباغ.وقوله »إَّ لِذِى سُلْطَانٍ«: 'نه لغيره يكون زينة محضة لحاجة، و'رب سواها .

10. (2156)- Ebû'l-Husayn el-Heysem İbnu Şefî anlatıyor: "Ben ve künyesi Ebû Âmir olan Meâfirli[551] bir arkadaşım iliyâ (da denen Kudüs)'da namaz kılmak üzere beraberce yola çıktık. Onlara kıssa anlatan büyükleri, Ezd kabilesine mensup Ebû Reyhâne künyesini taşıyan bir Sahâbî idi.Ebû'l-Hüsayn der ki: "Arkadaşım benden önce mescide vardı. Sonra da ben geldim ve yanına oturdum. Bana: "Ebû Reyhâne'nin anlattığına yetiştin mi?" dedi. "Hayır!" diye cevap verince: "Ben onun anlattığını dinledim, diyordu ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) on şeyi yasakladı: Dişleri törpüleyip inceltmek, dövme yapmak, (erkeklerin saç ve sakallarındaki akları, kadınların yüzlerindeki tüyleri) yolması, kadının kadınla, erkeğin erkekle aynı örtü altında arada bir mânia olmadan yatması, erkeğin Acemler gibi elbisesinin alt kısmına ipek şerit ilâve etmesi, yine Acemler gibi omuzlarına alem olarak (dört parmak genişliğinden fazla) ipek koyması, yağmacılık yapması; saltanat sahibi olmayanın (Acemlerin ziyyi (süsü) durumunda olan) kaplan (derisinin) üzerine oturması ve yüzük takması." [Ebû Dâvud, Libâs 11, (4049); Nesâî, Zînet 20, (8, 143); İbnu Mâce, Libâs 47, (3655).]

AÇIKLAMA:

Burada, önceki hadislerde ayrı ayrı zikri geçen yasakların bir kısmı toptan ifâdeye dökülmüş, yeni bazı yasaklar da ilâve edilmiştir. Bu yenileri şöyle zikredebiliriz:1- Dişlerin kenarlarını törtpüleyip

inceltmek: Daha ziyade kadınların başvurduğu bir usül olup, güzel görünme gâyesiyle yapılır. Bu amelde hem aldatma ham de Allah'ın verdiği tabiatı bozma mevcuttur, bu sebeple Resûlullah yasaklamıştır.2- Yolma: Neyin yolunması olduğu hadiste tasrih edilmemiştir. Şârihler bu sebeple kadına da erkeğe de teşmil ederler. Erkekler için saçtaki ve sakaldaki akların yolunması, kadınlar için de yüzlerindeki kılların, kaşların yolunması, musibete uğrayınca saçın başın yolunması vs. hep buraya dahil edilmiştir.

3- Aynı örtü altında kadın kadına, erkek erkeğe yatma yasağı: Aralarındaki nikah bağı olmayan bir erkekle bir kadının baş başa kalmalarını dinimiz kesinlikle haram kılmıştır. Bu hadiste görüldüğü üzere sadece iki ayrı cinsin halveti değil, aynı cinsten bile olsa iki kişinin, arada bir örtü, bir mânia olmaksızın aynı yatakta yatmaları da yasaklanmıştır. Nevevî, her birisi yatağın birer kenarında olsa bile, erkeğin erkekle, kadının kadınla aynı yatakta yatmalarının asla câiz olmayacağını belirtir. Şiî kaynaklarda Hz. Ali'nin: "Bir kadının, yedi yaşına basmış olan kızıyla bile mübâşereti, zinâdan bir şubedir" dediği kaydedilir. Sadedinde olduğumuz hadiste geçen Mükâmaa'yı İbnu'l-Esîr, en-Nihâye'de: "Kişinin, arkadaşıyla, arada bir perde olmaksızın beraber yatmasıdır" diye tarif eder. Mükâmaa'yı İbnul Arabî: Birbirine haram olan çıplakların berâber yatması" diye tarif etmiştir.4- Elbisenin eteğine ipekli takma yasağı: İslam erkeğe ipekliyi yasak etmiştir. İpekli kumaş yasak olduğu gibi, diğer kumaşlar üzerine ilâve edilecek parçalar da bazı kayıtlarla yasaktır. Alimler bu ilavelerin dört parmağı aşmamasını şart koşar, daha az olursa câiz olacağına hükmedilmiştir (5288-5298. hadislere bakın). Hadiste görüldüğü üzere, ipek ilâve elbisenin alt kısmına da yapılsa, alem olarak omuz üzerine de yapılsa hüküm aynıdır, dört parmağı tecâvüz ettiği takdirde haramdır. el-Müzhir der ki: "İpek giymek erkeklere haramdır, erkek, onu elbiselerinin altına giymiş, üstüne giymiş hüküm değişmez. Câhil Acemlerin âdeti, onu elbisenin altına, kısa bir çamaşır olarak (üsttekilerin sertliğini bertaraf etmek) azalarına yumuşaklık sağlamak için giyerlerdi."5- Yağma yasağı: Bu müslümanlara karşı yapılacak gasb ve yağmadır. Nuhbâ gasb mânasına masdar olduğu gibi, bazan da gasbedilen şey mânasına gelir. 6- Kaplan (derisi) üzerine oturmak da yasaklanmıştır, çünkü bu Acemlerin ziyyi (süsü) kabul edilmiştir.7-Son olarak sultan olmayanlara yüzük takmak yasaklanmaktadır. Hattâbî, bu yasağın konduğu sırada, yüzüğün herhangi bir ihtiyaç için değil, sırf süs olarak kullanıldığını belirtir. Ancak, Tahâvî'nin de belirttiği üzere yüzük meselesinde hüküm ihtilâflıdır. Bir kısım âlimler, saltanat sâhibi olmayanlara yüzüğün mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ama çoğunluk bu görüşe muhalefet ederek, yüzük takmanın mübah olduğuna hükmeder. Bunlar, Hz. Enes (radıyallâhu anh)'in şu hadisine istinad ederler: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) yüzüğünü attığı zaman halk da yüzüklerini attı." "Bu hadis derler, Resulullah devrinde saltanat sâhibi olmayanların da yüzük takmakta olduklarına delâlet eder... Ayrıca, Sahâbe ve Tabiîn'den saltanat sâhibi olmadığı halde yüzük takanlarla ilgili rivâyetler mevcuttur."

İbnu Hacer, konu üzerine ulemâdan bazı nakillerden sonra özetle şöyle devâm eder: "Saltanat sâhibi tâbiriyle sâdece devlet reisi değil, mührü gerektiren bir otorite sâhibi olan kimse kastedilmiştir. Bu durumda yüzük, mühür vazifesini de görür. Böyle bir yüzüğü otorite sahibi (idareci) olmayan birinin taşıması abes olur ve buna mekruh denebilir. Ama, mühür fonksiyonu bulunmayan gümüş bir yüzüğü zinet için kullanmak nehye girmez."

-11- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كانَ رَسولُ اللهِ # يَكْرَهُ عَشْرَ خِلَ: الصُّفْرَةَ، يَعْنِى الخَلُوقَ، وَتَغْيِيرَ الشَّيْبِ، وَجَرَّ ا‘‘زَارِ، وَالتَّخَتَم بِالذَّهَبِ، وَالتَّبَرُّجَ بِالزِّينَةِ لِغَيْرِ مَحَلِّهَا،

وَالضَّرْبَ بِالْكِعَابِ، والرُّقَى بِغَيْرِ المُعَوَّذَاتِ، وَعَقْدَ التمائِمِ، وَعَزْلَ المَاءِ عَنْ مَحَلِّهِ، وَفَسَادَ الصَّبِيِّ، غَيْرَ مُحَرِّمِهِ]. أخرجه أبو داود والنسائى.»الخَلُوقُ«: إنما يكره للرجال دون النساء.»والتَّبَرُّجُ المَذْمُومُ«: إظهار الزينة ل'جانب، وأما للزوج ف.»وَتَغْيِيرُ الشَّيْبِ«: إنما يكره بالسواد، أما بالحمرة والصفرة ف.»والتَّخَتُّمُ بِالذَّهَبِ«: إنما يحرم على الرجال دون النساء.وَ»الضَّرْبُ بِالْكِعَابِ«: اللعب بها، وهى من أنواع القمار.وَ»عَقْدَ التَّمَائِمِ«: تعليق التعاويذ والحروز على ا''نسان.و»عَزْلُ المَاءِ عَنْ مَحَلِّهِ«: أى أن يعزل الرجل ماءه عن فرج المرأة الذي هو محل الماء.وقوله »وفَسَادَ الصَّبِيِّ«: هو أن يطأ الرجل امرأته المرضع، فإذا حملت فسد لبنها، وكان من ذلك فساد الصبى ويسمى الغيلة.وقوله »غَيْرَ مُحَرِّمِهِ«: أى كره هذه الخصال جميعها، ولم يبلغ بها حدّ التحريم.

11. (2157)- İbnu Mes'ûd (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) on şeyi sevmezdi: Sarı yani halûk, yaşlılıkla ortaya çıkan akların rengini değiştirme, izârın (kibirle) yerde sürünmesi, altın yüzük takmak, teberrüc (kadınların zinetlerini yersiz olarak göstermesi), zar atmak, Muavvizeteyn'den başka bir şey okuyarak rukye yapmak, akdü'ttemâim (muska bağlamak), suyu (meniyi) mahallinden başka yere atmak, çocuğu ifsad etmek. Resûlullah, bunları) haram kılmaksızın mekruh sayardı." [Ebû Dâvud, 3, (4222); Nesâî, Zinet 17, (8, 141).]Halûk: (Za'ferân'la başka bir kokunun karşımından elde edilen bir sürünme maddesidir, renk olarak kızıllık veya sarılık galebe çalar.) Halûk'un mekruh olması erkekleredir, kadınlara değil.Kötülenen teberrüc: Kadınların süs eşyalarını nikah düşecek yabancılara izhâr etmeleri (göstermeleri)dir. Süs eşyasından maksad, bu eşyaların takıldığı yerlerdir: Küpenin takıldığı kulak, kolyenin takıldığı boyun gibi. Buraların yabancılara gösterilmsi tesettür emrine aykırıdır.Saçtaki aklıkların tağyîri: Yaşlılıkla saç ve sakaldaki aklığı siyaha boyayarak gidermek mekruhtur. Kızıla veya sarıya boyayabilir.Altın yüzük takmak: Bu erkeklere haram kılınmıştır, kadınlara helâldir. Zar atmak: Zar oyunu oynamak. (Burada zar'dan maksad tavla zarı'dır.) Zar atmak tabiriyle bir nevi kumar kastedilmiştir.Akdü't-Temâim: İnsan üzerine, hastalıklara, musibetlere karşı koruyucu muskalar takmak. (Azîmâbâdî, şu açıklamayı yapar: Temâim: "Temîme'nin cem'idir. Bundan maksad, şeytan isimleri ile mânasız elfazdan mürekkep cahiliye rukyelerini ihtiva eden koruyucu dualardır".)Suyu mahallinden başka yere atmak: Yani erkeğin suyunu (menisini), su mahalli olan kadının fercinden dışarı atmasıdır. Hattâbî, El-Meâlim'de azli tariften sonra ilâveten: "...Resulullah bunu mekruh addetmiştir, çünkü bunda neslin kesilmesi mevcuttur. Azil, yani meniyi dışarı atmak, hür kadınlar hakkındadır ve müsaade etmemeleri halindedir. Köleler hakkında mekruh değildir, câriyelere azil yapılabilir."Ebû Dâvud'un bir başka merfu rivâyeti azl'i: اَلْوَأْدُ الْخَفِىُّ

"Çocuğu öldürmenin gizlicesi" diye tarif eder.Çocuğu ifsad: Bundan maksad, erkeğin küçük çocuğuna meme vermekte olan kadınla cimâsıdır. Çünkü, kadın hâmile kalacak olursa, sütün bozulur. Bu (kimyevî yapısı bozulan süt) çocuk için zararlıdır. Bu durumdaki cinsi temasa gıyle denir. (Yeri gelmişken belirtelim ki, gıyle hakkında Resûllah'ın başka

hadisleri de var. Bunlardan biri şöyle: "Gıyle yapmak sûretiyle çocuklarınızı gizlice öldürmeyin. Zîra nefsimi kudret elinde tutan Allah'a kasem ederim ki, gayl (çocuğun emdiği süt), atlıya (atının sırtında)

ulaşır ve onu atından aşağı atar." Bir diğer hadis de buna ruhsat verir: "Gıyleden nehyetmek istemiştim, sonra hatırladım ki, İranlılarla Bizanslılar bunu yapmaktalar ve çocuklarına da bir zarar olmamaktadır." Şu halde gıyle için kesin bir yasak mevzubahis değildir. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu ümmet-i merhûmesinin başhekimi olarak -günümüz tıbbının keşfettiği- gebelikte meydana gelen fizyolojik ve diğer değişmeler sonucu hem ceninin, hem annenin, hem de anneyi emmekte olan bebeğin mâruz kalacağı zararlara karşı uyarı yapmış olmaktadır. Öyle ise, çocuğunu emzirmekte olan kadın hâmile kalmamanın tedbirini alacaktır ve şâyet hâmile kaldı ise çocuğunu sütten kesmek veya bir sütanne bulmak suretiyle kendi sütünü vermekten sakınacaktır.Haram kılmaksızın: Hadisin sonunda yer alan غَيْرَ مُحَرَّمَـةٍ "haram kılmaksızın" ifâdesi, hadisin baş kısmına bağlı. Yani cümleyi şöyle yazabiliriz كَانَ رَسُولُ اللهِ # يَكْرَهُ عَشَرَ خِلٍ... غَيْرَ مُحَرَّمَةٍ
Mâna şöyle olur: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) şu on şeyi haram kılmaksızın mekruh addetmiştir."

-12- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهَانِى رَسولُ اللهِ # عَنِ التَّخَتُّمِ بِالذَّهَبِ، وَعَنْ لِبَاسِ الْقَسِّيِّ، وَعَنِ الْقِرَاءَةِ في الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ، وَعَنْ لُبْسِ المُعَصْفَرِ[. أخرجه الستة إ البخارى.وزاد الترمذي والنسائى:]وَعَنِ المَيْثَرَةِ الحَمْرَاءِ، وَعنِ الجِعَةِ، وَهُوَ شَرَابُ يُتَّخَذُ بِمَصْرَ مِنَ الشَّعِيرِ، أوْ الحِنْطَةِ[.وَزاد في رواية أبى داود: » أَقُولُ نَهَاكُمْ« .

12. (2158)- Hz. Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bana altın yüzük takmayı, kıssî elbise giymeyi, rükû ve secdede Kur'an okumayı, sarıya boyanmış elbise giymeyi yasakladı." [Müslim, Libas 31, (2078); Muvatta, 28, (1, 80); Ebû Dâvud, Libâs 11, (4044, 4045, 4046, 4050), Hâtim 4, (4225); Tirmizî, Salât 195, (264); Nesâî, 97, (2, 188), Zînet 43, 44, 45, 96, 122, (8, 165, 169, 203, 219).]Tirmizî ve Nesâî'nin rivâyetlerinde şu ziyade var: " ...kızıl meysereyi ve elciayı da yasakladı." Cia, Mısır'da arpadan veya buğdaydan yapılan bir şaraptır."

Ebû Dâvud'un rivâyetinde Hz. Ali: "Bunları size de yasakladı demiyorum" der.AÇIKLAMA1-Altın yüzükle ilgili açıklama geçti.2- Kıssî: Mısır ve Şam'da imâl edilen yol yol ipek katılmış bir kumaş. Kıssî'nin sonundaki (î), nisbet ifade eder. Kıss, kumaşın yapıldığı beldenin adıdır. İpekli kısımlar ipek olmadığı intibaını verirmiş. Nevevî kıssî kumaşın ipekli kumaş olduğunu, ulema nazarında böyle bilindiğini belirtir.3- Meysere: "Erguvan renkli kadife şeklinde bir yaygı olup, bunu kadınlar kocaları için hayvanın üzerine koyarlardı." Meysere, vahşi hayvanların derisi diye de tarif edilmiştir. Bu kumaşlar kadınlara değil erkeklere haramdır. Hattâbî, gümüş, erkeklerin zineti olması haysiyetiyle bununla kadınların süslenmesinin mekruh olduğunu söyler. "Altın bulamazlarsa gümüşün rengini za'ferân vs. ile değiştirsinler"der.4- Rükû ve secde sırasında Kur'an okumayı yasaklayan başka rivâyetler de mevcuttur. Müslim'in bir rivâyetinde:

نُهِيتُ اَنْ اَقْرَأَ الْقُرآنَ رَاكِعاً اَوْ سَاجِداً. فَأمَّا الرُّكُوعُ فَعَظِّمُوا فِيهِ الرَّبَّ وَاَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا في الدُّعَاءِ

"Ben rükû ve secde sırasında kıraatten men olundum. Öyleyse rükûda Allah'ı tâzim edin, secdede ise duaya gayret edin" buyurulmuştur. Ulemâ bu rivâyetlerden hareketle rüku ve secdede kıraatın haram olduğuna hükmetmiştir.5- Hz. Ali (radıyallâhu anh)'nin bir rivayette gelen "Bunları size de yasakladı demiyorum" sözüne gelince: Hz. Ali, burada "yasak benimle ilgili, bu yasak sadece bana aittir, size de şâmildir demiyorum" demek istemiştir. Sarı renkli elbisenin erkeğe de haram olmadığı kanaatinde olan âlimler bu ziyâde ile amel etmişlerdir. Onların zannına göre, yasak, bu rivâyetin ifâde ettiği şekilde, sâdece Hz. Ali'ye muhsustur. Ancak, bunun bütün erkeklere şâmil olduğu görüşünde olanlar, Müslim'de gelen Abdullah İbnu Amr İbnu'l-Âs'ın rivâyetini delil gösterirler: رأى رَسُولُ اللهِ # عَلَىَّ ثَوْبَيْنِ مُعَصْفَرَيْنِ فقَالَ: هذِهِ مِنْ ثِيَابِ الْكُفَّارِ فَ تَلْبِسْهَا

"Aleyhissalâtu vesselâm efendimiz üzerimde sarı renkli iki parça giyecek görmüştü: "Bu, kâfirlerin giyeceğidir, sakın onları giyme" dedi.""Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den sarı renkli elbiseyi giymeyi yasaklayan hadis rivâyet edilmemiştir, bu bâbta sadece Hz. Ali'nin rivâyeti vardır, o da yasağın Ali'ye has olduğunu ifade etmektedir" diyen İmam Şâfiî'ye cevap veren Beyhakî bir kısım delililer kaydettikten sonra şunu söyler: "Bu hadisler Şâfiî'ye ulaşsaydı, bunlara muvafık hükme varırdı." Beyhakî sözüne Şafiî'den senetli olarak yapılmış olan şu rivâyeti ekler:

اِذَا صَحَّ الْحَدِيثُ خِفَ قَوْلِى

فَاعْمَلُوا بِهَا

"Benim sözüme muhalif sahih bir hadis size ulaşırsa, benim kavlimle değil hadisle amel edin."

-13- وعن البراء رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهَانَا رسولُ الله # عَنْ سَبْعٍ: عَنْ خَوَاتِمِ الذَّهَبِ، وَعَنْ آنِيةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَعَنِ المَيَاثِرِ، وَالْقَسِّيَّةِ، وَا"سْتَبْرَقِ، وَالدِّيبَاجِ، وَالحَرِيرِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود، وهذا لفظ النسائى .

13. (2159)- Hz. Berâ (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah bize yedi şeyi yasakladı: Altın yüzükler altın ve gümüş kaplar, ipekli eyer yaygıları, ipekli kıssî kumaşlar, istibrak denen kalın ipekli kumaşlar, ibrişim kumaşlar ve ipek kumaşlar." [Buhârî, İsti'zân 8, Cenâiz 2, Mezâlim 5, Nikâh 71, Eşribe 28, Marzâ 4, Libâs 28, 36, 45, Edeb 124, Eymân 9; Müslim 3, (2066); Tirmizî, Edeb 45, (2810); Nesâî, Zînet 92, (8, 201).]

AÇIKLAMA:

Hadisin, kaynaklardaki aslında, yedi yasak'tan önce yedi "emir" zikredilmektedir. Yâni hadis: "Resûlullah bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı..." diye başlar. Emredilen yedi şey şunlardır: "Hasta ziyâreti, cenâzeyi teşyi, hapşırana "yerhamükallah" demek, yemini yerine getirmek, mazluma yardım etmek, dâvet sâhibine icâbet etmek, selamı yaymak."Hadisin, Teysîr müellifince kaydedilen kısmında geçen tâbirler önceki hadiste açıklandı. Bizim kaydettiğimiz kısım da yeterince açıktır. Burada ilâve açıklamaya gerek görmüyoruz.

14- وعن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسُولُ الله #: َ أرْكَبُ ا'رْجُوَانَ، وَ أَلْبَسُ المُعَصْفَرَ، وَ أَلْبَسُ المُكَفّفُ بِالحَرِيرِ، وَأوْمأَ الحُصَينُ إلى جَيْبِ قَمِيصِهِ. قال، وقال: أَ وَطِيبُ الرِّجَالِ رِيحٌ َ لَوْنَ لَهُ، وَطِيبُ النِّسَاءِ لَوْنٌ َ رِيحٌ لَهُ[.قال بعض الرواة: هذا إذا خرجت. أما إذا كانت عند زوجها فَلْتَطَيَّبْ بما شاءت. أخرجه أبو داود.»ا'رْجُوانُ« صِبْغ أحمر شديد الحمرة.

14. (2160)- İmrân İbnu Hüsayn (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Erguvanın üzerine oturmam, sarıya boyanmış olan elbiseyi, ipekten kenar çekilmiş elbiseyi giymem." Râvi Hüsayn burada rivayeti keserek gömleğinin cebine işâret etti (ve anlatmaya devam ederek) Resûlullah'ın geri kalan sözlerini tamamladı: "Haberiniz olsun erkeğin tîbi (sürünme maddesi) kokuludur, rengi yoktur; kadınların tîbi renklidir, kokusu yoktur."Ravilerden biri demiştir ki: "Bu yasak kadının dışarı çıkma durumuyla ilgilidir. (Evinde) kocanın yanında olduğu takdirde istediği kokuyu sürünür." [Ebû Dâvud, Libâs 11, (4048).]

AÇIKLAMA:

1- Erguvân koyu kırmızı rengin adıdır. Ancak, kırmızı renkli herhangi bir kumaştan yapılan yaygının üzerine oturmak yasak değildir. Öyle ise bununla daha hususî bir şey kastedilmiş olmalıdır. Hattâbî, Meâlimü's-Sünne'de şu açıklamayı sunar: "Resûlullah bununla kırmızı renkli eyer yaygısını (meysere) kastetmiştir. Meysere bazan ibrişim ve ipekten yapılır. Bunun yaygı olarak kullanılmasında israf bulunduğu için bunların kullanılması hususunda nehiy vârid olmuştur. İpekliler (meysere) erkek kumaşı değildir."2- İpekten kenar çekilmiş elbiseden maksad, etek kısmına, yakalarına, ceplerine ipek şerid çekilmiş demektir.Bu hadisle, Müslim'de gelen ve Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın ipek şeritli cübbesinden bahseden Esmâ hadisi arasındaki tearuzu Aliyyu'l-Kârî şöyle te'lif eder: "Resûlullah'ın cübbesindeki ipek şerit ruhsat verilen miktardadır yani dört parmak genişliği aşmamıştır. Sadedinde olduğumuz hadiste dört parmağı aşan miktar kastedilmiş olmalıdır. Veya bu verâ ve takvaya, öbürü ise ruhsata cevazın ve fetvânın beyânına hamledilir. Bu hadisin, Resûlullah'ın giydiği şeritli cübbeden önceye ait olduğu da söylenmiştir. Doğruyu Allah bilir."

15- وعن أبى أيوب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال النبىُّ #: الحِنَّاءُ وَالتَّعَطُّرُ وَالسِّوَاكُ وَالنِّكَاحُ مِنْ سُنَنِ المُرْسَلِينَ[. أخرجه الترمذي .

15. (2161)- Ebû Eyyûb (radıyallâhu anh) hazretleri anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kına yakma, koku sürünme, misvak kullanma ve evlenme bütün peygamberlerin tâbi olageldikleri sünnetlerdendir." [Tirmizî, Nikâh 1, (1080).]

AÇIKLAMA:

Bütün peygamberlerin tâbi oldukları sünnetler bazı hadislerde "fıtrat" diye ifâde edilmiş ve bu hususta gerekli açıklamalar daha önce yapılmıştır. Mesela 2147 ve 2148 numaralı hadislere

bakılmalıdır.

16- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رأى النّبىُّ # رَجُ شَعْثاً قَدْ تَفَرَّقَ شَعْرُهُ. فقَالَ: أمَا وَجَدَ هذَا مَا يُسَكِّنُ بِهِ شَعْرَهُ؟ وَرَأى آخَرَ عَلَيْهِ ثِيَابٌ وَسِخَةٌ فقالَ: أمَا كانَ هذَا يَجِدُ مَا يَغْسِلُ بِهِ ثَوْبَهُ[.

16. (2162)- Hz. Câbir (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adam gördü, saçları darmadağınıktı."Bu adam saçlarını düzeltip tertibe sokacak bir şeyi bulamadı mı?" diye memnuniyetsizlik izhâr etti. Derken, o sırada bir diğer adam gördü, bunun da üstü başı kirliydi. Bunun hakkında da: "Şu adam elbisesini yıkayacak bir şey bulamıyor mu?" diye söylendi." [Ebû Dâvud, Libâs 17, (4062).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, saçın gelişigüzel bırakılmayıp yıkanmak, taranmak sûretiyle bakılmasının ve yağlanarak düzene sokulmasının müstehab olduğunu ifade etmektedir. Hadis ayrıca, üst başın ve bedenin her çeşit görünen kirlerden, bulaşıklardan sabun, su gibi temizlik maddeleri kullanarak yıkanmasını, temiz tutulmasını emretmektedir. İmam Şâfiî: "Elbisesini temiz tutanın kederi az olur" demiştir.Hadis, elbisenin yalnızca su ile de olsa yıkanmasını emretmektedir.

17- وعن رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رأى رَسُولُ اللهِ # عَلى رَوَاحِلِنَا أكْسِيَةً فِيهَا خُيُوطُ عِهْنٍ حُمْرٌ. فقَالَ: َ أرَى هذِهِ الحُمْرَةَ قَدْ عَلَتْكُمْ فقُمْنَا سِرَاعاً لِقَوْلِهِ # حَتّى نَفَرَ بَعْضُ إبِلِنَا فَنَزَعْنَا ا'كْسِيَةَ عَنْهَا[. أخرجهما أبو داود.»الْعِهْنُ« صوف مصبوغ، وقيل الصوف مطلقاً .

17. (2163)- Râfi' İbnu Hadîc (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bineklerimizin üzerinde bazı torbalar gördü, torbalarda kırmızı yün hatları vardı. "Bu kızıllığın size galebe çaldığını görüyorum" dedi. Resûlullah'ın bu sözü üzerine yerlerimizden fırlayıp kalktık, öyle ki develerimizden bir kısmı (telaşımızdan) ürktü. Keseleri aldık, onlardaki kızıl yünleri söküp attık." [Ebû Dâvud, Libâs 20, (4070).]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, kırmızı renkli giymenin mekruh olduğunu söyleyenlere delil olmaktadır. Ancak hadis kendisiyle ihticac edilecek güçte değildir. Çünkü senedinde meçhul bir râvi mevcuttur.

18- وعن عَبَّادِ بن تميم:]أنَّ أبَا بَشِيرٍ ا'نْصَارِىَّ رَضِيَ اللهُ عَنْه أخْبَرَهُ أنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللهِ # في سَفَرٍ: فَأمَرَ مُنَادِيَهُ َ تَبْقَيَنَّ في رَقَبَةِ بَعِيرٍ قِدَةٌ مِنْ وَتَرٍ أوْ قِدَةٌ إَّ قُطِعَتْ[. قال مَالِكٌ: أرَى ذلِكَ مِنَ الْعَيْنِ. أخرجه الثثة وأبو داود .

18. (2164)- Abbâd İbnu Temîm anlatıyor: "Ebû Beşîr el-Ensârî (radıyallâhu anh) kendisine bildirmiştir ki, Ebû Beşir bir seferde Resûllullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdi. Efendimiz, o sırada tellâlına emrederek şu hususu ilan ettirdi: "Hiçbir devenin boynunda kirişten mamul bir gerdanlık veya (herhangi) bir gerdanlık kalmasın, mutlaka kesilsin!"Mâlik: "Zannederim bu yasak, nazar değmesine (karşı develerin boynuna asılan şeyler) için verilmiş olmalı demiştir." [Buhârî, Cihâd 139; Müslim, Libâs 105, (2115); Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 39, (2, 937); Ebû Dâvud, Cihâd 49, (5552).]

AÇIKLAMA:

Gerdanlık olarak çevirdiğimiz kelime kılâde'dir. Takılan şey, "takı" mânasına gelir. İmam Mâlik, Resûlullah'ın koparılıp atılmasını emrettiği bu hayvan takılarının nazara karşı asılan muskalar olduğunu tahmin ediyor. Şu halde halkın, hayvanları bir kısım müsîbet ve âfetlere karşı korumak maksadıyla hayvanların boynuna takageldikleri ve hattâ birçoğunun kirişle bağladığı muskaları Resûlullah emrederek kaldırtmış ve bundan böyle o çeşit takıları yasaklamış, bunların, Allah'ın takdirinden hiçbir şeyi geri çeviremeyeceğini ümmetine öğretmiştir.Hattâbî, Mâlik dışında bâzı âlimler, hayvanların boynuna çan bağlandığı için Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kopartma emri verdiğini söylemiştir. Bazı âlimler de, bu emrin, hayvanın şiddetli sıçraması, ürkmesi hâlinde boğulmasına sebep olabilir diye onları koparttığını söylemiştir.
Hemen belirtelim ki, İmam Mâlik'in getirdiği yorum, "zinet veya bir başka maksadla hayvanın boynuna bir şeyler bağlanabilir, bunda bir mahzur yoktur hükmünü tazammun eder. Kadı İyâz der ki: "İmam Mâlik'e göre, yasak sadece kirişe mahsustur, başka takılar yasak değildir. Alimler, nazara karşı insan veya hayvanlara muskadan başka birşeylerin takılması câiz mi, değil mi münakaşa etmiştir. Bazıları ihtiyaç hâsıl olmadan takılmasını câiz bulmamışsa da ihtiyaç doğunca, gözdeğmesi, cin ve sâireden gelen zararı defetmek için cevaz vermiştir. Bir kısmı da kayıtsız şartsız, "ihtiyaçtan önce de sonra da câizdir, tıpkı, hasta olmazdan önce tedavi için tedbir alındığı gibi" demiştir."Nevevî, hadisteki nehyi, cumhurun kerâhet-i tenzihiye olarak değerlendirdiğini belirtir.

YEDİNCİ BÂB

NAKIŞLAR, SÛRETLER VE ÖRTÜLER HAKKINDA:

RESSAMLARIN ZEMMİ, RESİM VE ÖRTÜLERİN KERÂHETİ

1ـ عن ابن عمر رَضِـيَ اللهُ عَنْهمـا قـال:]قال رسول الله # إنَّ الَّذِينَ يَصْـنَعُونَ هـذِهِ الصُّوَرَ، وفي روايـة إنَّ أصْحَـابَ هـذِهِ الصُّوَرِ يُعَـذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَـةِ يُقَـالُ لَهُمْ أحْيُوا مَـا خَلَقْتُمْ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

1. (2165)- İbnu Ömer (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şu resimleri yapanlar var ya, -bir rivayette: "Şu resimlerin sahipleri var ya! Kıyâmet günü azab olunacaklar. Onlara: "Şu yaptıklarınızı diriltin" denir." [Buhârî, Libâs 89, Tevhîd 56, Müslim, Libâs 103, (2018); Nesâî, Zînet 114, (8, 215).]

-2- وعن عائشة رَضِـيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَدِمَ رسولُ الله # مِنْ سَفَرٍ وَقَدْ سَتَرتُ سَهْوَةً لى بِقِرَامٍ فِيهِ تَماثِيلُ. فَلَمَّـا رَآهُ هَتَكَهُ وَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ، وقال: يَا عَائِشَـةُ أشَدُّ النَّاسِ عَذاباً يَوْمَ الْقِيامَـةِ الَّذِينَ يُضَـاهُونَ بِخَلْـقِ اللهِ. قـالت: فَقَطَعْنَـاهُ فَجَعَلْنَـا مِنْـهُ وِسَـادَةً أوْ وِسَـادَتَيْنِ[. أخرجـه الثلثة والنسائى.»السَّهْوَةُ« كالْكَوَّةِ: النافذة بين الدارين. وقيل هى الصُّفَّـةُ بين يـدى البيت. وقيل هي صفة صغيرة كالمخدع.»وَالْقِرَامُ« الستر.»والمُضَاهَاةُ« المشابهة والمماثلة .

2. (2166)- Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir seferden dönmüştü. (O yokken) ben, yüklüğün önüne, üzerinde resimler bulunan bir bez çekmiştim. Resûlullah perdeyi görünce, çekip attı, (öfkeden) yüzü de renklenmişti. "Ey Âişe! buyurdular, bil ki, Kıyamet günü insanların en çok azab görecek olanı Allah'ın yarattıklarını taklid edenlerdir."
Hz. Âişe rivayetine devamla dedi ki: "Biz o bezi kestik bir veya iki minder yaptık." [Buhârî, Libâs 91, 95; Müslim, Libâs 87, (2105); Muvatta, İsti'zân 8, (2, 966, 967); Nesâî, Zînet 112, 113, (8, 213); İbnu Mace, Libâs 45, (3653).]

AÇIKLAMA:

1- Yüklük diye tercüme ettiğimiz sehve, evin içinde bir yerdir. Şârihler tarifte ihtilâf eder: Esas îtibâriyle içerisine eşya koymak için evin dâhilinde inşa edilen ve kapısına perde çekilerek örtülen bir yerdir. Ancak, sofa, raf, duvarda eşya koymak için te'sîs edilen oyuk (yüklük), ışık ve havalandırmak için açılan delik (kevve), evin bir kenarında altına eşya koymak için inşa edilen üzeri örtülü sabit hücreye -ki tariflere nazaran bugünkü divanı andırmaktadır- hatıra getiren tarifler ve tahminler de yapılmıştır.2-Hadis, duvara asılı olduğu takdirde haram olan resmin minder yüzü yapılarak yere atılması halinde kullanılabileceğini ifade etmektedir. İbnu Hacer mevzuyu şöyle özetler: "Ulemâ bu hadisle istidlal ederek şu hükme vardı: "Gölgesi olmayan tasvirler edinmek câizdir, ancak bunun, hürmet ifade etmeyecek şekilde kullanılması gerekir: Yastık, minder yüzü gibi yere atılan, üzerine basılan eşya üzerinde olması şarttır. Nevevî, bu hükmün cumhurun görüşü olduğunu, Sahâbe, ve Tabiîn'in ekseriyetinin bu kanaate vardıklarını, Sevrî, Mâlik, Ebû Hanîfe, Şâfiî gibi müçtehîd imamların da bu görüşü iltizam ettiklerini belirtir. Ancak duvar üzerine asılmaları elbisede veya sarıkta yer almaları halinde gölgeli, gölgesiz olması arasında fark gözetilmeden haram denmiştir, çünkü bu hallerde o tasvirlere hürmet mânası hâkimdir."Bazı ilave açıklamaları 2173 numaralı hadisi açıklarken kaydedeceğiz:

-3- وعن ابن عبـاس رَضِـيَ اللهُ عَنْهمـا:]أنَّهُ أتـاهُ رَجُلٌ فقَـالَ: إنِّى أُصَوِّرُ هـذِهِ الصُّوَرَ فَأفْتِنِى فِيهَـا؟ فقَـالَ: ادْنُ مِنِّى فَدَنَا. ثُمَّ قـالَ: ادْنُ مِنِّى فَدَنَا حَتَّى وَضَعَ يَدَهُ عَلى رَأسِهِ! وقـالَ: سَمِعْتُ

رسولَ الله # يَقُولُ: كُلُّ مُصَوِّرٍ في النَّارِ، يَجْعَلُ الله تَعالى لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْساً فَيُعَذِّبُهُ في جَهَنَّمَ! وقالَ: إنْ كُنْتَ َ بُدَّ فَاعً فَاصْنَعْ الشجَرَ وَمَاَ نَفْسَ لَهُ[. أخرجه الشيخان والنسائى .

3. (2167)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ)'ın anlattığına göre: "Kendisine bir adam gelip: "Ben ressamım, şu resimleri yaptım. Bana bu hususta fetva ver!" dedi. İbnu Abbas adama: "Bana yaklaş!" emretti, adam yaklaşınca: "Bana daha da yaklaş!" dedi. Adam yaklaştı. İbnu Abbas elini başının üzerine koydu ve: "Ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı dinledim. Şöyle diyordu: "Bütün tasvirciler ateştedir. Allah ressamın yaptığı her bir resim için bir nefis koyar ve bu ona cehennemde azab verir." İbnu Abbas devamla adama dedi ki: "İlla da resim yapacaksan ağaç yap, canı olmayan şeyin resmini yap." [Buhârî, Büyû 104; Müslim, Libâs 99, (2110); Nesâî, Zinet 112, (8, 212, 214).]

4ـ وعنه رَضِيَ الله عَنْه قـال:]قـال رسُولُ الله #: مَنْ صَوَّرَ صُورَةً عَذَّبَهُ الله بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَمَا هُوَ بِنَافِخٍ[. أخرجه البخارى والترمذي والنسائى .

4. (2168)- Yine İbnu Abbas (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "kim resim yaparsa, Allah onu Kıyamet günü, yaptığı resim sebebiyle, onlara ruh üfleyinceye kadar azab eder. Hiçbir zaman da ruh üfleyici değildir." [Buhârî, Ta'bir 45, Tirmizî, Libâs 19, (1751); Nesâî, Zinet 114, (8, 215).]AÇIKLAMA:Bu hadis, resim yapma işini mutlak bir üslubla yasaklamaktadır. Zâhiri esas alınınca canlının veya cansızın, ruh taşıyan veya taşımayan bütün eşyanın resmini yapmanın yasak olduğuna hükmedilir. Ancak, şârihlerin de dikkat çektiği üzere, İbnu Abbas, bu yasağı ruh sahipleriyle sınırlamıştır. Onun dışındakilerin resmi yapılabilir. Esâsen hadiste geçen "ruh üfleme" emri de hadisin bidayetindeki ıtlakı kayıtlar. Ruh üfleyinceye kadar azabın devam etmesi, canlı tasviri yapanlara ebedî ceza verileceğini ifâde eder. Nitekim âyet-i kerîmede de buna benzer bir ifâdeye yer verilmiştir َ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّى يَلِجَ الْجَمَلُ في سَمِّ الْخَيَّاطِ
"Doğrusu âyetlerimizi yalan sayıp onlara karşı büyüklük taslayanlara, göğün kapıları açılmaz. Deve iğnenin deliğinden geçmedikçe cennete de giremezler" (A'raf 40).Âlimler, önce burada ortaya çıkan bir müşkile dikkat çekip, sonra cevabını verirler. Müşkil şudur: Bu hadisteki vaîd, Müslüman hakkında, başka nasslar açısından câiz değildir. Ehl-i Sünnete göre âmden kâtil olan kimse hakkında gelen ebedî ceza hükmü uzun müddet'e hamledilmiştir. Buradaki vaîd ise mümkün olmayan ruh üflenmesi gibi bir şartla sınırlandırılmıştır. Öyle ise bundan muradın uzun müddet azabtan sonra kurtuluşa ererler diye te'vili sahîh olmaz.Bu müşkil şöyle cevaplandırılmıştır: "Hadisten asıl murad: "Kâfirin maruz kalacağı ceza ile vaîdde (korkutmada) bulunarak şiddetle zecretmektir, bu üslubla zecrin daha müessir olması hedeflenmiştir. Hadisin zâhiri murad edilmemiştir."
Bu yorum, hadiste geçen fiili işleyerek isyana düşmüş olan hakkındadır. Ancak, bu işi helâl addederek, yapan kimse hakkında hadisin hükmü zâhiri üzere doğrudur, bu hususta bir müşkilât yok. Nevevî der ki: "Bu hadisler -yani İbnu Abbas ve diğerlerinin rivayetleri- hayvan tasvirinin haramlığında açıktır, bu iş şiddetle haramdır. Ancak ağaç vs. ruhu olmayan şeylerin resmini yapmak, bu yoldan kazanç te'min etmek haram değildir. Meyveli ve meyvesiz ağaç hepsi aynı hükme tabidir. Mücâhid dışında bütün ulemâ bu görüştedir. Sâdece Mücâhid meyveli ağacın resmini yapmayı mekruh addetmiştir. Bu hükmü Müslim'de gelen şu hadîs-i kudsîden çıkarmıştır: وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ

ذَهَبَ يَخْلُقُ خَلْقاً كَخَلْقِى "Benim mahlukum gibi bir şey yaratmaya kalkandan daha zalim kim vardır?.." Cumhur da, şu hadisle ihticac etmiştir: وَيُقَالُ لَهُمْ اَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ
"Canlı resmi yapanlara: "Yarattıklarınıza haydi hayat verin!" yani 'Haydi onları taklid ettiğiniz gibi ruh sahibi hayvanlar kılın!" denilir..."

SÛRET VE PERDELERLE İLGİLİ KERÂHET

-1- عن أبى طلحة ا'نصارى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ الله #: َ تَدْخُلُ المَئِكَةُ بَيْتاً فِيهِ كَلْبٌ، وَ تَمَاثِيلُ[. أخرجه الخمسة واللفظ لمسلم والترمذي .

1. (2169)- Ebû Talha el-Ensârî (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melekler, içerisinde köpek ve timsaller bulunan eve girmezler." [Buhârî, Libâs 92, 88, Bed'ü'l-Halk 6, 14, Megâzî 11; Müslim, Libâs 102, (2606); Ebû Dâvud, Libâs 48, (4155); Tirmizî, Edeb 44, (2805); Nesâî, Zînet 112, (8, 212, 213); İbnu Mace, Libâs 44, (3649).]

-2- وعن سفينة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]دَعَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْه رسولَ الله # إلى طَعَامٍ صَنَعَهُ. فَجَاءَ فَوضَعَ يَدَهُ عَلى عِضَادَتِى الْبَابِ فَرَأى الْقِرَامَ قَدْ ضُرِبَ في نَاحِيَةِ الْبَيْتِ فَرَجَعَ. فَقِيلَ لَهُ في ذلِكَ؟ فقَالَ: إنَّهُ لَيْسَ لِنَبِيِّ أنْ يَدْخُلَ بَيْتاً مُزَوَّقاً[. أخرجه أبو داود.»المُزَوَّقُ« المزين .

2. (2170)- Sefîne (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallâhu anh), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı hazırladığı bir yemeğe dâvet etti. Efendimiz gelip, içeri girmek üzere elini kapının kirişleri üzerine koyunca, evin bir köşesine gerilmiş bir kırâm görmüştü ki hemen geri döndü. (Resûlullah'a geri dönüşünün) sebebi sorulunca: "Bir peygambere tezyin edilip süslenmiş bir eve girmek uygun olmaz" cevabını verdi." [Ebû Dâvud, Et'ime 8, (3755); İbnu Mâce, Et'ime 56, (3360).]

AÇIKLAMA:
1- Bu rivâyet, mâna ve hüküm itibâriyle aynı olsa da, Ebû Dâvud'daki aslından biraz farklı şekilde Teysir'e alınmış. Ya Ebû Dâvud'un başka bir nüshasından alınmadır, ya da rivâyet-i bil mâna yoluyla özetlenerek, yeni bir ifâdeye dökülerek nakledilmiş olmalıdır.
2-Resûlullah'ın, eve girmeden geri dönmesine sebep olan kırâm nakışlı ince bir kumaştır. Yerine göre perde, yatak çarşafı, duvar (halısı gibi) süslemede kullanılan ince bir örtüdür. Yünden mâmul olduğu, üzerinde renk renk nakış bulunduğu, bazı kumaşların bununla kaplandığı belirtilir. Hattâbi, İbnu Melek gibi bir kısım şârihler, hadiste geçen kırâm'ın nakışlı olduğunu söylemişlerdir. Ancak sâde olduğunu, fakat perde olarak duvarın üzerine gereksiz yere çekildiği için cebâbireye benzeme hâsıl olmasından dolayı Resûlullah'ın geri döndüğünü söyleyenler olmuştur.
3- Münker olan ziyafete katılmalı mı?

MÜNKER OLAN ZİYAFETE KATILMALI MI?

Bu soruya farklı cevaplar verilmiştir:* Aliyyü'l-Kârî, Mirkat'da: "Münker olan dâvete icâbet

edilmeyeceği hususunda hadis sarihtir" der.* İbnu Hacer Fethu'l-Bâri'de: "Hadisten şu anlaşılmaktadır: "Bir evde münkerin varlığı, oraya girmeye mânidir."* İbnu Battâl da: "Allah ve Resûlünün yasakladığı bir münker bulunan ziyafete katılmak câiz değildir. Zîra, buna rıza gösterilmiş manası vardır" der ve büyüklerden bazı nakillerde bulunur. Özeti: "Ziyafette haram bir şey olduğu takdirde, bunu önlemeye muktedirse, katılmasında bir beis yoktur, Aksi taktirde geri döner."* Hanefîlerden el-Hidâye sahibi bu konuda özetle şunu söyler: "Kendisine uyulan, örnek alınan biri değil de sıradan bir kimse ise, oturup yemesinde bir beis yoktur. Ancak kendisine uyulan biri ise ve münkere izâleye de muktedir değilse, dini lekelemek, günah kapısını açmak mânasına geleceği için o safraya oturmayıp, terkeder. Bütün bunlar, bilmeyerek gelmiş olma durumuna göredir. Sofrada münkerin varlığını önceden bilirse, icâbet etmesi gerekmez."

-3- وعن أبى هريرة رَضِيَ الله عَنْه قال:]قال رسول الله #: أَتَانِى جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّمُ فَقَالَ: أَتَيْتُكَ الْبَارِحةَ فَلَمْ يَمْنَعْنِى أَنْ أَدْخُلَ إَّ أَنَّهُ كَانَ في الْبَيْتِ قِرَامُ سِتْرٍ فيهِ تَمَاثِيلُ، وَكَانَ في الْبَيْتِ كَلْبٌ، وَعلى البَابِ تَمَاثِيلُ الرِّجَال. فَمُرْ بِرأسِ التَّمَاثِيلِ فَتُقْطَعَ فَيَصِيرَ كَهَيْئَةِ الشَّجَرَةِ، وَمُرْ بِالْقِرَامِ فَيُجْعَلَ مِنْهُ وِسَادَتَانِ تُوطَآنِ، وَبِالْكَلْبِ فَيُخْرَجَ. فَفَعَلَ ذلِكَ[. أخرجه الخمسة إ البخارى، وهذا لفظ أبى داود والترمذي .

3. (2171)- Hz. Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bana Cibrîl (aleyhisselâm) geldi ve: "Dün sana gelmiştim (ama yanına girmedim)." Girmeyişimin sebebi de üzerinde timsaller bulunan perde bezi idi. Orada bir de köpek vardı, kapının üzerinde de insan resimleri bulunuyordu. Timsallerin başlarının koparılmasını emret ki ağaç şekline dönsün. Örtüden ayak altına atılacak iki minder yapılmasını, köpeğin de dışarı çıkarılmasını söyle!" Bu söylenenler yapıldı." [Müslim, Libâs 102 (2112); Ebû Dâvud, Libâs 48, (4158); Tirmizî, Edeb 44, (2807); Nesâî, Zînet 113, (8, 216). Bu rivayet Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin metnine mutabıktır.]

-4- وعن علي رَضِيَ الله عَنْه قال:]قال النبيُّ #: َ تَدْخُلُ المَئِكَةُ بَيْتاً فِيهِ صُورَةٌ وَ جُنُبٌ، وَ كَلْبٌ[. أخرجه أبو داود والنسائى .

4. (2172)- Hz Ali (radıyallâhu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İçerisinde resim, cünüb ve köpek bulunan eve (rahmet) melekleri girmez." [Ebû Dâvud, Tahâret 90, (227); Libâs 48, (4152); Nesâî, Tahâret 168, (1, 141), Sayd 11, (7, 185).]

-5- وعن ابن عباس رَضِيَ الله عَنْهما قال:]لَمَّا رَأى النبىُّ # الصُّوَرَ في الْبَيْتِ لَمْ يَدْخُلْ حَتَّى أَمَرَ بِهَا فَمُحِيَتْ. وَرَأى صُورَةَ إبْرَاهِيمَ وَإسْمَاعِيلَ بِأيْدِيهِمَا ا'زْمْ. فَقَالَ: قَاتَلَهُمُ اللّهُ، وَاللّهِ إنِ اسْتَقْسَمَا بِا'زَمِ قَطُّ[. أخرجه البخارى.

5. (2173)- İbnu Abbâs (radıyallâhu anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) (Mekke'nin Fethi günü), Beytullah'ta tasvirler görünce, içeri girmedi. Önce onların imhasını emretti

ve imha edildiler. İçeride Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil (aleyhimesselâm)'in ellerinde kumar okları bulunur vaziyetteki suretlerini görmüştü. Şöyle buyurdu: "Allah canlarını alsın. Vallahi onlar asla oklarla kısmet aramadılar." [Buhârî, Enbiya 8, Hacc 54, Megâzî 48.]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Mekke fethedildiği zaman Ka'be'ye gelir. İçerisinde resimler, putlar olduğu için, girmezden önce bunların çıkarılmasını emreder. Putlar varken girmeyişini şârihler iki sebebe bağlarlar:
1) O bâtıl hâli takrir etmemek: Yani putun olduğu yere girmeye meşruiyet kazandırmamak için.
2) Meleklerden ayrılmayı sevmediği için. Çünkü onlar putun olduğu yere girmezler.
2- Okla kısmet aramak cahiliye âdeti idi. en-Nihâye şu açıklamayı sunar: "Cahiliye Araplarından biri, yola çıkmak veya evlendirmek gibi ciddî bir işe karar vermek istediği zaman oklarla kur'a çeker (kısmetini arar)dı. Okların bazısında, اَمَرَنِى رَبِّى "Rabbim bana emretti", bazısında نَهَانِى رَبِّى "Rabbim bana yasakladı", bazısında da غُفْل

"Boş" yazıyordu. Çektiği okta emretti yazılıysa o işi yapardı; yasakladı çıkarsa o işi yapmaktan vazgeçerdi: boş çıkarsa döner, emir veya yasak çıkıncaya kadar kur'a çekimini yenilerdi."Şu halde hadiste, Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu bâtıl âdeti, Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil'in ihdas etmiş olmasını (ya da daha önceden ihdas edilmiş olsa bile onların tevessül etmiş olmalarını) reddetmektedir. Halbuki, yapılan tasvirde onların ellerine bu kur'a okları verilmekle bu batıl işe onların da iştirak ettiğini ifâde etmiş oluyorlardı. Buhârî'deki bir rivayette: "...Onlar da bilirler ki Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (aleyhimesselâm), asla okla kısmet aramadılar" buyrulmuştur.Kur'a ile kısmet arama işini ilk ihdas eden Amr İbnu Lühey'dir. Bunu o iki peygambere nisbet etmek iftarâdan başka bir şey değildir. Amr İbnu Lühey ise zaman itibariyle çok sonra yaşamıştır ve onun devrine kadar bu âdet bilinmemektedir.
3- Yasak olan suret

YASAK OLAN SURET:

Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), sûret bulunan eve meleklerin girmeyeceğini belirterek, kendisi de girmemiştir. Ayrıca, bunları yapanları da lanetlemiştir.

Öyle ise yasaklanan sûretlerin mahiyeti nedir? Her ne olursa olsun bütün sûretler mi yasaktır?Bu hususta, geçen hadislerin açıkmalarından yeterli bilgiler geçti ise de, burada mesele üzerine, Ebû Bekr İbnu'l-Arabî'nin bir özetlemesini, Zürkânî'nin Muvatta Şerhi'nden aynen iktibas ediyoruz. Der ki: "Suver edinme meselesinin özeti şudur:I- Sûret (timsal, resim...) eğer (gölge verecek şekilde, heykel nev'inden bir) cisimse, âlimlerin icmâı ile haramdır.II- Cisim değil de (resim gibi gölge düşürmeyecek) nakış ise dört farklı görüş ileri sürülmüştür:1) Mutlak sûrette câizdir.2) Mutlak sûrette haramdır.3) Mutlak olarak caizdir, değildir denemez, duruma göre hükmedilir, şöyle ki:a) Bakılır, eğer resim, tasvir ettiği ruh sâhibini (insan veya havyan) yaşamasına imkân verecek tamlıkta ise haramdır.b) Eğer başı koparılmışsa (yaşamasına imkan tanımayacak şekilde), yarım olarak tasvir

edilmişse câizdir.Bu mevzuda en doğru görüş budur.4) Resim hürmet ifâde etmeyen bir vaziyette ise yine câizdir, yere atılıp üzerine basılan halı, kilim, minder üzerindeki resimler gibi.[552] Aksi takdirde hürmet ifâde edecek bir vaziyette konmuş ise, meselâ duvara asılmış ise câiz değildir, haramdır."Zürkânî şu ilave açıklamayı yapar: "Burada zikri geçen icma, çocukların oyuncaklarını istisna eder." İbnu Abdilber de üçüncü görüşü benimsemiş ve bunu: "Görüşlerin en doğru olanı" diye değerlendirmiş, âlimlerin ekseriyetle bu görüşü benimsediğini belirtmiştir."

4- Bediüzzaman'a göre "yasak resim ve heykel" zulüm, riya ve heva vasıtasıdır:

BEDİÜZZAMAN'A GÖRE "YASAK RESİM VE HEYKEL" ZULÜM, RİYA VE HEVA VASITASIDIR:

Resim ve heykel meselesine Bediüzzaman Said Nursî merhum, yasağın ictimâî ve medenî hayata bakan yönlerini dile getirerek temas eder. Ona göre, resim ve heykel sadece putperestlik vasıtası değildir. Beşer hayatında zulmün, riyanın ve şehevânî arzuların da tahrik vâsıtasıdır. İnsanlardaki ulvî hissiyatı söndürür, aile hayatını tahrib eden muzır neticelere sebep olur. Şöyle der: "Sanemperestliği şiddetle Kur'ân men ettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi taklidi olan sûretperestliği de men eder. Medeniyet ise, sûretleri kendi mehasininden (hayırlı işlerinden) sayıp Kur'ân'a muâraza etmek istemiş. Halbuki: Gölgeli, gölgesiz suretler, ya bir zulm-ü mütehaccir (taşlaşmış zulüm) veya bir riya-ı mütecessid (cesede bürünmüş riya) veya bir heves-i mütecessim (cisimleşmiş heves)dir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevâya, hevesi kamçılayıp teşvik eder. Hem Kur'an, merhameten kadınların hürmetini muhafaza için, haya perdesini takmasını emreder. Tâ hevesât-ı rezilenin ayağı altında o şefkat mâdenleri zillet çekmesinler. Âlet-i hevesât, ehemmiyetsiz bir metâ hükmüne geçmesinler. Medeniyet ise, kadınları yuvalarından çıkarıp, perdelerini yırtıp, beşeri de baştan çıkarmıştır. Halbuki, aile hayatı, kadın-erkek mâbeyninde (arasında) mütekâbil hürmet ve muhabbetle devam eder. Halbuki açıksaçıklık, samîmi hürmet ve muhabbeti izâle edip ailevî hayatı zehirlemiştir. Husûsen sûretperestlik, ahlâkı fena halde sarstığı ve sukût-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasılki, merhume ve merhamete muhtaç bir güzel kadın cenâzesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlakı tahrib eder. Öyle de: Ölmüş kadınların sûretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenâzeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverâne bakmak, derinden derin hissiyât-ı ulviye-i insâniyyeyi sarsar, tahrib eder."Bediüzzaman'ın sağlığında neşredilmiş olan Tarihce-i Hayat'ında, kendisine ait bazı resimlerin basılmasına izin vermiş olmasından, yukarıda beyan ettiği üç gâyenin dışında kalan ta'limî (didaktik yani öğretici) maksadlara hizmet edecek olan fotoğraflara cevaz veriyor gözükmektedir. Onun mevzuya önceki şârihlerden farklı bir bakışının olduğu söylenebilir. Zîra, eski kitaplarda umumiyetle meseleye, putperestlik ve menhî tâzim açısından bakıldığı, yasağın sebepleri hep bu açıdan değerlendirilmiş olduğu halde, Bediüzzüman, bu kadim çerçeveden dışarı çıkarak, resim ve fotoğrafin günümüzdeki yaygın kullanılış sahaları açısından da değerlendirmiş, eski yorumlara sıkı bağlı kalındığı takdirde gözden kaçabilecek yönlerine dikkat çekmiştir: Resim zulme, riyaya, hevesât-ı nefsaniyeye alet edilmektedir. Sadece uhrevî değil, dünyevî hayatı da menfi yönlerde etkilemektedir. Bu çeşit resimlerle öğretici mâhiyette olan resimler ve fotoğraflar aynı kefeye konulmamalıdır.

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/145.

[2] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/145-146.

[3] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/146-147.

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/147.

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/147.

[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/148.

[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/148.

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/149.

[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/149.

[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/150.

[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/150-151.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/151.

[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/151-152.

[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/152.

[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/152.

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/152-153.

[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/154.

[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/154.

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/155.

[20] Erş, yaralanan ve kesilen uzuvlardan dolayı verilmesi gereken diyete denir.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/155-156

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/156.

[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/156-157.

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/157.

[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/157.

[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/157-158.

[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/158.

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/158.

[29] Hz. Peygamber (aleyhissalâtü vasselâm) Amr İbnu Hazm (radıyallahu anh)'ı onuncu hicri senede Yemen'in Benî'l-Hâris kabîlesine âmil olarak göndermiş Amr'a yola çıktığı zaman yazılı uzun bir tâlimatnâme vermişti. Burada vergi ve ta'lim işleriyle ilgili birçok teferruat yer almıştı.

[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/158-160.

[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/161.

[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/161.
[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/161.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/162.
[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/163.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/163.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/164.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/164-165.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/167-168.
[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/168-169.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/170.
[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/170.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/170-171.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/171.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/171-172.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/172-173.
[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/173.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/174.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/175.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/175.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/175-176.
[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/177.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/178.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/195-196.
[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/197.
[56] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/198.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/198-199.
[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/199.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/199-200.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/200.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/200.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/201.
[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/201-202.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/202.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/202.

[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/202-203.

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/204.

[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/206.

[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/207.

[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/207-210.

[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210.

[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/210-211.

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/211.

[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/211-212.

[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/212.

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/212.

[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/213.

[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/213-214.

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/214.

[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/214-216.

[83] İki adet kan damarına rağmen hadislerde evdâc denmiş olması alimleri bazı yorumlara sevketmiştir. Bir izâha göre, boğazda kesilen mezkur dört ayrı şeyin her birine tağlib tarikiyle vedec denmiş olmalıdır.

[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/216-217.

[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/217.

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/217-218.

[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/218.

[88] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/218-219.

[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/220-221.

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/221.

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222.

[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/222-223.

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/223.

[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/224.

[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/224.

[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/225.

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/226.

[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/226-227.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/227.
[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/227.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/228-229.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/231-232.
[105] Hadiste geçen "rebî" kelimesi, bahar ve dere mânâlarına gelir. Her iki mânâ da burada uygundur.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/233-234.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/234-237.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/237-238.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/238.
[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/238.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/238-241.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/241.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/241-242.
[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/242.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/242-244.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/244.
[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/244-245.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/245.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/245.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/246.
[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/246.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/246.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/246-248.
[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/248-249.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/250.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/250-251.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/251.
[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/252.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/252-253.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/252-253.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/253-254.
[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/254.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/256-257.

[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/258.

[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/258-260.

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/260.

[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/260.

[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/260-261.

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/261.

[140] Hadisin arapça metninde merhâmet kelimesi yoktur, her ikisi de rahmet etmek mânasına يَر حم diye geçer.

[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/261-262.

[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/262.

[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/263-265.

[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/265.

[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/265-267.

[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/267.

[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/267.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/268.

[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/269.

[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/269-270.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/270.

[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/270.

[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/271.

[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/271.

[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/272.

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/272-273.

[157] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/273.

[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/273.

[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/274.

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/274-275.

[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/275-276.

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/276-277.

[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/277.

[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/277-279.

[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/280.

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/280.

[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/280-281.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281.
[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281.
[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/281-282.
[171] Kelb-i akûr: Bazılarınca mâruf köpektir, cumhura göre yırtıcıların hepsidir (Tecrîd 6/211).
[172] Buhâri dışında bâzı rivâyetlerde yılanda zikredilmişse de evlerde bulunan ve cenân denilen ince uzun yılanlar hâriç tutulmuştur.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/282-283.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/283.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/283-284.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/284.
[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/284-285
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/285.
[179] Üsdü'l-Gâbe'de muhtasar anlatılan bu vak'a kitabımızın 1247 numaralı hadisinde daha terferruatlı gelir ve Ashab'ın ihramlı olduğu belirtilir.
[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/285-287.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/288.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/288.
[183] Sünen-i Nesâî'de "Kitabü'l-Hayl (At)" adıyla müstakil bir bölüm mevcuttur.
[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/288-289.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/290.
[186] Bu şartlar şunlardır. Hayvana eza vermemek, acıktırmamak, susuz bırakmamak; birbiriyle kavga yapan bir başka kuşla birlikte koymamak, aksi davranmak bi'l-icma haramdır.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/290-291.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/292.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/292.
[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/292.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.
[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/293.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/294.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/294-295.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/296-297.
[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/287-298.

[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/299.
[200] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/300.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/300-302.
[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303.
[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/303-304.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/304.
[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/305-306.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/307-308.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/309.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/309-310.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/310-311.
[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/311-312.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/312.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/312-313.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313.
[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313.
[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/313-314.
[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/315.
[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/315-316.
[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/316-317.
[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/317.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/317-318.
[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/321.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/321-322.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/322.
[227] Bu hadîste, altın ve gümüşü Allah yolunda harcamayarak toplayıp "kenz" yapanları, cehennemin elîm azabıyla tehdît eden âyete (Tevbe 34) açıklık getirilmektedir: "Zekâtını veren kimse o âyette tehdîd edilenlerin dışında kalacaktır" denmiş olmaktadır.
[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/322-324.
[229] Bugün bir kısım müslümanlar, laik devlete verilen verginin meşru olmadığı, zekâtın yerine geçmediği inancındadır. Buna evet veya hayır demek ciddi bir fetva işidir. Şu kadarını söyleyebiliriz ki; kîl u kâl ile ahkâm sâbit olmaz.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/324-326.
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/326.

[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/327.

[233] Hz. Mu'âz'ın Yemen'e gönderilişi hususunda 9.ve 8.hicrî yıllar da söylenmiştir. Hz. Ebu Bekir zamanına kadar orada kalıp, sonra döndüğü ve Şam'a gidip orada öldüğünde ittifak edilir.

[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/327-331.

[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/331.

[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/332.

[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/332-334.

[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/334-337.

[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/337.

[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/338.

[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/338-339.

[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340.

[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340.

[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340-341.

[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/340-343.

[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/343.

[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/343.

[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/343-344.

[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/344.

[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/344.

[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/344-346.

[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/346-347.

[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/348.

[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/348-349.

[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/352-353.

[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/353-354.

[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/354-355.

[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/357-358b

[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/358.

[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/358.

[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/358.

[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/359.

[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/359-360.

[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/360.

[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/361.

[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/361.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/362.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/362.
[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/363.
[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/363-364.
[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/364.
[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/364.
[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/365.
[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/365-366.
[275] Mahiyetinin anlaşılması için 825 numaralı hadis ve açıklama okunmalıdır (4.cilt, S. 312-315).
[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/367-368.
[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/368.
[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/368-369.
[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/369.
[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/369-370.
[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/370.
[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/371.
[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/371-372.
[284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/373.
[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/374.
[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/374.
[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/373-374.
[288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/375.
[289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/375-377.
[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/377.
[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/377.
[292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/378.
[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/378.
[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/379.
[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/379.
[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/380.
[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/380.
[298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/380-381.
[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/382.

[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/382.
[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/383.
[302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/383.
[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/384.
[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/384-385.
[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/385.
[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/385-386.
[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/387.
[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/387.
[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/387-388.
[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/388-389.
[311] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/389.
[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/389.
[313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/389-390.
[314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/391.
[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/391.
[316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/301-392.
[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/392.
[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/392.
[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/392.
[320] Bir sa' 1040 dirhem-i şer'îdir, bu da 2,917 kg'dır.
[321] Bu hesaplaşma Tecrîd-i Sarih'ten alınmadır (1, 166-167).

[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/393-394.
[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/395-396.
[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/396-397.
[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397.
[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397.
[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397.
[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/397-398.
[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/398.
[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/398-399.
[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/399.

[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/399-400.
[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/400.
[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/400-402.
[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/402-403.
[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/403-404.
[337] Hediyeleşme üzerine müstakil bir bölüm gelecek (5781-5788.hadisler).
[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/404-406.
[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/406-408.
[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/408-409.
[341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/409-410.
[342] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/410-411.
[343] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/411.
[344] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/411-413.
[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/415.
[346] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/415.
[347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/415-416.
[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/416-417.
[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/417.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/418.
[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/418.
[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/418.
[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/419.
[354] Zevi'l-Kurbâ sehmi, düşmandan elde edilen ganîmetin humusu (beşte biri) Enfâl sûresinin 41.âyetine göre beşe ayrılacaktır. Bu beşten biri zevi'l-Kurbâ'ya (Resûlullah'ın yakınları) aittir: "...ele geçirdiğiniz ganîmetin beşte biri:1- Allahın, Peygamberin,2- Yakınlarının,3- Yetimlerin,4- Düşkünlerin, 5- Yolcularındır."
[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/419-421.
[356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/421.
[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/421.
[358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/421-422.
[359] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/423.
[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/423.
[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/423-424.
[362] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/424.
[363] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/424-425.
[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/426.

[365] Ücret-i misil, emsaline verilen ücret miktarınca demektir. Emsalin aldığından ne az ne de çok.
[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/426-428.
[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/428.
[368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/428-429.
[369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429.
[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429.
[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429.
[372] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/429-430.
[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/430.
[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/430.
[375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/432.
[376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/433-434.
[377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/434-439.
[378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/440.
[379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/441.
[380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/441.
[381] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/442.
[382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/442.
[383] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/443.
[384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/443.
[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/444.
[386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/444-446.
[387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/446.
[388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/446.
[389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/447.
[390] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/447-448.
[391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/449.
[392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/449.
[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/449-450.
[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/450.
[395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/450-452.
[396] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/452.
[397] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/452-453.
[398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/453.

[399] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/453-454.

[400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/455.

[401] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/455-456.

[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/456.

[403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/456-457.

[404] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/457.

[405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/457.

[406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/458.

[407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/458.

[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/459.

[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/459.

[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/460.

[411] Aliyyü'l-Kâri, Mirkâd'da Tirmizî'nin açıklamasını değerlendirerek, bu hâdisenin Mekke'den Medine'ye hicretle ilgisi olmadığını, zira bu hicret sırasında Resûlullah'ın yanında Hz. Bilal'in bulunmadığını söyler. Bir aylık ikâmete şâmil olan Taif seyahatinde de Zeyd İbnu Harîse'nin beraberliği bilinmektedir. Aliyyü'l-Kârî, burada teâruzu: "Resûlullah'ın, Taif'e biri de Bilâl ile olmak üzere birden fazla gitmiş olmasına bir mâni yoktur" diye açıklık getirir.

[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/460.

[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/461.

[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/461.

[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/462.

[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/462.

[417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/463.

[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/463.

[419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/463.

[420] Kültür-sünnet münâsebeti ve İslâm'ın kültür anlayışı 1.ciltte genişçe işlenmiştir (S. 320-333).

[421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/465-466.

[422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/467.

[423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/468.

[424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/468-469.

[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/469-470.

[426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/470.

[427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/470-471.

[428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/471.

[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/472.

[430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/472.

[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/472-473.

[432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/473.

[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.

[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.

[435] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.

[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/474.

[437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/475.

[438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/475.

[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/475-476.

[440] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/476.

[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/477.

[442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/477-478.

[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/478.

[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/478.

[445] Bundan murad, bazı mezheplerde zînet eşyasına zekât düşmediği için, zekat vermemek gâyesiyle zînet eşyasına tahvîl etmesi, ifrâta gitmesidir.

[446] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/479.

[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/479.

[448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/479.

[449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480.

[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480.

[451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480.

[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/480-481.

[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/481.

[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/482.

[455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/483.

[456] Havsala, kuşlardaki kursaktır, halk taşlık dahi der. Bununla güvercin göğsü kastedilmiştir. Çünkü çoğunlukla güvercinlerde bu kısım siyah renklidir.

[457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/483-485.

[458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/485.

[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/485-486.

[460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/486.

[461] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/486-487.

[462] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/487.

[463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/488.
[464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/488.
[465] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/488.
[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/489.
[467] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/489-490.
[468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/490.
[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/490.
[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/490.
[471] İbnu Hacer Tîbî'nin "... sûretlerin ve eşyâ-yı zâhirenin başkaları şöyle dursun temiz nefislere bile te'sîr icrâ edeceğini" hadisten istinbâten söylediğini kaydeder (F. B. 2, 29).
[472] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/491-493.
[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/493-494.
[474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/495.
[475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/495.
[476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/495-496.
[477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.
[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.
[479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.
[480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497.
[481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/497-498.
[482] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/499.
[483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/500.
[488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/501.
[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/501.
[490] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/501-502.
[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/502-503.
[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/503-504.
[493] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/504.
[494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/504.
[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/505.
[496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/505.

[497] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/506.
[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/506-507.
[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/507.
[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/508-509.
[501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/508-509.
[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/510.
[503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/510.
[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/511.
[505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/511.
[506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/511.
[507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/512-513.
[508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/513.
[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/513-514.
[510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/514.
[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/514-515.
[512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/515.
[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/516.
[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/516-517.
[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/517.
[516] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/518.
[517] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/518.
[518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/518-519.
[519] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519.
[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519.
[521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519.
[522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/519-520.
[523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520.
[524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520.
[525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/520-521.
[526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521.
[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521.
[528] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521.
[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/521-522.
[530] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/522.

[531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/522.

[532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/523.

[533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/523.

[534] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/523-525.

[535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/525-527.

[536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/527.

[537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/527-529.

[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/529.

[539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/529-530.

[540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/531.

[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/531.

[542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/532-533.

[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/533.

[544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/533.

[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534.

[546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534.

[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534.

[548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/534-535.

[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/535.

[550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları:7/535.

[551] Me'âfir Yemen'de bir kabile adı. Meâfiriyye adında kumaşıyla meşhurdur.

[552] Eski âlimlerimiz, devirlerinde müstehcenlik pek olmadığı için olacak değerlendirmelerinde resmin muhtevası üzerinde durmazlar. Bunu, görülecek üzere Bediüzzaman yapar.